WCZESNOŚREDNIOWIECZNE GRODZISKA W POLSCE

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 1 06.03.2020 06:58:46

The Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences
Institute of Archaeology Nicolaus Copernicus University in Toruń

EARLY MEDIEVAL STRONGHOLDS IN POLAND

Volume 2

DRAWSKO POMORSKIE COUNTY

WEST POMERANIAN VOIVODESHIP

edited by

Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak

Wrocław 2019

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 2 06.03.2020 06:58:46

Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE GRODZISKA W POLSCE

Tom 2

POWIAT DRAWSKI

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE

pod redakcją

Wojciecha Chudziaka, Ryszarda Kaźmierczaka

Wrocław 2019

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 3 06.03.2020 06:58:46

Redakcja serii
Wojciech Chudziak, Sławomir Moździoch, Jacek Poleski

Recenzenci
Marcin Wołoszyn, Jacek Woźny

Redakcja wydawnicza
Małgorzata Markiewicz

Tłumaczenie
Wojciech Krzyżanowski (I.1–I.4, podpisy pod ryciny), *Tomasz Borkowski* (I.5)

Projekt okładki i opracowanie graficzne
Barbara Kowalewska, Wiesław Ochotny

Praca finansowana ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w ramach projektu „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki"
– nr umowy 11H 13 0213 82

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

ISBN 978-83-66463-11-0

© Copyright by Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk 2019

Przygotowanie do druku
Studio KROPKA dtp – *Piotr Kabaciński*

Druk i oprawa
Oficyna Wydawnicza Zimowit
35-105 Rzeszów, ul. Boya Żeleńskiego 273

Spis treści

I. Zagadnienia wstępne (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak) . . . 7

1. Uwagi ogólne . . . 7
2. Położenie fizjograficzne . . . 7
3. Historia badań . . . 8
4. Podstawy chronologii . . . 15
5. Układ katalogu . . . 18

II. Grodziska wczesnośredniowieczne. Powiat drawski . . . 29

1. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Ryszard Kaźmierczak, Wojciech Chudziak) . . . 31
2. Drawsko Pomorskie, gm. loco (stanowisko 1) (Jacek Bojarski) . . . 43
3. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski (stanowisko 34) (Marcin Weinkauf) . . . 59
4. Lubieszewo, gm. Złocieniec (stanowisko 1) (Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski, Wojciech Chudziak) . . . 69
5. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Jacek Bojarski, Marcin Weinkauf) . . . 83
6. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski) . . . 95
7. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Ryszard Kaźmierczak, Wojciech Chudziak) . . . 115
8. Siemczyno, gm. Czaplinek (stanowisko 29) (Ryszard Kaźmierczak) . . . 131
9. Siemczyno, gm. Czaplinek (stanowisko 30) (Ryszard Kaźmierczak) . . . 139
10. Stare Drawsko, gm. Czaplinek (stanowisko 1) (Ryszard Kaźmierczak) . . . 147
11. Sulibórz, gm. Czaplinek (stanowisko 1) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak) . . . 161
12. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Marcin Weinkauf, Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak) . . . 171
13. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Ryszard Kaźmierczak, Wojciech Chudziak) . . . 187
14. Złocieniec, gm. loco (stanowisko 87) (Ryszard Kaźmierczak) . . . 193
15. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski) . . . 199
16. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie (stanowisko 33) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski) . . . 211

III. Bibliografia . . . 233

Contents

I. Background information (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak) 21

1. General remarks 21
2. Physiographic location 21
3. History of research 22
4. Chronology foundation 24
5. Catalogue layout 26

II. Early medieval strongholds of Drawsko Pomorskie county 29

1. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Ryszard Kaźmierczak, Wojciech Chudziak) 31
2. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Jacek Bojarski) 43
3. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune (site 34) (Marcin Weinkauf) 59
4. Lubieszewo, Złocieniec commune (site 1) (Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski, Wojciech Chudziak) 69
5. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Jacek Bojarski, Marcin Weinkauf) 83
6. Nętno, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski) 95
7. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Ryszard Kaźmierczak, Wojciech Chudziak) 115
8. Siemczyno, Czaplinek commune (site 29) (Ryszard Kaźmierczak) 131
9. Siemczyno, Czaplinek commune (site 30) (Ryszard Kaźmierczak) 139
10. Stare Drawsko, Czaplinek commune (site 1) (Ryszard Kaźmierczak) 147
11. Sulibórz, Czaplinek commune (site 1) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak) 161
12. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Marcin Weinkauf, Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak) . . 171
13. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Ryszard Kaźmierczak, Wojciech Chudziak) 187
14. Złocieniec, Złocieniec commune (site 87) (Ryszard Kaźmierczak) 193
15. Żółte, Drawsko Pomorskie commune (site 1) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski) 199
16. Żółte, Drawsko Pomorskie commune (site 33) (Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Piotr Błędowski) 211

III. Bibliography 233

I. Zagadnienia wstępne

1. Uwagi ogólne

Pięćdziesiąt lat temu zakończono akcję weryfikacji wczesnośredniowiecznych grodzisk znajdujących się w obrębie ówczesnego powiatu drawskiego, przeprowadzoną przez Kazimierza Siuchnińskiego i Jerzego Olczaka z Katedry Archeologii Polskiej i Powszechnej UAM w Poznaniu. Wyniki tych badań o charakterze powierzchniowo-sondażowym realizowanych bardzo konsekwentnie i ze stosunkowo dużym rozmachem – biorąc pod uwagę ograniczenia techniczne i finansowe – stały się podstawą źródłową dwóch publikacji o charakterze analityczno-syntetycznym, które na lata ukształtowały obraz rozwoju osadnictwa na tym terenie (Łosiński 1982; Olczak 1991). Pierwsza z nich, autorstwa Władysława Łosińskiego, wprawdzie dotyczyła procesów osadniczych zachodzących w skali całego Pomorza w okresie plemiennym, a wśród obszarów próbnych nie uwzględniono powiatu drawskiego, to jednak omawiany teren jako część Pojezierza Zachodniopomorskiego stał się przedmiotem wielu uogólnień wspartych szczegółowym zestawieniem katalogowym stanowisk i prezentacją kartograficzną (Chudziak 2019). Kolejna pozycja autorstwa J. Olczaka poświęcona była strukturom osadniczym na terenie Pojezierza. Niestety niespodziewana śmierć badacza nie pozwoliła na sfinalizowanie zapowiadanej drugiej części, w której przedstawione miały być wyniki analizy pozostałości zasiedlenia pod kątem jego dynamiki. Minęło wiele lat od ukazania się tych dwóch kompendialnych ujęć. Rozwój metod badawczych jaki nastąpił w ostatnim okresie, zwłaszcza wprowadzenie technologii cyfrowych GIS, a także rozwój archeologii podwodnej oraz nowe możliwości w zakresie wykorzystania metod przyrodniczych do określenia chronologii stanowisk sprawiły, że po latach ustalenia te wymagają korekty. Dotyczy to w pierwszym rzędzie obecnego powiatu drawskiego, gdzie dwa grodziska w Nętnie i Żółtym wraz z ich najbliższym zapleczem osadniczym stały się przedmiotem interdyscyplinarnych badań wykopaliskowych, których rezultaty w zasadniczy sposób wpłynęły na nieco inne, niż proponowano wcześniej, postrzeganie rozwoju osadnictwa w tym pogranicznym regionie (Chudziak, Kaźmierczak 2017).

Dzięki projektowi badawczemu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* kierowanemu przez Sławomira Moździocha, realizowanemu przez IAiE PAN Odział we Wrocławiu we współpracy z IA UJ w Krakowie i IA UMK w Toruniu pojawiła się możliwość zweryfikowania genezy i chronologii większości obiektów z powiatu drawskiego. Ze strony uniwersytetu toruńskiego wykonawcą tego złożonego przedsięwzięcia badawczego był zespół archeologów-mediewistów koordynowany przez Wojciecha Chudziaka a w skład zespołu wchodzili Ryszard Kaźmierczak, Marcin Weinkauf, Jacek Bojarski, Piotr Błędowski oraz studenci archeologii UMK. Jednym z zadań sformułowanych w projekcie było przygotowanie nowego katalogu grodzisk uwzględniającego aktualnie dostępne zasoby informacji źródłowej, a ponadto doświadczenia i tradycję badawczą Instytutu Archeologii związaną przede wszystkim z osobą prof. J. Olczaka. Idea ponownego opracowania zunifikowanego katalogu grodzisk wczesnośredniowiecznych miała zostać wdrożona na zasadzie pilotażowym i w pierwszym etapie objąć określony powiat leżący w granicach woj. zachodniopomorskiego. Z uwagi na zaawansowanie prac badawczych w minionych piętnastu latach prowadzonych przez Instytut Archeologii UMK, wybrano do tego celu usytuowany w obrębie Pojezierza Zachodniopomorskiego powiat drawski, tym bardziej, że był on w ostatnich latach przedmiotem szczegółowych studiów osadniczych prowadzonych w ramach projektu badawczego NPRH *Człowiek na Pograniczu*.

2. Położenie fizjograficzne

Powierzchnia powiatu drawskiego, utworzonego w 1999 roku w trakcie reformy administracyjnej kraju, wynosi niespełna 1765 km². Jest on usytuowany w środkowej części woj. zachodniopomorskiego i obejmuje obszary historycznego Pomorza (gminy Czaplinek, Drawsko Pomorskie, Kalisz Pomorski, Wierzchowo oraz Złocieniec). Znajduje się on według podziału Jerzego Kondrackiego (1978) w centralnej części makroregionu Pojezierza Zachodniopomorskiego, w skład którego wchodzą dwa mezoregiony Pojezierze Drawskie i Równina Drawska.

Większa część obszaru odznacza się rzeźbą młodoglajalną. Na północy występuje płaska morena wysoczy-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 7 06.03.2020 06:58:46

znowa o wysokości bezwzględnej około 175 m n.p.m. rozcięta przez liczne rynny subglacjalne zajęte przez cieki i jeziora. Z kolei południowo-wschodnia część powiatu to obszar równiny (sandr) zbudowana przeważnie z piasków glacjofluwialnych w dolinie Drawy.

Pod względem hydrograficznym powiat drawski leży w dorzeczu Drawy stanowiącej dopływ Noteci i Regi uchodzącej do morza. Na obszarze tym znajduje się również wiele jezior, z których większość usytuowana jest w polodowcowych rynnach. Największym z nich i najgłębszym jest jezioro Drawsko (79,7 m), poza tym Siecino, Lubie, Wilczkowo, Zarańskie, Wąsosze i mniejsze np. Gęgnowskie, Rydzewo.

Na obszarze wysoczyzny dominują gleby rozwinięte na utworach gliniastych piaszczysto-gliniastych (gleby brunatne), na równinach sandrowych występują gleby piaszczyste, zaś w niższych partiach dolin zalegają żyzne mady, gytie oraz torfy.

W północno-wschodniej części powiatu znajduje się południowa część Drawskiego Parku Krajobrazowego, na terenie którego znajduje się jezioro Drawsko.

3. Historia badań

Historia badań grodzisk powiatu drawskiego jest ściśle powiązana z dziejami politycznymi tego regionu należącego jeszcze przed rozbiorami do Królestwa Prus a od 1871 roku do Niemiec. Początki zainteresowań dziedzictwem archeologicznym powiatu drawskiego, leżącego w obrębie Pojezierza Drawskiego, sięgają co najmniej pierwszej połowy XIX wieku i związane są z mieszkającym w Szczecinie niemieckim historykiem Ludwikiem Giesebrechtem. Już w 1845 roku przeprowadził on badania powierzchniowe i sondażowe na grodzisku w miejscowości Welschenburg (Oleszno), które jako jedno z pierwszych usytuowanych w granicach obecnego powiatu drawskiego trafiło do literatury przedmiotu (Giesebrecht 1846, 60–67). Ten sam badacz opublikował również informacje na temat dwóch innych obiektów z tego obszaru (Baumgarten, Schwainhausen; Giesebrecht 1845, 145–146). Ustalenia tego uczonego w dużym stopniu zaważyły na poglądach badaczy niemieckich w ostatnich dwóch dekadach XIX i w początku następnego wieku, zwłaszcza Artura Zechlina, Roberta Behli i Emila Waltera (Łosiński 1982, 13). Wtedy to ukształtowany został zasadniczy zrąb listy grodzisk zachodniopomorskich pewnych i domniemanych, w tym również znajdujących się w granicach omawianego powiatu wchodzącego ówcześnie w skład trzech okręgów Pomorza (kreis): Dramburg (Drawsko Pomorskie) oraz częściowo Schivelbein (Świdwin) i Neustettin (Szczecinek). Wśród nich znajdowały się Welschenburg (Oleszno, Zechlin 1886; Behla 1888; Walter 1889a, 6), Baumgarten (Gudowo, Zechlin 1886, 115; Behla 1888), Budowo (Złocieniec, Zechlin 1886, 103), Dahlow (Dalewo, Walter 1889), Dramburg (Drawsko Pomorskie, Zechlin 1886; Walter 1889, 219), Falkenberg (Złocieniec, Zechlin 1886, 103–104), Nuthagen (Nętno, Zechlin 1886, 99; Behla 1888, 138), Güntershagen (Lubieszewo, Zechlin 1886, 116), Gross Draheim (Stare Drawsko, Kasiski 1874; Behla 1888), Neu-Lobiz, (Nowy Łowicz, Zechlin 1886, 118; Walter 1889), Hünenberg (Drawsko Pomorskie?, Walter 1889, 6), Karwitz (Karwice, Zechlin 1886, 117), Kallies (Jasnopole, Zechlin 1886, 121), Schwainhausen (Mielenko, Behla 1888, 135; Walter 1889, 6), Der Schlossberg am Dolgensee (Dołgie, Kasiski 1874; Zechlin 1886, 123), Die Schwedenschanze an dem Gr. Dratzigsee (Gros-Draheim, Stare Drawsko 2, Kasiski 1874), Gr Sabin (Żabno, Giesebrecht 1846, 242; 1907, 77), Schilde (Żółte, Walter 1908, 216). W sumie 17 (?) stanowisk, w większości charakteryzujących się własną formą terenową wskazującą na ich pierwotnie obronny charakter. Za pionierów badań archeologicznych na tym terenie uznać należy archeologów-amatorów: Friedricha Wilhelma Kasiskiego, oficera pruskiego osiadłego w Szczecinku, wizytującego obiekty we wschodniej części omawianego obszaru przynależące wtedy do Kreis Nuestettin (Die Schlossruine in Gr. Draheim/Stare Drawsko, Schwedenschanze/Stare Drawsko 2, Schlosberg an Dolgensee/Sikory/Kołomąt; Kasiski 1874) a zwłaszcza Adolfa Stubenraucha, który pełnił funkcję konserwatora zabytków wpierw od 1890 roku w Towarzystwie Historii Pomorza i Starożytności w Szczecinie (*Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde*), a od 1913 roku w nowo otwartym Muzeum Miejskim w Szczecinie (*Museum der Stadt Stettin*; Walter 1922; Lemcke 1922). W rozpoznanie tutejszych grodzisk cenny wkład wniósł szczególnie ostatni z wymienionych, przeprowadził on bowiem pod koniec XIX i na początku XX stulecia szeroko – jak na tamte czasy – zakrojone badania terenowe połączone z sondowaniem niektórych z tych obiektów (np. Baumgarten/Gudowo, Schilde/Żółte, Dramburg/ /Drawsko, Welschenburg/Oleszno, Sweinhausen/Mielenko, Mittelfelde/Żołędowo, Schumann 1896; 138, 170; Stubenrauch 1897, 37–40).

Również w zapiskach A. Stubenraucha pochodzących z 1907 roku znalazła się pierwsza wzmianka dotycząca grodziska w miejscowości Zülshagen/Suliszewo (archiwum MN w Szczecinie, teczka 242). W tym samym okresie (lata 1898–99) Brandt i Zitzen rozpoznali sondażowo, nie wymieniane w innych opracowaniach, grodzisko w miejscowości Dohnafelde/Donatowo (Olczak, Suchniński 1966, 19), a w 1907 roku prospekcję powierzchniową przeprowadzono w Dołgiem w miejscu określanym jako Burgwerder (Olczak, Siuchniński 1966, 12–13).

Wyniki studiów niemieckich badaczy, zwłaszcza F. W. Kasiskiego oraz A. Stubenraucha wykorzystał w swym kompendialnym opracowaniu kultury materialnej Pomorza w wiekach średnich polski badacz ks. Władysław Łęga (1930, 521–522). Objął on swoimi rozwa-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 8 06.03.2020 06:58:46

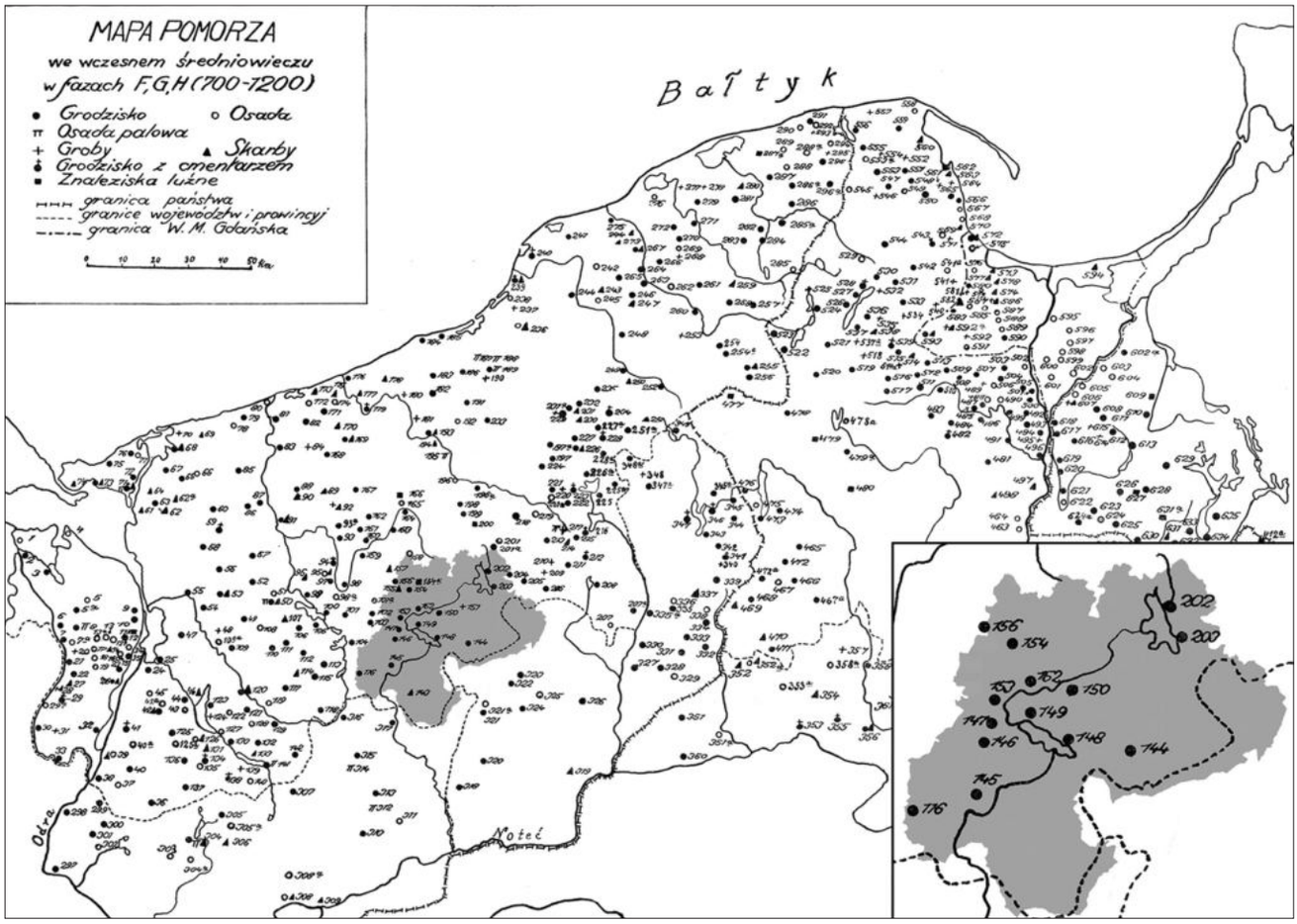

Ryc. I. Mapa grodzisk Pomorza z wyodrębnionym powiatem drawskim. Grodziska: 116 – Mielno Wielkie (Gr. Mellen); 144 – Żabno (Gr. Sabin); 145 – Nowy Łowicz (Neulobitz); 146 – Oleszno (Welschenburg); 147 – Mielno Małe (Kl. Mellen); 148 – Lubieszewo (Güntershagen); 149 – Gudowo (Baumgarten); 150 – Hühnerberg; 152 – Dalewo (Dalow); 153 – Drańsk (Dramburg); 154 – Żółte (Schilde); 156 – Nętno (Nuthagen); 202 – Stare Drawsko (Alt-Draheim); 203 – Czaplinek (Tempelburg) (wg W. Łęga 1930)

Fig. I. Strongholds of Pomerania, Drawsko Pomorskie county outlined. Strongholds. 116 – Mielno Wielkie (Gr. Mellen); 144 – Żabno (Gr. Sabin); 145 – Nowy Łowicz (Neulobitz); 146 – Oleszno (Welschenburg); 147 – Mielno Małe (Kl. Mellen); 148 – Lubieszewo (Güntershagen); 149 – Gudowo (Baumgarten); 150 – Hühnerberg; 152 – Dalewo (Dalow); 153 – Drańsk (Dramburg); 154 – Żółte (Schilde); 156 – Nętno (Nuthagen); 202 – Stare Drawsko (Alt-Draheim); 203 – Czaplinek (Tempelburg) (based on W. Łęga 1930)

żaniami również ówczesną niemiecką część tego regionu, w tym powiat drawski: Żabno (88), Neu-Lobitz (89), Oleszno (90), Güntershagen (91), Baumgarten (92), Hühnenberg (93), Dalewo/Dahlow (94), Drańsk (95), Schilde (96) i nienumerowane w katalogu Mielno Małe/Klaine Mellen=Oleczno i Schwainhausen, a ponadto powiat świdwiński: Nuthagen (97) i szczecinecki: Drahim/Gr. Draheim (124), Tembelburg (125). Niejasna jest w tym wykazie lokalizacja grodziska w miejscowości Hühnenberg, które utożsamiać należałoby raczej z grodziskiem w Drawsku Pomorskim wymienionym tam jako Drańsk (Olczak, Suchniński 1966, przypis) (ryc. I). Niemal w tym samym okresie wykaz grodzisk z omawianego terenu opublikował również Otto Kunkel (1932) ówczesny dyrektor Provinzialmuseum Pommerscher Altertümer w Szczecinie, znawca problematyki osadnictwa obronnego Pomorza (1932): Baumgarten (1), Dramburg (2), Güntershagen (3), Kallies (4), Karwitz (5), Klein Mellen (6), Neu-Lobiz (7), Schilde (8), Welschenburg (9), Zuchow (10) – kreis Dramburg oraz Labenz (2), Nuthagen (6) – kreis Schivelbein i Gross Draheim (2) – kreis Neustettin. W kilka lat później listę tę uzupełniono o informację o nowoodkrytym grodzisku w miejscowości Golz/Woliczno (Kunkel 1939, 313).

Po II wojnie światowej, kiedy Pomorze zostało przyłączone do Polski, inicjatywę w studiach nad wczesnym średniowieczem tego obszaru przejęli badacze polscy. Badania kontynuował związany wówczas z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu Roman Jakimowicz, który jeszcze w drugiej połowie lat 40. XX wieku przeprowadził zwiad terenowy uzupełniony o skrupulatną kwerendę archiwalną i źródłową. Efektem działań R. Jakimowicza pozostaje dokumentacja zawierająca wykaz grodzisk z obszaru powiatu drawskiego znajdująca się w Archiwum Instytutu Archeologii UMK w Toruniu obejmujący w sumie 19 pewnych i domniemanych stanowisk tego rodzaju. Wykaz został oparty na wcześniejszych pracach wydawanych głównie w Monatschblätter i Baltische Stu-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 9 06.03.2020 06:58:47

dien oraz na publikacjach W. Łęgi (1930) i O. Kunkela (1932). Uwagę zwraca informacja o grodzisku w miejscowości Golzengut, obecnie znajdującej się na terenie parku miejskiego w Drawsku Pomorskim oraz szkic lokalizacyjny tego stanowiska.

Wschodnia część obecnego powiatu drawskiego znalazła się również w kręgu zainteresowań Aleksandra Stafińskiego, archeologa amatora, współtwórcy i pierwszego kierownika Muzeum Ziemi Szczecineckiej, w pewnym sensie kontynuatora badań F. W. Kasiskiego, który pod koniec lat 40. i w latach 50. XX wieku zajął się inwentaryzacją grodzisk w okolicach Szczecinka, uwzględniając kilka obiektów położonych w rejonie jeziora Drawsko (Stafiński 1960). Z informacji podanych przez tego badacza wynika, że bazował on głównie na wynikach przeprowadzonego przez siebie rekonesansu terenowego, wyjątkowo uzupełnionego za „pomocą sond kontrolnych" (Stafiński 1960, 209). Kolejną pracą o charakterze źródłowym jest opracowanie Hansa Jürgena Eggersa *Die wendische Burgwälle in Mittelpommern* (1960), w którym w przypadku powiatu drawskiego w całości powtórzył listę grodzisk Otto Kunkela.

Następną systematyczną akcję weryfikacji grodzisk z obszaru Pojezierza Drawskiego, poszerzoną o rejestrację ich zaplecza osadniczego, realizowano w ramach prac zespołu badawczego zajmującego się wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na Pomorzu Środkowym, którym kierowali K. Siuchniński i J. Olczak z Katedry Archeologii Polskiej i Powszechnej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu przy wydatnej pomocy Franciszka Lachowicza ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Koszalinie. Badaniami tymi, prowadzonymi w latach 1961–1972, objęto prawie wszystkie powiaty ówczesnego województwa koszalińskiego, zaś terytorium Pojezierza Drawskiego stanowiło pierwszy etap tej szeroko zakrojonej akcji badawczej. Mimo, że działania te nawiązywały po części do podobnych przedsięwzięć przeprowadzonych wcześniej na terenie Wielkopolski przez Władysława Kowalenkę oraz Witolda Hensla, w literaturze przedmiotu podkreśla się ich prekursorki charakter, a to ze względu na planowość i długofalowość samej akcji jak i nowatorskie założenia metodyczne i zastosowane rozwiązania techniczne (Wilke 1963; Jankowska 2005, 9–10). W wyniku intensywnych prac terenowych udało się zweryfikować metrykę następujących grodzisk wczesnośredniowiecznych (powiat drawski – Donatowo, stan. 1; Drawsko Pomorskie, stan. 1; Kalisz Pomorski/Jasnopole, stan. 34; Lubieszewo, stan. 1; Mielenko Drawskie, stan. 1; Nętno, stan. 1; Oleszno, stan. 1; Suliszewo, stan. 1; Żołędowo, stan. 1; Żółte, stan. 1) (Olczak, Siuchniński 1966) oraz (powiat szczecinecki – Kluczewo, stan. 1; Stare Drawsko, stan. 2; Olczak, Siuchniński 1970). W przypadku stanowiska w Wolicznie wobec niewystarczających przesłanek uznano je za grodzisko domniemane, natomiast dwa inne punkty terenowe za osady otwarte (Dalewo i Łabędzie). Z listy grodzisk skreślone zostały natomiast obiekty w Suchowie i Karwicach. W tym drugim przypadku okazało się, że była to decyzja zbyt pochopna, gdyż badacze nie trafili w terenie we właściwy punkt (ryc. II).

Czterotomowa publikacja źródeł archeologicznych do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym województwa koszalińskiego (Olczak, Siuchniński 1966; 1968; 1970; Łosiński, Olczak, Siuchniński 1971), stała się podstawą powstających w kolejnych latach opracowań monograficznych osadnictwa na Pomorzu, zarówno archeologicznych (Łosiński 1982; Olczak 1991), jak i historycznych (Wielgosz 2006). Wyników polskich badań z lat 60-tych nie uwzględnił natomiast w swej monografii H. J. Eggers opisujący szczegółowo różne kategorie stanowisk pomorskich przyporządkowanych do „wenedisch epoche" (1978). Dopiero w publikacji zawierającej tablice do części tekstowej pracy J. Eggersa zamieszczono plany sytuacyjno-warstwicowe grodzisk wykonane przez J. Olczaka i K. Siuchnińskiego przy okazji prowadzonych prac weryfikacyjnych (Eggers, Graue 1985). Wartość wymienionej serii katalogów źródłowych autorstwa badaczy poznańskich, porządkujących ówczesny stan wiedzy nad grodziskami, trudna jest obecnie do przecenienia, tym bardziej, że stanowi ona jedyne tego rodzaju opracowanie obejmujące niemal pełną inwentaryzację i dokumentację obiektów obronnych znanych ówcześnie na tym obszarze. Z perspektywy czasu można jednak stwierdzić, że pewnego rodzaju słabością tych opracowań był niewielki zakres prac terenowych stanowiących podstawę formułowania wniosków o przynależności chronologiczno-kulturowej wielu uwzględnionych w nich stanowisk. Na uwagę zasługują prowadzone w tym okresie, jedyne na taka skalę, badania zamku i grodziska w Starym Drawsku (Janocha, Lachowicz z Muzeum w Koszalinie, lata 1963–67). Szkoda, że materiały te nie zostały dotąd kompleksowo opracowane.

Ostatnie lata na omawianym polu związane są już z intensywną i wielokierunkową działalnością naukowo-badawczą Instytutu Archeologii UMK w Toruniu. Można powiedzieć, że idea studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym Pojezierza Drawskiego, zaszczepiona w tym ośrodku przez Jerzego Olczaka, zaowocowała po blisko 50. latach przerwy kolejnym, trzecim już po badaniach A. Stubenraucha i tegoż badacza (prowadzonych wspólnie z K. Siuchnińskim), etapem badań archeologicznych obejmujących zarówno rozpoznanie szerokopłaszczyznowe niektórych ośrodków osadniczych, jak i planową weryfikację grodzisk występujących na tym obszarze. Wykorzystano w nim doświadczenia poprzednich ekip badawczych oraz zgromadzone w toruńskim Instytucie Archeologii materiały źródłowe wraz z dokumentacją. Badania wykopaliskowe, podejmowane

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 10 06.03.2020 06:58:47

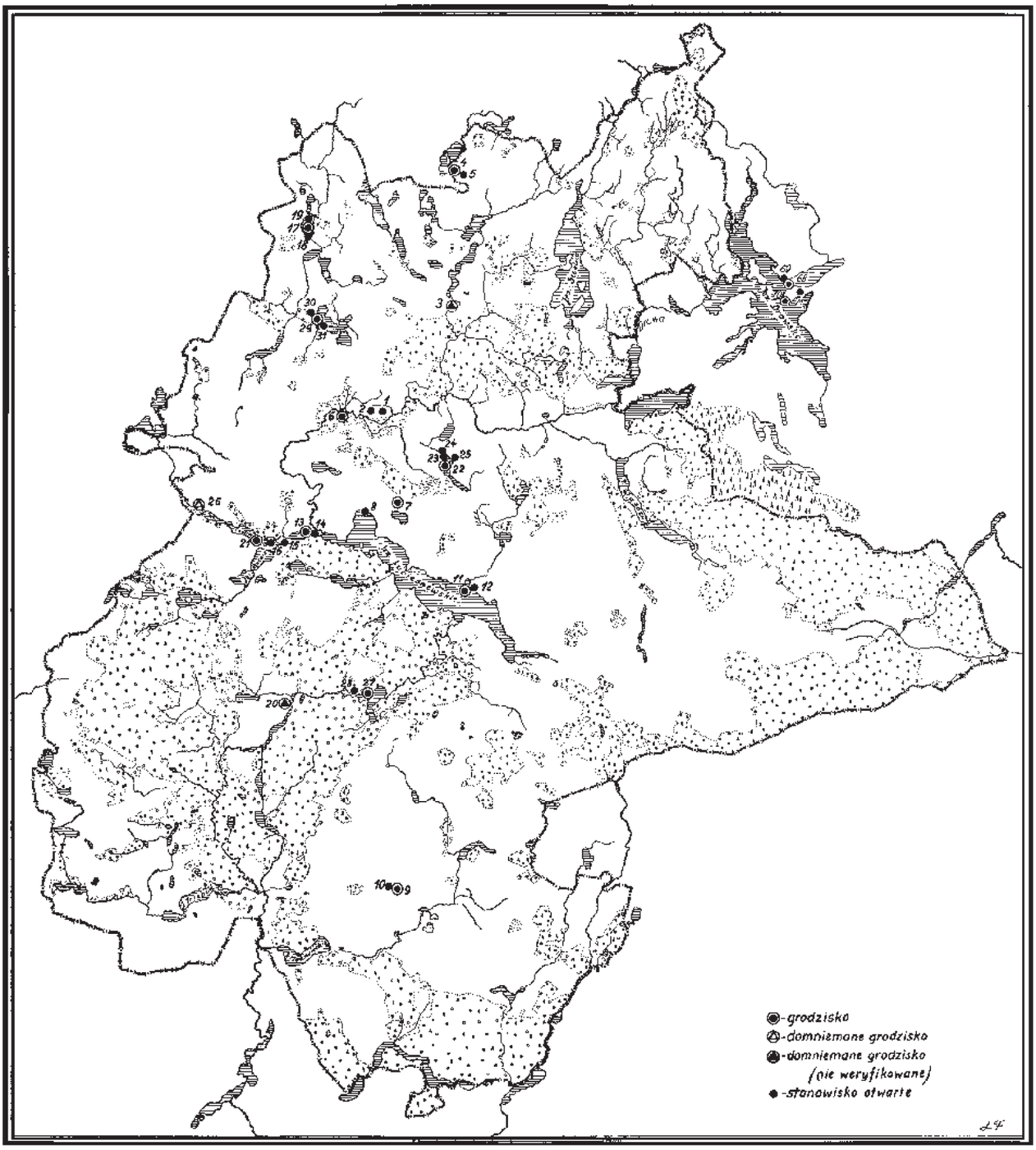

1. Dalewo (2)*
2. Dalewo (3)
3. Dolgie (1)
4. Donałowo (1)
5. Donałowo (1a)
6. Drawsko Pomorskie (1)
7. Gudowo (1)
8. Gudowo (2)
9. Kalisz Pomorski (1)
10. Kalisz Pomorski (1a)
11. Lubieszewo (1)
12. Lubieszewo (2)
13. Mielenko Drawskie (1)
14. Mielenko Drawskie (1a)
15. Mielenko Drawskie (3)
16. Mielenko Drawskie (4)
17. Nętno (1)
18. Nętno (1a)
19. Nętno (1b)
20. Nowy Łowicz (1)
21. Oleszno (1)
22. Suliszewo (1)
23. Suliszewo (2)
24. Suliszewo (3)
25. Suliszewo (4)
26. Woliczno (1)
27. Żołędowo (1)
28. Żołędowo (2)
29. Żółte (1)
30. Żółte (1a)
31. Żółte (1b)
68. Stare Drawsko (1)
69. Stare Drawsko (1a)
70. Stare Drawsko (2)
71. Stare Drawsko (3)

* Numery stanowisk

Ryc. II. Mapa grodzisk powiatu drawskiego i szczecineckiego Jerzego Olczaka i Kazimierza Siuchnińskiego (wg Olczak, Siuchniński 1966; 1970)

Fig. II. Strongholds of Drawsko Pomorskie and Szczecinek county by Jerzy Olczak and Kazimierz Siuchniński (based on Olczak, Siuchniński 1966; 1970)

równolegle z planową i systematyczną penetracją podwodną jezior (w ramach podwodnego Archeologicznego Zdjęcia Polski kierowaną przez W. Chudziaka, R. Kaźmierczaka i J. Niegowskiego) przyniosły w krótkim czasie spektakularne odkrycia w Żółtym na Jeziorze Zarańskim oraz w Nętnie na Jeziorze Gęgnowskim. Wyniki badań prowadzonych w obu tych mikroregionach osadniczych doczekały się obszernych publikacji, co też zwalnia z obowiązku referowania ich w tym miejscu (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011; 2016; *The Island* 2014).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 11 06.03.2020 06:58:48

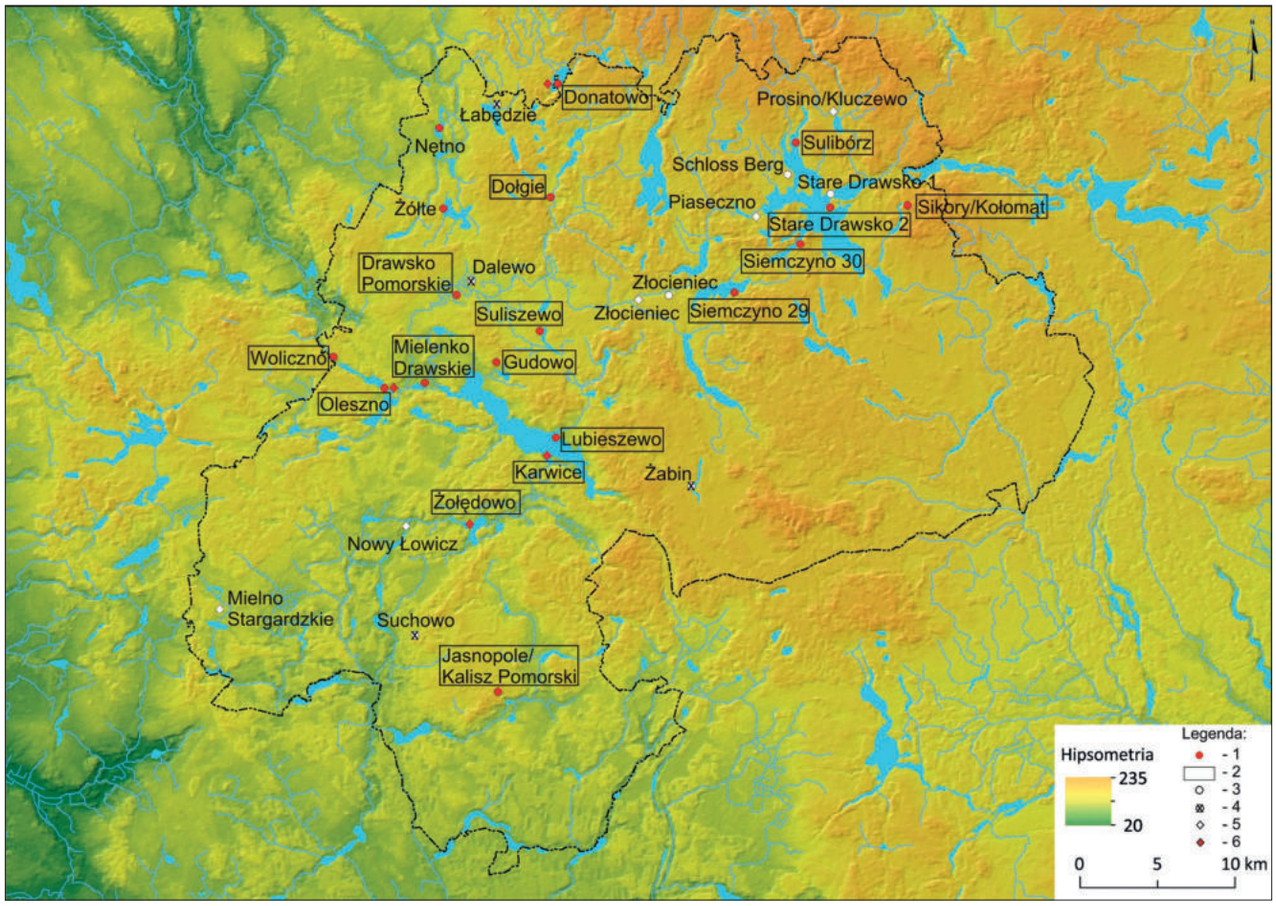

Ryc. III. Wczesnośredniowieczne grodziska (pewne i domniemane) na terenie powiatu drawskiego w badaniach Instytutu Archeologii UMK w Toruniu. Legenda: 1 – stanowiska badane wykopaliskowo w latach 2004–2016; 2 – stanowiska badane w latach 2015–2017 w ramach projektu *Atlas grodzisk*; 3 – pozostałe stanowiska; 4 – stanowiska skreślone z rejestru grodzisk; 5 – grodziska późnośredniowieczne; 6 – grodziska późnośredniowieczne zweryfikowane wykopaliskowo w latach 2015–2017 (wg Błędowski i in. 2019, ryc. 1)

Fig. III. Early mediaeval strongholds (recognised and supposed) in Drawsko Pomorskie county in the studies of UMK Institute of Archaeology: 1 – 2004–2016 excavation sites; 2 – sites explored in 2015–2017 within *Atlas grodzisk* project; 3 – the other sites; 4 – sites removed from the strongholds register; 5 – Late medieval strongholds; 6 – Late medieval strongholds verified by excavations in years 2015–2017 (according to Błędowski et al. 2019, fig. 1)

Jednym z najważniejszych efektów tych badań były ustalenia dotyczące chronologii obu wymienionych ośrodków osadniczych. Serie naczyń ze stanowisk w Żółtym i Nętnie, poparte niezależnym datowaniem dendrochronologicznym (łącznie ponad 100 dat, obejmujących okres od końca IX do lat 80. XI wieku), stały się bowiem punktem odniesienia do periodyzacji rozwoju garncarstwa z terenów Pomorza Środkowego, a tym samym podstawą określenia ram chronologicznych funkcjonowania osiedli i grodów na obszarze Pojezierza Drawskiego (Chudziak, Kaźmierczak 2014).

Od 2015 roku na terenie powiatu drawskiego, w ramach grantu NPRH pt. *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*, realizowany jest projekt badawczy dotyczący weryfikacji wybranych stanowisk tego rodzaju. Z ogólnej liczby 23 grodzisk, pewnych i domniemanych zestawionych na podstawie kwerendy literatury i archiwaliów, do badań sondażowych wytypowano jak dotąd 16 obiektów wymagających uzupełniających badań terenowych (ryc. III, IV). Były wśród nich przede wszystkim stanowiska określone wcześniej jako grodziska wczesnośredniowieczne (pewne), ale i takie, których przyporządkowanie chronologiczno-kulturowe wymagało weryfikacji (Gudowo, Sikory, Żołędowo) lub których geneza grodowa była niepewna (Dołgie, Woliczno). Na liście grodzisk uwzględniono również trzy nowe stanowiska archeologiczne, dotąd nieznane, których istnienie stwierdzono podczas szczegółowej analizy obrazów skaningu laserowego w technologii LIDAR udostępnionych na portalu mapowym NID (ryc. III; por. również ostatnio Kuczkowski 2016). Korzystając z tej względnie nowej metody prospekcji udało się zlokalizować kilka nieznanych dotąd punktów terenowych o wyraźnie antropogenicznie przekształconej formie, które uznać można było na tym etapie prac za potencjalne grodziska. Z badań weryfikacyjnych, oprócz grodziska w Żołędowie, wyłączono natomiast większość grodzisk o formie czworokątnej, których genezę wiązać należy zapewne z osadnictwem grodowym Nowej Marchii (Karwice, Mielno Stargardzkie, Nowy Łowicz, Kluczewo, Piaseczno, ryc. V). Wymagają

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 12 06.03.2020 06:58:49

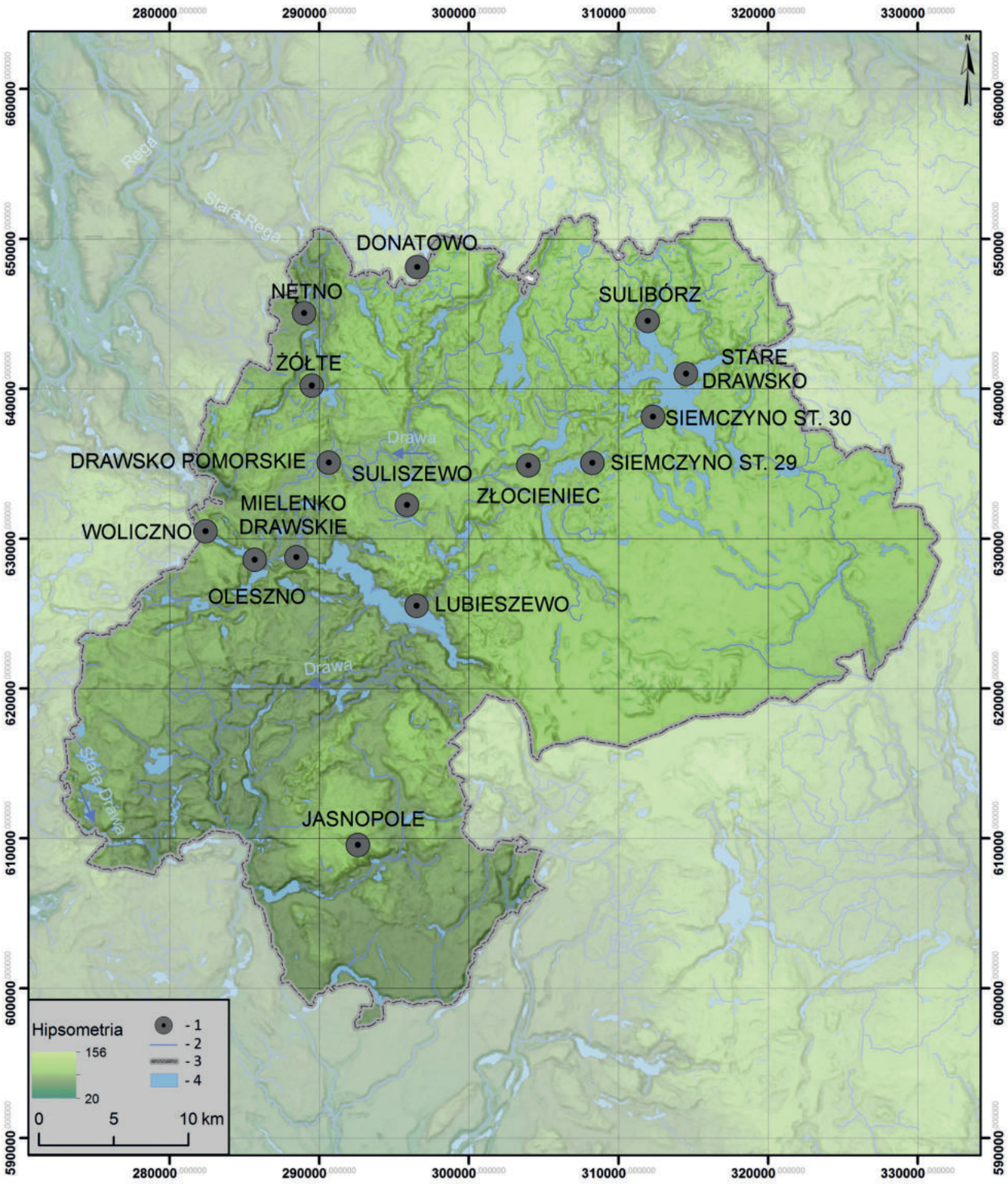

Ryc. IV. Mapa powiatu drawskiego z lokalizacją ujętych w katalogu grodzisk wczesnośredniowiecznych. Legenda: 1 – grodziska; 2 – cieki; 3 – granica powiatu; 4 – jeziora (oprac. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. IV. Drawsko Pomorskie county with the early mediaeval strongholds presented in the catalogue. Legend: 1 – strongholds; b – watercourse; 3 – county boundary; 4 – lakes (elab. by M. Skrzatek and W. Ochotny)

one osobnego projektu badawczego, uwzględniającego w większości przypadków bagienne położenie stanowisk generujące trudności techniczne w ich eksploracji. Rekonesans podwodny i badania sondażowe przeprowadzone w 2007 roku, przez Zakład Archeologii Podwodnej Instytutu Archeologii UMK w Toruniu, na grodzisku w Karwicach, u ujścia Drawy z jeziora Lubie, uświadamiają skalę tego problemu (Mieczkowski 2014, 11).

W sumie, w trakcie trzech sezonów badawczych (2015–2017), pracami archeologicznymi o charakterze sondażowo-wierceniowym objęto 16 pewnych i domniemanych grodzisk usytuowanych w obrębie powiatu

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 13 06.03.2020 06:58:50

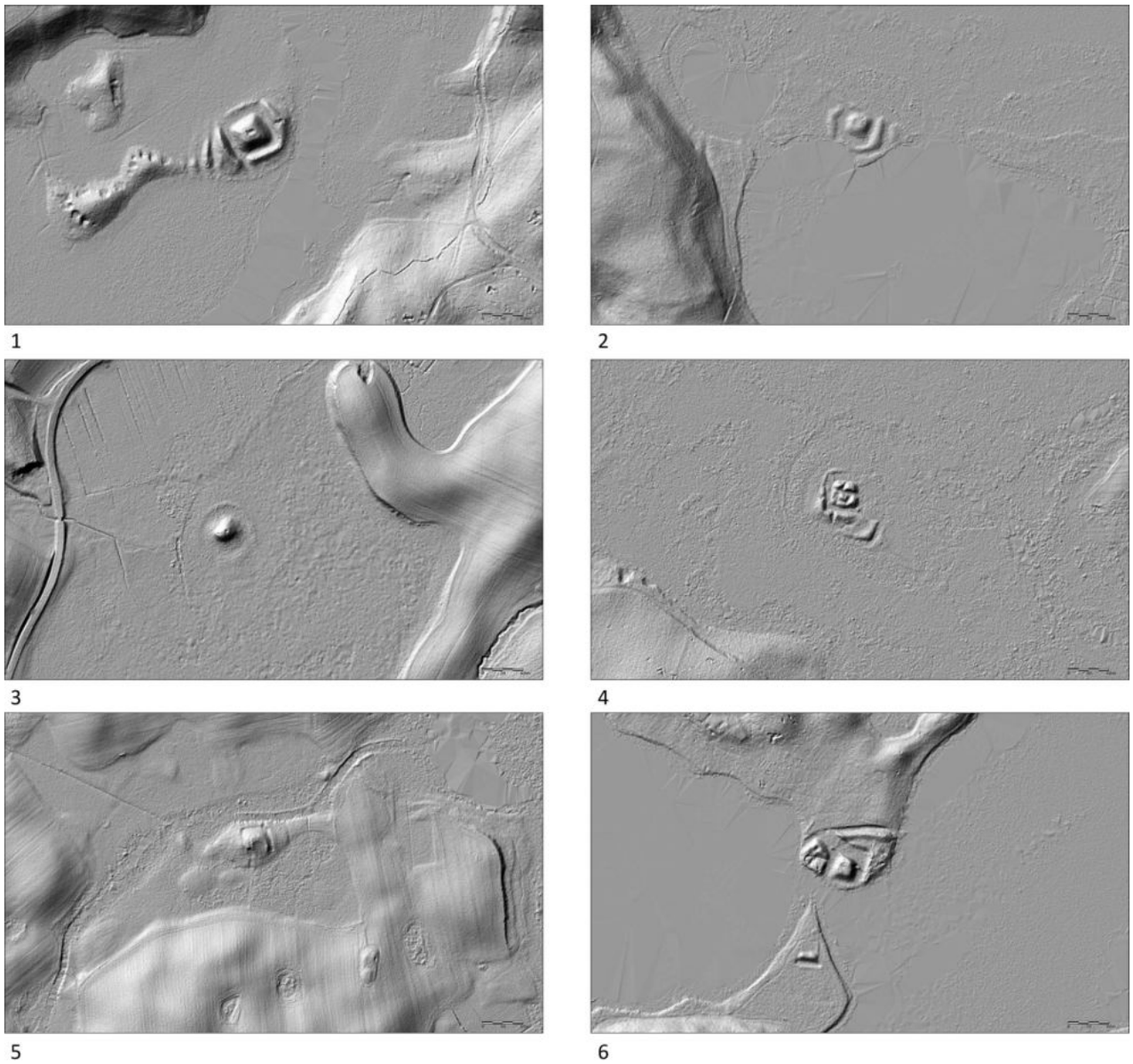

Ryc. V. Numeryczny model terenu późnośredniowiecznych grodzisk powiatu drawskiego wykonany na podstawie pomiarów ALS: 1 – Borowy Młyn; 2 – Karwice; 3 – Kluczewo; 4 – Mielno Stargardzkie; 5 – Piaseczno; 6 – Żołędowo (oprac. W. Ochotny)

Fig. V. ALS based numerical land model of late mediaeval strongholds within Drawsko Pomorskie county: 1 – Borowy Młyn; 2 – Karwice; 3 – Kluczewo; 4 – Mielno Stargardzkie; 5 – Piaseczno; 6 – Żołędowo (elab. by W. Ochotny)

drawskiego (ryc. IV) (Błędowski i in. 2019). Całość projektu koordynował prof. W. Chudziak a kierownikami prac terenowych byli dr J. Bojarski (Drawsko Pomorskie, Gudowo, Mielenko Drawskie,), dr R. Kaźmierczak (Donatowo, Lubieszewo, Oleszno, Siemczyno, Sulibórz, Woliczno, Żołędowo) i dr M. Weinkauf (Dołgie, Jasnopole, Kołomąt, Stare Drawsko, Suliszewo). W badaniach uczestniczył ponadto mgr P. Błędowski, a za kwerendę literatury i archiwaliów odpowiedzialna była mgr Ewelina Siemianowska.

Badania weryfikacyjne grodzisk realizowane w terenie połączono z niezbędną kwerendą źródeł i archiwaliów przechowywanych między innymi w wojewódzkich urzędach konserwatora zabytków w Koszalinie i Szczecinie, w Muzeum w Koszalinie, Muzeum Narodowym w Szczecinie oraz archiwaliów przechowywanych w Berlinie. Jednocześnie wykonywane było systematyczne kartowanie efektów prac terenowych, z użyciem map topograficznych i numerycznych terenu, a także szczegółowych planów stanowisk. Prace wykopaliskowe na wytypowanych do badań grodziskach prowadzone były według jednolitego kwestionariusza pytań, z zastosowaniem jednakowych metod. Podkreślić należy, iż w tym przypadku wykorzystano wieloletnie doświadczenie oraz narzędzia badawcze wypracowane i sprawdzone podczas weryfikacji grodzisk strefy chełmińsko-dobrzyńskiej oraz Pojezierza Iławskiego (por. *Katalog* 1994; Chudziak 1997). Każdorazowemu rozpoznaniu sondażowemu

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 14 06.03.2020 06:58:50

i prospekcji wierceniowej przyświecało uzyskanie pełnego przekroju stratygrafii badanego stanowiska (przynajmniej wzdłuż jednej osi), natomiast wykonanie w odpowiednio wybranych miejscach wykopów sondażowych miało na celu zadokumentowanie zachowanych reliktów zabudowy oraz elementów struktur obronnych (takich jak palisady, wały, fosy), a także określenie funkcji.

Ponadto wgląd w stratygrafię stanowisk umożliwia odtworzenie pierwotnej ich formy, jak również określenie stopnia zniszczenia tych obiektów, na których prowadzone były (lub nadal są) różne niekontrolowane działania (wybieranie piasku, działalność rolnicza, zalesienie). Porównanie planów z badań z lat 60. XX wieku ze współczesnymi mapami cyfrowymi oferuje również możliwość śledzenia zmian, jakie zaszły w formie grodzisk w ciągu ostatniego półwiecza. Oprócz tego, wykonane na bazie numerycznego modelu terenu plany stanowią pod względem jakości i dokładności doskonałe narzędzie, przydatne w szczegółowych analizach topografii stanowisk, a zwłaszcza przy wydzielaniu ich wszystkich elementów składowych, słabo albo w ogóle nie zaznaczających się aktualnie w terenie, najczęściej pominiętych w starszych i niezbyt precyzyjnych materiałach kartograficznych (w tym także na planach hipsometrycznych). To właśnie, jak już wspomniano, szczegółowa analiza dostępnych map „lidarowych" umożliwiła „odkrycie" w warunkach gabinetowych nieznanych dotąd lub „zapomnianych" grodzisk występujących na tym terenie (Siemczyno, stan. 29 i 30; Złocieniec, stan. 84/Budowo). Jeden obiekt został zgłoszony przez Dariusza de Lorma (Sulibórz, stan. 1). Niezbędne było jednak poddanie ich profesjonalnej analizie z wykorzystaniem narzędzi GIS, których zastosowanie stało się obecnie standardem w badaniach przestrzeni osadniczej. Istotnym uzupełnieniem podjętych badań terenowych była również nieinwazyjna prospekcja niektórych obiektów przeprowadzona metodą magnetyczną (Wroniecki 2016; 2017; 2018).

W katalogu ujęto w sumie 16 stanowisk o metryce wczesnośredniowiecznej, w tym zdecydowano się również uwzględnić badaną szerokopłaszczyznowo wyspę w Żółtym, którą zaliczyć należałoby do stanowisk typu *crannog*. Układ przestrzenno-funkcjonalny oraz relikty dookolnej palisady uzasadniają włączenie tego stanowiska do niniejszej publikacji.

4. Podstawy chronologii

Podstawą datowania grodzisk z powiatu drawskiego są wyniki analizy typologiczno-porównawczej ceramiki naczyniowej oparte na schematach periodyzacyjnych wypracowanych dotąd dla Pomorza (Łosiński 1972; Olczak, Siuchniński, Lachowicz 1976; Łosiński, Rogosz 1986; Cnotliwy 1986; Cnotliwy, Łosiński, Wojtasik 1986; Rogosz 1986). Pod względem technologicznym wyróżniono na tym terenie ceramikę ręcznie lepioną (GT I), przykrawędnie obtaczaną (GT II), słabo formująco częściowo obtaczaną (GT III), silnie formująco częściowo obtaczaną (GT IV) oraz całkowicie obtaczaną (GT V). Oprócz relacji liczbowo-procentowych pomiędzy poszczególnymi grupami technicznymi naczyń szczególne znaczenie, przy ustalaniu pozycji chronologicznej zbiorów naczyń, miały też ich cechy stylistyczne (przede wszystkim morfologia i zdobnictwo; por. Łosiński, Rogosz 1986). W przypadku omawianych grodzisk podstawę wnioskowania stanowiły również szczegółowe wyniki analiz zbiorów naczyń z wielowarstwowych stanowisk w Nętnie i Żółtym, które w kontekście oznaczeń dendrochronologicznych uznane zostały za punkt odniesienia w ocenie chronologii względnej pozostałych stanowisk badanych w powiecie drawskim w większości jedynie sondażowo (Chudziak 2019). Zespołami reperowymi o wysokich walorach porównawczych, pozyskanymi spoza omawianego obszaru, były również serie naczyń z grodzisk w Radaczu o chronologii określonej na podstawie niezależnych wyznaczników (Lachowicz, Olczak, Siuchniński 1977, 27), osiedla wyspowego w Parsęcku (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski, Ważny 2007a), grodziska w Bobięcinie (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski, Ważny 2009) oraz z grodziska w Białogardzie, w przypadku którego również zastosowano metodę dendrochronologiczną (Cnotliwy 2005). Wykorzystany w niniejszym katalogu schemat periodyzacyjny W. Łosińskiego składał się z pięciu zasadniczych faz wyróżnionych na podstawie analizy ceramiki z dorzecza dolnej Parsęty (za: Lachowicz, Olczak, Siuchniński 1977, 27).

— Faza I – VI–początki VII wieku (dominacja naczyń typu Dziedzice);
— Faza II – VII–połowa IX wieku: a) VII–połowa VIII wieku (naczynia słabo formująco obtaczane typu Kędrzyno i Gołańcz przy niewielkim udziale naczyń częściowo silnie formująco obtaczanych typu B); b) połowa VIII–połowa IX wieku (obok naczyń typu Kędrzyno, Gołańcz i Szczecin występują również liczne naczynia silnie formująco obtaczane typu Bardy i Wolin);
— Faza III – połowa IX–2. połowa (lata 70-te) X wieku (obok sporadycznie występujących naczyń typu Szczecin oraz dominujących naczyń silnie częściowo obtaczanych okazów typu Wolin pod koniec tego okresu pojawiają się naczynia całkowicie obtaczane typu Świelubie;
— Faza IV – koniec X–połowa XII wieku:
  a) koniec X–połowa XI wieku;
  b) 2. połowa XI–połowa XII wieku;
— Faza V – połowa XII–połowa XIII wieku (dominacja ceramiki całkowicie obtaczanej).

Schemat periodyzacyjny zaproponowany przez W. Łosińskiego został znacznie zmodyfikowany przez autorów studiów nad osadnictwem Pobrzeża i Pojezierza Wschodniosłowiańskiego, głównie z powodu niepełnych

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 15 06.03.2020 06:58:50

walorów klasyfikacyjnych materiałów ceramicznych występujących na uwzględnionych przez nich stanowiskach (Lachowicz, Olczak, Siuchniński 1977, 28–29). Schemat ten dostosowano do charakteru i wartości poznawczych źródeł stanowiących podstawę określenia ich chronologii. W rezultacie wyróżniono cztery fazy zasadnicze i dwie podfazy: faza 1 – VI–VI/VII wiek; faza 2 – początek VII–połowa X wieku, z podziałem na dwie podfazy: a (początek VII–początek IX wieku) i b – początek IX–połowa X wieku; faza 3 – połowa X–połowa XII wieku oraz faza 4 – połowa XII–XIII wiek. Kryterium ich wyróżnienia stanowiła w tym przypadku technika formowania naczyń oraz pomocniczo ich ornamentyka.

Pozyskanie reprezentatywnych liczebnie zespołów naczyń z nawarstwień stanowisk w Nętnie i Żółtym zanalizowanych w kontekście wyników badań dendrochronologicznych pozwoliło na kolejną modyfikację tego systemu uwzględniającą również wiedzę na temat rytmu rozwojowego garncarstwa w ośrodkach wczesnomiejskich:

— **Faza 1** – VI–VII/VIII wiek (1. połowa VIII wieku) (horyzont występowania ceramiki typu AB/Sukow-Dziedzice); żadna seria naczyń pochodząca ze stanowisk uwzględnionych w niniejszym opracowaniu nie reprezentuje cech technologiczno-stylistycznych uzasadniających przyporządkowanie jej do tego horyzontu czasowego;
— **Faza 2** – 2. połowa VIII–3. ćwierć IX wieku (znaczący udział ceramiki typu AB/Sukow i C/Feldberg); (zespoły reperowe spoza obszaru badań – Białogard, faza 1–5; 6; Radacz 1, faza 2), do fazy tej zaliczono serie naczyń z Drawska Pomorskiego (I), Jasnopola, Mielenka Drawskiego i Siemczyna;
— **Faza 3** – koniec IX–1. połowa X wieku (lata 40-te) (znaczący udział naczyń typu Menkendorf, przy stosunkowo niskim odsetku ceramiki typu AB/Sukow i C/Feldberg) (Żółte, faza 1; zespoły reperowe spoza obszaru badań – Białogard, faza 6; Radacz 2); do omawianej fazy zaliczono ponadto serie naczyń z Donatowa, Drawska Pomorskiego (II);
— **Faza 4** – około połowy X wieku (lata 40-te) – 2. połowa X wieku (lata 80-te) (znaczący udział ceramiki typu Menkendorf współwystępującej z nielicznymi naczyniami całkowicie obtaczanymi reprezentowanymi przez starsze formy typu G/Vipperow (Nętno, faza 1–2; Radacz 2; Białogard faza 7–8); do omawianego horyzontu czasowego zaliczono ponadto serie naczyń z Lubieszewa, Oleszna, Siemczyna 29 i 30, Starego Drawska, Suliszewa;
— **Faza 5** – 2. połowa X wieku (lata 80-te) do 1. połowy XI wieku (lata 40-te) (współwystępowanie dwóch głównych nurtów garncarskich reprezentowanych w przypadku ceramiki tradycyjnej, częściowo obtaczanej przez typ Menkendorf, natomiast ceramiki całkowicie obtaczanej, rzemieślniczej przez typ Vipperow i Teterow, występującej w udziale powyżej 50% (np. Szczecin, faza IV1; Łosiński, Rogosz 1986, 56; Białogard, faza 9, koniec IX i początek XI wieku – 68%; Cnotliwy 1986, 154; Bobięcino, faza 2). Jak dotąd wśród uwzględnionych w niniejszym opracowaniu stanowisk nie są znane obiekty, gdzie odkryto by zespoły naczyń o takiej charakterystyce;
— **Faza 6** – lata 40-te XI–1. połowa XII wieku (1. ćwierć XII wieku) (dominacja progresywnej ceramiki całkowicie obtaczanej z naczyniami typu Vipperow i Teterow na czele oraz znacząca frekwencja naczyń typu K (Żółte, faza 2) (Bobięcino, faza 3; Parsęcko).
— **Faza 7** – 2. ćwierć XII–1 ćwierć XIII wieku (dominacja ceramiki całkowicie obtaczanej).

Z dwiema ostatnimi fazami połączono heterogenne zespoły ceramiczne występujące w humusie lub w nawarstwieniach zdeponowanych na złożu wtórnym na stanowiskach w Olesznie, Suliborzu, Suliszewie, Wolicznie, i Złocieńcu (ryc. VI).

Dość istotne znaczenie miały również wyniki analizy pozostałych kategorii zabytków występujących na grodziskach, gdyż wiele wśród nich – z uwagi na krótki okres ich wytwarzania – należy uznać za wyznaczniki chronologii. Do takich zaliczyć należy z pewnością brązową, zapewne importowaną z kręgu karolińskiego, ostrogę technotypu I znalezioną na grodzisku w Drawsku Pomorskim (Żak 1959). Jej chronologię można odnieść obecnie do 2. połowy VIII wieku (Dulinicz 2001, 101). Na szczególną uwagę zasługują również monety odkryte na grodzisku w Nętnie (3 szt.), na wyspie w Żółtym (14 szt.), a także na domniemanym grodzisku w Suliborzu (2 szt.). Wartość chronologizującą mają również liczne przedmioty występujące w toni jeziora w sąsiedztwie wysp w Nętnie i Żółtym (*The Island* 2014).

Bezcenne dla określenia chronologii okazały się wyniki analiz dendrochronologicznych. W sumie metodą tą uściślono datowanie dwóch stanowisk archeologicznych występujących na terenie powiatu drawskiego. Największą serię datowań pozyskano dla drewnianych konstrukcji nadbrzeżnych, pomostów i mostu odkrytych wokół wyspy w Żółtym na Jeziorze Zarańskim (57 oznaczeń zawierających się w dwóch przedziałach czasu AD 886–900 tpq oraz AD 1041–1082) oraz mostu i pomostów zarejestrowanych przy wyspie w Nętnie na Jeziorze Gęgnowskim (w sumie 40 oznaczeń – AD 948–976 i 1040). Oprócz tego uzyskano również datowanie dla przeprawy na Drawie w okolicach grodziska w Drawsku Pomorskim (AD 1159 tpq, 1205 tpq) oraz bliżej nieokreślonych pod względem funkcji pali przy wyspie w Suliborzu (AD 1178).

Nie bez znaczenia były również oznaczenia radiowęglowe wykonane przy okazji prowadzonych niedawno, w ramach projektu *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*, badań. Otrzymano 19 dat umożli-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 16 06.03.2020 06:58:51

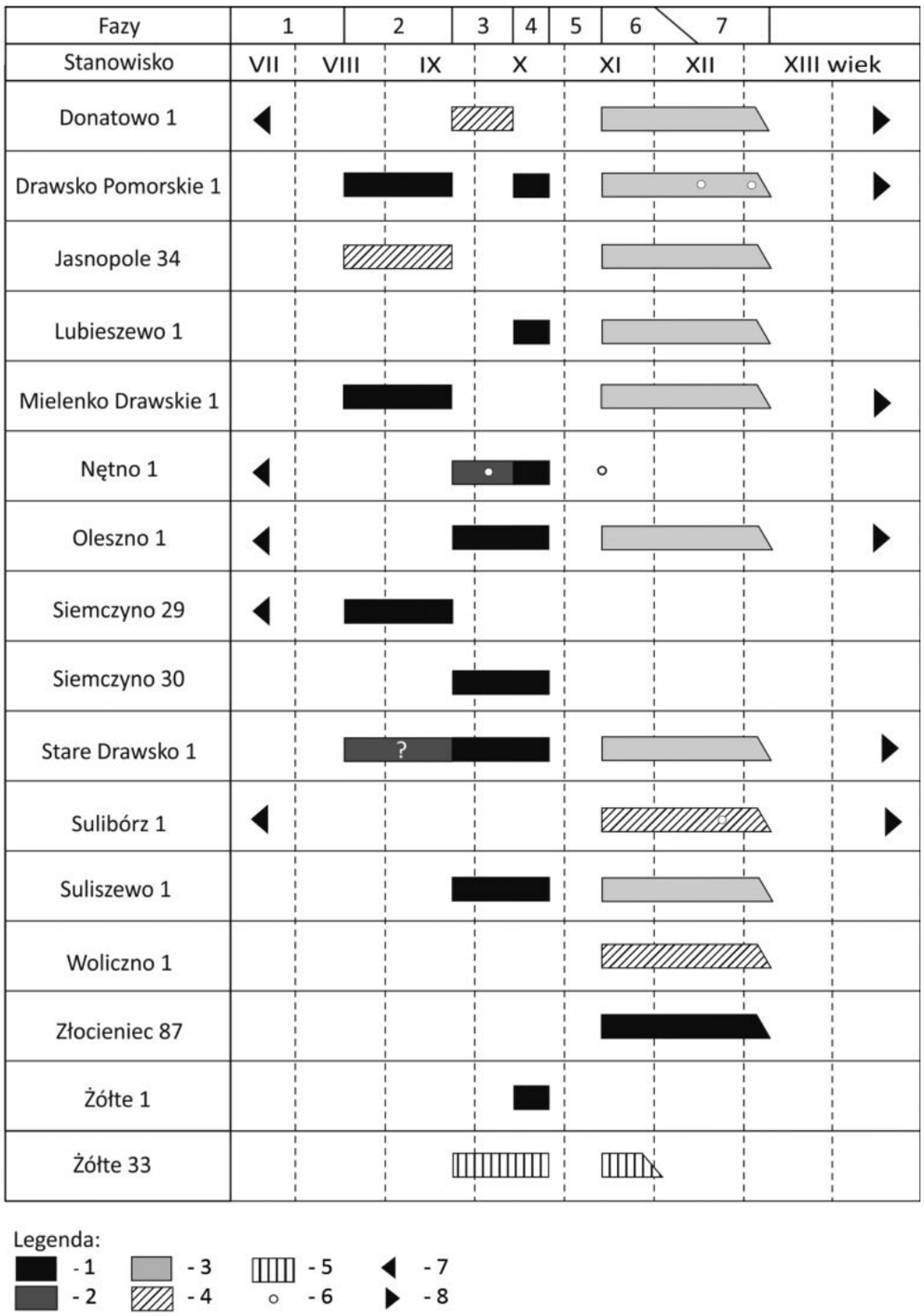

Ryc. VI. Zestawienie chronologiczne grodzisk z powiatu drawskiego (badania w latach 2003–2017). Legenda: 1 – faza grodowa; 2 – faza przedgrodowa; 3 – ślad osadnictwa; 4 – domniemane grodzisko; 5 – *crannog*; 6 – data dendrochronologiczna (zaplecze osadnicze); 7 – stanowisko o chronologii pradziejowej; 8 – stanowisko o chronologii późnośredniowiecznej (rys. R. Kaźmierczak)

Fig. VI. Chronological list of Drawsko Pomorskie county strongholds (excavations between 2003 and 2017). Legend: 1 – stronghold phase; 2 – pre-stronghold phase; 3 – trace of settlement; 4 – supposed stronghold; 5 – *crannog*; 6 – dendrochronological date (settlement facilities); 7 – pre-historic site; 8 – late-medieval site (drawn by R. Kaźmierczak)

wiających weryfikację chronologii stanowisk, dla których nie było możliwości datowania dendrochronologicznego (ryc. VII). Wśród nich szczególne miejsce zajmują grodziska w Gudowie i Kołomącie, dawniej uznawane za obiekty wczesnośredniowieczne. W obu przypadkach datowanie radiowęglowe, zwłaszcza w obliczu odkrycia jedynie krótkich serii mało charakterystycznej ceramiki pradziejowej, stanowiło podstawę przyporządkowania ich do wczesnej epoki żelaza. Wykonane w projekcie oznaczenia radiowęglowe, nie były pierwszą serią otrzy-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 17 06.03.2020 06:58:51

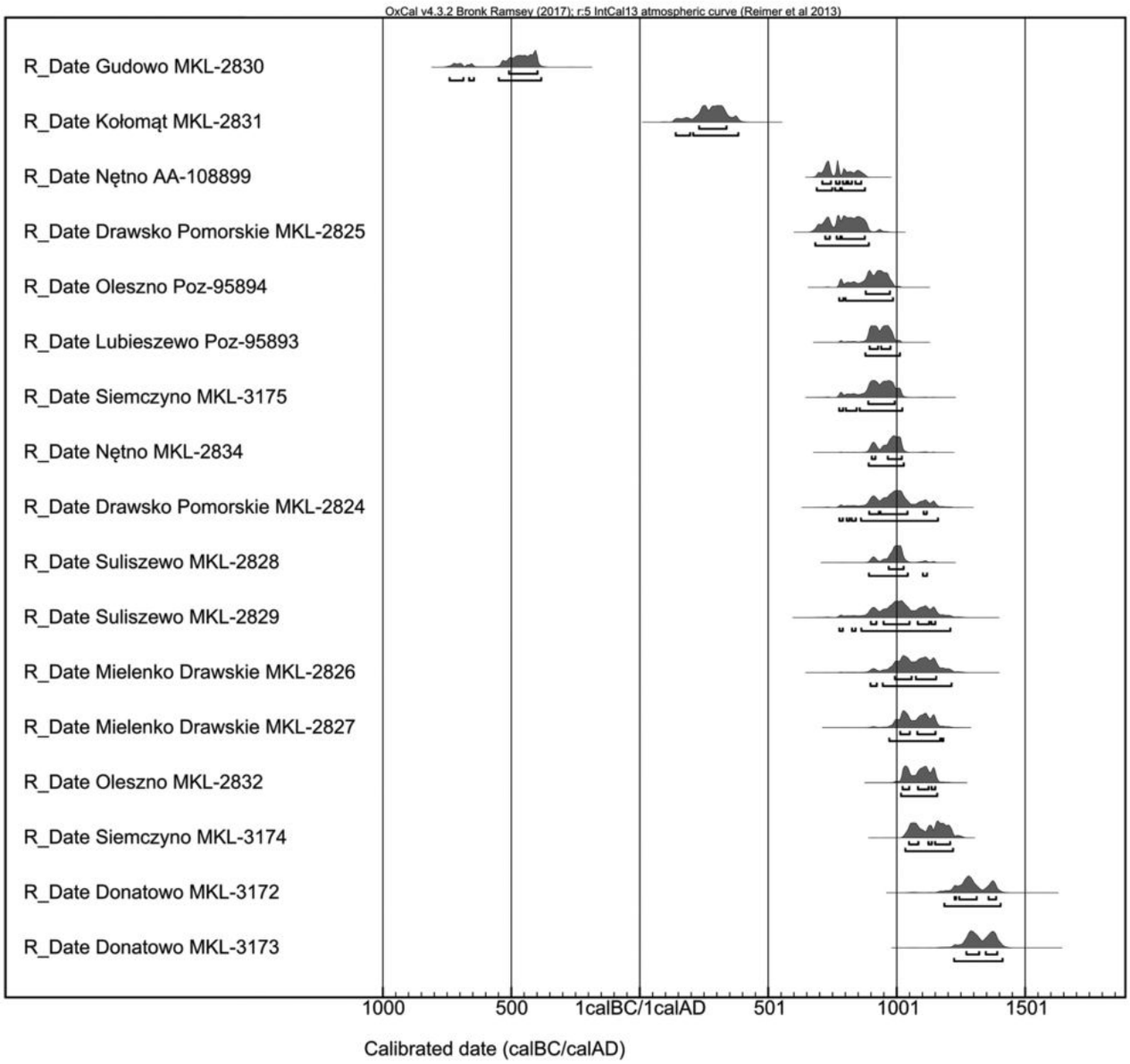

Ryc. VII. Diagram dat radiowęglowych pozyskanych dla prób pochodzących z grodzisk obecnego powiatu drawskiego (oprac. M. Weinkauf)

Fig. VII. Radiocarbon dating obtained for samples from strongholds in the present Drawsko Pomorskie county (elab. by M. Weinkauf)

maną dla stanowisk wczesnośredniowiecznych powiatu drawskiego. Wcześniej analizy tego rodzaju przeprowadzono dla konstrukcji drewnianych odsłoniętych na wyspie w Żółtym, w sumie 14 oznaczeń datowanych od końca IX do XII wieku (1180±40 BP/965±30 BP) (Chudziak, Kaźmierczak 2014, 24–25).

5. Układ katalogu

Układ katalogu w głównych założeniach nie odbiega od dotychczasowych form publikacji tego rodzaju. Wykorzystano tu zatem tradycyjne wzorce prezentacji stanowisk odpowiednio je modyfikując, a zwłaszcza strukturę katalogu grodzisk ziemi chełmińskiej (1994). W rezultacie materiały źródłowe zostały zaprezentowane według następującej kolejności: (I) miejscowość i gmina, (II) numer stanowiska w miejscowości, (III) numer obszaru AZP, (IV) numer stanowiska na obszarze, (V) nazwa dawna miejscowości, (VI) nazwa lokalna, (VII) położenie, (VIII) środowisko fizjograficzne, (IX) opis obiektu, (X) historia badań i opracowań, (XI) zakres prac badawczych, (XII) stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy, (XIII) zaplecze osadnicze, (XIV) chronologia, (XV) archiwum, (XVI) zbiory.

W związku z przyjętą konwencją publikacji źródeł prezentowana publikacja nie stanowi kompletnego opracowania analityczno-źródłowego poszczególnych stanowisk. Materiały źródłowe przedstawione zostały w sposób zgeneralizowany, ograniczono je do ogólnego omówienia stratygrafii kulturowej i wybiórczej prezen-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 18 06.03.2020 06:58:51

tacji graficznej dokumentacji terenowej i źródeł ruchomych. Nie znaczy to, że w pracy nie pojawiają się elementy analizy. Oprócz krytycznej deskrypcji układów funkcjonalno-przestrzennych, w każdym przypadku opracowano również chronologię stanowisk wraz z ich podstawami źródłowymi. Zasady prezentacji treści, nawiązujące w dużym stopniu do wykładni przedstawionej w katalogu grodzisk z 1994 roku, w kolejnych punktach są następujące:

(I) Miejscowość i gmina. Nazwy miejscowości, gminy, w obrębie której stanowisko występuje, podane zgodnie z „Wykazem urzędowym nazw miejscowości w Polsce" (1980–1982);

(II) Numer stanowiska w miejscowości. Oznaczenia przyjęte według AZP;

(III) Numer obszaru AZP;

(IV) Numer stanowiska w obrębie arkuszy AZP zgodny z kartą ewidencji stanowiska w WKZ w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie;

(V) Nazwa dawna miejscowości z uwzględnieniem starych nazw niemieckich i polskich pojawiających się w literaturze przedmiotu i źródłach kartograficznych od XIX wieku;

(VI) Nazwa lokalna określona w źródłach kartograficznych;

(VII) Położenie. Zastosowano tu uproszczony zapis lokalizacji stanowiska ograniczony do określenia współrzędnych geograficznych; wraz z podaniem nazwy mezoregionu wg J. Kondrackiego (1978); szczegółową lokalizację przybliża mapa topograficzna w skali 1 : 25 000 wygenerowana z cyfrowych obrazów lidarowych (Mateusz Skrzatek) oraz niemiecka mapa topograficzna Topographische Karte (Messtischblatt);

(VIII) Środowisko fizycznogeograficzne. Uwzględniono tu następujące komponenty: geomorfologię wraz z geologią, hydrografię oraz gleby. Punkt ten opracowano na podstawie not fizycznogeograficznych sporządzonych przez mgr Dorotę Bienias z Instytutu Archeologii UMK. Oparte one zostały na wynikach studiów źródłowych – głównie mapach: Szczegółowej Mapie Geologicznej Polski w skali 1 : 5 000 oraz mapach glebowych;

(IX) Opis stanowiska. W tym punkcie uwzględniono morfologię grodzisk, ich dane metryczne oraz stan zachowania. Opis ten zlustrowano odpowiednim planem sytuacyjno-wysokościowym wraz z lokalizacją wykopów przygotowanym przez mgr. M. Skrzatka na bazie danych cyfrowych;

(X) Historia badań i opracowań. Nawiązując do katalogu Leszka Kajzera i Arkadiusza Horonziaka (1995) przedstawiono w tym punkcie szczegółową historię badań prowadzonych na stanowiskach oraz stan opracowań na ich temat wraz z podaniem odpowiedniej literatury lub odniesień do archiwaliów;

(XI) Zakres prac badawczych. Omówiona tu została kwesta stopnia rozpoznania danego grodziska, wraz z lokalizacją wykopów i ich zakresem przestrzennym;

(XII) Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy. Uwzględniono w tym punkcie w miarę szczegółowy opis warstw z charakterystyką jego treści przyrodniczo-kulturowej i ewentualnie przynależnością do określonych faz użytkowania danego miejsca. Ponadto scharakteryzowano relikty zabudowy zarówno obronnej, jak i mieszkalno-gospodarczej. W przypadku korzystania z dokumentacji archiwalnej i literatury wszystkie cytowane opisy warstw zaznaczono kursywą;

(XIII) Zaplecze osadnicze. Ze względu na zintegrowany pod względem funkcjonalno-przestrzennym charakter zespołów osadniczych, w których centralne miejsce zajmował gród zdecydowano się w tym punkcie na ogólne omówienie podstawowych kwestii dotyczących stratygrafii kulturowej osiedli podgrodowych wraz ze stałymi elementami ich infrastruktury;

(XIV) Chronologia wraz z podstawami datowania uwzględniającymi wyniki analizy typologiczno-porównawczej źródeł ruchomych, w tym przede wszystkim ceramiki naczyniowej opisanej w tym punkcie pod kątem jej charakterystyki technologiczno-stylistycznej, ponadto wyniki niezależnych analiz przyrodniczych (dendrochronologicznych i radiowęglowych);

(XV) Archiwum. Przyjęto tu zasadę podawania miejsca przechowywania materiałów archiwalnych dotyczących danego stanowiska, głównie dokumentacji terenowej i sprawozdań z badań;

(XVI) Zbiory. W punkcie tym zaprezentowano inwentarz zabytków przyporządkowany do poszczególnych sezonów badawczych. W każdym przypadku o ile było to możliwe podano również miejsce przechowywanie zbiorów (instytucję).

Katalog kończy bibliografia. Ze względu na zróżnicowany charakter wykorzystywanych publikacji uwzględniono tu dwie kategorie: a) źródła kartograficzne, b) literaturę.

I. Background information

1. General remarks

Fifty years ago, a verification survey was completed of the early mediaeval strongholds in the then county of Drawsko, conducted by Kazimierz Siuchniński and Jerzy Olczak of the Department of Polish and General Archaeology of the Adam Mickiewicz University (UAM) in Poznań. The results of that ground reconnaissance – very meticulous and extensive in view of the technical and financial constraints – led to two analytical and synthesising publications, which for years shaped the image of settlement progress in the area (Łosiński 1982; Olczak 1991). The earlier one, written by Władysław Łosiński, dealt with settlement issues in the whole of Pomerania in the tribal period. The Drawsko county was not included in the test areas, however many of the generalisations supported by the inventory of sites and a cartographic presentation may be deemed to apply to it as part of Pojezierze Zachodniopomorskie (West-Pomeranian Lakeland) (Chudziak 2019). The other one, written by Jerzy Olczak, was devoted to settlement patterns within the lakeland. Unfortunately, the sudden death of the researcher prevented him from completing the second part, which was to present the results of the study of the settlement relics in terms of its dynamic. Many years have passed since the two compendious studies were published. The development of research methods of the recent years, in particular the GIS digital technologies coupled with the progress of underwater archaeology and the use of life-sciences methods to determine site chronology call for the findings to be reviewed. This applies, in the first place, to the present county of Drawsko, where two strongholds – at Nętno and Żółte – together with their settlement hinterland, have been the subject of interdisciplinary excavations, the results of which have changed our earlier perception of settlement progress in this borderland region (Chudziak, Kaźmierczak 2014).

The NPRH project *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* [An Atlas of Poland's Early-Mediaeval Strongholds] headed by Sławomir Moździoch and implemented by the Wrocław chapter of the Polish Academy of Sciences' Institute of Archaeology and Ethnology, in cooperation with archaeological departments of the Jagiellonian University in Cracow (UJ) and the Nicolaus Copernicus University in Toruń (UMK), has offered an opportunity to verify the origins and the chronology of most of the sites in the Drawsko county. On the UMK side, the complex research project was effected by a team of mediaevalists coordinated by Wojciech Chudziak. The team was composed of Ryszard Kaźmierczak, Marcin Weinkauf, Jacek Bojarski, Piotr Błędowski and some UMK archaeological undergraduates. One of the tasks formulated in the project was the preparation of a new catalogue of strongholds based on the currently available resources of source data as well as the expertise and research tradition of the Institute of Archaeology, connected mostly with professor Jerzy Olczak. The idea of a unified, revised catalogue of early mediaeval strongholds had been planned as a pilot project and was to cover a specific county in the province of Zachodniopomorskie. In view of the advancement of research work conducted by the UMK Institute of Archaeology in the last fifteen years, the county of Drawsko was selected – the more so as it was the subject of detailed settlement studies in recent years within an NPRH research project *Człowiek na Pograniczu* [Man in the Borderland].

2. Physiographic location

The Drawsko county established in the wake of the 1999 administrative reform of Poland has an area of nearly 1,765 sq km. It is situated in the western part of the province of Zachodniopomorskie and covers the historical Pomerania (communes of Czaplinek, Drawsko Pomorskie, Kalisz Pomorski, Złocieniec and Wierzchowo). According to Jerzy Kondracki (1978), it lies in the central part of the Pojezierze Zachodniopomorskie macroregion which comprises two mesoregions: Pojezierze Drawskie (Drawsko Lakeland) and Równina Drawska (Drawsko Plain).

The prevailing landform is postglacial. In the north, there is a morainic plateau with an elevation of 175 m a.s.l. split by subglacial channels occupied by watercourses and lakes. The southeastern part of the

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 21 06.03.2020 06:58:52

county, on the other hand, is an outwash plain of mostly glaciofluvial sands in the valley of the Drawa river.

Hydrographically, the Drawsko county is in the river basins of the Drawa and the Rega. The former is a tributary of the Noteć river, the latter flows into the sea. There are also numerous lakes here, most of which are in postglacial channels. The largest and the deepest is Lake Drawsko (79.7 m), other lakes are Siecino, Lubie, Wilczkowo, Zarańskie, Wąsosze plus some smaller ones, like Gęgnowskie or Rydzewo.

Soils developed on clay and sand landforms prevail on the plateau (brown soils), sandy soils on outwash plains, while the lower parts of the valleys are covered by fertile alluvial soils, gyttjas and peats.

The northeastern part of the county comprises the southern part of the Drawski Park Krjobrazowy (Drawsko Landscape Park) with Lake Drawsko.

3. History of research

The history of research on the strongholds of the Drawsko Pomorskie county is closely related to the political history of the region, which even prior to the partitions of Poland, was within the Kingdom of Prussia and after 1871, Germany. The interest in the archaeological heritage of the Drawsko county dates back to the first half of the 19th century and is connected with a German historian living in Stettin, Ludwig Giesebrecht. As early as 1845, he conducted ground reconnaissance of the stronghold at Welschenburg (Oleszno), which was one of the first situated within the present Drawsko county to find its way into the literature of the subject (Giesebrecht 1846, 60–67). The same researcher published information on two other features in the area (Baumgarten, Schwainhausen; Giesebrecht 1845, 145–146). His findings had a major influence on the views of German scholars in the last two decades of the 19th century and the early 20th century, especially Artur Zechlin, Robert Behla and Emil Walter (Łosiński 1982, 13). It was at that time that the core of the inventory of Westpomeranian strongholds, both known and potential, was shaped, including those within the Drawsko county which was divided between three districts (kreis) at the time: Dramburg (Drawsko Pomorskie), and partly Schivelbein (Świdwin) and Neustettin (Szczecinek). Among them were Welschenburg (Oleszno, Zechlin 1886; Behla 1888; Walter 1889a, 6), Baumgarten (Gudowo, Zechlin 1886, 115; Behla 1988), Büddow (Budów, Złocieniec; Zechlin 1886, 103), Dahlow (Dalewo, Walter 1889), Dramburg (Drawsko Pomorskie, Zechlin 1886; Walter 1889, 219), Falkenberg (Złocieniec, Zechlin 1886, 103–104), Nuthagen (Nętno, Zechlin 1886, 99; Behla 1888, 138), Güntershagen (Lubieszewo, Zechlin 1886, 116), Gross Draheim (Stare Drawsko, Kasiski 1874; Behla 1888), Neu-Lobitz, (Nowy Łowicz, Zechlin 1886, 118; Walter 1889), Hünenberg (Zagórki, Walter 1889, 6), Karwitz (Karwice, Zechlin 1886, 117), Kallies (Jasnopole, Zechlin 1886, 121), Schwainhausen (Mielenko, Behla 1888, 135; Walter 1889, 6), Der Schlossberg am Dolgensee (Dołgie, Kasiski 1874; Zechlin 1886, 123), Die Schwedenschanze an dem Gr. Dratzigsee (Gros-Draheim, Stare Drawsko 2, Kasiski 1874), Gr Sabin (Żabno, Giesebrecht 1846, 242; 1907, 77), Schilde (Żółte, Walter 1908, 216). Seventeen (?) sites altogether, whose specific landforms are an indication of their originally defensive role. Two amateur archaeologists may be considered pioneers of archaeological exploration in the area; Friedriech Wilhelm Kasiski – a Prussian officer resident in Neustettin, inspecting the features in the eastern part of Kreis Neustettin (Die Schlossruine in Gr. Draheim/ /Stare Drawsko, Schwedenschanze/Stare Drawsko 2, Schlosberg an Dolgensee/Sikory/Kołomąt; Kasiski 1874), and especially, Adolf Stubenrauch, who was in charge of monument preservation at the History of Pomerania and Antiquity Society in Stettin (*Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde*) from 1890, and at the City Museum of Stettin (*Museum der Stadt Stettin*; Walter 1922; Lemcke 1922) when it opened in 1913. Stubenrauch's contribution to the investigation of the local strongholds is particularly valuable as in the late 19th and the early 20th centuries, he conducted a surface survey – in those days it was far-reaching and involved the testing of some of the features (e.g., Baumgarten/Gudowo, Schilde/Żółte, Dramburg/ /Drawsko, Welschenburg/Oleszno, Sweinhausen/ /Mielenko, Mittelfelde/Żołędowo; Schumann 1896, 138, 170; Stubenrauch 1897, 37–40).

His notes made in 1907 mention the stronghold at Zülshagen/Suliszewo for the first time (National Museum in Szczecin archives, file 242). At the same time (1898–1899), Brandt and Zitzen made an evaluation of the Dohnafelde/Donatowo stronghold, not mentioned elsewhere (Olczak, Suchniński 1966, 19) and in 1907, a surface survey was conducted at Dołgie in a place referred to as Burgwerder (Olczak, Siuchniński 1966, 12–13).

The results of German researchers, notably Kasiski and Stubenrauch, were used by Polish scholar and Roman-Catholic priest Father Władysław Łęga in his compendious study of the culture of Pomerania in the Middle Ages (1930, 521–522). It covered the German part of the region, too, including the present Drawsko county: Żabno (88), Neu-Lobitz (89), Oleszno (90), Güntershagen (91), Baumgarten (92), Hühnenberg (93), Dalewo/Dahlow (94), Drańsk (95), Schilde (96) as well as Mielno Małe/Klaine Mellen=Oleczno and Schwainhausen – records not assigned a number; also the counties of Świdwin: Nuthagen (97) and Szczecinek: Drahim/Gr. Draheim (124), Tembelburg (125). Unclear remains the location of a stronghold at Hühnenberg,

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 22 06.03.2020 06:58:52

which should rather be identified with one in Drawsko Pomorskie, named Drańsk in the catalogue (Olczak, Suchniński 1966, footnote) (Fig. I). At approximately the same time, an inventory of strongholds in the discussed area was published by Otto Kunkel (1932), the head of the *Provinzialmuseum Pommerscher Altertümer* in Stettin, expert in defensive settlements in Pomerania (1932): Baumgarten (1), Dramburg (2), Güntershagen (3), Kallies (4), Karwitz (5), Klein Mellen (6), Neu-Lobiz (7), Schilde (8), Welschenburg (9), Zuchow (10) – kreis Dramburg and Labenz (2), Nuthagen (6) – kreis Schivelbein and Gross Draheim (2) – kreis Neustettin. A few years later, the list was supplemented with information on the newly discovered stronghold at Golz/ /Woliczno (Kunkel 1939, 313).

After WWII, when Pomerania became part of Poland, research initiative on the early Middle Ages in the area was taken by Polish scholars. Research was continued by UMK-associated Roman Jakimowicz, who made ground reconnaissance supplemented by a thorough desk-based assessment. These materialised in the form of records documenting strongholds from the Drawsko county held by the archives of the UMK Institute of Archaeology in Toruń. They contain nineteen recognised or supposed sites of the kind. The list was based on earlier studies published mainly in Monatschblätter and Baltische Studien and on publications of Władysław Łęga (1930) and Otto Kunkel (1932). Our attention is captured by the record of a stronghold at Golzengut – now within the boundaries of the city park in Drawsko Pomorskie – with a sketch of the site.

Interest in the eastern part of the Drawsko county was also shown by Aleksander Stafiński – an amateur archaeologist, co-founder and the first head of the Szczecinek Regional Museum – who, in a way, continued the studies of Kasiski. In the late 1940s and the 1950s, he undertook to make an inventory of strongholds around Szczecinek, which included a few features in the vicinity of Lake Drawsko (Stafiński 1960). The information provided by this scholar indicates that he relied mainly on his ground reconnaissance, in a few cases supplemented with 'test probing' (Stafiński 1960, 209). Another source survey is the study by Hans Jürgen Eggers *Die wendische Burgwälle in Mittelpommern* (1960), in which he repeats the list of strongholds compiled by Kunkel.

The next systematic verification of strongholds in the Drawsko Lakeland, the scope of which was broadened to record their settlement base, was conducted by a research team focused on early mediaeval stronghold settlement in Pomorze Środkowe (Central Pomerania) and headed by Kazimierz Siuchniński and Jerzy Olczak of the UAM Department of Polish and General Archaeology, with valuable assistance of Franciszek Lachowicz – at that time the Provincial Officer for the Preservation of Archaeological Monuments in Koszalin. Work was conducted in 1961–1972 and covered nearly all the counties of the Province of Koszalin, the Drawsko Lakeland being the first stage of this wide-ranging research endeavour. Although it was to some extent modelled on similar projects run by Władysław Kowalenko and Witold Hensel in Wielkopolska (Greater Poland), the literature of the subject stresses its innovative nature owed to the planned, long-term activities, novel methodology and the technical solutions applied (Wilke 1963; Jankowska 2005, 9–10). Following large-scale fieldwork, it was possible to verify the specification of the following early mediaeval strongholds (Drawsko county – Donatowo, site 1; Drawsko Pomorskie, site 1; Kalisz Pomorski/Jasnopole, site 34; Lubieszewo, site 1; Mielenko Drawskie, site 1; Nętno, site 1; Oleszno, site 1; Suliszewo, site 1; Żołędowo, site 1; Żółte, site 1) (Olczak, Siuchniński 1966) and (Szczecinek county – Kluczewo, site 1; Stare Drawsko, site 2; Olczak, Siuchniński 1970). In the case of the Woliczno site, for lack of sufficient evidence, it was decided to be a potential stronghold, while two other sites were found to be open settlements (Dalewo and Łabędzie). Two sites were deleted from the stronghold catalogue, Suchowo and Karwice. In the latter case, the decision was premature as the researchers had failed to identify the proper location of the site (Fig. II).

The four-volume publication of archaeological sources for the study of early mediaeval stronghold settlement in the province of Koszalin (Olczak, Siuchniński 1966; 1968; 1970; Łosiński, Olczak, Siuchniński 1971) became the cornerstone of subsequent monographs on Pomeranian settlement processes, both archaeological (Łosiński 1982; Olczak 1991) and historical (Wielgosz 2006). The results of Polish studies of the 1960s were not taken into consideration by Eggers in his monographic study describing in great detail various categories of sites in Pomerania assigned to the 'wenedisch epoche' (1978). It was only in the publication containing the tables illustrating the monograph that the contour site plans of the strongholds, made by Olczak and Siuchniński during their verification survey, were contained (Eggers, Graue 1985). The value of the catalogue series mentioned above and prepared by the Poznań scholars can hardly be overestimated, the more so as it is the only study of the kind which comprises a nearly complete inventory with documentation systematising the knowledge of defensive structures in the area known at the time. From today's perspective it may be said, however, that a certain deficiency of those studies was the limited scope of fieldwork, on the basis of which conclusions can be drawn on the cultural and chronological association of many of the sites. The exploration of the castle and the stronghold in Stare Drawsko – unique at the time in terms of its scope – deserves attention (Janocha,

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 23 06.03.2020 06:58:52

Lachowicz of the Koszalin Museum, in 1963–67). It is a pity, however, that the materials still lack comprehensive editing.

Recent developments in the field are connected with extensive research activity of the UMK Institute of Archaeology in Toruń. The idea of research into early mediaeval stronghold settlement in the Drawsko Lakeland, inculcated in our institution by Jerzy Olczak, has borne fruit. After a break of nearly fifty years, the third phase of archaeological research after Stubenrauch and Olczak (in cooperation with Siuchniński) covers both a broadbased reconnaissance of some of the settlement centres and a planned verification survey of the strongholds in the study area. The experience of earlier research teams as well as the source materials and documentation held by the Institute of Archaeology in Toruń have been used. Excavations accompanied by a systematic underwater penetration of lakes (as part of the Underwater Archaeological Photograph of Poland) managed by Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak and Jacek Niegowski soon resulted in spectacular discoveries made at Żółte in Lake Zarańskie and at Nętno in Lake Gęgnowskie. Research results from both settlement microregions have been detailed in many publications and need not be described here (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011; 2016; *The Island* 2014). One of the most important outcomes was the findings concerning the chronology of the two settlements mentioned above. Pottery assemblages from the Żółte and Nętno sites, supported by independent dendrochronological dating (more than a hundred dates from the late 9th century to the 1080s) have become a periodisation benchmark of pottery development in Central Pomerania and consequently, the basis for the determination of the chronology of settlements and strongholds in the Drawsko Lakeland (Chudziak, Kaźmierczak 2014).

Under the NPRH grant *An Atlas of Poland's Early Mediaeval Strongholds*, a research project has been in progress since 2015 aimed at the verification of selected sites of the kind. Of the total of twenty-three known and potential strongholds resulting from a desk-based assessment, sixteen have been chosen for additional fieldwork (Fig. III, IV). They include sites previously determined as early mediaeval strongholds (known) in the first place, but also ones with uncertain stratigraphy and chronology which needed to be verified (Gudowo, Sikory, Żołędowo) or with uncertain stronghold origins (Dołgie, Woliczno). The list also contains three new, previously unknown archaeological sites, discovered as a result of a detailed LIDAR-technology image analysis of maps available at the National Heritage Board of Poland (NID) portal (Fig. III; cf. also: Kuczkowski 2016). Thanks to this relatively new method of surveying, it was possible to locate several previously unknown sites, obviously anthropogenically transformed, which at this stage could be viewed as potential strongholds. The Żołędowo stronghold was excluded from the verification survey as well as most of the strongholds of quadrangular shape, whose origins should be associated with the New March (Karwice, Mielno Stargardzkie, Nowy Łowicz, Kluczewo, Piaseczno, Fig. V). They require a separate research project in view of their mostly swampy location, causing some technical constraints to exploration. The scale of the problem has been demonstrated by the 2007 test survey conducted by the Underwater Archaeology unit of the UMK Institute of Archaeology of the Karwice stronghold, situated at Lake Lubie outflow into the Drawa river (Mieczkowski 2014, 11).

On the whole, during three research seasons (2015–2017) test boring was performed at sixteen strongholds (known and potential) situated in the county of Drawsko (Błędowski i in. 2019). The project was coordinated by professor Wojciech Chudziak, while fieldwork was managed by Jacek Bojarski, Ph.D. (Drawsko Pomorskie, Gudowo, Mielenko Drawskie), Ryszard Kaźmierczak Ph.D. (Donatowo, Lubieszewo, Oleszno, Siemczyno, Sulibórz, Woliczno, Żołędowo) and Marcin Winkauf Ph.D. (Dołgie, Jasnopole, Kołomąt Stare Drawsko, Suliszewo). Piotr Błędowski M.A., also took part in the work, while Ewelina Siemianowska M.A., was responsible for the desk-based assessment.

The fieldwork during the verification of strongholds was accompanied by the necessary review of source materials and archive records held by the monument preservation offices for the provinces of Koszalin and Szczecin, the Museum in Koszalin, the National Museum in Szczecin and archive records held in Berlin. At the same time, the results of fieldwork were systematically tagged, with the use of topographic and numerical maps of the area as well as detailed site plans. Excavations at the strongholds selected for examination were conducted according to the same questionnaire and method for all the sites. It should be stressed that, to this end, the long-term experience and research tools were applied which proved their worth during stronghold verification of the Chełmno and Dobrzyń area and the lakeland of Iława (cf. *Katalog* 1994; Chudziak 1997). The purpose of each ground reconnaissance and test boring was to obtain full stratigraphy of the site (at least along one axis), while test pits made at properly selected locations were to document the preserved construction relics (like stockades, ramparts or moats) and to determine their functions.

Moreover, an insight into site stratigraphy allows us to recreate their original form and to determine the degree of their destruction resulting from various uncontrolled activities that may be taking place there (sand mining, agriculture, afforestation). A comparison of site plans at the time of the research in the 1960s with present-day digital maps also allows us to see stronghold

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 24 06.03.2020 06:58:52

transformations during the last fifty years. Furthermore, plans made on the basis of digital terrain model, thanks to their quality and accuracy, are an excellent tool particularly in detailed analyses of site topography, especially in the identification of all its elements and especially those which can hardly be seen from the ground. As such, they are frequently absent from earlier, not very accurate cartographic records (including hypsometric maps). As has already been said, it was a detailed desk-based study of LIDAR maps that led to the 'discovery' of previously unknown or 'forgotten' strongholds in this area (Siemczyno, sites 29 and 30; Złocieniec, site 84/Budów). One feature was reported by Dariusz de Lorm – an ambassador for the campaign of historical exploration 'The Lake of Mysteries' (Sulibórz, site 1). They, nevertheless had to be professionally analysed with the use of GIS, which is now a standard tool for the examination of settlement space. An important supplement to the surface survey was also the non-intrusive, magnetometric examination of some of the features (Wroniecki 2016; 2017; 2018).

On the whole, the catalogue contains sixteen sites tagged early mediaeval. This includes the island at Żółte, where a large-area excavation was conducted. It could be considered a crannog-type site, yet its spatial and functional pattern as well as the relics of a stockade around it justify its presence in this publication.

4. Chronology foundations

The dating of strongholds in the Drawsko county is based on the typological comparison of pottery according to periodisation schemes previously elaborated for Pomerania (Łosiński 1972; Olczak, Siuchniński, Lachowicz 1976; Łosiński, Rogosz 1986; Cnotliwy 1986; Cnotliwy, Łosiński, Wojtasik 1986; Rogosz 1986). Depending on the technique, the pottery in this area is divided into hand shaped (GT I), fettled (GT II), slightly batt-formed and partly thrown (GT III), well batt-formed and partly thrown (GT IV) and fully thrown (GT V). Apart from the relations between the technical groups expressed by numbers and percentage points, the stylistic characteristics of pottery assemblages were of special significance in defining their chronological position (above all, their morphology and decoration; cf. Łosiński, Rogosz 1986). In the case of the strongholds discussed here, conclusions were also drawn upon the results of a detailed analysis of pottery assemblages from the multilayered sites at Nętno and Żółte. In the context of dendrochronological dating, they were accepted as benchmarks for the relative dating of the other sites surveyed in the Drawsko county, mostly in the form of sampling only (Chudziak 2019). A set of benchmarks of great comparative value, obtained outside the study area, were also pottery assemblages from the stronghold of Radacz, whose chronology was determined upon independent indicators (Lachowicz, Olczak, Siuchniński 1977, 27), the island settlement of Parsęcko (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski, Ważny 2009), and the strongholds at Bobięcino (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski, Ważny 2009) and in Białogard. In the latter case, dendrochronology was also applied (Dulinicz 1991; Cnotliwy 2005). The periodisation scheme developed by Łosiński and used in the catalogue comprises fifth main phases defined following an analysis of the ceramics from the lower Parsęta catchment (1972).

— Phase I – 6th to early 7th centuries (predominantly Dziedzice type pottery);
— Phase II – 7th to mid 9th centuries; a) 7th to mid 8th centuries (Kędrzyno and Gołańcz type slightly batt-formed thrown pottery, with a small proportion of type B well batt-formed partly thrown pottery; b) mid 8th to mid 9th centuries (apart from Kędrzyno, Gołańcz and Szczecin type pottery there are also numerous items of well batt-formed, wheel-thrown pottery of Bardy and Wolin types);
— Phase III – mid 9th to second half 10th centuries (the 970s) (apart from the rare incidence of Szczecin type and the prevalence of well batt-formed, partly thrown Wolin type pottery, fully thrown Świelubie type pottery appears towards the end of the period);
— Phase IV – late 10th to mid 12th centuries: a) late 10th to mid 11th centuries; b) late 11th to mid 12th centuries;
— Phase V – mid 12th to mid 13th centuries (predominantly fully thrown pottery).

The periodisation scheme proposed by Łosiński has been modified significantly by the authors of studies on the settlement process in the Baltic coast and Pojezierze Wschodniosłowiańskie (the East-Slavic Lakeland), mostly as a result of the classification mismatch between the scheme and the ceramic artefacts from the sites they investigated (Lachowicz, Olczak, Siuchniński 1977, 28–29). The scheme was adjusted to fit the properties and the cognitive value presented by the sources of chronology determination. Consequently, four main phases and two subphases were identified: phas. 1 – 6th and the turn of 6th and 7th centuries; phas. 2 – early 7th to mid 10th centuries, subdivided into: a) early 7th to early 9th centuries and b) early 9th to mid 10th centuries; phas. 3 – mid 10th to mid 12th centuries and phas. 4 – mid 12th to 13th centuries. The criterion applied in this case was the forming technique of the ware and, on an auxiliary basis, its decoration.

The acquisition of pottery assemblages from the various layers of the sites at Nętno and Żółte, sufficiently large to analyse them in the dendrochronological context, made further adjustments to the classification system possible, involving the knowledge of pottery development in early urban centres.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 25 06.03.2020 06:58:52

— **Phas. 1** – 6th to 7th/8th centuries (first half of 8th century) (the time interval of AB/Sukow-Dziedzice pottery); none of the ware from the sites discussed here represents the technological or stylistic properties that would allow them to be assigned to this period;
— **Phas. 2** – second half of 8th to third quarter of 9th centuries (a significant proportion of AB/Sukow and C/Feldberg pottery); reference assemblages from outside the study area – Białogard, phases 1–5, 6; Radacz 1, phas. 2, ware assemblages from Drawsko Pomorskie (I), Jasnopole, Mielenko Drawskie and Siemczyno have been assigned to this phase;
— **Phas. 3** – late 9th to mid 10th centuries (the 940s A.D.) (a significant proportion of Menkendorf type pottery, with a relatively low percentage of AB/Sukow and C/Feldberg pottery) (Żółte phas. 1; reference assemblages from outside the study area – Białogard, phas. 6; Radacz 2); ware assemblages from Donatowo, Drawsko Pomorskie (II) have also been assigned to this phase;
— **Phas. 4** – around mid 10th (the 940s A.D.) to second half 10th (the 980s A.D.) centuries (a significant proportion of Menkendorf type pottery coexisting with scarce fully thrown ware represented by older forms like G/Vipperow (Nętno, phases 1–2) Radacz 2; Białogard phases 7–8); ware assemblages from Lubieszewo, Oleszno, Siemczyno 29 and 30, Stare Drawsko and Suliszewo have also been assigned to this phase;
— **Phas. 5** – second half 10th (the 980s A.D.) to mid 11th (the 1040s) centuries (co-occurrence of two major pottery trends – traditional, partly thrown pottery represented by the Menkendorf type, the fully thrown craftwork by Vipperow and Teterow types, accounting for more than fifty per cent of the total (e.g., Szczecin phase IV1; Łosiński, Rogosz 1986, 56; Białogard phas. 9, late 9th and early 11th centuries – 68%; Cnotliwy 1986, 154; Bobięcino, phas. 2). Until now, no features are known at the sites discussed here where assemblages with such properties have been found;
— **Phas. 6** – the 1040s to mid 12th century (the second quarter of the century) (the prevalence of progressive, fully thrown pottery, mostly the Vipperow and Teterow types and a significant presence of type K ware (Żółte, phas. 2; Bobięcino, phas. 3; Parsęcko);
— **Phas. 7** – second quarter of 12th to first quater 13th centuries (the prevalence of fully thrown pottery).

Heterogenic ceramic assemblages found in the humus or in layers above the secondary deposits have been connected with the last two phases. These occurred at the sites in Oleszno, Sulibórz, Suliszewo, Woliczno and Złocieniec (Fig. VI).

The analysis of the other categories of artefacts occurring in the strongholds was also fairly significant, as many of them – because of the short period during which they were produced – can be viewed as chronology markers. One of them is certainly the bronze spur of the technotype I, most probably imported from the Carolingian area and found in the Drawsko Pomorskie stronghold (Żak 1959). Its chronology may now be referred to the second half of the 8th century (Dulinicz 2001, 101). Special attention should also be paid to coin finds at the Nętno stronghold (two pieces), on the island at Żółte (fourteen pieces) and also at the Lubieszewo stronghold (1 coin). Chronologically valuable are also numerous objects from lake water near the islands at Nętno and Żółte (*The Island* 2014).

The results of dendrochronological analysis have proved invaluable for chronology determination of two archaeological sites within the Drawsko county. The largest series of datings was obtained for the wooden littoral structures, the piers and the bridge discovered around the island in Lake Zarańskie at Żółte (fifty-seven datings within two time intervals, A.D. 886–900 tpq and A.D. 1041–1082), and the bridge and the piers recorded near the island in Lake Gęgnowskie at Nętno (a total of forty datings – A.D. 948–976 and 1040). Apart from this, datings were obtained for the Drawa crossing near the Drawsko Pomorskie stronghold (A.D. 1159 tpq, 1205 tpq and for stilts of unspecified function near the island at Sulibórz (A.D. 1178)

Radiocarbon dating has also been of some significance. It was performed during the recent project *An Atlas of Poland's Early-Mediaeval Strongholds* and produced nineteen dates making verification possible of the chronology of sites that could not have been dated dendrochronologically (Fig. VII). Among them, a special place is taken by the strongholds at Gudowo and Kołomąt, previously considered to be early mediaeval features. In both cases, as only small assemblages of prehistoric earthenware with no special characteristics were found, radiocarbon dating was the basis on which the sites were assigned to the early Iron Age. Radiocarbon datings during the project were not the first series obtained for early mediaeval sites in the Drawsko county. This type of analysis had already been conducted before for the wooden structures uncovered on the island at Żółte – fourteen datings altogether, from the late 9th to the 12th centuries (1180±40 BP/965±30 BP) (Chudziak, Kaźmierczak 2014, 24–25).

1.5. Catalogue layout

The layout of the catalogue basically does not differ from the previous forms of this type of publication. Therefore, traditional patterns of site presentation were used, although they were properly modified, especially the structure of the catalogue of the Chełmno Land strongholds (*Katalog* 1994). As a result, the source materials were pre-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 26 06.03.2020 06:58:52

sented in the following order: (I) locality and commune, (II) site number in the locality, (III) AZP area number, (IV) site number in the AZP area, (V) former name of the locality, (VI) local name, (VII) location, (VIII) physiographic environment, (IX) description of the structure, (X) history of research and studies, (XI) range of research works, (XII) cultural stratigraphy along with buildings remains, (XIII) settlement base, (XIV) chronology, (XV) archive, (XVI) collections, inventory of artefacts.

Due to the convention adopted for the publication of sources, this work does not constitute a complete analytical and source study of individual sites. Source materials were presented in a generalised manner, limited to general description of cultural stratigraphy and selective graphic presentation of field documentation and mobile sources. It does not mean that no elements of analysis appear in this work. Apart from critical description of functional and spatial arrangements, in each case also a chronology of a given site with its source base was elaborated. The content's presentation rules, referring to a large extent to the interpretation presented in the catalogue of strongholds from 1994, in the following points are as follows:

(I) Locality and commune. Name of the locality and commune in which the site occurs, given in accordance with the Official List of localities' names in Poland (1980);

(II) Site number in the locality. Designations adopted according to AZP;

(III) AZP area number;

(IV) Site number in the AZP area compatible with the site record card in the Office of Voivodeship Heritage Conservator in Szczecin, delegation in Koszalin;

(V) Former name of the locality, including old Polish and German names appearing in the literature and cartographic sources in the 19th–20th century; in this point also reference to German archival maps;

(VI) Local name specified in cartographic sources or in written records;

(VII) Location. A simplified record of the location of a given site was used here, limited to determining geographical coordinates; along with the name of the mesoregion after Kondracki (1978); the detailed location is approximated by a topographic map on a scale of 1 : 25 000 generated from digital Lidar images edited by Mateusz Skrzatek, a specialist in geoinformation methods, a PhD student at the Institute of Archaeology of the Nicolaus Copernicus University;

(VIII) Physiographic environment. The following components are included here: geomorphology together with geology, hydrography and soils. This point was prepared based on physiographic notes edited by Dorota Bienias from the Institute of Archaeology of the Nicolaus Copernicus University. They were based on the results of source studies – mainly maps: Detailed geological map of Poland on a scale of 1 : 5 000 and soil maps;

(IX) Description of the archaeological site. This point takes into account the morphology of strongholds, their metric data and the state of preservation. This description was illustrated by an appropriate situation-altitude plan together with the location of archaeological trenches edited by M. Skrzatek based on digital data;

(X) History of research and studies. Referring to the catalogue by L. Kajzer and A. Horonziak (1995), a detailed history of research carried out on site and state of studies on them are presented in this point, together with the relevant literature or references to archival materials;

(XI) Range of research works. The question of the degree of recognition of a given stronghold together with the location of trenches and their spatial range was discussed here;

(XII) Cultural stratigraphy along with buildings remains;

(XIII) Settlement base. Due to the functional and spatial nature of settlement complexes in which a stronghold occupied a central place, it was decided in this point to discuss the general issues related to the cultural stratigraphy of adjacent settlements together with permanent elements of their infrastructure;

(XIV) Chronology. Chronology together with the base of dating taking into account the results of a typological and comparative analysis of mobile sources, including primarily pottery described in this point in terms of its technological and stylistic characteristics, as well as the results of independent nature analyses (dendrochronological and radiocarbon ones);

(XV) Archive. The principle of providing a place of storing archival materials related to a given site, mainly field documentation and excavations reports, was adopted here;

(XVI) Collections. The inventory of artefacts was presented in such a way as to assign it to individual research seasons; in each case, where possible, the place where the collections were stored (Institution) was given.

II. Grodziska wczesnośredniowieczne. Powiat drawski

1 DONATOWO, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	26–18
Numer stanowiska na obszarze AZP:	41
Nazwa dawna miejscowości:	*Dohnafelde (niem.)*, *Topographische Karte* 1936, Wusterwitz [2361] (ryc. 1.1)
Nazwa miejscowa:	*Schlossberg (niem.), Topographische Karte* 1936, Wusterwitz [2361]
Położenie:	N 53°39'28", E 15°55'13" (ryc. 1.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko położone jest w południowo-wschodniej części Jeziora Klęckiego, w obrębie półwyspu odcinającego południową niecką akwenu od jego pozostałej części. Półwysep tworzą dwa kemowe pagórki zbudowane z piasków, żwirów oraz mułków, wznoszące się od 10 do 13 m powyżej poziomu lustra wody. Kulminacja mniejszego i niższego z nich, w obrębie którego znajduje się stanowisko, nie przekracza 139 m n.p.m., a wysokość wyższego, tworzącego północną część półwyspu dochodzi do 142 m n.p.m. Pagórki kemowe o wysokościach do 164,94 m n.p.m. znajdują się również wokół południowej części Jeziora Klęckiego i wraz z towarzyszącymi im pagórkami moreny czołowej o kulminacjach do 168 m n.p.m. stanowią wyraźny element obszaru wysoczyzny morenowej falistej zbudowanej z piasków pyłowo-żwirowych na glinach zwałowych. Od północnej i wschodniej części akwenu występują piaski i żwiry wodnolodowcowe tworzące sandr o średnim poziomie 155 m n.p.m. Bezpośrednio wokół jeziora stoki pagórków kemowych dochodzą do 10 m wysokości, a ich kąt nachylenia, w miejscach kontaktu z niecką zbiornika, osiąga nawet 20°. Wokół południowej części akwenu znajdują się także równiny torfowe zbudowane z torfów niskich, które wznoszą się do 1 m powyżej współczesnego poziomu wody.

HYDROGRAFIA: Stanowisko położone jest przy południowo-wschodniej linii brzegowej Jeziora Klęckiego, w obrębie półwyspu, który przedziela zbiornik na trzy części. Łączna powierzchnia akwenu wynosi 89 ha (Choiński 1991, 140), a aktualne lustro wody znajduje się na poziomie 129 m n.p.m. i jest zbliżone do rzędnej zamieszczonej na arkuszu Wusterwitz (*Topographische Karte* 1936) (128,9 m n.p.m.) (ryc. 1.1). Od południowego zachodu i północnego wschodu do jeziora wpływają dwie bezimienne strugi o długości nie przekraczającej 1,3 km, natomiast od strony północno-zachodniej, na wysokości północnej odnogi półwyspu, z akwenu wypływa ciek o długości około 1,5 km, który stanowi lewy dopływ meandrującej, w odległości niespełna 200 m od północnej krawędzi zbiornika, Regi. Około 1 km od południowej części jeziora przebiega dział wodny I rzędu oddzielający zlewnie rzek przymorza od zlewni Noteci.

GLEBY: Na stanowisku i w otoczeniu jeziora występują gleby brunatne wyługowane na piaskach gliniastych, a miejscami po wschodniej stronie rynny na glinach. W obrębie równin, po południowej stronie Jeziora Klęckiego, zalegają gleby torfowe i murszowo-torfowe natomiast w obniżeniach na wysoczyźnie występują gleby mułowo-torfowe.

Opis stanowiska

Grodzisko o wydłużonym owalnym kształcie i całkowitej powierzchni około 0,35 ha, usytuowane jest na wyniesieniu w końcu południowo-zachodniej odnogi długiego półwyspu położonego przy wschodnim brzegu Jeziora Klęckiego (ryc. 1.1, 1.2). Według typologii J. Olczaka

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 31 06.03.2020 06:59:02

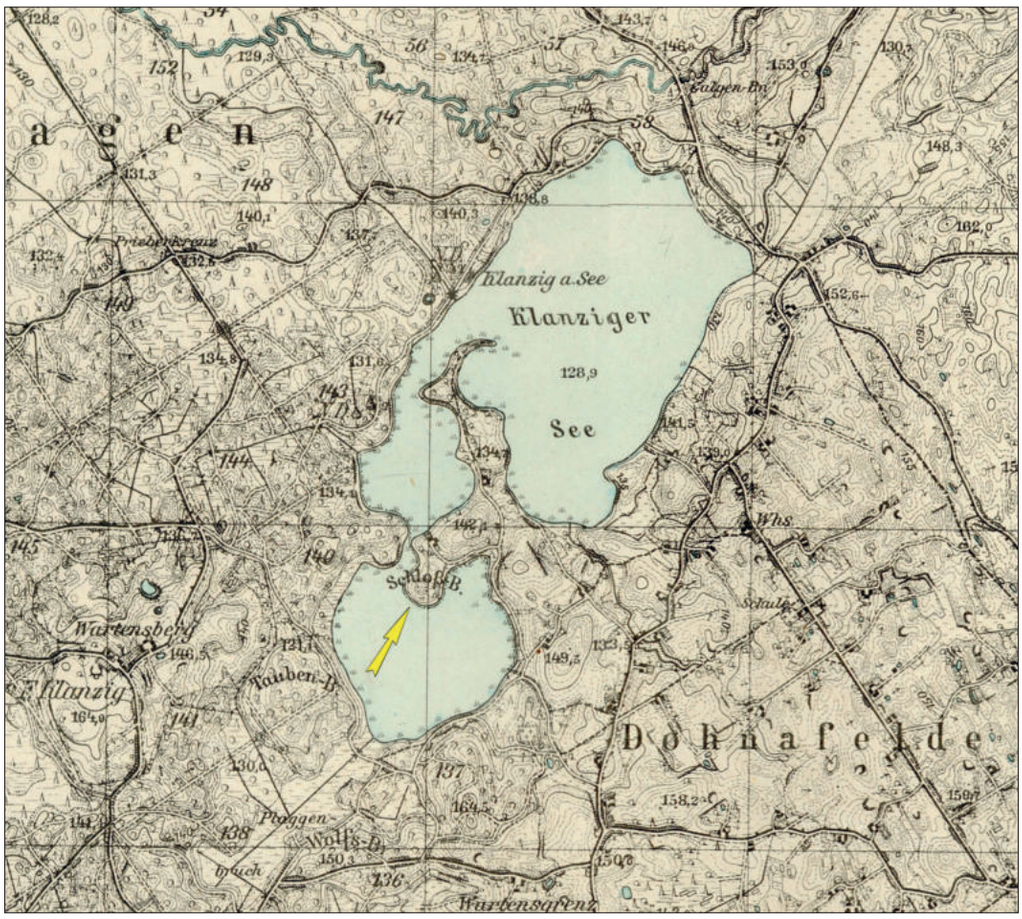

Ryc. 1.1. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru wokół Jeziora Klęckiego (*Topographische Karte* 1936, arkusz: Wusterwitz); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 1.1. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune. Map of Lake Klęckie area (*Topographische Karte* 1936, sheet: Wusterwitz); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

obiekt został zaliczony do grodzisk jednoczłonowych, typu pierścieniowatego o owalnym kształcie (IA2; 1991, tab. 21, poz. 85). Wyniesienie w podstawie ma wymiary 75×110 m, natomiast górna jego powierzchnia nie przekracza 70 m długości i 40 m szerokości. Najbardziej wyeksponowana część północno-zachodnia ma formę czworobocznego stożka o powierzchni około 400 m^2 i jest wypiętrzona w stosunku do poziomu lustra wody o blisko 9 m (138,5 m n.p.m.). Z trzech stron jego stok schodzi pod ostrym kątem do linii wody i tylko od południowego wschodu opada nieco łagodniej w kierunku pozostałej części stanowiska usytuowanej niżej o 2,5 m. Jeszcze podczas badań w 1962 roku oddzielona była ona wyraźnym kotlinkowatym zagłębieniem o szerokości około 10 m, widocznym obecnie na planie lidarowym. Mocno zniwelowana i stosunkowo płaska powierzchnia południowo-wschodniej części stanowiska, bez partii stokowych, wynosi około 0,2 ha. Od północno-wschodniej strony, u podstawy zewnętrznej linii wału, czytelne jest wypłaszczenie terenu o długości około 45 m prowadzące w kierunku nasady półwyspu, a następnie szeroka na blisko 18 m zabagniona niecka prawdopodobnie stanowiącą pierwotnie dno misy jeziornej. Za tym obniżeniem znajduje się tarasowe wyniesienie, na którym zlokalizowana została wczesnośredniowieczna osada otwarta (Donatowo, stan. 1a) (ryc. 1.2, 1.3). Obszar grodziska, a zwłaszcza stoki obiektu i strefa przybrzeżna jest zalesiona, a w jego środkowej części dodatkowo występuje roślinność synantropijna (ryc. 1.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnych znanych średniowiecznych źródłach pisanych. Pierwsze udokumentowane badania sondażowe na stanowisku, wzmiankowanym w przekazach archiwalnych jako *Schlossberg*, zostały przeprowadzone przez Brandta i Zietzena w latach 1898 i 1899. Z końca XIX wieku pochodzi również informacja o palach pomostu mających znajdować się w kotlinkowatym zagłębieniu pomiędzy grodziskiem a nasadą półwyspu (Olczak, Siuchniński 1966, 13) (ryc. 1.3). W następnych dziesięcioleciach na stanowisku miały miejsce bliżej nieokreślone prospekcje terenowe. Dopiero w kwietniu 1962 roku w ramach akcji weryfikacyjnej grodzisk Pomorza prowadzonej przez ekspedycję KAP UAM, kierowaną przez K. Siuchnińskiego, zo-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 32 06.03.2020 06:59:03

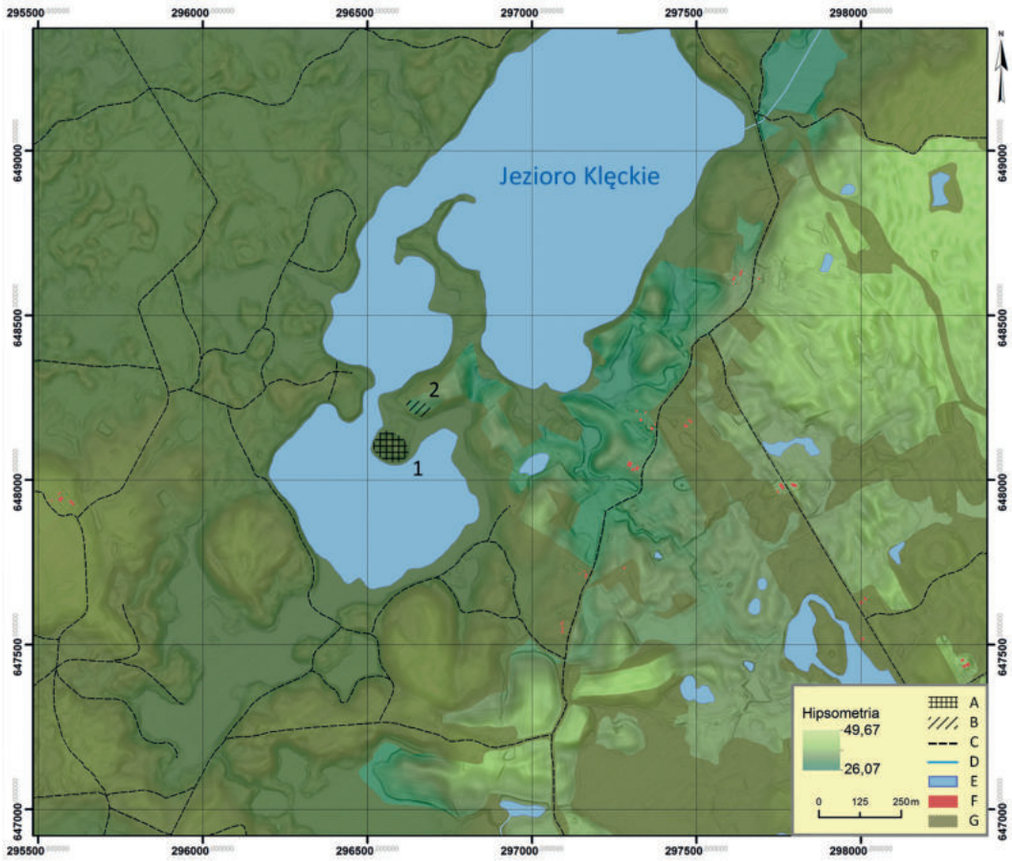

Ryc. 1.2. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – drogi gruntowe; D – cieki; E – zbiorniki wodne; F – zabudowania; G – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 1a (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 1.2. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – settlement; C – dirt roads; D – watercourses; E – water bodies; F – buildings; G – forests. 1 – site 1; 2 – site 1a (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

stało ono rozpoznane powierzchniowo oraz sondażowo. W tym samym roku badaniami o charakterze powierzchniowym objęto również osadę usytuowaną w północnej części półwyspu (Olczak, Siuchniński 1966, 19, 20; Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 99–101). Kolejne badania powierzchniowe przeprowadził w 1985 roku A. Porzeziński w ramach badań AZP. W 2003 roku penetracjami podwodnymi objęto strefę przybrzeżną akwenu w najbliższym sąsiedztwie stanowiska. Zrealizowane one zostały przez IA UMK w Toruniu pod kierunkiem R. Kaźmierczaka (Kaźmierczak, Niegowski 2003). Kolejną prospekcję tego rodzaju pod nadzorem A. Koli przeprowadziła Fundacja Amicis Universitatis Nicolai Copernici we współpracy z IA UMK w ramach zadania *Ewidencja stanowisk podwodnych AZP* (Kola, Radka 2006). Ostatnie prace archeologiczne na tym stanowisku miały miejsce w lipcu 2016 roku i były zrealizowane przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*. Zespół toruńskich badaczy w składzie P. Błędowski, A. Bogusz, R. Kaźmierczak oraz M. Weinkauf wykonał wówczas kompleksowe badania weryfikacyjno-sondażowe (Błędowski i in. 2019, 86–88).

Zakres prac badawczych

Lokalizacja oraz zakres pierwszych badań sondażowych Brandta i Zietzena z lat 1898 i 1899 nie jest znana, podobnie jak prospekcji terenowych przeprowadzonych w następnych dziesięcioleciach. Bliższe informacje odnoszą się natomiast do prac sondażowych z 1962 roku. Wzdłuż głównej osi grodziska, na linii SE–NW, w 10-metrowych odstępach, wykonano wtedy sześć sondaży (ryc. 1.5). Dwa z nich (1–2/62) wytyczono w obrębie stożka, trzeci (3/62) na jego stoku pomiędzy dwoma członami stanowiska, a kolejne (4–6/62) już w granicach południowo-wschodniego obniżenia. Wykonano wówczas także uproszczony plan warstwicowy wraz z przekrojem formy terenowej (Olczak, Siuchniński 1966, 15). Sondaże 1/62, 3/62 oraz 6/62 wyznaczono na planie kwadratu odpowiednio o długości boku 1 m, 0,4 m i 0,5 m, a pozostałe na planie prostokątna: 2/62 o wymiarach 0,65×0,8 m, 4/62 o wymiarach 0,6×0,8 m a 5/62 – 0,95×1,1 m[1].

[1] Na opublikowanym planie wszystkie wykopy mają taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 6).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 33 06.03.2020 06:59:04

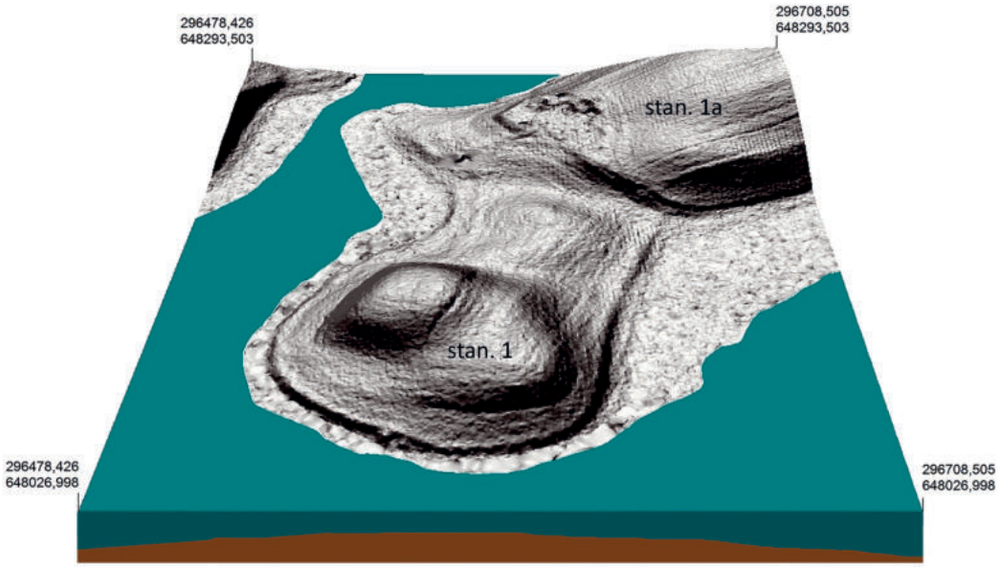

Ryc. 1.3. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 1 – grodzisko; stan. 1a – osada (rys. M. Skrzatek)

Fig. 1.3. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune. ALS based numerical land model: site 1 – stronghold; site 1a – settlement (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 1.4. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Widok od strony północnej na zewnętrzny stok domniemanego grodziska (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 1.4. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Northern view of the outer slope of the supposed stronghold (photo by R. Kaźmierczak)

W 2016 roku wykonano łącznie 25 odwiertów w odstępach od 2 do 10 m, z czego siedemnaście z nich usytuowano na osi SE–NW (odwierty nr 1–15, 27), sześć odwiertów zlokalizowano w poprzek stożka na linii NE–SW, poprowadzonej przez najwyższy punkt stanowiska (odwierty nr 17–22), a dwa wyznaczono na tak samo usytuowanej osi, ale w obniżeniu pomiędzy dwoma członami grodziska (odwierty nr 23, 24). Na kulminacji stożka

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 34 06.03.2020 06:59:05

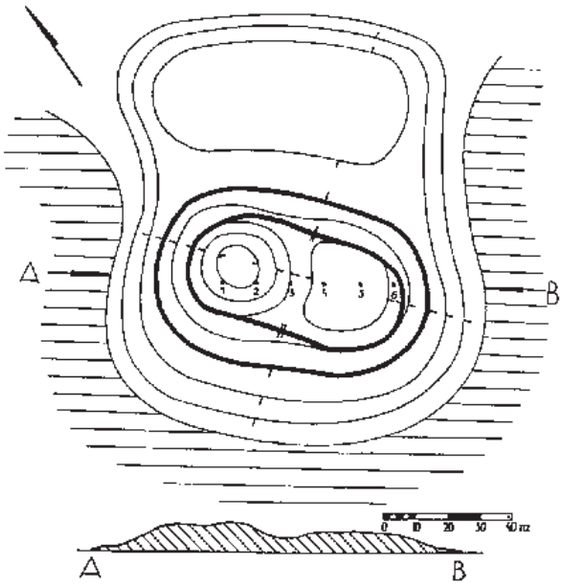

Ryc. 1.5. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, K. Siuchniński 1966, ryc. 6)

Fig. 1.5. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 6)

wytyczono ponadto wykop 1/16 o wymiarach 5×1,5 m oraz na tej samej linii lecz przy południowo-wschodniej krawędzi stanowiska wykop 2/16 o wymiarach 3×1,5 m (ryc. 1.6). W sumie na stanowisku w 1962 i 2016 roku przebadano dotąd około 15 m^2, co stanowi zaledwie 0,43% jego całkowitej powierzchni.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Na podstawie zadokumentowanej punktowo w 1962 i 2016 roku stratygrafii kulturowej stwierdzono, że omawiane stanowisko charakteryzuje się stosunkowo zróżnicowanym układem warstw zarówno o genezie wczesnojak i późnośredniowiecznej. W przypadku dwóch sondaży z lat 60-tych XX wieku, założonych na stożku (1–2/62), odsłonięto nawarstwienia antropogeniczne, nie osiągając niestety naturalnego podłoża. W obrębie sondażu 1/62 składała się na nie *szaro gliniasta próchnica ze spalenizną* (w-wa I) i *szara ziemia ze spalenizną* (w-wa II) o łącznej miąższości wynoszącej minimum 1,3 m. W ich obrębie występowały ułamki kości zwierzęcych oraz fragmenty ceramiki naczyniowej z okresu wczesnego średniowiecza. Podobną sytuację stratygraficzną stwierdzono w sondażu 2/62, ale tu do głębokości 1,06 m zalegała jedynie warstwa I o podobnym substracie przyrodniczo-kulturowym jak w sondażu 1/62, zawierająca również fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej (Olczak, Siuchniński 1966, 14–17) (ryc. 1.7). Taki układ nawarstwień znalazł częściowo swoje odzwierciedlenie również w wykopie 1/16, ale w tym przypadku, na odcinku o długości 2,5 m i na głębokości 1,5–1,9 m, zarejestrowano warstwy o genezie naturalnej w postaci białych i żółtych piasków luźnych. Bezpośrednio pod humusem o miąższości 0,15–0,4 m (w-wa 1) nieckowato zalegała warstwa brązowo-szarych i szaro-brązowych piasków gliniastych z dużą liczbą kamieni oraz węgli drzewnych o miąższości nie przekraczającej 1 m (w-wy 2–3), a następnie w formie menisku wypukłego laminowane struktury jasnobrunatnych i jasnoszarych żwirów oraz piasków luźnych przewarstwione szarymi i ciemnoszarymi piaskami gliniastymi ze spalenizną o miąższości dochodzącej do 0,6 m (w-wa 4). W ich obrębie występowały wyłącznie fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej, ale ze względu na strukturę odsłoniętych nawarstwień poziomy te należy prawdopodobnie łączyć z nadsypywaniem stożka w okresie późnośredniowiecznym. Niewykluczone, że z wczesnośredniowieczną fazą osadniczą związana jest jedynie odsłonięta najniżej warstwa 7 w postaci ciemnoszarych piasków gliniastych z intensywną spalenizną, węglami drzewnymi oraz występującymi w jej stropie połupanymi kamieniami o maksymalnej miąższości 0,35 m (ryc. 1.8). W jej obrębie zalegało wyłącznie kilkadziesiąt ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych. Na podstawie odwiertów wykonanych w tej części stanowiska można także w przybliżeniu określić zasięg prac niwelacyjnych obejmujących obszar o średnicy około 20 m, związanych z przekształceniem terenu zapewne w póź-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 35 06.03.2020 06:59:05

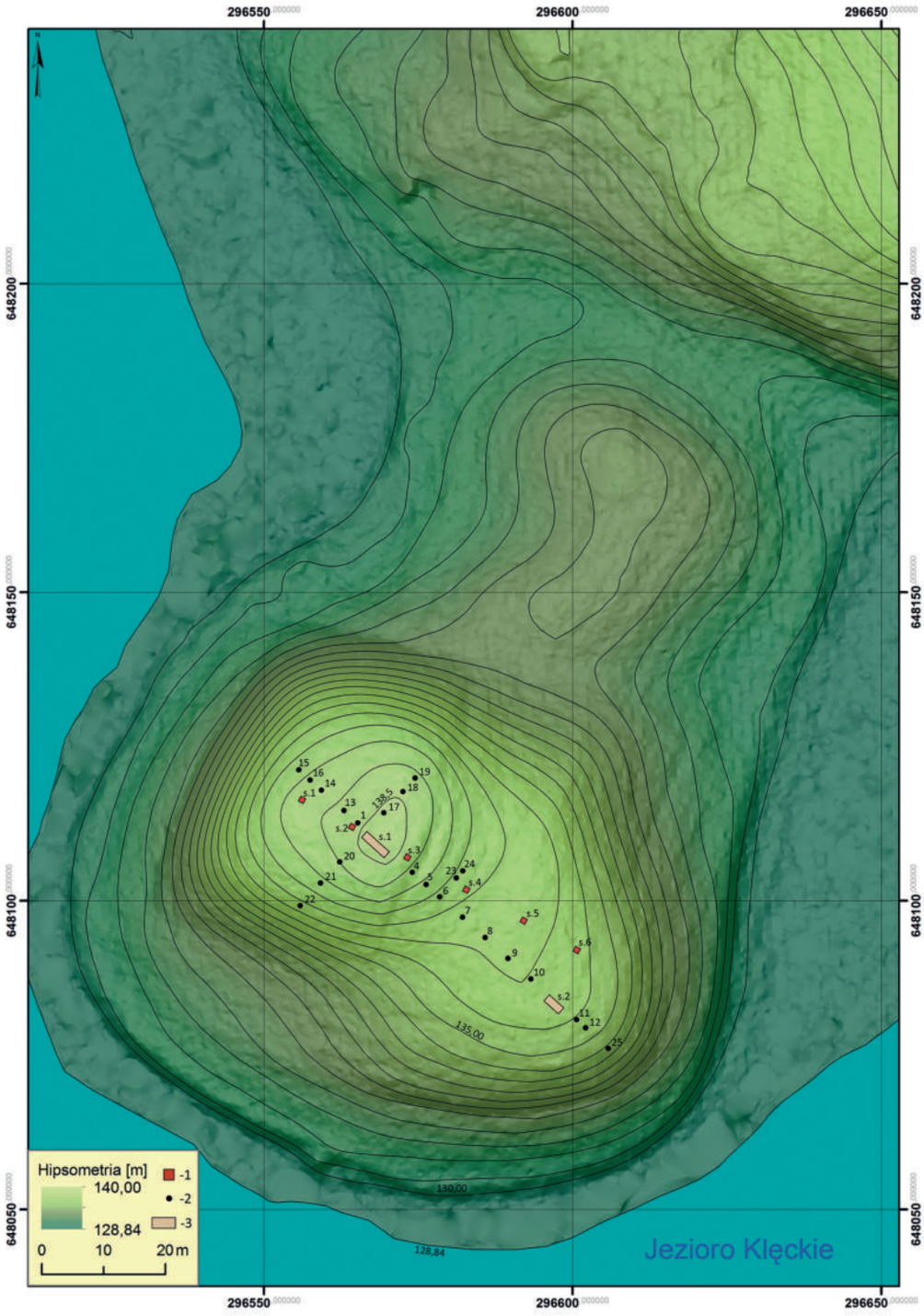

Ryc. 1.6. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 1962 roku; 2 – odwierty z 2016 roku; 3 – wykopy z 2016 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 1.6. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS based contour map of the stronghold showing borehole and trench locations. Legend: 1 – 1962 test pits; 2 – 2016 boreholes; 3 – 2016 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

nym średniowieczu. W ośmiu odwiertach stwierdzono przemieszane struktury piasków gliniastych i glin lekkich z wtrętami polepy, spalenizną oraz węglami, poniżej których na głębokości 0,6–1,8 m były blokady kamienne (odwierty nr 1, 3, 13, 14, 16–18, 20), natomiast w kolejnych czterech odwiertach usytuowanych na zboczach gródka, na wysokości 136,8–136,2 m n.p.m., zarejestrowano w miarę horyzontalnie zalegające warstwy naturalne (odwierty nr 4, 19, 21, 22).

Przekształcenia terenu potwierdzono także w sondażu 3/62 i w czterech odwiertach wykonanych na stoku i u podnóża stożka, od jego południowo-wschodniej strony (odwier-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 36 06.03.2020 06:59:06

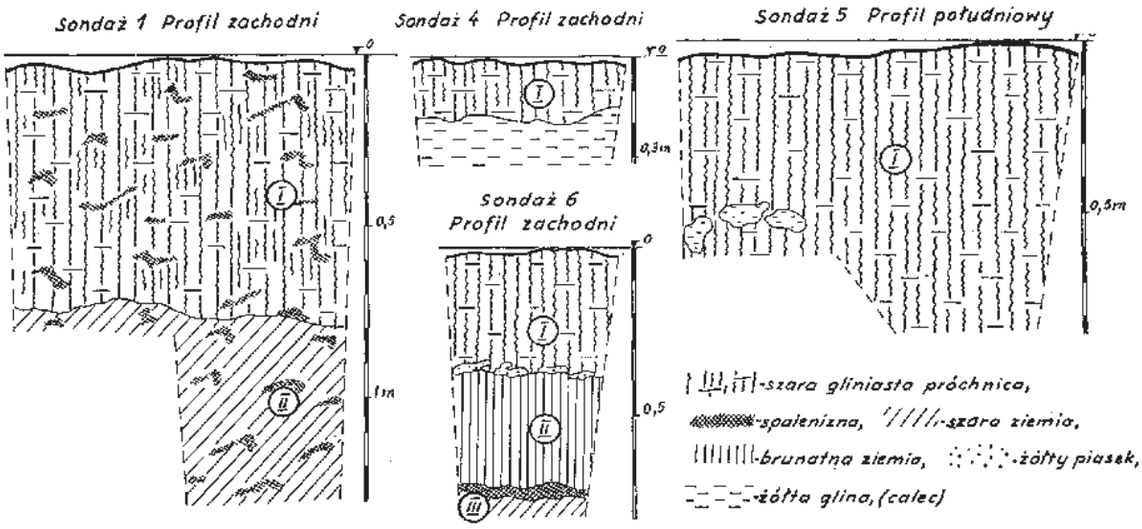

Ryc. 1.7. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Profile sondaży wykonane podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 7)

Fig. 1.7. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit profiles made during 1962 exploration (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 7)

ty nr 6, 7, 23, 24). W sondażu 3/62 warstwa I w postaci *szaro gliniastej próchnicy* z pojedynczym fragmentem ceramiki szkliwionej miała miąższość minimum 0,95 m, natomiast we wszystkich odwiertach uchwycono wielowarstwowe zasypisko fosy oddzielającej obie części stanowiska. Jej głębokość w odwiercie nr 23 przekraczała 3,9 m (blokada).

Z wczesnośredniowiecznym etapem użytkowania omawianego miejsca można jednoznacznie powiązać nawarstwienia kulturowe zarejestrowane przy południowo-wschodniej krawędzi stanowiska (odwierty nr 10–12, wykop 2/16, a także pomimo uproszczonego zapisu stratygraficznego sondaże 5 i 6 z 1962 roku). W wykopie 2/16 natrafiono na dwie jamy osadnicze (ryc. 1.9). Jedną z nich (ob. 1/16), o trójwarstwowym wypełnisku w postaci ciemnożółtych soczewek gliny, szarych i brunatnych piasków gliniastych ze spalenizną, węglami drzewnymi oraz polepą (w-wy I–III), o łącznej miąższości nie przekraczającej 0,3 m, prawdopodobnie uznać można za relikty półziemianki. W jej obrębie znajdowała się głównie częściowo obtaczana ceramika naczyniowa oraz dwa szydła kościane i żelazny nożyk (ryc. 1.10). Stratygraficznie młodszą pozycję zajmował natomiast uchwycony tylko fragmentarycznie, w południowym narożniku wykopu, obiekt 2/16. Miał on wannowaty profil, miąższość około 1 m i być może pierwotnie pełnił funkcję płytkiej wędzarni. W jego wypełnisku wyróżniono 10 warstw kulturowych w postaci różnych odcieni ciemnobrunatnych piasków gliniastych z węglami drzewnymi i ciemnożółtej gliny lekkiej (ryc. 1.9). Na podstawie

Ryc. 1.8. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1: a – profil południowo-wschodni w wykopie 1/16; b – profil północno-wschodni w wykopie 1/16 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 1.8. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1: a – trench 1/16, southeastern profile; b – trench 1/16, northeastern profile (photo by R. Kaźmierczak)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 37 06.03.2020 06:59:09

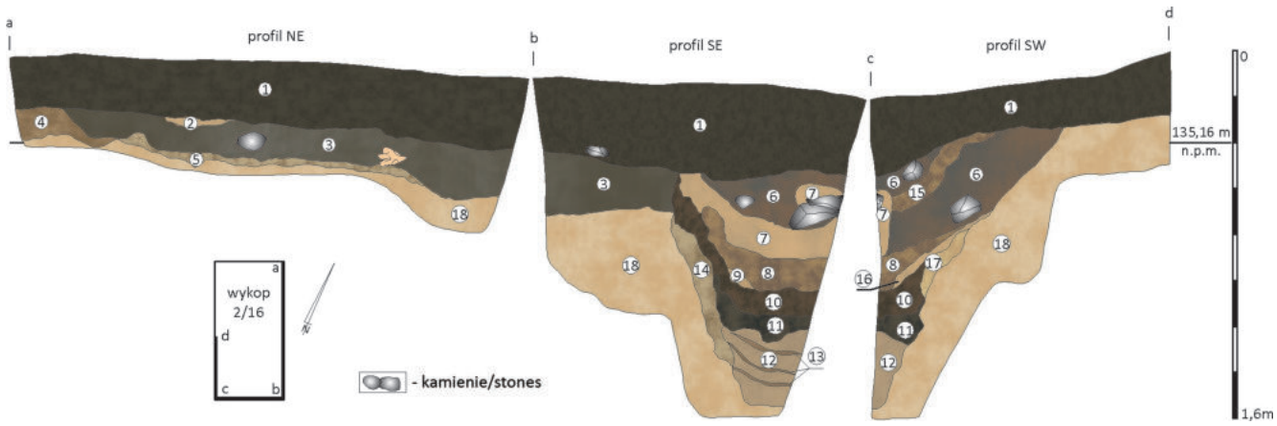

Ryc. 1.9. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wykop 2/16. Legenda: 1 – humus; 2 – ciemnożółta glina lekka z domieszką ciemnobrunatnego piasku gliniastego (w-wa III – ob. 1); 3 – ciemnoszaro-ciemnobrunatny piasek gliniasty ze spalenizną i polepą (w-wa I – ob. 1); 4 – brunatno-ciemnoszary piasek gliniasty (w-wa 2); 5 – ciemnożółta glina lekka (w-wa II – ob. 1); 6 – ciemnobrunatno-brązowe piaski gliniaste z polepą (w-wa I – ob. 2); 7 – ciemnożółta glina średnia i ciemnobrunatny piasek gliniasty (w-wa II – ob. 2); 8 – szarobrunatne piaski gliniaste (w-wa IV – ob. 2); 9 – ciemnożółta glina średnia i szarobrunatne piaski gliniaste (ob. 2); 10 – ciemnoszaro-brunatne piaski gliniaste z węglami drzewnymi i spalenizną (w-wa V – ob. 2); 11 – jasnobrunatno-szare piaski gliniaste (w-wa VI – ob. 2); 12 – jasnobrunatne piaski gliniaste (w-wa VII – ob. 2); 13 – brunatne piaski gliniaste (ob. 2); 14 – jasnoszaro-brunatne piaski gliniaste (ob. 2); 15 – ciemnobrunatne piaski gliniaste z jasnopomarańczową gliną średnią (w-wa III – ob. 2); 16 – żółtobrunatne piaski gliniaste (ob. 2); 17 – ciemnożółte gliny lekkie (ob. 2); 18 – ciemnożółto-brunatna glina ciężka (calec) (rys. A Bogusz, oprac. B. Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 1.9. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trench 2/16. Legend: 1 – humus; 2 – dark yellow sandy loam with dark brownish loamy sand (layer III – feature 1); 3 – dark grey-dark brownish loamy sand with burnt matter and threshing floor (layer I – feature 1); 4 – brownish, dark grey loamy sand (layer 2); 5 – dark yellow sandy loam (layer II – feature 1); 6 – dark brownish-brown loamy sands with threshing floor (layer I – feature 2); 7 – dark yellow sandy clay loam and dark brownish loamy sand (layer IV – feature 2); 8 – brownish grey loamy sands (layer IV – feature 2); 9 – dark yellow sandy clay loam and brownish grey loamy sands (feature 2); 10 – brownish dark grey loamy sands with charcoals and burnt matter (layer V – feature 2); 11 – pale brownish grey loamy sands (layer VI – feature 2); 12 – pale brownish loamy sands (layer VII – feature 2); 13 – brownish loamy sands (feature 2); 14 – brownish light grey loamy sands (feature 2); 15 – dark brownish loamy sands with light orange sandy clay loam (layer III – feature 2); 16 – yellow brownish loamy sands (feature 2); 17 – dark yellow sandy clay loams (feature 2); 18 – dark yellow brownish clay loam (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

Ryc. 1.10. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Przekłuwacze z kości i poroża: a – wykop 2/16, ob. 1/16 (nr inw. 2/16); b – wykop 2/16, ob. 1/16 (nr inw. 3/16) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 1.10. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Bone and antler piercing needles: a – trench 2/16, feature 1/16 (record No. 2/16); b – trench 2/16, feature 1/16 (record No. 3/16) (drawn by B. Kowalewska)

trzech odwiertów wykonanych na tej samej osi, w obrębie których stwierdzono obecność warstwy kulturowej dochodzącej maksymalnie do głębokości 0,95 m, można domniemywać, że szerokość zabudowy o funkcji mieszkalno-gospodarczej w tej części stanowiska wynosiła około 5 m (ryc. 1.11). Za relikty zabudowy uznać należy również warstwę *szaro gliniastej próchnicy* (w-wa I) o miąższości 0,83 m zadokumentowaną w sondażu 5/62 oraz trzy poziomy zarejestrowane w sondażu 6/62 w postaci *szaro gliniastej próchnicy* (w-wa I), *brunatnej ziemi* ze spalenizną w spągu (w-wa II) i *szarej ziemi* (w-wa III) o łącznej miąższości przekraczającej niewiele ponad 0,8 m (Olczak, Siuchniński 1966, 16, 18) (ryc. 1.7).

Podsumowując należy stwierdzić, że dotychczasowe badania – wbrew wcześniejszym sugestiom dotyczącym istnienia na stanowisku wału pierścieniowatego (Olczak 1991, 98) – nie udokumentowały w tym miejscu pozostałości sztucznych elementów delimitacji terenu o charakterze obronnym, pochodzących z okresu wczesnego średniowiecza, w pełni uzasadniających określenie tego stanowiska w omawianym horyzoncie czasowym jako „grodzisko". Zabudowa półziemiankowa, skupiająca się wzdłuż krawędzi formy w układzie liniowym, stanowiła zapewne element struktury osady usytuowanej w miej-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 38 06.03.2020 06:59:10

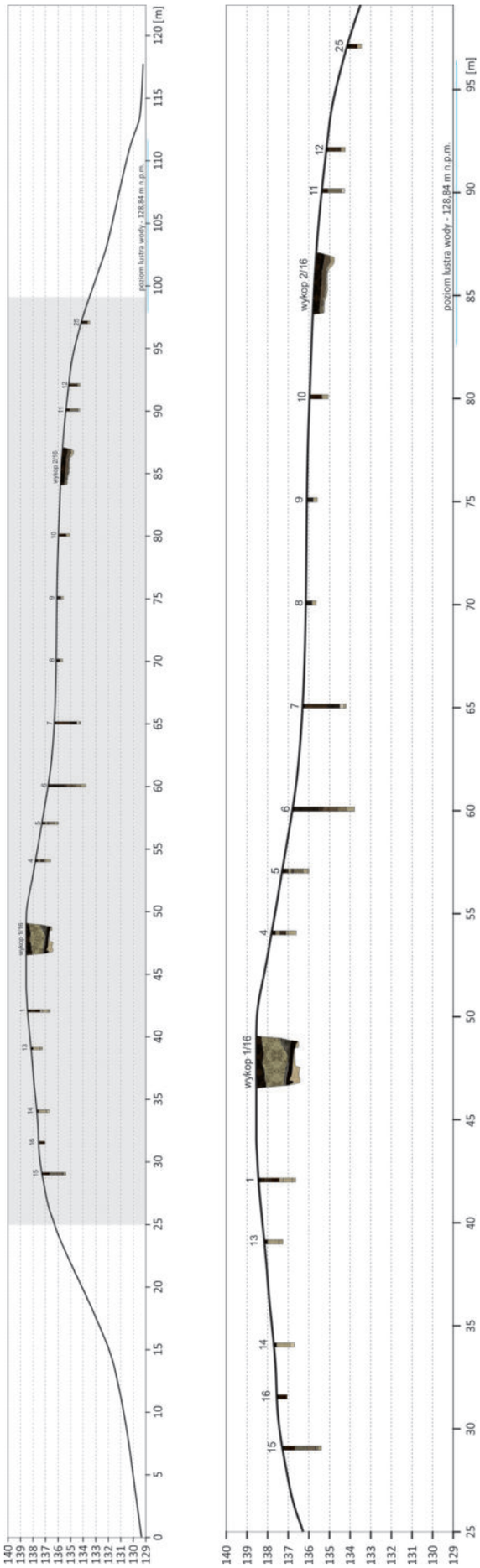

Ryc. 1.11. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Przekrój przez stanowisko na osi WN–SE (rys. W. Ochotny)

Fig. 1.11. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. NE–SW cross-section of the site (drawn by W. Ochotny)

scu z natury obronnym. Znajdujący się w północno-zachodniej części wyniesienia nasyp powstał najprawdopodobniej w okresie późnego średniowiecza i stanowił zapewne podstawę gródka.

Zaplecze osadnicze

Przestrzennie z omawianym stanowiskiem związana była osada usytuowana na północny wschód od niego zajmująca nasadę półwyspu bezpośrednio za dawną niecką jeziora (Donatowo, stan. 1a) (ryc. 1.3). Podczas przeprowadzonych w 1962 roku badań o charakterze powierzchniowym stwierdzono, że w obrębie terasowatego przewyższenia, na powierzchni około 0,24 ha, zalegał ruchomy materiał zabytkowy synchronizowany z materiałem ceramicznym odkrytym na stanowisku 1 (Olczak, Siuchniński 1966, 20).

Chronologia

W dotychczasowej literaturze przedmiotu grodzisko datowane było od VIII do X wieku (Olczak, Siuchniński 1966, 19; Łosiński 1982, 238) (ryc. 1.12) lub do połowy tego stulecia (Wielgosz 2006, 206). W obrębie nawarstwień kulturowych, które można jednoznacznie powiązać z wczesnośredniowieczną fazą użytkowania tego miejsca występowała wyłącznie ceramika częściowo obtaczana. W wykopie 1/16, w ramach warstwy 7, natrafiono na 67 ułamków ceramiki naczyniowej w tym 66 fragmentów naczyń typu Menkendorf (52 brzuśce, 5 den i 9 wylewów) oraz 1 wylew od naczynia typu Feldberg (ryc. 1.13k). Z kolei w obiektach 1 i 2/16 znajdujących się na południowo-wschodnich obrzeżach stanowiska i powiązanych z reliktami zabudowy mieszkalno-gospodarczej odkryto 89 fragmentów ceramiki, w tym 66 brzuśców, 5 den i 18 wylewów pochodzących od naczyń typu Menkendorf (ryc. 1.13a–d, f–h). Biorąc pod uwagę okres ich rozpowszechnienia, a zwłaszcza brak w omawianym zespole fragmentów naczyń całkowicie obtaczanych, chronologię zabudowy należy odnieść najpewniej do 3 fazy rozwoju lokalnego garncarstwa tj. okresu od 4. ćwierci IX do lat 40-tych X wieku.

Natomiast ułamki naczyń całkowicie obtaczanych o cechach technologiczno-stylistycznych, znamiennych dla bardziej zaawansowanych technik garncarskich, współwystępujące z ceramiką przykrawędnie i częściowo obtaczaną, pochodziły z powierzchni stanowiska, humusu oraz z warstw późnośredniowiecznych, gdzie leżały zapewne na złożu wtórnym (badania w 1962 i 2016 roku; ryc. 12, 13). W wykopie 1/16 (w-wy 2, 3, 5), w zbiorze liczącym 111 fragmentów naczyń, 11 z nich zaklasyfikowano do ceramiki całkowicie obtaczanej (typu G, J) (ryc. 1.13ł), natomiast w wykopie 2/16 (humus, w-wa 2) natrafiono na 224 fragmenty, w tym 5 brzuśców naczyń całkowicie obtaczanych. Mogą one świadczyć o ponownym użytkowaniu tego miejsca w XI–XII/XIII wieku.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 39 06.03.2020 06:59:11

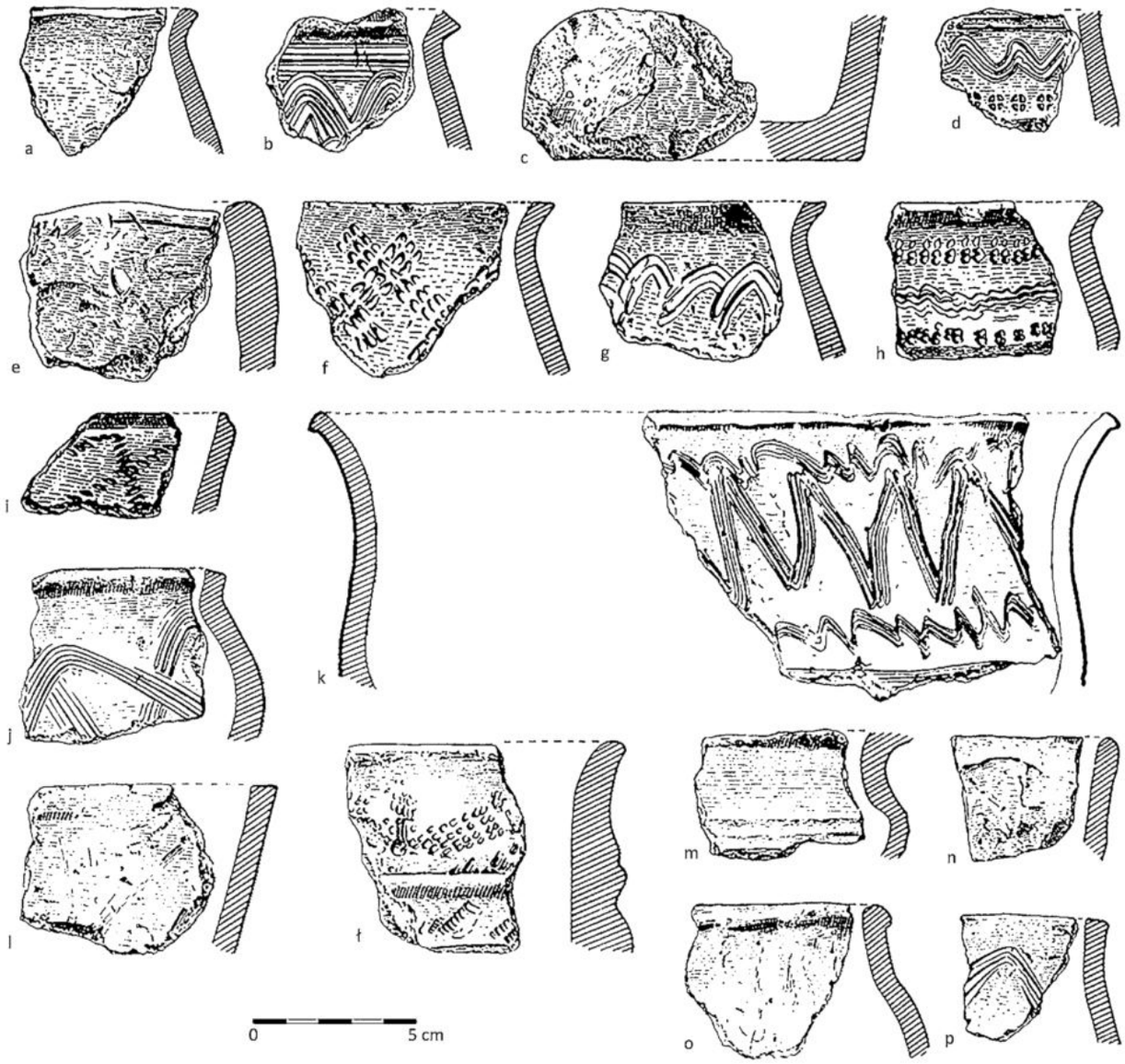

Ryc. 1.12. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku: a–e – sondaż 1/62; f–p – materiały z powierzchni (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 8, 9)

Fig. 1.12. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1962 exploration: a–e – test pit 1/62; f–p – surface artefacts (based on Olczak, Siuchniński 1966, figs. 8, 9)

Dla omawianego stanowiska wykonano dwie analizy radiowęglowe. Pierwszą z nich oznaczono dla węgli drzewnych pozyskanych z warstwy I obiektu 1/16 i z prawdopodobieństwem 68,2% datowano ją w przedziale czasu 1226–1388 AD (710±70 BP; MKL–3172), a drugą pobraną z warstwy IV obiektu 2/16 z takim samym prawdopodobieństwem datowano na 1272–1392 AD (670±70 BP; MKL–3173). Niestety w obu przypadkach ich wiek jest niespójny z datowaniem obiektów określonym na podstawie analizy typologiczno-porównawczej materiału ceramicznego (Krąpiec 2016) (ryc. 1.14).

Z tego samego okresu, co domniemane grodzisko, pochodzi również osada usytuowana na sąsiedniej kulminacji. W trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w latach 60-tych pozyskano łącznie 30 fragmentów ceramiki naczyniowej, w tym 15 ułamków naczyń górą obtaczanych, dwa ułamki naczyń całkowicie obtaczanych oraz 13 fragmentów mało charakterystycznych. Na tej podstawie chronologię stanowiska określono na VIII–X wiek (Olczak, Siuchniński 1966, 20; Łosiński 1982, 238; Wielgosz 2006, 206).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 33, 34); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2016 roku).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 40 06.03.2020 06:59:12

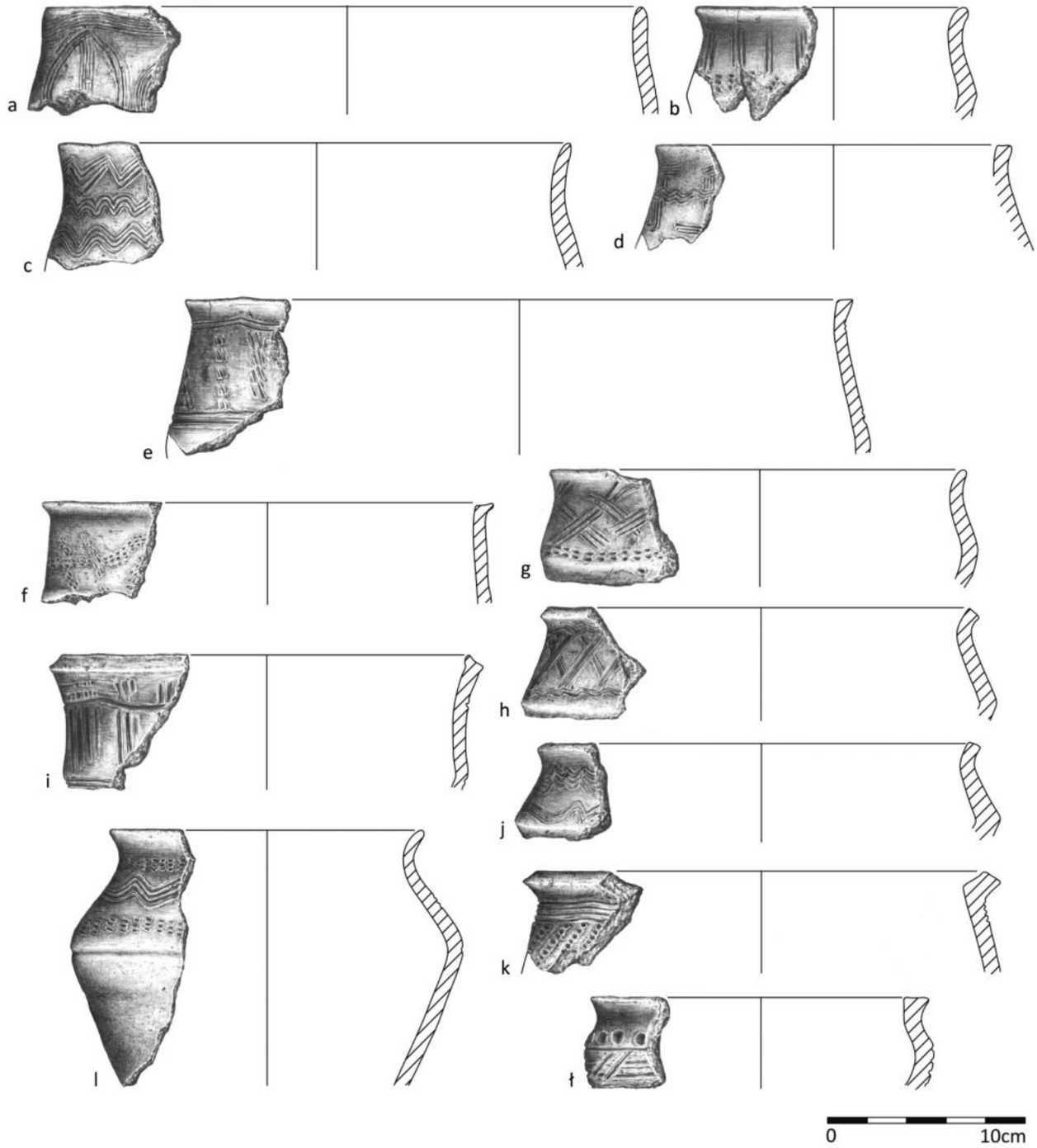

Ryc. 1.13. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2016 roku: a, d, g, h, j – wykop 2/16, ob. 1; b, c, f – wykop 2/16, ob. 2; e, l – wykop 2/16, w-wa 2; i – wykop 1/16, w-wa 7; k – wykop 1/16, w-wa 2; ł – wykop 1/16, w-wa 3 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 1.13. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2016 exploration: a, d, g, h, j – trench 2/16, feature 1; b, c, f – trench 2/16, feature 2; e, l – trench 2/16, layer 2; i – trench 1/16, layer 7; k – trench 1/16, layer 2; ł – trench 1/16, layer 3 (drawn by B. Kowalewska)

Zbiory

Zbiory przechowywane były dawniej w Muzeach w Świdwinie i Białogardzie (nr inw. 4045), a z badań po 1945 roku materiały znajdują się w IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu (nr inw. 19–25) oraz w IA UMK w Toruniu.

- *Badania 1898 i 1899 rok:* żarna kamienne, fragment nożyc żelaznych, fragmenty „pancerza", strzemienia żelaznego, żelazny grot bełtu oraz bliżej nieokreślona ilość ułamków ceramiki i ziarna zboża.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 41 06.03.2020 06:59:12

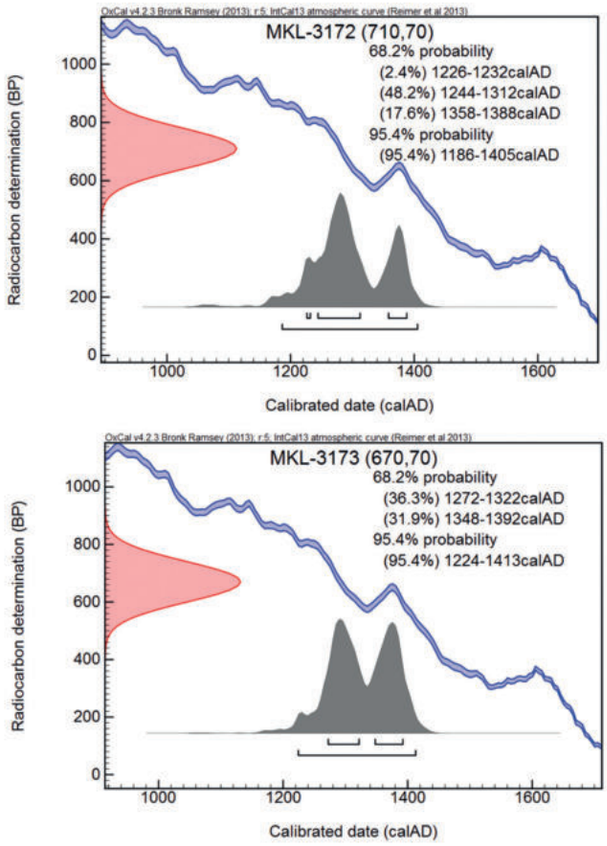

- *Badania 1962 rok:* 118 ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych, 1 fragment naczynia stalowoszarego i 1 ułamek ceramiki szkliwionej.
- *Badania 2016 rok:* 429 ułamków naczyń ceramicznych (425 fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, 3 fragmenty naczyń późnośredniowiecznych, 1 fragment ceramiki pradziejowej – nr inw. 1–24/16), osełka (nr inw. 1/16), dwa szydła kościane (nr inw. 2, 3/16); nóż żelazny (nr inw. 4/ 16), haczyk żelazny (nr inw. 5/16), a ponadto 168 fragmentów kości zwierzęcych (nr inw. 1–16/16).

Ryc. 1.14. Donatowo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Krąpiec)

Fig. 1.14. Donatowo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. by M. Krąpiec)

2 DRAWSKO POMORSKIE, gm. loco

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	28–17
Numer stanowiska na obszarze AZP:	1
Nazwa dawna miejscowości:	*Dramburg (niem.)*, *Topographische Karte* 1929, Dramburg [2460]; *Topographische Karte* 1911, Zülshagen [2461] (ryc. 2.1)
Nazwa miejscowa:	*Hünenberg (niem.)* (Walter 1889)
Położenie:	N 53°28'52,52", E 15°40'57" (ryc. 2.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko znajduje się na gliniastym ostańcu wysoczyznowym położonym w obrębie doliny Drawy, na południe od rzeki (*Mapa Geologiczna* 2008; Dobracka 2008). Ostaniec osiąga wysokość 116,25 m n.p.m. i wznosi się 3,5–4 m ponad poziom otoczenia (średnio 111 m n.p.m.). Forma wyniesienia ma kształt owalny o dłuższej osi na linii NE–SW i długości około 240 m. Po stronie południowej zbocza wyniesienia opadają łagodnie natomiast na północy przeobrażone są antropogenicznie przez wkop, którym prowadzi droga z miasta. Północne podnóże wyniesienia przylega bezpośrednio do krawędzi dna doliny Drawy, której szerokość w tym miejscu dochodzi do 20 m. Przy stanowisku Drawa płynie w poziomie 110,5 m n.p.m. W dolinie rzeki, po obu jej stronach, występują równiny torfowe zalegające maksymalnie do 2 m ponad dnem doliny. Na północ od Drawy jest to rozległe torfowisko niskie ciągnące się 1,8 km od rzeki. Podobnie szeroki pas torfów, wykształconych na glinach występuje po południowej stronie rzeki w otoczeniu stanowiska, nazywanych Kobylą Łąką (*Topographische Karte* 1911). Na południe za nią rozciąga się gliniasta wysoczyzna o średniej wysokości 125 m n.p.m. Jej obszar na południowym wschodzie urozmaicają piaszczysto-żwirowe i gliniaste pagórki morenowe o wysokościach do 148 m n.p.m. Po prawej stronie Drawy, na północny wschód i zachód od stanowiska, tereny są wyższe (średnio 135 m n.p.m.) niż leżące po lewej stronie rzeki. Jest to obszar piaszczystego sandru (najbliżej doliny), przechodzącego dalej w falistą równinę morenową.

HYDROGRAFIA: Stanowisko znajduje się bezpośrednio przy meandrze Drawy, po lewej stronie rzeki. Położone jest przy zewnętrznym łuku jednego z licznych tutaj zakoli. Odcinek Drawy w najbliższym otoczeniu stanowiska ma silnie meandrujący charakter. W jego obrębie rzeka także zmienia bieg z równoleżnikowego na południkowy. Po swojej lewej stronie, przy stanowisku i na zachód od niego, Drawa w ostatnim czasie nie zmieniała prawdopodobnie położenia. Ślady migracji rzeki i dawnych zakoli (odcięte starorzecza) znajdują się po prawej stronie cieku. Z terenów podmokłych otaczających wzniesienie, na którym ulokowane jest stanowisko, wypływają obecnie liczne drobne cieki zasilające Drawę. Większość z nich (głównie na obszarze torfowym) to formy sztuczne odwadniające podmokłości. Natomiast wokół południowego stoku wyniesienia przepływa drobny ciek uchodzący do Drawy około 300 m na zachód od stanowiska. Może on mieć charakter naturalny i stanowić fragment dawnego koryta rzeki (*Topographische Karte* 1911).

GLEBY: Stanowisko usytuowane jest na płacie gleb brunatnych wytworzonych z piasków gliniastych mocnych. Bezpośrednio na północ i południowy zachód od grodziska znajdują się czarne ziemie powstałe z utworów pyłowych, na północny wschód od niego zalegają gleby torfowe a na południowy wschód mułowo-torfowe. Na wysoczyźnie w obrębie Drawska Pomorskiego występują gleby brunatne rozwinięte na glinach.

Opis stanowiska

Grodzisko zlokalizowane jest w obrębie paleomeandra rzeki Drawy – na starszych mapach czytelne jest od stro-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 43 06.03.2020 06:59:12

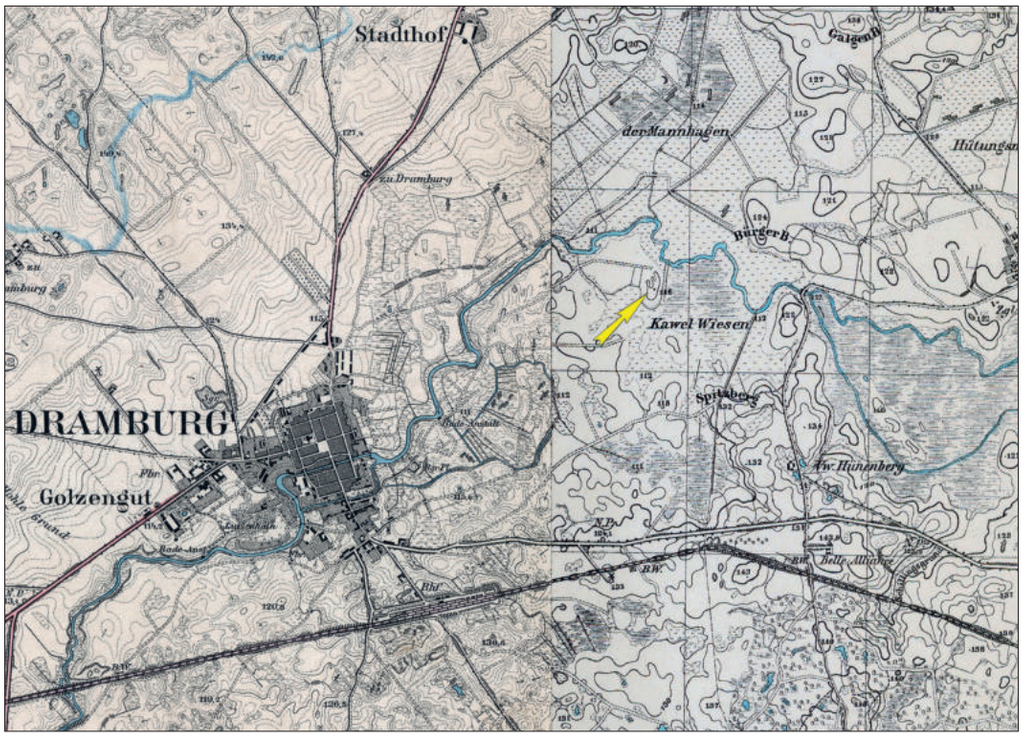

Ryc. 2.1. Drawsko Pomorskie, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru przy rzece Drawie (*Topographische Karte* 1892, arkusz: Dramburg; *Topographische Karte* 1911, arkusz: Zülshagen); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 2.1. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune. Map of the river Drawa area (*Topographische Karte* 1892, sheet: Dramburg; *Topographische Karte* 1911, sheet: Zülshagen); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

ny wschodniej, południowej i zachodniej zanikłe zakole otaczające z trzech stron niski pagórek, wyniesiony około 4–5 m ponad poziom dna doliny (ryc. 2.2, 2.3). Według typologii J. Olczaka (IA2; 1991, tab. 21, poz. 87) obiekt ten zaliczono do grodzisk jednoczłonowych, typu pierścieniowatego o owalnym kształcie. Pierwotna forma stanowiska została silnie przeobrażona na skutek niwelacji i melioracji doliny Drawy w końcu XIX i na początku XX wieku (AMN w Szczecinie, teczka 207, karta 106). Prawdopodobnie ziemię pozyskaną z rozbiórki wałów wykorzystano do sypania grobli oraz zasypywania paleomeandrów. Na podstawie opisów zawartych w starszej literaturze wynika, że jeszcze w latach 60-tych XX wieku czytelny był od strony zachodniej wał z konstrukcją kamienną (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 102). Pośrednio potwierdzają to zdjęcia satelitarne obiektu dostępne na portalu Google map, a także przeprowadzone przez Piotra Wronieckiego (2016) badania geofizyczne. Uwzględniając obecną formę terenową można domniemywać, że obiekt ten był pierwotnie dwuczłonowy. Główną jego część stanowił człon zajmujący południową część pagórka, wznoszącego się na wysokość 116 m n.p.m. Miał on regularny kształt zbliżony do owalu o wymiarach 120×85 m; jego powierzchnia obejmowałaby w przybliżeniu obszar 0,8 ha. Drugi człon przylegający od strony północnej, tylko nieznacznie niższy, miał kształt wydłużonego trójkąta o zaokrąglonym wierzchołku, długości 85 m i szerokości w partii środkowej około 40 m. W przypadku obu części ich obecny kształt jest wynikiem prowadzonych od końca XIX wieku w obrębie stanowiska prac niwelacyjnych, które w znaczący sposób wpłynęły na przeobrażenie ich pierwotnej formy. Być może północny człon pełnił funkcje osady otwartej, aczkolwiek nie można wykluczyć, że również ten element przestrzeni był pierwotnie obwarowany. Sugestie takie oprzeć można na szkicu dołączonym do opracowania J. Olczaka i K. Siuchnińskiego, na którym północny kraniec wyniesienia zaznaczono sztucznym (?) przekopem (Olczak, Siuchniński 1966). Wyrównana powierzchnia pagórka przechodzi w łagodne stoki schodzące do dna doliny i tylko od strony południowej występują bardziej strome stoki. Bezpośrednio przy południowo-zachodniej podstawie grodziska znajduje się rów melioracyjny, który prawdopodobnie przebiega w miejscu dawnego meandra, a obecne skanalizowane koryto Drawy znajduje się po północnej stronie pagórka w odległości zaledwie 10 m. Stanowisko porasta naturalna roślinność łąkowa, a w otoczeniu występują zbiorowiska łąk podmokłych (ryc. 2.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnych znanych źródłach pisanych, natomiast pierwsze udokumentowane

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 44 06.03.2020 06:59:13

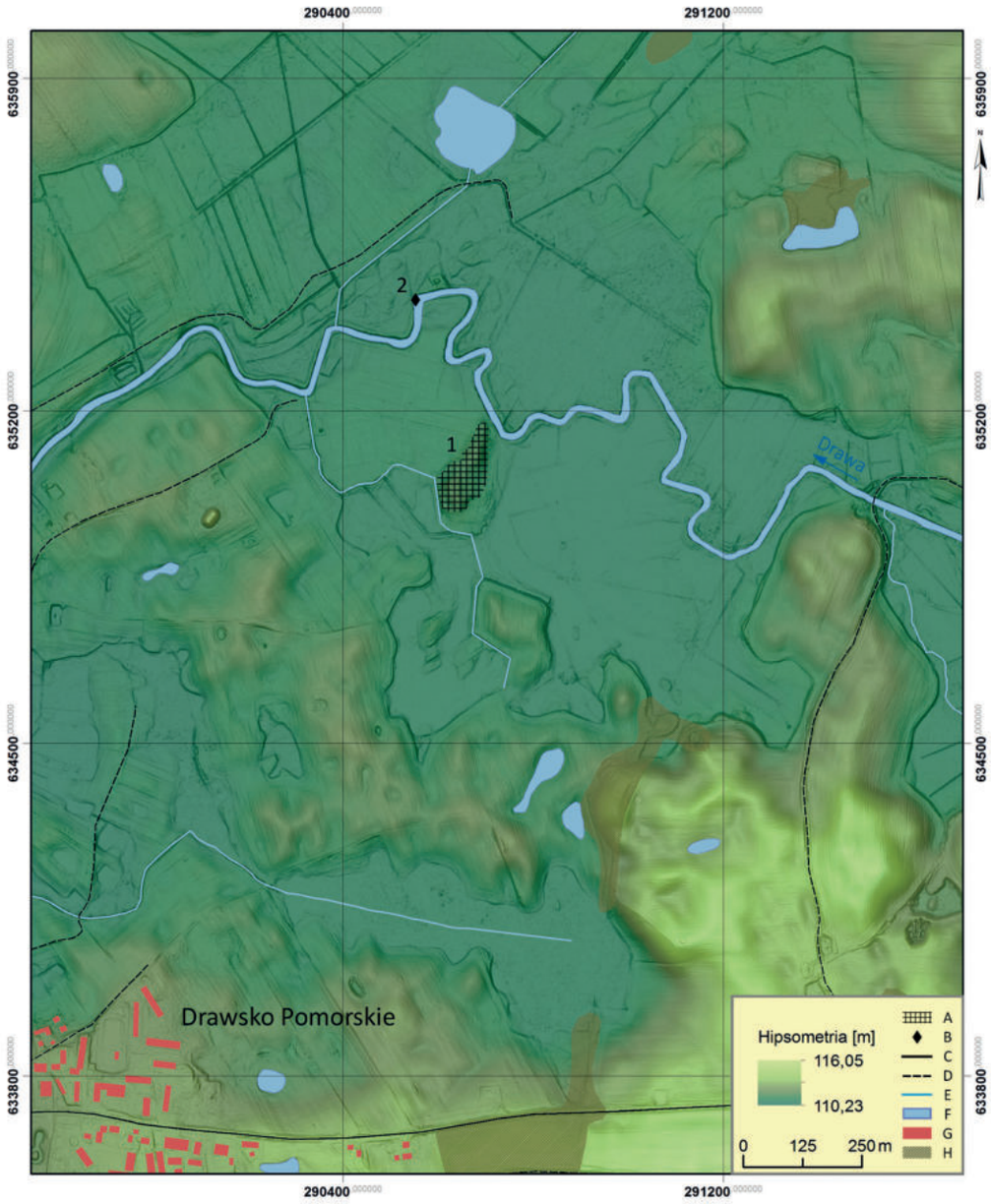

Ryc. 2.2. Drawsko Pomorskie, gm. loco. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – konstrukcje drewniane; C – drogi; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowa; H – las. 1 – stan. 1; 2 – stan. 105 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 2.2. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – wooden constructions; C – roads; D – dirt roads; E – watercourses; F – water bodies; G – buildings; H – forest. 1 – site 1; 2 – site 105 (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

badania tego miejsca kryjącego się pod nazwą *Hünenberg* przeprowadzili w 1888 roku K. i A. Brunck (Walter 1889, 6, nr 6). Postępujący proces niszczenia obiektu odnotował A. Stubenrauch, który dwukrotnie wizytował go w latach 1896 i 1903 (ryc. 2.5). Po nim w 1907 roku przeprowadził badania ratownicze Hans Spielberg, który z badań tych zdał relację A. Stubenrauchowi, a odkryte wówczas fragmenty ceramiki, kości i przedmiotów żelaznych przekazał do muzeum szczecińskiego (AMN w Szczecinie, teczka 207, karty 4–6; *Zuwachs* 1907, 77, 111). Z danych archiwalnych wiadomo także o dość częstych penetracjach powierzchniowych prowadzonych również w następnych latach. W ich trakcie zebrano liczne fragmenty ceramiki, kości zwierzęcych oraz przedmiotów żelaznych, wśród których uwagę zwraca, znaleziona luźno, zdobiona ostroga brązowa z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza (Archiwum Muzeum Narodowego w Szczecinie (dalej AMN), teczka 207, karty 2–27; Walter 1907, 219; 1908, 216; por. też Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, 321; Gabriel 1988, 114–115; Dulinicz 2001, 328–329). Grodzisko wzmiankowano wielokrotnie w zestawieniach katalogowych stanowisk wczesnośredniowiecznych publikowanych przed II wojną światową oraz w opracowaniach badaczy niemieckich

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 45 06.03.2020 06:59:14

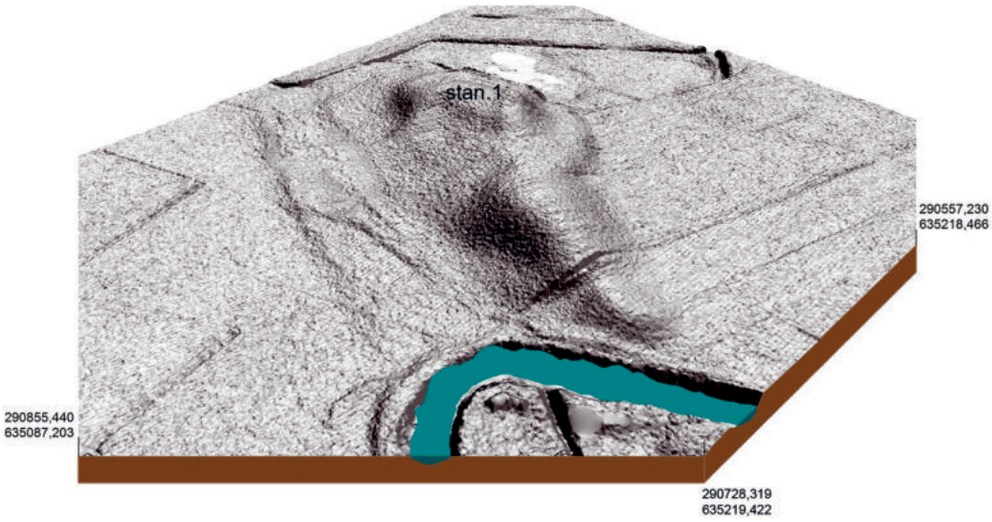

Ryc. 2.3. Drawsko Pomorskie, gm. loco. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 1 – grodzisko (rys. M. Skrzatek)

Fig. 2.3. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune. ALS-based numerical land model: site 1 – stronghold (drawn by M. Skrzatek)

w okresie powojennym (Łęga 1930, 424, 425, 428, 513, 522, nr 95; Kunkel 1932, 12, nr 2). Ponownie w literaturze przedmiotu obiekt ten pojawia się w zestawieniu grodzisk z powiatu drawskiego w publikacji H. J. Eggersa (1960, 44, nr 145). We wszystkich tych opracowaniach bazowano na odkryciach z końca XIX i początku XX wieku.

Nowy rozdział w badaniach grodziska związany jest z programem weryfikacji grodzisk powiatu drawskiego podjętym przez KAP UAM w Poznaniu pod kierunkiem K. Siuchnińskiego i J. Olczaka. W ich ramach w 1962 roku przeprowadzono badania sondażowe grodziska i powierzchniowe zaplecza osadniczego (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 101–103; Siuchniński 1963, 183–185). Materiały źródłowe wraz z opisem wyników badań zostały włączone do zbiorczego opracowania źródeł archeologicznych z terenu byłego województwa koszalińskiego (Olczak, Siuchniński 1966, 20–26). Kontynuacją podjętych przez badaczy poznańskich studiów nad osadnictwem środkowego Pomorza była przygotowana przez J. Olczaka monografia poświęcona wczesnośredniowiecznym formom osadniczym na Pojezierzu Zachodniopomorskim, jak również monografia Zbigniewa Wielgosza dotycząca pogranicza wielkopolsko-zachodniopomorskiego, w których grodzisko w Drawsku weszło w skład podstawowego korpusu stanowisk archeologicznych poddanych wieloaspektowym studiom osadniczym (Olczak 1991, 197, mapa 2; Wielgosz 2006, 206, nr 13). Wyników badań z lat 60-tych nie uwzględnił jednak H. J. Eggers opisujący szczegółowo to stanowisko w monografii dotyczącej znalezisk wczesnośredniowiecznych z terenu Pomorza, bazując głównie na danych zaprezentowanych przez H. Spielberga (1978). Dopiero w publikacji uzupełniającej, zawierającej tablice do części tekstowej, zamieszczono plan warstwicowy wykonany przez J. Olczaka i K. Siuchnińskiego (Eggers, Graue 1985). Odnotować należy również, że w październiku 1983 roku Ryszard Wołągiewicz przeprowadził na stanowisku kolejne badania powierzchniowe, tym razem w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (dalej KESA 28–17/1). Omawiane grodzisko znalazło się również w zestawieniu katalogowym najważniejszych stanowisk z obszarów Słowiańszczyzny Zachodniej uwzględnionych przez M. Dulinicza w studiach nad początkami osadnictwa słowiańskiego Pomorza (2001, 328–329).

Ostatnie prace archeologiczne zrealizowane zostały w lipcu 2015 roku przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski.* Zespół toruńskich badaczy w składzie P. Błędowski, J. Bojarski, R. Kaźmierczak, B. Kowalewska oraz M. Weinkauf wykonał systematyczne badania sondażowe, którymi objęto oba człony stanowiska (Błędowski i in., 2019, 88–91). Dodatkowo w roku 2016 przeprowadzono uzupełniające badania geofizyczne polegające na analizie anomalii magnetycznych na grodzisku oraz w przyległym pasie terenu (Wroniecki 2016).

Zakres prac badawczych

Nie jest znany zakres prac badawczych prowadzonych przez braci Brunck w roku 1888 oraz H. Spielberga w 1907 roku, ale na planie A. Stubenraucha z 1896 ro-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 46 06.03.2020 06:59:14

Ryc. 2.4. Drawsko Pomorskie, gm. loco: a – widok na stanowisko od strony północno-zachodniej; b – widok na majdan grodziska od strony północno-wschodniej (fot. R. Kaźmierczak).

Fig. 2.4. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune: a – northwestern view of the site; b – northeastern view of stronghold ward (photo by R. Kaźmierczak)

ku zaznaczone są już schematycznie 4 wykopy (ryc. 2.5). Planowy charakter miały badania sondażowe przeprowadzone przez K. Siuchnińskiego i J. Olczaka w 1962 roku. Wzdłuż jednej osi o długości ponad 130 m, wytyczonej na linii N–S, założono siedem niewielkich sondaży o wymiarach od 0,3×0,3 do 0,85×0,85 m, rozmieszczonych pomiędzy środkiem pierwszego członu a północnym krańcem członu drugiego[2] (ryc. 2.6). W opracowaniu wyników badań opisano bardziej szczegółowo tylko sytuację stratygraficzną zaobserwowaną w sondażach założonych na członie południowym (1–4/62), pominięto natomiast opis sondaży z partii północnej, chociaż zamieszczono rysunek profilu sondażu 7/62. W żadnym z sondaży nie znaleziono ruchomego materiału źródłowego, co potwierdzało znaczny stopień destrukcji stanowiska (Olczak, Siuchniński 1966, 23).

Podczas badań przeprowadzonych w 2015 roku rozpoznano stanowisko serią sondaży rozmieszczonych nie tylko wzdłuż głównej osi przecinającej obie części stanowiska po linii N–S, ale wykonano dodatkowe cięcia poprzeczne – jedno w poprzek członu północnego i dwa

[2] Na opublikowanym planie wszystkie wykopy mają taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 11).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 47 06.03.2020 06:59:16

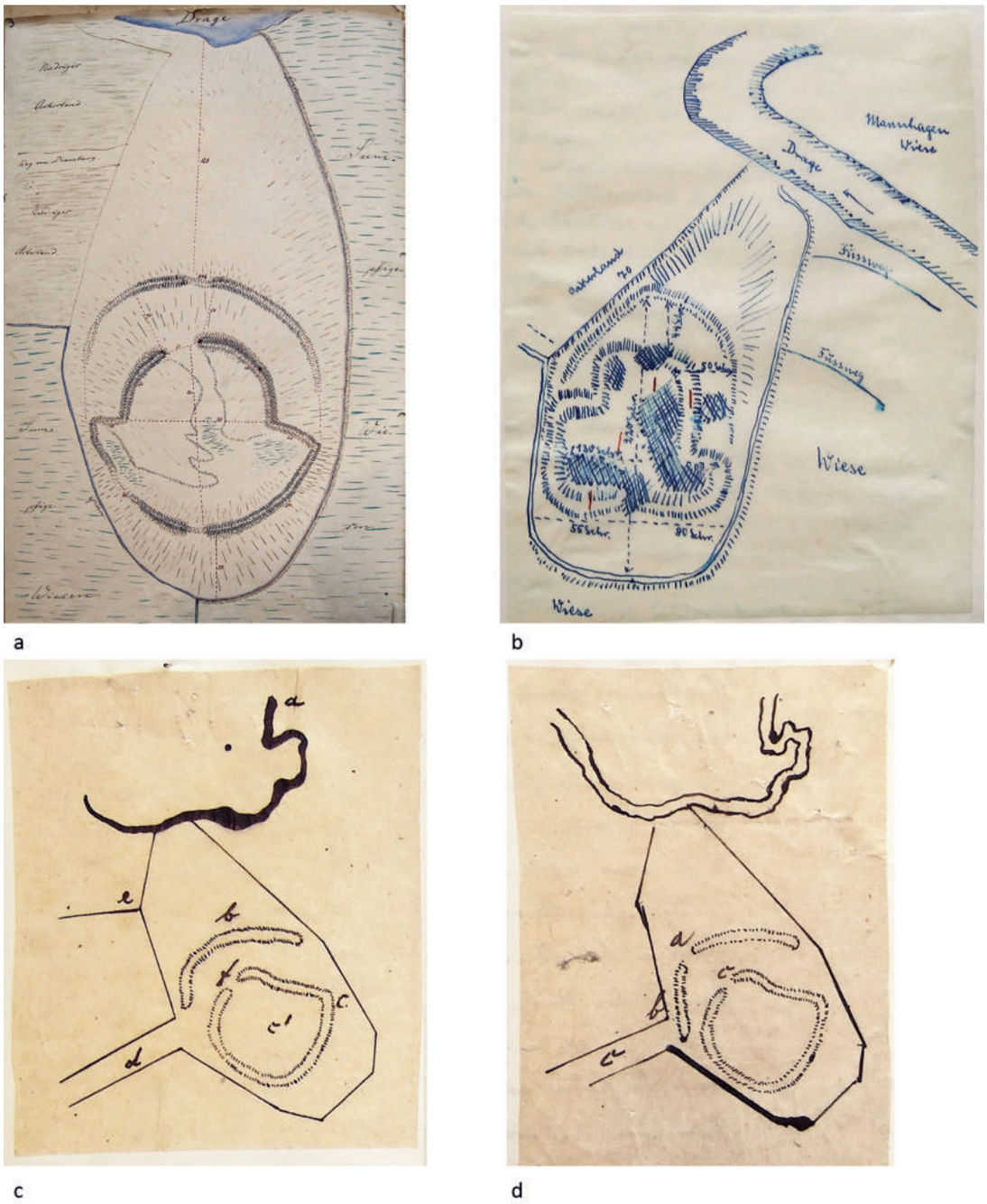

Ryc. 2.5. Drawsko Pomorskie, gm. loco. a, c, d – szkice archiwalne grodziska z XIX wieku, b – plan grodziska A. Stubenraucha z wizytacji w 1896 roku z lokalizacją wykopów archeologicznych (AMN w Szczecinie, teczka nr 207)

Fig. 2.5. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune. a, c, d – 19th century drawns of the stronghold, b – stronghold map made by Stubenrauch during his 1896 survey of trenches (records of National Museum in Szczecin, file No. 207)

cięcia przez majdan oraz miejsca kryjące domniemane resztki zniwelowanych obwałowań na południowym członie pagórka. W stosunku do badań z 1962 roku oś główną wydłużono tak, aby uchwycić również stratygrafię partii stokowych. W sumie wzdłuż czterech osi wytyczono 37 sondaży o początkowych wymiarach 0,6×0,6 m (ryc. 2.7). Tam, gdzie natrafiono na pozostałości zachowanych nawarstwień kulturowych, wielkość wykopów powiększano do rozmiarów 0,5×1 m (sondaż 35/15), 1×2 m (sondaże 5, 6, 8, 30, 34/15) i 1,5×3 m (sondaż 16/15). Dodatkowo w celu pełniejszego rozpoznania odkrytych nawarstwień dokonano sondowania z użyciem świdra archeologicznego: na przedłużeniu dłuższych boków sondażu 5 wykonano dwa odwierty co jeden metr w kierunku N (nr 1, 2) i trzy w kierunku S (nr 3–5); na przedłużeniu krawędzi SE sondażu 16/15 wykonano również co jeden metr trzy odwierty po stronie północnej (nr 5–7) a południowej cztery odwierty (nr 1–4) oraz

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 48 06.03.2020 06:59:18

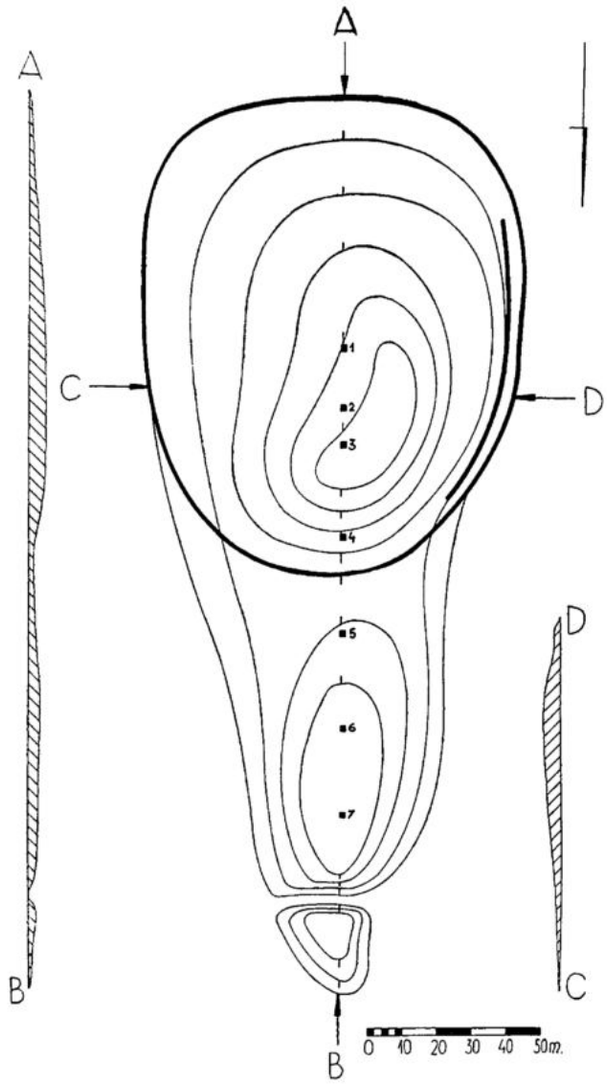

Ryc. 2.6. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 11)

Fig. 2.6. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 11)

na przedłużeniu sondażu 30/15, w odległości 1 m, dwa odwierty po stronie zachodniej (nr 2, 3) i jeden w odległości 2,5 m od krawędzi wschodniej (nr 1). W sumie na stanowisku w 1962 i 2015 roku przebadano 28 m², co stanowi zaledwie 0,2% jego całkowitej powierzchni.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Niewiele wiadomo na temat układu nawarstwień odkrytych w czasie badań sondażowych i ratowniczych prowadzonych do II wojny światowej. W 1962 roku nie stwierdzono żadnych zachowanych *in situ* warstw kulturowych w sondażach wytyczonych wzdłuż całej formy terenowej. Zadokumentowano jedynie zalegającą bezpośrednio na gliniastym calcu piaszczystą próchnicę o miąższości od 20 do 30 cm bez materiału ruchomego (ryc. 2.8). Pojedyncze ułamki naczyń ceramicznych zebrano tylko z powierzchni stanowiska. Zdegradowany układ warstw występował w partii północnej, gdzie odsłonięto cienką warstwę brunatnej próchnicy, grubości zaledwie 5 cm (sondaż 7/62). Tym samym potwierdzono stan całkowitego zniszczenia grodziska. O praktycznie pełnej niwelacji wałów miały świadczyć obserwowane jeszcze w latach 60-tych XX wieku kamienie odsłonięte od strony północno-zachodniej oraz większe głazy znajdujące się

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 49 06.03.2020 06:59:20

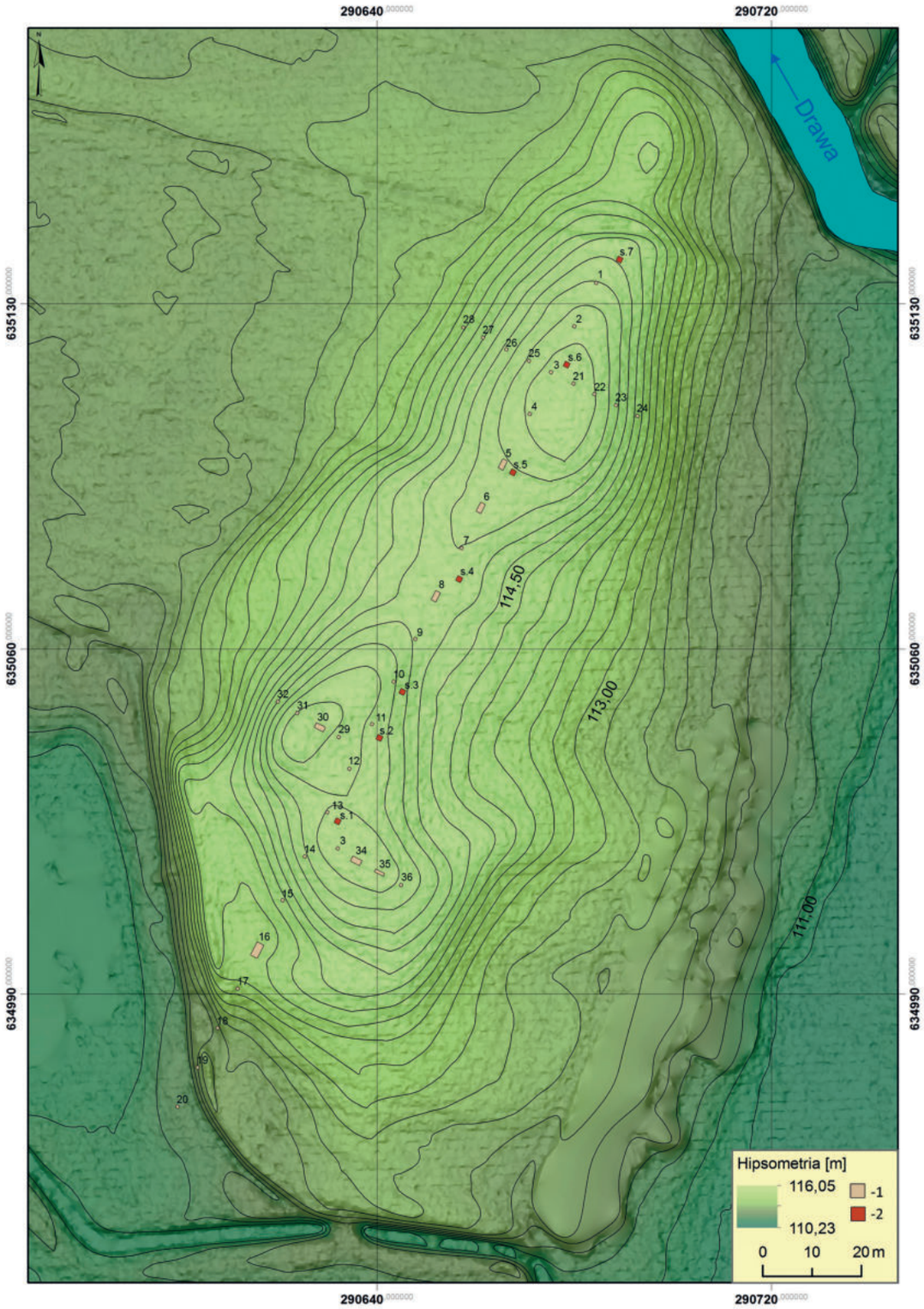

Ryc. 2.7. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 1962 roku; 2 – wykopy z 2015 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 2.7. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS-based contour site plan with borehole and trenches locations. Legend: 1 – 1962 test pits; 2 – 2015 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

u południowej, zewnętrznej stopy wału (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 102).

Podobną sytuację stratygraficzną odnotowano również w większości sondaży założonych w 2015 roku. Żadnych nawarstwień nie odsłonięto w partii północnej pagórka (człon drugi; sondaże 1–4/15 i 21–28/15). Na tym terenie znajdował się humus wykształcony na gliniastym podłożu o miąższości 0,2–0,4 m, bez rucho-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 50 06.03.2020 06:59:21

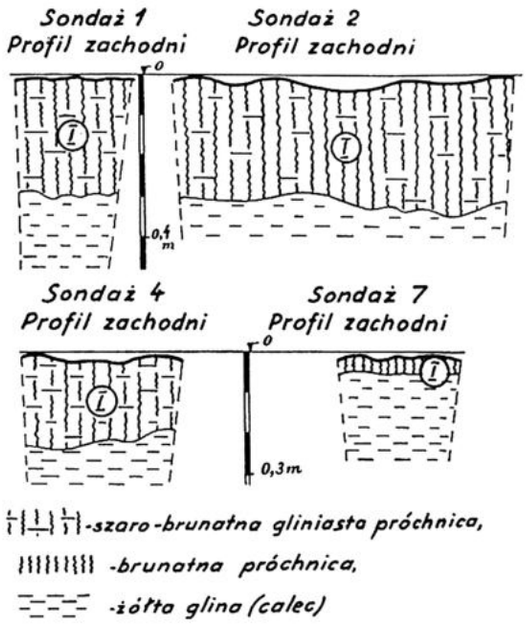

Ryc. 2.8. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 12)

Fig. 2.8. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit profiles from 1962 fieldwork (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 12)

mego materiału źródłowego. Nawarstwienia związane z grodziskiem uchwycono natomiast w części południowej, uznawanej za właściwy obszar dawnego grodu. Zarejestrowano je w trzech miejscach, rozmieszczonych w strefie brzegowej dawnego majdanu, na styku z wewnętrzną linią wału. Nie stwierdzono ich natomiast w części środkowej między sondażami 9–13/15 oraz w wykopach znajdujących się przy osi głównej (sondaże 29 i 33/15). Odkryte nawarstwienia, z uwagi na umiejscowienie w dookolnej partii grodziska, uznano za relikt spągowych partii obiektów mieszkalnych, zniszczonych w trakcie prac niwelacyjnych. Miąższość 0,7–0,9 m miał układ warstw odsłonięty w sondażu 30/15 (ryc. 2.9, 2.10). Pod humusem, na poziomie 115,57 m n.p.m., nad calcem, zalegały warstwy brunatnego, gliniastego piasku przewarstwione szarym piaskiem z domieszką węgli drzewnych, spalenizny i polepy (ryc. 2.10). W ich obrębie wystąpiły 32 fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej. Mniejszą grubość, wynoszącą 0,55 m, miały warstwy kulturowe występujące w północnej części grodziska (sondaż 8/15). Poniżej humusu na poziomie 114,57 m n.p.m. były dwie leżące nad sobą warstwy gliniastego piasku – głębiej szarego, a wyżej żółtobrunatnego (w-wy 1, 2) (ryc. 2.11). W obu warstwach odnotowano drobne węgle drzewne oraz okruchy polepy, a także dziesięć zróżnicowanych technologicznie fragmentów naczyń ceramicznych, przede wszystkim

Ryc. 2.9. Drawsko Pomorskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Sondaż 30/15 – widok na profil SW (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 2.9. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 30/15 – view of southwestern profile (photo by R. Kaźmierczak)

częściowo obtaczanych, ale również ułamki naczyń całkowicie obtaczanych i fragment żelaznej podkowy. Prostszy układ nawarstwień, również związanych z destrukcją reliktów zabudowy, odsłonięto w SE części grodziska w trzech sąsiednich sondażach – 33–35/15 (ryc. 2.12). Na odcinku ponad 15 m zalegała niejednorodna warstwa szarego, gliniastego piasku zmieszanego z jasnooliwkową gliną i z grudkami polepy oraz 31 ułamkami wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej, którego miąższość wynosiła 0,2–0,3 m. Strop warstwy znajdował się na poziomie 115,2–115,3 m n.p.m. Analogiczna sytuacja miała miejsce w sondażu 6/15, jednak w tym przypadku odkryto fragment płytkiego (strop na poziomie 114,75 m n.p.m.), szczątkowo zachowanego obiektu (2/15) o miąższości dochodzącej do 0,25 m (ryc. 2.13).

Inny charakter miały warstwy odkryte w sondażu 5/15 (ryc. 2.7). Założono go w obniżeniu rozdzielającym część północną stanowiska od południowej. Uchwycono tu zalegające w układzie nieckowatym trzy warstwy stanowiące zapewne wypełnisko dawnej fosy (w-wy I–III, ob. 1/15). Jej miąższość, licząc od stropu (114,79 m n.p.m.) wynosiła 1 m. W celu określenia szerokości omawianego obiektu wykonano na przedłużeniu dłuższej krawędzi wykopu odwierty – dwa po stronie północnej i trzy po południowej. Przypuszczalna szerokość została obliczona na około 8–12 m – rów wypłycał się między sondażami 4 i 6/15. W dolnej partii wypełniska obiektu leżały warstwy brunatnoszarego, gliniastego piasku zmieszanego z węglami i polepą zawierające kilkanaście ułamków naczyń częściowo obtaczanych.

Jeszcze inną sytuację stratygraficzną odnotowano w sondażu 16/15 wykonanym po południowej stronie grodziska, przy zewnętrznej podstawie wzniesienia. W miejscu obniżenia terenowego natrafiono na znacznej miąższości warstwy o charakterze akumulacyjnym (0,7–1m) (ryc. 2.14, 2.15, 2.16). Nakrywały warstwę luźnego bruku (w-wa 2) składającego się ze średniej wielkości kamieni, zalegających w obrębie ciemnoszarego, gliniastego piasku zmieszanego z węglami drzewny-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 51 06.03.2020 06:59:22

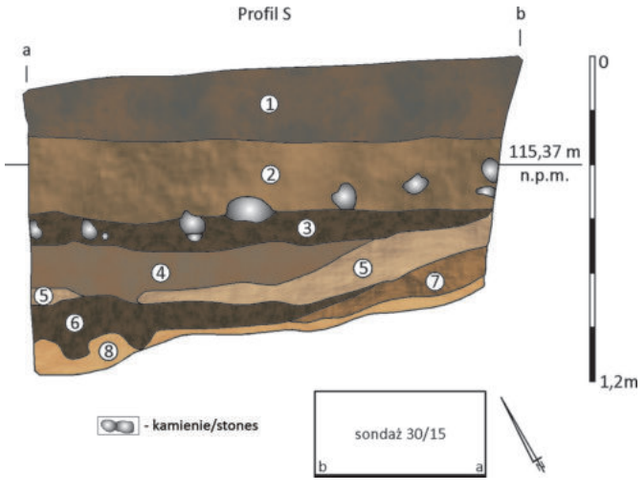

Ryc. 2.10. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Sondaż 30/15, profil południowy z reliktami zabudowy podwałowej. Legenda: 1 – humus; 2 – brązowo-brunatny piasek (w-wa 1); 3 – ciemnobrunatny piasek z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 2); 4 – brunatno-szary piasek z węglami, spalenizną i polepą (w-wa 3); 5 – szaro-brunatno-żółta glina (w-wa 4); 6 – ciemnoszary piasek ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5); 7 – żółto-brązowo-szara glina ze spalenizną, węglami i polepą (w-wa 5a); 8 – pomarańczowo-żółta glina (calec) (rys. A. Bogusz, oprac. J. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 2.10. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 30/15, southern profile with rampart buildings relics. Legend: 1 – humus; 2 – brownish-brown sand (layer 1); 3 – dark brownish sand with charcoals and threshing floor (layer 2); 4 – brownish grey sand with charcoals, burnt matter and threshing floor (layer 3); 5 – dark brownish yellow clay loam (layer 4); 6 – dark grey sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 5); 7 – yellow brown grey clay loam with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 5a); 8 – orange yellow clay loam (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by J. Bojarski and W. Ochotny).

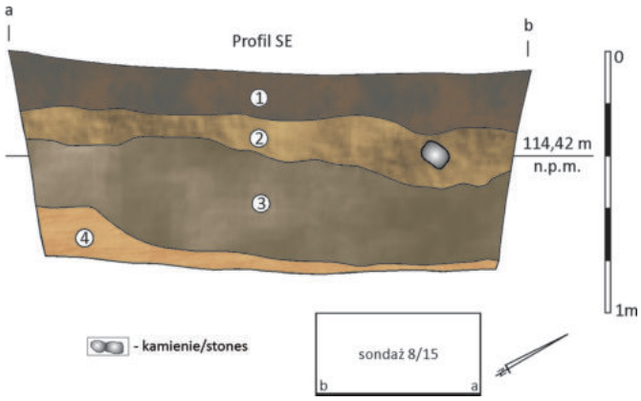

Ryc. 2.11. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Sondaż 8/15, profil SE z reliktami zabudowy podwałowej. Legenda: 1 – humus; 2 – żółto-brunatna glina ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 1); 3 – szary gliniasty piasek z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 2); 4 – pomarańczowo-żółta glina (calec) (rys. B. Kowalewska, oprac. J. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 2.11. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 8/15, southeastern profile with rampart buildings relics. Legend: 1 – humus; 2 – brownish yellow clay loam with burnt matter and charcoals (layer 1); 3 – grey loamy sand with charcoals and threshing floor (layer 2); 4 – orange yellow clay loam (natural layer) (drawn by B. Kowalewska, elab. by J. Bojarski and W. Ochotny)

mi, spalenizną i grudkami polepy (ryc. 2.15). Warstwa ta powstała zapewne w wyniku zepchnięcia z wyżej położonych partii wału płaszcza kamiennego, tworzącego pierwotne oblicowanie. Strop warstwy uchwycono na poziomie 112,34–112,11 m n.p.m., jej powierzchnia opadała wyraźnie w kierunku południowym. Na treść kulturową warstwy oprócz kamieni składały się zróżnicowane pod względem technologicznym ułamki naczyń. W sumie pozyskano aż 160 fragmentów pochodzących z naczyń wczesnośredniowiecznych oraz dwa przedmioty wydzielone – osełkę i kamień szlifierski (ryc. 2.17b). Poniżej, bezpośrednio nad calcem, występowała warstwa brązowoszarego, gliniastego piasku zmieszanego z gliną o miąższości 0,15–0,25 m (w-wa 3) zawierająca bogaty zespół ułamków ceramiki (149 fragm.) oraz gliniany krążek/przęślik (ryc. 2.17a).

Warstwy związane z niwelacją grodziska odkryto również w odwiertach usytuowanych po południowej stronie sondażu 16/15, na przedłużeniu jego dłuższego boku (ryc. 2.7). W odległości 4 m od południowej krawędzi sondażu miąższość ich zmniejszała się do 0,6 m. Pod nimi była warstwa gytii, odłożonej na gliniastym, naturalnym podłożu. Zasadniczo obecność gytii potwierdza istnienie od tej strony, w okresie funkcjonowania grodu, zbiornika wodnego prawdopodobnie stopniowo wysychającego zakola Drawy, która od tej strony dochodziła bezpośrednio do podstawy wału.

Zaplecze osadnicze

W bezpośrednim otoczeniu grodziska nie odkryto stanowisk datowanych na okres funkcjonowania grodu. Prawdopodobnie niewielka osada otwarta mogła znajdować się na wydzielonej przestrzennie północnej części pagórka, gdzie odkryto materiał ceramiczny występujący wyłącznie w warstwie humusu (badania w roku 2015). W najbliższym sąsiedztwie grodziska odnotowano jednak relikty konstrukcji drewnianych związanych z lokalną przeprawą na Drawie (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016, 50).

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko było datowane od VII do XIII wieku (Olczak, Siuchniński 1966, 23). Ustalenia te zaakceptował również W. Łosiński, który oparł się na danych zebranych na temat grodziska przez J. Olczaka i K. Siuchnińskiego (Łosiński 1982, 238, nr 135; podobnie Dulinicz 2000, 239). O tak szerokim przedziale chronologicznym zdecydowała obecność zróżnicowanych pod względem technologiczno-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 52 06.03.2020 06:59:23

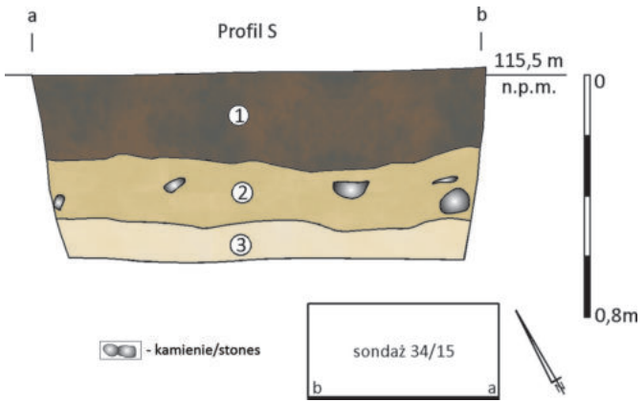

Ryc. 2.12. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Sondaż 34/15, profil S z reliktami zabudowy podwałowej. Legenda: 1 – humus; 2 – szary gliniasty piasek zmieszany z jasnooliwkową gliną (w-wa 1); 3 – jasnooliwkowa glina (calec) (rys. B. Kowalewska, oprac. J. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 2.12. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 34/15, southern profile with rampart buildings relics. Legend: 1 – humus; 2 – grey loamy sand mixed with light olive green clay loam (layer 1); 3 – light olive green clay loam (natural layer) (drawn by B. Kowalewska, elab. by J. Bojarski and W. Ochotny)

Ryc. 2.14. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Profil SE w sondażu 16/15 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 2.14. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 16/15 southeastern profile (photo by R. Kaźmierczak)

-morfologicznym fragmentów naczyń ręcznie lepionych, reprezentujących najstarszy horyzont garncarstwa wczesnośredniowiecznego oraz ułamki naczyń całkowicie obtaczanych typowych dla młodszych faz tego okresu (ryc. 2.19). Istotne znaczenie dla wczesnego datowania grodziska miała również znaleziona w trakcie badań ratowniczych w 1907 roku ostroga z brązu (Petersen 1939, ryc. 34; Olczak, Siuchniński 1966, 21, ryc. 13: c; Gabriel 1988, ryc. 1: 1) (ryc. 2.19n).

Nowych danych do kwestii chronologii grodziska dostarczyły badania weryfikacyjne prowadzone w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*. W trakcie badań sondażowych pozyskano stosunkowo duży i dość jednorodny materiał ceramiczny (w sumie 376 fragm. naczyń) odkryty w nawarstwieniach kulturowych związanych z okresem użytkowania grodu lub pochodzący z poziomów degradacyjno-agra-

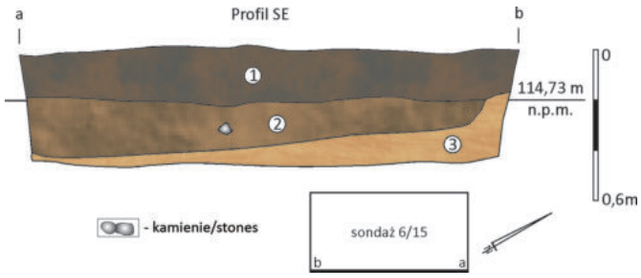

Ryc. 2.13. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Sondaż 6/15, profil SE. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatny gliniasty piasek z soczewkami żółtej gliny (ob. 2/15); 3 – pomarańczowo-żółta glina (calec) (rys. B. Kowalewska, oprac. J. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 2.13. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 6/15, southeastern profile. Legend: 1 – humus; 2 – brownish loamy sand with yellow clay loam lenses (feature 2/15); 3 – orange yellow clay loam (natural layer) (drawn by B. Kowalewska, elab. by J. Bojarski and W. Ochotny)

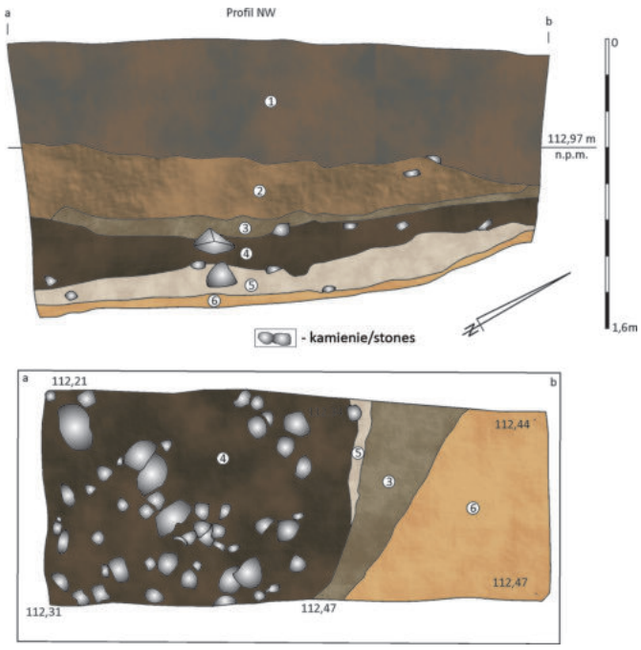

Ryc. 2.15. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Sondaż 16/15, profil NW i rzut na poziomie warstwy 2. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatno-ciemnoszary piasek gliniasty (w-wa 1); 3 – szary gliniasty piasek z soczewkami pomarańczowo-żółtej gliny, polepą węglami i spalenizną (w-wa 2a); 4 – ciemnoszaro-czarny gliniasty piasek z węglami drzewnymi, spalenizną i polepą (w-wa 2); 5 – jasnoszary gliniasty piasek z węglami drzewnymi (w-wa 3); 6 – pomarańczowo-żółta glina (calec), (rys. B. Kowalewska, oprac. J. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 2.15. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 16/15, northwestern profile and layer 2 cross-section. Legend: 1 – humus; 2 – brownish dark grey loamy sand (layer 1); 3 – grey loamy sand with orange yellow clay loam lenses, threshing floor, charcoals and burnt matter (layer 2a); 4 – dark greyish black loamy sand with charcoals, burnt matter and threshing floor (layer 2); 5 – light grey loamy sand with charcoals (layer 3); 6 – orange yellow clay loam (natural layer) (drawn by B. Kowalewska, elab. by J. Bojarski and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 53 06.03.2020 06:59:24

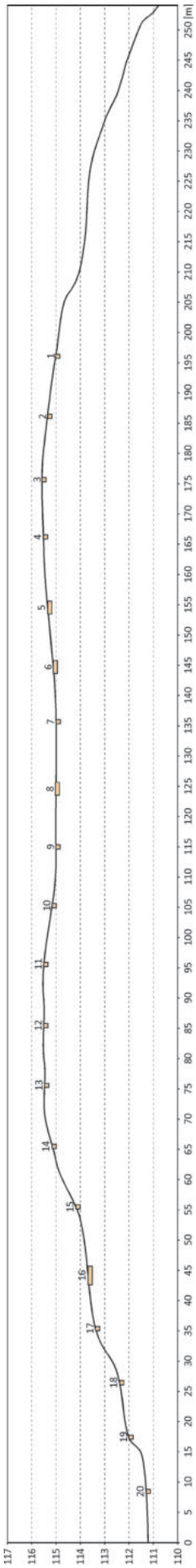

Ryc. 2.16. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Przekrój przez stanowisko na osi WN–SE (rys. J. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 2.16. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. NE–SW cross-section of the site (drawn by J. Bojarski and W. Ochotny)

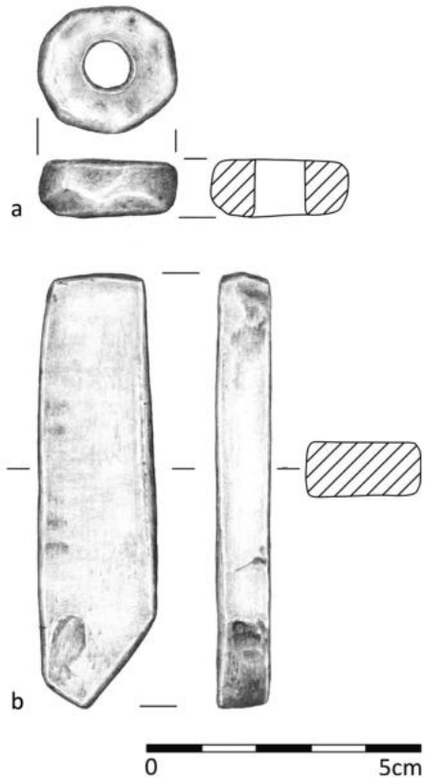

Ryc. 2.17. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Wybór zabytków wydzielonych z badań w 2015 roku: a – przęślik kamienny sondaż 16/15, w-wa 3 (nr inw. 4/15); b – osełka sondaż 16/15, w-wa 2 (nr inw. 1/15) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 2.17. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Artefacts from 2015 exploration: a – stone spindle whorl, test pit 16/15, layer 3 (record No. 4/15); b – whetstone, test pit 16/15, layer 2 (record No. 1/15) (drawn by B. Kowalewska)

dacyjnych będących wynikiem procesów podepozycyjnych. Na podstawie analizy technologiczno-stylistycznej większych partii naczyń, uwzględniając również w analizie materiał pochodzący z badań z końca XIX i z początku XX wieku, wyróżniono trzy fazy związane z funkcjonowaniem tego miejsca (ryc. 2.19, 2.20). Najstarszą, przypadającą od 2. połowy VIII do 3. ćwierci IX wieku, fazę drugą datowaną na lata 40-te–80-te X wieku oraz najmłodszą określoną na XI–XII/XIII wieku. Podział ten należy traktować bardzo względnie, gdyż znaczny stopień zniszczenia stanowiska oraz heterogeniczny charakter wielu zespołów zabytków, ogranicza możliwości jednoznacznego wnioskowania w kwestii jego chronologii.

FAZA I – powiązano z nią nawarstwienia odkryte *in situ* w strefie związanej z dookolną zabudową grodu, zarejestrowane w sondażach 5/15 (obiekt 1; w-wy 1–3), 6/15 (w-wa 2), 16/15 (w-wa 3), 30/15 (w-wa II–V, Va), 33/15 (w-wa I), 34/15 (w-wa I) oraz 35/15 (w-wa I). Na materiał źródłowy występujący w tych warstwach składały się przede wszystkim serie naczyń ręcznie le-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 54 06.03.2020 06:59:25

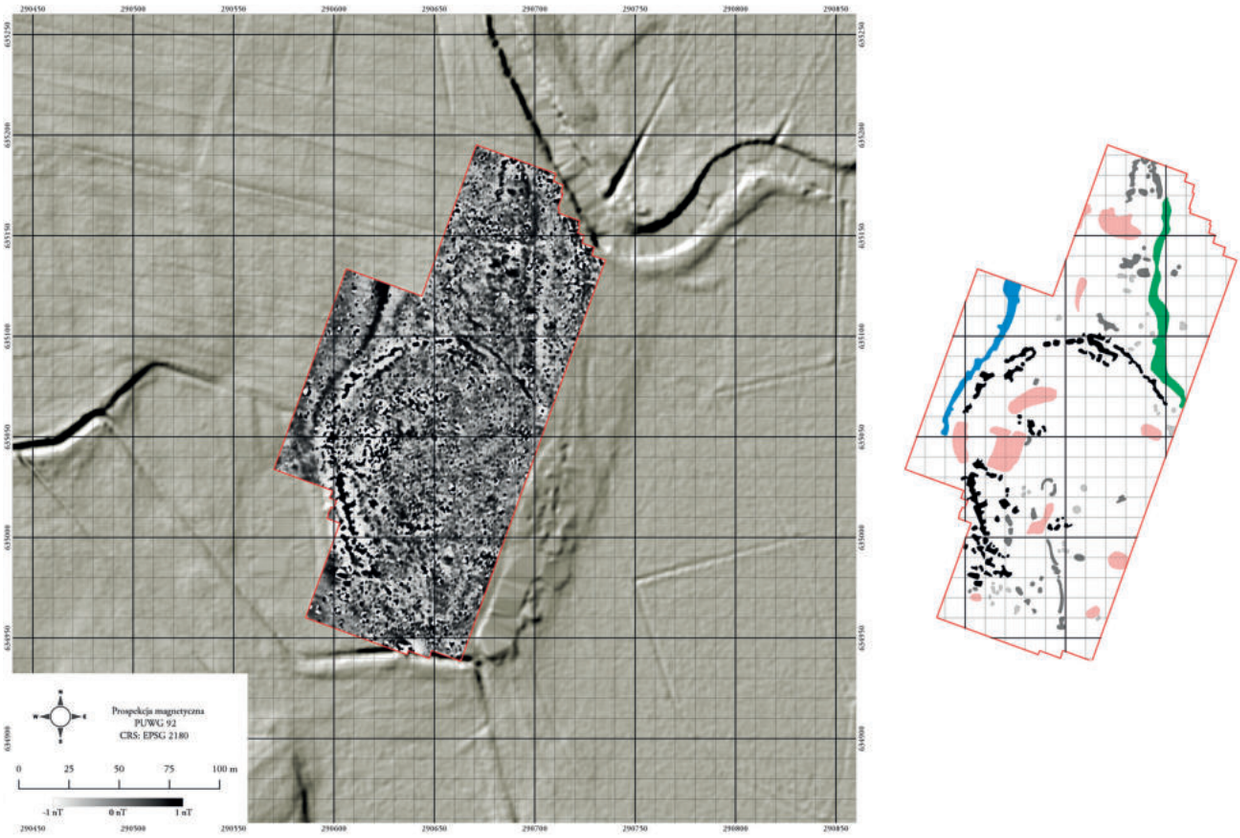

Ryc. 2.18. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Geomagnetyczny obraz terenu (oprac. P. Wroniecki)

Fig. 2.18. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Geomagnetic survey results (elab. by P. Wroniecki)

pionych słabo obtoczonych, zawierające pojedyncze niezdobione okazy słabo profilowane, nieornamentowane lub z pasmami linii falistych umieszczonych w górnej partii brzuśca, reprezentujące typ Sukow (Łosiński, Rogosz 1983, 203–205) (ryc. 2.20a, e, g, h). Współwystępowały z nimi częściowo obtaczane naczynia typu Feldberg zarówno w odmianie a (ryc. 2.20b, f, i), jak i bardziej progresywnej pod względem technologiczno-stylistycznym odmianie b (ryc. 2.20l). W poziomach tych zarejestrowano również pojedyncze naczynia częściowo obtaczane typu Menkendorf (ryc. 2.20c, d, j, k). Większe serie naczyń odkryto w SW części grodziska w sondażu 30/15 (w-wa III, 32 fragm., w tym dwa wylewy naczyń typu Sukow; ryc. 2.20e) i trzy wylewy zdobionych strefowo naczyń typu Feldberg wykonanych w technice silnie formującego obtaczania. Podobne materiały ceramiczne zalegały również po północnej stronie wału w zasypisk u obiektu 1 (fosa; sondaż 5/15, 13 fragmentów naczyń, w tym jeden wylew naczynia typu Sukow; ryc. 2.20h) i jeden przyporządkowany do typu Feldberg. Z fazą tą powiązano również heterogenne serie ceramiki pozyskane z nawarstwień odkrytych w sąsiednim sondażu 6/15 w w-wie 2 (fosa?) (w sumie 50 fragm.) w tym pochodzące z naczyń typu Sukow: jeden wylew z egzemplarza ręcznie lepionego oraz dwa wylewy z naczynia przykrawędnie obtaczanego, a ponadto trzy wylewy pochodzące z naczyń częściowo obtaczanych, w tym jednego typu Feldberg, odmiana a oraz dwóch typu Menkendorf. Kolejny, największy jak dotąd na badanym stanowisku, jednorodny zespół ceramiki, reprezentujący podobne cechy technologiczno-stylistyczne, pochodzi z warstwy 3 sondażu 16/15 usytuowanego w południowej części stanowiska (w sumie 134 fragm. naczyń). W ich skład wchodziły fragmenty naczyń niezdobionych typu Sukow (8 wylewów; ryc. 2.20a, g; 44%), słabo obtaczane naczynia typu Feldberg odmiany a (6 wylewów; 33,3%) oraz odmiany b charakteryzującej się zdobieniem strefowym i silniej obtoczonym brzuścem (1 wylew; ryc. 2.20f, i, l; 5,5%). Towarzyszyły im częściowo obtaczane, zdobione naczynia typu Menkendorf (3 wylewy, w tym jeden niezdobiony, ryc. 2.20c; 16,6%). Zespoły o takiej strukturze zbiorów na terenie Pomorza datowane są obecnie na 2. połowę VIII i początek IX wieku (Łosiński, Rogosz 1983, 202–226; np. Białogard, faza 4; Dulinicz 2001, 236). Do omawianego okresu można również odnieść odlewaną ostrogę brązową, choć jej miejsce znalezienia nie jest pewne (Petersen 1939, ryc. 34; Gabriel 1988, ryc. 1: 1). W klasyfikacji Jana Żaka zaliczono ją do technotypu I, odmiany B datowanego przed połową VIII wieku (Żak 1959; Maćkowiak-Kotkowska 1988, 35–39, 321). Na 2. połowę VIII wieku ten typ ostrogi datują Jacek Poleski (1992, 23–24) oraz Krzysztof Wa-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 55 06.03.2020 06:59:26

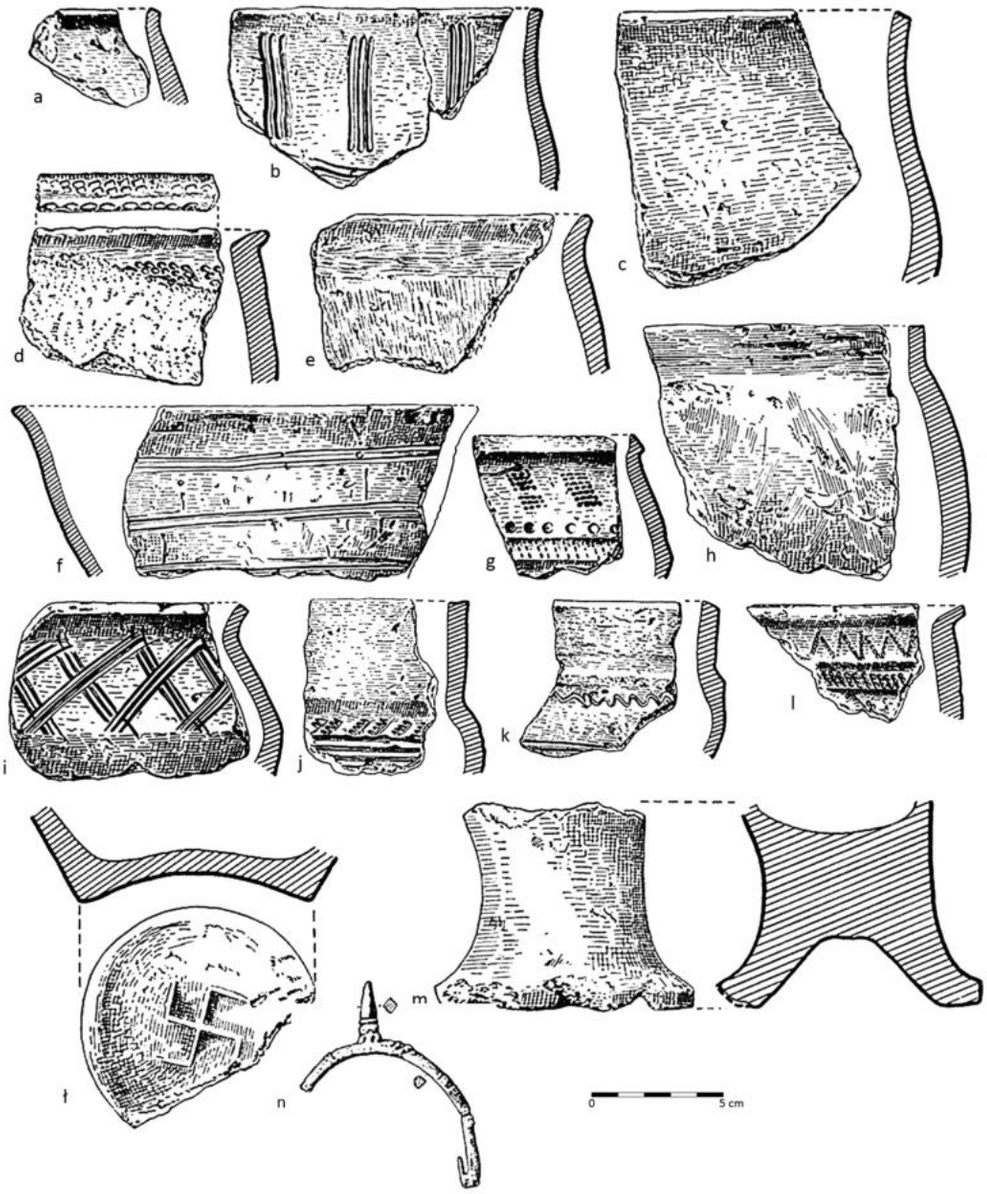

Ryc. 2.19. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa (a–m) pochodząca z powierzchni stanowiska z badań przedwojennych i z 1962 roku oraz żelazna ostroga (n) (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 13, 14)

Fig. 2.19. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery (a–n) from site surface collected during pre-WW2 and 1962 exploration and iron spur (n) (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 13, 14)

chowski (1991, 91). Z taką chronologią w zgodzie pozostaje datowanie próbki węgli drzewnych z sondażu 30/15 (1220±40 BP), której wiek kalendarzowy zawiera się w przedziale 723—877 AD określonym z prawdopodobieństwem 68,2% (Krąpiec 2017) (ryc. 2.21a).

FAZA II – z fazą tą powiązano jedynie warstwy 1 i 2 odsłonięte w sondażu 8/15 usytuowanym w centralnej części stanowiska oraz warstwę 2 w sondażu 16/15. W pierwszym z tych sondaży odkryto tylko dziewięć fragmentów ceramiki, wśród których, oprócz ułamków naczyń częściowo obtaczanych, występowały również jeden wylew naczynia całkowicie obtaczanego typu Vipperow/G (ryc. 2.20ł) oraz trzy brzuśce pochodzące od naczyń wykonanych w tej samej technice. Natomiast w warstwie 2, w sondażu 16/15 odkryto 95 fragmentów naczyń, wśród których wyróżniono dwa naczynia typu Feldberg, odmiany a oraz trzy okazy typu Menkendorf (ryc. 2.20d). W zespole tym stwierdzono również jeden (!) ułamek pochodzący z naczynia całkowicie obtaczanego.Naczynia wykonane w tej technice pojawiają się na terenie północno-zachodniej Słowiańszczyzny w 1. połowie X wieku, natomiast rozpowszechniają się w 2. połowie X–1. ćwierci XI wieku, współwystępując jeszcze z naczyniami reprezentującymi tradycyjne techniki garncarskie. W takich ramach

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 56 06.03.2020 06:59:27

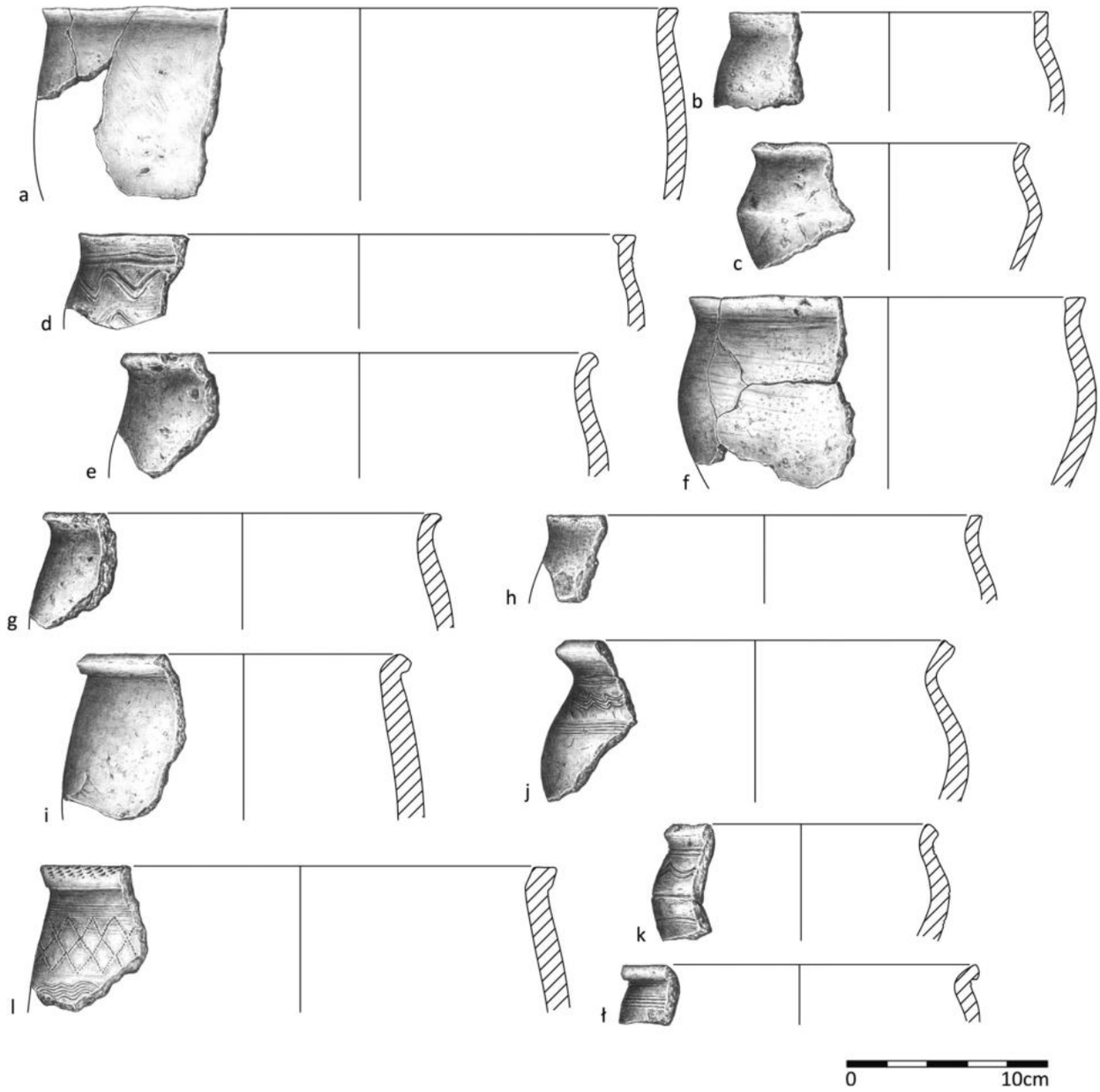

Ryc. 2.20. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2015 roku: a, c, f, g, i, l – sondaż 16/15, w-wa 3; b – sondaż 16/15, w-wa 1; d, – sondaż 16/15, w-wa 2; e, j, k – sondaż 30/15, w-wa 3; h – sondaż 5/15, ob. 1/15, w-wa l; ł – sondaż 8/15, w-wa 2 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 2.20. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2015 exploration: a, c, f, g, i, l – test pit 16/15, layer 3; b – test pit 16/15, layer 1; d, – test pit 16/15, layer 2; e, j, k – test pit 30/15, layer 3; h – test pit 5/15 – feature 1/15, layer l; ł – test pit 8/15, layer 2 (drawn by B. Kowalewska)

chronologicznych, odpowiadających generalnie fazie IV (por. rozdział 1.3.) należałoby umieszczać datację tych zespołów. Wprawdzie datowanie radiowęglowe materii organicznej z w-wy 3 wykopu 16/15 (1040±70 BP), określone z prawdopodobieństwem 68,2% na 894–1118 AD (Krąpiec 2017) (ryc. 2.21b) odpowiadałoby takiej datacji, ale kontekst stratygraficzny oraz charakterystyka technologiczno-stylistyczna, zarejestrowanego w jej obrębie zespołu naczyń, nie pozwala na bezkrytyczne jej odniesienie do chronologii tej warstwy i skłania do przyporządkowania omawianego zespołu do fazy wcześniejszej.

FAZA III – z fazą tą jak dotąd nie powiązano żadnych nawarstwień kulturowych występujących na stanowisku *in situ*. O użytkowaniu tego miejsca świadczą natomiast, występujące w humusie i na powierzchni stanowiska, pojedyncze fragmenty naczyń całkowicie obtaczanych typu Vipperow reprezentujące młodsze etapy rozwoju wczesnośredniowiecznego garncarstwa na Pomorzu, m.in. fragmenty naczyń z cylindryczną szyjką (typ K) (dwa naczynia; Olczak, Siuchniński 1966, 21–22). Pojawiają się one zasadniczo na początku XI wieku, a ich udział zwiększa się w ciągu XI–XII stulecia (Łosiński, Rogosz 1983, 218). Tak też z pewną ostrożnością można

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 57 06.03.2020 06:59:27

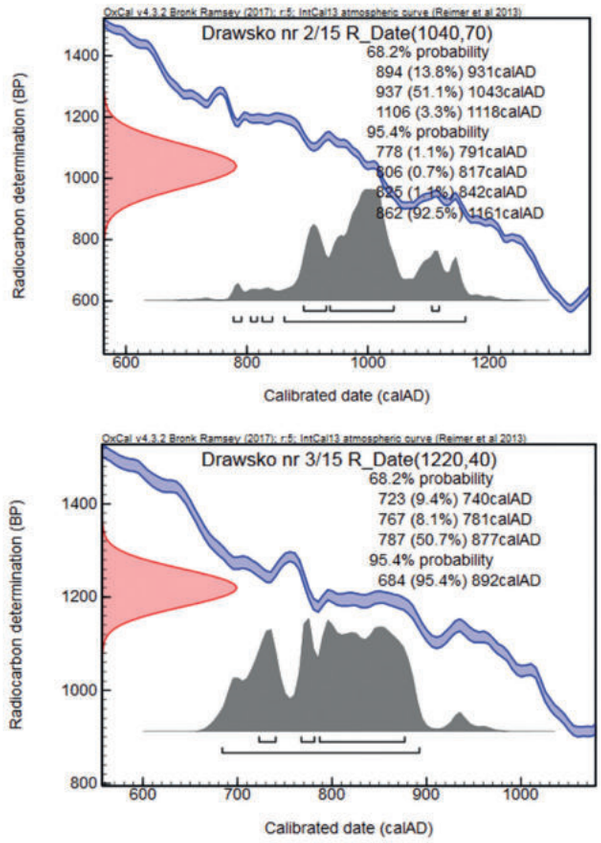

Ryc. 2.21. Drawsko Pomorskie, gm. loco, stan. 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Krąpiec)

Fig. 2.21. Drawsko Pomorskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. by M. Krąpiec)

datować zalegające na złożu wtórnym serie naczyń zawierające w swym składzie formy typu Vipperow oraz typu K (ryc. 2.19). O potencjalnym użytkowaniu tego miejsca w omawianym okresie świadczy również pośrednio wiek drewna pochodzącego z drewnianych konstrukcji przeprawy przez Drawę usytuowanej w jego najbliższym sąsiedztwie. W jednym przypadku koniec sekwencji przyrostowej drewna przypadał na 1159 rok, a w dwóch kolejnych datę ścięcia ustalono po 1205 i 1246 roku (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016, 50).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 207); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2015 roku).

Zbiory

Zbiory z badań przedwojennych przechowywane były w Muzeum w Drawsku Pomorskim, a później w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (nr inw. 251, 3507, 4368, 4374, 4375a, 4967, 5647, 5648, 5654, 5795, M 271, M 283, M 284) materiały znajdują się w IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu (nr inw. 17) oraz w IA UMK w Toruniu.

- *Badania 1888 rok:* 20 fragmentów naczyń (Walter 1889, 6).
- *Badania w latach 1896–1907:* około 300 fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych i nieznana liczba ułamków naczyń stalowoszarych, fragment ostrogi brązowej, liczne fragmenty przedmiotów żelaznych, osełka kamienna, przęślik ceramiczny, bliżej nieokreślona liczba kości zwierzęcych.
- *Badania 1962 rok:* dziewięć ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych, fragment przęślika ceramicznego (IA UAM w Poznaniu).
- *Badania 2015 rok:* 404 ułamki naczyń ceramicznych, (4 fragm. naczyń późnośredniowiecznych i nowożytnych – nr inw. 1–25/15); osełka kamienna (nr inw. 1/15), fragment podkowy żelaznej (nr inw. 2/15), kamień szlifierski (nr inw. 3/15), krążek/przęślik gliniany (nr inw. 4/15), fragment krawędzi misy brązowej (nr inw. 5/15) (IA UMK w Toruniu).

3 JASNOPOLE, gm. Kalisz Pomorski

Numer stanowiska w miejscowości:	34[3]
Numer obszaru AZP:	33–18
Numer stanowiska na obszarze AZP:	34
Nazwa dawna miejscowości:	*Kallies (niem.), Topographische Karte* 1935, Gr Spiegel [1248] (ryc. 3.1)
Nazwa miejscowa:	*Burgwall (niem.), Topographisch Karte* 1935, Gr Spiegel [1248]
Położenie:	N 53°18'35", E 15°53'07" (ryc. 3.2)
Mezoregion:	Pojezierze Wałeckie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko zlokalizowane jest w przykrawędziowej strefie cypla terenowego występującego wzdłuż linii NW–SE. Usytuowany jest on po północnej stronie obniżenia rozciągającego się z północnego zachodu na wschód, o długości około 1,2 km i maksymalnej szerokości 0,3 km na zachodnim krańcu. W miejscu położenia stanowiska szerokość obniżenia wynosi około 0,15 km. Odnogi równoleżnikowego obniżenia otaczają cypel od wschodu i zachodu a ich dna na poziomie 115,0–118,2 m n.p.m. miejscami wypełnione są wodą. Poniżej krawędzi cypla najbardziej strome stoki (o wysokości 15–20 m) znajdują się po południowej i południowo-wschodniej stronie, szczególnie w ich dolnych partiach. Górna część stoku przy południowo-wschodnim krańcu cypla, skierowanego ku południkowej odnodze obniżenia, w partii szczytowej ma formę sztucznej skarpy. Cypel i jego najbliższe otoczenie to teren o średniej wysokości 135 m n.p.m. pokryty piaskami ze żwirami, miejscami z wkładkami piasków ilastych. Kulminacja cypla, na którym zlokalizowane jest stanowisko, mieści się na poziomie 140 m n.p.m. Obszar ten otoczony jest falistą równiną morenową zbudowaną z glin zwałowych. Średnia jej wysokość kształtuje się na 135 m n.p.m. Urozmaicona jest ona pagórkami o wysokości względnej 2–7 m oraz zagłębieniami wytopiskowymi. Na południe od obniżenia występuje obszar moreny martwego lodu z pagórkami, z których najwyższe wzniesienie Pańska Góra ma 149,47 m n.p.m. Pagórki te zbudowane są z piasków ze żwirami oraz z glin zwałowych. Na przedpolu pagórków rozciąga się sandr o średnim poziomie 110 m n.p.m. Otacza on rynnę subglacjalną wykorzystywaną przez Drawicę.

HYDROGRAFIA: Stanowisko położone jest w zlewni Drawicy, prawego dopływu Drawy. Drawica przepływa przez Jezioro Młyńskie o powierzchni 14,8 ha. Zbiornik znajduje się około 1 km na południowy wschód od omawianego stanowiska. Średnia głębokość jeziora to 5,6 m a maksymalna 15,3 m (Choiński 1991, 162). Lustro wody znajduje się obecnie na poziomie 90,1 m n.p.m., na arkuszu *Mühlenteich* (*Topographische Karte* 1909) na poziomie 89 m n.p.m.

GLEBY: Stanowisko i obszar znajdujący się na południe od niego usytuowane są w obrębie gleb brunatnych wyługowanych wytworzonych na piaskach słabogliniastych. Tereny na północy pokryte są płatami gleb brunatnych, wyługowanych, rozwiniętych na piaskach gliniastych mocnych oraz na glinach.

Opis stanowiska

Obiekt w opracowaniu J. Olczaka zaliczony został do grodzisk wyżynnych, dwuczłonowych o kształcie nieregularnego owalu i powierzchni całkowitej ponad 10 000 m^2 (Olczak 1966, 31) (ryc. 3.3). Wymiary grodziska mierzo-

[3] W literaturze stanowisko określono jako Kalisz Pomorski, stan. 1 (Olczak, Siuchniński 1966, 31; KESA 33–18/34).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 59 06.03.2020 06:59:28

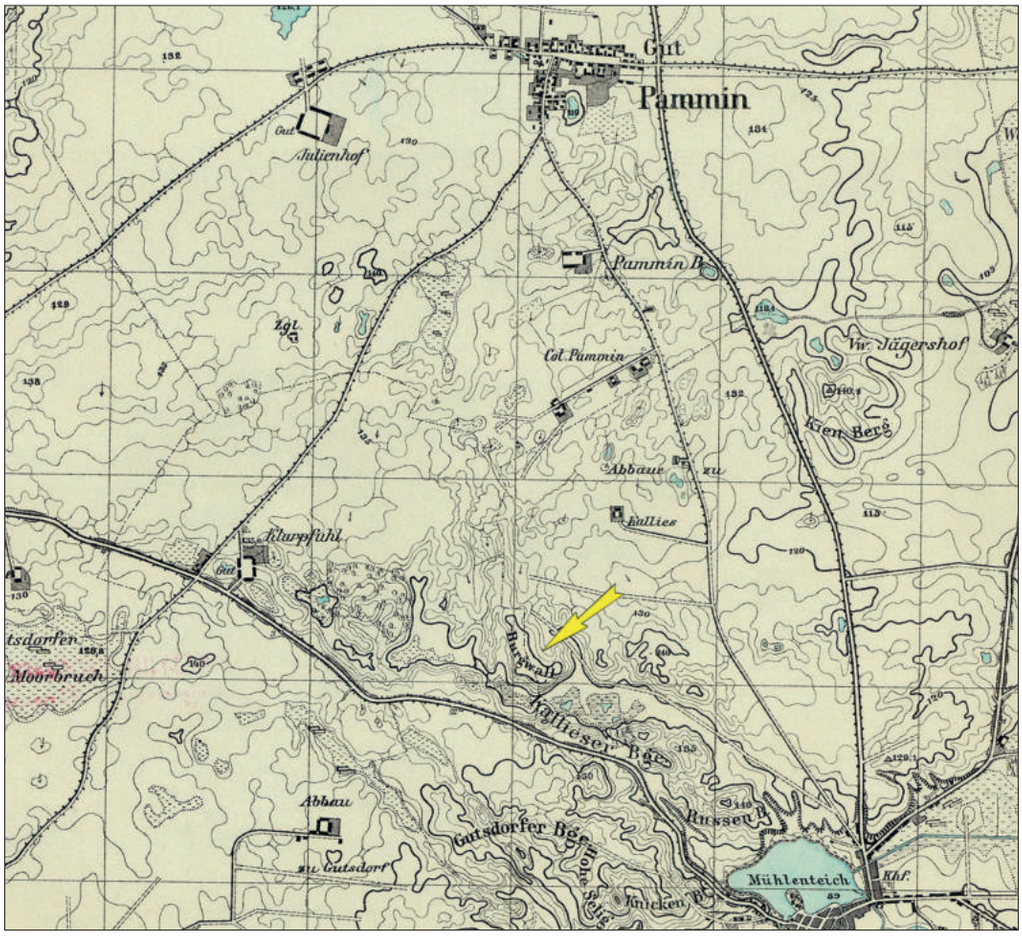

Ryc. 3.1. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski. Mapa topograficzna przy grodzisku w Jasnopolu (*Topographische Karte* 1935, arkusz: Groß Spiegel); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 3.1. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune. A topographic map beside Jasnopole stronghold (*Topographische Karte* 1935, sheet: Groß Spiegel); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

ne u podstawy wału wynoszą około 110×178 m. Majdan, mieszczącej się w partii południowej głównej części grodziska, ma kształt elipsy spłaszczonej od strony wschodniej. Jego wymiary wynoszą około 83×95 m, co daje powierzchnię prawie 8 000 m². Wewnętrzną część grodziska otacza bardzo słabo manifestujący się w terenie, miejscami wręcz nieczytelny, dookolny wał najlepiej widoczny w północno-zachodniej i południo-zachodniej partii obiektu (ryc. 3.4). Formę obiektu podkreślają od strony zachodniej, południowej i wschodniej strome zbocza osiągające wysokość 23 m. Pierwszy człon grodziska, od północnej i północno-zachodniej strony, oddziela od drugiego niewielkie obniżenie terenowe, które można uznać za pozostałość po fosie. Konfigurację terenu drugiego członu obiektu charakteryzuje płasko ukształtowany majdan. Obiekt w tej części zajmuje powierzchnię 0,5 ha i ma nieregularny czworokątny kształt. Różnica w wysokości pomiędzy oboma członami zespołu wynosi około 1 m. Obecny stan zachowania grodziska (wizytacja terenowa w sierpniu 2017 roku) uznać można za dobry, pomimo faktu, że teren porośnięty jest gęstym lasem mieszanym (ryc. 3.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnych znanych średniowiecznych źródłach pisanych. W okresie międzywojennym grodzisko było badane dwukrotnie: w 1928 roku badania powierzchniowe przeprowadził na tym obiekcie pastor Otto Blessin, a kolejne prace terenowe podjął dziesięć lat później, w listopadzie 1938 roku, Werner Boege pracownik założonej przy Muzeum Regionalnym w Koszalinie delegatury Muzeum Krajowego w Szczecinie (por. Olczak, Siuchniński 1966, 36). W międzyczasie obiekt ten przyporządkowany do miejscowości *Kallies* (Kalisz Pomorski) wymienia O. Kunkel a za nim, już po II wojnie światowej, H. J. Eggers (Kunkel 1932, 12; Eggers 1960, 44). Z grodziska w Kaliszu Pomorskim (*Kallies*) znane były wówczas fragmenty naczyń ceramicznych, o których wspomina O. Kunkel (1939, przypis 95, 313).

Kolejne prace terenowe na stanowisku w Jasnopolu (wtedy Kalisz Pomorski) przeprowadzono dopiero w 2. połowie XX wieku. W kwietniu 1962 roku ekspe-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 60 06.03.2020 06:59:29

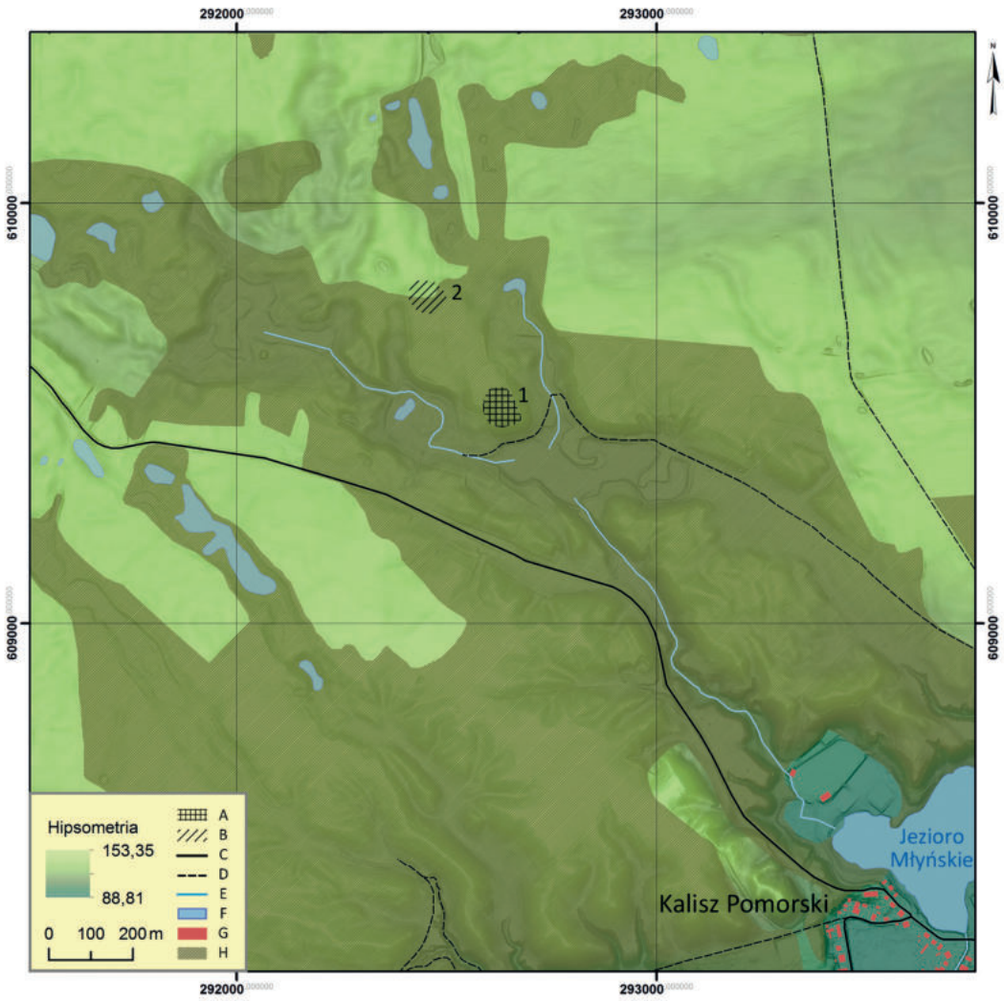

Ryc. 3.2. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – drogi; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowania; H – lasy; 1 – stan. 34; 2 – stan. 1a (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 3.2. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – setllement; C – roads; D – dirt roads; E – watercourses; F – water bodies; G – buildings; H – forests; 1 – site 34; 2 – site 1a (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

dycja Katedry Archeologii Pradziejowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierownictwem K. Siuchnińskiego przeprowadziła badania sondażowe i powierzchniowe (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 105–107; Olczak, Siuchniński 1966, 36). O stanowisku w Jasnopolu, jako obiekcie zweryfikowanym wspominają również K. Siuchniński i G. Wilke (Siuchniński 1963, 184–185; Wilke 1963, 173). Ostatnie prace archeologiczne na tym stanowisku miały miejsce w sierpniu 2017 roku i były przeprowadzone przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*. Zespół toruńskich badaczy w składzie P. Błędowski, A. Bogusz, R. Kaźmierczak oraz M. Weinkauf wykonał wówczas kompleksowe badania weryfikacyjno-sondażowe tego obiektu (Błędowski i in., 2019, 92–94).

Zakres prac badawczych

W trakcie pierwszych badań sondażowych (1962 rok) zaplanowano 12 wykopów (ryc. 3.5), które wytyczono po osi północny zachód – południowy wschód, dostosowując ich umiejscowienie do zauważalnej w terenie formy. Magistrala, wzdłuż której wykonane zostały wykopy sondażowe przebiegała przez środek cyplowatego wzniesienia. Wzdłuż tej osi wytyczonych zostało 10 sondaży (sondaże nr 1–10/1962), pozostałe dwa usytuowano w niewielkiej odległości od tej linii, na wschód (sondaż nr 11) i na zachód (sondaż nr 12). Ze względu na ukształtowanie powierzchni oraz porastający teren stanowiska gęsty las wymiary wykopów były niejednolite. Sondaże 1–6, 8–9 i 11 mieszczące się na głównej osi i w północnej partii stanowiska miały wymiary od

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 61 06.03.2020 06:59:30

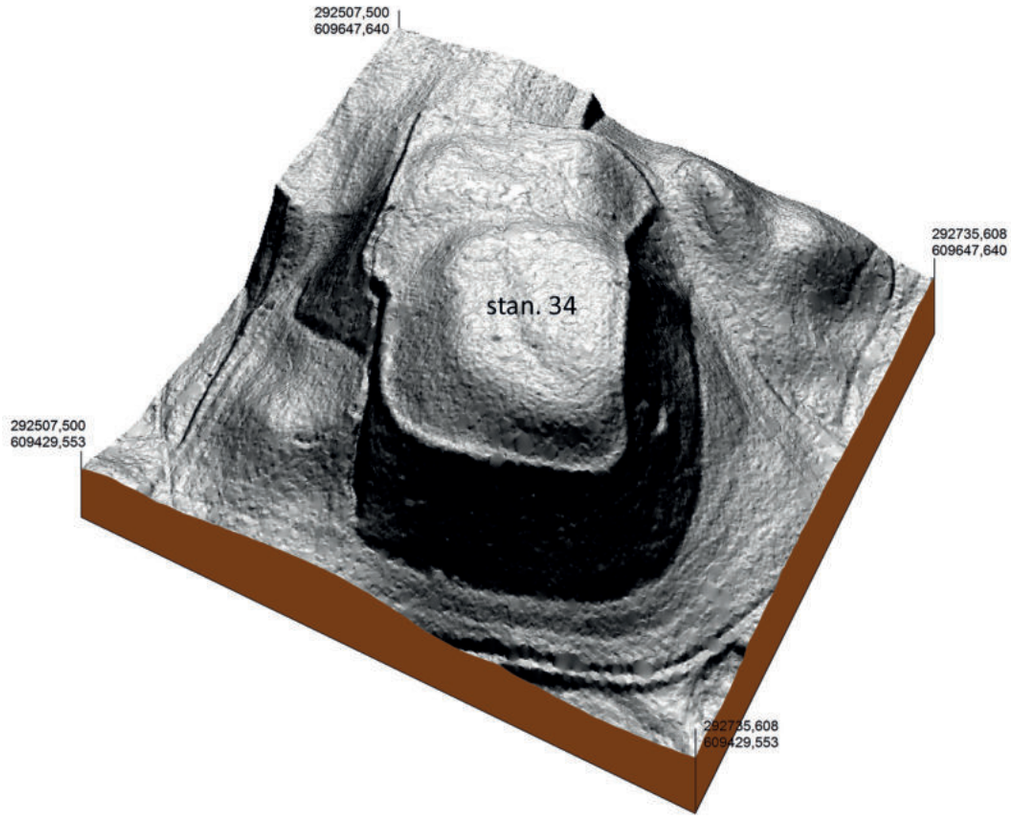

Ryc. 3.3. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS (rys. M. Skrzatek)

Fig. 3.3. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34. ALS-based numerical land model (drawn by M. Skrzatek)

0,25×0,25 m do 0,50×0,5 m. Wyjątkowy, z uwagi na swoje rozmiary, był wykop 7 (0,5×2,2 m) mieszczący się w północnej partii obiektu. Ostatnie dwa sondaże tylko nieznacznie odbiegały wymiarami od pozostałych (sondaż 10, 0,75×0,75 m; sondaż 12, 0,4×0,4 m) (Olczak, Siuchniński 1966, 32–36)[4].

W 2017 roku wytyczono dwa wykopy sondażowe i wykonano 37 odwiertów (ryc. 3.6). Oba sondaże zlokalizowano w północno-zachodniej, przykrawędnej partii majdanu, u podstawy domniemanego wału. Sondaż 1 o wymiarach 1,5×3 m, przedłużono po zachodniej stronie o 0,5 m na południe, kolejny o wymiarach 1×3 m (sondaż 2), założono w odległości 6 m na wschód od pierwszego. Zasadnicza oś odwiertów została poprowadzona po osi północ–południe i wschód–zachód. Wyjątek stanowiła strefa w sąsiedztwie obu sondaży, gdzie z uwagi na odsłoniętą stratygrafię kulturową zagęszczono odwierty, zarówno po osi wschód–zachód, jak i północ–południe. Miało to na celu uchwycenie przebiegu reliktów domniemanej zabudowy mieszkalnej mieszczącej się zapewne w bezpośrednim sąsiedztwie wału. W sumie na stanowisku w 1962 i 2017 roku przebadano około 14,5 m^2, co stanowi zaledwie 0,14% jego całkowitej powierzchni.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Stanowisko cechuje się stosunkowo nieskomplikowanym układem nawarstwień kulturowych (ryc. 3.6, 3.7). W trakcie prac badawczych realizowanych w 1962 roku stwierdzono, że we wszystkich wykopach sondażowych wierzchnią warstwę stanowiła warstwa brunatnej, ciemnobrunatnej bądź szarej próchnicy (warstwa I) osiągająca miąższość od 0,17 do 0,45 m. Wyjątek stanowiły dwa sondaże (nr 9–10) mieszczące się w północnej części stanowiska, w miejscu niewielkiego obniżenia terenowego (prawdopodobnie fosy), w których próchniczna szara ziemia występowała do głębokości 1,15 m (sondaż 10). W obu tych wykopach nie osiągnięto poziomu calca. Poniżej próchnicy, w większości wykopów (poza sondażami 6, 7 i 12), zadokumentowano calec w postaci *żółtej spiaszczonej glinki*. Od takiej sytuacji stratygraficznej odbiegał układ nawarstwień we wspomnianych wyżej trzech sondażach (6, 7 i 12), w których poniżej poziomu próchnicznego zaobserwowano warstwę *ciemnobrunatnej, szarej bądź czarnej ziemi* zawierającej spale-

[4] Na opublikowanym planie większość wykopów ma taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 20)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 62 06.03.2020 06:59:30

Ryc. 3.4. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34: a – widok grodziska od strony południowo-wschodniej; b – widok grodziska od strony południowo-zachodniej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 3.4. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34: a – southeastern view of the stronghold; b – southwestern view of the stronghold (photo by R. Kaźmierczak)

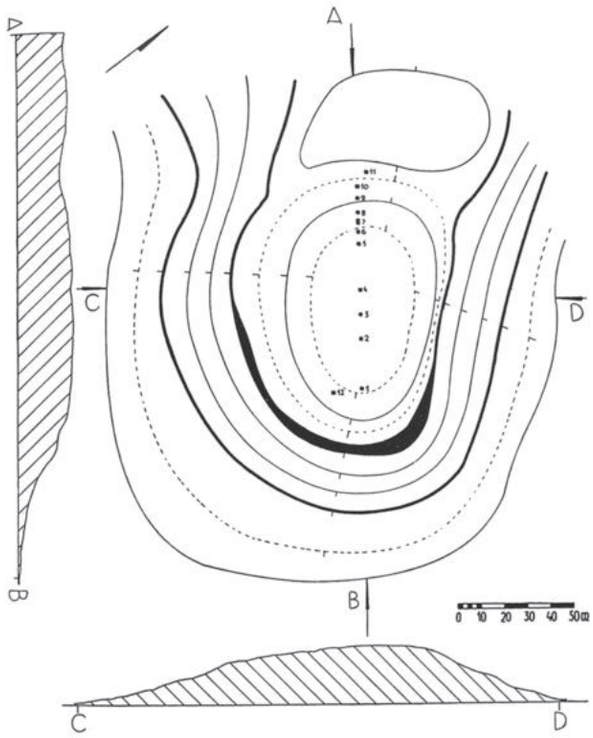

Ryc. 3.5. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 20)

Fig. 3.5. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 20)

niznę (warstwa II), o miąższości dochodzącej do 0,28 m. W przypadku sondażu 7 zaobserwowano na tym poziomie również skupisko przepalonych kamieni polnych, stanowiących zapewne relikt paleniska (ryc. 3.7). W tym samym sondażu, poniżej warstwy II, zadokumentowano jeszcze *szarobrunatną ziemię* (warstwa III) o miąższości 0,32 m. Takiego poziomu nie odnotowano w pozostałych dwóch opisywanych wykopach. Poniżej warstwy II i III, w sondażach 6, 7 i 12, zalegał calec w postaci *spiaszczonej żółtej bądź żółtoszarej glinki* (por. Olczak, Siuchniński 1966, 32–36). Sondaże, w których zaobserwowano najbardziej rozbudowany układ stratygraficzny, usytuowane były na obrzeżu pierwszego członu obiektu (sondaże 6 i 7 w północno-zachodniej a sondaż 12 w południowo-wschodniej partii obiektu), w miejscu występowania dookolnego wału. Być może, pozostałością po drewnia-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 63 06.03.2020 06:59:32

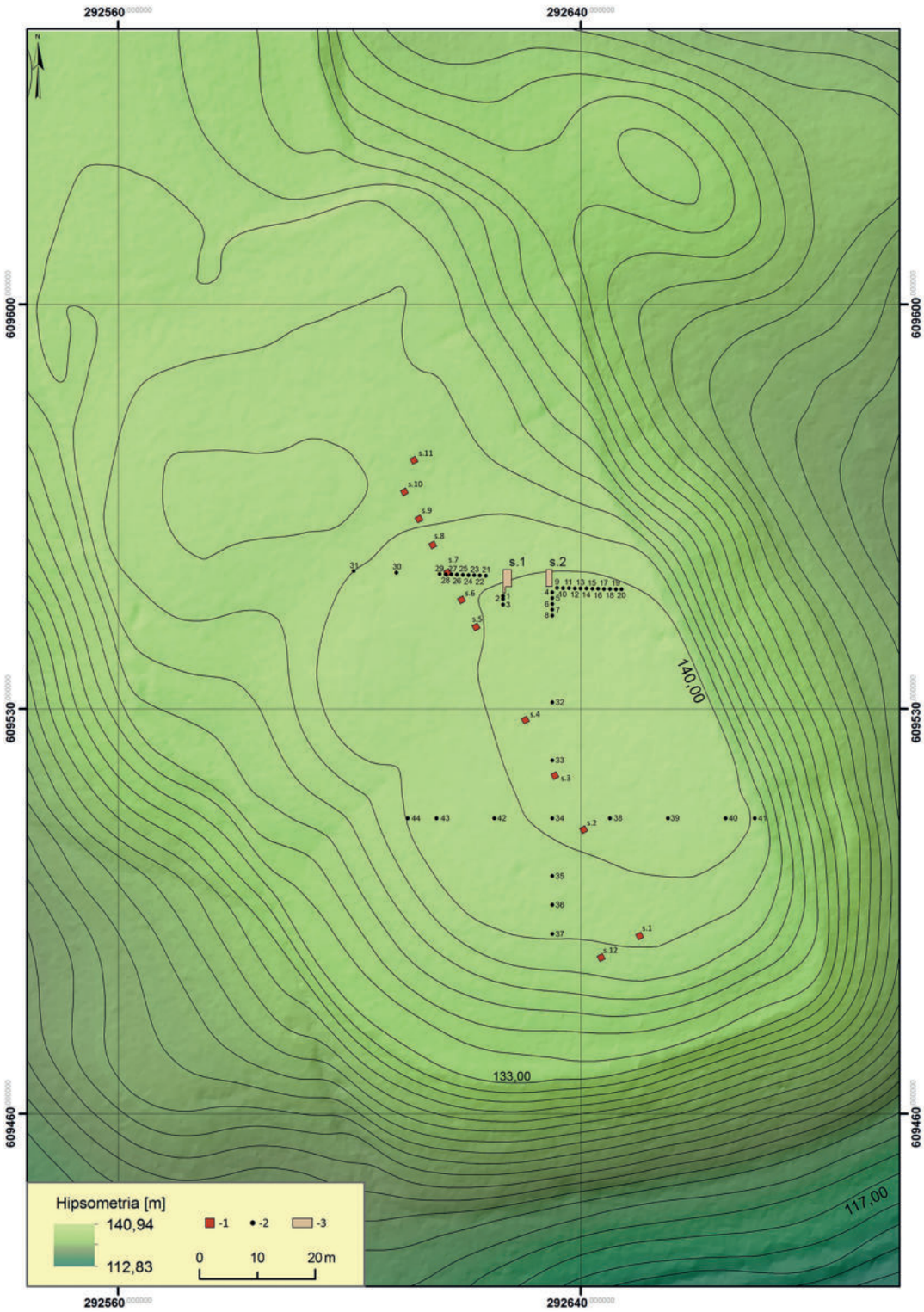

Ryc. 3.6. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 1962 roku; 2 – odwierty z 2017 roku; 3 – wykopy z 2017 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 3.6. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34. ALS-based contour site plan with borehole and trenches locations. Legend: 1 – 1962 test pits; 2 – 2017 boreholes; 3 – 2017 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

nej konstrukcji obwałowań są dwie pionowe smugi *szarobrunatnej ziemi* zadokumentowane w sondażu 7 (por. Olczak, Siuchniński 1966, 36).

Z bardzo zbliżoną sytuacją stratygraficzną zetknięto się w trakcie badań prowadzonych w 2017 roku (ryc. 3.8). W obu sondażach (nr 1 i 2), jak i odwiertach

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 64 06.03.2020 06:59:34

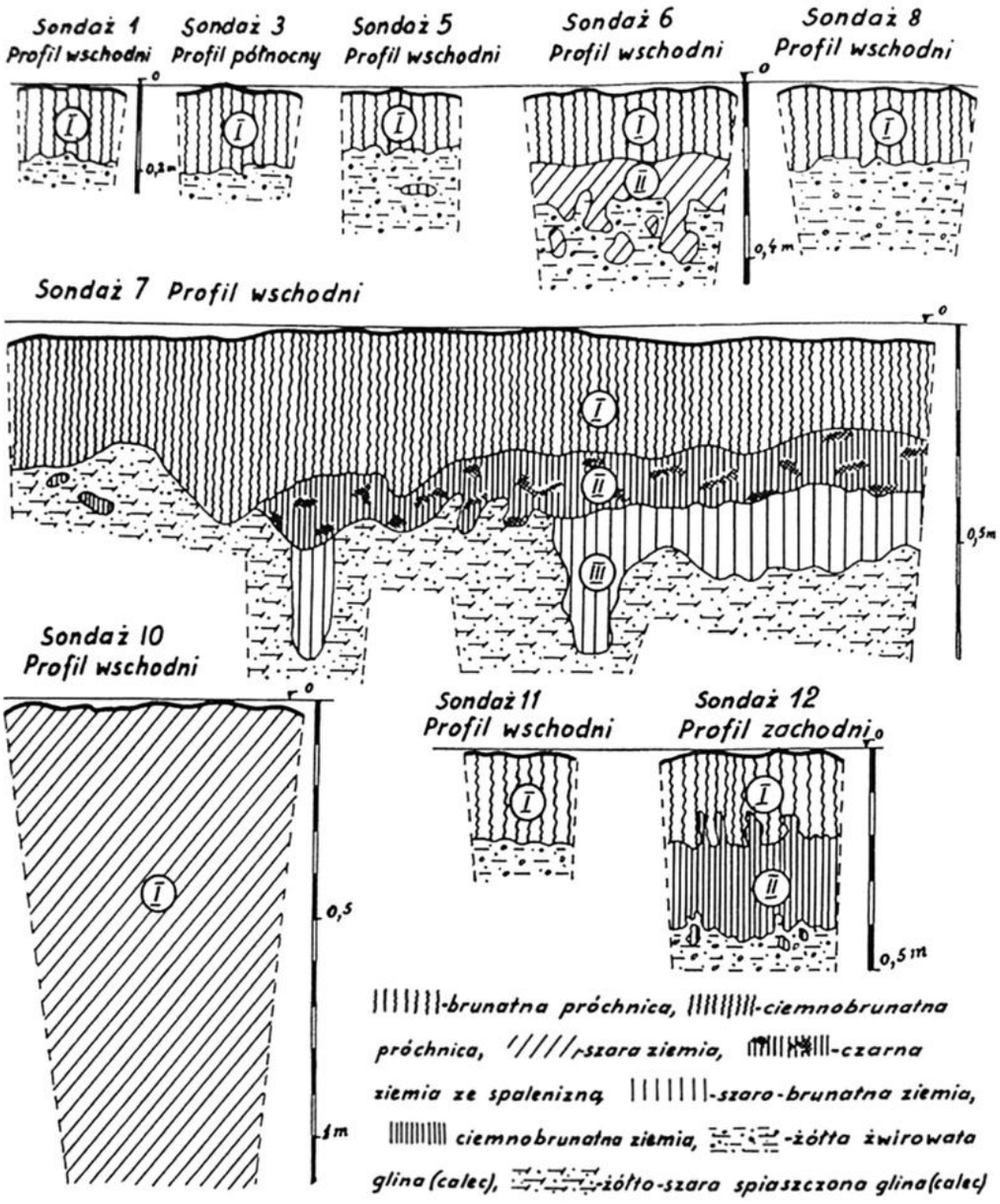

Ryc. 3.7. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Profile sondaży z badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 21)

Fig. 3.7. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34. Profiles of 1962 test pits (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 21).

wykonanych w ich bezpośrednim sąsiedztwie (nr 4–6), poniżej warstwy próchniczej zadokumentowano poziom związany z osadnictwem wczesnośredniowiecznym w postaci ciemnobrunatnego piasku (w-wa I) zawierającego spaleniznę z węglami drzewnymi, polepę oraz przepalone kamienie (obiekty 1 i 2; ryc. 3.8). Warstwa ta miała miąższość do 0,29 m. W sondażu nr 1, poniżej wyróżnionej warstwy I, w północnej części wykopu zarejestrowano niewielkie, nieckowate przegłębienie o miąższości 0,3 m, w postaci brunatno-brązowego piasku zawierającego spaleniznę, węgle drzewne i polepę (obiekt 1; warstwy Ib i II). Analogiczną sytuację zaobserwowano w odwiertach 25–27 wykonanych w północno-zachodniej części obiektu. W tym miejscu, również poniżej poziomu próchnicznego, zadokumentowano warstwę około 0,3 m miąższości w postaci ciemnobrunatnego piasku ze spalenizną, węglami drzewnymi i miejscami dużą ilością polepy. Zbliżoną strukturę odnotowano w północno-wschodniej części stanowiska (odwierty nr 9–19). Zalegająca w tych miejscach warstwa brunatnego piasku, o miąższości dochodzącej do 0,4 m, nie zawierała jednak żadnych zwęglonych szczątków. Można przypuszczać, że zarejestrowane w tej części grodziska struktury w postaci obiektu 1 oraz warstwy osadniczej w odwiertach,

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 65 06.03.2020 06:59:35

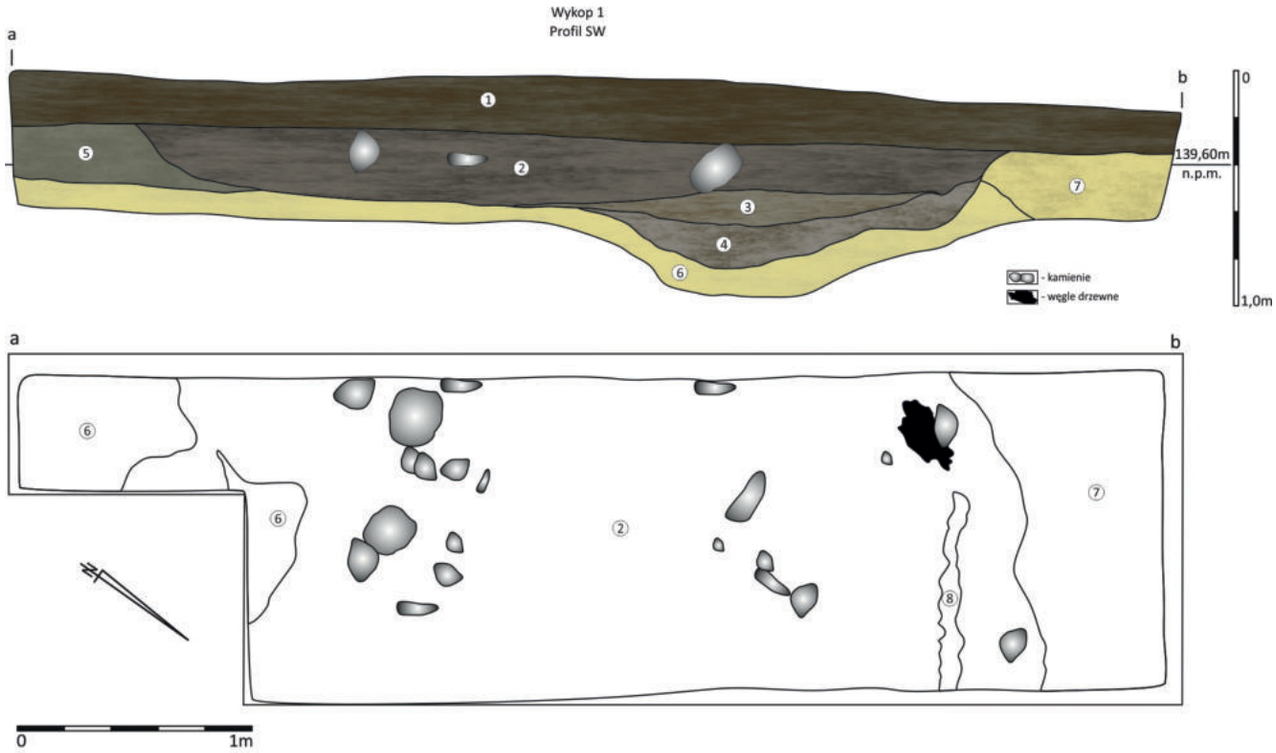

Ryc. 3.8. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Sondaż 1/17, rzut i profil SW. Legenda: 1 – humus; 2 – ciemnobrunatny piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa I, obiekt 1); 3 – ciemnobrunatno-brązowy piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa Ib, obiekt 1); 4 – brunatno-brązowy piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa II, obiekt 1); 5 – brunatny piasek luźny; 6 – żółty piasek luźny (calec); 7 – ciemnożółty piasek luźny (calec) (rys. A. Bogusz, oprac. W. Ochotny)

Fig. 3.8. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34. Test pit 1/17 – southwestern projection and profile. Legend: 1 – humus; 2 – dark brownish sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer I, feature 1); 3 – dark brownish brown sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer Ib, feature 1); 4 – brownish brown sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer II, feature 1); 5 – brownish sand; 6 – yellow sand (natural layer); 7 – dark yellow sand (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by W. Ochotny)

wykonanych w północnej partii stanowiska są reliktami dookolnej zabudowy rozciągającej się wzdłuż północnej krawędzi obecnego grodziska (na odcinku około 26 m). W pozostałych odwiertach nie stwierdzono analogicznych nawarstwień. Bezpośrednio pod próchnicą odnotowano żółtą, spiaszczoną glinę calcową (ryc. 3.9).

Zaplecze osadnicze

W północnej partii rozległego wyniesienia terenowego, ograniczonego z trzech stron stromymi zboczami, została zlokalizowana osada podgrodowa (stanowisko 35/35[5]). Stanowisko znajduje się około 0,3 km na północny zachód od grodziska. Strefa ta obecnie porośnięta jest gęstym lasem. W kwietniu 1962 roku ekspedycja KAP UAM w Poznaniu pod kierunkiem K. Siuchnińskiego przeprowadziła na tym obiekcie badania sondażowe i powierzchniowe (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 132; Olczak, Siuchniński 1966, 36–37). W trakcie prac terenowych przeprowadzono prospekcję powierzchniową i założono trzy wykopy sondażowe o wymiarach 0,5×0,5 m. We wszystkich zaobserwowano identyczny układ nawarstwień, charakteryzujący się około 0,5 m miąższości próchnicą, poniżej której występował gliniasty calec. W trakcie prac terenowych prowadzonych na osadzie podgrodowej, na powierzchni stanowiska, znaleziono 14 fragmentów naczyń ceramicznych, w tym 4 fragmenty naczyń częściowo obtaczanych, 10 fragmentów mało charakterystycznych, a ponadto fragment osełki kamiennej.

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko datowane ogólnie jest na okres wczesnego średniowiecza (Łęga 1930). W rezultacie prac weryfikacyjno-sondażowych przeprowadzonych w 1962 roku chronologię stanowiska określono na VIII–X wiek (Suchniński, Olczak 1966, 36) a według W. Łosińskiego na VII–(1. połowę?) IX wieku (Łosiński 1982, 241). W obrębie nawarstwień kulturowych, zwłaszcza z warstwy II w sondażu 7, odkryto wtedy 41 fragmentów ceramiki w tym naczynie typu Sukow B (ryc. 3.10a) i bogato zdobione naczynie typu Feldberg (ryc. 3.10d). Z powierzchni stanowiska pozyskano kolejnych 13 ułamków, w tym co najmniej trzy pochodzące z naczyń typu Menkendorf (ryc. 3.10b–d).

[5] W literaturze stanowisko widnieje pod nr 1a (Olczak, Siuchniński 1966, 36; KESA 33–18/35).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 66 06.03.2020 06:59:35

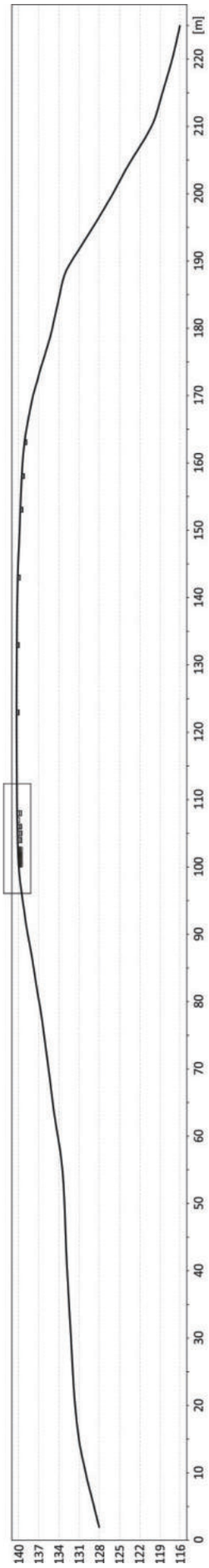

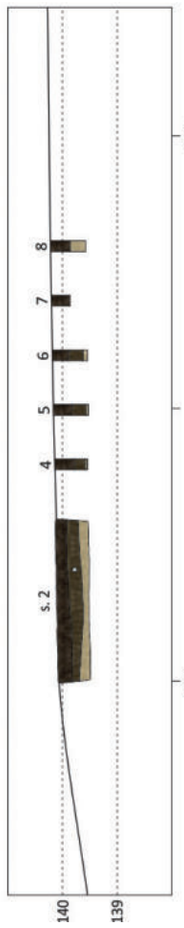

Ryc. 3.9. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Przekrój przez stanowisko na osi N–S (rys. W. Ochotny)

Fig. 3.9. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, site 34. Northwestern site cross-section (drawn by W. Ochotny)

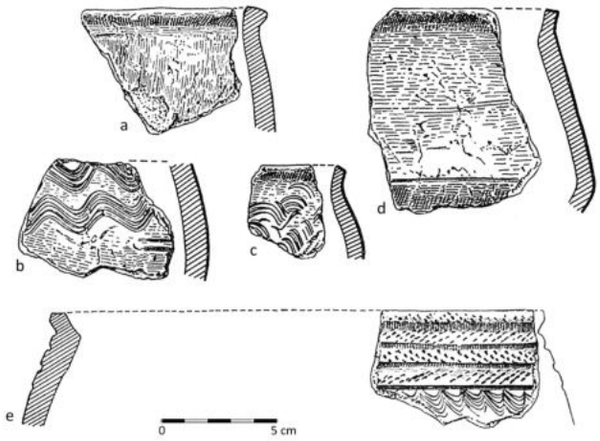

Ryc. 3.10. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku: a, e – sondaż 7, w-wa II; b–d – materiały z powierzchni (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 22)

Fig. 3.10. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune site, 34. Early mediaeval pottery from 1962 exploration: a, e – test pit 7/62, layer II; b–d – surface finds (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 22)

Oba zespoły ceramiki zdominowane były przez egzemplarze grubej roboty bez śladów obtaczania bądź wyłącznie górą obtaczane (Olczak, Siuchniński 1966, 32–36). Podobny, pod względem technologiczno-stylistycznym, zespół naczyń odkryto w trakcie badań przeprowadzonych w 2017 roku, w sumie 100 fragmentów naczyń, z czego 99 ułamków reprezentują egzemplarze naczyń ręcznie lepionych, obtaczanych przykrawędnie lub częściowo do strefy największej wydętości brzuśca (ryc. 3.11). Tylko jeden fragment dna naczynia ze znakiem garncarskim, odkryty w warstwie humusu, pochodzi z okazu całkowicie obtaczanego. Z warstwy 1 obiektu 1 (sondaż 1/17) pozyskano 46 ułamków ceramiki, wśród których zidentyfikowano trzy wylewy naczyń typu Sukow B, dwa wylewy naczyń typu Feldberg (odmiana a) oraz jeden egzemplarz niezdobiony nawiązujący do egzemplarzy typu Menkendorf. W sondażu 2/17, w warstwie 1, odkryto natomiast serię ceramiki liczącą 37 fragmentów, w tym dwa wylewy od naczyń typu Sukow B, dwa wylewy od naczyń typu Feldberg (odmiana a).

Pozyskane z nawarstwień kulturowych zespoły naczyń reprezentowane są zatem wyłącznie przez okazy ręcznie lepione i przykrawędnie obtaczane lub ręcznie lepione obtaczane do największej wydętości brzuśca. Egzemplarze są z reguły nieornamentowane, posiadają różnorodnie ukształtowane brzegi naczyń. Z punktu widzenia chronologii omawianego materiału ceramicznego uwagę zwraca obecność naczyń typu Menkendorf, zarówno zdobionych, jak i niezdobionych, a ponadto baniaste, bogato zdobione naczynie typu Feldberg (Chudziak 1991, 65–81).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 67 06.03.2020 06:59:36

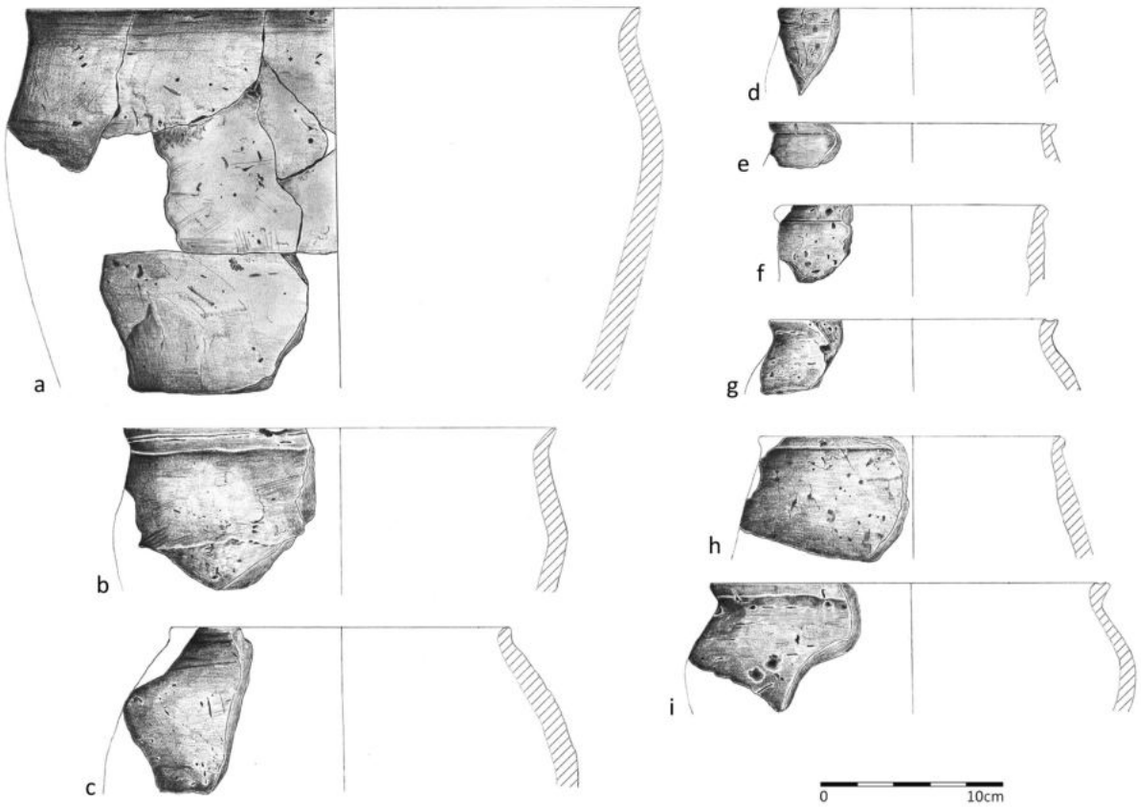

Ryc. 3.11. Jasnopole, gm. Kalisz Pomorski, stan. 34. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2017 roku: a–i – obiekt 1/17, warstwa I (rys. E. Błędowska)

Fig. 3.11. Jasnopole, Kalisz Pomorski commune, Early mediaeval pottery from 2017 exploration: a–i – feature 1/17, layer I (drawn by E. Błędowska)

Na podstawie analizy technologiczno-stylistycznej materiału źródłowego i stratygrafii kulturowej odsłoniętej w sondażach i odwiertach, jak i wyników badań wcześniejszych uzasadniony jest zatem pogląd, że zasiedlenie omawianego miejsca odpowiada 2. fazie rozwoju lokalnego garncarstwa datowanego na 2. połowę VIII–3. ćwierć IX wieku (ryc. 3.10, 3.11). W przypadku osiedla podgrodowego autorzy badań z 1962 roku uznali, że mogła ona funkcjonować nawet do X wieku (Olczak, Siuchniński 1966, 36–37).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 214); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2017 roku).

Zbiory

Zbiory z badań przedwojennych przechowywane są w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (nr inw. E. J. I. 245/1938), a z badań po 1945 roku materiały znajdują się w IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu (nr inw. 39–44) oraz w IA UMK w Toruniu.

- *Badania 1928 rok*: fragmenty ceramiki naczyniowej.
- *Badania 1938 rok*: fragmenty ceramiki naczyniowej (E. J. I. 245/1938).
- *Badania 1962 rok*: 54 fragmenty ceramiki naczyniowej, 4 kości zwierzęce; przedmioty wydzielone, między innymi: przęślik gliniany i fragment prażnicy.
- *Badania 2017 rok*: 100 fragmentów wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–6/17), dwa fragmenty osełki (nr inw. 1, 2/17), a ponadto 12 ułamków kości zwierzęcych (1–4/17).

4 LUBIESZEWO, gm. Złocieniec

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	30–18
Numer stanowiska na obszarze AZP:	1
Nazwa dawna miejscowości:	*Güntershagen (niem.), Topographische Karte* 1910, Gr. Lubbie-See [2561] (ryc. 4.1)
Nazwa miejscowa:	*Hinterwall*
Położenie:	N 53°27'16", E 15°56'7" (ryc. 4.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko usytuowane jest w dnie rynny jeziora Lubie na końcu półwyspu położonego przy jego północno-wschodnim brzegu. Półwysep o długości około 450 m i maksymalnej szerokości u nasady nie przekraczającej 200 m, od południa stanowi częściowe zamknięcie niewielkiej zatoki, do której uchodzi bezimienny ciek tworzący stożek napływowy. Od lądu półwysep odcięty jest zabagnioną niecką, o szerokości około 100 m, stanowiącą pierwotnie część misy jeziornej. W połowie jego długości znajduje się kotlinkowate zagłębienie rozdzielające go na dwie części, w obrębie których zlokalizowane są stanowiska archeologiczne. W północno-zachodniej partii kulminacja wyniesienia wznosi się około 5,5 m ponad poziom zwierciadła wody do rzędnej 101 m n.p.m., a w części południowej maksymalne przewyższenie terenu jest o 0,6 m niższe. Wzniesienia budują piaski i żwiry lodowcowe, natomiast w miejscu obniżenia terenowego występują torfy zalegające na piaskach jeziornych. Bezpośrednio do cypla sięgają stoki rozległego pagórka czołowomorenowego wznoszącego się około 10 m powyżej poziomu lustra wody w akwenie. Forma ta stanowi krańcową część gliniastej wysoczyzny morenowej falistej otaczającej jezioro. Jej powierzchnia wznosi się średnio na poziomie 135 m n.p.m., a kulminacje przekraczają 150 m n.p.m. Zachodnie brzegi zatoki pokryte są deluwiami na glinach zwałowych, a powyżej rozciągają się stoki o wysokościach 10–20 m, z których wypływają liczne źródła.

HYDROGRAFIA: Stanowisko położone jest nad jeziorem Lubie, o rynnowej genezie, przez które przepływa rzeka Drawa prawobrzeżny dopływ Noteci związanej ze zlewnią Odry. Jego powierzchnia wynosi 1487 ha, a długość około 14 km. Maksymalna głębokość akwenu nie przekracza 46,2 m, a średnia 11,6 m (Choiński 1991, 151). W jego obrębie znajduje się obecnie pięć wysp, a linia brzegowa urozmaicona jest dodatkowo licznymi półwyspami, z których część była w przeszłości wyspami. Do zatoki usytuowanej przy północno-zachodniej części zbiornika wpływa rzeka Drawa, a jej wypływ znajduje się naprzeciwko grodziska, w południowo-wschodniej partii jeziora. Akwen zasilany jest także licznymi ciekami występującymi wzdłuż całej linii brzegowej oraz źródłami spływającymi ze stoków pagórka moreny czołowej[6]. Zwierciadło wody jeziora Lubie znajduje się obecnie na poziomie 95,5 m n.p.m. i jest identyczne do rzędnej zamieszczonej na arkuszach *Topographische Karte* z 1910 i 1933 roku (ryc. 4.1), ale niższe o 0,5 m od wartości podanej na arkuszu z 1893 roku (96 m n.p.m.).

GLEBY: Stanowisko położone jest na glebach murszowo-mineralnych powstałych z piasków słaboglinastych i luźnych. Gleby te występują też wzdłuż brzegów zatoki na północny wschód od stanowiska i na południe od niego przy brzegach jeziora Lubie. Przy

[6] Przy wschodnim zakończeniu jeziora Lubie znajduje się jedna z większych koncentracji wypływu źródeł. Źródła mają wydajność ponad 100 m^3/godz. Charakterystyczne jest, że temperatura wody w większych wyciekach jest praktycznie stała przez cały rok i wynosi około 10°C (Winnicki 2007, 13).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 69 06.03.2020 06:59:37

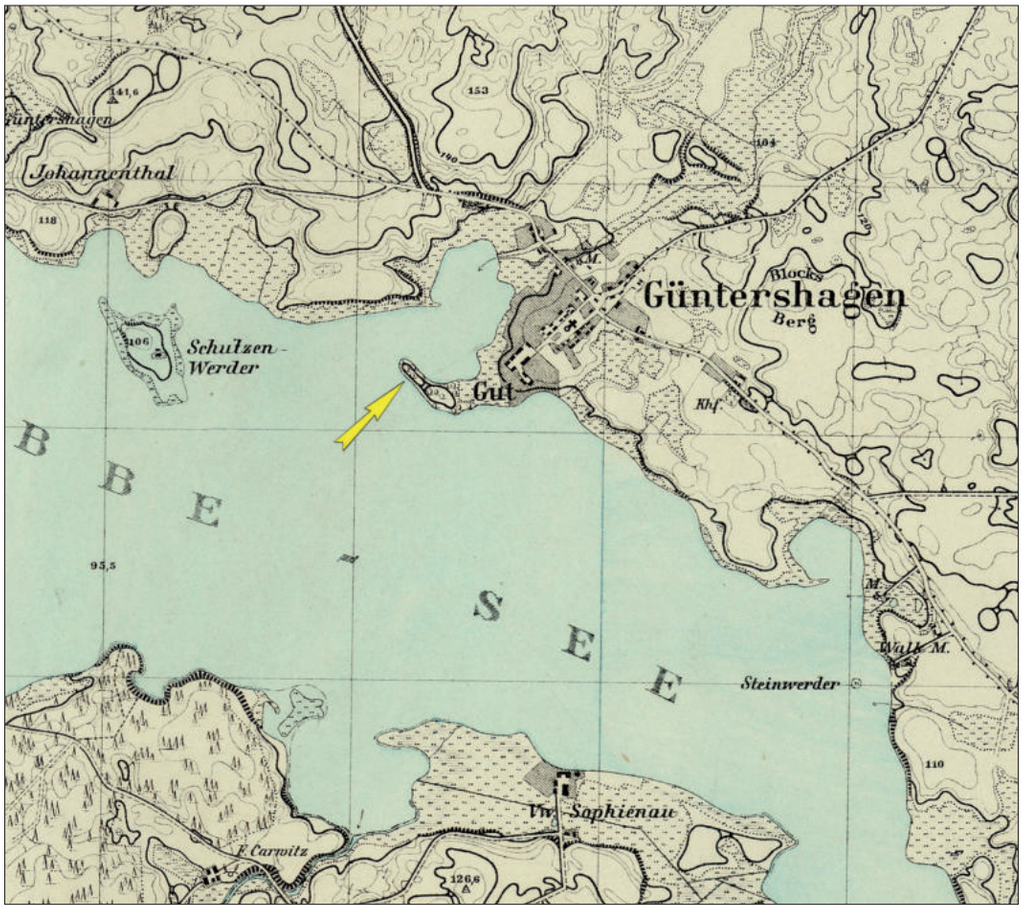

Ryc. 4.1. Lubieszewo, gm. Złocieniec. Mapa obszaru przy jeziorze Lubie (*Topographische Karte* 1910, arkusz: Gr Lübbe See); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 4.1. Lubieszewo, Złocieniec commune. Map of Lake Lubie area (*Topographische Karte* 1910, sheet: Gr Lübbe See); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

północnej linii brzegowej akwenu przeważają gleby brunatne wyługowane wytworzone z piasków gliniastych, natomiast na wschód od stanowiska znajduje się najwięcej płatów gleb brunatnych właściwych powstałych na piaskach gliniastych i słabogliniastych. W obniżeniach terenowych bezpośrednio przy niecce jeziora zalegają także gleby torfowe i mułowo-torfowe.

Opis stanowiska

Grodzisko jednoczłonowe o wydłużonym owalnym kształcie i całkowitej powierzchni nie przekraczającej 6500 m^2, usytuowane jest na końcu wąskiego i długiego półwyspu położonego przy północno-wschodnim brzegu jeziora Lubie (ryc. 4.2, 4.3). Według typologii J. Olczaka obiekt został zaliczony do grodzisk jednoczłonowych, typu pierścieniowatego o owalnym kształcie (IA2; 1991, tab. 21, poz. 205). W podstawie jego wymiary wynoszą 60×120 m, a wnętrze wraz z rozsypiskiem wału nie przekracza 100 m długości i 45 m szerokości. Cały obiekt jest silnie zniwelowany wskutek długotrwałej uprawy i współcześnie jego forma manifestuje się jedynie w postaci ostrego podcięcia krawędzi stoków opadających od strony północno-wschodniej i południowo-zachodniej w kierunku misy jeziora i niewielkiego, ale szerokiego sfałdowania terenu widocznego wzdłuż południowo-wschodniej krawędzi stanowiska. Od tej strony grodzisko, a zarazem cypel półwyspu, odcięte jest szeroką na blisko 17 m i zabagnioną kotlinką zapewne pełniącą pierwotnie funkcję mokrej fosy. Za tym obniżeniem usytuowane jest łagodne wyniesienie o powierzchni około 0,5 ha, na którym zlokalizowana została wczesnośredniowieczna osada otwarta (Lubiszewo, stan. 2). Kulminacja grodziska znajduje się na południowo-wschodnim obwodzie wałów i jest przewyższona w stosunku do poziomu lustra wody w jeziorze (95,5 m n.p.m.) o około 5,5 m. Obszar stanowiska porośnięty jest współcześnie trawami oraz krzakami, a na stokach i wzdłuż linii brzegowej starodrzewem (ryc. 4.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnych znanych średniowiecznych źródłach pisanych. Pierwsze udokumentowane badania sondażowe na stanowisku, określo-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 70 06.03.2020 06:59:38

Ryc. 4.2. Lubieszewo, gm. Złocieniec. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – drogi; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowania; H – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 1a (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 4.2. Lubieszewo, Złocieniec commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – settlement; C – roads; D – dirt roads; E – watercourses; F – water bodies; G – buildings; H – forests; 1 – site 1; 2 – site 1a (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

nym w przekazach archiwalnych jako *Hinterwall*, zostały przeprowadzone przez H. Spielberga i G. Kocha w 1907 roku (Spielberg 1907, 100–101, 111; Walter 1908, 216). Na przestrzeni następnych dziesięcioleci, aż do około 1935 roku miały miejsce kolejne prospekcje terenowe o bliżej nieokreślonym charakterze (Olczak, Siuchniński 1966, 44). W latach 30-tych XX wieku stanowisko to było wzmiankowane zarówno przez W. Łęgę (1930, 521), jak i O. Kunkla (1932, 92, nr 3). Pierwszy z tych badaczy określił je jako grodzisko wyżynne oddzielone od lądu fosą. Ponownie w literaturze przedmiotu obiekt ten pojawia się w zestawieniu grodzisk z powiatu drawskiego w publikacji H. J. Eggersa (1960, 44, nr 147).

Kolejne badania o charakterze powierzchniowo-sondażowym miały miejsce dopiero w kwietniu 1962 roku, w ramach szeroko zakrojonej akcji weryfikacyjnej

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 71 06.03.2020 06:59:39

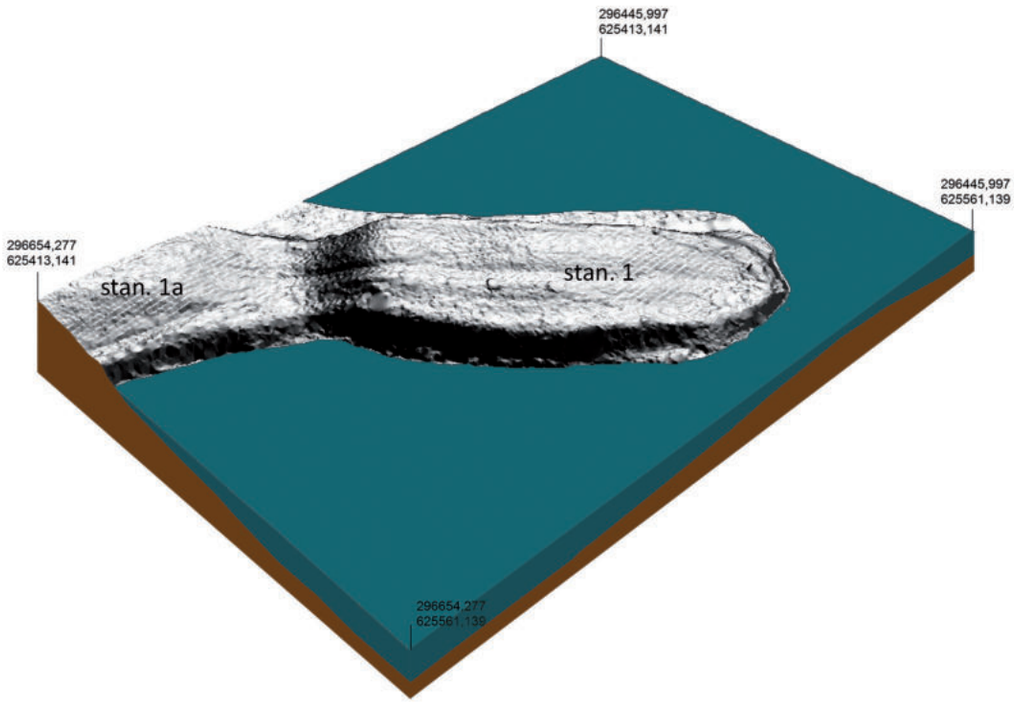

Ryc. 4.3. Lubieszewo, gm. Złocieniec. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 1 – grodzisko; stan. 1a – osada (rys. M. Skrzatek)

Fig. 4.3. Lubieszewo, Złocieniec commune. ALS-based numerical land model: site 1 – stronghold; site 1a – settlement (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 4.4. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Widok od strony południowo-wschodniej na majdan grodziska (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 4.4. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Southeastern view of stronhold ward (photo by R. Kaźmierczak)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 72 06.03.2020 06:59:40

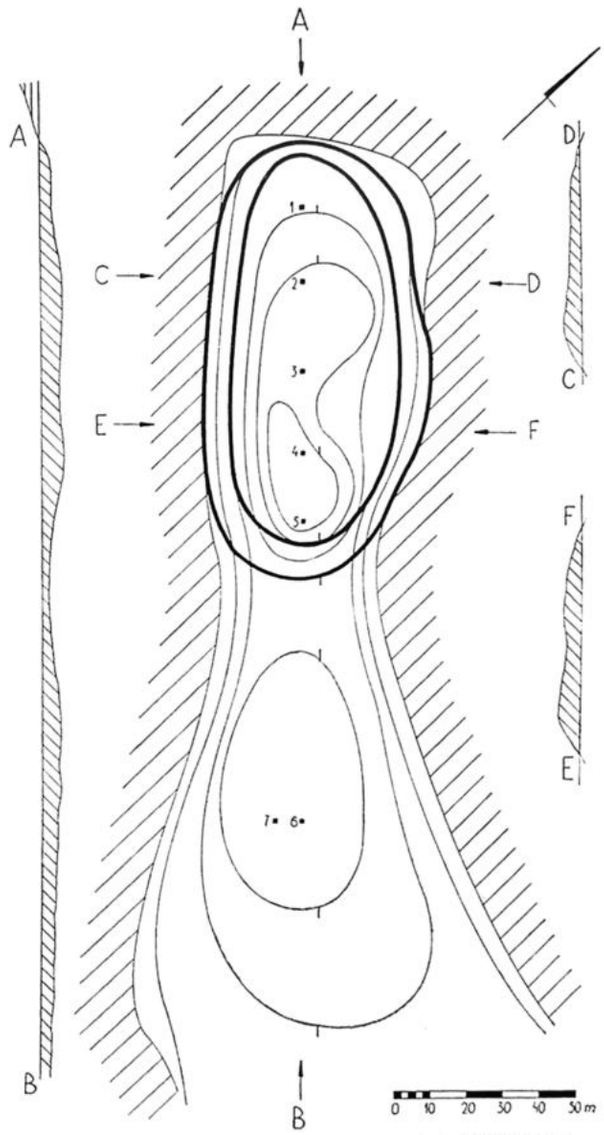

Ryc. 4.5. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 24)

Fig. 4.5. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Stronhold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 24)

grodzisk Pomorza prowadzonej przez ekspedycję KAP UAM kierowaną przez K. Siuchnińskiego (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 107–109; Olczak, Siuchniński 1966, 37–44). Wyników tych badań nie uwzględnił jednak H. J. Eggers opisujący szczegółowo to stanowisko w monografii dotyczącej znalezisk wczesnośredniowiecznych z terenu Pomorza (1978). Dopiero w publikacji uzupełniającej, zawierającej tablice do części tekstowej, uwzględniono plany warstwicowe wykonane przez J. Olczaka i K. Siuchnińskiego (1985).

W 2003 roku, bezpośrednio przy grodzisku w strefie przybrzeżnej akwenu, zostały przeprowadzone przez IA UMK w Toruniu, pod kierunkiem R. Kaźmierczaka, penetracje podwodne a kolejna prospekcja tego rodzaju Fundacji Amicus Universitatis Nicolai Copernici we współpracy z IA UMK w Toruniu, w ramach zadania *Ewidencja stanowisk podwodnych AZP*, miała miejsce w 2006 roku (Kaźmierczak, Niegowski 2003; Kola, Radka 2006). Ostatnie prace archeologiczne o charakterze weryfikacyjno-sondażowym odbyły się w sierpniu 2017 roku i zostały zrealizowane przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka z udziałem P. Błędowskiego, A. Bogusz i M. Weinkaufa, w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*. Ich uzupełnieniem były badania geomagnetyczne części majdanu i wałów przeprowadzone przez P. Wronieckiego w 2018 roku (Błędowski i in. 2019, 94–96).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 73 06.03.2020 06:59:40

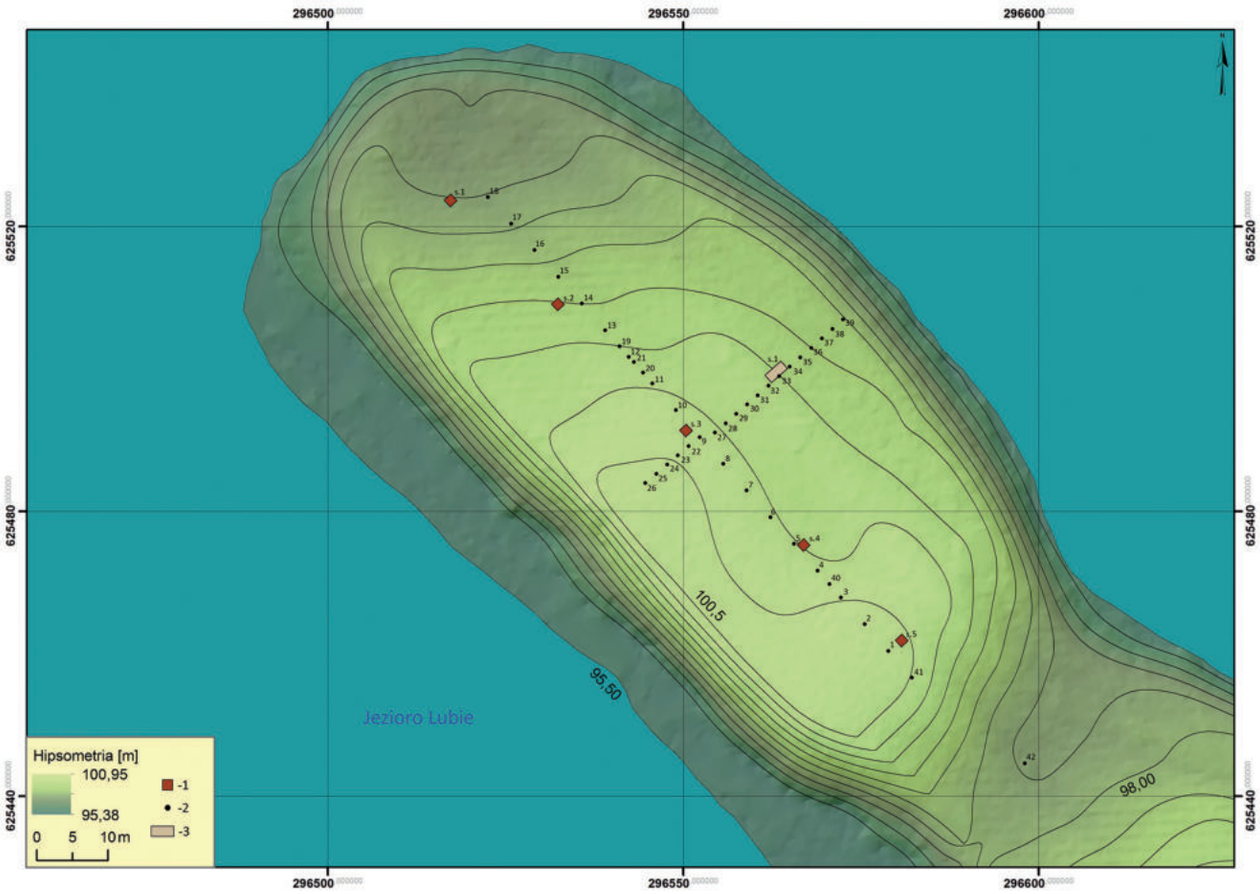

Ryc. 4.6. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 1962 roku; 2 – odwierty z 2017 roku; 3 – sondaż z 2017 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 4.6. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. ALS-based contour site plan with borehole and trenches locations. Legend: 1 – 1962 test pits; 2 – 2017 boreholes; 3 – 2017 test pit (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

Zakres prac badawczych

Lokalizacja oraz zakres pierwszych badań sondażowych z początku XX wieku nie są znane, podobnie jak kolejnych prospekcji terenowych przeprowadzonych w okresie międzywojennym. W ramach badań zrealizowanych w 1962 roku wzdłuż głównej osi grodziska na linii SE–NW, w około 20-metrowych odstępach, wytyczono pięć sondaży. Pierwszy z nich (1/62) wyznaczono przy północno-zachodniej krawędzi obiektu, kolejne trzy w obrębie majdanu (2–4/62), a ostatni (5/62) u podnóża sfałdowania terenu widocznego wzdłuż południowo-wschodniej krawędzi stanowiska. Długość boku najmniejszego z nich (4/62) wynosiła 0,25 m, wymiary sondaży 1, 3 i 5/62 zamykały się w granicach 0,35 na 0,5 m, a powierzchnia największego sondażu 2/62 nie przekraczała 1,25 m^2 (Olczak, Siuchniński 1966, 39)[7] (ryc. 4.5).

W 2017 roku założono sondaż 1/17 o wymiarach 3×2 m, który usytuowano w północno-wschodniej części stanowiska, w miejscu potencjalnego występowania wewnętrznej podstawy wału. Ponadto wykonano 42 odwierty (ryc. 4.6). Osiemnaście z nich wyznaczono w 2-metrowych odstępach na osi NE–SW poprowadzonej przez środkową część grodziska w poprzek formy terenowej (odwierty nr 22–39). Kolejne 23 odwierty zostały zlokalizowane wzdłuż dłuższej osi SE–NW w odległościach 5-metrowych z punktowym zagęszczeniem w przypadku stwierdzenia zakłóceń o charakterze antropogenicznym (odwierty nr 1–21, 40, 41), a jeden (nr 42) wykonano poza głównym członem grodu w obniżeniu dawnej fosy (ryc. 4.6). W sumie na stanowisku w 1962 i 2017 roku przebadano dotąd około 6,5 m^2, co stanowi zaledwie 0,1% jego całkowitej powierzchni.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Na podstawie zadokumentowanej stratygrafii kulturowej, w wykopach i odwiertach zrealizowanych w obrębie grodziska w 1962 i 2017 roku tylko punktowo, stwierdzono stosunkowo zróżnicowany układ nawarstwień o genezie

[7] Na opublikowanym planie wszystkie wykopy mają taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 24).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 74 06.03.2020 06:59:41

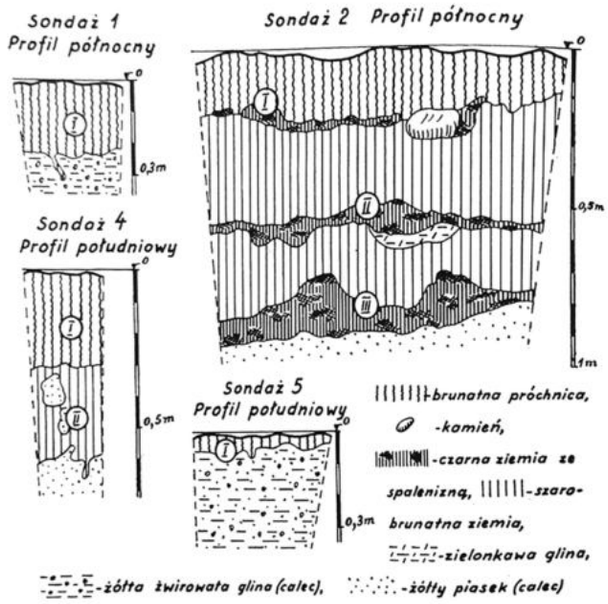

Ryc. 4.7. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 25)

Fig. 4.7. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Profiles of 1962 test pits (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 25)

Ryc. 4.8. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Profil północno-zachodni w sondażu 1/17 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 4.8. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Test pit 1/17 northwestern profile (photo by R. Kaźmierczak)

wczesnośredniowiecznej. W przypadku wykopów z lat 60-tych XX wieku za warstwę kulturową uznano *szarobrunatną ziemię z soczewkami żółtego piasku* o miąższości 0,35 m wyróżnioną pod humusem w sondażu 4/62 (bez materiału zabytkowego). Bardziej urozmaiconą sytuację stratygraficzną zadokumentowano w sondażu 2/62, gdzie miąższość nawarstwień antropogenicznych dochodziła do 0,95 m. Stwierdzono w nim występowanie trzech warstw kulturowych, a poszczególne etapy użytkowania tego miejsca wyznacza zapewne uchwycona w spągu każdej z nich *czarna ziemia ze spalenizną* w formie przewarstwień o miąższości od 0,02 m do 0,2 m. W obrębie każdego z tych poziomów zalegał ruchomy materiał źródłowy w postaci *ułamków naczyń górą obtaczanych* oraz kości zwierzęcych (Olczak, Siuchniński 1966, 38, 40) (ryc. 4.7). Niewykluczone, że są to pozostałości po zabudowie przywałowej występującej pierwotnie w północno-zachodniej części grodu. Identycznie należy interpretować zadokumentowane w sondażu 1/17 nawarstwienia zalegające nieckowato do głębokości 2,1 m od powierzchni gruntu (ryc. 4.8). Pod próchnicą wyróżniono 13 warstw kulturowych, o zróżnicowanej miąższości i substracie, wchodzących w skład obiektu 1/17. Prawdopodobnie górne warstwy w postaci żół-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 75 06.03.2020 06:59:42

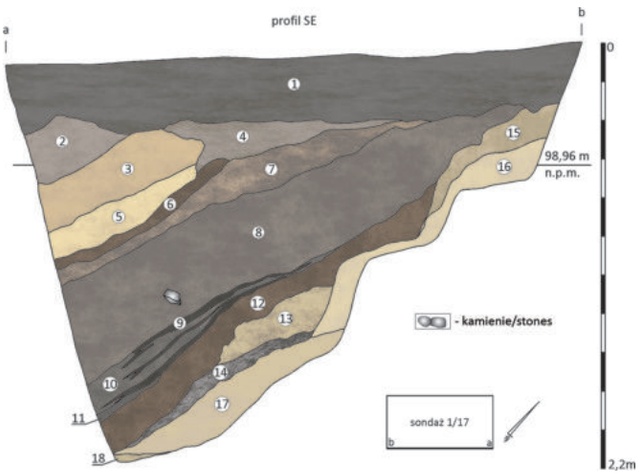

Ryc. 4.9. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Profil południowo-wschodni w sondażu 1/17. Legenda: 1 – humus; 2 – jasnobrunatno-żółty piasek luźny z żółtym żwirem (w-wa 4a); 3 – brunatno-żółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 4b); 4 – brunatno-jasnobrązowo-żółty piasek luźny z przepalonymi kamieniami (w-wa 4); 5 – brunatno-żółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 5); 6 – brunatno-brązowy piasek luźny ze spalenizną (w-wa 3b); 7 – ciemnobrunatny piasek gliniasty z ciemnożółtym piaskiem luźnym z przepalonymi kamieniami (w-wa 3e); 8 – ciemnobrunatno-czarno-ciemnoszary piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 3); 9 – ciemnobrunatno-czarny piasek gliniasty ze spalenizną i węglami drzewnymi; 10 – ciemnobrunatno-ciemnoszary piasek luźny ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 3c); 11 – ciemnoszaro-czarny piasek luźny ze spalenizną; 12 – brunatno-szaro-brązowy piasek luźny ze spalenizną (w-wa 3a); 13 – żółto-brunatny piasek luźny ze spalenizną (w-wa 3c); 14 – szaro-brunatny-piasek luźny ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 3d); 15 – brunatno-żółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 2); 16 – żółty piasek luźny ze żwirem (calec); 17 – ciemnożółty piasek luźny ze żwirem (calec); 18 – ciemnożółty piasek luźny ze żwirem (calec) (rys. A. Bogusz, oprac. B. Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 4.9. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Southeastern profile of test pit 1/17. Legend: 1 – humus; 2 – brownish yellow sand with gravel (layer 4a); 3 – brownish yellow sand with gravel (layer 4b); 4 – brownish pale brown yellow sand with strongly fired stones (layer 4); 5 – brownish yellow sand with gravel (layer 5); 6 – brownish brown sand with burnt matter (layer 3b); 7 – dark brownish loamy sand and dark yellow sand with strongly fired stones (layer 3e); 8 – dark brownish, blackish dark grey sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 3); 9 – dark brownish black loamy sand with burnt matter and charcoals; 10 – dark brownish, dark grey sand with burnt matter and charcoals (layer 3c); 11 – dark greyish black sand with burnt matter; 12 – brownish, greyish brown sand with burnt matter (layer 3a); 13 – yellow brownish sand with burnt matter (layer 3c); 14 – brownish grey sand with burnt matter and charcoals (layer 3d); 15 – brownish yellow sand with gravel (layer 2); 16 – yellow sand with gravel (natural layer); 17 – dark yellow sand with gravel (natural layer); 18 – dark yellow sand with gravel (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

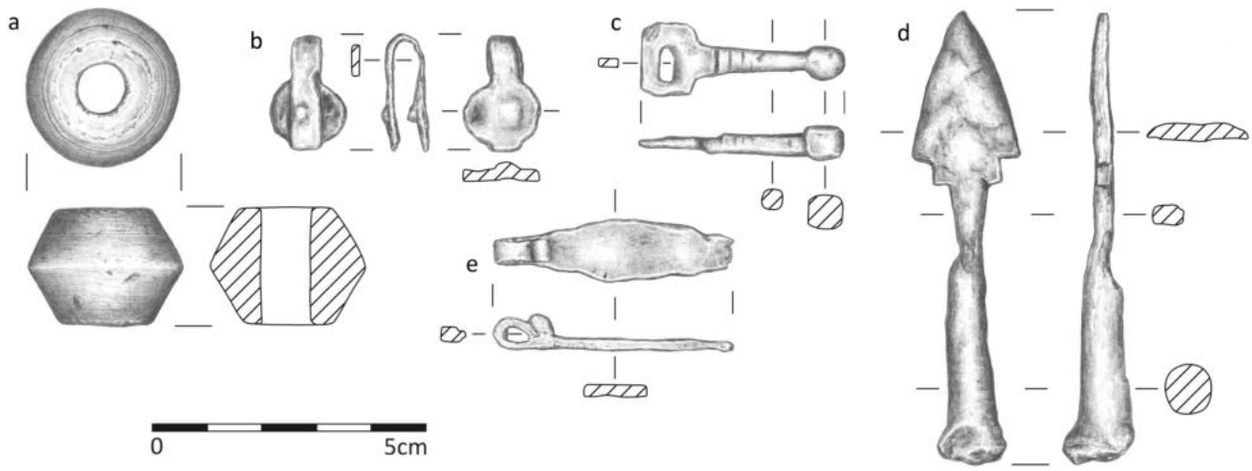

Ryc. 4.10. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Wybór przedmiotów wydzielonych: a – przęślik ceramiczny – wykop 1/17, w-wa 2 (nr inw. 2/17); b, c – żelazna sprzączka z okuciem – wykop 1/17, w-wa 1 (nr inw. 1/17); d – żelazny grot strzały – powierzchnia (nr inw. 3/17); e – fragment żelaznego haczyka – wykop 1/17, w-wa 3c (nr inw. 5/17) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 4.10. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Artefact selection: a – a ceramic spindle whorl – trench 1/17, layer 2 (record No. 2/17); b, c – iron buckle with ferule – trench 1/17, layer 1 (record No. 1/17); d – iron arrowhead – surface find (record No. 3/17); e – iron hook fragment – trench 1/17, layer 3c (record No. 5/17) (drawn by B. Kowalewska)

tych żwirów i szarych oraz brunatnych piasków luźnych (w-wy IV, IVa, IVb, V), mają charakter zasypiskowy, natomiast z młodszym poziomem osadniczym należy powiązać zalegający poniżej brunatnobrązowy piasek luźny ze spalenizną (w-wa IIIb) i ciemnobrunatny piasek gliniasty z dużą ilością przepalonych kamieni (w-wa IIIe), o łącznej miąższości nie przekraczającej 0,25 m. Z kolei na starszy etap zasiedlenia tego miejsca składają się ciemnobrunatno-czarne piaski luźne ze spalenizną, węglami drzewnymi, polepą i bardzo dużą ilością wczesnośre-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 76 06.03.2020 06:59:43

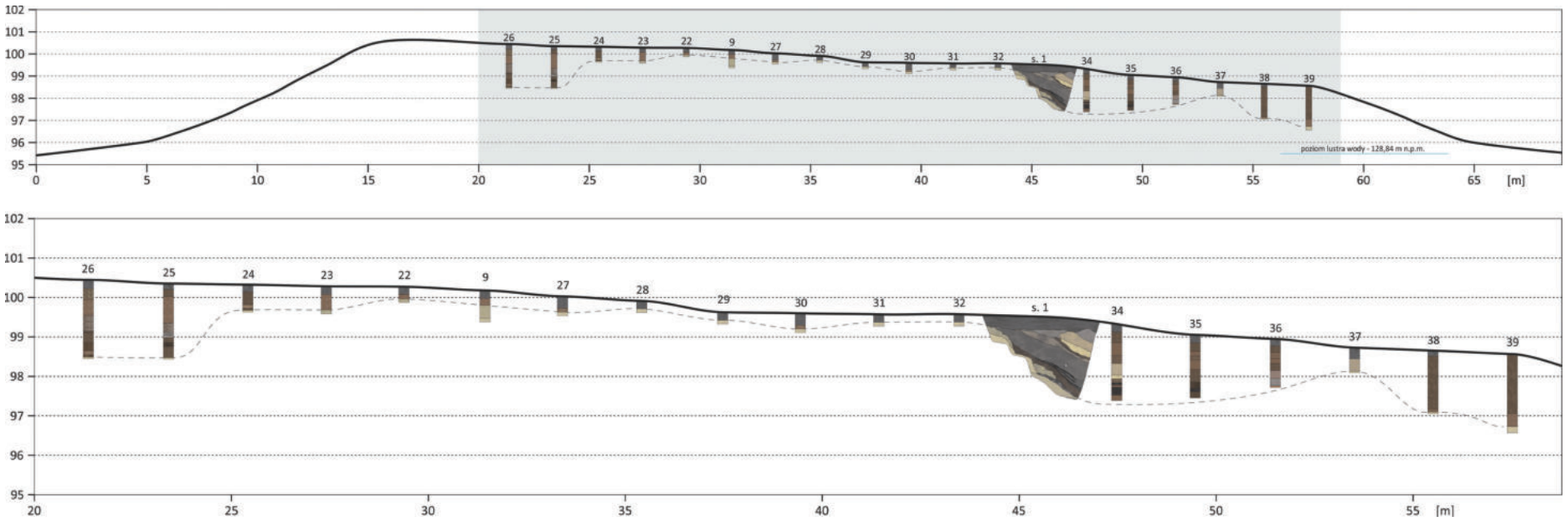

Ryc. 4.11. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Przekrój przez stanowisko na osi SW–NE (rys. W. Ochotny)

Fig. 4.11. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Southwest–northeast cross-section of the site (drawn by W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 77
06.03.2020 06:59:46

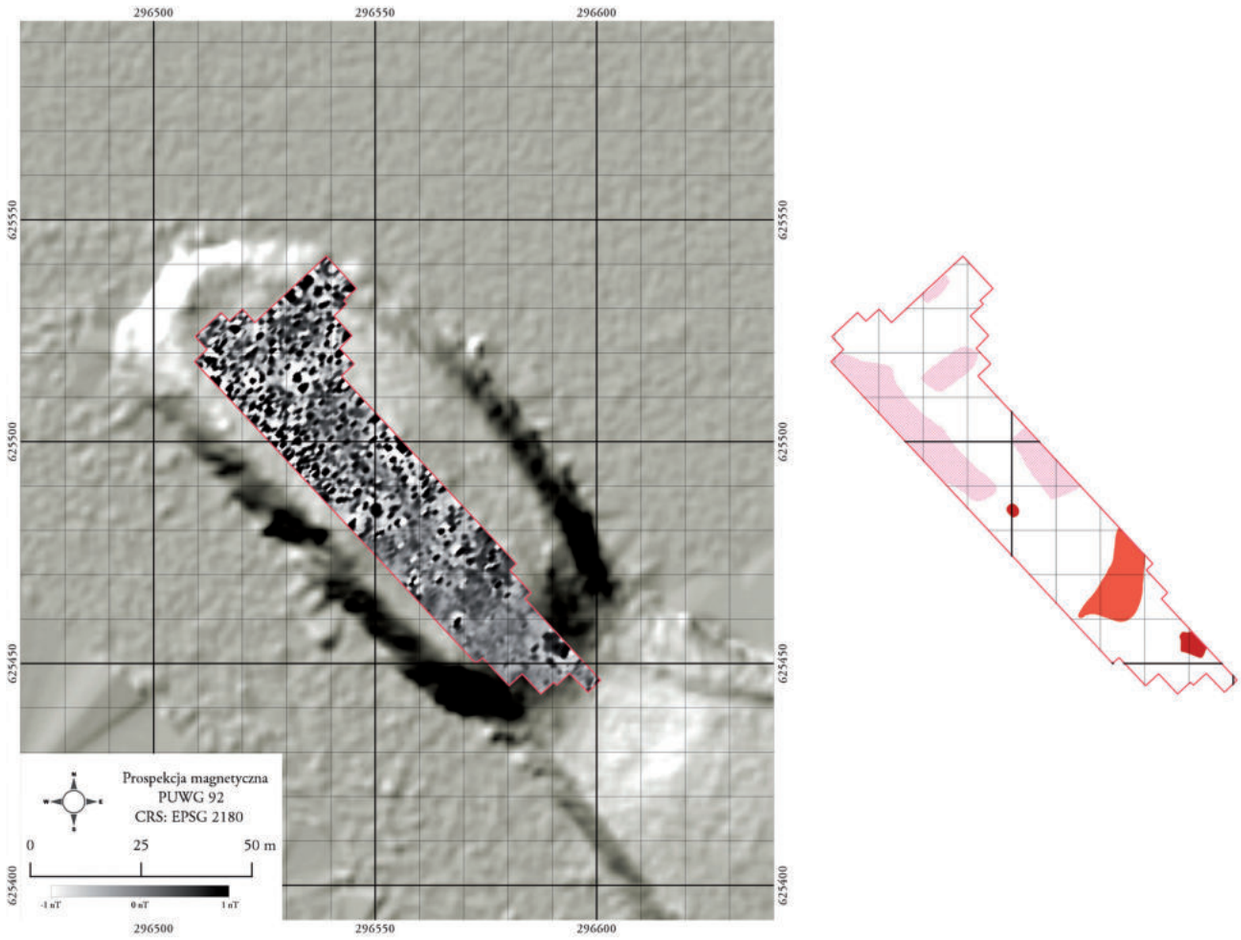

Ryc. 4.12. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Geomagnetyczny obraz terenu (oprac. P. Wroniecki)

Fig. 4.12. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Geomagnetic survey results (elab. by P. Wroniecki)

dniowiecznej ceramiki naczyniowej (w-wa III), a także wyróżnione głębiej przewarstwienia ciemnobrunatnych piasków z intensywną spalenizną, o maksymalnej miąższości 0,4 m (w-wy IIIa, IIIc, IIId), być może związane już bezpośrednio ze zniszczeniem budynku znajdującego się pierwotnie w strefie podwałowej (ryc. 4.9). W obrębie obu poziomów użytkowych odkryto liczny ruchomy materiał źródłowy, w szczególności wczesnośredniowieczną ceramikę naczyniową, kości zwierzęce a także pojedyncze tzw. zabytki wydzielone m.in. przęślik ceramiczny, kamień szlifierski, żelazny haczyk (ryc. 4.10).

Ślady, zinterpretowane jako pozostałości prawdopodobnie po dwóch liniach zabudowy grodu, zadokumentowano ponadto w pasie odwiertów bezpośrednio przy zewnętrznej krawędzi formy od strony SW, SE i NE (ryc. 4.11). W ośmiu z nich (odwierty nr 2, 3, 25, 26, 33–36) występował układ stratygraficzny złożony z naprzemiennie zalegających szarych, brązowych i brunatnych piasków gliniastych z polepą oraz węglami drzewnymi i pojedynczymi fragmentami ceramiki wczesnośredniowiecznej przewarstwiony żółtymi piaskami, których łączna miąższość wahała się od 1 m w odwiercie nr 36 do 2,9 m w odwiercie nr 2. Szczątkowo zachowaną warstwę kulturową o bliżej niesprecyzowanej genezie, w postaci szaro-żółto-ciemnobrązowych piasków luźnych i brązowych piasków gliniastych z wtrętami węgli drzewnych, o miąższości od 0,2 m do 1,05 m, stwierdzono w dziewięciu kolejnych odwiertach (odwierty nr 1, 4–7, 13, 14, 24, 40). W większości przypadków, zwłaszcza w centralnej części majdanu, pod warstwą próchnicy był jednak naturalny układ nawarstwień (odwierty nr 8–12, 15–17, 19–21, 22, 27–32, 37). Z kolei w dwóch odwiertach nr 38 i 39, zlokalizowanych przy północno-wschodniej krawędzi stanowiska, ale poza linią pierwotnych obwałowań, zadokumentowano warstwy demolacyjne związane ze zniwelowaniem nasypu wału w kierunku misy jeziornej. Pod nimi zalegała jasnoszara, przesuszona gytia detrytusowa stanowiąca zapewne osad denny w dawnej strefie litoralnej. W odwiercie nr 42, wykonanym w niecce pomiędzy osadą a grodziskiem, potwierdzono natomiast przebieg pierwotnej fosy. Jej zasypisko związane zapewne z nowożytnymi pracami niwelacyjnymi ma miąższość około 1,4 m, a poniżej są piaski jeziorne oraz gytia detrytusowa (około 96,2 m n.p.m.).

Generalnie grodzisko zostało przebadane dotąd w słabym stopniu. Znaczne przeobrażenia terenu zwią-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 78 06.03.2020 06:59:47

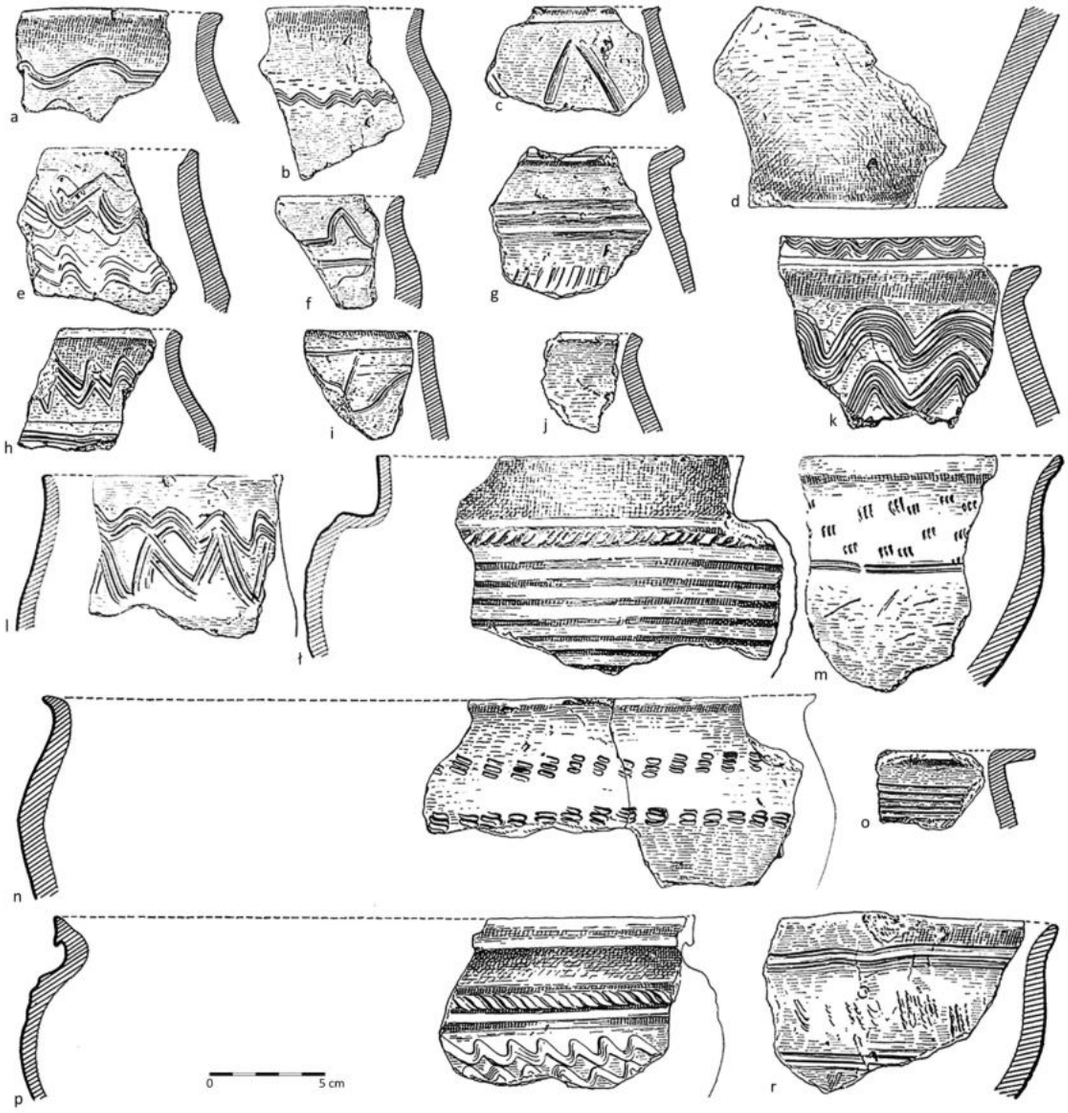

Ryc. 4.13. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku: a–d – sondaż 2/62; e–r – materiały z powierzchni (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 26–28)

Fig. 4.13. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1962 exploration: a–d – test pit 2/62; e–r – surface finds (based on Olczak, Siuchniński 1966, figs. 26–28)

zane z pracami ornymi ograniczają również możliwości wnioskowania na temat jego układu przestrzenno-funkcjonalnego. Tym nie mniej stwierdzić należy, że szczególnie ufortyfikowana była południowa strona obiektu, gdzie znajdowały się fosa oraz wał odcinające je w poprzek półwyspu od pozostałej jego części. Zabudowa mieszkalna koncentrowała się na obrzeżach majdanu a jego wnętrze pozostawało zapewne puste. Te obserwacje wstępnie potwierdzają wyniki badań geofizycznych (ryc. 4.12).

Zaplecze osadnicze

W związku przestrzenno-funkcjonalnym z grodem pozostawała zapewne osada położona na południowy wschód od niego, u nasady półwyspu, bezpośrednio za obniżeniem terenu interpretowanym jako fosa. Zajmowała ona łagodne wyniesienie terenu o powierzchni około 0,5 ha (Lubieszewo, stan. 2). Podczas badań prowadzonych w 1962 roku, w centralnej części kulminacji wyniesienia, założono dwa sondaże o wymiarach 0,6×0,6 m, w których nie stwierdzono warstwy kulturowej. Z powierzchni stanowiska zebrano natomiast łącznie 39 fragmentów ceramiki naczyniowej, świadczących o użytkowaniu tego miejsca w okresie wczesnego średniowiecza (Olczak, Siuchniński 1966, 44–45).

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko datowane jest ogólnie na wczesne średniowiecze (Łęga 1930; Kunkel 1932; Eggers 1960). Badania sondażowe prze-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 79 06.03.2020 06:59:47

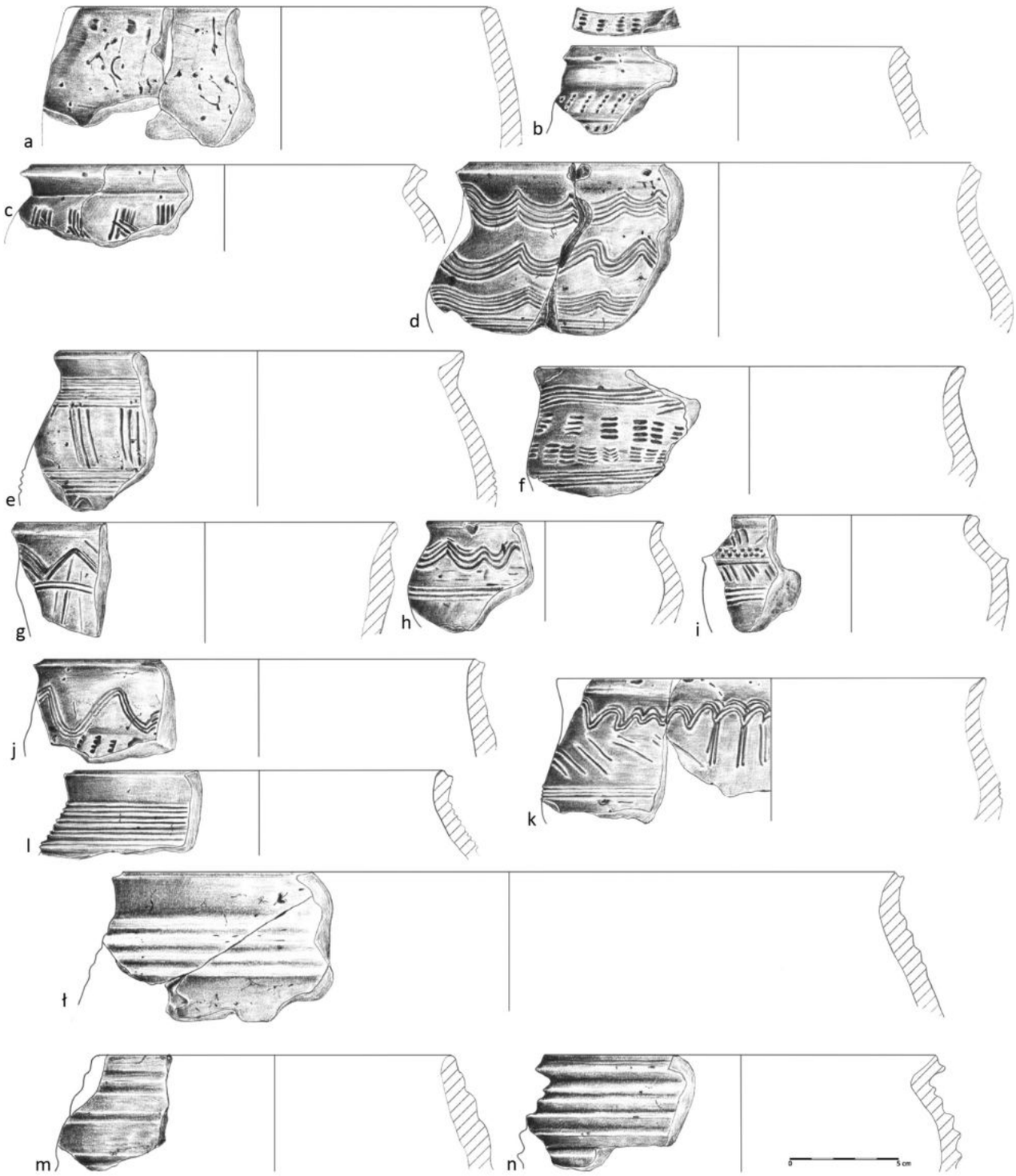

Ryc. 4.14. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2017 roku: a–c, e–k, ł, m – wykop 1/17, ob. 1/17, w-wa III; l – wykop 1/17, ob. 1/17, w-wa V; d – wykop 1/17; ob. 1/17, w-wa IIIc; n – wykop 1/17, ob. 1/17, w-wa IIIa (rys. E. Błędowska)

Fig. 4.14. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2017 exploration: a–c, e–k, ł, m – trench 1/17, feature 1/17, layer III; l – trench 1/17, feature 1/17, layer V; d – trench 1/17, feature 1/17, layer IIIc; n – trench 1/17, feature 1/17, layer IIIa (drawn by E. Błędowska)

prowadzone w 1962 roku dostarczyły materiału źródłowego stanowiącego podstawę uszczegółowienia jego chronologii (Olczak, Siuchniński 1966) (ryc. 4.13). Na podstawie analizy cech technologiczno-stylistycznych ceramiki naczyniowej grodzisko to było datowane w szerokich ramach chronologicznych od VIII do XII wieku, podobnie jak towarzysząca mu osada podgrodowa (Olczak, Siuchniński 1966, 42, 45). Natomiast W. Łosiński

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 80 06.03.2020 06:59:48

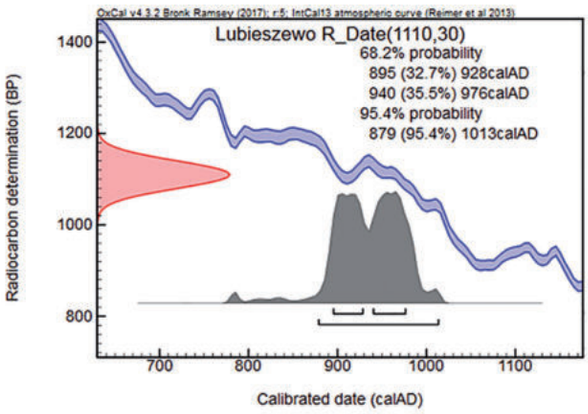

Ryc. 4.15. Lubieszewo, gm. Złocieniec, stan. 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. T. Goslar)

Fig. 4.15. Lubieszewo, Złocieniec commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. by T. Goslar)

(1982, 244, nr 285) czas funkcjonowania grodu zamykał w przedziale od IX do XI wieku. W obrębie nawarstwień kulturowych związanych z zabudową zarejestrowaną w wykopie 1/17 (ob. 1/17 – w-wy II–V) występowała głównie ceramika częściowo obtaczana. Łącznie natrafiono w nim na 582 fragmenty naczyń, w tym 77 wylewów, 467 brzuśców i 28 den. Jeden wylew zaklasyfikowano do naczynia przykrawędnie obtaczanego typu Sukow (ryc. 4.14a), dwa wylewy pochodziły z naczyń typu Feldberg (ryc. 4.14b, c), a kolejne dwa od naczyń typu Tornow (ryc. 4.14ł, m). Największą grupę 92,2% stanowiły wylewy od naczyń typu Menkendorf (ryc. 4.14d–l), natomiast materiał całkowicie obtaczany reprezentował tylko jeden fragment wylewu od naczynia typu Vipperow (ryc. 4.14n). Na powierzchni stanowiska oraz w humusie razem z ceramiką częściowo obtaczaną występowały nieliczne ułamki naczyń całkowicie obtaczanych (w tym jeden wylew od naczynia typu K i trzy wylewy naczyń typu G) (ryc. 4.13). Na podstawie analizy materiału źródłowego główną fazę grodową należy więc datować od lat 40-tych do 80-tych X wieku, ale uwzględniając stratygrafię zadokumentowaną w sondażu 2/62 i 1/17 można wyróżnić dodatkowe podfazy prawdopodobnie zamykające się w tym samym okresie. Taką chronologię potwierdzają także wyniki datowania radiowęglowego węgli drzewnych pozyskanych z warstwy 3c zalegającej bezpośrednio nad calcem w sondażu 1/17. Z prawdopodobieństwem wynoszącym 68,2% datowano ją w przedziale czasu 895–976 AD (1110±33 BP – Poz-95893) (Goslar 2017) (ryc. 4.15). Biorąc pod uwagę występowanie w warstwie humusu i na powierzchni stanowiska fragmentów ceramiki całkowicie obtaczanej można także domniemywać, że miejsce to było użytkowane jeszcze w XI–XII/XIII wieku.

Podobne ramy chronologiczne przyjąć można również dla osady podgrodowej, z której powierzchni pochodzi 14 fragmentów naczyń górą obtaczanych, 7 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych i 18 fragmentów mało charakterystycznych (Olczak, Siuchniński 1966, 44–45).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 221) Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2017 roku).

Zbiory

- *Badania 1907 rok:* kilkadziesiąt fragmentów ceramiki naczyniowej (w Muzeum Narodowym w Szczecinie, dawniej MPZ w Szczecinie; nr inw. 5796, 5797, M 285).
- *Badania 1962 rok:* 79 ułamków naczyń ceramicznych (IA UAM w Poznaniu, dawniej – KAP UAM w Poznaniu; nr inw. 61–63, 65).
- *Badania 2017 rok:* 731 fragmentów naczyń ceramicznych (111 fragmentów ceramiki z powierzchni, 6 ułamków z odwiertów, 614 fragmentów z sondażu 1/17 – nr inw. 1–23/17), 15 bryłek polepy, sprzączka z okuciem (nr inw. 1/17), gliniany przęślik (nr inw. 2/17), żelazny grot (nr inw. 3/17), kamień szlifierski (nr inw. 4/17), żelazny haczyk (nr inw. 5/17) a ponadto 255 fragmentów kości zwierzęcych (nr inw. 1–12/17) (IA UMK w Toruniu).

5 MIELENKO DRAWSKIE, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	29–17
Numer stanowiska na obszarze AZP:	1
Nazwa dawna miejscowości:	*Schweinhausen*, *Klein Mellen (niem.)*, *Topographisch Karte* 1892, Zamzow [2560] (ryc. 5.1)
Nazwa miejscowa:	*Schwedenschanze (niem.)* (Giesebracht 1845; 1846)
Położenie:	N 53°28'52,52", E 15°40'57" (ryc. 5.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOLOGIA I GEOMORFOLOGIA: Grodzisko usytuowane jest na północ od jeziora Wilże na owalnym wyniesieniu wznoszącym się do 10 m ponad lustro wody. Zachowane stoki pagórka (na południowym zachodzie i wschodzie) nachylone równomiernie osiągają do 8 m wysokości. Pagórek znajduje się na granicy niższego poziomu sandru i terasy akumulacyjnej (nadzalewowej) położonych w obrębie rynny subglacjalnej, o przebiegu N–SE, wykorzystywanej przez Drawę i jezioro Lubie. Rynna ta w kierunku zachodnim łączy się z systemem rynnowym jezior okolic Oleszna. Drawa wpada do jeziora około 700 m na wschód od stanowiska. Przy grodzisku rynna ma szerokość około 800 m na linii E–W. Terasa akumulacyjna wznosząca się do trzech metrów nad poziomem rzeki po obu jej stronach, zbudowana jest z piasków z domieszką żwirów rzecznych. Do jednego metra wysokości ponad poziom rzeki wznosi się obszar piaszczystego dna doliny. Rzeka meandruje między terasami nadzalewowymi, w odcinku ujściowym płynąc w dnie doliny w miarę prosto. Krawędzie terasy nadzalewowej, zwłaszcza po wschodniej stronie Drawy odzwierciedlają dawny przebieg rzeki[8]. Na północ od stanowiska występuje zagłębienie bezodpływowe wypełnione namułami. Około 100 m na południe od pagórka znajduje się skanalizowany ciek łączący jeziora Wilże i Lubie, który przecina równinę biogeniczną, stanowiącą zanikłą część jeziora Wilże. Powierzchnie sandrowe w otoczeniu rynny zbudowane z piasków i żwirów wodnolodowcowych wznoszą się średnio 115 m n.p.m. a poziomy obniżone są do 105 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: W odległości 2,2 km na zachód od stanowiska znajduje się dział wodny I rzędu oddzielający dorzecze Odry (zlewnia Drawy) i rzeki przymorza (zlewnia Regi). Grodzisko usytuowane jest w zlewni Wilżnicy, w niewielkim oddaleniu od jeziora Wilże o powierzchni 27,5 ha (Choiński 1991, 150). Lustro wody w jeziorze kształtuje się obecnie na poziomie 96 m n.p.m.; znacznie wyżej – 97,3 m n.p.m. znajdowało się ono jeszcze w końcu XIX wieku (*Topographische Karte* 1892). Jezioro zasilane jest przez Wilżnicę i jej prawy dopływ – Łącznik, wypływającą w odległości 4,8 km z Bagna Mieleńskiego, położonego na wysokości 97,2 m n.p.m., również niżej niż w przeszłości (97,5 m n.p.m.; *Topographische Karte* 1892). Dopływ Wilżnicy (Łącznik) wypływa spod działu wodnego z jeziora Sławinko. Obecny układ sieci hydrograficznej różni się od historycznego. Na mapach niemieckich ciek o nazwie *Stadtfliess* wypływa z jeziora Kocioł i spływa na wschód do Wilżnicy odbierając dopływ z jeziora Sławinko (*Topographische Karte* 1892) (ryc. 5.1). Pomiędzy jeziorami Kocioł i Kociołek oznaczony jest próg terenowy o wysokości 98,3 m n.p.m., który oddzielał od siebie jeziora a wody spływały od tego miejsca w kierunku zachodnim do jeziora Czaple Duże oraz na wschód ku jezioru Lubie. Na terasie nadzalewowej, po wschodniej stronie Drawy, u podnóża sandru płynie ciek wypływający z obniżenia torfowego na północno-wschodnim skraju terasy. Ciek ten wpada do Drawy w miejscu, gdzie traci ona meandrowy przebieg.

[8] Na arkuszu Zamzow (*Topographische Karte* 1892) roku widoczne są odcięte meandry i wypełnione wodą starorzecza.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 83 06.03.2020 06:59:48

Ryc. 5.1. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru przy jeziorze Wilże (*Topographische Karte* 1892, arkusz: Zamzow); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 5.1. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune. Map of Lake Wilże area (*Topographische Karte* 1892, sheet: Zamzow); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl).

GLEBY: Grodzisko i tereny na północny zachód od niego pokryte są glebami brunatnymi wyługowanymi i kwaśnymi wytworzonymi z piasków słabogliniastych i luźnych, a miejscami żwirowymi. Po północnej stronie stanowiska występuje obszar czarnych ziem i czarnych ziem deluwialnych rozwiniętych na piaskach gliniastych lekkich. Na północny wschód od niego dominują mady powstałe głównie z pyłów, miejscami także z glin lekkich pylastych (*Mapa Geologiczna* 2007; Winnicki 2007).

Opis stanowiska

Grodzisko jednoczłonowe położone jest na ostańcowym wzgórzu w dnie szerokiej doliny. Od zachodu występuje naturalne rynnowate obniżenie oddzielające grodzisko od cyplowato ukształtowanej części wysoczyzny, wznoszącej się na wysokość ponad 105 m n.p.m. Według typologii J. Olczaka obiekt został zaliczony do grodzisk podkowiastych z fosą wewnętrzną (IIB3; 1991, tab. 21, poz. 58). Wschodnia część grodziska została zniszczona całkowicie w trakcie budowy drogi łączącej Drawsko Pomorskie z Kaliszem Pomorskim (ryc. 5.2, 5.3). O tym fakcie informował już w latach 1845 i 1846 L. Giesebrecht (1845, 145; 1846, 65), powołujący się na relację pastora Olboetera z 1840 roku (AMN w Szczecinie, teczka nr 225, karta 4), a po nim także E. Walter (1889, 6 nr 5) oraz W. Łęga (1930, 332). Pozyskany z rozbiórki wzgórza materiał użyto do wykonania nasypu pod drogę oraz zasypania doliny łączącej jeziora Wilże i Lubie. Można domniemywać, że pierwotnie grodzisko miało kształt owalny. Zachowany dziś fragment ostańca mierzy u podstawy około 30 arów. Jego górna część, kształtem zbliżona do trójkąta, ma wymiary 46×23 m. Powierzchnia całkowita zachowanej formy ostańca wynosi około

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 84 06.03.2020 06:59:49

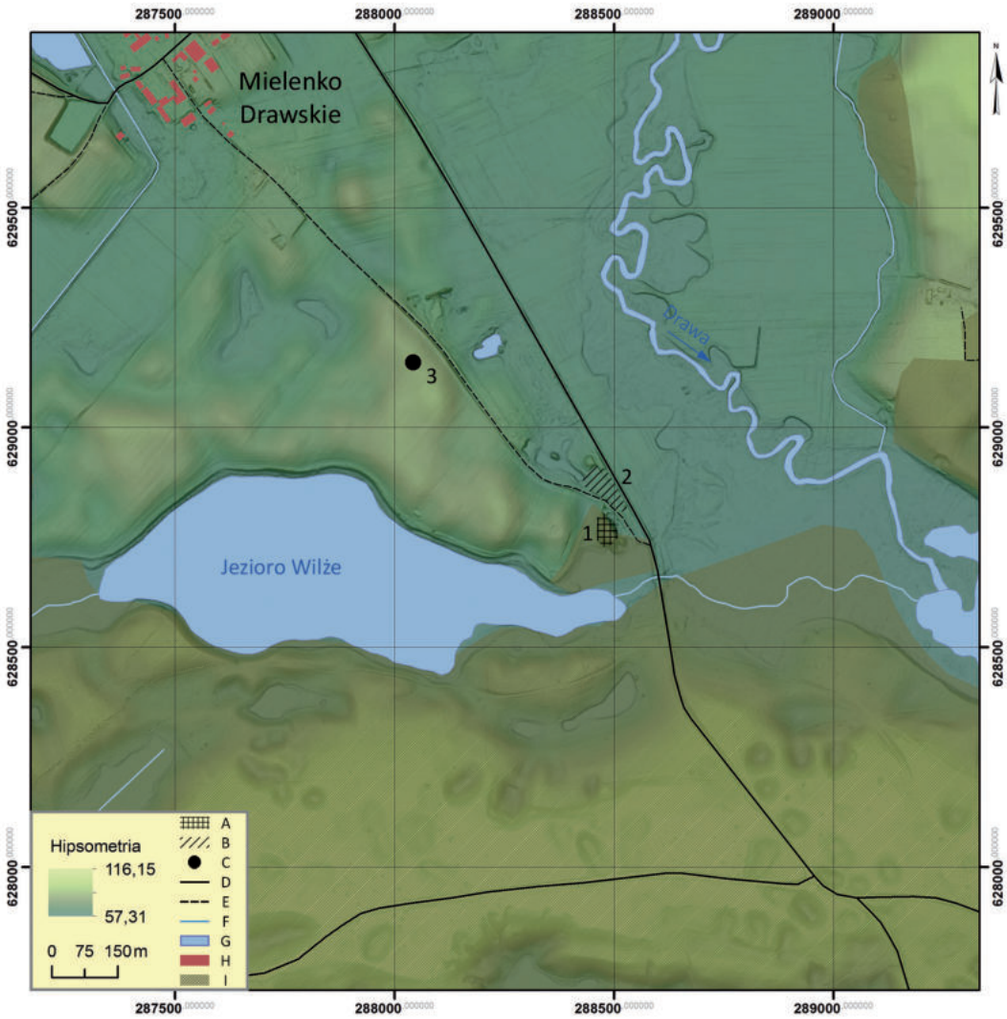

Ryc. 5.2. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – ślad osadnictwa; D – drogi; E – drogi gruntowe; F – cieki; G – zbiorniki wodne; H – zabudowania; I – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 1a; 3 – stan. 23 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 5.2. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – settlement; C – trace of settlement; D – roads; E – dirt roads; F – watercourses; G – water bodies; H – buildings; I – forests; 1 – site 1; 2 – site 1a; 3 – site 23 (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

36 arów. Majdan, o powierzchni 3 arów, otacza łuk wału czytelny od strony południowej i zachodniej[9], wypiętrzony około 1,5 m ponad wnętrze grodziska. Od strony zachodniej stok wału przechodzi w strome zbocze wzniesienia o wysokości 6 m. Majdan łagodnie obniża się w kierunku wschodnim, gdzie sztuczną granicę stanowi obryw, stromo opadający w kierunku dna doliny. Różnica wysokości między krawędzią majdanu a terenem leżącym u podnóża wynosi 7 m. W części południowo-wschodniej znajduje się kotlinowate zagłębienie, prawdopodobnie lej po bombie z okresu II wojny światowej. Współcześnie całą powierzchnię porasta gęsty mieszany las (ryc. 5.4), a przyległy, silnie zawilgocony teren doliny łozy i las łęgowy.

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnych znanych średniowiecznych źródłach pisanych, natomiast od XIX wieku było wielokrotnie wzmiankowane w literaturze przedmiotu. W starszych opracowaniach określane jest jako *Schwedenschanze* i jest lokalizowane na gruntach nieistniejącej już dziś wsi *Schweinhausen* (Świniary)[10] (Giesebrecht 1845, 145; 1846, 65; Behla 1888, 135, nr 4; Walter 1889, 6, nr 5; Łęga 1930, 332; Stafiński brw, 2), z czasem administracyjnie stanowi-

[9] W końcu XIX wieku czytelny był jeszcze fragment wału od strony północnej (Stubenrauch 1897)

[10] Por. Zamzow [1156] (*Topographische Karte* 1892).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 85 06.03.2020 06:59:50

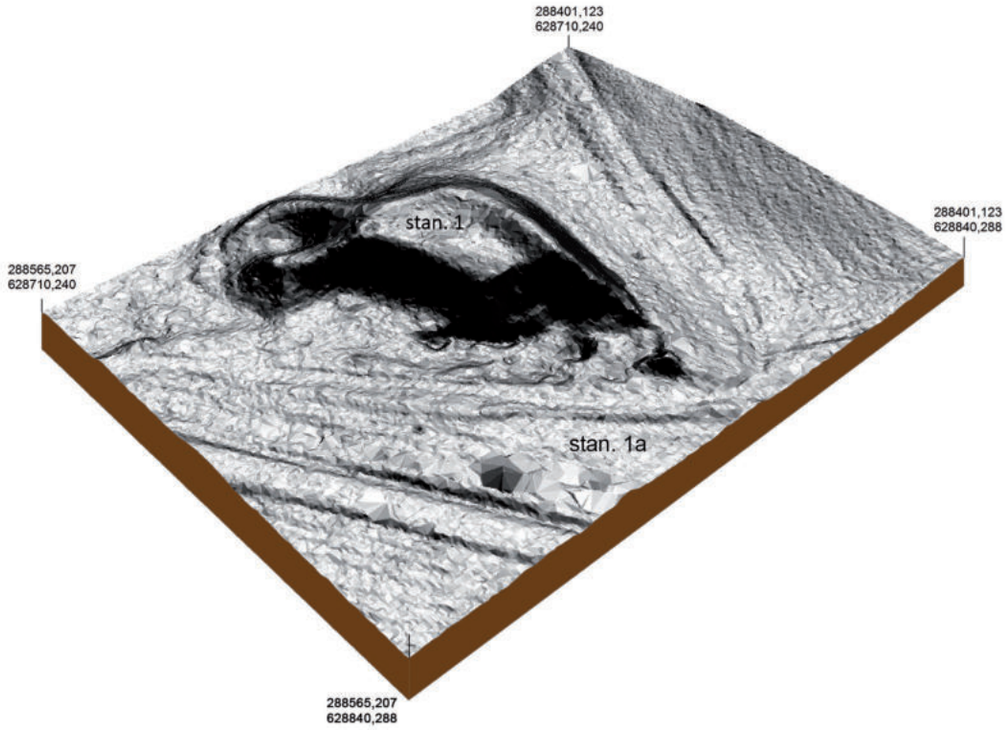

Ryc. 5.3. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan 1 – grodzisko; stan 1a – osada (rys. M. Skrzatek)

Fig. 5.3. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune. ALS based numerical land model: site 1 – stronghold; site 1a – settlement (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 5.4. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Widok wnętrza grodziska od strony północnej (fot. J. Bojarski)

Fig. 5.4. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Northern view of stronghold interior (photo by J. Bojarski)

sko przyporządkowano do miejscowości Mielno Małe/ /Mielenko (*Klein Mellen*) (Kunkel 1932, 12, nr 6; Eggers 1960, 44, nr 150; 1978, 275, nr 150).

Pierwsze istotne informacje na temat stanowiska pojawiły się po badaniach wykonanych w 1896 roku przez A. Stubenraucha z Towarzystwa Historii Pomorza

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 86 06.03.2020 06:59:52

Ryc. 5.5. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie. Plan grodziska A. Stubenraucha z lokalizacją wykopów z 1896 roku (AMN w Szczecinie, teczka nr 225)

Fig. 5.5. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold map made by Stubenrauch showing 1896 trenches (Records of the National Museum in Szczecin, file No. 225)

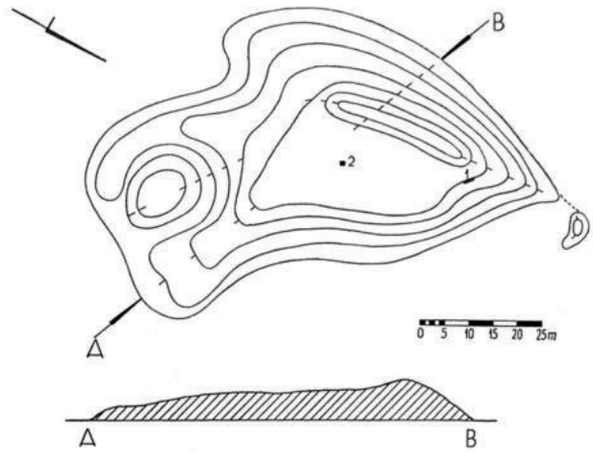

Ryc. 5.6. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 31)

Fig. 5.6. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 31)

(Altertumsmuseum Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde) w Szczecinie. Opisał on formę grodziska oraz na podstawie pozyskanego z powierzchni i wykopów materiału ceramicznego określił jego chronologię na wczesne średniowiecze (*wendische Anlage*). Z badań tych zachowała się w archiwum Muzeum Narodowego w Szczecinie notatka ze szkicem grodziska (ryc. 5.5), którego forma niewiele się zmieniła od tego czasu oraz opisem odkrytych ułamków naczyń. Rok po badaniach w ramach cyklu artykułów o grodziskach okolic Drawska (*Dramburg*), publikowanych na łamach szczecińskiego czasopisma Monatsblätter (Stubenrauch 1897a–c), ukazał się krótki tekst na temat przeprowadzonych na grodzisku w *Schweinhausen* prac rozpoznawczych (AMN w Szczecinie, teczka nr 225, karty 2–3; 1897, 37–39).

W kwietniu 1962 roku, w ramach szeroko zakrojonej akcji badawczej obejmującej Pojezierze Drawskie, K. Siuchniński i J. Olczak z KAP UAM w Poznaniu przeprowadzili na grodzisku w Mielenku badania sondażowe oraz powierzchniowe, które miały na celu zweryfikowanie chronologii i funkcji stanowiska. Wyniki badań – uwzględniające również dokonania badaczy niemieckich, zamieszczono w pierwszym z czterech tomów prezentujących źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym Pomorza Środkowego (Olczak, Siuchniński 1966, 45–49). Na podstawie danych, dostępnych na ówczesnym etapie badań, funkcjonowanie grodu określono w szerokich ramach na VII–XII wieku. Ustalenia te, z pewnym zastrzeżeniem, akceptował W. Łosiński (1982, 245, nr 307). Wyników tych prac nie uwzględnił w swoim opracowaniu katalogowym grodzisk J. Eggers (1978), zaś po latach, w kolejnym tomie tej publikacji zawierającej tablice z materiałem ilustracyjnym, zamieszczono plan warstwicowy grodziska wykonany przez badaczy poznańskich. W 1985 roku obszar grodziska został objęty badaniami powierzchniowymi prowadzonymi w ramach AZP. W ich trakcie nie pozyskano jednakże materiału zabytkowego z powodu znacznego zalesienia stanowiska (KESA 29–17/1).

Kolejne badania grodziska wpisane zostały w projekt NPRH pt. *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* realizowany przez Instytut Archeologii UMK na terenie powiatu drawskiego. W jego ramach zaplanowano wykonanie pełnego spektrum badań, na które składały się prace sondażowe i powierzchniowe w najbliższym otoczeniu stanowiska, badania nieinwazyjne (analiza zdjęć lotniczych i sondowanie geofizyczne), uzupełnione o kwerendę źródeł muzealnych i archiwaliów. Właściwe badania terenowe na omawianym obiekcie przeprowadzono w roku 2015 roku, wzięli w nich udział Jacek Bojarski, Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak i Marcin Weinkauf (Błędowski 2019, 96–99). Dodatkowo na stanowisku i w jego otoczeniu przeprowadzono badania geomagnetyczne (Wroniecki 2017).

Zakres prac badawczych

Pierwsze prace wykopaliskowe o charakterze sondażowym przeprowadził A. Stubenrauch, który na terenie grodziska założył dwa sondaże – jeden zlokalizowany na wale i jeden na majdanie (ryc. 5.5). Kolejne badania sondażowe uzupełnione o zwiad powierzchniowy przeprowadzony w otoczeniu grodziska miały miejsce w kwiet-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 87 06.03.2020 06:59:57

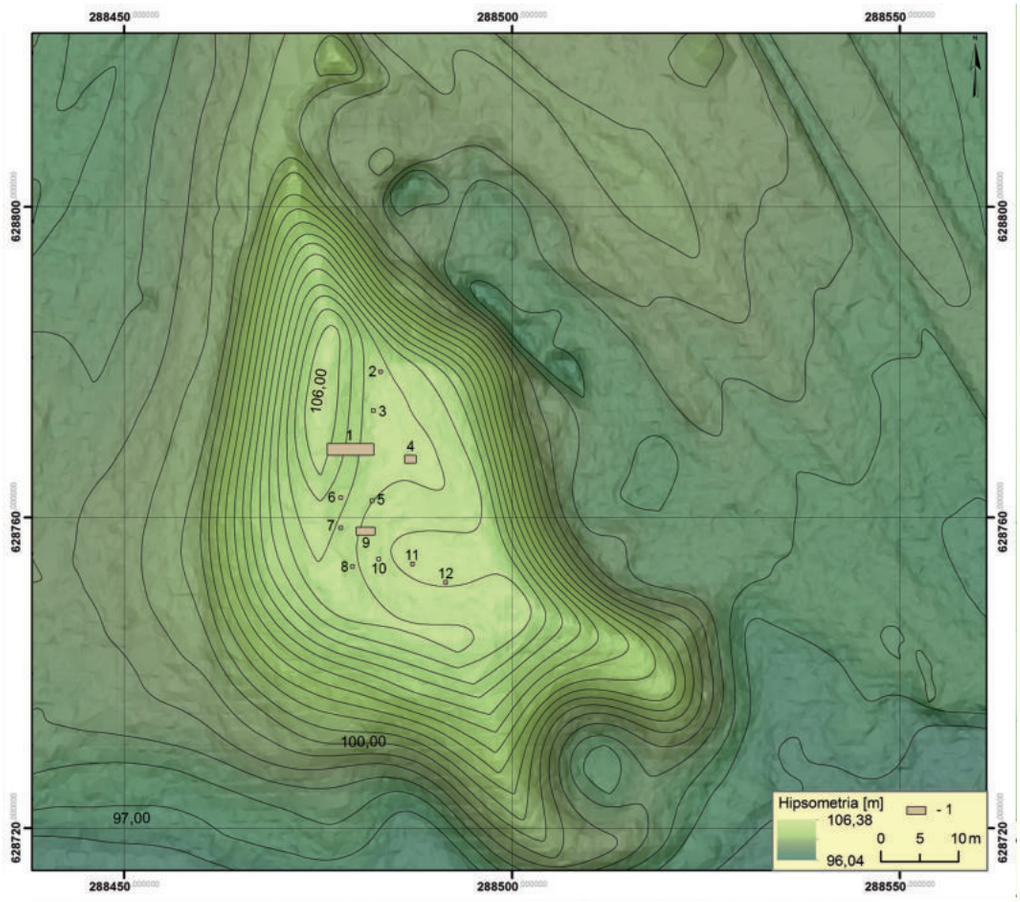

Ryc. 5.7. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 2015 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 5.7. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS-based stronghold contour plan with borehole and trenches locations. Legend: 1 – 2015 test pits (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

niu 1962 roku (Olczak, Siuchniński 1966, 45–49). Zakres podjętych wówczas prac eksploracyjnych był niewielki – wykonano dwa sondaże. Sondaż 1/62 umieszczono w północno-wschodniej części majdanu na styku z wałem, w jego ramach odczyszczono profil skarpy na odcinku około 1 m. Sondaż 2/62 o wymiarach 0,75×0,75 m założono na środku istniejącego fragmentu majdanu (ryc. 5.6).

Szerszy zakres miały badania wykopaliskowe przeprowadzone w 2015 roku. Wzdłuż kilku osi pomiarowych wytyczono 12 sondaży. Wykop 1/15, o wymiarach 6×1,5 m, usytuowano w zachodniej części majdanu, tak aby objąć nim również stok wału. Na jego przedłużeniu, w kierunku wschodnim, założono sondaż 4/15 o wymiarach 1,5×1 m. Kolejny wykop 9/15 o wymiarach 2,5×1 m zlokalizowano w południowo-zachodniej partii majdanu na styku z wałem. Pozostałe, o wymiarach 0,3×0,3 m lub 0,3×0,5 m, zostały rozmieszczone w kilku punktach grodziska, tak aby uzyskać jak najpełniejszy wgląd w jego stratygrafię (ryc. 5.7). W sumie podczas badań w 1962 i 2015 roku rozpoznano około 15 m², co stanowi 5% powierzchni majdanu czyli zaledwie 0,4% powierzchni całego stanowiska.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Ze starszych badań wynikało, że na stanowisku występowała jedynie szczątkowo zachowana warstwa kulturowa pochodząca z okresu wczesnego średniowiecza. Uchwycono ją również w partii przywałowej podczas badań prowadzonych w 1962 roku (sondaż 1/62). Nie natrafiono jednak wówczas na pozostałości zabudowy grodu (ryc. 5.8). Bardziej zróżnicowany obraz stratygrafii rozpoznano w sondażach eksplorowanych w 2015 roku. Niemal we wszystkich przypadkach zadokumentowano warstwy kulturowe zalegające bezpośrednio pod leśną próchnicą. Największą miąższość układ nawarstwień miał w zachodniej i południowo-zachodniej części grodziska w miejscu styku majdanu z wałem, gdzie łączna grubość osadów sięgała powyżej 2 m. W górnej partii zalegały warstwy o genezie akumulacyjno-osuwiskowej

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 88 06.03.2020 06:59:58

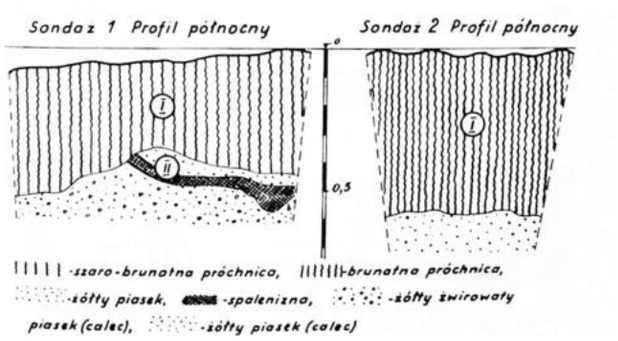

Ryc. 5.8. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 32)

Fig. 5.8. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Profiles of test pits made during 1962 exploration (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 32)

Ryc. 5.9. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Sondaż 1/15 – profil północny z reliktami półziemianki (fot. J. Dzieruk)

Fig. 5.9. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 1/15 – northern profile with semi-cellar relics (photo by J. Dzieruk)

złożone z szarobrunatnych sypkich piasków przewarstwionych próchnicą, zsuniętych z wyższych partii wału. W strefie majdanu miały one miąższość od 0,5 do 1,8 m. Poniżej występowały nawarstwienia związane z reliktami dookolnej zabudowy mieszkalnej. Najlepiej czytelne warstwy o takim charakterze zadokumentowano w sondażach 1, 4, 6, 9 i 11/15. Najpełniejszy wgląd w stratygrafię grodziska uzyskano w sondażu 1/15 (ryc. 5.9, 5.10). Odsłonięto w nim pozostałości częściowo wkopanego w podłoże budynku związanego z wałem. Zachowana ściana zachodnia obiektu miała niemal pionowy przebieg i wysokość 1,25 m. Granice tego budynku od strony majdanu były słabo czytelne z uwagi na jego piaszczyste wypełnisko, silne przemycie i przesuszenie warstw oraz daleko posunięty proces bielicowania. Spąg wypełniska wyznaczała warstwa brunatno-szarego, gruboziarnistego piasku z domieszką spalenizny i zmineralizowanego materiału organicznego (w-wa 10). Warstwa była lekko nachylona w kierunku środka majdanu. Być może pozostałość podłogi tego obiektu stanowiły relikty drewnianych belek ułożonych równolegle do przebiegu wału, których poprzeczne negatywy rysowały się w profilu wykopu. Jego wnętrze wypełniały warstwy zsunięte z wału (w-wy 6, 7), natomiast strop wyznaczała warstwa ciemnoszarej próchnicy ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wy 4 i 5) o zaburzonej strukturze. Na podstawie układu warstw stanowiących wypełnisko omawianego obiektu można sądzić, że jego szerokość i tym samym zabudowy podwałowej, wynosiła około 4 m. Prawdopodobnie częściowo budynek mógł być zagłębiony w ziemię. Nie wiadomo natomiast jaka była jego konstrukcja. W zasypisku oraz w warstwach przykrywających jego relikty odkryto dość jednolity, pod względem techniczno-morfologicznym, zespół naczyń wczesnośredniowiecznych związany z okresem funkcjonowania zabudowy. Na wschód od tego obiektu – w narożniku południowo-wschodnim sondażu 1/15 – zarejestrowano fragment głębiej osadzonej, nieckowatej jamy stykającej się bezpośrednio z pozostałościami opisanego budynku. Na jej wypełnisko składały się nieckowato leżące warstwy brązowoszarych i brunatnych przemytych piasków (w-wy 12–14), przykrytych warstwą drobnoplamistego, brązowoszarego piasku ze spalenizną, zalegającą również na obiekcie związanym z wałem. Miąższość jamy wynosiła niecałe 0,5 m. W jej obrębie nie stwierdzono żadnych materiałów ruchomych. Na szkicu A. Stubenraucha z badań w 1896 roku oznaczono w tej partii grodziska miejsce, skąd pozyskano ułamki naczyń. Nieckowaty układ warstw zarejestrowanych w obrębie zasypiska, luźna jego struktura oraz słabo rysująca się granica wkopu, przecinającego górną partię wypełniska wyżej położonej półziemianki, może dowodzić, że obiekt stanowi zasypisko wykopu z badań A. Stubenraucha, aczkolwiek nie można również wykluczyć, że natrafiono na fragment reliktów zabudowy rozmieszczonej bliżej środka majdanu, której kontynuację uchwycono w sondażu 4/15. Cała strefa zabudowy zajmowałaby wówczas pas o szerokości około 11 m. Na jej pozostałości, w postaci warstwy szarego próchnicznego piasku ze spalenizną, natrafiono w sondażach 6 oraz 10–12/15. Z reliktami zabudowy powiązano również uchwyconą w sondażu 9/15, na głębokości 1,8 m od współczesnego poziomu, warstwę szarobrunatnego żwiru ze spalenizną o miąższości 0,6 m (ryc. 5.11, 5.12). Jej strop zalegał na poziomie 102,9 m n.p.m., a więc znacznie niżej niż relikty budynku odkrytego w sondażu 1/15, a to mogłoby wskazywać, że należy ją łączyć z wewnętrznym ciągiem budynków. Zbyt krótki odcinek, na którym ją odsłonięto, nie daje możliwości określenia wielkości, ani konstrukcji zabudowy w tej części grodu. Występujące w humusie oraz warstwie zbielicowanego podglebia nieliczne ułamki naczyń całkowicie obtaczanych wskazują na młodszy epizod użytkowania tego

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 89 06.03.2020 06:59:59

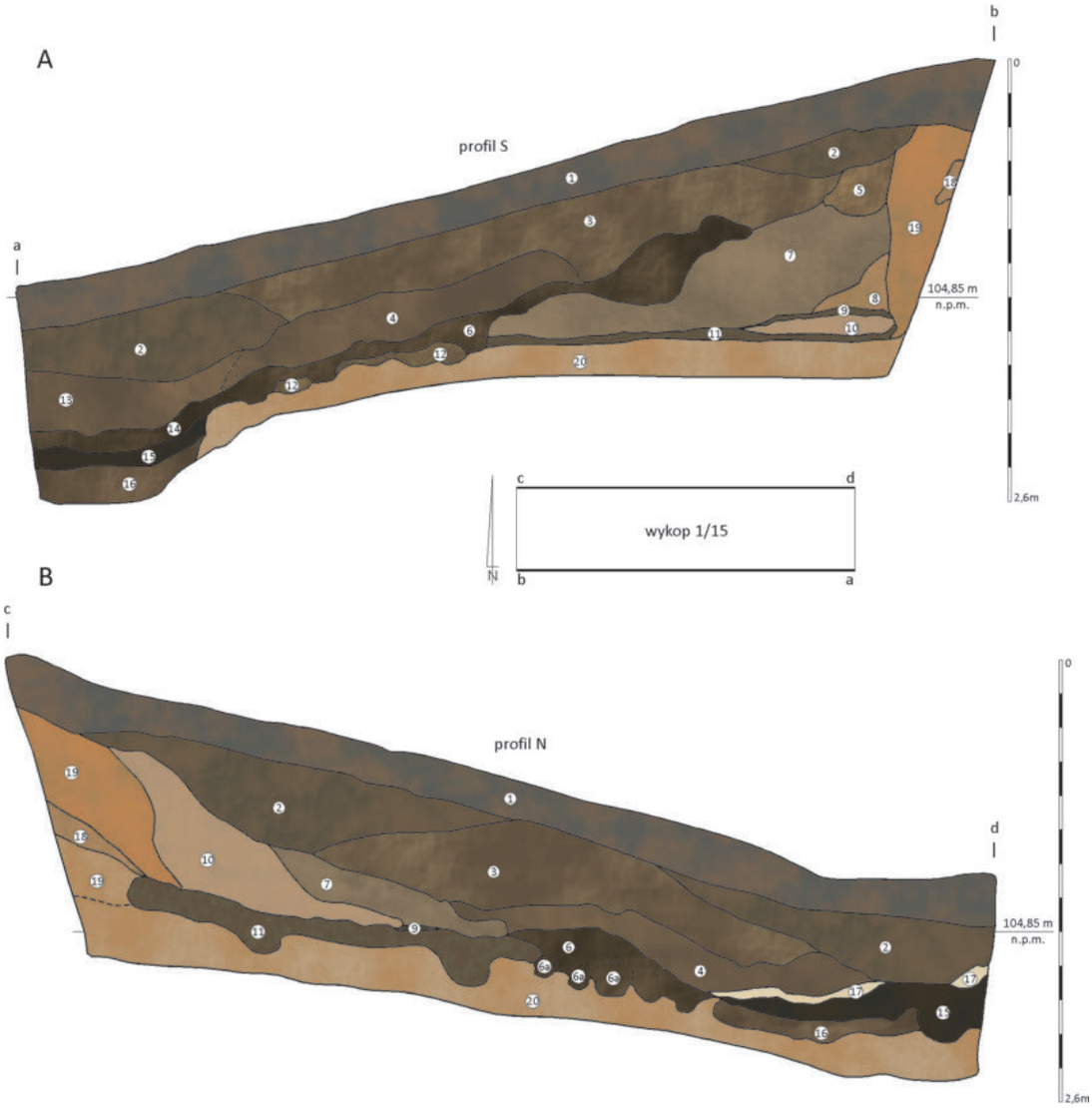

Ryc. 5.10. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Sondaż 1/15 z reliktami zabudowy podwałowej; A – profil południowy, B – profil północny. Legenda: 1 – humus; 2 – brązowo-brunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 1); 3 – brunatno-szary piasek luźny ze żwirem i węglami drzewnymi (w-wa 2); 4 – brązowoszary piasek luźny ze żwirem, spalenizną i popiołem (w- wa 4); 5 – żółtobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 2); 6 – ciemnobrunatny pasek luźny z domieszką jasnożółtego piasku ze żwirem, spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 5); 7 – szaro-brązowo-brunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 6); 8 – żółto-brunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 7); 9 – jasnooliwkowy piasek gliniasty (w-wa 7); 10 – żółto-szarobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 7); 11 – brunatno-szaro-oliwkowy piasek luźny ze żwirem (w-wa 10); 12 – żółtobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 5); 13 – brązowo-szary piasek luźny ze żwirem (w-wa 11); 14 – ciemnobrunatny pasek luźny z domieszką jasnożółtego piasku ze żwirem (w-wa 12); 15 – ciemnobrunatno-brązowy piasek luźny ze żwirem (w-wa 13); 16 – brązowo-ciemnobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 14); 17 – brunatno-szaro-żółty luźny piasek (w-wa 9); 18 – żółty piasek luźny z rdzawym żwirem (nasyp wału); 19 – pomarańczowo-rdzawy żwir z żółtym piaskiem (nasyp wału); 20 – jasnożółto-brunatny piasek luźny ze żwirem (calec) (rys. A. Bogusz, oprac. P. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 5.10. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 1/15 with relics of rampart buildings; A – southern profile, B – northern profile. Legend: 1 – humus; 2 – brownish-brown sand with gravel (layer 1); 3 – greyish brown sand with gravel and charcoals (layer 2); 4 – greyish brown sand with gravel, burnt matter and ash (layer 4); 5 – yellow brown sand with gravel (layer 2); 6 – dark brownish sand with a blend of light yellow sand with gravel, burnt matter and charcoals (layer 5); 7 – greyish brown, brownish sand with gravel (layer 6); 8 – yellow brownish sand with gravel (layer 7); 9 – light olive green loamy sand (layer 7); 10 – yellow brownish grey sand with gravel (layer 7); 11 – brownish grey, olive green sand with gravel (layer 10); 12 – yellow brownish sand with gravel (layer 5); 13 – brown grey sand wit gravel (layer 11); 14 – lose, dark brownish sand with a blend of light yellow sand with gravel (layer 12); 15 – brown dark brownish sand with gravel (layer 13); 16 – brown dark brownish sand with gravel (layer 14); 17 – brownish and greyish yellow sand (layer 9); 18 – yellow sand with rust-coloured gravel (rampart embankment); 19 – orange, rust-coloured gravel with yellow sand (rampart embankment); 20 – light yellow brownish sand with gravel (natural leyer), (drawn by A. Bogusz, elab. by P. Bojarski and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 90 06.03.2020 06:59:59

Ryc. 5.11. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil zachodni sondażu 9/15 (fot. J. Dzieruk)

Fig. 5.11. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 9/15 western profile (photo by J. Dzieruk)

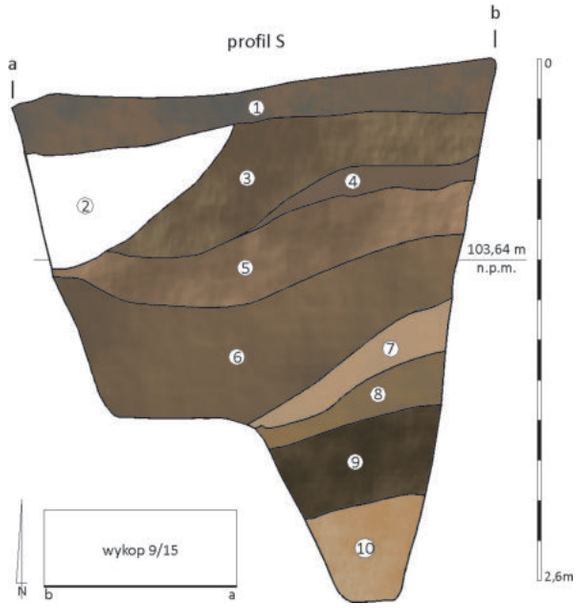

Ryc. 5.12. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Sondaż 9/15, profil południowy. Legenda: 1 – humus; 2 – wkop (zasypisko wykopu z 1896 r.?); 3 – brązowo-brunatny luźny piasek ze żwirem (w-wa 1); 4 – ciemnobrunatno-szary piasek luźny ze żwirem, węglami drzewnymi (w-wa 2); 5 – szarobrązowo-brunatny piasek (w-wa 3); 6 – brązowoszary piasek wymieszany ze spalenizną i popiołem (w-wa 4); 7 – szarobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 5); 8 – ciemnobrunatno-szary piasek wymieszany ze żwirem, spalenizną i popiołem (w-wa 6); 9 – ciemnobrunatno-szary piasek z węglami drzewnymi (w-wa 7); 10 – żółty piasek zmieszany ze żwirem (calec) (rys. A. Bogusz, oprac. P. Bojarski, W. Ochotny)

Fig. 5.12. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 9/15, southern profile. Legend: 1 – humus; 2 – cut (1896 trench backfill?); 3 – brown and brownish sand with gravel (layer 1); 4 – dark brownish grey sand with gravel and charcoals (layer 2); 5 – brownish greyish brown sand (layer 3); 6 – greyish brown sand mixed with burnt matter and ash (layer 4); 7 – brownish grey sand with gravel (layer 5); 8 – dark brownish grey sand mixed with gravel, burnt matter and ash (layer 6); 9 – dark brownish grey sand mixed with charcoals (layer 7); 10 – yellow sand mixed with gravel (natural leyer) (drawn by A. Bogusz, elab. by P. Bojarski and W. Ochotny)

miejsca, jednak zbyt wąski zakres prac terenowych oraz zniszczenia znacznej partii grodziska nie dają podstaw do określenia charakteru zabudowy oraz funkcji, jaką pełniło w tym okresie osiedle.

Zaplecze osadnicze

Z grodem związana była osada, usytuowana bezpośrednio po północnej, zniszczonej stronie grodziska, której ślad odkryto podczas badań powierzchniowych prowadzonych w 1962 roku (Mielenko, stan. 1a). Z powierzchni zebrano trzy ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych oraz fragment naczynia o technologii późnośredniowiecznej – tzw. ceramika stalowoszara (Olczak, Siuchniński 1966, 49). Na tej podstawie stanowisko wydatowano na VIII?–XIII wiek. W trakcie prac prowadzonych w 2015 roku nie potwierdzono jego istnienia. Zwiad powierzchniowy przeprowadzono wtedy również po zachodniej stronie grodziska na sąsiednim wzniesieniu, gdzie podczas badań AZP zlokalizowano jeszcze jeden punkt osadniczy (stanowisko 26). Również w tym przypadku nie znaleziono żadnego materiału źródłowego. Zauważono natomiast, że powierzchnia została silnie przeobrażona, w znacznej części pozbawiona pokrywy glebowej, odnotowano również liczne ślady wybierania żwiru i piasku. Przeprowadzone w tym miejscu w roku 2017 roku badania geofizyczne wskazały wyraźnie na obecność silnych anomalii, które mogą być świadectwem użytkowania tego miejsca w przeszłości, być może w okresie funkcjonowania grodu (ryc. 5.13). Szczególnie dotyczy to liniowych odkształceń geomagnetycznych, które można interpretować jako ślady rowów stanowiących być może dodatkowe zabezpieczenie dojścia do grodu od strony zachodniej. Podobny typ anomalii zaobserwowano również bezpośrednio przy podstawie wału grodziska od strony zewnętrznej, skąd być może wybierano ziemię do nadsypania wałów (Wroniecki 2017).

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko datowane było ogólnie na wczesne średniowiecze (Łęga 1930;

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 91 06.03.2020 07:00:00

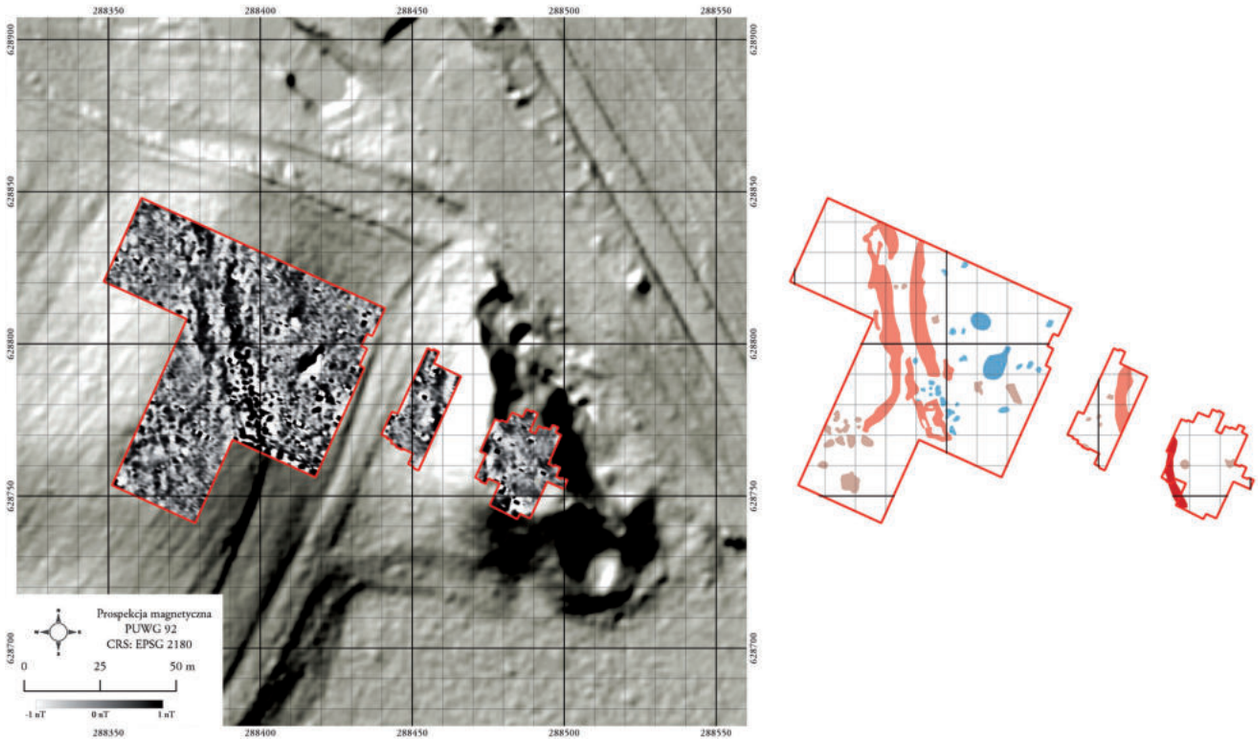

Ryc. 5.13. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie. Wyniki badania geomagnetycznego wykonane w 2017 roku (oprac. P. Wroniecki)

Fig. 5.13. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune. Results of geomagnetic survey conducted in 2017 (elab. by P. Wroniecki)

Kunkel 1932; Eggers 1960). W wyniku badań sondażowych przeprowadzonych w latach 60-tych XX wieku pozyskano zespół materiałów ceramicznych stanowiących podstawę określenia chronologii grodziska w przedziale czasu od VIII do XII wieku (Olczak, Siuchniński 1966, 19) (ryc. 5.14). O tak szerokim przedziale chronologicznym zdecydowała obecność zróżnicowanych pod względem technologiczno-morfologicznym fragmentów naczyń zarówno ręcznie lepionych, górą obtaczanych typu Menkendorf, jak też obecnych w zbiorze z badań A. Stubenraucha ułamków naczyń całkowicie obtaczanych, reprezentujących młodszy horyzont garncarstwa pomorskiego. Większy zespół ceramiki liczący w sumie 170 fragmentów pozyskano w 2015 roku z nawarstwień kulturowych grodziska, głównie z warstw interpretowanych jako relikty zabudowy (ryc. 5.15). W zespole tym było 35 wylewów pochodzących z naczyń reprezentujących różne techniki wykonania, w tym cztery egzemplarze ręcznie lepione (11,4%; ryc. 5.15d), siedem okazów przykrawędnie obtaczanych nawiązujących do okazów typu Sukow (GT II. – 20%; ryc. 5.15a, c), 11 częściowo obtaczanych, zazwyczaj niezdobionych typu Feldberg (odmiana a; 31,4%; ryc. 5.15b, e, g) oraz 12 częściowo obtaczanych typu Menkendorf (w tym sześć niezdobionych; 34,2%; ryc. 5.15f). Generalnie dominowały niezdobione, słabo profilowane formy esowate lub baniaste zaliczane do wczesnych form typu Feldberg odmiany a, ale też starsze od nich niezdobione naczynia typu Sukow (25,7%) (Łosiński, Rogosz 1983, 203–205; ryc. 174, 175). Znaczący był jednak udział naczyń częściowo obtaczanych typu Menkendorf zdobionych charakterystycznymi dla tej grupy motywami linii falistej (17,1%; Łosiński, Rogosz 1983, 205–208; ryc. 178). Stosunkowo liczebne zespoły naczyń odkryto w warstwach zadokumentowanych w sondażu 9/15 łączonych z najstarszą fazą zabudowy półziemiankowej (w-wa 4, 6, 7c) (ryc. 5.15a, b, g) oraz w warstwach destrukcyjnych wału przykrywających wypełnisko półziemianki w sondażu 1/15 (w-wa 7). W pierwszym przypadku pozyskano 23 ułamki naczyń, w tym sześć wylewów przyporządkowanych do jednego okazu całkowicie ręcznie lepionego (Sukow A), dwóch przykrawędnie obtaczanych (Sukow B) (ryc. 5.15a) oraz dwóch naczyń typu Feldberg (odmiana a), z tym, że jeden z nich był zdobiony (ryc. 5.15g). Ponadto w zespole tym występował również fragment talerza ręcznie lepionego. Liczniejsza była seria naczyń z warstwy 7 w sondażu 1/15 składająca się z 57 ułamków ceramiki, w tym 12 wylewów zaliczonych do naczyń typu Feldberg (4 fragm.) i typu Menkendorf (8 fragm.), z których dwa były niezdobione. W warstwie 5 tego samego sondażu odkryto osiem fragmentów naczyń, wśród których były dwa wylewy naczyń przykrawędnie obtaczanych. Występowanie w najniżej zalegających nawarstwieniach, w partii przywałowej, niezdobionych naczyń typu Sukow oraz starszych odmian typu Feldberg sugeruje, że początki grodu należy datować co najmniej na 2. połowę VIII wieku (ryc. 5.13). Jego funkcjonowanie objęło również stulecie następne, na co wskazuje obecność naczyń

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 92 06.03.2020 07:00:01

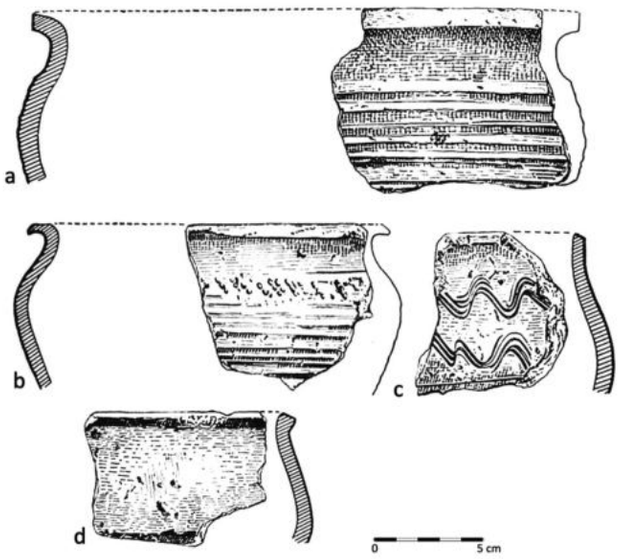

Ryc. 5.14. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku pochodząca z powierzchni stanowiska (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 33)

Fig. 5.14. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from site surface collected in 1962 exploration (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 33)

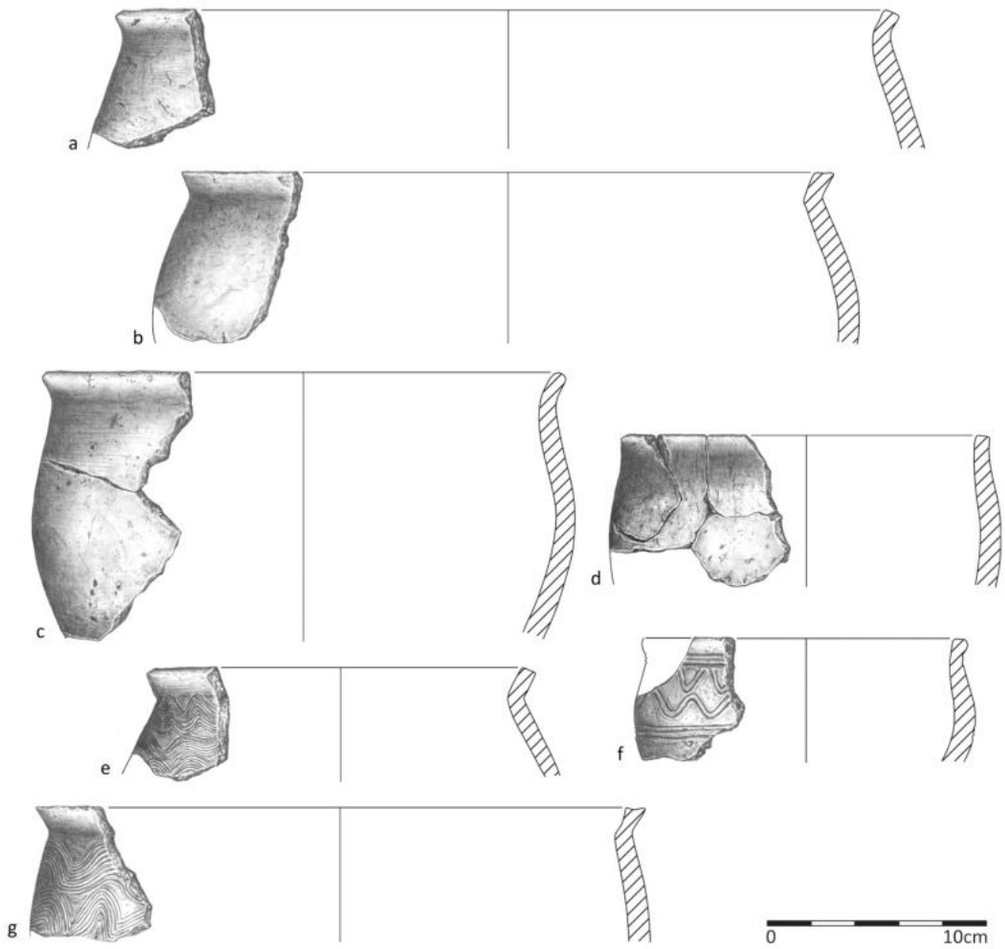

Ryc. 5.15. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2015: a, b, g – sondaż 9/15, w-wa 4; c, d – sondaż 1/15, w-wa 4; e – sondaż 1/15, w-wa 1; f – sondaż 1/15, w-wa 6 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 5.15. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery collected in 2015 exploration: a, b, g – test pit 9/15, layer 4; c, d – test pit 1/15, layer 4; e – test pit 1/15, layer 1; f – test pit 1/15, layer 6 (drawn by B. Kowalewska)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 93 06.03.2020 07:00:01

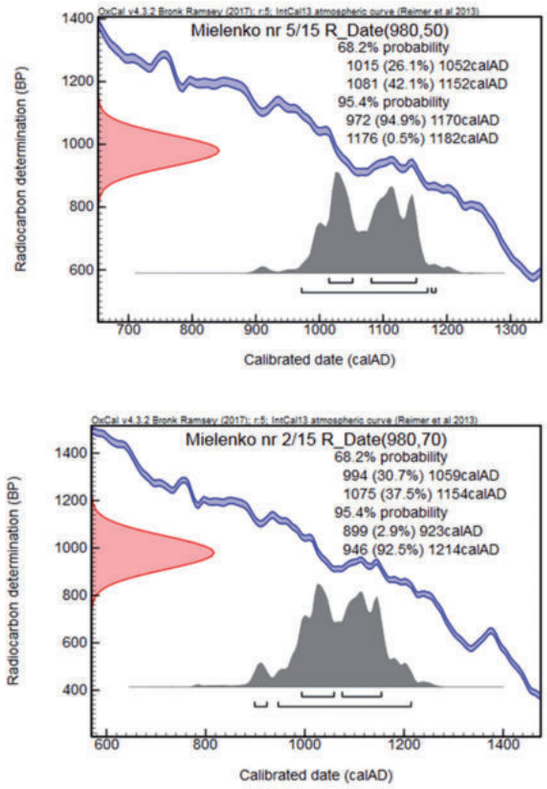

Ryc. 5.16. Mielenko Drawskie, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Krąpiec).

Fig. 5.16. Mielenko Drawskie, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. by M. Krąpiec)

typu Menkendorf także w warstwach rozsypiskowych wału (w-wa 7; sondaż 1/15). Chronologia użytkowania grodu odpowiadałaby zatem fazie 2 rozwoju lokalnego garncarstwa w przedziale czasu od 2. połowy VIII do 3. ćwierci IX wieku (por. rozdział 1.4). Z tym samym horyzontem łączyć należy niektóre stanowiska grodowe na omawianym obszarze, przede wszystkim grodzisko w Drawsku Pomorskim, Siemczynie i domniemane stanowisko tego rodzaju w Jasnopolu. Datowanie to pozostaje jednak w sprzeczności z wynikami analizy radiowęglowej węgli drzewnych pozyskanych z warstwy 5 z sondażu 1/15, zalegającej w obrębie obiektu związanego z zabudową podwałową oraz warstwy 7 z sondażu 9/15. W obu przypadkach uzyskano podobny wiek konwencjonalny 980±50 BP (MKL-2827) i 980±70 BP (MKL-2826), który po przeliczeniu na lata kalendarzowe z prawdopodobieństwem 68,2% wynosi odpowiednio: lata 1015—1152 AD (ryc. 5.16a) oraz 994–1154 AD (ryc. 5.16b) (Krąpiec 2015)[11].

Rozważyć należy również możliwość użytkowania badanego miejsca w okresie późniejszym. W warstwie podglebia odkryto wprawdzie tylko jeden fragment pochodzący od naczynia całkowicie obtaczanego, ale obecność tego rodzaju ceramiki potwierdzono podczas badań A. Stubenraucha w 1896 roku. Świadczyć to może o tym, że po okresie przerwy w użytkowaniu, miejsce to zostało ponownie zasiedlone w XI–XII wieku (?).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 235); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2015 roku).

Zbiory

- *Badania 1896 rok:* kilkadziesiąt fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych (Muzeum Narodowe w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (nr inw. 4371, M 288, M 511, M 648).
- *Badania 1962 rok:* 13 ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych (IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu – nr inw. 6, 7).
- *Badania 2015 rok:* 172 ułamki naczyń ceramicznych (171 fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, 1 fragment ceramiki pradziejowej – nr inw. 1–39/15), rozcieracz kamienny (nr inw. 1/15), a ponadto 63 fragmenty kości zwierzęcych (nr inw. 1–15/15) (IA UMK w Toruniu).

[11] Trudno na tym etapie badań, wyjaśnić istniejącą rozbieżność. Być może na otrzymany wynik analizy miały wpływ warunki depozycji, a więc luźne podłoże, sypka i mało zwięzła struktura warstw oraz liczne przerosty korzeniowe i związana z tym migracja wód opadowych.

6 NĘTNO, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	26–17
Numer stanowiska na obszarze AZP:	86
Nazwa dawna miejscowości:	Nuthagen *(niem.), Topographische Karte* 1936, Labenz [2360] (ryc. 6.1)
Nazwa miejscowa:	*Burgwerder* (Olczak, Siuchniński 1966, 52)
Położenie:	N 53°37'38", E 15°48'28" (ryc. 6.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Grodzisko usytuowane jest w środkowej części wyspy leżącej w południowej części Jeziora Gęgnowskiego zajmującego fragment rozległej rynny subglacjalnej o przebiegu N–S. Wyspa z grodziskiem jest największą z trzech wysp znajdujących się w obrębie szerszej (400–500 m) części jeziora. Kształtem nawiązuje ona do formy jeziora, o osi dłuższej na linii N–S (350×100 m). Od zachodniego brzegu wyspa jest oddalona około 120 m, a od wschodniego około 250 m. Odległość od wyspy położonej na północ wynosi zaledwie 20 m. Południowa, płaska partia stanowiska wznosi się do 2 m ponad poziomem wody. Najwyższe części wyspy to północna i centralna osiągające maksymalnie do 107,25 m n.p.m. Jest to wydłużony pagórek o stokach do wysokości 6 m będący fragmentem piaszczysto-żwirowego wału ozowego. Kolejne takie formy o przebiegu N–S, nawiązujące do kierunku przebiegu rynny, znajdują się na wschód i północ od stanowiska, m.in. przy wschodnim brzegu jeziora na wysokości wyspy z grodziskiem. Przy wschodnim i północnym brzegu Jeziora Gęgnowskiego występują listwy akumulacyjnych terasów jeziornych (dawne powierzchnie jeziorne) zbudowane z iłów, mułków i piasków, miejscami z gytii (niższe fragmenty, przy brzegu). Przy brzegu południowym pozostałością dawnego jeziora są równiny torfowe. Rynna wcina się w falistą równinę morenową o średniej wysokości 115 m n.p.m. zbudowaną z glin. Stoki rynny bardziej strome przy północnej części jeziora osiągają 5–7 m, ich dolne partie mają formę skarp.

HYDROGRAFIA: Grodzisko znajduje się na Jeziorze Gęgnowskim o powierzchni 57 ha i maksymalnej głębokości 3 m (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016, 147). Włączone jest ono w system jezior, przez które przepływa Stara Rega, lewy dopływ Regi. Lustro wody obecnie kształtuje się na poziomie 96,4 m n.p.m., na kolejnych wydaniach arkusza Labenz (*Topographische Karte* 1936*)* poziom wody w jeziorze oznaczano na 98,3 m n.p.m.

GLEBY: Grodzisko położone jest na glebach brunatnych wyługowanych powstałych z piasków słabogliniastych i luźnych. Gleby te pokrywają też obszary po wschodniej stronie Jeziora Gęgnowskiego. Po zachodniej natomiast dominują gleby brunatne wyługowane wytworzone na piaskach gliniastych. Na południowy zachód od stanowiska występują płaty czarnych ziem powstałych na piaskach gliniastych mocnych. Tereny wokół południowego krańca jeziora i niższe partie przy brzegu, na północ stanowiska, pokryte są glebami torfowymi wytworzonymi na torfach niskich.

Opis stanowiska

Grodzisko stanowi jeden z elementów wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego znajdującego się na dużej, najbardziej wysuniętej na południe, wyspie Jeziora Gęgnowskiego (stan. 1). Według typologii J. Olczaka obiekt został zaliczony do grodzisk jednoczłonowych, typu pierścieniowatego o kolistym kształcie (IA1; 1991, tab. 21, poz. 230). Poza nim składa się on jeszcze z trzech członów tj. dwóch osad otwartych, przylegających do niego od strony północnej (stan. 1b) i połu-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 95 06.03.2020 07:00:02

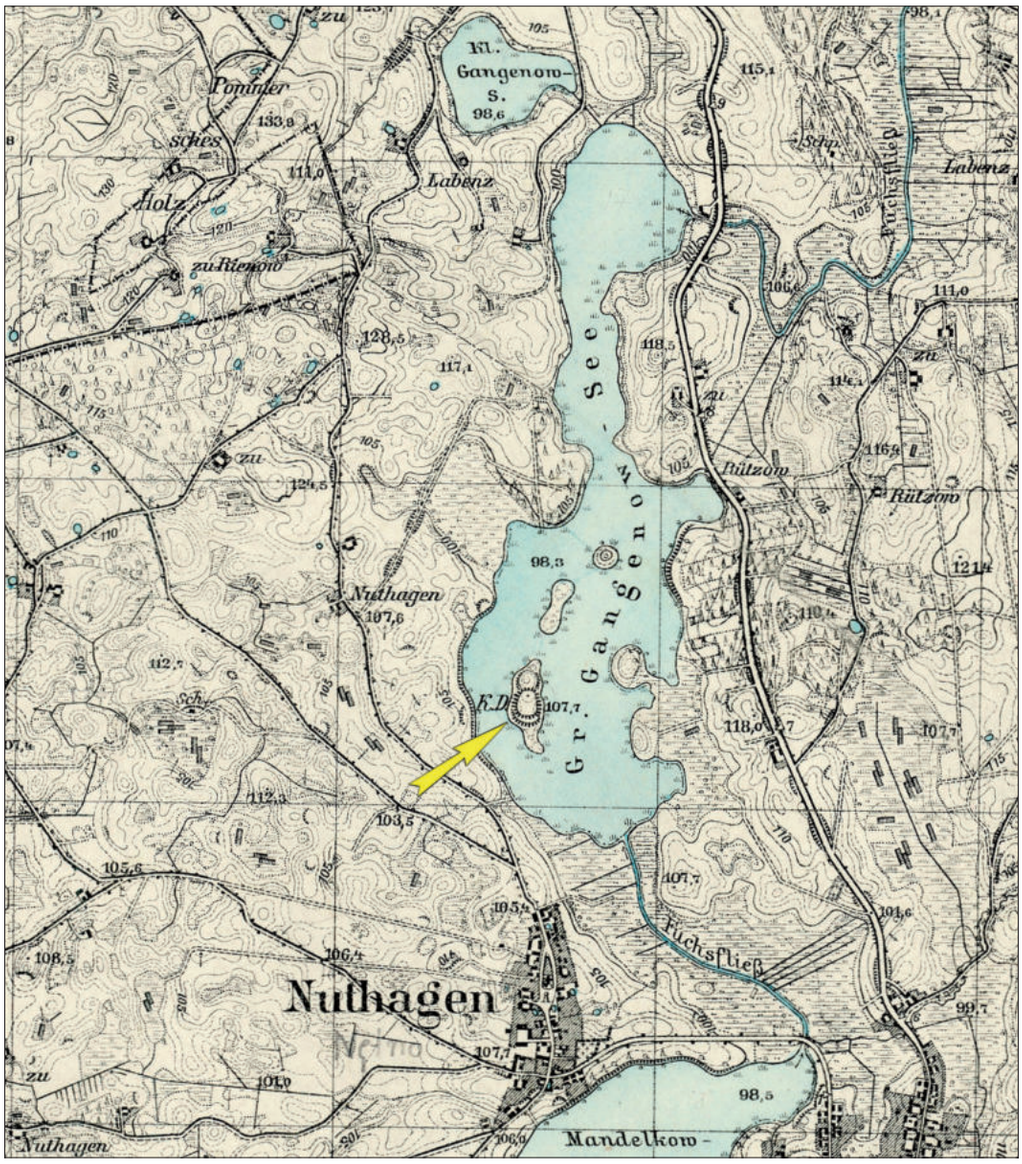

Ryc. 6.1. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru przy Jeziorze Gęgnowskim (*Topographische Karte* 1936, arkusz: Labenz); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 6.1. Nętno, Drawsko Pomorskie commune. Map of Lake Gęgnowskie area (*Topographische Karte* 1936, sheet: Labenz); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

dniowej (stan. 1a) wraz z reliktami nabrzeży/pomostów, usytuowanych po południowo-zachodniej stronie wyspy (stan. 1a), oraz mostu wraz ze wschodnim przyczółkiem (stan. 38) (ryc. 6.3, 6.4a). Obiekt o wymiarach w podstawie około 70×80 m i powierzchni około 0,25 ha ma kształt eliptyczny. Szczątkowo zachowane wały widoczne są na północnej i południowej krawędzi wyeksponowanej formy terenowej, wypiętrzonej około 6–7 m ponad poziom lustra wody. Od strony północnej i południowej zewnętrzny stok wału obłożony jest kamieniami polnymi. Obecnie jego powierzchnię porastają liczne drzewa i gęste krzaki (ryc. 6.5). Mniej zarośnięty jest obszar znajdujący się bezpośrednio po obu stronach grodziska, gdzie zlokalizowano pozostałości osad podgrodowych. Wprawdzie strefa przykrawędziowa wyspy zdominowana jest w tym miejscu również przez liczne drzewa i krzaki, to jednak centralna część obu tych stanowisk, użytkowana jeszcze w latach 60-tych XX wieku jako pastwisko, porośnięta jest jedynie roślinnością trawiastą. Powierzchnia terenu od strony północnej grodziska wynosi około 1 ha, nieco mniejszy jest obszar osady usytuowanej po południowej stronie grodziska – około 0,6 ha.

Również pozostałości przyczółka mostowego, zlokalizowanego bezpośrednio nad brzegiem jeziora w południowo-zachodniej części wyspy, występują na obszarze porośniętym obecnie licznymi drzewami. Zasadnicza partia reliktów mostu wczesnośredniowiecznego zalega jednak na dnie akwenu zarówno w strefie litoralnej, jak i w obrębie misy jeziornej do głębokości około 2 m przy lustrze wody kształtującym się na poziomie 96,4 m n.p.m. W miejscu jego występowania, zarówno przy samej wyspie, jak i przy brzegu jeziora rozciąga się pas

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 96 06.03.2020 07:00:03

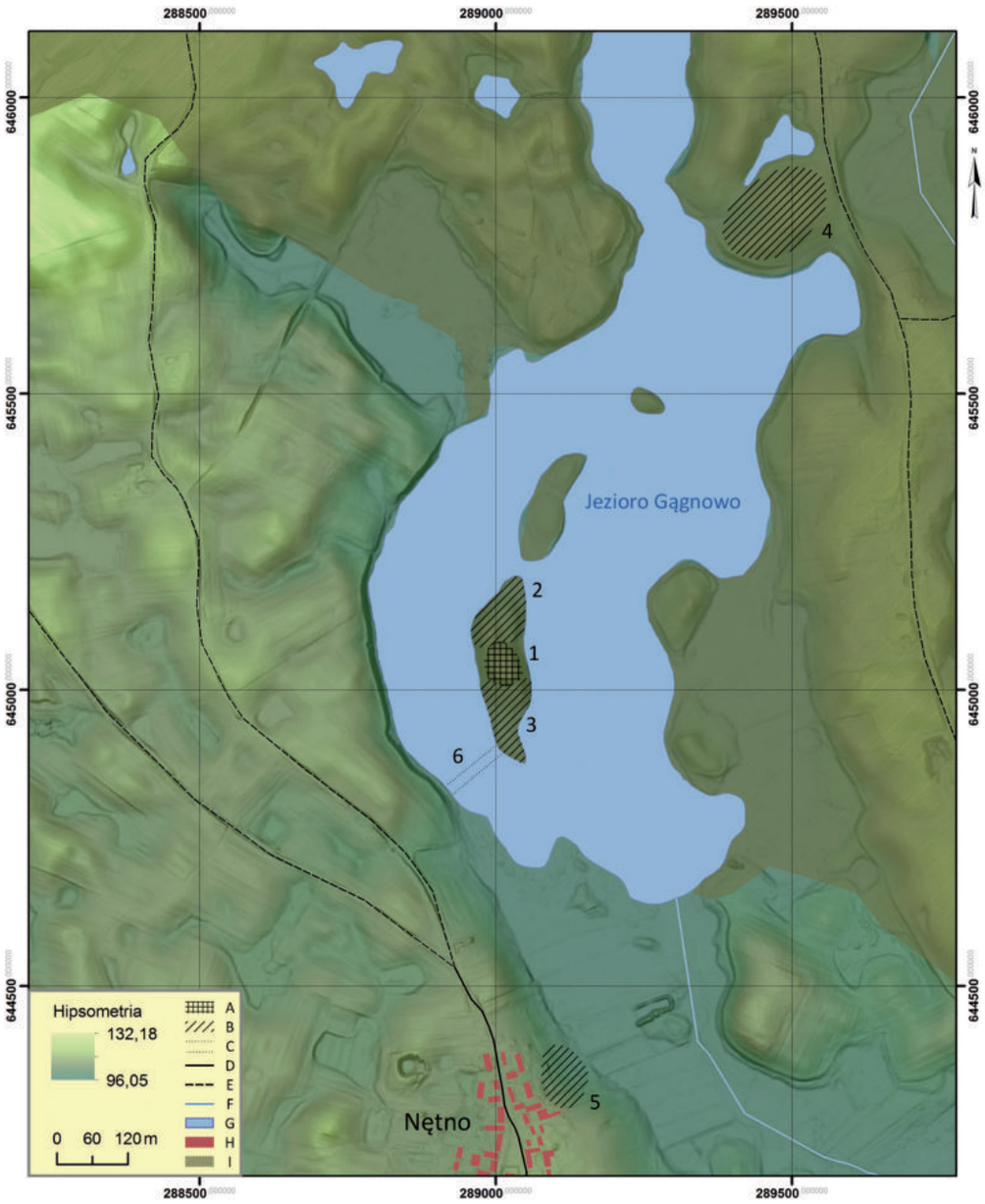

Ryc. 6.2. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – relikty mostu; D – drogi; E – drogi gruntowe; F – cieki; G – zbiorniki wodne; H – zabudowa; I – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 1a; 3 – stan. 1b; 4 – stan. Rydzewo, stan. 30; 5 – stan. 10; 6 – stan. 38 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 6.2. Nętno, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – settlement; C – relics of bridge; D – roads; E – dirt roads; F – watercourses; G – water bodies; H – buildings; I – forests; 1 – site 1; 2 – site 1a; 3 – site 1b; 4 – site Rydzewo, site 30; 5 – site 10; 6 – site 38 (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

roślinności szuwarowej o szerokości około 10–50 m. Jedynie centralna część mostu na długości około 40 m usytuowana jest w strefie akwenu nie zajętej przez trzcinowisko. Również relikty nabrzeży/pomostów znajdujących się przy zachodnim brzegu wyspy występują w nie zarośniętej części akwenu, gdyż od strony zachodniej wyspy pas trzcin ulega stopniowemu zwężeniu aż do ich całkowitego zaniku. W miejscu zalegania reliktów mostu wczesnośredniowiecznego, poza strefą roślinności szuwarowej, dno ma bardziej skonsolidowaną strukturę składającą się z licznych kamieni i zwalonych, częściowo nadpalonych elementów konstrukcyjnych mostu.

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnym ze znanych średniowiecznych źródeł pisanych. W literaturze przedmiotu stanowisko to po raz pierwszy wzmiankowano w 2. połowie XIX wieku (nazwa niem. *Burgwerder*). Według informacji A. Zechlina jedna z trzech

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 97 06.03.2020 07:00:04

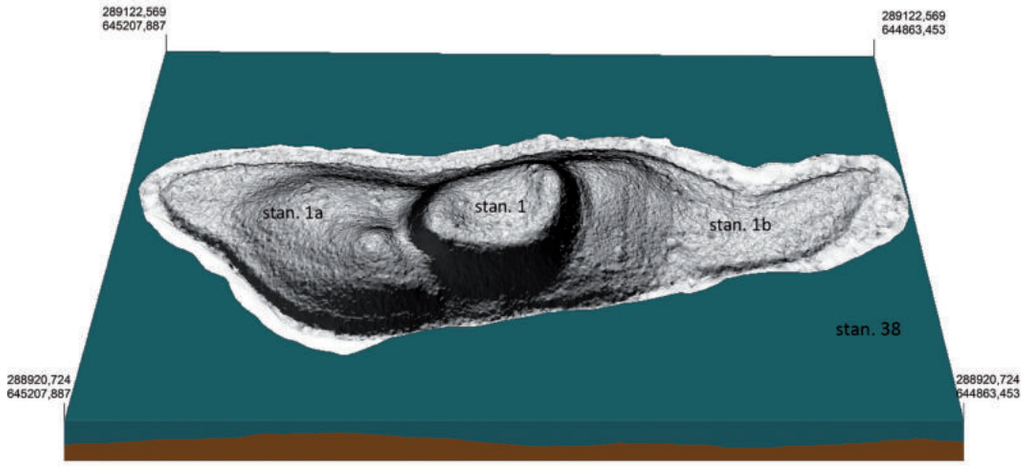

Ryc. 6.3. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS. stan. 1 – grodzisko; stan 1a, 1b – osady; stan. 38 – most (rys. M. Skrzatek)

Fig. 6.3. Nętno, Drawsko Pomorskie commune. ALS based numerical land model. Site 1 – the stronghold; sites 1a, 1b – settlements; site 38 – bridge (drawn by M. Skrzatek)

wysp znajdujących się na Jeziorze Gęgnowskim miała być połączona drewnianym „pomostem" z brzegiem jeziora (Zechlin 1886, 99). Znajdujące się na niej grodzisko kilkakrotnie wymienione zostało w publikacjach niemieckich, jak i polskich zarówno przed II wojną światową (Behla 1888, 138, nr 2; Łęga 1930, 522, jako „Nuthagen"; Kunkel 1932, 92, nr 6), jak i w okresie późniejszym (Eggers 1960, 44, nr 160; Łosiński 1982, 319–321; Rymar 2015, 103). Na przedwojennych mapach niemieckich miejsce to oznaczone jest jako pomnik historyczno-kulturowy (*Topographische Karte* 1936, arkusz Labenz [2306]). Do początku lat 60-tych XX wieku na wyspie prowadzono jedynie prospekcje o charakterze powierzchniowym, m.in. badania w 1938 roku (za: Olczak, Siuchniński 1966, 55). Większy zakres miały dopiero prace o charakterze sondażowo-weryfikacyjnym zrealizowane w kwietniu 1962 roku przez ekspedycję Instytutu Prehistorii UAM w Poznaniu pod kierunkiem K. Siuchnińskiego (Olczak, Siuchniński 1966, 55). Ponowne badania archeologiczne, pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka z IA UMK w Toruniu, przeprowadzono dopiero w latach 2015–2016 w ramach projektu NPRH *Człowiek na Pograniczu*. Zespół toruńskich badaczy, w którym byli ponadto P. Błędowski, B. Kowalewska, P. Szczepanik wykonał wówczas systematyczne badania weryfikacyjno-sondażowe obejmujące swoim zakresem grodzisko, przylegające do niego obie osady podgrodowe, strefę lądową przyczółku mostowego i zachodnią krawędź wyspy. Wyniki tych badań zostały w skrócie przedstawione w ramach publikacji sprawozdawczej stanowiącej pokłosie kolejnej XX Sesji Pomorzoznawczej, która odbyła się w Gdańsku w 2015 roku (Błędowski, Chudziak, Kaźmierczak, Kowalewska 2018, 449–460).

W związku z realizacją projektu NPRH *Człowiek na Pograniczu* w 2015 roku przeprowadzono ponadto badania paleogemorfologiczne obejmujące wiercenia wyspy (IG PAN w Toruniu; J. Kordowski), a rok później pobrano również rdzeń osadów jeziornych do badań palinologicznych przeprowadzonych przez Agnieszkę Noryśkiewicz z IA UMK w Toruniu.

Zakres prac badawczych

W trakcie prac o charakterze sondażowo-weryfikacyjnym prowadzonych w 1962 roku przez ekspedycję Instytutu Prehistorii UAM w Poznaniu na grodzisku wykonano łącznie pięć sondaży wzdłuż osi N–S. Trzy z nich usytuowane na skraju tej formy założono na planie kwadratu o długości boku 0,4 m (sondaże 1, 2, 5/62), a kolejne dwa założone u wewnętrznej podstawy wału grodziska miały wymiary 0,35×0,4 m (sondaż 3/62) i 0,75×0,75 m (sondaż 4/62) (Olczak, Siuchniński 1966, 55)[12] (ryc. 6.6). W latach 2015–2016 na grodzisku założono trzy wykopy badawcze o łącznej powierzchni 0,31 ara usytuowane na osi N–S (ryc. 6.7, 6.8). Pierwszy o wymiarach 2×6 m został zlokalizowany w północnej części stanowiska, przy wewnętrznej podstawie wału, w miejscu domniemanej zabudowy grodu (wykop 1/15). Drugi wykop o wymiarach 2×7,5 m założono po przeciwległej stronie stanowiska, w najwyższym punkcie wału, po jego zewnętrznej stronie (wykop 2/15). Wykop trzeci najmniejszy, o wymiarach 2×2 m zlokalizowano w centralnej części majdanu (wykop 3/15). W tym samym roku przeprowadzono również badania wier-

[12] Na opublikowanym planie wszystkie wykopy mają taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 36).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 98 06.03.2020 07:00:05

Ryc. 6.4. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie. a – widok od strony południowo-zachodniej na Jezioro Gęgnowskie (fot. W. Stępień); b – widok od strony północno-zachodniej na południową część Jeziora Gęgnowskiego (fot. W. Rączkowski)

Fig. 6.4. Nętno, Drawsko Pomorskie commune. a – southwestern view of Lake Gęgnowskie (photo by W. Stępień); b – northwestern view of Lake Gęgnowskie southern part (photo by W. Rączkowski)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 99 06.03.2020 07:00:06

Ryc. 6.5. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Widok na grodzisko od strony północnej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 6.5. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Northern view of the stronghold (photo by R. Kaźmierczak)

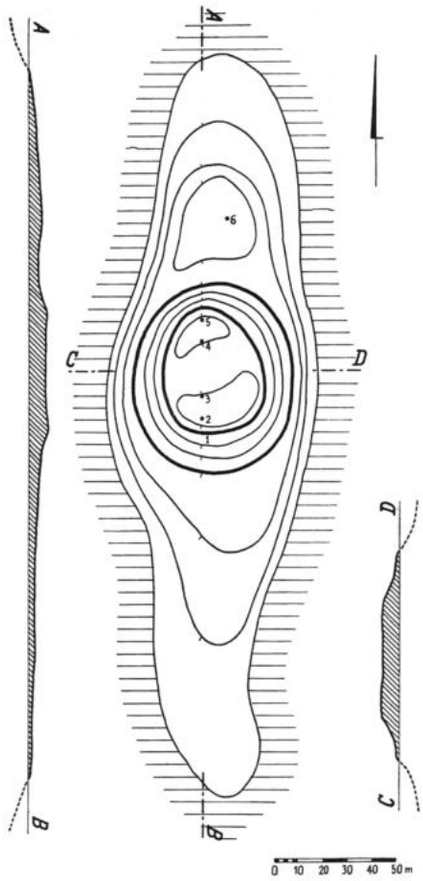

Ryc. 6.6. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1, 1a, 1b. Plan warstwicowy grodziska i osad podgrodowych z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowiska (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 36)

Fig. 6.6. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, sites 1, 1a, 1b. Contour map of the stronghold and adjacent settlements, with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 36)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 100 06.03.2020 07:00:10

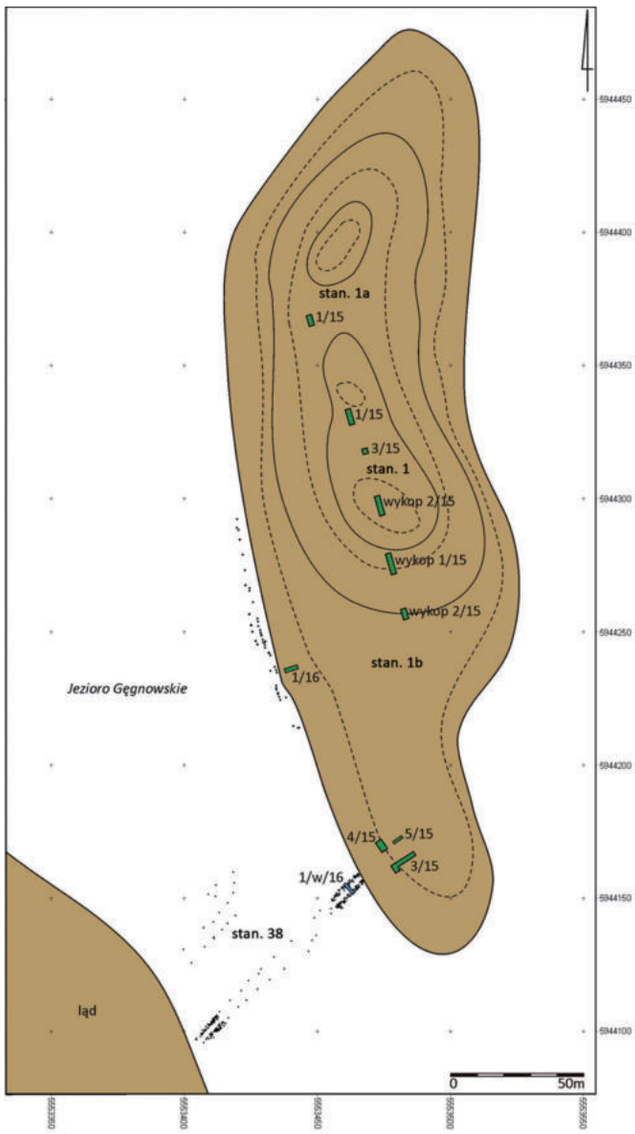

Ryc. 6.7. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1, 1a, 1b, 38. Plan warstwicowy grodziska i osad podgrodowych z lokalizacją wykopów archeologicznych z lat 2015–2016 i naniesionymi reliktami przepraw mostowych oraz konstrukcji przybrzeżnych (rys. R. Kaźmierczak, B. Kowalewska)

Fig. 6.7. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, sites 1, 1a, 1b, 38. Contour map of the stronghold and adjacent settlements showing 2015–2016 trenches, relics of bridges and lake shore structures (drawn by R. Kaźmierczak and B. Kowalewska)

ceniowe grodziska uzyskując wgląd w pełen profil jego nawarstwień kulturowych. Powierzchnia grodziska, jak i pozostała powierzchnia wyspy objęte zostały również penetracją powierzchniową. W sumie w 1962 i 2015 roku przebadano około 32 m², co stanowi zaledwie około 1,2 % powierzchni całego stanowiska.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

W trakcie badań sondażowych przeprowadzonych w 1962 roku nie uzyskano zbyt wielu danych na temat stratygrafii kulturowej grodziska (Olczak, Siuchniński 1966). W trzech niewielkich wykopach sondażowych usytuowanych wzdłuż jednej osi badawczej oprócz brunatnej próchnicy o miąższości około 0,25 m zalegającej na żółtej, naturalnej glinie nie stwierdzono jakichkolwiek nawarstwień kulturowych (sondaże 1, 2, 5). W dwóch pozostałych sondażach zlokalizowanych na obrzeżu lekko wklęsłego majdanu natrafiono natomiast na warstwę kulturową w postaci *szarej ziemi z soczewkami żółtej gliny* o miąższości 0,45 m (sondaż 3) oraz warstwę próchniczną zalegającą do głębokości 0,52 m (sondaż 4). Ze względu na niewielki zakres prac terenowych nie odkryto wtedy żadnych śladów zabudowy (ryc. 6.9).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 101 06.03.2020 07:00:11

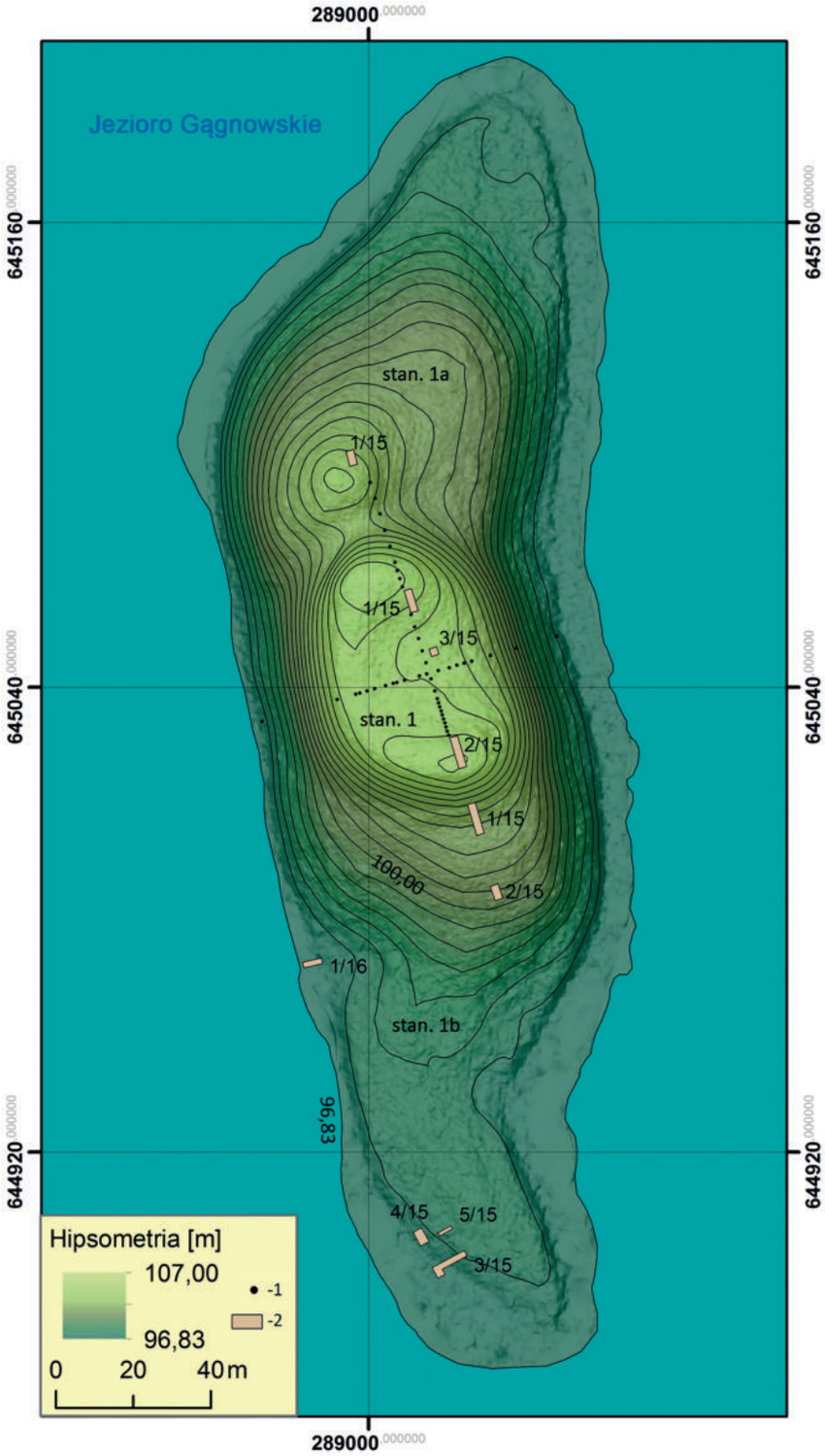

Ryc. 6.8. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1, 1a, 1b stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – odwierty z 2015 roku; 2 – wykopy z lat 2015–2016 (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 6.8. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, sites 1, 1a, 1b site 1. ALS based stronghold contour plan with borehole and trench locations; Legend: 1 – 2015 boreholes. 2 – 2015–2016 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

Pełniejszy wgląd w stratygrafię nawarstwień kulturowych grodziska uzyskano w 2015 roku. W jego północnej części, przy wewnętrznej podstawie wału poza humusem o miąższości 0,2–0,3 m, zadokumentowano trzy główne warstwy i wyróżniono cztery obiekty o łącznej miąższości nie przekraczającej 1,6 m, które wska-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 102 06.03.2020 07:00:13

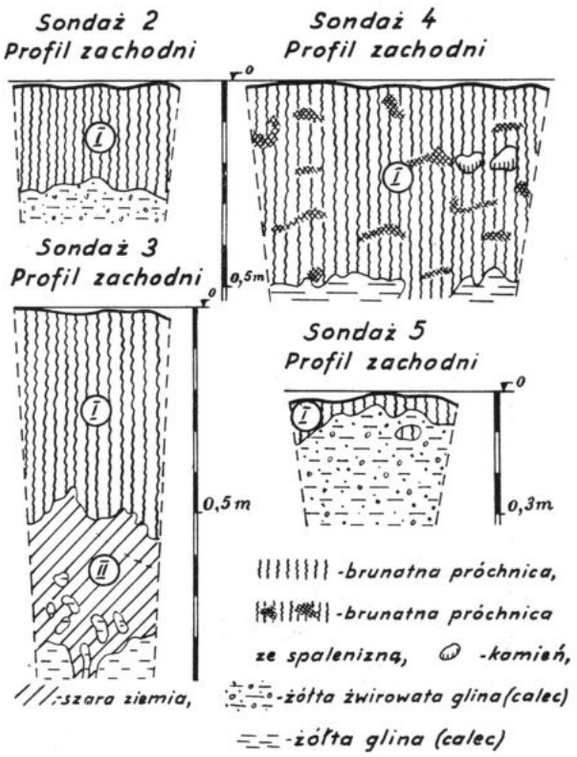

Ryc. 6.9. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 37)

Fig. 6.9. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Profiles of 1962 test pits (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 37)

zują na mieszkalny charakter tej części grodu (wykop 1/15) (ryc. 6.10). Ich wzajemne relacje przestrzenne odzwierciedlają co najmniej dwie fazy użytkowania obiektu w okresie wczesnego średniowiecza. Ze starszą z nich powiązano warstwę szaro-brunatnych piasków luźnych przemieszaną z jasnożółtymi piaskami ilastymi (w-wa 3) zalegającą niemal na całej powierzchni wykopu. Jej miąższość wynosiła od 0,1 do 0,6 m i prawdopodobnie jest związana ze starszą linią zabudowy przywałowej. Z tym horyzontem osadniczym powiązać można również dwa obiekty: wyróżniony na profilu wschodnim jednowarstwowy negatyw posłupowy (ob. 3/15) oraz dwuwarstwową nieregularną w rzucie jamę o nieckowatym profilu zarejestrowaną w środkowej partii wykopu, o miąższości nie przekraczającej 0,25 m (ob. 2/15). W obrębie tego poziomu, poza ceramiką naczyniową, natrafiono także na trzy fragmenty dirhemów arabskich. Młodszy etap użytkowania majdanu wyznacza z kolei horyzontalnie usytuowana warstwa szaro-brunatnych piasków gliniastych z grudkami polepy o grubości około 0,8 m (w-wa 2) przecinająca warstwę 3 i występująca w środkowej oraz północnej części wykopu. Integralnie związane są z nią także dwa kolejne obiekty zadokumentowane w jej spągu przy północnym profilu tego wykopu (ob. 1, 4/15). Obie jamy o podobnej miąższości dochodzącej do 0,6 m, charakteryzowały się trapezowatym przekrojem i wielowarstwowym wypełniskiem, na które poza szarobrunatnymi piaskami gliniastymi i luźnymi składały się także węgle drzewne, spalenizna oraz polepa. Niewykluczone, że stanowią one pozostałości po niewielkich piwniczkach wkopanych pod poziomem podłogi naziemnej zabudowy (w-wa 2). Poniżej warstw wczesnośredniowiecznych występowała warstwa kulturowa o miąższości około 0,1–0,25 m związana z osadnictwem ludności kultury łużyckiej (w-wa 4).

Po przeciwnej stronie majdanu, w ramach wykopu 2/15, zlokalizowanego w obrębie kulminacji terenowej zadokumentowano o wiele bardziej złożony układ warstw kulturowych o miąższości 1,6–2,0 m z tym, że nawarstwienia wczesnośredniowieczne występowały jedynie do głębokości 1,2 m a poniżej znajdował się poziom związany z wczesną epoką żelaza (ryc. 6.11, 6.12). Najniżej zalegała warstwa ciemnoszarych piasków o miąższości około 0,05 m (w-wa 5). Jej geneza nie jest jednoznaczna, ale nie jest wykluczone, że związana ona była z okresem użytkowania wyspy jeszcze przed powstaniem w tym miejscu fortyfikacji. Bezpośrednio na niej stwierdzono relikty przepalonej konstrukcji drewnianej wału wykonanego w technice przekładkowej (wykop 2/15). Zachowało się co najmniej pięć poziomów

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 103 06.03.2020 07:00:14

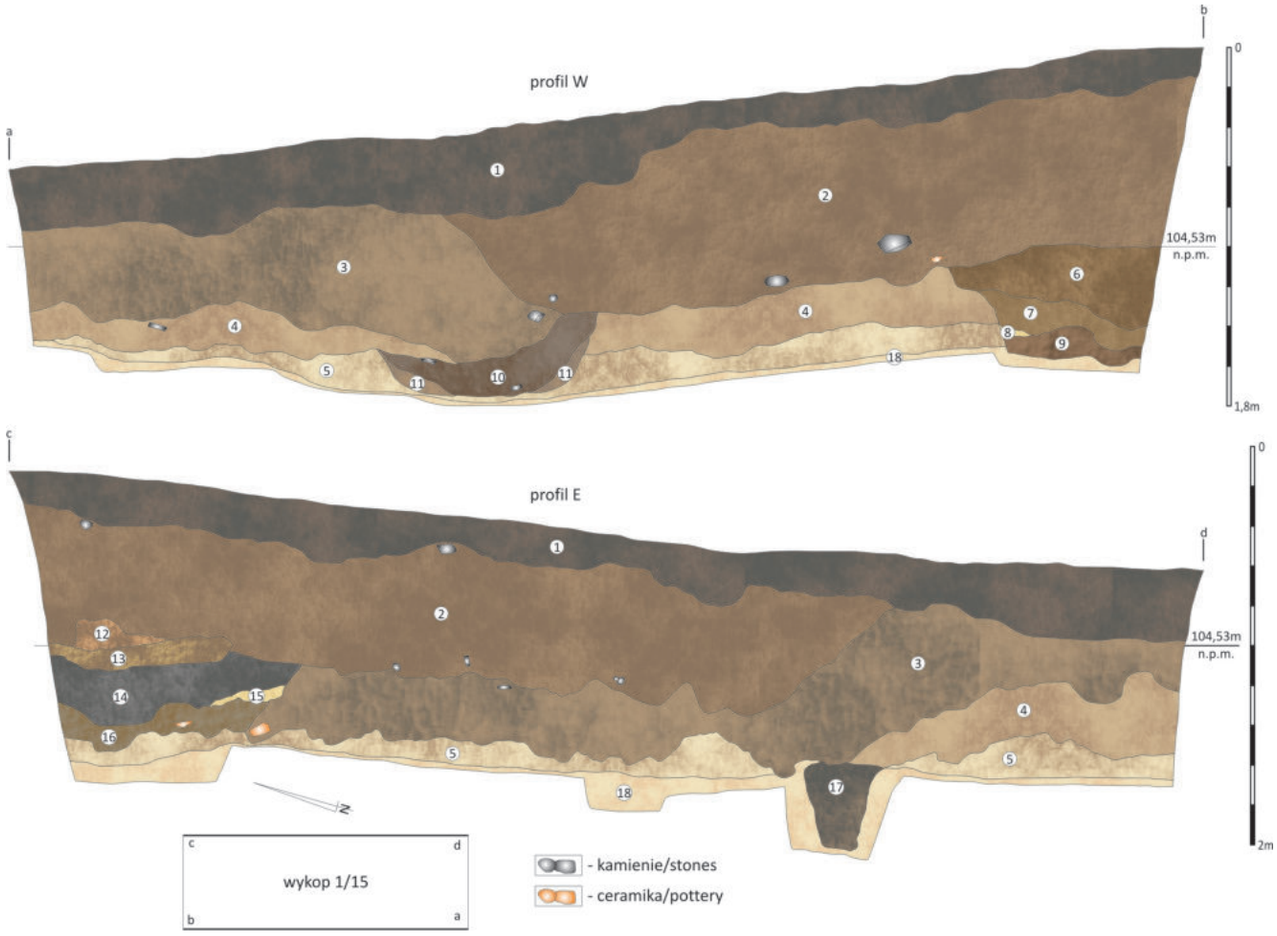

Ryc. 6.10. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil wschodni i zachodni w wykopie 1/15. Legenda: 1 – humus; 2 – drobnoplamisty ciemnobrunatny piasek gliniasty z szarym piaskiem luźnym i polepą (w-wa 2); 3 – drobnoplamisty brunatno-ciemnoszary piasek luźny z jasnożółtym piaskiem ilastym (w-wa 3); 4 – drobnoplamisty szary piasek luźny z jasnożółtym piaskiem ilastym (w-wa 3 – spąg); 5 – drobnoplamisty jasnożółto-szary piasek ilasty (w-wa 4); 6 – drobnoplamisty brunatny piasek gliniasty z pomarańczową gliną średnią z polepą oraz spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa I, ob. 4); 7 – brunatny piasek luźny (w-wa II, ob. 4); 8 – jasnobrunatno-żółty piasek luźny (w-wa IIa, ob. 4); 9 – drobnoplamisty jasnobrunatno-ciemnoszary piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi oraz polepą (w-wa III, ob. 4); 10 – gruboplamisty jasnoszaro-brunatno-żółty piasek luźny ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa II, ob. 2); 11 – drobnoplamisty szaro-jasnobrunatno-żółty piasek luźny (w-wa II, ob. 2); 12 – drobnoplamisty ciemnobrunatny piasek gliniasty z pomarańczową gliną średnią, polepą, spalenizną oraz węglami drzewnymi (w-wa Ia, ob. 1); 13 – drobnoplamisty ciemnobrunatny piasek gliniasty z żółtą gliną ciężką, spalenizną oraz węglami drzewnymi (w-wa Ib, ob. 1); 14 – gruboplamisty ciemnoszaro-czarny piasek luźny z brunatno-żółtym piaskiem luźnym, polepą, spalenizną oraz węglami drzewnymi (w-wa I, ob. 1); 15 – żółty piasek luźny (w-wa Ic, ob. 1); 16 – drobnoplamisty jasnoszaro-brunatno-żółty piasek luźny ze spalenizną oraz węglami drzewnymi (w-wa II, ob. 1); 17 – ciemnoszaro-brunatny piasek luźny (w-wa I, ob. 3); 18 – drobnoplamisty jasnożółto-ciemnożółto-pomarańczowy margiel (calec) (rys. B. Kowalewska, dig. B Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 6.10. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Eastern and western profiles in trench 1/15. Legend: 1 – humus; 2 – fine-spotted, dark brownish fine sand with grey sand and scorched clay (layer 2); 3 – fine-spotted, brownish dark grey sand with light yellow silty sand (layer 3); 4 – fine-spotted grey sand with light yellow silty sand (layer 3 – thill); 5 – fine-spotted, light yellow grey silty sand (layer 4); 6 – fine-spotted, brownish clayey sand with orange medium clay with burnings, charcoals scorched clay (layer I, feature 4); 7 – brown fine sand (layer II, feature 4); 8 – light brown fine sand (layer II, feature 4); 9 – fine-spotted light brown-dark grey-yellow fine sand with burnings and charcoal (layer III, feature 4); 10 – coarsely-spotted light grey-brownish-yellow fine sand with burning, charcoal (layer II, feature 2); 11 – finely mottled grey-light brown-yellow fine sand (layer II, feature 2); 12 – finely mottled dark brown clayey sand with orange medium clay, scorched clay, burning and charcoal (layer Ia, feature 1); 13 – finely mottled dark brown clayey sand with yellow heavy clay, burning and charcoal (layer Ib, feature 1); 14 – coarsely mottled dark grey-black fine sand with brown-yellow fine sand, burning, charcoal and scorched clay (layer I, feature 1); 15 – yellow fine sand (layer Ic, feature 1); 16 - finely mottled light grey-brown-yellow fine sand with burning and charcoal (layer II, feature 1); 17 – dark brown fine sand (layer I, feature 3); 18 – fine-spotted, light and dark yellow orange marl (natural layer) (drawn by B. Kowalewska, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

bierwion ułożonych wzdłużnie oraz poprzecznie na szerokości około 3 m, które przewarstwione były sprażonym pomarańczowo-żółtym piaskiem (w-wa 4). Na północ od tej konstrukcji, od strony wnętrza majdanu, bezpośrednio pod warstwą humusu odsłonięto kamienny stos o szerokości około 4,5 m i miąższości około 0,5 m złożony z głazów otoczakowych oraz drobnych kamieni zalegających na warstwie spalenizny (w-wa 2). Struktura ta

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 104 06.03.2020 07:00:15

Ryc. 6.11. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Widok od strony południowo-zachodniej na wykop 2/15 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 6.11. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Southwestern view of trench 2/15 (photo by R. Kaźmierczak)

oddzielona była od reliktów wału nieckowatym przewarstwieniem o miąższości 0,4 m w postaci żółtej spiaszczonej gliny (w-wa 3 i 3a). Układ ten wskazywać może na istnienie w tym miejscu drewnianej zabudowy przywałowej, przykrytej rozwaliskiem kamiennym, pierwotnie pochodzącym z wału.

W przeciwieństwie do stosunkowo znacznej miąższości nawarstwień kulturowych zarejestrowanych na obrzeżach majdanu, w jego centralnej części natrafiono jedynie na trzy niewielkie, bliżej nieokreślone pod względem funkcji jamy zalegające bezpośrednio pod humusem (wykop 3/15). Wyniki analizy stratygrafii kulturowej odsłoniętej w wykopach sondażowych potwierdziły również obserwacje dokonane w trakcie badań wierceniowych. Na tej podstawie ustalono, że drewniano-ziemny wał oraz zabudowa początkowo typu półziemiankowego, następnie naziemnego miała układ półkolisty otaczając od strony północnej, zachodniej i południowej wypiętrzoną część centralną majdanu (ryc. 6.13). Od strony wschodniej nie stwierdzono natomiast jakichkolwiek pozostałości tego rodzaju oraz widocznej w terenie formy delimitacji przestrzeni w rodzaju obronnego nasypu.

Zaplecze osadnicze

W 1962 roku na terenie osady podgrodowej znajdującej się po południowej stronie grodziska (stan. 1b) (ryc. 6.6) założono jeden sondaż o wymiarach 0,5×0,5 m, w którym pod humusem o miąższości 0,58 m stwierdzono warstwę ciemnobrunatnej próchnicy o miąższości 0,15 m zalegającej bezpośrednio na żółtym, gliniastym calcu. W latach 2015–2016 badaniami objęto większą powierzchnię osady podgrodowej (ryc. 6.7). Po północnej stronie grodziska założono tylko jeden wykop sondażowy o wymiarach 2×4 m, natomiast od strony południowej aż sześć wykopów obejmujących w sumie powierzchnię około 0,7 ara. Dwa z nich usytuowano na wypłaszczeniu terenowym (1–2/15), natomiast cztery w partii przybrzeżnej wyspy, w miejscu domniemanego przyczółka mostowego (3–5/15) oraz przy zachodniej krawędzi wyspy (1/16). Kolejny sondaż o wymiarach 0,5×0,5 m wytyczono na osadzie podgrodowej, na północ od grodziska (stan. 1b). Na północ od grodziska bezpośrednio pod humusem zalegało naturalne gliniaste podłoże (stanowisko 1a; wykop 1/15). Odkryto tu tylko jedną jamę zasobową o głębokości 1,15 m. Bardziej złożoną sytuację stratygraficzną stwierdzono po stronie południowej grodziska w wykopie 1/15 (stanowisko 1b). Przy zewnętrznej podstawie wału natrafiono na rów-fosę o układzie niemal równoległym do przebiegu linii wału (ryc. 6.14). Szerokość tego sztucznego obniżenia terenowego wykonanego w gliniastym, naturalnym podłożu, wypełnionego częściowo utworami biogenicznymi, wynosiła około 2,5 m a miąższość około 1,6 m w stosunku do obecnego poziomu gruntu. W jego spągowej partii zalegała warstwa spalenizny i polepy. Związane z nią były również liczne kamienie polne znacznej wielkości, wśród których występował także kamień żarnowy. W tym samym wykopie, na południe od rowu-fosy bezpośrednio pod warstwą humusu, natrafiono na jamę zasobową o miąższości około 1 m. W kolejnym wykopie 2/15 założonym na południe od fosy, w strefie wypłaszczenia tej części osady, odkryto kolejne dwie jamy o głębokości około 2 m oraz 1,7 m stanowiące zapewne pozostałości jam wędzarskich (ryc. 6.15).

Wykopy założone w strefie brzegowej wyspy miały na celu rozpoznanie rodzaju jej zabudowy oraz odnalezienie przyczółku wczesnośredniowiecznej przeprawy (wykopy 3/15 oraz 4/15). Tuż pod powierzchnią darni natrafiono w nich na końcówki pionowo i ukośnie wbitych dębowych pali, pomiędzy którymi, na poziomie torfiastych nawarstwień kulturowych o miąższości około

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 105 06.03.2020 07:00:15

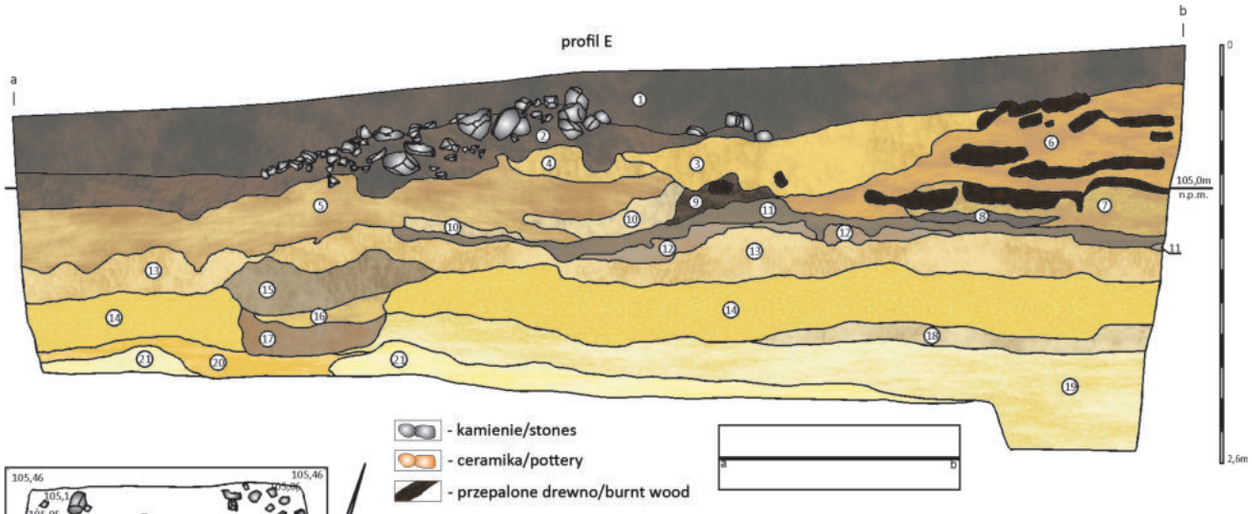

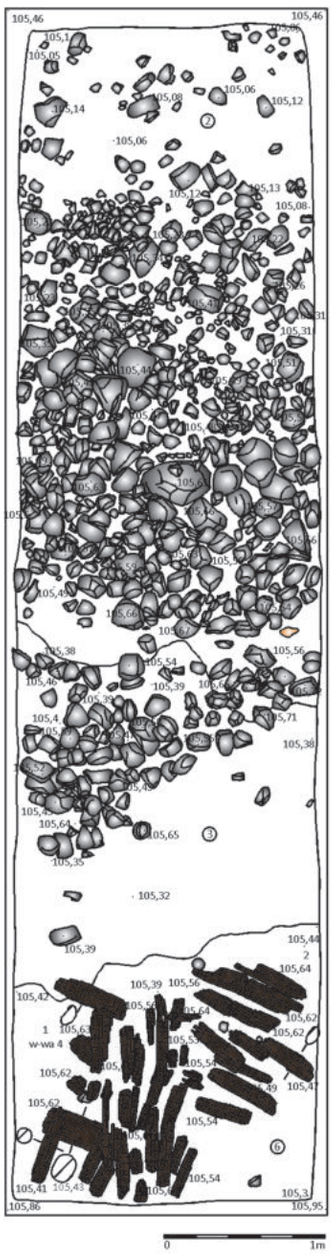

Ryc. 6.12. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil wschodni i rzut w wykopie 2/15. Legenda: 1 – humus; 2 – ciemnoszaro-brunatny piasek luźny z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 2); 3 – gruboplamisty żółto-jasnobrunatno-szary piasek luźny z niewielką domieszką żółtej gliny średniej (w-a 3); 4 – gruboplamisty ciemnożółto-jasnobrunatno-szary piasek gliniasty ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 3a); 5 – gruboplamisty jasnobrunatno-żółto-jasnoszary piasek luźny (w-wa 3b); 6 – gruboplamisty jasnopomarańczowo-jasnobrązowo-ciemnożółty piasek luźny z czarną próchnicą i spalenizną z węglami drzewnymi (w-wa 4); 7 – drobnoplamisty jasnopomarańczowo-żółto-brązowo-jasnoszary piasek luźny ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 4); 8 – drobnoplamisty ciemnobrązowo-ciemnoszaro-czarny piasek luźny ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 4); 9 – gruboplamisty szaro-czarny piasek luźny z brązowo-żółtym piaskiem luźnym oraz spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 3c); 10 – drobnoplamisty żółto-szary piasek luźny z jasnobrązowym piaskiem luźnym, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 3c); 11 – drobnoplamisty, laminowany szary i jasnoszaro-brązowy piasek luźny (w-wa 5); 12 – jasnoszary piasek luźny z niewielką domieszką jasnobrązowego piasku luźnego (w-wa 5a – przemycie); 13 – gruboplamisty żółto-jasnobrązowo-jasnoszary piasek luźny z węglami drzewnymi (w-wa 6); 14 – ciemnożółty piasek luźny (w-wa 7); 15 – drobnoplamisty jasnobrunatno-szaro-żółty piasek luźny z węglami drzewnymi (w-wa I, ob. 1); 16 – żółto-jasnobrunatno-jasnoszary piasek luźny (w-wa II, ob. 1); 17 – drobnoplamisty szaro-jasnobrunatno-żółty piasek luźny z węglami drzewnymi (w-wa III, ob. 1); 18 – jasnożółty piasek luźny z niewielką domieszką jasnoszarego piasku luźnego; 19 – żółty piasek luźny (calec). 20 – pomarańczowo-ciemnożółta glina ilasta (calec); 21 – jasnożółty piasek ilasty (calec) (rys. B. Kowalewska, dig. B Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 6.12. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Eastern profile and projections in excavation 2/15. Legend: 1 – humus; 2 – brownish dark grey sand with charcoals and threshing floor (layer 2); 3 – coarse-spotted, yellow pale brownish grey sand with a tiny blend of yellow sandy clay loam (layer 3); 4 – coarse-spotted, dark yellow pale brownish grey loamy sand with burnt matter and charcoals (layer 3a); 5 – coarse-spotted, pale brownish yellow light grey sand (layer 3b); 6 – coarse-spotted, light orange pale brown dark yellow sand with black humus, burnt matter and charcoals (layer 4); 7 – fine-spotted, light orange yellow brown light grey sand with burnt matter and charcoals (layer 4); 8 – fine-spotted, dark brown dark grey black sand with burnt matter and charcoals (layer 4); 9 – coarse-spotted, greyish brown sand with brown yellow sand with burnt matter and charcoals (layer 3c); 10 – fine-spotted, yellow grey sand with pale brown sand, charcoals and threshing floor (layer 3c); 11 – fine-spotted, laminated grey and light greyish brown sand (layer 5); 12 – light grey sand with a tiny blend of pale brown sand (layer 5a); 13 – coarse-spotted, yellow pale brown light grey sand with charcoals (layer 6); 14 – dark yellow sand (layer 7); 15 – fine-spotted, pale brownish greyish yellow sand with charcoals (layer I, feature 1); 16 – lose, yellow pale brownish light grey sand (layer II, feature 1); 17 – fine-spotted, greyish pale brownish yellow sand with charcoals (layer III, feature 1); 18 – light yellow sand with a tiny blend of light grey sand; 19 – yellow sand (natural layer); 20 – orange dark yellow silty clay loam (natural layer); 21 – light yellow silty sand (natural layer) (drawn by B. Kowalewska, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 106 06.03.2020 07:00:17

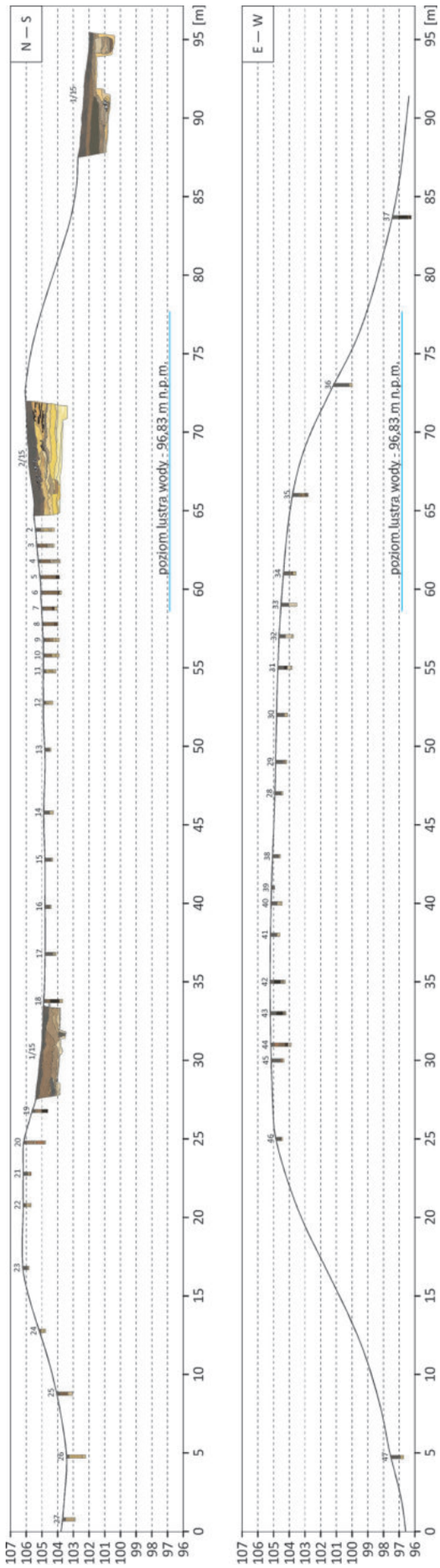

Ryc. 6.13. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Przekrój przez stanowisko na osi N–S i W–E (rys. W. Ochotny)

Fig. 6.13. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. North–South and West–East cros-section of the site (drawn by W. Ochotny)

0,6 m, zalegały poziome elementy drewnianych belek i dranic. W ich obrębie występowały pojedyncze ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej oraz liczne fragmenty drewnianych ścinków i wiórów. Poniżej poziomu wspomnianych konstrukcji zadokumentowano warstwę torfów z pojedynczymi fragmentami ceramiki pradziejowej (kultury łużyckiej). Głębiej obecne były utwory o charakterze naturalnym w postaci szarej gytii oraz piasku jeziornego. W przypadku wykopu 3/15 odsłonięte zostały najprawdopodobniej struktury pomostów tworzących sztuczne nabrzeże wyspy, natomiast w wykopie 4/15, usytuowanym bezpośrednio na przedłużeniu linii przeprawy mostowej, natrafiono na relikty jego przyczółka (ryc. 6.16). Odkryto tam również dębową belkę jarzmową o rozstawie otworów wynoszącym około 2,3 m, jak również fragment kamiennego bruku stabilizującego lądową partię „wejścia" na wyspę. Ostatni wykop (5/15) założony na przedłużeniu wykopu 4/15 charakteryzował się nawarstwieniami kulturowymi nie przekraczającymi 0,75 m. Podnosiły się one zgodnie z ukształtowaniem terenu w kierunku centrum wyspy i zalegały bezpośrednio na ciężkiej glinie oraz gytii jeziornej. W sumie w lądowej strefie brzegowej odkryto łącznie 15 dębowych pali.

Pale występują również po zachodniej stronie wyspy, gdzie w odległości od 1,5 do 6 m od obecnej linii brzegowej, natrafiono na dwa ich rzędy. Na odcinku o długości około 80 m namierzono łącznie 46 głównie dębowych pali, których wierzchołki zalegały kilka centymetrów poniżej lub powyżej powierzchni osadów dennych. Stanowią one pozostałość po pomostach wodno-komunikacyjnych okalających od zachodu tę część wyspy, zapewne zintegrowanych strukturalnie z jej nabrzeżem.

Badaniami archeologicznymi objęto również strefę akwenu w najbliższym sąsiedztwie wyspy. Już w 1987 roku pracownicy IA UMK w Toruniu podjęli bez powodzenia próbę lokalizacji w terenie reliktów prowadzącej pierwotnie do grodu przeprawy mostowej wzmiankowanej przez A. Zechlina (Kola, Wilke 2004, 547). Miejsce usytuowania przeprawy określili dopiero w trakcie nurkowania latem 2002 roku Sebastian Lipiejko i Jacek Niegowski, informując o swoim odkryciu pracowników Zakładu Archeologii Podwodnej IA UMK w Toruniu. W 2003 roku ekspedycja IA UMK pod kierunkiem R. Kaźmierczaka przeprowadziła systematyczne penetracje podwodne obejmujące swoim zakresem cały obszar akwenu wokół wyspy (Kaźmierczak, Niegowski, Ważny 2006, 455–463). Tego samego roku i w kolejnym 2004 miały miejsce podwodne badania wykopaliskowe Zakładu Archeologii Podwodnej IA UMK obejmujące swoim zakresem środkowy odcinek mostu. W ramach czterech działek badawczych (6×6 m) zarejestrowano łącznie 74 pale pionowo i ukośnie wbite w dno jeziora oraz trzy poziome elementy drewniane, w tym dwie belki z otworami jarzmowymi i jedną dranicę jezdni mostu (Szulta 2007, 285–291; 2008). Kolejny etap badań miał

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 107 06.03.2020 07:00:17

Ryc. 6.14. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1b. Profil zachodni z przekrojem przez fosę w wykopie 1/15 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 6.14. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1b. Western profile with moat cross-section in trench 1/15 (photo by R. Kaźmierczak)

Ryc. 6.15. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1b. Profil N obiektu 3/15 w wykopie 2/15 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 6.15. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1b. Northern profile of feature 3/15 in trench 2/15 (photo by R. Kaźmierczak)

miejsce w 2006 roku, przeprowadzono go w ramach programu *Ewidencja stanowisk podwodnych AZP*. Penetracją podwodną objęto wówczas strefę brzegową obu wysp oraz południowo-zachodnią część linii brzegowej akwenu poza pasem roślinności szuwarowej, choć skoncentrowano je wtedy głównie w rejonie występowania konstrukcji mostowych z wczesnej epoki żelaza (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, 131–140). Następne prace wykopaliskowe w strefie występowania konstrukcji mostu Zakład Archeologii Podwodnej IA UMK przeprowadził w 2008 roku (K. Radka). Ostatni raz badania omawianego mostu zrealizowano w ramach projektu NPRH *Człowiek na Pograniczu* w latach 2015–2016 (Zakład Archeologii Wczesnego Średniowiecza IA UMK; W. Chudziak i R. Kaźmierczak). Prospekcją terenową objęto zarówno przyczółek mostu znajdujący się obecnie w strefie lądowej (wykopy 3–5/15), jak i częściowo w środowisku wodnym. W sumie zadokumentowano 330 pali. Inwentaryzacja denna akwenu objęła 178 pali w części NE, 17 pali w części środkowej oraz 125 pali w części SW. W dwóch miejscach przeprowadzono eksplorację nawarstwień dennych. W części litoralnej, w obrębie sektora 1/w/15 w wykopie 1/w/16 (5×2 m) zinwentaryzowano natomiast 26 pali o średnicy od 0,06–0,07 do 0,2 m (Błędowski, Chudziak, Kaźmierczak, Kowalewska 2018, 449–460) (ryc. 6.17).

Na podstawie badań przeprowadzonych w kolejnych latach stwierdzić można, że pozostałości przeprawy mostowej składają się głównie z pali usytuowanych w dwóch rzędach oddalonych od siebie około 3,0–3,5 m. Ich układ jest nieregularny, choć miejscami tworzą wyraźne wiązki stanowiące podpory mostu. Wyróżnić wśród nich można zarówno filary mostu, jak i ukośne zastrzały stabilizujące całość konstrukcji. Pojedyncze elementy konstrukcyjne odkryte na dnie jeziora pozwalają również na wnioskowanie o detalach konstrukcyjnych części nadwodnej mostu nawiązującego do analogicznej struktury odkrytej w Teterow na terenie Meklemburgii (Kola, Wilke 2004, 549; Szulta 2008, 155).

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko w Nętnie datowane było ogólnie na okres wczesnego średniowiecza (Behla 1888; Łęga 1930; Kunkel 1932; Eggers 1960). Na podstawie badań sondażowych przeprowadzonych w 1962 roku i pozyskanej wtedy ceramiki naczyniowej

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 108 06.03.2020 07:00:19

Ryc. 6.16. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1b. Relikty przeprawy mostowej odsłonięte w wykopie 3/15 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 6.16. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1b. Bridge relics uncovered in trench 3/15 (photo by R. Kaźmierczak)

Ryc. 6.17. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 38. Widok od strony lądu na linę wczesnośredniowiecznej przeprawy mostowej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 6.17. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 38. The line of early mediaeval crossing by bridge viewed from land (photo by R. Kaźmierczak)

chronologię tego stanowiska, jak i całego lokalnego zespołu osadniczego określono na IX–XI wiek (Olczak, Siuchniński 1966, 51–56) (ryc. 6.18). Nieco inaczej datowanie grodziska postrzegał W. Łosiński, który umieścił go w przedziale czasu obejmującym 2. połowę (?) IX–X/XI wieku, natomiast czas użytkowania osady podgrodowej oznaczył na IX–X wiek (Łosiński 1982, 246).

Badania w 2015 roku pozwoliły to datowanie uściślić. Na grodzisku odkryto wtedy 1061 fragmentów naczyń, z których 826 pochodziło od naczyń ręczne le-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 109 06.03.2020 07:00:20

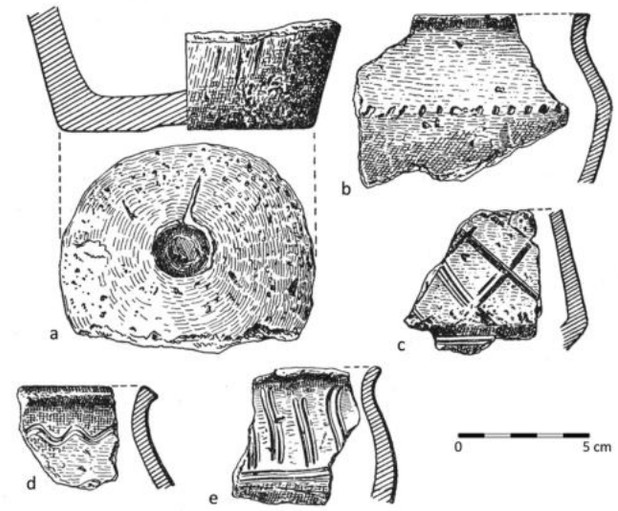

Ryc. 6.18. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku: a, b – sondaż 3/62, w-wa II; c–e – materiały z powierzchni (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 38)

Fig. 6.18. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1962 exploration: a, b – test pit 3/62, layer II; c-e – surface artefacts (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 38)

pionych i/lub częściowo obtaczanych (77,8%), 145 od okazów całkowicie obtaczanych (13,6%) a 90 określono jako ułamki mało charakterystyczne (ryc. 6.19). W sumie sklasyfikowano 151 wylewów, wśród których dominowały fragmenty pochodzące z naczyń typu Menkendorf (137 egzemplarzy, 90,7%). Oprócz nich w omawianym zespole były również dwa wylewy naczyń przykrawędnie obtaczanych nawiązujące do okazów typu Sukow, dwa naczynia typu Feldberg, cztery naczynia typu Woldegk i sześć egzemplarzy typu Vipperow. Ceramika ta występowała w obrębie nawarstwień kulturowych, których układ i wzajemne relacje przestrzenne wskazywałyby na obecność pozostałości dwóch faz użytkowania tego miejsca w okresie wczesnego średniowiecza (poza wyróżnionym okresem wczesnej epoki żelaza, kiedy wyspa zasiedlona została przez ludność kultury łużyckiej). W wykopie 1/15 odkryto bowiem relikty dwuetapowej zabudowy strefy podwałowej, starszej półziemiankowej (w-wa 3) i młodszej zapewne o charakterze naziemnym (w-wa 2). Podobny układ nawarstwień stwierdzono w południowej części grodu w obrębie wykopu 2/15, gdzie odkryto pozostałości najstarszego etapu zabudowy półziemiankowej (w-wa 3) synchronizowanej z wałem (w-wa 4) oraz etap młodszy związany z zabudową naziemną (w-wa 2). W wykopie tym natrafiono również na warstwę kulturową zalegającą bezpośrednio pod wałem (w-wa 5), która może być pozostałością najstarszego epizodu osadniczego z okresu wczesnego średniowiecza.

Podstawę datacji obu poszczególnych etapów osadniczych stanowią wyniki szczegółowej analizy typologiczno-porównawczej pozyskanych materiałów ceramicznych. Teoretycznie najstarszy zespół naczyń pochodzi z warstwy 5 w sondażu 2/15, zalegającej pod wałem. Wśród 17 fragmentów ceramiki był w nim jeden ułamek naczynia przykrawędnie obtaczanego typu Sukow oraz jeden z naczynia typu Menkendorf. Niestety zespół ten ze względu na niewielką liczebność nie ma walorów chronologizujących i jedynie warunkowo można go zaliczyć do fazy 3 rozwoju lokalnego garncarstwa (4. ćwierć IX–lata 40-te X wieku). Bardziej reprezentatywne są serie naczyń związane z dwoma zasadniczymi etapami użytkowania grodu. W sondażu 1/15 najstarsze z nich łączyć należy z warstwą 3 (ryc. 6.19a) i obiektem 2 (ryc. 6.19h, l, ł, n). W sumie w ich obrębie odkryto 226 fragmentów naczyń, wśród których sklasyfikowano 45 wylewów: trzy należące do naczyń typu Woldegk (6,6%), 39 do naczyń typu Menkendorf (86,6%) oraz zaledwie dwa do naczyń typu Vipperow (4,4%). Powyższy rozkład procentowy poszczególnych typów naczyń charakterystyczny jest zwłaszcza dla fazy 4 rozwoju lokalnego garncarstwa datowanej na lata 940–980. Na szczególną uwagę zasługuje w tym przypadku pojawienie się pojedynczych naczyń całkowicie obtaczanych oraz obecność okazów typu Woldegk, które charakterystyczne są głównie dla początków 2. połowy X wieku (Stanisławski 2012, 59). W zgodzie z taką datacją pozostają trzy dirhemy odkryte w warstwie 3 w sondażu 1/15, z których przynajmniej jeden wybity został przez dynastię Samanidów w X wieku (ekspertyza Doroty Malarczyk z Muzeum Narodowego w Krakowie) (ryc. 6.20). Z tym samym horyzontem czasowym połączyć można dwie serie naczyń odkryte w warstwach 3–4 w sondażu 2/15 związanych z wałem i starszym etapem zabudowy (ryc. 6.19f). W sumie pozyskano z nich 58 fragmentów ceramiki, w tym pięć wylewów pochodzących wyłącznie z naczyń typu Menkendorf.

Z młodszą fazą użytkowania grodu powiązać należy natomiast serie naczyń z warstwy 2 i obiektu 1 z sondażu 1/15 (ryc. 6.19b, i–g) oraz warstwy 2 z sondażu 2/15 (ryc. 6.19c-e, k, m). Pod względem technologiczno-stylistycznym serie te niewiele różniły się od zespołów synchronizowanych z najstarszą fazą zabudowy grodu. Również w tym przypadku dominowały naczynia typu Menkendorf (72 okazy; 92,3%), przy niewielkim udziale naczyń typu Vipperow (2 okazy; 2,5%), Feldberg (1 okaz; 1,2%) oraz Woldegk (3 okazy; 3,6%). Pozycja chronologiczna omawianych zespołów zbliżona jest zatem do serii naczyń ze starszego poziomu grodu i ją również łączyć należałoby z fazą 4 rozwoju lokalnego garncarstwa. Dwie fazy użytkowania wyspy synchronizowane z grodem (lata 40–80-te X wieku) potwierdzono również na osadzie podgrodowej, na południe od grodziska, gdzie sucha fosa-rów naruszała strukturę wcześniejszego obiektu (jama gospodarcza). W tym przypadku stwierdzono dominację ceramiki częściowo obtaczanej

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 110 06.03.2020 07:00:21

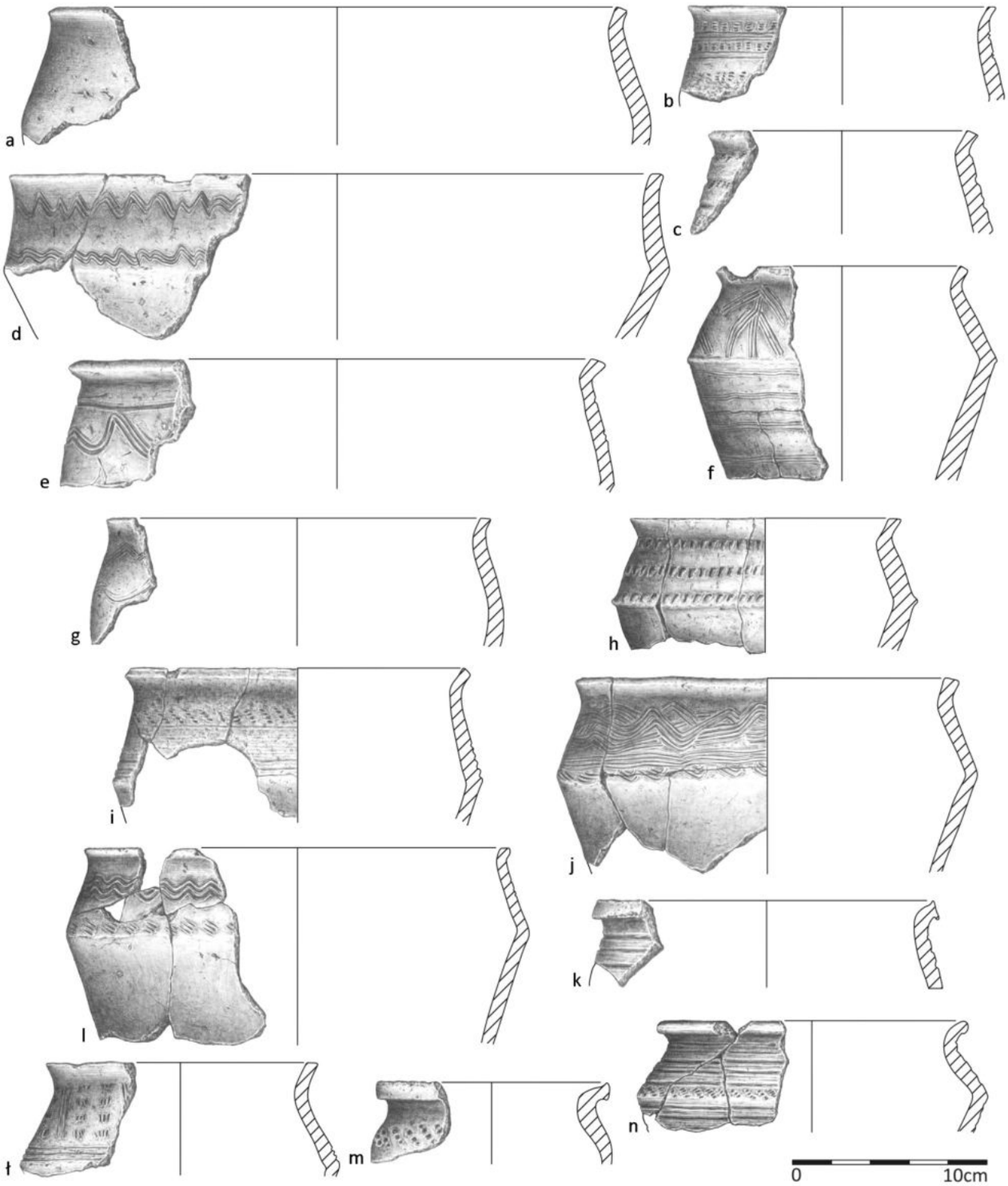

Ryc. 6.19. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2015 roku: a – wykop 1/15, w-wa 3; b, g, i, j – wykop 1/15, w-wa 2; c, k, m – wykop 2/15, w-wa 2; h, l, ł – wykop 1/15, ob. 2, w-wa I; n – wykop 1/15, ob. 3, w-wa I (rys. B. Kowalewska)

Fig. 6.19. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2015 exploration: a – trench 1/15, layer 3; b, g, i, j – trench 1/15, layer 2; c, k, m – trench 2/15, layer 2; h, l, ł – trench 1/15, feature 2; layer I; n – trench 1/15, feature 3; layer I (drawn by B. Kowalewska)

typu Menkendorf przy niewielkim udziale egzemplarzy reprezentujących pozostałe typy naczyń. Datację taką potwierdzają również liczne przedmioty występujące na grodzisku (ryc. 6.21), jak i odkryte na dnie jeziora w obrębie reliktów konstrukcji drewnianych mostu prowadzącego w kierunku wyspy grodowej (ryc. 6.22).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 111 06.03.2020 07:00:21

Ryc. 6.20. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Fragmenty dirhemów z wykopu 1/15: a – nr inw. 6/15; b – 8/15; c – 9/15), (fot. W. Ochotny)

Fig. 6.20. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Dirham fragments from trench 1/15: a – record No. 6/15; b – 8/15; c – 9/15) (photo by W. Ochotny)

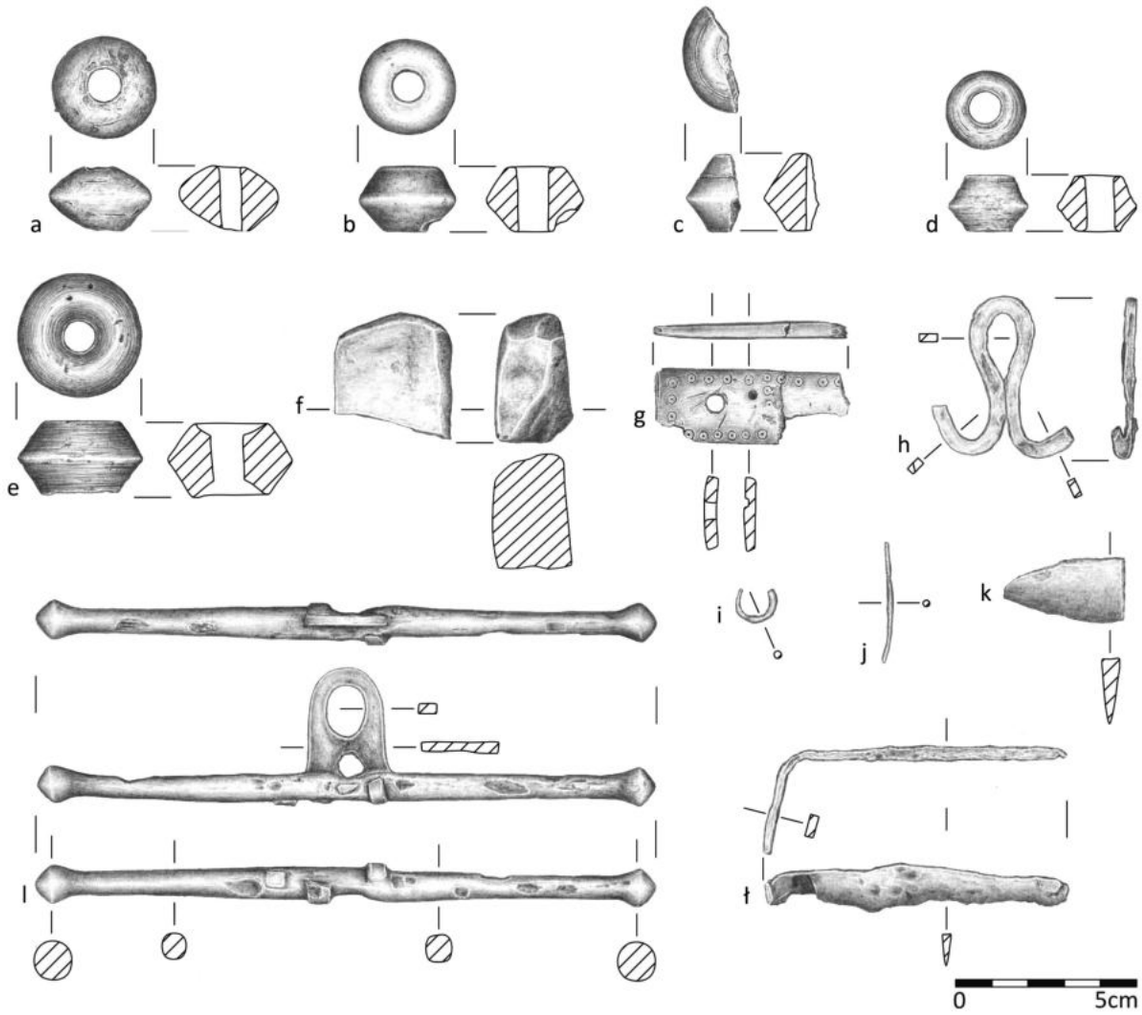

Ryc. 6.21. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wybór przedmiotów wydzielonych z badań w 2015 roku: a – przęślik – wykop 1/15, w-wa 1/humus (nr inw. 1/15); b – przęślik – wykop 1/15, obiekt 2/15, w-wa I (nr inw. 11/15); c – przęślik – wykop 3/15, w-wa 1/humus (nr inw. 23/15); d – przęślik – wykop 2/15, w-wa 2 (nr inw. 54/15); e – przęślik– wykop 2/15, w-wa 2 (nr inw. 56/15); f – osełka – wykop 1/15, w-wa 3 (nr inw. 7/15); g – okładzina z poroża – wykop 1/15, obiekt 2/15, w-wa I (nr inw. 12/15); h – żelazne ucho – wykop 1/15, w-wa 3 (nr inw. 5/15); i – żelazne kółko – wykop 1/15, w-wa 3 (nr inw. 10/15); j – żelazna igła – wykop 1/15, w-wa 2 (nr inw. 2/15); k – fragment ostrza topora – wykop 1/15, w-wa 2 (nr inw. 1/15); l – wąs wędzidła – wykop 1/15, w-wa 2 (nr inw. 4/15); ł – nóż żelazny – wykop 1/15, w-wa 2 (nr inw. 3/15) (drawn by B. Kowalewska)

Fig. 6.21. Nętno, municipality of Drawsko Pomorskie, site 1. Artefact selection from 2015 exploration: a – spindle whorl – trench 1/15, layer 1/humus (record No. 1/15); b – spindle whorl – trench 1/15, feature 2/15, layer I (record No. 11/15); c – spindle whorl – trench 3/15, layer 1/humus (record No.23/15); d – spindle whorl – trench 2/15, layer 2 (record No. 54/15); e – spindle whorl – trench 2/15, layer 2 (record No. 56/15); f –whetstone – trench 1/15, layer 3 (record No. 7/15); g –antler facing – trench 1/15, feature 2/15, layer I (record No. 12/15); h –iron mount – trench 1/15, layer 3 (record No. 5/15); i – iron ring – trench 1/15, layer 3 (record No. 10/15); j – iron needle – trench 1/15, layer 2 (record No. 2/15); k – part of axe – trench 1/15, layer 2 (record No. 1/15); l – part of iron bit – trench 1/15, layer 2 (record No. 4/15); ł – iron knife – trench 1/15, layer 2 (record No. 3/15) (drawn by B. Kowalewska)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 112 06.03.2020 07:00:22

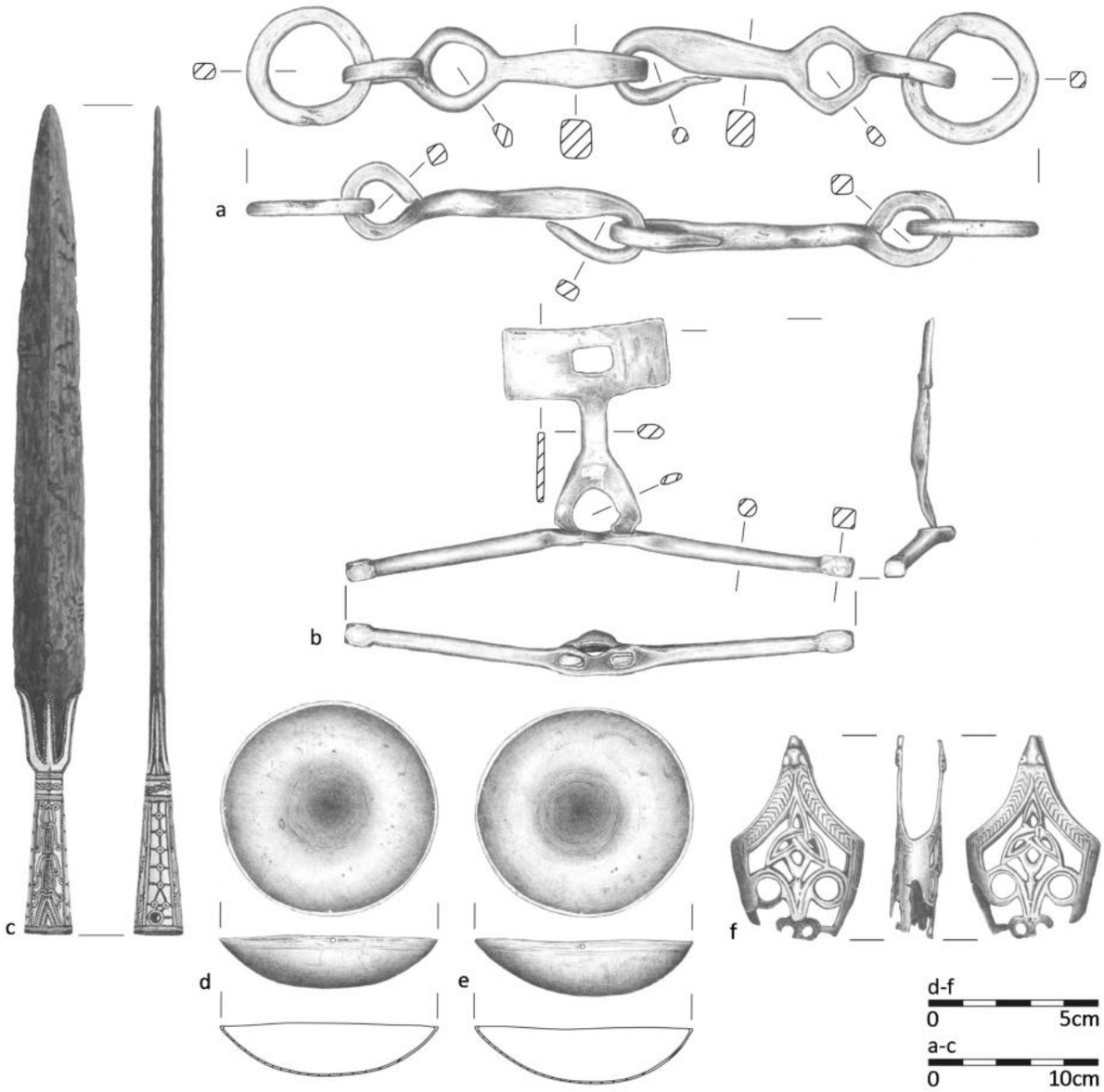

Ryc. 6.22. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 38. Przedmioty zabytkowe odkryte w obrębie reliktów mostu (rys. B. Kowalewska)

Fig. 6.22. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 38. Artefacts discovered within bridge relics (drawn by B. Kowalewska)

Na X wiek datowane są przede wszystkim żelazny grot włóczni zdobiony w stylu Ringerike (ryc. 6.22c) (Chudziak 2006, 647–655), jak również brązowy trzewik pochwy miecza w stylu Borre (sektor 1/W/15; ryc. 6.22f). Taką samą metrykę przypisać należy wędzidłu i pobocznicy nawiązującym w formie do znalezisk skandynawskich (ryc. 6.22a, b) oraz brązowym szalkom wagi kupieckiej (ryc. 6.22d, e) (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016, 158).

Datowanie oparte na wynikach analiz typologiczno-porównawczych materiału zabytkowego wsparto również wynikami analizy dendrochronologicznej uzyskanymi dla pali dębowych pobranych w różnych partiach zaplecza osadniczego grodu. Najstarsza data pochodzi z pala z niepełną sekwencją przyrostów bieli (906–921 rok) usytuowanego w strefie przyczółku mostowego (wykop 5/15). Z zalegających pod wodą, w dnie akwenu, dębowych pali stanowiących pozostałości konstrukcji mostu i pomostów, wykonano 40 oznaczeń dendrochronologicznych (wszystkie oznaczenia T. Ważnego z Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK w Toruniu) wskazujących, że most zbudowano w 948 roku, naprawiano go wielokrotnie w latach 958–969, z tym, że gruntowny remont polegający na nabiciu wielu nowych pionowych elementów konstrukcyjnych miał miejsce w 964 roku. Ostatni raz most remontowano w 1040 roku. Jak dotąd pozyskano dwie daty dendro z pomostów znajdujących się po zachodniej stronie wyspy, wskazujące, że funkcjonowały one w latach 70-tych X wieku (AD 975 oraz 974–93 AD). Ponadto dla węgli drzewnych pochodzących z grodziska wykonano dwa oznaczenia radiowęglowe: a) dębowe, przepalone bierwiono stano-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 113 06.03.2020 07:00:22

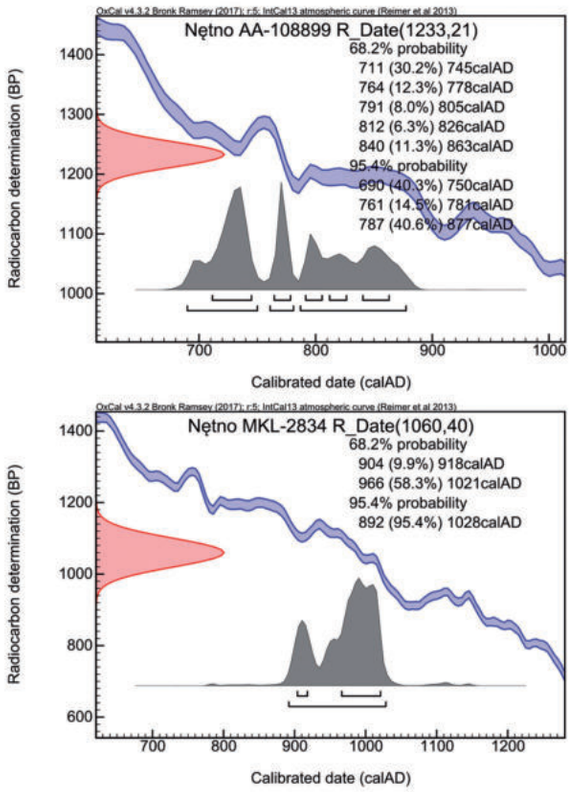

Ryc. 6.23. Nętno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Weinkauf)

Fig. 6.23. Nętno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. by M. Weinkauf)

wiące relikty wału odsłonięte w wykopie 2/15 wydatowane zostało z prawdopodobieństwem 68,2% w przedziale lat 711–863 AD (1233±21 BP, AA–108899); b) węgle drzewne z warstwy I obiektu 1/15 wydatowane z prawdopodobieństwem 68,2% na lata 904–1021 AD (1060±40 BP; MKL-2834) (**ryc. 6.23**). Poza tym kolejne dwa oznaczenia radiowęglowe uzyskano dla czaszki konia usytuowanej w obrębie reliktów mostu datowanej z prawdopodobieństwem 95% w przedziale 892–1014 AD (1090±30 BP, Poz-92389); oraz d) dłubanki sosnowej opracowanej w ramach projektu badawczego W. Ossowskiego z Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku pt. *Przemiany w szkutnictwie rzecznym w dorzeczu Wisły i Odry* – datowanie z prawdopodobieństwem 68,2% na lata 791–968 AD (1150±50 BP, MKL-63).

Zestawiając wyniki analizy stratygraficznej i typologiczno-porównawczej ruchomych materiałów źródłowych z danymi dendrochronologicznymi i radiowęglowymi należałoby uznać, że wyspa została objęta eksploatacją osadniczą w 1. połowie X wieku, być może już około 2. ćwierci tego stulecia na co wskazywałaby jedna data dendro pochodząca z pala przy przyczółku mostowym oraz niewielka seria naczyń odkrytych pod wałem w wykopie 2/15 (w-wa 5). Zasadniczy rozwój osadnictwa połączony z budową warowni i mostu nastąpił około połowy X wieku (948 rok) i trwał do połowy lat 70-tych tego stulecia. W tym przedziale czasu, określonym na podstawie dendrochronologii mostu i nabrzeży po zachodniej stronie wyspy, mieści się zapewne również okres użytkowania grodu, obejmujący dwa etapy jego zabudowy, określony na podstawie analizy ceramiki naczyniowej i dwóch dat radiowęglowych. Przeprawa mostowa funkcjonowała jeszcze w 1040 roku, choć na grodzisku nie odkryto jak dotąd materiałów ceramicznych pochodzących z tego okresu.

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 3087); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2003–2004, 2008 oraz z lat 2015–2016).

Zbiory

- *Badania 1938 rok*: kilkanaście fragmentów ceramiki naczyniowej (Muzeum Narodowe w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie – nr inw. E. J. I 60/1938).
- *Badania 1962 rok*: 12 fragmentów ceramiki naczyniowej pozyskanej z wykopów sondażowych oraz 6 z powierzchni (IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM Poznaniu – nr inw. 31–33).
- *Badania 2015 rok:* 1061 fragmentów ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–60/15), fragment brody topora (nr inw. 1/15), igła żelazna (nr inw. 2/15), nóż żelazny (nr inw. 3/15), wąs wędzidła (nr inw. 4/15), ucho wiadra (nr inw. 5/15), dirhemy (nr inw. 6, 8, 9/15), osełki (nr inw. 7/15), kamień szlifierski (nr inw. 14/15), kółko od kolczugi (nr inw. 10/15), przęśliki ceramiczne (nr inw. 11, 23, 54, 56/15), okładzina z poroża (nr inw. 12/15), a ponadto 249 ułamków kości zwierzęcych (nr inw. 1–30/15) (IA UMK w Toruniu).

7 OLESZNO, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	29–17
Numer stanowiska na obszarze AZP:	37
Nazwa dawna miejscowości:	*Welschenburg (niem.), Topographische Karte* 1899, Zamzow [2560] (ryc. 7.1)
Nazwa miejscowa:	brak danych
Położenie:	N 53°28'43", E 15°46'10" (ryc. 7.2)
Mezoregion:	Równina Drawska

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko usytuowane jest w obrębie rynny subglacjalnej, w środkowej części półwyspu oddzielającego jeziora Czaple Duże (na północnym zachodzie) i Kociołek (na południowym wschodzie). Całą szerokość dna rynny wynoszącą maksymalnie 0,6 km, ze stokami sięgającymi bezpośrednio do brzegu akwenu wypełniają wody jeziora Czaple Duże. Półwysep położony w miejscu przewężenia rynny zajmuje jej większą część i ma długość około 190 m, a jego szerokość w środkowej partii nie przekracza współcześnie 120 m. Przy jego północno-wschodniej krawędzi znajduje się przesmyk łączący oba akweny o długości około 75 m i maksymalnej szerokości 12 m. Na półwyspie usytuowany jest przeobrażony antropogenicznie pagórek wyniesiony w najwyższym punkcie o blisko 7 m, w stosunku do poziomu lustra wody w akwenie (97,3 m n.p.m.). Od trzonu wysoczyzny oddziela go podmokłe obniżenie, za którym wznoszą się stoki pagórka o kulminacji położonej około 21 m ponad wody jeziora Czaple Duże, stanowiące jednocześnie krawędź rynny. Po obu stronach akwenu, głównie w górnych partiach, stoki urozmaicone są młodymi rozcięciami erozyjnymi i formami zawieszonymi. Obszar poza rynną to równina sandrowa zbudowana z piasków i żwirów wodnolodowcowych o średniej wysokości 120 m n.p.m. Na południowy wschód od stanowiska między jeziorami Kocioł i Kociołek rozpościera się równina torfowa, prawdopodobnie dawna zatoka jeziora Kociołek.

HYDROGRAFIA: Stanowisko położone jest w zlewni jezior Czaple będącej częścią systemu rzek przymorza. Od strony północno-zachodniej znajdują się dwa rynnowe jeziora Czaple Duże oraz Czaple Małe połączone między sobą kanałem Szyja, na których usytuowane są dwie wyspy. Łączna powierzchnia obu akwenów wynosi 103,2 ha, ich maksymalna głębokość nie przekracza 25,7 m a średnia 6,5 m. Po wschodniej stronie półwyspu znajdują się dwa kolejne zbiorniki – jeziora Kociołek i Kocioł zajmujące łącznie powierzchnię 12,5 ha (Choiński 1991, 150). W kierunku północno-zachodnim z rynny jezior Czaple wypływa około 20-kilometrowej długości ciek Brzeźnicka Węgorza stanowiąca prawy dopływ Regi. Z kolei poprzez jeziora Kociołek i Kocioł, rynna ta łączy się z leżącym od południowej strony jeziorem Bucierz Duży a następnie ciekiem Ostrownica, jeziorem Ostrowiec i leżącymi na zachód od tego akwenu jeziorami Mielno oraz Studnica. Natomiast w kierunku południowo-zachodnim poprzez ciek Mnica łączy się z jeziorem Mielinek. W odległości około 0,8 km na wschód od stanowiska przebiega dział wodny I rzędu oddzielający obszar zlewni rzek przymorza i dorzecza Odry. Zwierciadło wody w rynnie jezior Czaple znajduje się obecnie na poziomie 97,3 m n.p.m. i jest zbliżone do rzędnej zamieszczonej na *Topographische Karte* z 1899 roku (97,4 m n.p.m.) (ryc. 7.1). Natomiast przedstawiona jest na nim odmienna od współczesnej sytuacja hydrologiczna dotycząca zasięgów obu dorzeczy. Na archiwalnej mapie granicę między nimi stanowił próg terenowy oddzielający jeziora Kociołek oraz Kocioł o wysokości 98,3 m n.p.m. Od tego miejsca wody spływały na zachód do jezior Czaple i dalej Brzeźnicką Węgorzą do Regi oraz

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 115 06.03.2020 07:00:23

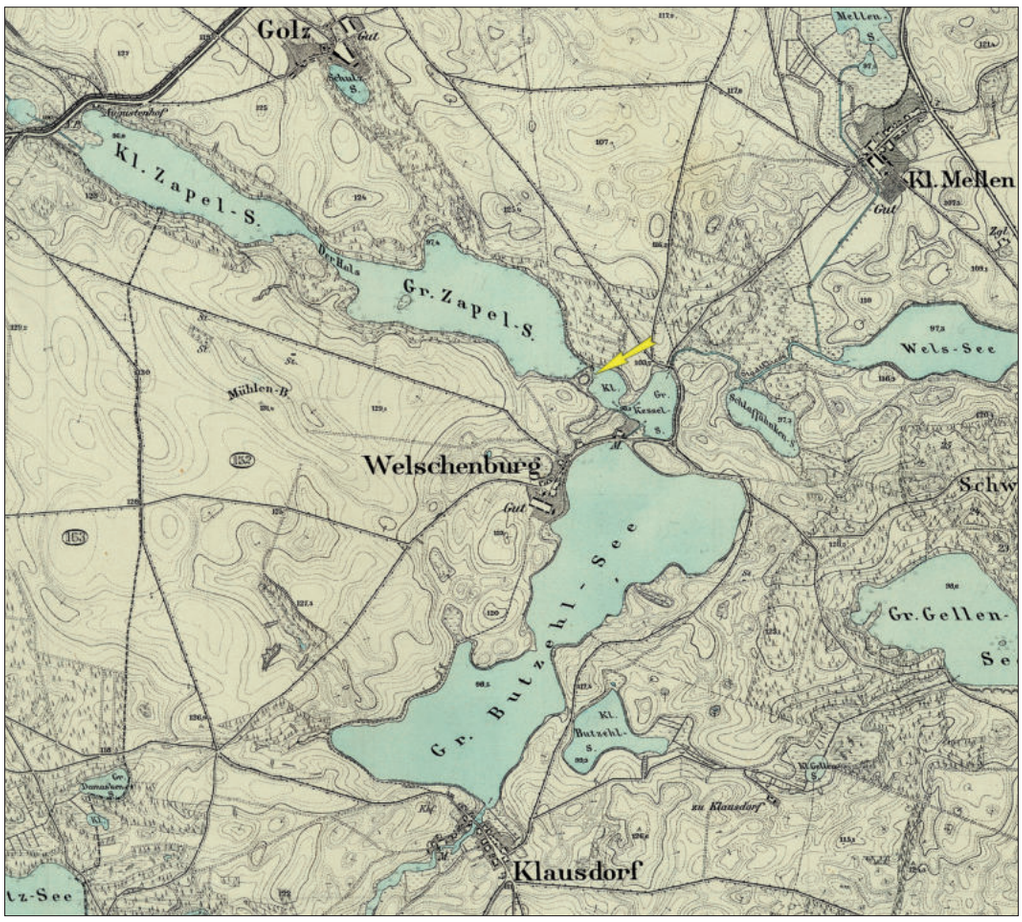

Ryc. 7.1. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru przy jeziorach Czaple Duże i Kociołek (*Topographische Karte* 1899, arkusz: Zamzow); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 7.1. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune. Map of the area of lakes Czaple Duże and Kociołek (*Topographische Karte* 1899, sheet: Zamzow); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

na wschód przez ciek Łącznik, jezioro Wilże do jeziora Lubie i Drawy.

GLEBY: Na stanowisku i w jego otoczeniu dominują gleby brunatne wyługowane i kwaśne wytworzone z piasków oraz piasków gliniastych. W obniżeniach zalegają gleby torfowe powstałe na torfach niskich.

Opis stanowiska

Grodzisko nizinne o kształcie zbliżonym do okręgu i całkowitej powierzchni w podstawie nie przekraczającej 0,7 ha usytuowane jest w środkowej części półwyspu oddzielającego jezioro Czaple Duże i Kociołek (dawniej Małe Krężno) (ryc. 7.2, 7.3). Według typologii J. Olczaka obiekt został zaliczony do grodzisk jednoczłonowych, typu pierścieniowatego o kolistym kształcie (IA1; 1991, tab. 21, poz. 61). U zewnętrznego podnóża głównej linii wału średnica grodziska wynosi około 68 m, a w koronie jego rozmiar nie przekracza 42 m długości i 40 m szerokości. Powierzchnia częściowo zniwelowanego majdanu obecnie zajmuje około 7 arów i jest obniżona w stosunku do najwyższego punktu w północnej linii wału o blisko 1,8 m, a ten z kolei jest wypiętrzony w stosunku do poziomu lustra wody (97,3 m n.p.m.) o blisko 7 m. Od północno-wschodniej i południowo-zachodniej strony grodziska, u podnóża głównego wału, znajdują się obniżenia terenowe wyznaczające zapewne dawny przebieg fosy, a następnie półkoliste przedwala zachowane zwłaszcza od strony południowej do 2 m wysokości w stosunku do tafli wody w akwenie. Łączna szerokość tych umocnień wynosi od 6 do 20 m. Dodatkowym elementem przestrzennym w południowej części stanowiska są dwa przylegające do wału owalne kopczyki o średnicy nie przekraczającej 10 m, które w opracowaniu J. Olczaka i K. Siuchnińskiego zostały określone jako rodzaj „bastionów zamykających dostęp do obiektu między wałem a brzegami jeziora" (1966, 59, 60; Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 114, 115). Od północnego wschodu, za linią przedwala znajduje się ciek łączący oba otaczające półwysep jeziora, a od południowego zachodu granicę stanowiska wyznacza zabagniona niecka o szerokości około 50 m prawdopodobnie stanowiąca pierwotnie dno misy jeziornej. Obszar grodziska, a zwłaszcza stoki obiektu i strefa przybrzeżna jest całkowicie zalesiona, a w jego środkowej części dodatkowo występuje roślin-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 116 06.03.2020 07:00:23

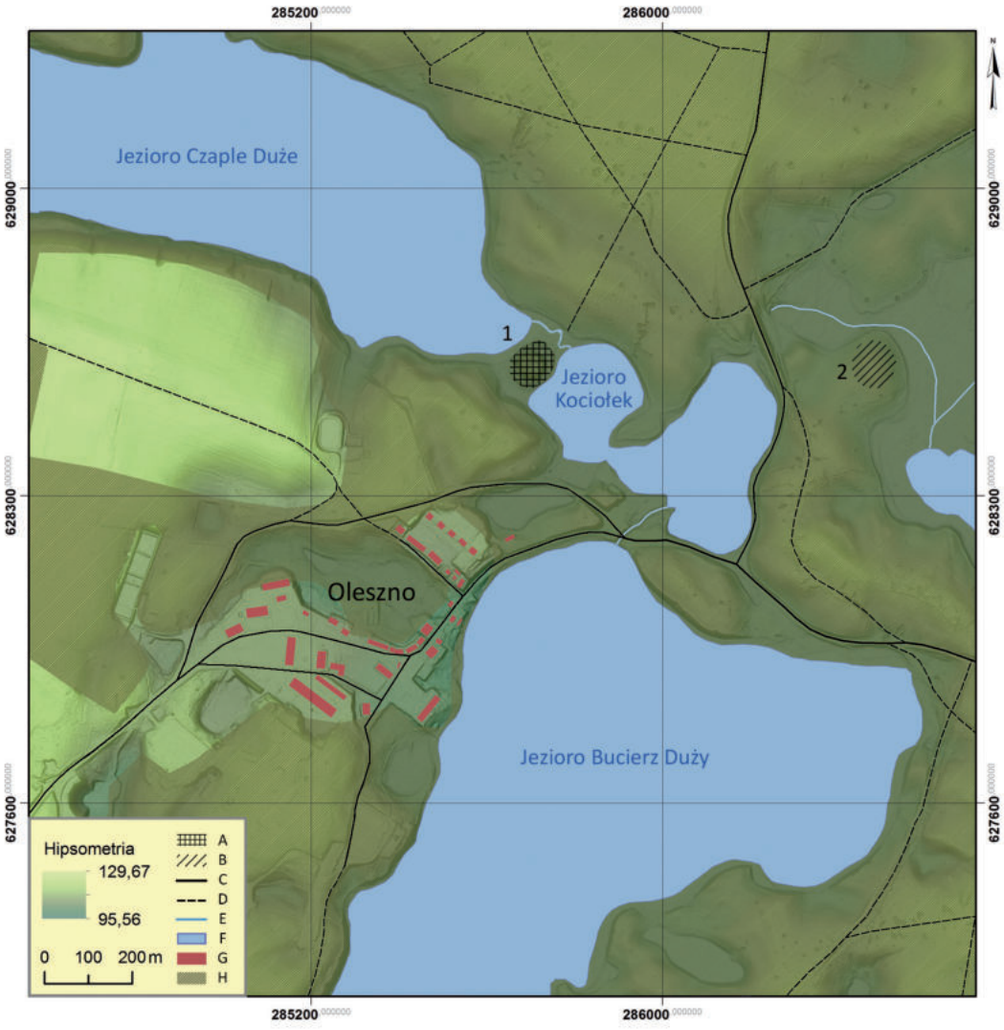

Ryc. 7.2. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – drogi; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowa; H – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 4 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 7.2. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold, site 1; B – settlemnet; C – roads; D – dirt roads; E – watercourses; F – water bodies; G – buildings; H – forests; 1 – site 1; 2 – site 4 (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

ność synantropijna (ryc. 7.4). Na jego powierzchni widoczne są ponadto liczne obniżenia terenowe o zróżnicowanej powierzchni, stanowiące zapewne pozostałości po dawnych wkopach, w tym wcześniejszej eksploracji wykopaliskowej tego stanowiska.

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnym ze znanych średniowiecznych źródeł pisanych. Pierwsze wzmianki o grodzisku określanym jako *Welschenburg* podał L. Giesebrecht w 1846 roku, który już rok wcześniej przeprowadził na tym obiekcie badania o charakterze powierzchniowym i sondażowym (Giesebrecht 1846, 62–66). Jesienią 1888 roku K. i A. Brunck przebadali wał, w obrębie którego natrafili głównie na fragmenty ceramiki naczyniowej (Walter 1889, 6, nr 4; Archiwum MN w Szczecinie teczka nr 227, karta 9 – notatki A. Stubenraucha; Stubenrauch 1897). W tym samym roku został wydany przez Roberta Behlę wykaz grodzisk z terenu wschodnich Niemiec (1888, 135, nr 3. 5), w którym obiekt z Oleszna – jak sugerują w późniejszych opracowaniach E. Walter (1889, 6, nr 4) oraz A. Stubenrauch (AMN w Szczecinie, teczka nr 227, karta 9) – jest zapewne tożsamy z grodziskiem z Mellen. Kolejne zakrojone na szerszą skalę badania archeologiczne miały miejsce w lipcu 1897, wówczas to A. Stubenrauch wraz z historykiem P. von Niessenem na majdanie obiektu założyli siedem wykopów sondażowych. Natrafili w nich – poza ceramiką naczyniową – na grot bełtu i przęślik ceramiczny (AMN w Szczecinie, teczka nr 227, karty 9–11; Stubenrauch 1897a) (ryc. 7.5).

W okresie międzywojennym obiekt ten jako grodzisko nizinne położone między jeziorami Zappel i Kessel

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 117 06.03.2020 07:00:24

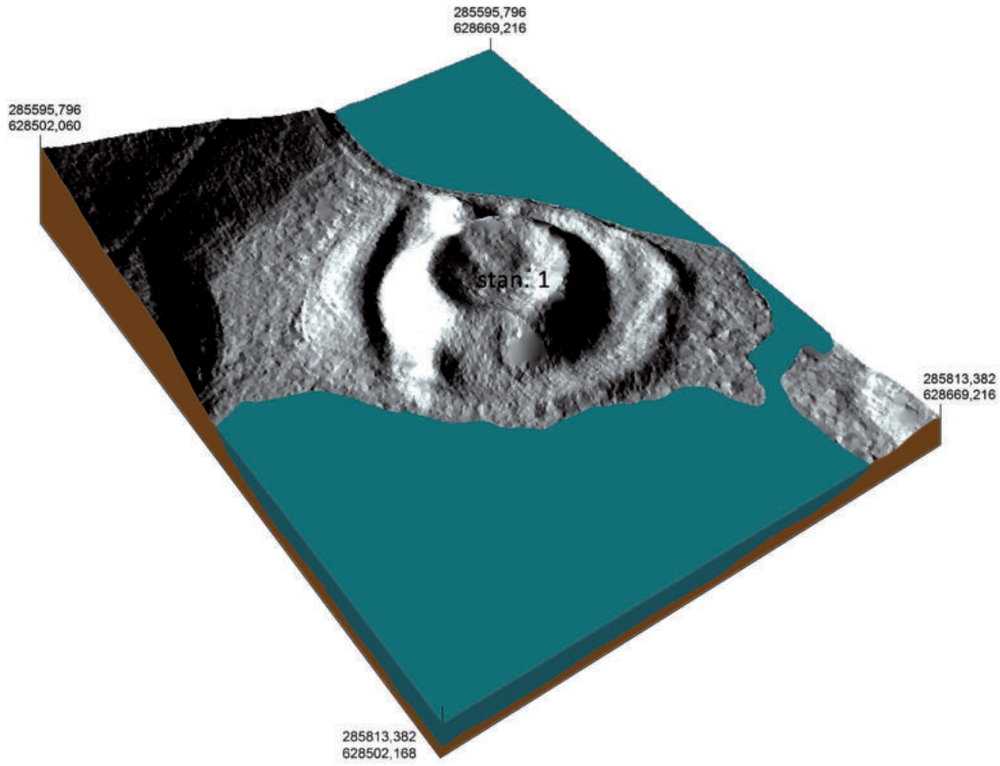

Ryc. 7.3. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS (rys. M. Skrzatek)

Fig. 7.3. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS based numerical land model (drawn by M. Skrzatek)

wymieniony został w opracowaniu W. Łęgi (1930, 521, nr 90) i O. Kunkela (1932, 12, nr 9). Kolejna odnotowana w literaturze przedmiotu prospekcja terenowa tego stanowiska odbyła się dopiero pod koniec lat 30-tych XX wieku (Kunkel 1939, 313). Po II wojnie światowej badania powierzchniowe na grodzisku przeprowadzili pracownicy Muzeum w Koszalinie (lata 1955–1960). W tym okresie omawiany obiekt został także uwzględniony przez H. J. Eggersa w wykazie grodzisk powiatu drawskiego (1960, 44, nr 153). W kwietniu 1962 roku w ramach ekspedycji KAP UAM kierowanej przez K. Siuchnińskiego grodzisko zostało poddane pracom weryfikacyjnym o charakterze powierzchniowo-sondażowym (Olczak, Siuchniński 1966, 59–63; Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 114–116). Wyniki tych badań nie zostały jednak uwzględnione w monografii H. J. Eggersa z 1978 roku dotyczącej Pomorza we wczesnym średniowieczu (Eggers 1978, 276–278, nr 153). Podczas badań powierzchniowych prowadzonych w ramach AZP w 1985 roku stanowiska nie udało się zweryfikować ze względu na jego położenie w obrębie poligonu i obowiązujący zakaz wstępu (KESA 29–17/37). W 2003 roku miały miejsce penetracje podwodne obejmujące strefę przybrzeżną akwenu wokół grodziska zrealizowane przez IA UMK w Toruniu pod kierunkiem R. Kaźmierczaka (Kaźmierczak, Niegowski 2003). Ostatnie prace archeologiczne zrealizowano w październiku 2015 roku i sierpniu 2017 roku przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*. Zespół toruńskich badaczy, w którym byli ponadto P. Błędowski, A. Bogusz oraz M. Weinkauf, przeprowadził wówczas kompleksowe badania weryfikacyjno-sondażowe (Błędowski i in. 2019, 99–100).

Zakres prac badawczych

Lokalizacja oraz zakres pierwszych badań sondażowych L. Giesebrechta z lat 40-tych XIX wieku nie jest znana. Z kolei jak wynika z literatury przedmiotu K. i A. Brunck zakresem rozpoznania archeologicznego w 1888 roku obieli jedynie wał grodziska (Walter 1889, 6, nr 4; Archiwum MN w Szczecinie teczka nr 227, karta 9 – notatki A. Stubenraucha; Stubenrauch 1897). Więcej informacji odnosi się do badań A. Stubenraucha i P. von Niessena z 1897 roku (ryc. 7.5). Założono wówczas siedem wykopów sondażowych i jak wynika ze szkicu sytuacyjnego jeden z nich zlokalizowano na koronie wału w północno-zachodniej części obiektu, a kolejne usytuowane w pozostałych partiach grodziska swoim zasięgiem obejmowały wewnętrzny skłon wału oraz strefę podwałową. W ramach badań zrealizowanych w 1962 roku, jak to określili ich autorzy „*wobec wyraźnej czytelności wału prace sondażowe przeprowadzono tyl-*

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 118 06.03.2020 07:00:27

Ryc. 7.4. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1: a – widok od strony południowej na wschodnią linię wału; b – widok od strony wschodniej na majdan grodziska (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 7.4. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1: a – southern view of embankment eastern line; b – eastern view of stronghold ward (photo by R. Kaźmierczak)

ko na majdanie" (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 115). Założono wówczas, wzdłuż osi N–S z niewielkim odchyleniem w kierunku zachodnim i w 10-metrowych odstępach, trzy wykopy o wymiarach 1×1 m (ryc. 7.6). W 2015 i 2017 roku, wzdłuż dwóch głównych magistrali przebiegających na osi N–S i W–E, wykonano łącznie pięć wykopów oraz 10 odwiertów (ryc. 7.7). Trzy sondaże wytyczono na linii W–E we wschodniej części stanowiska. Pierwszy z nich 1/15 o wymiarach 1,5×3 m usytuowano na krawędzi formy obejmując jego zasięgiem koronę wału. Kolejny wykop 2/15, o wymiarach 1×2 m, założono w strefie podwałowej, a wykop 3/15 na planie kwadratu o długości boku 2 m wyznaczono w środkowej części majdanu. Następne dwa sondaże zlokalizowano na styku wewnętrznego skłonu wału i majdanu w północnej części grodziska. Mniejszy z nich (4/15) o wymiarach

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 119 06.03.2020 07:00:29

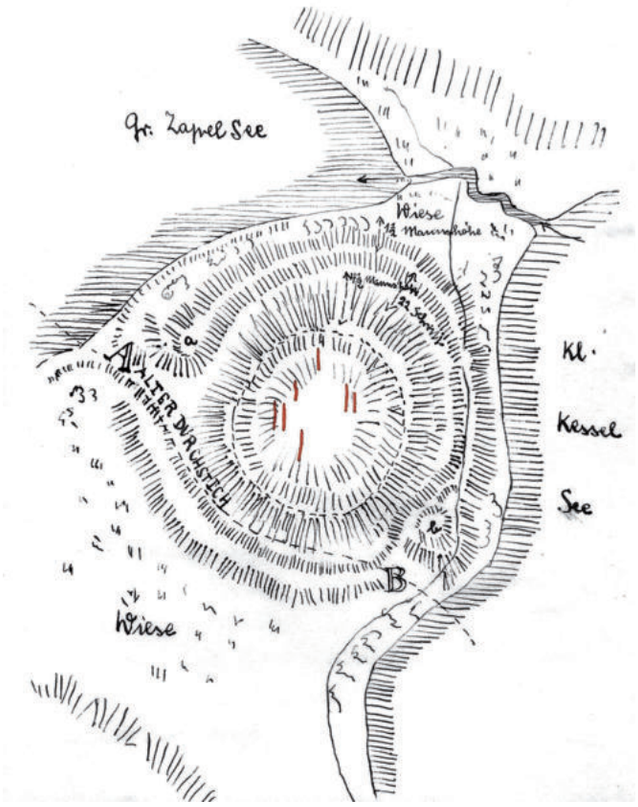

Ryc. 7.5. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan grodziska A. Stubenraucha z lokalizacją wykopów z 1897 roku (AMN w Szczecinie, teczka nr 227)

Fig. 7.5. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold map made by Stubenrauch showing 1897 trenches (Records of the National Museum in Szczecin, file No. 227.

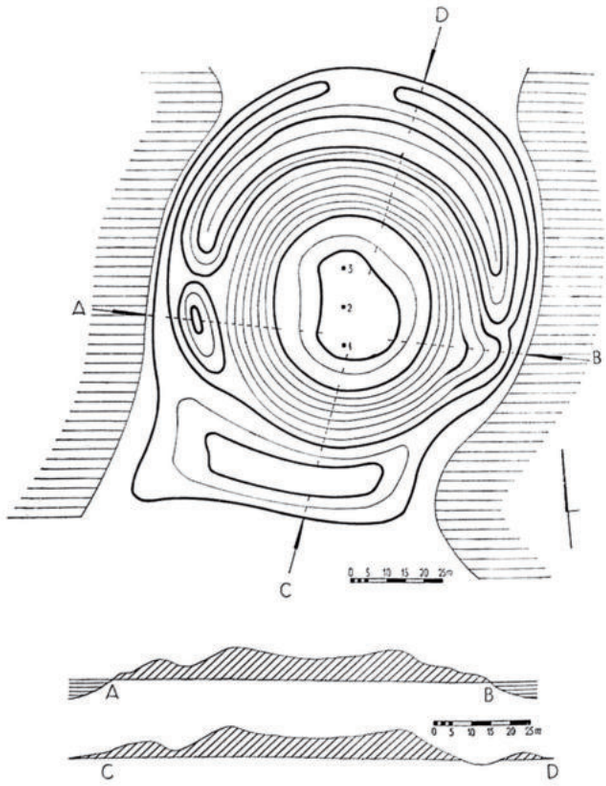

Ryc. 7.6. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem stanowiska (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 42)

Fig. 7.6. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 42)

1×2 m wytyczono w odległości 2 m na wschód od osi N–S, a większy o rozmiarach 2×5 m wyznaczono na północnym krańcu magistrali. Wszystkie odwierty wykonano w linii N–S w odstępach od 1 do 5 m, które uzależnione były od charakteru nawarstwień zadokumentowanych w poszczególnych wierceniach.

W sumie badaniami w 1962 roku i w latach 2015, 2017 objęto dotąd powierzchnię co najmniej 25,5 m^2, co stanowi zaledwie około 0,4% całego stanowiska.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Poza informacjami o rodzaju znalezisk brak jest bliższych danych odnośnie stratygrafii nawarstwień kulturowych odsłoniętych w wykopach zrealizowanych jeszcze w XIX wieku. Inaczej przedstawiają się wyniki prac z 1962 roku opublikowane przez J. Olczaka i K. Siuchnińskiego (1966). W sondażu 1/62 uchwycono wtedy szczątkowo zachowaną warstwę kulturową w postaci *ciemnobrunatnej ziemi* (w-wa II) o miąższości około 0,15 m, natomiast w pozostałych dwóch wykopach miąższość nawarstwień o genezie antropogenicznej była znacznie większa. W sondażu 2/62, usytuowanym na środku majdanu, *ciemnobrunatna próchnica* wraz z występującą w jej spągu spalenizną oraz węglami drzewnymi (w-wa I) dochodziła do głębokości 0,9 m poniżej powierzchni gruntu, a w sondażu 3/62 ta sama warstwa, ale z soczewkami żółtego piasku (w-wa I) miała minimum 1,25 m miąższości. Na jej substrat składał się zróżnicowany ruchomy materiał źródłowy, w tym kości zwierzęce i ceramika naczyniowa zaklasyfikowana w większości do wczesnego średniowiecza (13 ułamków), jak również do okresu późnośredniowiecznego (1 fragm.) (Olczak, Siuchniński 1966, 61, 62) (ryc. 7.8). Ze względu na strukturę zarejestrowanej warstwy i lokalizację tego sondażu niewykluczone, że swoim zasięgiem objął on wykop związany z badaniami A. Stubenraucha. Wyniki prac badawczych z 2015 i 2017 roku wskazują jednak, że stratygrafia nawarstwień kulturowych związana z wczesnośredniowiecznym etapem użytkowania grodu jest znacznie bardziej rozbudowana. Jedynie w środkowej części majdanu, w sondażu 3/15, nie odnotowano żadnej warstwy kulturowej, ale bezpośrednio pod humusem wyróżniono owalny w rzucie obiekt o wymiarach 1,6×1,0 m, z nieckowatym, jednowarstwowym wypełnieniem o maksymalnej miąższości nie przekraczającej 0,2 m, być może stanowiący pozostałość po paleni-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 120 06.03.2020 07:00:30

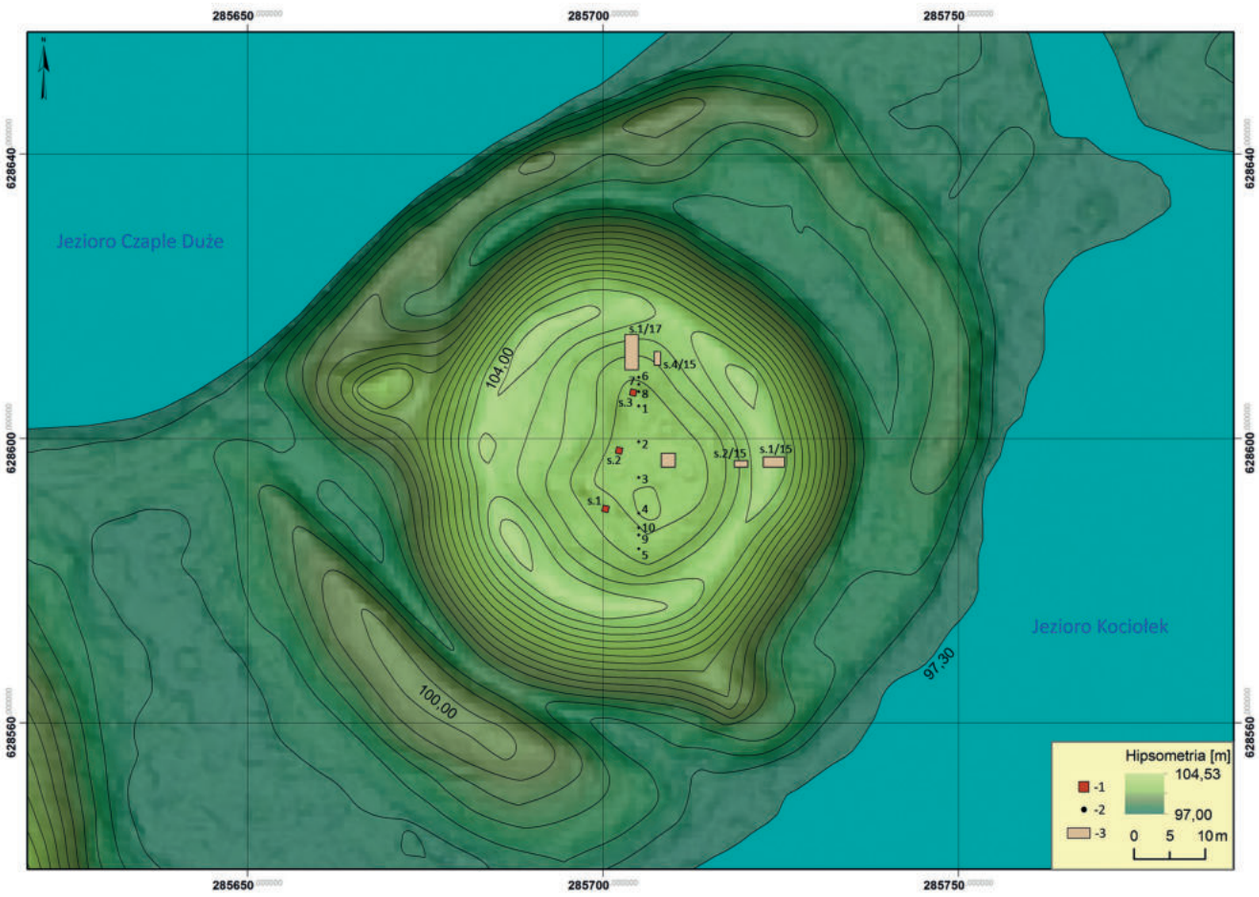

Ryc. 7.7. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 1962 roku; 2 – odwierty z 2017 roku; 3 – wykopy z 2015 i 2017 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 7.7. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS based stronghold contour map with borehole and trench locations. Legend: 1 – 1962 test pits; 2 – 2017 boreholes; 3 – 2015 and 2017 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

sku (obiekt 1/15; ryc. 7.9). Z kolei we wschodniej części stanowiska, w obrębie wykopu 1/15 założonego na kulminacji wału bezpośrednio pod humusem, zalegało 10 warstw kulturowych w większości o układzie zgodnym z nachyleniem wału (ryc. 7.10). Ich łączna miąższość we wschodniej partii wykopu wynosiła 2,05 m. W górnym odcinku, do głębokości 1–1,2 m, występowały struktury przemieszane w postaci żwirów o brunatnych oraz szarych barwach (w-wy 2–4), a następnie dwa poziomy ciemnoszarych żwirów z dużą ilością spalenizny (w-wy 5, 7) przewarstwione brązowymi żwirami z dodatkiem żółtych piasków luźnych (w-wy 6, 8). Poziomy, które jednoznacznie można wiązać z reliktami konstrukcji wału wyznaczają natomiast dwie intensywne warstewki spalenizny oraz węgli drzewnych zalegające w układzie horyzontalnym na głębokości 1,7 i 1, 9 m (w-wy 9, 11), rozdzielone przepalonym piaskiem o miąższości od 0,1 do 0,2 m (w-wa 10) (ryc. 7.11). W obrębie wszystkich tych nawarstwień zalegały wyłącznie ułamki wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (27 fragm.). Warstwy rumowiskowo-demolacyjne związane z rozsypiskiem wału zarejestrowano również w wykopie 2/15. Występowały one do głębokości 0,65–0,95 m w postaci ciemnoszarych i jasnobrunatnych żwirów (w-wy 2, 3), mających swoje odpowiedniki w wykopie 1/15. Poniżej zalegał brązowo-żółty żwir (w-wa 4) zinterpretowany jako poziom humusu pierwotnego, a następnie pomarańczowo-żółte piaski żwirowe o genezie naturalnej (ryc. 7.12).

Relikty zabudowy przywałowej uchwycono natomiast w obu wykopach zlokalizowanych w północnej części grodziska. W wykopie 4/15 górne warstwy zalegające do głębokości około 1,3 m związane były z częściową niwelacją struktur wałowych oraz późnośredniowiecznym etapem zasiedlenia tego miejsca (w-wy 1–4), natomiast głębiej stwierdzono nawarstwienia zawierające wyłącznie fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej (106 ułamków). Zarejestrowany w tym miejscu układ stratygraficzny wskazywałby na dwie fazy użytkowania zabudowy związanej z tym horyzontem czasowym. Młodszy etap wyznacza warstwa ciemnoszaro-brunatnego żwiru ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 6) oraz jasnoszary żwir ze spalenizną (w-wa 7) o łącznej miąższości około 0,4 m znajdujący się pod poziomem niwelacyjnym w postaci jasnego żwiru (w-wa 5). Kolejną

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 121 06.03.2020 07:00:31

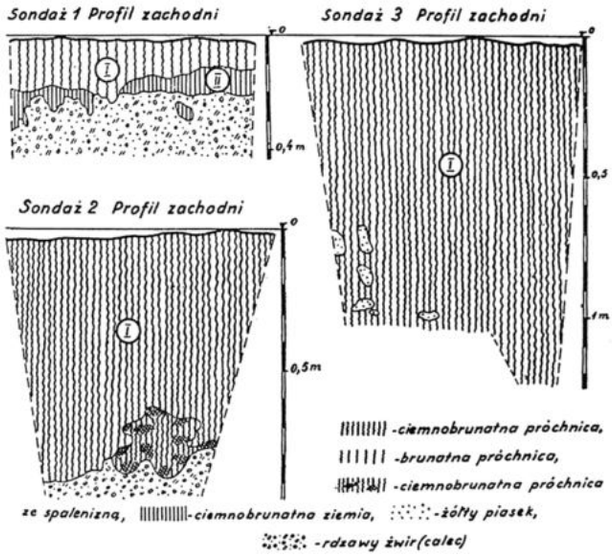

Ryc. 7.8. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 43)

Fig. 7.8. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit profiles made during 1962 exploration (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 43)

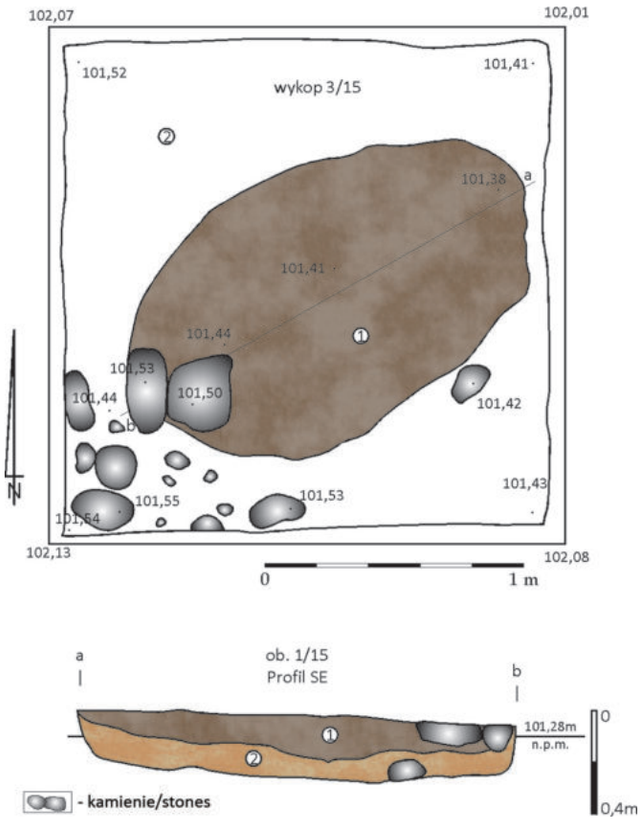

Ryc. 7.9. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Rzut i profil obiektu 1/15 w wykopie 3/15. Legenda: 1 – jasnoszaro–jasnobrunatny piasek luźny ze żwirem; 2 – jasnopomarańczowy żwir (rys. R. Mieszek, dig. W. Ochotny)

Fig. 7.9. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Feature 1/15 profile and projection in trench 3/15. Legend: 1 – light grey ligh brownish sand with gravel; 2 – light orange gravel (drawn by R. Mieszek, elab. by W. Ochotny)

fazę również rozdzielają żółte żwiry o blisko 0,3 m grubości (w-wa 8), których strop odnotowano 1,8 m poniżej powierzchni gruntu. W tym przypadku poziom osadniczy powiązać należy bezpośrednio z ciemnoszaro-czarną spalenizną z węglami drzewnymi i licznymi częściowo przepalonymi kamieniami o miąższości 0,3 m (w-wa 10) oraz zalegającymi niżej jasnożółtymi żwirami o podobnej zawartości i analogicznej grubości (ryc. 7.13). Zbliżona sytuacja stratygraficzna występowała także w wykopie 1/17 (ryc. 7.14a). Bezpośrednio pod humusem zarejestrowano warstwę brunatno-żółtych żwirów przemieszanych z piaskiem o maksymalnej miąższości 0,8 m (w-wa 2), która wyklinowywała się w kierunku linii wału i związana była z okresem późnośredniowiecznym. Poniżej, w północnej części wykopu, znajdowała się warstwa ciemnobrunatnych żwirów z węglami drzewnymi i spalenizną (w-wa 3), a następnie poziom żółtych piasków (w-wa 4a) oraz ciemnobrunatnych piasków luźnych przemieszanych z brunatnymi i czarno-szarymi żwirami (w-wa 3a) o łącznej miąższości 0,7 m. Zalegały one w formie menisku wypukłego i zapewne wiązać je należy z osuwiskiem wału.

Z kolei linię zabudowy związaną z młodszym etapem zasiedlenia grodu we wczesnym średniowieczu wyznaczają, przykryte częściowo rozsypiskiem wału, dwie warstwy (3b, 3c) zadokumentowane w południowej części wykopu. Na ich substrat, o miąższości nie przekraczającej 0,6 m, składały się brunatne i ciemne żwiry z dodatkiem piasków luźnych, spalenizny, węgli drzewnych oraz bryłek polepy. Do starszego horyzontu zabudowy podwałowej zaliczyć należy obiekt typu półziemiankowego z zachowanym narożnym paleniskiem (obiekt 1/17; 101,9 m n.p.m.) (ryc. 7.14b). Łącznie na jego wypełnisko składało się pięć warstw kulturowych, w tym przewarstwienia stanowiące strukturę pieca, zawierające m.in. polepę, kamienie (w-wy IIb, III, IV) oraz odnotowane od południa dwa poziomy piasków luźnych ze żwirami o różnej zawartości spalenizny oraz węgli drzewnych wraz z polepą (w-wy I, II) (ryc. 7.15). W jego obrębie znaleziono liczne kości zwierzęce (112 fragm.), ułamki wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (109 fragm.), a także tzw. przedmioty wydzielone takie jak żelazne haczyki na ryby i dwa okucia żelazne w formie krzyża inkrustowane miedzią (ryc. 7.16). Na podstawie linii odwiertów uzupełniających można przyjąć, że od strony północnej pas wczesnośredniowiecznej zabudowy miał około 5 m szerokości. W odwiercie nr 6 zarejestrowano analogiczny układ nawarstwień kulturowych, natomiast w pozostałych trzech odwiertach (nr 1, 7, 8), na głębokości od 0,8 do 1,2 m, znajdowały się blokady kamienne a nad nimi brunatne żwiry związane zapewne z przekształceniami grodziska już w okresie późnego średniowiecza. Podobny układ nawarstwień kulturowych,

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 122 06.03.2020 07:00:32

Ryc. 7.10. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil południowy z przekrojem przez wał w wykopie 1/15 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 7.10. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Southern profile with embankment cross-section in trench 1/15 (photo by R. Kaźmierczak)

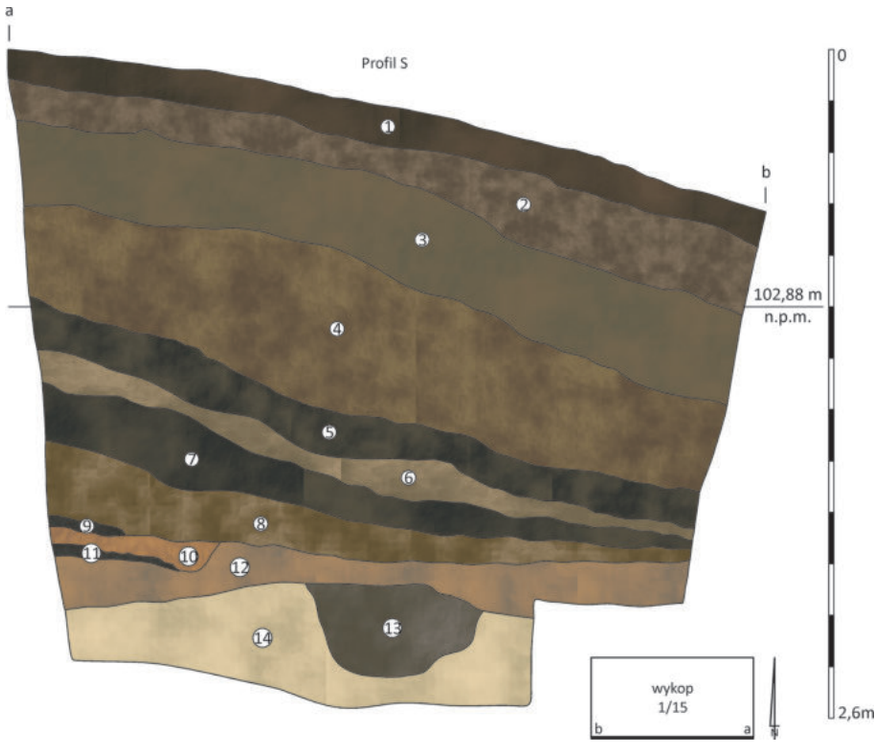

Ryc. 7.11. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil południowy z przekrojem przez wał w wykopie 1/15. Legenda: 1 – ciemnobrunatny piasek luźny ze żwirem (humus/w-wa 1); 2 – brązowo-ciemnożółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 2); 3 – szaro-brunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 3); 4 – brunatno-jasnoszaro-żółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 4); 5 – drobnoplamisty szaro-jasnobrunatny piasek luźny ze żwirem i węglami drzewnymi (w-wa 5); 6 – drobnoplamisty jasnoszaro-jasnobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 6); 7 – ciemnoszaro-ciemnobrunatny piasek luźny z węglami drzewnymi i spalenizną (w-wa 7); 8 – laminy jasnoszarego, żółtego i jasnobrunatnego piasku luźnego ze żwirem (w-wa 8); 9 – spalenizna z węglami drzewnymi (w-wa 9); 10 – przepalony piasek luźny ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 10); 11 – spalenizna z węglami drzewnymi (w-wa 11); 12 – jasnobrązowo-brunatna glina średnia ze żwirem (w-wa 12); 13 – czarno-ciemno-pomarańczowy piasek gliniasty ze spalenizną i węglami drzewnymi (przepalona konstrukcja drewniana); 14 – laminy żółtego piasku luźnego ze żwirem (calec) (rys. R. Kaźmierczak, dig. W. Ochotny)

Fig. 7.11. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Southern profile with rampart cross-section in trench 1/15. Legend: 1 – dark brown fine sand with gravel (humus/layer 1); 2 – brown-dark yellow fine sand with gravel (layer 2); 3 – grey-brown fine sand with gravel (layer 3); 4 – brown-light grey-yellow fine sand with gravel (layer 4); 5 – finely mottled grey-light brown fine sand with gravel and charcoal (layer 5); 6 – finely mottled light grey-light brown fine sand with gravel (layer 6); 7 – dark grey-dark brown fine sand with gravel, charcoal and burning (layer 7); 8 – laminated light grey, yellow and light brown fine sand with gravel (layer 8); 9 – burning with charcoal (layer 9); 10 – burnt fine sand with charcoal and burning (layer 10); 11 – burning with charcoal (layer 11); 12 – light brown-brownish medium clay with gravel (layer 12); 13 – black-dark orange clayey sand with burning and charcoal (burn wooden construction); 14 – laminated yellow fine sand with gravel (natural layer) (drawn by R. Kaźmierczak, elab. by W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 123 06.03.2020 07:00:33

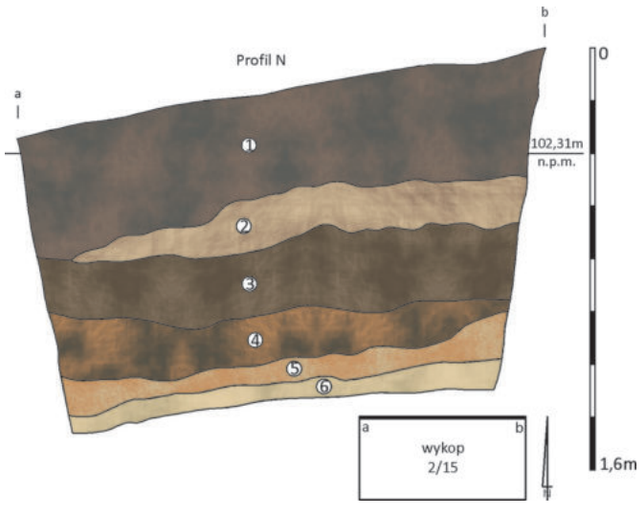

Ryc. 7.12. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil północny w wykopie 2/15. Legenda: 1 – ciemnoszary piasek luźny ze żwirem (humus/w-wa 1); 2 – jasnobrunatno-ciemnożółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 2); 3 – ciemnoszaro-ciemnobrunatny piasek luźny ze żwirem (w-wa 3); 4 – brązowo-ciemnożółty piasek luźny ze żwirem (w-wa 4); 5 – jasnopomarańczowo-jasnożółty piasek luźny ze żwirem (calec); 6 – jasnożółty piasek luźny ze żwirem (calec) (rys. R. Kaźmierczak, dig. W. Ochotny)

Fig. 7.12. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Northern profile in trench 2/15. Legend: 1 – dark grey fine sand with gravel (humus/layer 1); 2 – light brown-dark yellow fine sand with gravel (layer 2); 3 – dark grey-dark brown fine sand with gravel (layer 3); 4 – brown-dark yellow fine sand with gravel (layer 4); 5 – light orange-light yellow fine sand with gravel (natural layer); 6 – light yellow fine sand with gravel (natural layer) (drawn by R. Kaźmierczak, elab. by W. Ochotny)

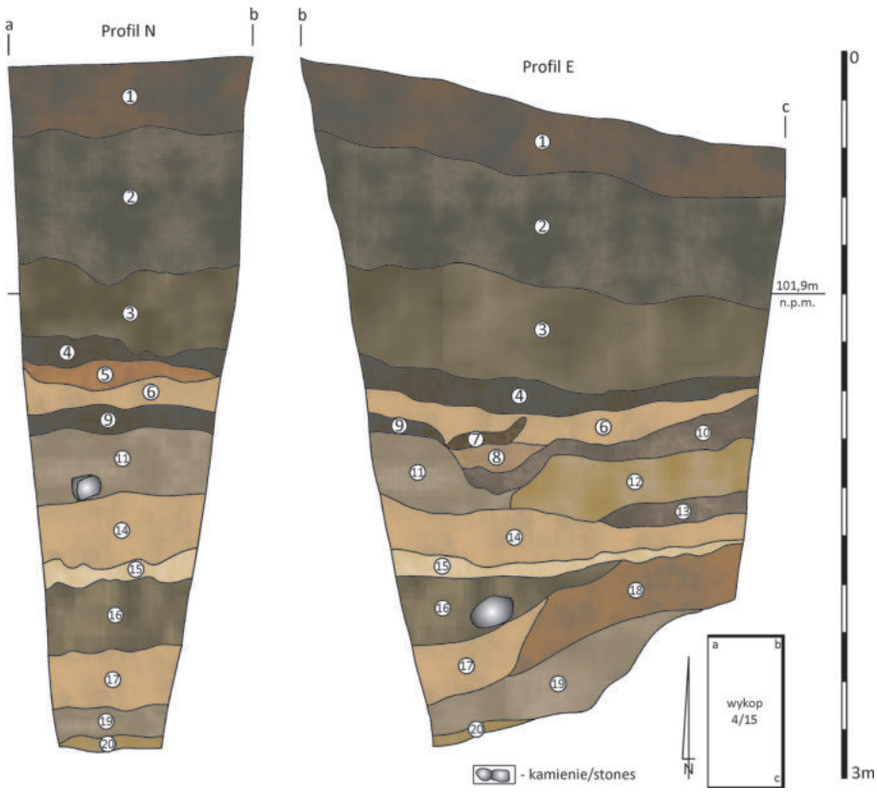

Ryc. 7.13. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil północny i wschodni w wykopie 4/15. Legenda: 1 – ciemnoszaro-brunatny piasek luźny (humus/w-wa 1); 2 – szaro-jasnobrunatny żwir ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 2); 3 – jasnoszaro-jasnobrunatny żwir ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 3); 4 – ciemnobrunatno-ciemnoszary żwir z polepą (w-wa 4); 5 – brunatno-ciemnoszary żwir ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 4a); 6 – żółty żwir (w-wa 5); 7 – brązowo-szary żwir (w-wa 5b); 8 – jasnobrunatno-żółto-szary żwir (w-wa 5a); 9 – ciemnoszaro-brunatny żwir ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 6); 10 – ciemnoszaro-jasnobrunatny żwir (w-wa 6a); 11 – jasnoszary żwir ze spalenizną (w-wa 7); 12 – ciemnożółto-jasnoszary żwir (w-wa 8a); 13 – szary żwir ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 7a); 14 – żółty żwir (w-wa 8); 15 – jasnożółty żwir (w-wa 9); 16 – ciemnoszaro-czarna spalenizna z węglami drzewnymi i kamieniami (w-wa 10); 17 – jasnożółty żwir ze spalenizną, węglami drzewnymi i kamieniami (w-wa 11); 18 – szaro-jasnożółty żwir; 19 – szary żwir – (w-wa 12); 20 – ciemnożółty żwir (calec) (rys. R. Kaźmierczak, dig. B. Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 7.13. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Northern and eastern profiles in trench 4/15. Legend: 1 – brownish dark grey sand (humus = layer 1); 2 – brownish grey gravel with burnt matter and charcoals (layer 2); 3 – pale brownish light grey gravel with burnt matter and charcoals (layer 3); 4 – dark brownish dark grey gravel with threshing floor (layer 4); 5 – brownish dark grey gravel with burnt matter and charcoals (layer 4a); 6 – yellow gravel (layer 5); 7 – greyish brown gravel (layer 5b); 8 – pale brownish yellow grey gravel (layer 5a); 9 – brownish dark grey gravel with burnt matter and charcoals (layer 6); 10 – dark grey laight brownish gravel (layer 6a); 11 – light grey gravel with burnt matter (layer 7); 12 – dark yellow lilght grey gravel (layer 8a); 13 – grey gravel with burnt matter and charcoals (layer 7a); 14 – yellow gravel (layer 8); 15 – light yellow gravel (layer 9); 16 – dark greyish black burnt matter with charcoals and stones (layer 10); 17 – light yellow gravel with burnt matter, charcoals and stones (layer 11); 18 – light yellow grey gravel; 19 – grey gravel – (layer 12); 20 – dark yellow gravel (natural leyer) (drawn by R. Kaźmierczak, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 124 06.03.2020 07:00:34

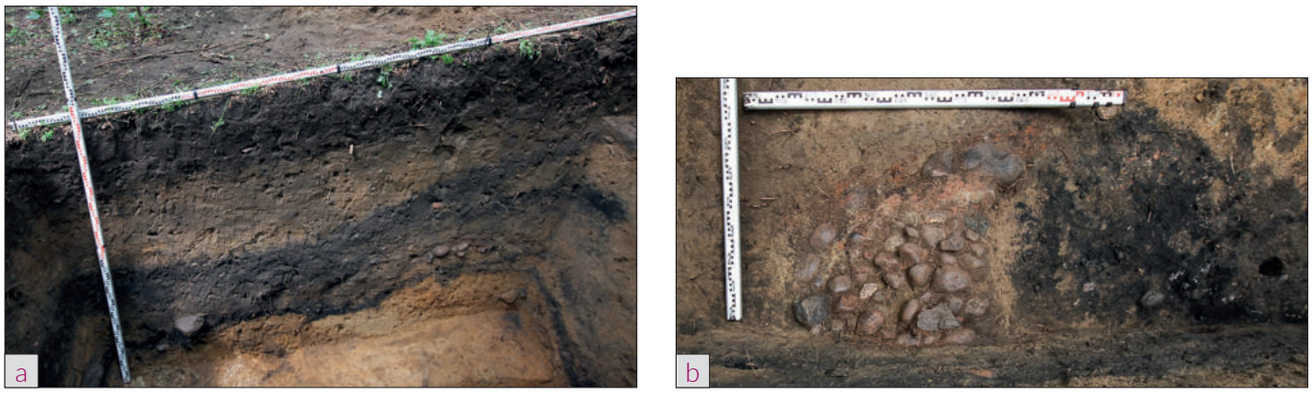

Ryc. 7.14. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1: a – profil zachodni w wykopie 1/17; b – rzut konstrukcji kamiennej w wykopie 1/17 – widok od strony zachodniej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 7.14. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1; a – western profile in trench 1/17; b – projection of stone structure in trench 1/17 – western view (photo by R. Kaźmierczak)

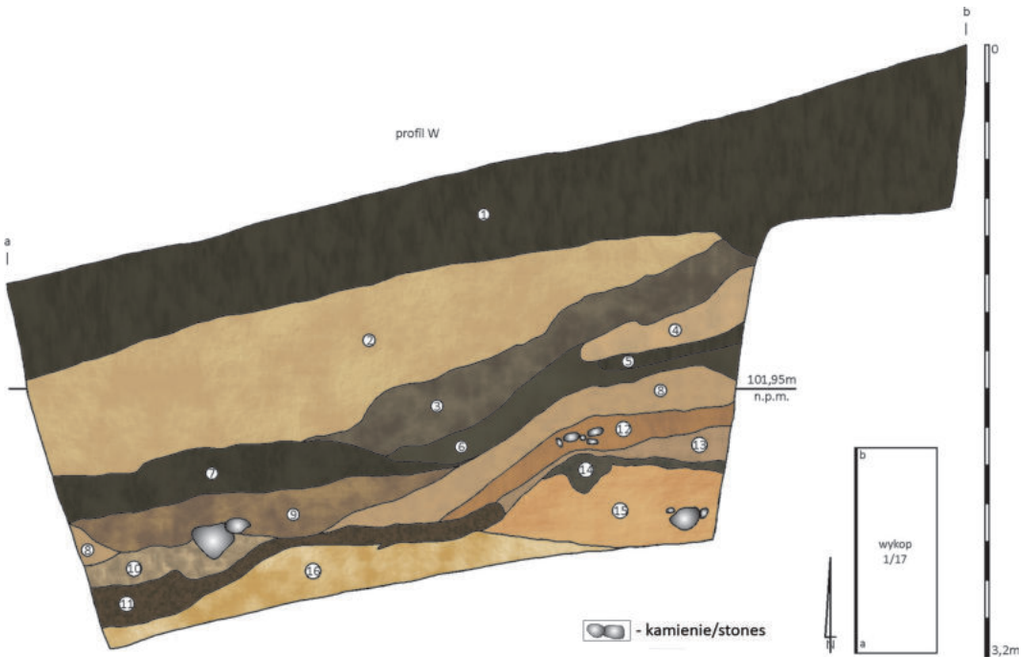

Ryc. 7.15. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil zachodni w wykopie 1/17. Legenda: 1 – humus; 2 – jasnobrunatne piaski luźne z ciemnożółtym żwirem (w-wa 2); 3 – ciemnobrunatne piaski luźne z węglami drzewnymi, spalenizną i polepą (w-wa 3); 4 – żółte plaski luźne (w-wa 4a); 5 – czarno-brunatne piaski luźne ze żwirem (w-wa 3c); 6 – ciemnobrunatno-czarne piaski luźne ze żwirem (w-wa 3a); 7 – ciemnobrunatno-czarne piaski luźne ze żwirem węglami drzewnymi, spalenizną i polepą (w-wa 3d); 8 – ciemnożółte piaski luźne ze żwirem (w-wa 5); 9 – ciemnobrunatne piaski luźne ze żwirem (w-wa 3b); 10 – jasnobrunatno-ciemnożółte piaski luźne z węglami drzewnymi, spalenizną i polepą (ob. 1/17, w-wa II); 11 – ciemnobrunatno-czarne piaski luźne ze żwirem, węglami drzewnymi, spalenizną i polepą (ob. 1/17, w-wa I); 12 – poziom polepy z przepalonymi kamieniami (ob. 1/17, w-wa III); 13 – żółto-szare piaski luźne (ob. 1/17, w-wa IV); 14 – ciemnobrunatno-czarne piaski luźne ze żwirem węglami drzewnymi, spalenizną i polepą (ob. 1/17, w-wa IIb); 15 – ciemnożółte piaski luźne ze żwirem (ob. 1/17, w-wa V); 16 – ciemnożółty żwir (calec) (rys. A. Bogusz, dig. W. Ochotny)

Fig. 7.15. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Western profile in trench 1/17. Legend: 1 – humus; 2 – pale brownish sand with dark yellow gravel (layer 2); 3 – dark brownish sand with charcoals, burnt matter and threshing floor (layer 3); 4 – yellow sand (layer 4a); 5 – brownish black sand with gravel (layer 3c); 6 – dark brownish black sand with gravel (layer 3a); 7 – dark brownish black sand with gravel, charcoals, burnt matter and threshing floor (layer 3d); 8 – dark yellow sand with gravel (layer 5); 9 – dark brownish sand with gravel (layer 3b); 10 – pale brownish dark yellow sand with charcoals, burnt matter and threshing floor (feature 1/17, layer II); 11 – dark brownish black sand with gravel, charcoals, burnt matter and threshing floor (feature 1/17, layer I); 12 – threshing floor level with strongly fired stones (feature 1/17, layer III); 13 – yellow grey sand (feature 1/17, layer IV); 14 – dark brownish blacksand with gravel, charcoals, burnt matter and threshing floor (feature 1/17, layer IIb); 15 – dark yellow sand with gravel (feature 1/17, layer V); 16 – dark yellow gravel (natural leyer) (drawn by A. Bogusz, elab. by W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 125 06.03.2020 07:00:35

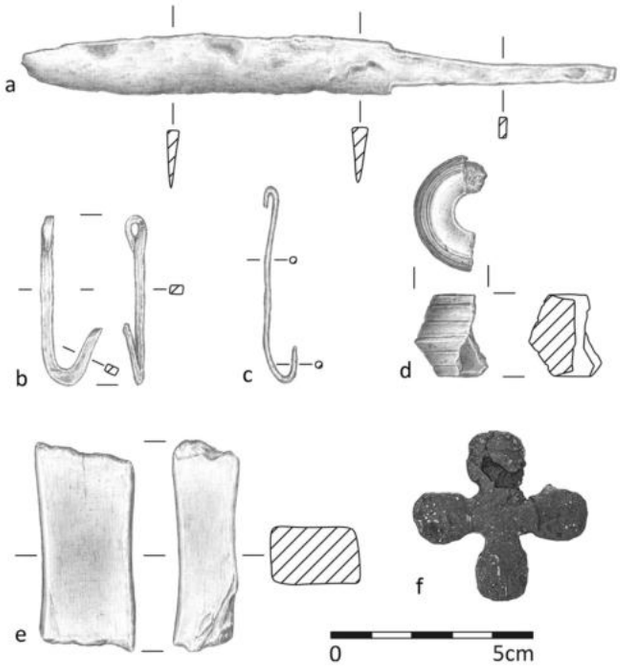

Ryc. 7.16. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wybór przedmiotów wydzielonych z badań w 2015 i 2017 roku: a – nóż żelazny – wykop 4/15, w-wa 6 (nr inw. 4/15); b – haczyk żelazny – wykop 1/17, w-wa 3b (nr inw. 11/17); c – haczyk żelazny – wykop 1/17, w-wa 2 (nr inw. 2/17); d – przęślik ceramiczny – wykop 4/15, w-wa 10 (nr inw. 6/15); e – osełka kamienna – wykop 4/15, w-wa 7 (nr inw. 5/15); f – okucie żelazne w kształcie krzyża – wykop 1/17, ob. 1/17, w-wa IVb nr inw. 19/20 (rys. B. Kowalewska, fot. W. Ochotny)

Fig. 7.16. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Artefact selection from 2015 and 2017 exploration: a – iron knife – trench 4/15, layer 6 (record No. 4/15); b – iron hook – trench 1/17, layer 3b (record No. 11/17); c – iron hook – trench 1/17, layer 2 (record No. 2/17); d – ceramic spindle whorl – trench 4/15, layer 10 (record No. 6/15); e – whetstone – trench 4/15, layer 7 (record No. 5/15); f – cross-shaped iron forge – trench 1/17, feature 1/17, layer IVb record No 19/20 (drawn by B. Kowalewska, photo by W. Ochotny)

świadczący o pozostałościach zabudowy uchwycono również w odwiertach sondażowych zlokalizowanych przy południowej podstawie wału (odwierty nr 5, 9, 10). Niewykluczone, że na tego rodzaju obiekty natrafiono w odwiercie nr 5, gdzie na głębokości 1,5 m zadokumentowano poziom calca, a powyżej cztery poziomy brunatnych żwirów w tym warstwę z intensywną spalenizną, węglami drzewnymi oraz polepą (ryc. 7.17).

Zaplecze osadnicze

W najbliższym sąsiedztwie grodziska nie odkryto jak dotąd śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko datowane było ogólnie na okres wczesnego średniowiecza (Łę-

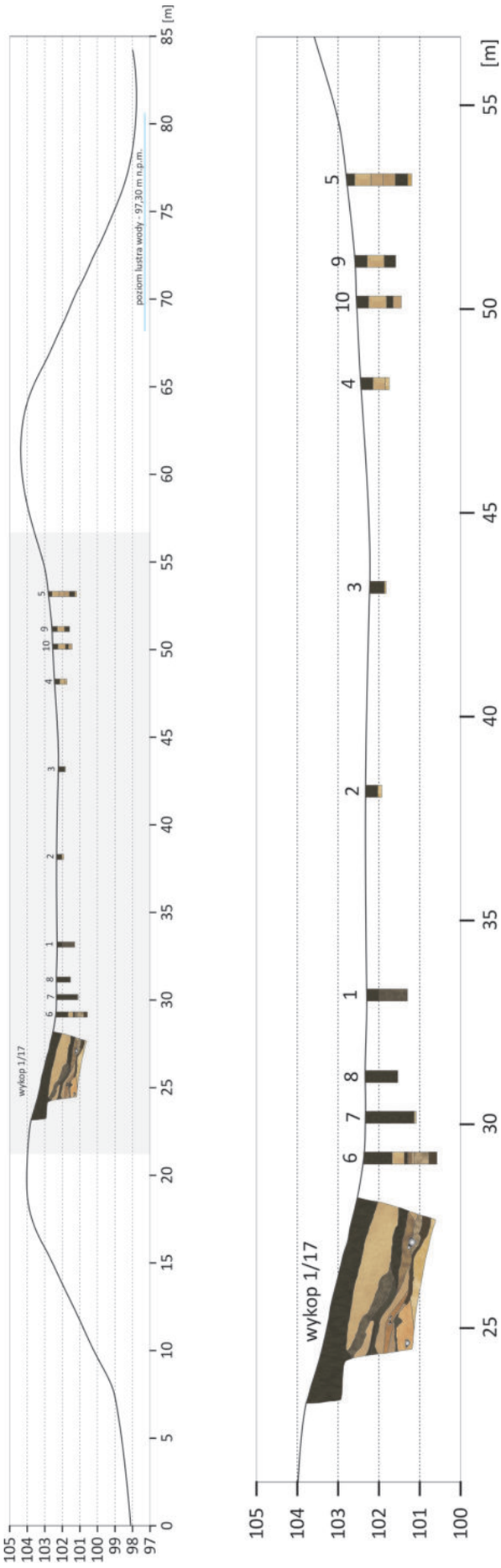

Ryc. 7.17. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Przekrój przez stanowisko na osi N–S (rys. W. Ochotny)

Fig. 7.17. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. North–South cross-section of the site (drawn by W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 126 06.03.2020 07:00:36

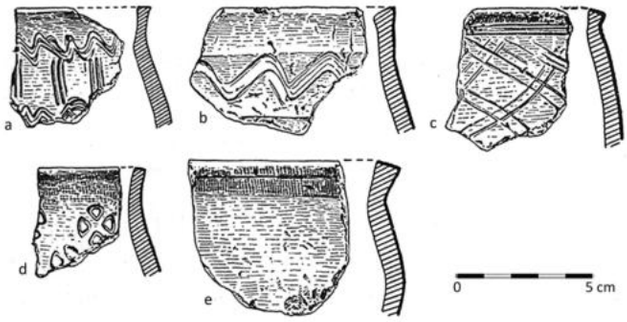

Ryc. 7.18. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku: a, b – sondaż 3/62, w-wa II; c–e – materiały z powierzchni (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 44)

Fig. 7.18. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1962 exploration: a, b – test pit 3/62, layer II; c–e – surface artefacts (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 44)

ga 1930; Kunkel 1932; Eggers 1960). Na podstawie wyników badań J. Olczaka i K. Siuchnińskiego oraz materiałów pochodzących z wcześniejszych badań, przechowywanych w ówczesnym Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie, chronologię stanowiska określono w szerokich ramach chronologicznych od IX do przełomu XII/XIV wieku (Olczak, Siuchniński 1966, 59–63) (ryc. 7.18). Władysław Łosiński w swoim opracowaniu wyróżnił z kolei dwie fazy funkcjonowania grodu datowane na: IX–X wiek oraz późniejszą, która rozpoczęła się być może w XII i trwała do XIV stulecia (1982, 246, nr 343).

Wyniki badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 2015 i 2017, a zwłaszcza analiza technologiczno-stylistyczna licznych serii naczyń zalegających w warstwach kulturowych grodziska, przyporządkowanych do dwóch etapów użytkowania tego miejsca we wczesnym średniowieczu, stanowiły podstawę uściślenia ich chronologii. W sumie z omawianego stanowiska pozyskano 389 fragmentów naczyń, z których 369 reprezentowało cechy właściwe ceramice częściowo obtaczanej (94,8%) (ryc. 7.19a–k). Jedynie 11 ułamków zakwalifikowano do ceramiki całkowicie obtaczanej (2,82%), zaś dziewięć określono jako fragmenty mało charakterystyczne. Wśród wylewów dominowały ułamki pochodzące z naczyń typu Menkendorf (60 sztuk), tylko dwa wylewy uznano za części naczyń całkowicie obtaczanych typu Vipperow (ryc. 7.19ł).

Do starszej fazy zabudowy grodu, usytuowanej w strefie przywałowej, zaliczono obiekt 1/17 (w-wa IIb, III i IV) odkryty w sondażu 1/17. W jego obrębie znaleziono 114 fragmentów naczyń częściowo obtaczanych, wśród których było 13 wylewów pochodzących od naczyń typu Menkendorf (ryc. 7.19f). Z fazą tą synchronizować należy również nawarstwienia związane zapewne z zabudową półziemiankową odsłonięte w wykopie 4/15 (w-wy 8 i 10). Było w nich 19 ułamków naczyń częściowo obtaczanych, w tym trzy wylewy zakwalifikowane do naczyń typu Menkendorf (ryc. 7.19i, l). Bezwzględna dominacja tego rodzaju ceramiki, przy braku okazów zaliczanych do ceramiki nawiązującej do typu Sukow i Feldberg z jednej strony oraz ceramiki całkowicie obtaczanej z drugiej, wskazywałaby, że chronologię omawianych zespołów odnieść należałoby do fazy 3 rozwoju lokalnego garncarstwa przypadającej na okres od 4. ćwierci IX do lat 40-tych X wieku (por. rozdział 1.4). Chronologię taką potwierdzają również wyniki analizy radiowęglowej szczątków węgli drzewnych zalegających w spągu obiektu 1/17 (w-wa IV) oznaczone z prawdopodobieństwem 68,2% na 880–974 AD (1135±35 BP – Poz 95894 (Goslar 2017) (ryc. 7.20). Najstarszą fazę zabudowy omawianego grodu można zatem synchronizować z okresem użytkowania grodu w Żółtym i domniemanego obiektu tego rodzaju w Donatowie.

Z kolei z młodszą fazą zabudowy grodu związane są warstwy zalegające na obiekcie półziemiankowym w sondażu 1/17 (w-wa 3, 3a, 3b, 4, 5/6) oraz warstwy 6 i 7 odsłonięte w wykopie 4/15. W pierwszym z wymienionych sondaży, w warstwach tych, odkryto zespół naczyń liczący 102 fragmenty, z których 10 zakwalifikowano do ceramiki całkowicie obtaczanej (9,8%) (ryc. 7.19ł), pozostałe zaś do ceramiki częściowo obtaczanej (90,2%), (ryc. 7.19b, d, g, k). Wśród wylewów przeważały ułamki naczyń typu Menkendorf (12 okazów), a jedynie dwa wylewy zaliczono do egzemplarzy typu Vipperow. W sondażu 4/15, w nawarstwieniach związanych z młodszą fazą, natrafiono natomiast na 82 fragmenty ceramiki częściowo obtaczanej, w tym 17 wylewów przynależących wyłącznie do naczyń typu Menkendorf (ryc. 7.19a, c, j). Cechą charakterystyczną pierwszego z tych zespołów, synchronizowanych ze sobą na podstawie analizy stratygrafii kulturowej, jest obecność pojedynczych naczyń typu Vipperow, co wskazuje na możliwość sklasyfikowania ich w ramach fazy 4 rozwoju lokalnego garncarstwa datowanego na okres od lat 40-tych do 80-tych X wieku (por. rozdział 1.4). Podobne serie naczyń pochodzą z kilku innych stanowisk omawianego rodzaju znanych m.in. z Lubieszewa, Nętna i Suliszewa.

Na osobną uwagę zasługuje problem datowania fragmentu wału odsłoniętego w wykopie 1/15. W obrębie warstwy 10, związanej z dolną partią jego drewnianej konstrukcji, natrafiono na siedem fragmentów ceramiki częściowo obtaczanej, reprezentowanej przez jeden wylew naczynia typu Menkendorf. Wał ten potencjalnie związany był z obiema fazami zabudowy grodu, choć nie korelują z nimi wyniki datowania radiowęglowego pró-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 127 06.03.2020 07:00:36

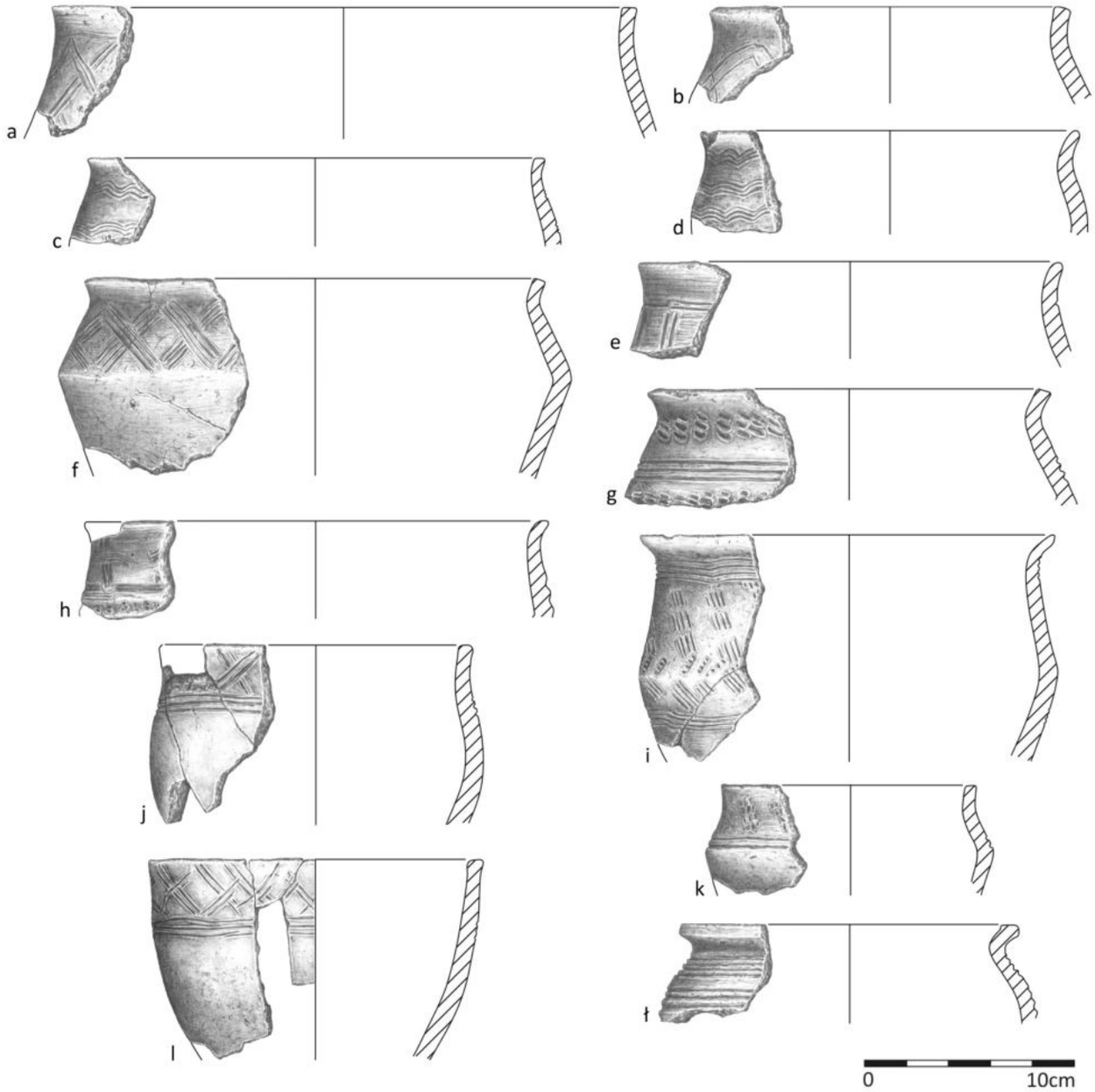

Ryc. 7.19. Oleszno, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2015 i 2017 roku: a–c, j – wykop 4/15, w-wa 7; b, g, k, ł – wykop 1/17, w-wa 3; d – wykop 1/17, w-wa 3b; e, f – wykop 1/17, ob. 1, w-wa II; h – wykop 1/17, ob. 2; i, l – wykop 4/15, w-wa 8 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 7.19. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2015 and 2107 exploration: a, c, j – trench 4/15, layer 7; b, g, k, ł – trench 1/17, layer 3; d – trench 1/17, layer 3b; e, f – trench 1/17, feature 1, layer II; h – trench 1/17, feature 2; i, l – trench 4/15, layer 8 (drawn by B. Kowalewska)

by węgli drzewnych pobranych ze spągowej partii wału (w-wa 11), z prawdopodobieństwem 68,2% datowanej na AD 1024–1151 (960±35BP – MKL-2832) (ryc. 7.20).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 227, karta 9 – notatki A. Stubenraucha); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku); Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2015 i 2017 roku).

Zbiory

Zbiory z badań przedwojennych przechowywane są w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (nr inw. 4369, 5798, M 276, 277).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 128 06.03.2020 07:00:37

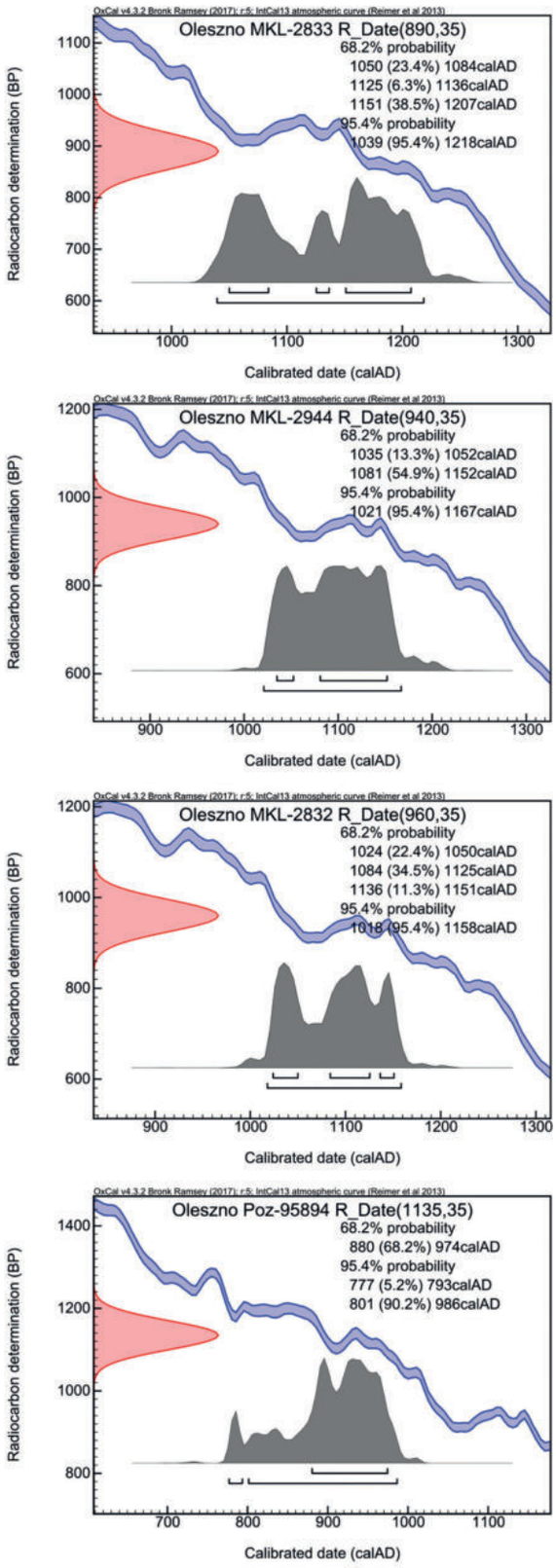

Ryc. 7.20. Oleszno, gm.. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Weinkauf)

Fig. 7.20. Oleszno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. M. Weinkauf)

- *Badania 1845 rok:* ozdoby, żelazny grot bełtu, przęślik gliniany, kości zwierzęce, poroże jelenia.
- *Badania 1888 rok:* fragmenty ceramiki naczyniowej.
- *Badania 1897 rok:* fragmenty ceramiki, przęślik gliniany, żelazny grot bełtu.
- *Badania 1962 rok:* 21 ułamków naczyń w tym 11 fragmentów górą obtaczanych, 5 ułamków mało charakterystycznych, 1 fragment ceramiki późnośredniowiecznej, 4 ułamki ceramiki pradziejowej, 1 bryłka polepy, 10 fragmentów kości zwierzęcych – (IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu – nr inw. 10–13).
- *Badania 2015 rok:* 146 ułamków naczyń ceramicznych (139 fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, 2 fragmenty naczyń późnośredniowiecznych, 5 fragmentów ceramiki pradziejowej – nr inw. IA UMK w Toruniu), nóż żelazny (nr inw. 4/15), osełka kamienna (nr inw. 5/15), przęślik ceramiczny (nr inw. 6/15) (IA UMK w Toruniu).
- *Badania 2017 rok:* 269 ułamków naczyń ceramicznych (250 fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, 4 fragmenty naczyń późnośredniowiecznych, 15 fragmentów ceramiki pradziejowej), haczyki żelazne (nr inw. 1, 9, 13, 11/17), kółko żelazne (nr inw. 12/17), dwa okucia żelazne w kształcie krzyża (nr inw. 19, 20/17), a ponadto 249 fragmentów kości zwierzęcych (nr inw. 1–13/17) (IA UMK w Toruniu).

8

SIEMCZYNO, gm. Czaplinek

Numer stanowiska w miejscowości:	29
Numer obszaru AZP:	28–20
Numer stanowiska na obszarze AZP:	41
Nazwa dawna miejscowości:	brak danych; *Topographische Karte* 1929, Falkenburg [2462] (ryc. 8.1)
Nazwa miejscowa:	brak danych
Położenie:	N 53°32'43", E 16°6'18" (ryc. 8.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko znajduje się w obrębie półwyspu usytuowanego w południowo-wschodniej części jeziora Wilczkowo. Całkowita długość półwyspu wynosi około 200 m, a szerokość nie przekracza 115 m. Jego północna część ma kształt owalnego gliniastego wzniesienia górującego przeszło 8 m ponad powierzchnią lustra wody w akwenie. Od strony południowej cypel oddzielony jest od wysoczyzny równiną wznoszącą się 0,5 m nad poziom jeziora, zbudowaną z torfów i humusowych piasków jeziornych. Zachodni stok wyniesienia oraz jego dolne partie w części północnej i wschodniej mają postać skarp i tylko od strony południowej zachował się jego naturalny układ o nachyleniu dochodzącym do 7°. Poza półwyspem, stoki rynny jeziornej wznoszą się od 10 do 15 m i miejscami mają formę klifów. Bezpośrednio przy krawędzi wysoczyzny znajduje się pagórek kemowy zbudowany z mułków i piasków o wysokości 151,6 m n.p.m. Z kolei wokół wschodniej części akwenu rozciąga się urozmaicone kotlinkami i pagórkami kemowymi rozlegle zagłębienie wytopiskowe, którego dno zalega w poziomie 140–150 m n.p.m. W kierunku wschodnim oraz południowym przechodzi ono w gliniastą równinę falistą o średniej wysokości 160 m n.p.m. Na granicy tych form skupiają się piaszczysto-żwirowe pagórki moreny martwego lodu o wysokości przekraczającej 165 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: Stanowisko zlokalizowane jest w zlewni polodowcowego jeziora Wilczkowo zajmującego rynnę marginalną o orientacji ENE–WSW. Charakteryzuje się ono urozmaiconą i długą na blisko 13 km linią brzegową. Jego powierzchnia wynosi 123 ha, maksymalna głębokość nie przekracza 26,7 m, a średnia 7,8 m (Choiński 1991, 151). Akwen zasilany jest licznymi ciekami występującymi wzdłuż jego całej linii brzegowej oraz źródłami spływającymi ze stoków pagórków kemowych. Z zachodniej części zbiornika wypływa ciek, który stanowi lewy dopływ Drawy meandrującej, w odległości niespełna 300 m od jeziora. W tej strefie znaczona jest także brama w dziale wodnym pomiędzy zlewniami V i VI rzędu. Zwierciadło wody w rynnie jeziora Wilczkowo znajduje się obecnie na poziomie 121,92 m n.p.m. i znacznie odbiega od rzędnej 123 m n.p.m. zamieszczonej na arkuszach *Topographische Karte* z 1877 i 1929 roku. W stosunku do *Topographische Karte* z 1937 roku jest on tylko o niecałe 0,4 m niższy (ryc. 8.1).

GLEBY: Stanowisko położone jest na glebach brunatnych powstałych na glinach, natomiast obszary obniżeń przy jeziorze pokryte są glebami torfowymi. Na zapleczu stanowiska w obrębie wysoczyzny występuje mozaika gleb brunatnych właściwych i wyługowanych utworzonych na różnorodnym podłożu, głównie na piaskach (także pyłowatych). Po północnej stronie akwenu leżą gleby brunatne wyługowane i kwaśne uformowane na glinach lekkich.

Opis stanowiska

Grodzisko jednoczłonowe o lekko owalnym kształcie i całkowitej powierzchni nie przekraczającej 0,7 ha, usy-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 131 06.03.2020 07:00:37

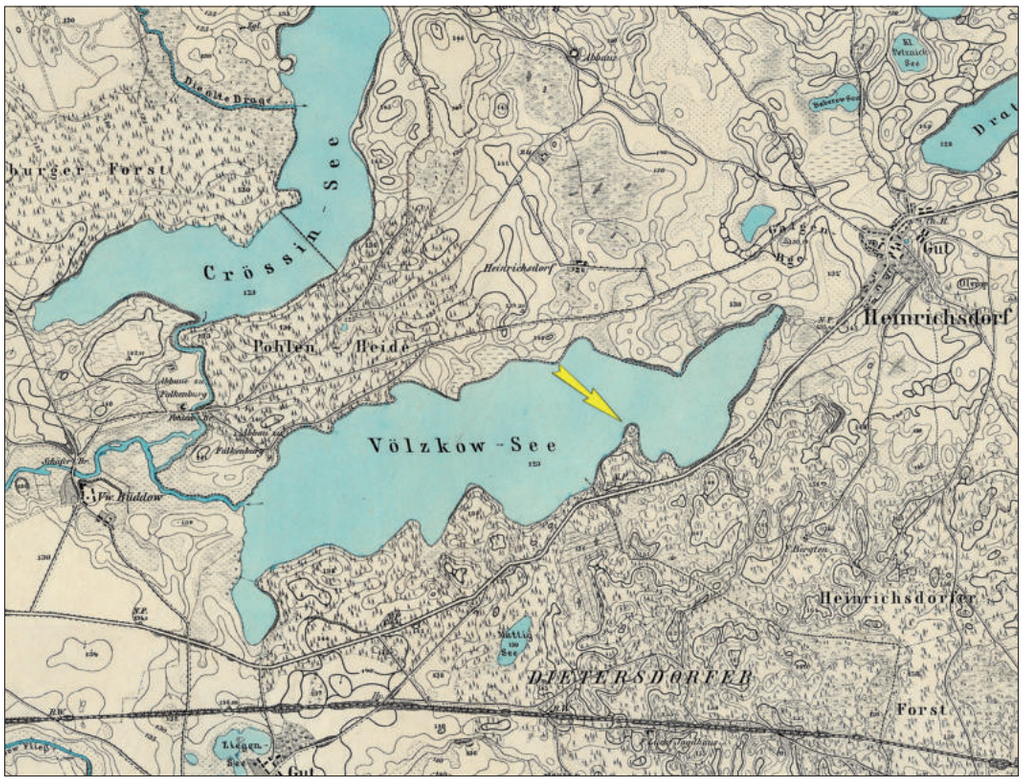

Ryc. 8.1. Siemczyno, gm. Czaplinek. Mapa obszaru wokół jeziora Wilczkowo (*Topographische Karte* 1929, arkusz: Falkenburg); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 8.1. Siemczyno, Czaplinek commune. A map of Lake Wilczkowo area (*Topographische Karte* 1929, sheet: Falkenburg); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

tuowane jest na półwyspie położonym przy południowej linii brzegowej jeziora Wilczkowo (ryc. 8.2, 8.3). W podstawie jego wymiary wynoszą 94×88 m, w koronie wału nie przekraczają 80 m długości i 62 m szerokości, a obecna powierzchnia majdanu ma około 2200 m². Najwyższa, północna część grodziska, jest wypiętrzona w stosunku do poziomu lustra wody w jeziorze o blisko 8,5 m (121,92 m n.p.m.). Linia wału w postaci niewielkiego sfałdowania terenu, maksymalnie wyniesiona o około 1,8 m w stosunku do środka majdanu, czytelna jest na większości obwodu obiektu, jedynie od strony wschodniej znajduje siodło o szerokości około 20 m schodzące stosunkowo łagodnie w stronę jeziora. Niewielki uskok występuje także w południowo-zachodniej części grodziska. Od południa, u podstawy zewnętrznej linii wału, którego wysokość w tym miejscu nie przekracza 4 m, widoczne jest delikatne wypłaszczenie terenu o szerokości około 10 m prowadzące w kierunku brzegu wysoczyzny, prawdopodobnie powstałe w efekcie częściowej niwelacji terenu. Dalej znajduje się szeroka na blisko 110 m zabagniona niecka zapewne stanowiąca pierwotnie dno misy jeziornej. Obszar grodziska, a zwłaszcza stoki obiektu i strefa przybrzeżna jest zalesiona a w obrębie majdanu dodatkowo występuje roślinność synantropijna (ryc. 8.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie było znane z wcześniejszej literatury przedmiotu. Jako antropogeniczna forma terenowa zostało ono zidentyfikowane na podstawie analizy skaningu laserowego w 2015 roku przez J. Niegowskiego. Pierwszą prospekcję terenową, potwierdzającą istnienie stanowiska, przeprowadzili w czerwcu 2015 roku pracownicy IA UMK w Toruniu, a w lipcu 2016 na obiekcie miały miejsce prace archeologiczne o charakterze weryfikacyjno-sondażowym zrealizowane przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* (Błędowski i in. 2019, 100–103). W tym samym roku badania terenowe przeprowadzili również pracownicy Muzeum w Koszalinie (Kuczkowski 2016, 200, 201).

Zakres prac badawczych

W 2016 roku w północnej części grodziska na styku wewnętrznej linii wału z majdanem, założono jeden sondaż o powierzchni 5,5 m², co stanowi zaledwie 0,08% jego

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 132 06.03.2020 07:00:38

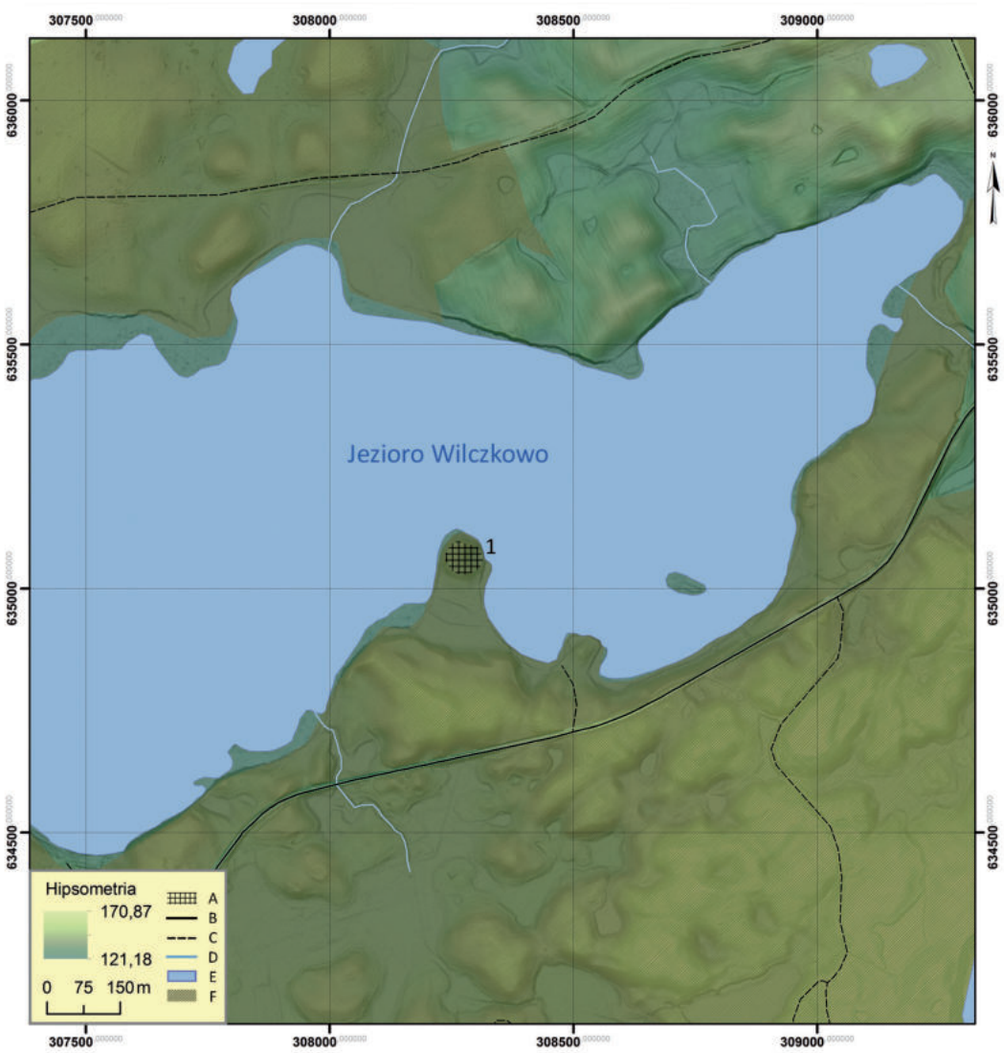

Ryc. 8.2. Siemczyno, gm. Czaplinek. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – drogi; C – drogi gruntowe; D – cieki; E – zbiorniki wodne; F– lasy; 1 – stan. 29 (rys. M. Skrzatek)

Fig. 8.2. Siemczyno, Czaplinek commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – roads; C – dirt roads; D – watercourses; E – water bodies; F – forests; 1 – site 29 (drawn by M. Skrzatek)

całkowitej powierzchni. Ponadto wzdłuż dwóch krzyżujących się pod kątem prostym osi wykonano 26 odwiertów, z czego 18 usytuowano na linii N–S (odwierty nr 1–18), a 8 kolejnych zlokalizowano w poprzek formy na osi W–E (odwierty nr 19–26). Odstępy pomiędzy poszczególnymi odwiertami wynosiły od 2 do 10 m i były uzależnione od charakteru nawarstwień zadokumentowanych w ich obrębie (ryc. 8.5).

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Na podstawie analizy stratygrafii kulturowej, zadokumentowanej w odwiertach i jednym sondażu, stwierdzono stosunkowo mało zróżnicowany układ nawarstwień. W wykopie 1/16, bezpośrednio pod humusem, zalegały warstwy, które można interpretować jako pozostałości zabudowy przywałowej. Składały się na nią brunatne piaski o miąższości około 0,25–0,4 m (w-wa 2), występujące poniżej, brunatne, ciemnobrunatno-szare piaski gliniaste z węglami drzewnymi, spalenizną i grudkami polepy (w-wa 3–5) a ponadto szare piaski gliniaste (w-wa 6, 7), występujące maksymalnie do głębokości 0,95 m poniżej poziomu gruntu. Wszystkie warstwy, w obrębie których zalegały pojedyncze kości zwierzęce i wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa stopniowo wypłycały się w kierunku południowym i północnym (ryc. 8.6, 8.7). Na podstawie odwiertów uzupełniających (nr 2, 16–18) można wstępnie założyć, że w tym miejscu pas zabudowy o charakterze półziemiankowym nie przekraczał 8 m szerokości.

Podobnie należy interpretować sytuację stratygraficzną zarejestrowaną w odwiertach zlokalizowanych przy zachodniej, południowej i wschodniej krawędzi

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 133 06.03.2020 07:00:38

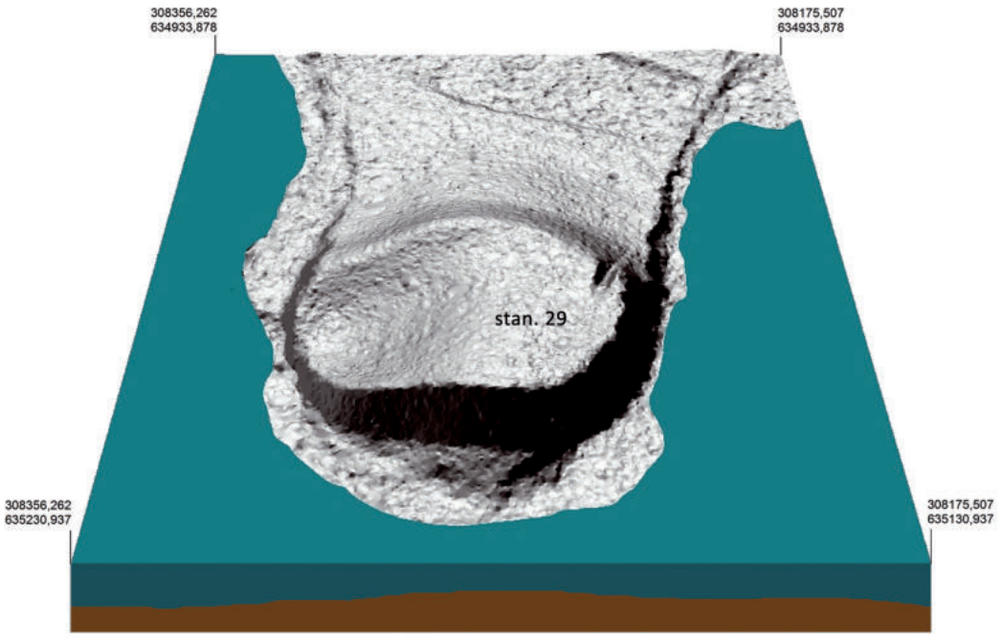

Ryc. 8.3. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS (rys. M. Skrzatek)

Fig. 8.3. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. ALS based numerical land model (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 8.4. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Widok od strony południowo-wschodniej na majdan grodziska (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 8.4. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. Southeastern view of stronghold ward (photo by R. Kaźmierczak)

stanowiska. W odwiercie nr 22 usytuowanym u podnóża zachodniej linii wału układ warstw, ich substrat oraz miąższość były analogiczne do sytuacji zaobserwowanej w wykopie 1/16. Z kolei w czterech odwiertach wykonanych w południowej części grodziska (nr 10, 11, 15, 14) występował układ stratygraficzny złożony z naprzemiennie zalegających szarych, brązowych i brunatnych piasków luźnych ze zróżnicowanym natężeniem węgli

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 134 06.03.2020 07:00:39

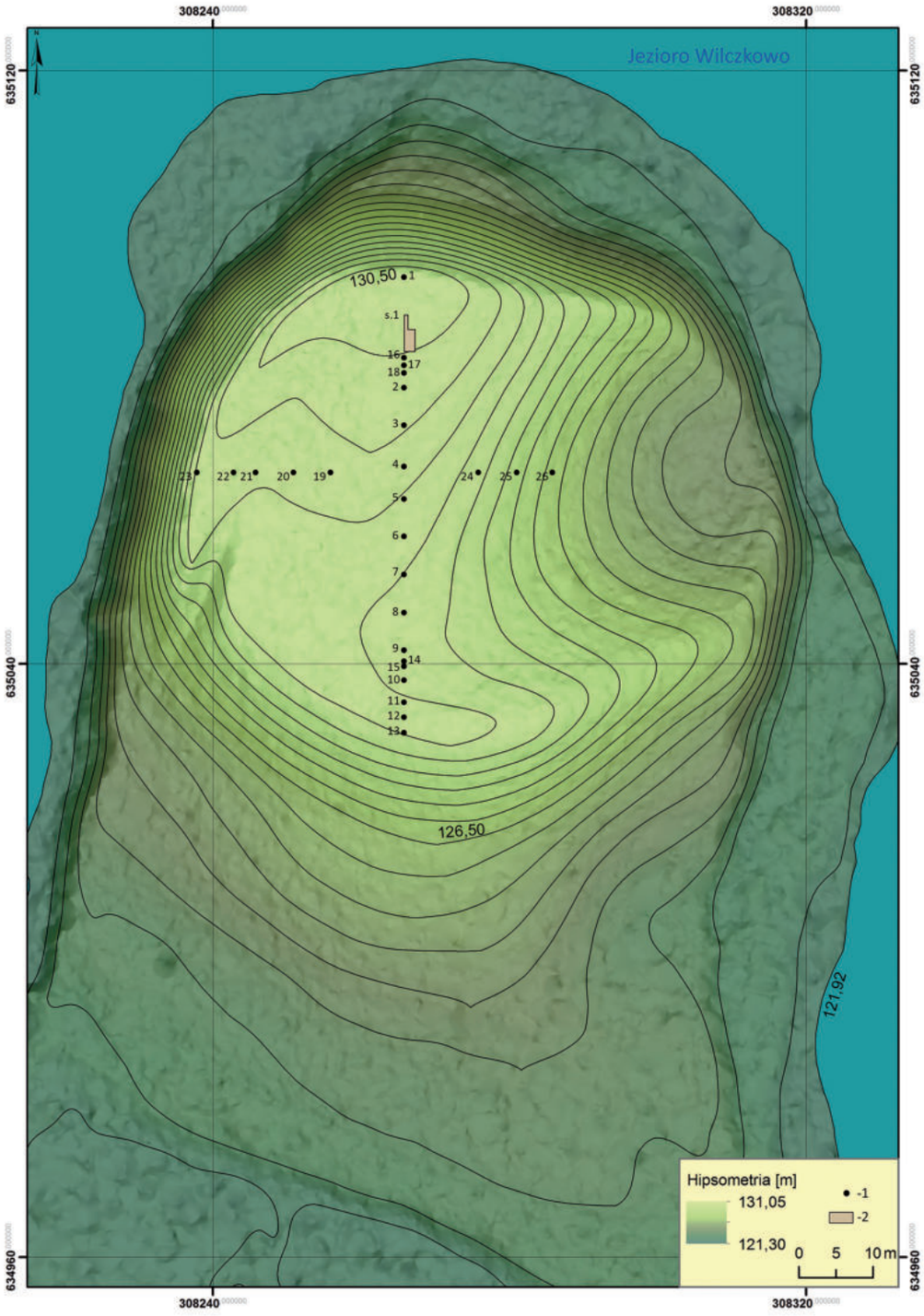

Ryc. 8.5. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – odwierty; 2 – wykop (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 8.5. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. ALS based stronghold contour map with borehole and trench locations. Legend: 1 – boreholes; 2 – trench (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

drzewnych, spalenizny oraz polepy, których łączna miąższość wynosiła od 1,8 m w odwiercie nr 15 do 2,05 m w odwiercie nr 10. Dodatkowo w pierwszym z tych odwiertów zadokumentowano dwa poziomy zbitej polepy przewarstwione intensywną spalenizną, stanowiące zapewne rodzaj klepiska (I poziom – strop 1,2 m, II poziom – strop 1,6 m). W tej części stanowiska, jak można domniemywać na podstawie planigrafii odwiertów, szerokość pasa zabudowy mogła przekraczać nawet 9 m.

Wyraźny układ nawarstwień o genezie antropogenicznej zaobserwowano także w odwiercie nr 26 usytuowanym w obniżeniu terenowym we wschodniej części obiek-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 135 06.03.2020 07:00:40

Ryc. 8.6. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Profil zachodni w wykopie 1/16 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 8.6. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. Western profile in trench 1/16 (photo by R. Kaźmierczak)

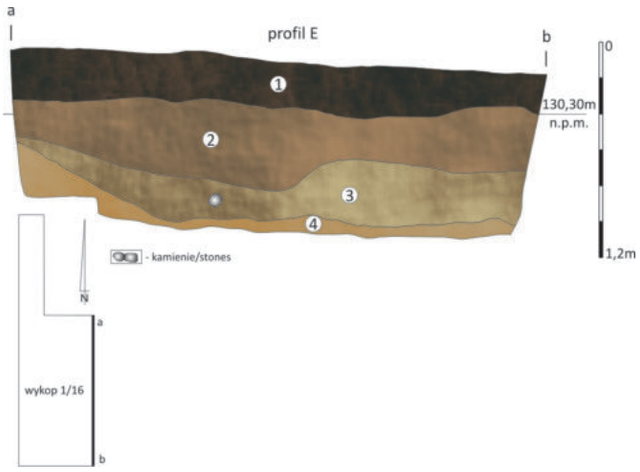

Ryc. 8.7. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Profil wschodni w wykopie 1/16. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatny piasek luźny (w-wa 2); 3 – brunatno-jasnoszary piasek gliniasty ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5); 4 – ciemnożółto-pomarańczowa glina ciężka (calec) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 8.7. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. Eastern profile in trench 1/16. Legend: 1 – humus; 2 – brownish sand (layer 2); 3 – brownish light grey loamy sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 5); 4 – dark yellow orange clay loam (natural layer) (drawn by B. Kowalewska)

tu. W tym przypadku miąższość brunatnych i szarych piasków luźnych dochodziła do 1,1 m. W pozostałych odwiertach, wykonanych w centralnej części majdanu, nie stwierdzono nawarstwień kulturowych (odwierty nr 3–9, 19–21, 24, 25). Bezpośrednio pod brunatnym podglebiem zalegały tam żółte naturalne piaski. W odwiertach usytuowanych na koronie wału również nie stwierdzono żadnych struktur, które jednoznacznie można wiązać z jego konstrukcją (odwierty nr 1, 12, 13, 23) (ryc. 8.8).

Zaplecze osadnicze

W najbliższym sąsiedztwie grodziska nie odkryto jak dotąd śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

Chronologia

W obrębie nawarstwień kulturowych, które można jednoznacznie powiązać z wczesnośredniowieczną fazą użytkowania omawianego miejsca, zwłaszcza z reliktami zabudowy uchwyconymi w wykopie 1/16 (w-wy 2–7), natrafiono łącznie na 94 fragmenty ceramiki naczyniowej, w tym 13 wylewów, 78 brzuśców i 3 dna. Wśród wylewów siedem zaklasyfikowano do naczyń przykrawędnie obtaczanych typu Sukow (ryc. 8.9b, d, h) i sześć do naczyń typu Feldberg (ryc. 8.9a, b, g, i). Na podstawie analizy technologiczno-stylistycznej ceramiki naczyniowej chronologię grodziska należałoby zamknąć w przedziale czasu od połowy VIII do 3. ćwierci IX wieku. Potwierdzają to także wyniki datowania radiowęglowego węgli drzewnych pozyskanych z warstwy 5 zalegającej bezpośrednio nad calcem. Z prawdopodobieństwem wynoszącym 68,2% datowano je w przedziale 890–993 AD; C14 – 1110±50 PB; MKL-3175) (Krąpiec 2016) (ryc. 8.10). Być może młodszy etap zasiedlenia tego miejsca, nie odzwierciedlony w ceramice naczyniowej, wyznaczają węgle drzewne pobrane w północnym narożniku wykopu 1/16 ze stropu warstwy drugiej datowane z prawdopodobieństwem 68,2% na 1049–1209 AD; C14 – 890±40 BP (MKL-3174) (Krąpiec 2016) (ryc. 8.10).

Archiwum

Dokumentacja z badań w 2016 roku przeprowadzonych na omawianym stanowisku znajduje się w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu.

Zbiory

- *Badania 2016 rok:* 101 fragmentów ceramiki naczyniowej, rozcieracz kamienny (nr inw. 1/16), dwa rozcieracze kamienne (nr inw. 1, 2/16), a ponadto 22 ułamki kości zwierzęcych (nr inw. 1–3/16) (IA UMK w Toruniu).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 136 06.03.2020 07:00:40

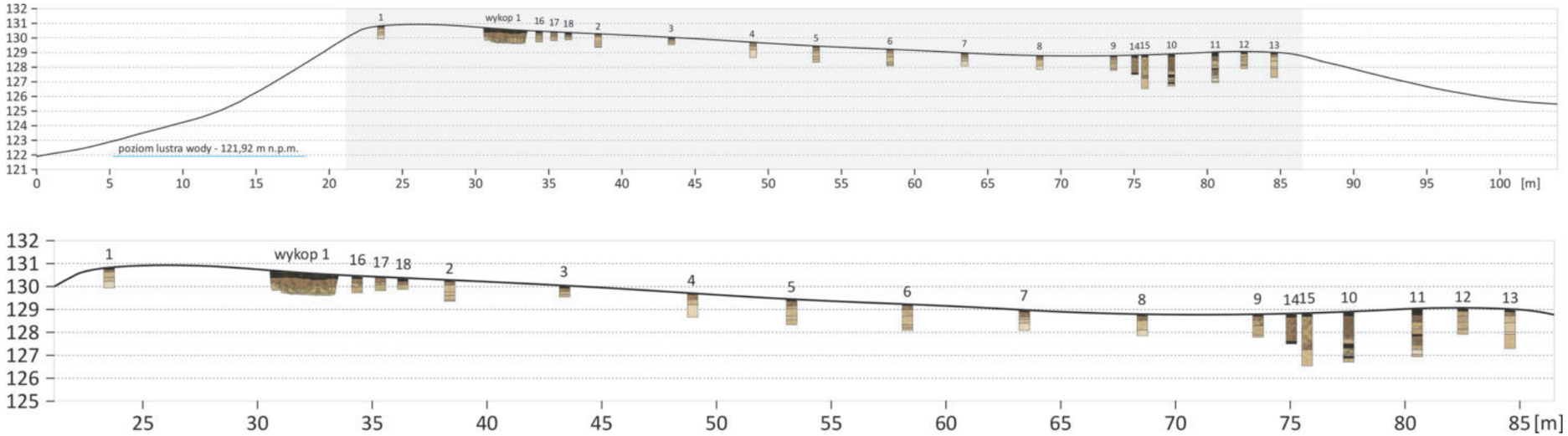

Ryc. 8.8. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Przekrój przez stanowisko na osi N–S (rys. W. Ochotny)

Fig. 8.8. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. North–South cross-section of the site (drawn by W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 137

06.03.2020 07:00:41

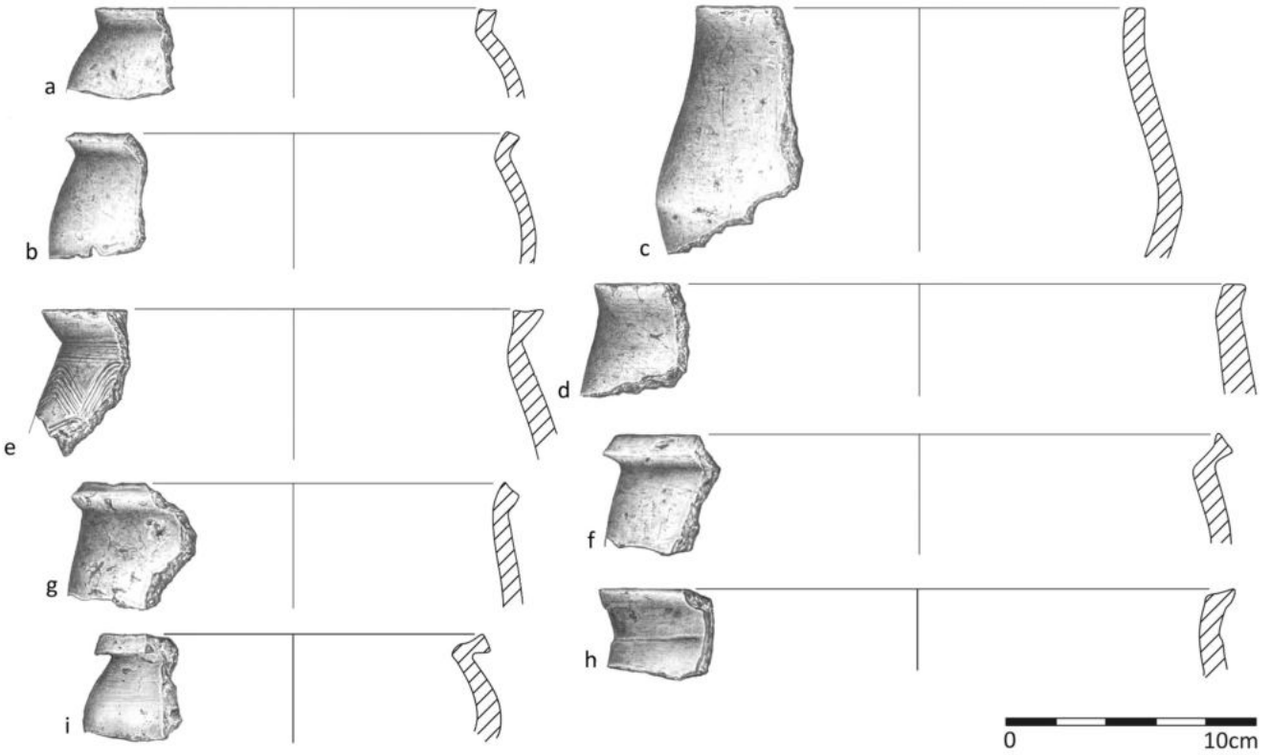

Ryc. 8.9. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2016 roku: a, c – wykop 1/16, w-wa 4; b, d, g, f – wykop 1/16, w-wa 5; e, h, i – wykop 1/16, w-wa 6 (nr inw. 10/16) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 8.9. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. Early mediaeval pottery from 2016 exploration: a, c – trench 1/16, layer 4; b, d, g, f – trench 1/16, layer 5; e, h, i – trench 1/16, layer 6 (drawn by B. Kowalewska)

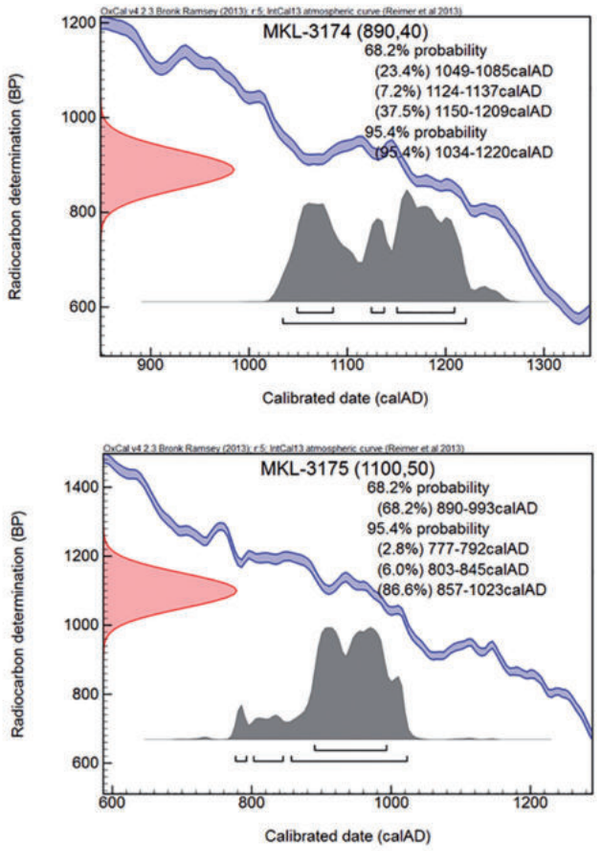

Ryc. 8.10. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 29. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Krąpiec.

Fig. 8.10. Siemczyno, Czaplinek commune, site 29. Radiocarbon dating results (elab. by M. Krąpiec)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 138 06.03.2020 07:00:41

9 SIEMCZYNO, gm. Czaplinek

Numer stanowiska w miejscowości:	30
Numer obszaru AZP:	28–20
Numer stanowiska na obszarze AZP:	42
Nazwa dawna miejscowości:	brak danych; *Topographische Karte* 1929, Falkenburg [2462], Tempelburg [2463] (ryc. 9.1)
Nazwa miejscowa:	brak danych
Położenie:	N 53°32'43", E 16°6'18" (ryc. 9.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko położone jest w północnej części półwyspu znajdującego się przy południowym brzegu Zatoki Henrykowskiej, jednej z odnóg jeziora Drawsko. Półwysep leżący w rynnie jeziornej ma długość około 250 m i szerokość 100 m. Przy grodzisku szerokość zatoki wynosi 100 m. Kolejna, także głęboko wcinająca się w ląd, Zatoka Rękawicka, oddzielona jest od Zatoki Henrykowskiej Półwyspem Rękawica o szerokości 0,4–0,5 km. W obrębie półwyspu znajdują się dwie kulminacje o maksymalnej wysokości około 7–8 m ponad powierzchnię jeziora. Od strony wschodniej półwysep łączy się z lądem wąskim, zabagnionym przesmykiem o szerokości około 50 m. Obie kulminacje oddziela obniżenie terenowe, wznoszące się maksymalnie 2,5 m ponad lustro wody, stanowiące zapewne pozostałość fosy. Stoki kulminacji półwyspu nachylone są miejscami nawet pod kątem 45° (najbardziej strome po stronie zachodniej). Brzegi półwyspu i obszar dalej na południe wzdłuż brzegu zatoki budują torfy i piaski humusowe. Tworzą one listwy dwóch poziomów teras jeziornych o różnej szerokości[13]. Terasa wyższa wznosi się od 1,5 do 2,0 m ponad wody jeziora i jest typową terasą abrazyjno-akumulacyjną, młodsza, niższa sięga do 0,5 m powyżej lustra wody. Powyżej nich, wzdłuż Półwyspu Rękawica, znajdują się klify o wysokości 7–25 m. Trzon półwyspu zajmuje zbudowany z piasków, żwirów i licznych głazów ciąg wzgórz czołowomorenowych wznoszących się 20–30 m ponad wody zatok. Z kolei przy północno-wschodnim brzegu Zatoki Henrykowskiej występuje gliniasto-żwirowy wał moreny czołowej o wysokości względnej 20–35 m. Na południe i południowy zachód od stanowiska rozciąga się kotlina wytopiskowa o powierzchni urozmaiconej zagłębieniami po martwym lodzie. Obszar wytopiska otoczony jest gliniastą wysoczyzną morenową falistą o średniej wysokości 160 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: Stanowisko usytuowane jest w obrębie półwyspu oblewanego wodami południowo-zachodniej odnogi jeziora Drawsko zwanej Zatoką Henrykowską. Sam akwen o powierzchni 1871,5 ha charakteryzuje się jedną z najdłuższych oraz najbardziej urozmaiconych linii brzegowych, wśród zbiorników położonych na obszarze Niżu Polskiego wynoszącą przeszło 74 km, a w jego obrębie znajduje się 12 wysp. Maksymalna głębokość tego jeziora nie przekracza 79,7 m, natomiast średnia wynosi 17,7 m (Choiński 1991, 140). Jezioro ma charakter przepływowy i stanowi element systemu rzecznego Drawy. Do omawianego akwenu wpływa ona w okolicy Starego Drawska bezpośrednio z jeziora Żerdno, natomiast swoje ujście ma w zachodniej części zbiornika, w rejonie Zatoki Rzepowskiej. Zwierciadło wody w rynnie jeziora znajduje się obecnie na poziomie 128,46 m n.p.m. i jest wyższe od rzędnej zamieszczonej na ar-

[13] W systemie jezior drenowanych przez Drawę (m.in. Drawsko, Wilczkowo), wzdłuż ich brzegów, występują dwa poziomy terasów. Ich wiek jest trudny do określenia podobnie jak przyczyna spadku poziomu wód jezior o około 2 m. Może to być związane ze zmianami klimatycznymi (okres atlantycki) lub z ingerencją człowieka w trakcie kolonizacji folwarcznej Pomorza w XVIII–XIX wieku i ówczesnymi robotami melioracyjnymi w dorzeczu Drawy (Lewandowski, Heliasz, Chybiorz 2008, 32).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 139 06.03.2020 07:00:41

Ryc. 9.1. Siemczyno, gm. Czaplinek. Mapa obszaru wokół jeziora Wilczkowo (*Topographische Karte* 1929, arkusze: Falkenburg, Tempelburg); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 9.1. Siemczyno, Czaplinek commune. Map of Lake Wilczkowo area (*Topographische Karte* 1929, sheets: Falkenburg, Tempelburg); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

kuszach Tempelburg oraz Falkenburg (*Topographische Karte* 1877; 1909) o niecałe 0,5 m, natomiast prawie identyczne z wartością podaną na *Topographische Karte* z roku 1937 wynosząca 128,4 m n.p.m. (ryc. 9.1). W opracowaniu F. Bahra (1932, 172) znajduje się natomiast informacja o dwukrotnym obniżaniu poziomu lustra wody w akwenie, w latach 1787–1788 oraz w latach 1854–1858, który związany był z pogłębianiem Drawy, a w XIX wieku dodatkowo z likwidacją młyna wodnego na Drawie w Rzepowie. W efekcie tych prac lustro wody opadło o blisko 5 stóp pruskich czyli o około 1,6 m.

GLEBY: Stanowisko położone jest na glebach bielicowych powstałych z piasków. Tego typu gleby występują również płatami na wschód od niego, natomiast na południowym zachodzie i na północnym brzegu Zatoki Henrykowskiej dominują gleby brunatne, wyługowane, wytworzone z piasków gliniastych, a obniżenia terenowe zajmują gleby torfowe rozwinięte na torfach niskich.

Opis stanowiska

Grodzisko usytuowane jest obecnie na półwyspie położonym przy południowo-zachodniej linii brzegowej jeziora Drawsko, kilkaset metrów od wejścia do Zatoki Henrykowskiej (ryc. 9.2, 9.3). Zajmuje jego północną część w formie wyniesienia o kształcie zbliżonym do regularnego owalu i całkowitej powierzchni nie przekraczającej 0,4 ha. W podstawie jego wymiary wynoszą 75×82 m. Maksymalne przewyższenie formy terenowej wynoszące około 7 m w stosunku do poziomu lustra wody (135,5 m n.p.m.), stanowiące zapewne pozostałość wału, znajduje się w północno-wschodniej części stanowiska. Niewielki majdan o powierzchni około 20 arów obniżony jest w stosunku do tej kulminacji o około 2 m. Najbardziej stromy stok omawianej formy występuje wzdłuż północno-wschodniej krawędzi obiektu a od jej południowej strony jest kotlinkowate zagłębienie, o szerokości dochodzącej do 15 m, stanowiące zapewne pozostałość fosy

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 140 06.03.2020 07:00:42

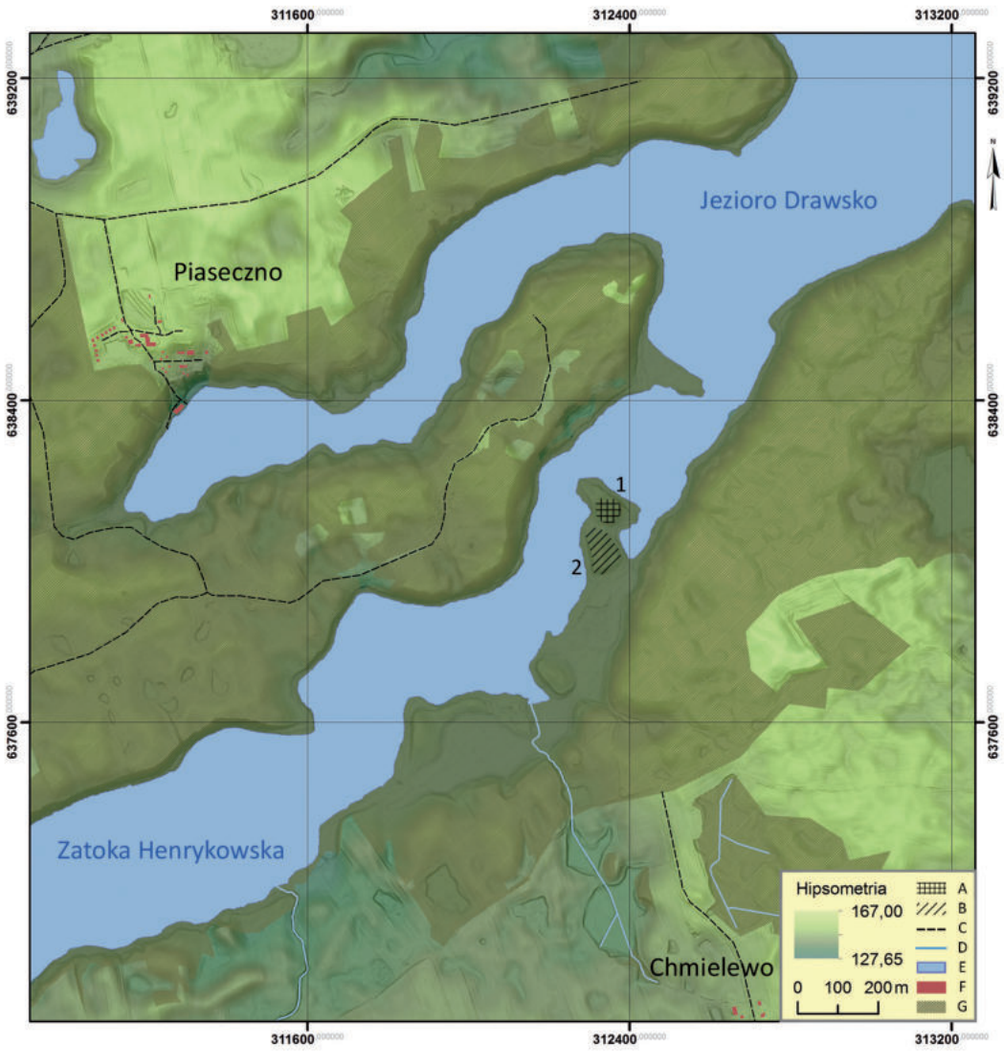

Ryc. 9.2. Siemczyno, gm. Czaplinek. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – drogi gruntowe; D – cieki; E – zbiorniki wodne; F – zabudowa; G – lasy; 1 – stan. 30; 2 – stan. 31 (rys. M. Skrzatek)

Fig. 9.2. Siemczyno, Czaplinek commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – settlement; C – dirt roads; D – watercourses; E – water bodies; F – buildings; G – forests; 1 – site 30; 2 – site 31 (drawn by M. Skrzatek)

(130,5 m n.p.m.). Na południe od niego usytuowano osadę podgrodową zajmującą południową część półwyspu. Obszar grodziska, podobnie jak cały półwysep, pokrywa z reguły zwarta strefa lasu. Na majdanie występuje również roślinność synantropijna (ryc. 9.4, 9.5).

Historia badań i opracowań

Położone w strefie lasu stanowisko nie było wymieniane we wcześniejszej literaturze przedmiotu. Jako antropogeniczna forma terenowa zostało wyróżnione na podstawie analizy skaningu laserowego w 2015 roku przeprowadzonej przez J. Niegowskiego. Pierwszą prospekcję terenową, potwierdzającą istnienie stanowiska, wykonali w czerwcu 2015 roku pracownicy IA UMK w Toruniu. W 2016 roku miała miejsce kolejna wizytacja tego miejsca przeprowadzono przez A. Kuczkowskiego z Muzeum w Koszalinie (Kuczkowski 2016, 198–200), natomiast badania weryfikacyjne o charakterze powierzchniowo-wierceniowym, pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka z IA UMK w Toruniu, zostały zrealizowane w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* w listopadzie 2017 roku (Błędowski i in. 2019, 103–104). W tym samym roku, Fundacja Amicus Universitatis Nicolai Copernici we współpracy z IA UMK w Toruniu pod kierunkiem R. Kaźmierczaka, przeprowadziła penetracje podwodne obejmujące strefę przybrzeżną akwenu wokół stanowiska (program *Ewidencja stanowisk podwodnych AZP*, Kaźmierczak, Błędowski, Chudziak, Kowalewska, Niegowski 2017).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 141 06.03.2020 07:00:43

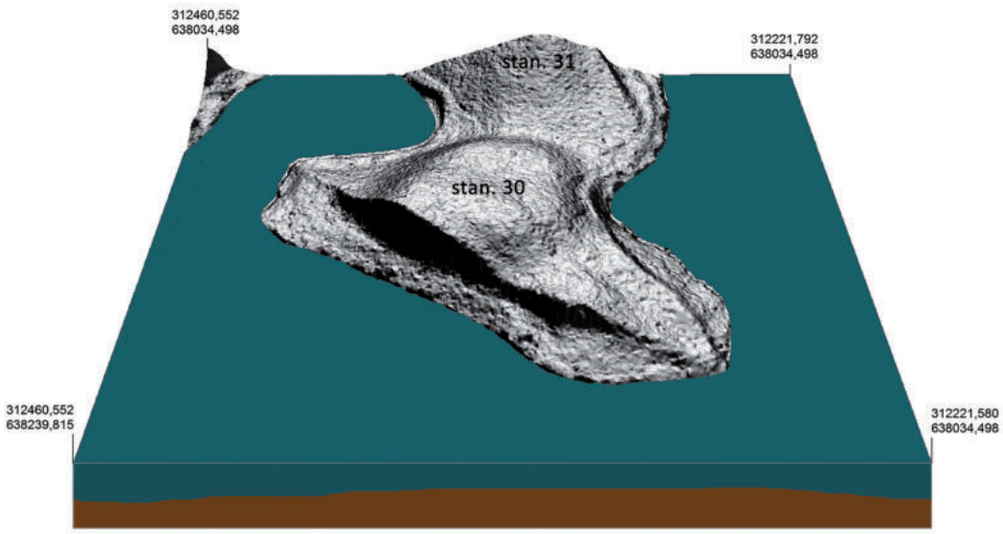

Ryc. 9.3. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 30. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS (rys. M. Skrzatek)

Fig. 9.3. Siemczyno, Czaplinek commune, site 30. ALS based numerical land model (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 9.4. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 30. Widok na stanowisko od strony północno-wschodniej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 9.4. Siemczyno, Czaplinek commune, site 30. Northeastern view of the site (photo by R. Kaźmierczak)

Zakres prac badawczych

W 2017 roku wykonano łącznie 17 odwiertów archeologicznych usytuowanych w odstępach pięciometrowych wzdłuż osi NE–SW poprowadzonej w poprzek grodziska. W części północno-wschodniej stanowiska, w miejscu występowania nawarstwień o genezie antropogenicznej, wykonano dodatkowe odwierty. Jeden odwiert (nr 17) zlokalizowano za linią wału w miejscu domniemanej fosy (ryc. 9.6).

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Na podstawie układu nawarstwień zadokumentowanych w poszczególnych odwiertach można sądzić, że pozostałości zabudowy występują przy północnej i południowej krawędzi stanowiska. W dwóch odwiertach zlokalizowanych w północno-wschodniej części magistrali, bezpośrednio w miejscu domniemanego przebiegu wału (odwierty nr 3, 4), zalegały brunatne piaski ze spalenizną oraz węglami drzewnymi, poniżej których na głębokości 0,5 i 1 m natrafiono na blokady kamienne nie pozwalające na wgląd w niższe partie stratygrafii stanowiska. Pełen obraz nawarstwień kulturowych zadokumentowano natomiast w dwóch kolejnych odwiertach usytuowanych bliżej wnętrza majdanu (nr 5 i 6). W odwiercie nr 5 warstwy brunatnych piasków gliniastych z węglami, polepą i fragmentami ceramiki naczyniowej występowały do głębokości 1,7 m od powierzchni gruntu, natomiast w odwiercie nr 6 miąższość warstw kulturowych dochodziła do 2,5 m, gdzie natrafiono na blokadę kamienną.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 142 06.03.2020 07:00:43

Ryc. 9.5. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 30. Widok od strony północno-wschodniej na majdan grodziska (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 9.5. Siemczyno, Czaplinek commune, site 30. Northeastern view of stronghold ward (photo by R. Kaźmierczak)

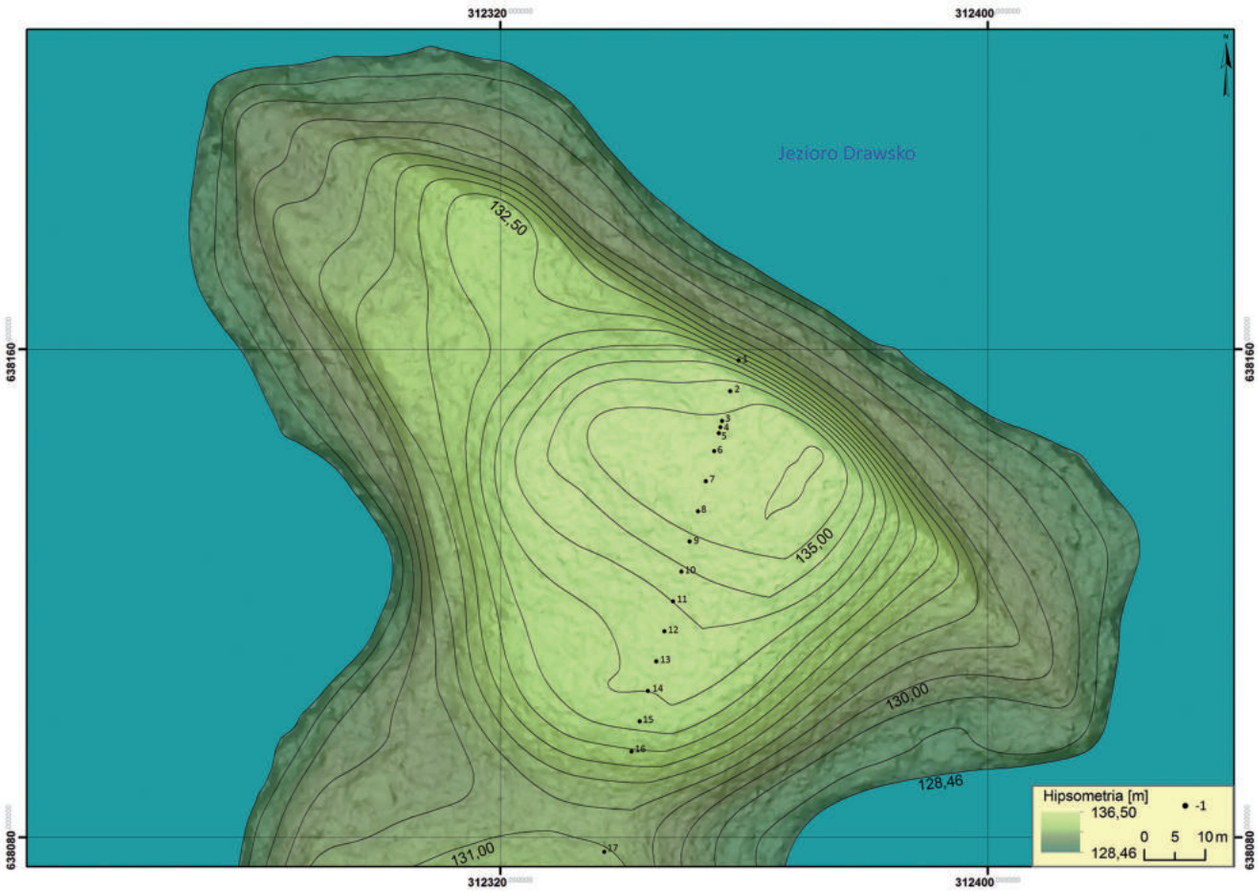

Ryc. 9.6. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 30. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów z 2017 roku wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – odwierty (ryc. M. Skrzatek)

Fig. 9.6. Siemczyno, Czaplinek commune, site 30. ALS based stronghold contour map with 2017 borehole locations. Legend: 1 – boreholes (drawn by M. Skrzatek)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 143 06.03.2020 07:00:44

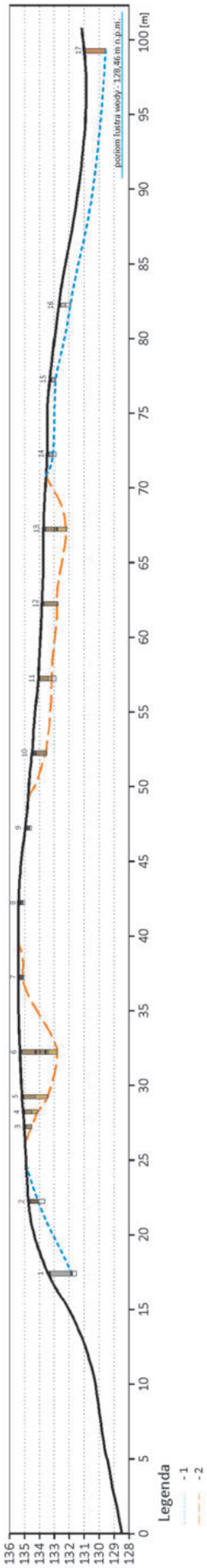

Ryc. 9.7. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 30. Przekrój przez stanowisko na osi SW–NE z zaznaczonym pierwotnym ukształtowaniem terenu i zasięgiem zabudowy. Legenda: 1 – pierwotne ukształtowanie terenu; 2 – zasięg zabudowy (rys. W. Ochotny)

Fig. 9.7. Siemczyno, Czaplinek commune, site 30. Southwest–northeast cross-section of the site showing original topography and built-up areas. Legend: 1 – original topography; 2 – built-up areas (drawn by W. Ochotny)

W odwiercie tym wyróżniono łącznie dziewięć warstw o miąższości od 0,05 do 0,8 m, których substrat składał się m.in. z węgli drzewnych, fragmentów polepy, a także pojedynczych ułamków ceramiki naczyniowej i kości zwierzęcych. Złożoność występujących w tym odwiercie nawarstwień kulturowych oraz obecność kilku poziomów polepy, rozdzielonych żółtymi piaskami, wskazywać może na istnienie w tym miejscu pozostałości wielofazowej zabudowy, niewykluczone, że w typie półziemankowym.

Podobnie należy interpretować sytuację stratygraficzną zarejestrowaną w czterech odwiertach zlokalizowanych przy południowej krawędzi stanowiska (odwierty nr 10–13), z tym że w pierwszych trzech warstwy brunatnych i ciemnobrunatnych piasków występowały do głębokości 0,9–1,0 m, natomiast w odwiercie nr 13 dochodziły do 1,5 m. Dodatkowo wyróżniono w nim, poniżej głębokości 0,8 m, kilka warstw szarych i brunatnych piasków gliniastych zawierających węgle drzewne, spaleniznę, ułamki polepy i fragment ceramiki.

Na podstawie analizy planigrafii odwiertów i stwierdzonego w nich układu stratygraficznego wstępnie można założyć, że w północnej części stanowiska szerokość pasa zabudowy nie przekraczała 10 m, a od strony południowej mogła dochodzić nawet do 15 m szerokości, przy czym jak wynika z kolejnych trzech odwiertów (nr 7–9), centralna część majdanu mogła być niezabudowana (ryc. 9.7).

Nawarstwienia, które potencjalnie łączą się ze strukturą wału zadokumentowano jedynie w odwiercie nr 2 usytuowanym w północnej części stanowiska, na zewnętrznym stoku wyniesienia. Stanowiły je brunatne piaski luźne z warstwą węgli drzewnych zalegających w ich spągu na głębokości 0,6 m. Z kolei w dwóch odwiertach zlokalizowanych na południowym i północnym skraju omawianej formy, również w obrębie jej partii stokowej (odwierty nr 1 i 16), genezę brunatnych piasków luźnych przemieszanych z piaskami gliniastymi należy zapewne wiązać z jego rozsypiskiem. W odwiercie nr 17, wykonanym w kotlinkowatym obniżeniu, na południe od domniemanej linii wału, wyróżniono poziom piasków jeziornych występujących na głębokości 1,4 m, około 0,5 m powyżej obecnego poziomu lustra wody w akwenie (ryc. 9.7).

Zaplecze osadnicze

Z grodem związana była osada zlokalizowana u nasady półwyspu bezpośrednio na południe od obniżenia terenowego interpretowanego jako fosa. Zajmuje ona wyniesienie o powierzchni około 1 ha (Siemczyno, stan. 31). Podczas prospekcji terenowej przeprowadzonej na jej powierzchni w 2016 roku zebrano 15 ułamków wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (Kuczkowski 2016, 199, 200), a z badań powierzchniowych IA UMK pochodzi sześć kolejnych fragmentów naczyń z tego okresu.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 144 06.03.2020 07:00:44

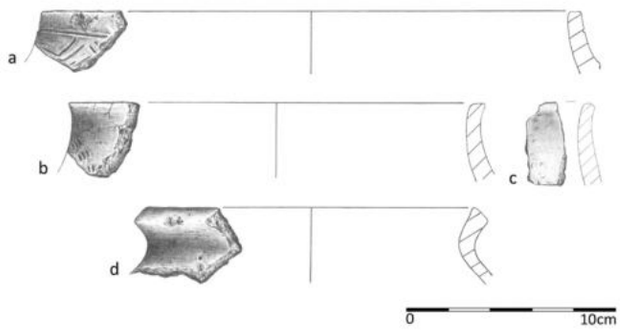

Ryc. 9.8. Siemczyno, gm. Czaplinek, stan. 30. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2017 roku: a–d – materiały zabytkowe z powierzchni (rys. B. Kowalewska)

Fig. 9.8. Siemczyno, Czaplinek commune, site 30. Early mediaeval pottery from 2017 exploration: a–d – surface artefacts (drawn by B. Kowalewska)

Chronologia

W obrębie nawarstwień kulturowych zinterpretowanych jako ślady zabudowy przywałowej (odwierty nr 5–6 i 13), jak również na powierzchni stanowiska występowała wyłącznie ceramika wczesnośredniowieczna. Łącznie pozyskano 35 fragmentów ceramiki naczyniowej, w tym trzy wylewy naczyń typu Menkendorf (ryc. 9.8a–c) i jeden wylew naczynia całkowicie obtaczanego (ryc. 9.8d). Ponadto w zespole tym występowało 25 fragmentów pochodzących z naczyń częściowo obtaczanych, (w tym dwa dna), cztery brzuśce z naczyń całkowicie obtaczanych oraz dwa ułamki mało charakterystyczne. Na podstawie analizy tego niehomogenicznego zespołu chronologię stanowiska określić należy na okres od lat 40-tych do 80-tych X wieku. Ze względu na występowanie pojedynczych fragmentów naczyń całkowicie obtaczanych o bardziej progresywnych cechach technologiczno-stylistycznych nie można również wykluczyć użytkowania tego miejsca w okresie późniejszym (XI–XII wiek).

Archiwum

Dokumentacja z badań w 2017 roku przeprowadzonych na stanowisku znajduje się w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu.

Zbiory

- *Badania 2017 rok:* 35 fragmentów wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–3/17; IA UMK w Toruniu).

10 STARE DRAWSKO, gm. Czaplinek

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	27–21
Numer stanowiska na obszarze AZP:	20
Nazwa dawna miejscowości:	*Alt Draheim (niem.), Topographishe Karte* 1936, Pöhlen [2362] (ryc. 10.1)
Nazwa miejscowa:	j.w.
Położenie:	N 53°36'3", E 16°11'45" (ryc. 10.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko położone jest na przesmyku oddzielającym jeziora Drawsko i Żerdno. Jednocześnie wąski (ok. 150 m szerokości) przesmyk łączy obszar wysoczyzny znajdującej się na północy, z półwyspem (Półwysep Drawski) wcinającym się w wody jeziora Drawsko. Teren przesmyku to pas (około 0,5 km długości) obniżonego terenu (maksymalna wysokość 132,3 m n.p.m.), dodatkowo rozciętego przez wypływ z jeziora Żerdno do jeziora Drawsko. W jego obrębie znajdują się ruiny zamku Drahim[14]. Wiercenia wykonane w pobliżu zamku wykazały istnienie 9,5 m nasypu uformowanego na osadach jeziornych – szarych mułkach z substancją organiczną (Lewandowski i in. 2008, 32). Na północ i południe od stanowiska wokół brzegów jezior zalegają torfy i piaski humusowe jeziorne tworzące poziomy terasów jeziornych[15]. Opadają ku nim stoki obszaru wysoczyzny o wysokościach 5–20 m, miejscami mają one formę klifów (po zachodniej stronie półwyspu, wokół brzegów Żerdna) i stoków akumulacyjnych (na północ od przesmyku). Bezpośrednio do przesmyku przylegają tereny falistej wysoczyzny morenowej zbudowanej z glin zwałowych. Na północy teren osiąga wysokość 149,2 m n.p.m. Na półwyspie, od strony południowej, znajduje się piaszczysto-żwirowy pagórek akumulacji szczelinowej (oz) o kulminacji 148,3 m n.p.m. Dalej na północ i wschód rozciąga się piaszczysto-żwirowy sandr o średniej wysokości 135 m n.p.m. Płaty sandrowe otoczone są gliniastą moreną falistą o średniej wysokość 145 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: Grodzisko położone jest między jeziorami Drawsko (na zachodzie) i Żerdno (Srebrne; na wschodzie). Jezioro Drawsko ma powierzchnię 1871,5 ha, maksymalną głębokość 79,7 m a średnią 17,7 m, z kolei jezioro Żerdno zajmuje powierzchnię 128,5 ha, największa głębokość akwenu wynosi 36 m, natomiast średnia 15,2 m (Choiński 1991, 140). Zwierciadło wody w jeziorze Drawsko znajduje się na poziomie 128,3 m n.p.m. a w Żerdnie na poziomie 128,4 m n.p.m. (na *Topographische Karte* 1877 odpowiednio: arkusz Pöhlen poziom wody w obu jeziorach – 128 m n.p.m., na *Topographische Karte* z 1937 r. – 128,4 m n.p.m.; jezioro Drawsko na arkuszu Tempelburg (*Topographische Karte* 1877; 1909) ma oznaczony poziom wody na rzędnej 128 m n.p.m., z roku 1937 na 128,4 m n.p.m.). Przez jeziora przepływa ze wschodu (wpada do jeziora Żerdno od północy) na zachód Drawa. Rzeka przecina przesmyk oddzielający jeziora po północnej stronie ruin zamkowych.

[14] Zamek był położony pierwotnie na wyspie (Lewandowski i in. 2008, 32).

[15] W systemie jezior drenowanych przez Drawę wzdłuż ich brzegów występują dwa poziomy terasów. Terasa wyższa wznosi się od 1,5 do 2,0 m ponad wody jeziora i jest typową terasą abrazyjno-akumulacyjną. Terasa młodsza, niższa, wznosi się do 0,5 m ponad wodą. Wiek terasów jest trudny do określenia podobnie jak przyczyna spadku poziomu wód jezior o około 2 m (Lewandowski i in. 2008, 12). Może to być związane ze zmianami klimatycznymi (okres atlantycki) lub z ingerencją człowieka w trakcie kolonizacji folwarcznej Pomorza w XVIII–XIX wieku i ówczesnymi pracami melioracyjnymi prowadzonymi w dorzeczu Drawy, m.in. likwidacją młyna wodnego w Rzepowie (Bahr 1932, 172).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 147 06.03.2020 07:00:45

Ryc. 10.1. Stare Drawsko, gm. Czaplinek. Mapa obszaru przy jeziorach Drawskim i Żerdno (*Topographische Karte* 1911, arkusz Neu-Wuhrow; *Topographische Karte* 1877, arkusz: Pöhlen; *Topographische Karte* 1909, arkusz: Tempelburg); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 10.1. Stare Drawsko, Czaplinek commune. Map of lakes Drawskie and Żerdno area (*Topographische Karte* 1911, sheet: Neu-Wuhrow; *Topographische Karte* 1877, sheet: Pöhlen; *Topographische Karte* 1909, sheet: Tempelburg); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

GLEBY: Zachodnia partia przesmyku pokryta jest czarnymi ziemiami deluwialnymi powstałymi z piasków gliniastych lekkich. Pozostałą część terenu, obecnie przekształconą antropogenicznie zajmują gleby w typie urbisoli. Wytworzyły się one na piaskach słabogliniastych i luźnych. W otoczeniu stanowiska zalegają gleby brunatne właściwe utworzone z glin a także gleby brunatne wyługowane powstałe z piasków słabogliniastych. Obszary obniżeń pokryte są glebami mułowo-torfowymi.

Opis stanowiska

Współcześnie na przesmyku pomiędzy jeziorami Drawsko oraz Żerdno, przeciętym od północny kanałem Drawy, w miejscu wczesnośredniowiecznego grodu, znajdują się ruiny zamku Drahim. Usytuowane są one na mocno przeobrażonej formie terenowej w postaci czworobocznego wyniesienia o wymiarach około 80×75 m i przewyższeniu w stosunku do otaczającego terenu nie przekraczającym 6 m. Od strony południowej oraz zachodniej bezpośrednio u podstawy pagórka przebiega droga krajowa łącząca Czaplinek z Kołobrzegiem (ryc. 10.2). W katalogu J. Olczaka i K. Siuchnińskiego pomimo całkowicie zniszczonej formy obiekt ten został określony jako grodzisko nizinne usytuowane na niewielkim wyniesieniu o stromych stokach (1970, 147–149) (ryc. 10.3, 10.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnym ze znanych średniowiecznych źródeł pisanych, natomiast sam zamek był wielokrotnie opisywany i przedstawiany w źródłach historycznych oraz kartograficznych (Guerquin 1984, 291–292). Pierwsza udokumentowana prospekcja terenowa na stanowisku w Starym Drawsku, mylnie zinterpretowana przez J. Olczaka i K. Siuchnińskiego (1970, 147–149) jako badania wykopaliskowe, została przeprowadzona przez F. W. Kasiskiego pod koniec lat 60-tych XIX wieku (Kasiski 1874, 44, nr 13). Prawie sto lat później, w latach 1963–1967, teren zajmowany przez średniowieczny zamek oraz jego najbliższe otoczenie objęto szerokopłaszczyznowymi badaniami archeologicznymi kierowanymi przez Henryka Janochę z Muzeum w Koszalinie. Wyniki tych badań nie zostały dotychczas

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 148 06.03.2020 07:00:46

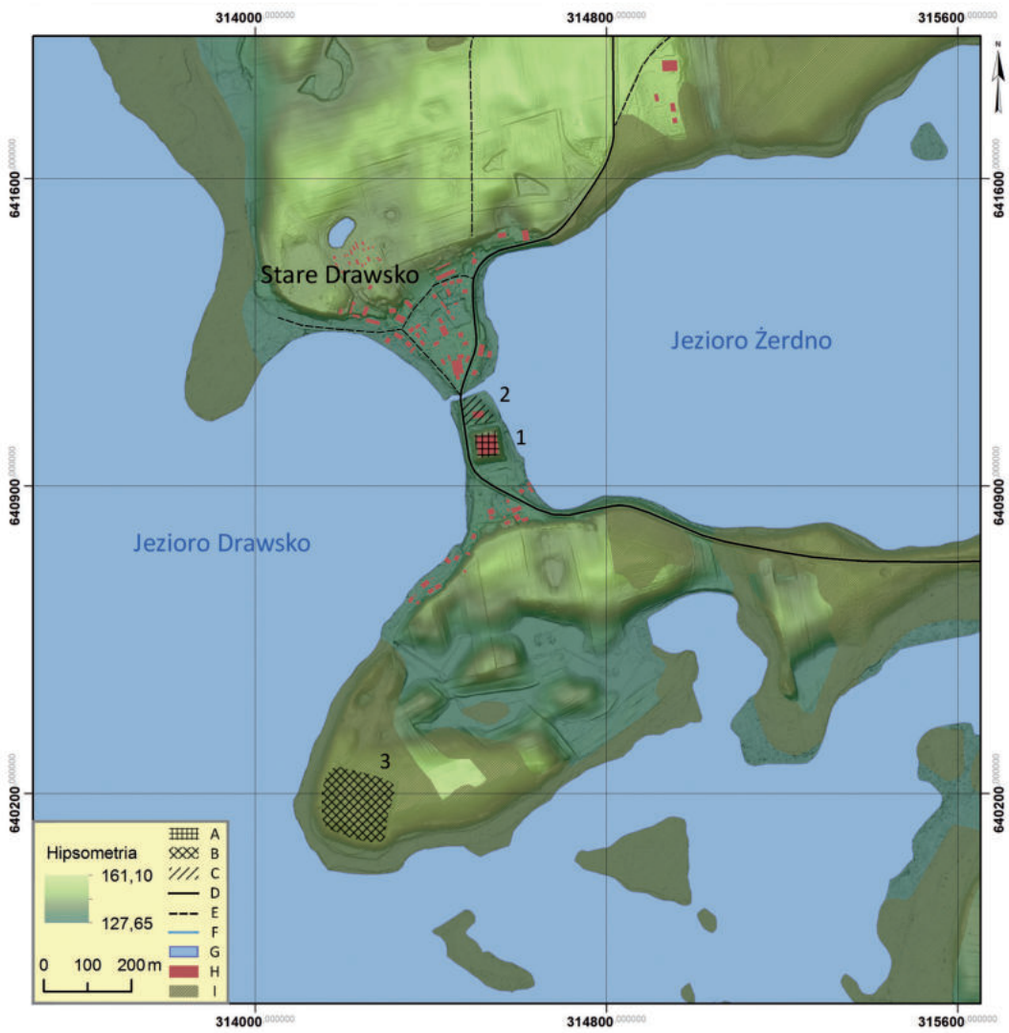

Ryc. 10.2. Stare Drawsko, gm. Czaplinek. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko/ /zamek; B – domniemane grodzisko; C – osada; D – drogi; E – drogi gruntowe; F – cieki; G – zbiorniki wodne; H – zabudowa; I – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 1a; 3 – stan. 2 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 10.2. Stare Drawsko, Czaplinek commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold/castle; B – alleged stronghold; C – settlement; D – roads; E – dirt roads; F – watercourses; G – water bodies; H – buildings; I – forests; 1 – site 1; 2 – site 1a; 3 – site 2 (PUWG1992) (drawn by M. Skrzatek)

w pełni opublikowane i tylko wstępne sprawozdania z pierwszych sezonów badawczych zostały zamieszczone w Materiałach Zachodniopomorskich (Janocha 1963, 315–332; Janocha 1965, 461–501), a rodzaj ogólnego podsumowania stanowi niewielka publikacja popularno-naukowa wydana w 1972 roku (Janocha, Lachowicz, Ptaszyńska 1972). Szczegółowych opracowań analitycznych doczekały się jedynie źródła archezoologiczne uwzględnione również w pracach problemowych (Janaszek 1980, 7–16; Krupska, Waluszewska-Bubień 1984, 35–54; Makowiecki 2003; Sobociński 1980, 131–158; 1986a, 103–109; 1986 b, 137–160; 1994, 69–73; Sosnowski 1981, 105–130).

Obecnie miejsce to, z zagospodarowanym na cele turystyczne wnętrzem zamku, znajduje się w rękach prywatnych i jest niedostępne dla badań weryfikacyjnych.

Zakres prac badawczych

W latach 1963–1967 założono łącznie 18 wykopów szerokopłaszczyznowych o zróżnicowanej szerokości oraz długości, badaniami archeologicznymi obejmując zarówno dziedziniec zamkowy, jak i zewnętrzne stoki wyniesienia. Eksplorację wykopaliskową prowadzono w ramach działek badawczych wyznaczonych w poszczególnych wykopach. Część z nich zlokalizowano w obrębie dziedzińca zamkowego (wykopy I, działka A–D; wykop II, działka A–C; wykop III, działka A; wykop IV, działka B–I; wykop XI, działka A–D). Na zewnątrz murów obwodowych w strefie stoku wyniesienia wykopy zlokalizowano głównie od strony północnej i północno-zachodniej zamku (wykop III, działka B–H; wykop IV, działka A;

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 149 06.03.2020 07:00:47

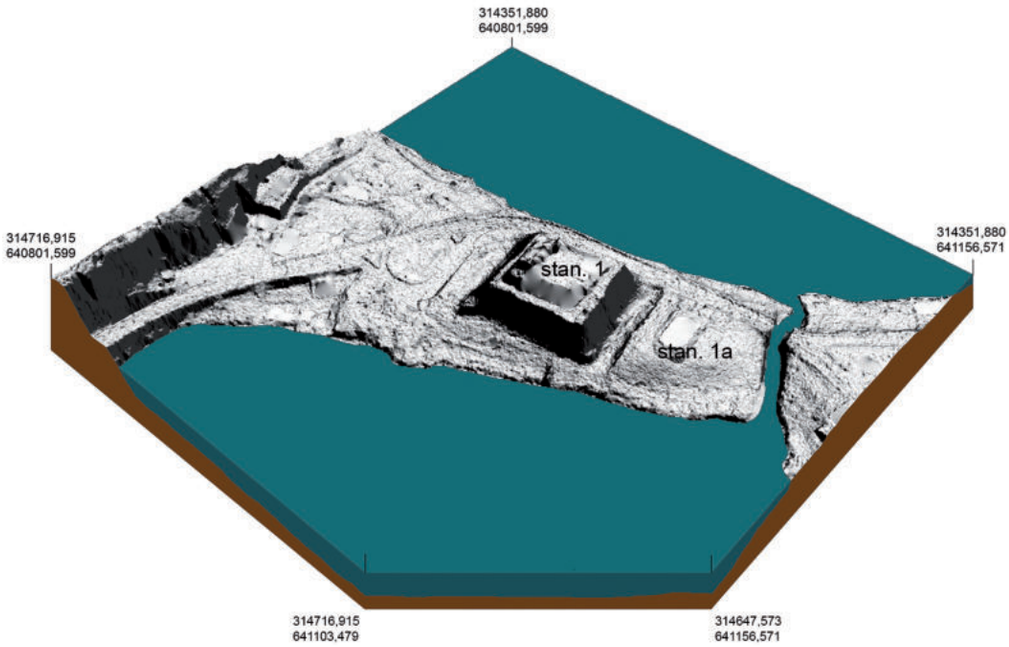

Ryc. 10.3. Stare Drawsko, gm. Czaplinek. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan 1 – ruiny zamku średniowiecznego na grodzisku wczesnośredniowiecznym; stan. 1a – osada (rys. M. Skrzatek)

Fig. 10.3. Stare Drawsko, Czaplinek commune. ALS based numerical land model: site 1 – mediaeval castle ruins on early mediaeval stronghold; site 1a – the settlemet (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 10.4. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Widok od strony południowej na ruiny zamku (fot. W. Chudziak)

Fig. 10.4. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Southern view of castle ruins (photo by W. Chudziak)

wykop VII, działka A–F; wykop X, działka A; wykop XII, działka A–B; wykop XVII, działka A–D; wykop XXI, działka A). Natomiast od południa (wykop V, działka A–F; wykop IX, działka AB) oraz od zachodu (wykopy VIII; wykop XV, działka E–F) eksplorację prowadzono tylko w niewielkim zakresie. Również od strony wschodniej stok wzgórza zamkowego został przebadany w niewielkim zakresie (wykop VI, działka A–C; wykop XII, działka A; wykop XIV, działka A; wykop XVIII, działka A). W sumie, w ramach stanowiska 1, rozpoznaniem archeologicznym objęto obszar o powierzchni 1400 m^2 (ryc. 10.5).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 150 06.03.2020 07:00:48

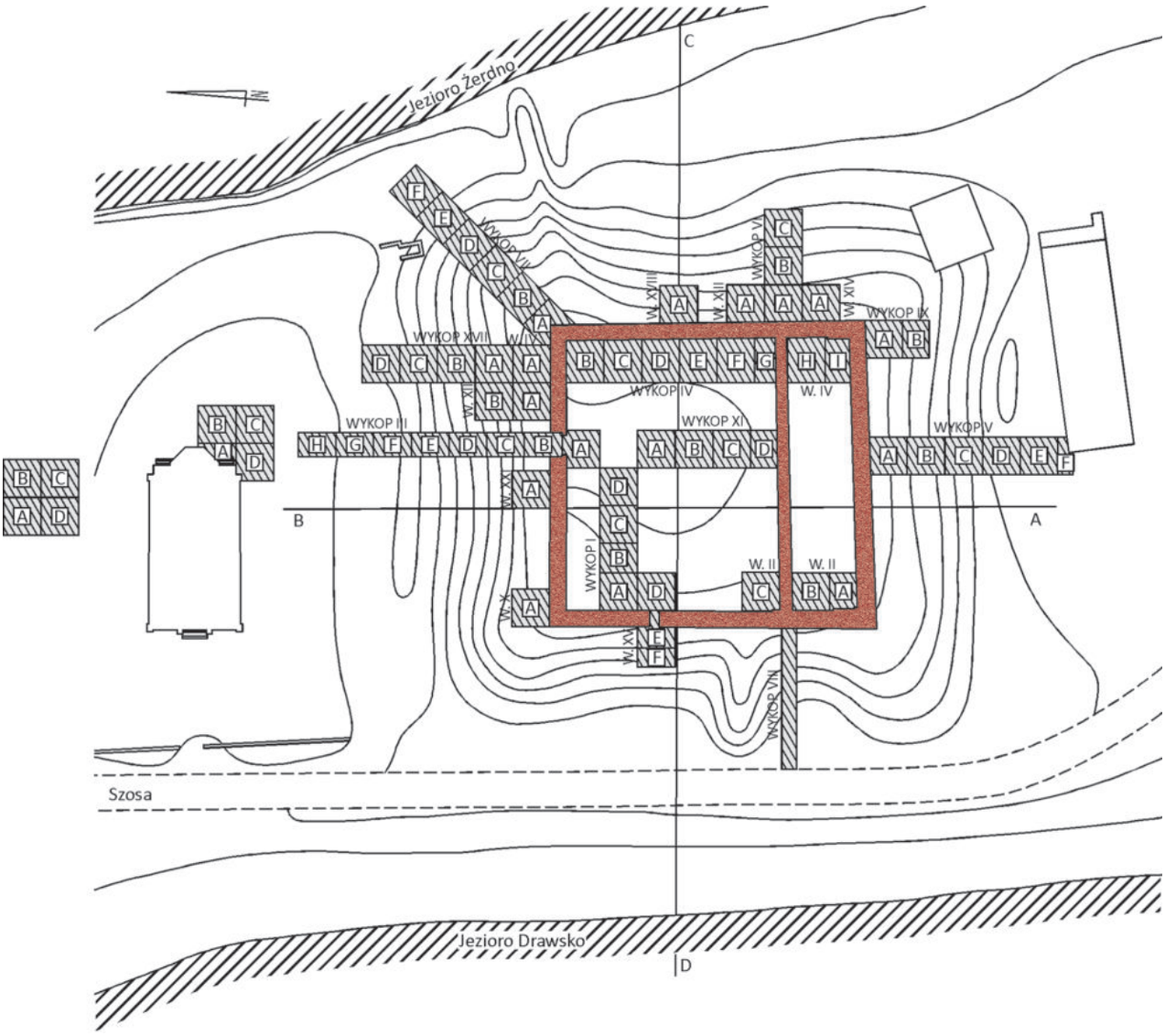

Ryc. 10.5. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Planigrafia wykopów z lat 1963–1967 (archiwum Muzeum w Koszalinie) (oprac. W Ochotny)

Fig. 10.5. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. 2D image of 1963–1967 trenches (Museum of Koszalin records) (elab. by W. Ochotny)

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Podczas badań szerokopłaszczyznowych zrealizowanych w latach 60-tych XX wieku, bezpośrednio pod nawarstwieniami związanymi ze średniowieczną zabudową i okresem użytkowania zamku, zadokumentowano warstwy kulturowe o genezie wczesnośredniowiecznej[16]. W zależności od miejsca usytuowania wykopów oraz substratu przyrodniczo-kulturowego poszczególnych warstw, poziomy te zinterpretowano jako pozostałości po konstrukcji spalonego wału, zabudowie mieszkalnej lub traktu komunikacyjnego.

Po zewnętrznej stronie murów zamku i w przejściu bramnym usytuowanym od północnej strony, w 1963 roku wyznaczono wykop III obejmujący swoim zasięgiem kulminacje oraz stok obecnego wyniesienia. W obrębie działki C, na głębokości 0,5 m, wyróżniono warstwę II o miąższości od 0,6 do 1,5 m w postaci *piasków przemieszanych ze spalenizną* oraz pozostałościami spalonych belek i dużą liczbą fragmentów ceramiki naczyniowej powiązanej z wczesnośredniowieczną fazą osadniczą grodu, zapewne z konstrukcją wału (działka C, wykop III). W kolejnych działkach badawczych tego wykopu, umiejscowionych na stoku i w podstawie wyniesienia, zwłaszcza w ramach części F i G dodatkowo zadokumentowano przekrój przez fosę. Jej zasypisko stanowiła *czarna ziemia ze spalenizną*, a w spągu znajdowały się konstrukcje

[16] Dostęp do opracowań i materiałów archiwalnych uzyskano dzięki uprzejmości A. Kuczkowskiego kierownika Działu Archeologii w Muzeum w Koszalinie.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 151 06.03.2020 07:00:49

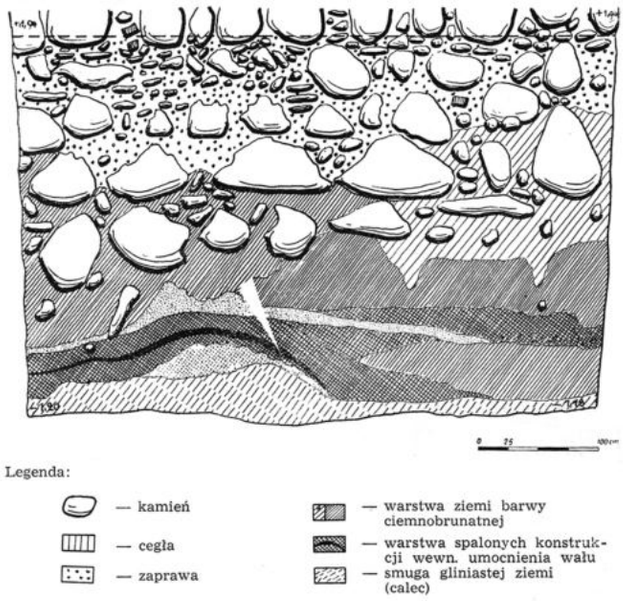

Ryc. 10.6. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Profil północny w działce A wykopu V (wg Janocha 1965, ryc. 9)

Fig. 10.6. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Northern profile in trench V, quarter A (based on Janocha 1965, fig. 9)

drewniane umacniające wał i dno fosy oraz drewniane pale, które wstępnie powiązano z okresem średniowiecznym i zwodzonym mostem, nie wykluczając także ich wczesnośredniowiecznej metryki (Janocha 1963, 321–323). W tej części stanowiska, pozostałości związane z zasiedleniem omawianego miejsca we wczesnym średniowieczu, stwierdzono także w wykopie XVI/67. Stanowiła je warstwa *spalenizny zmieszanej z ciemnoszarym piaskiem* (w-wa III) zarejestrowana na głębokości 1,7–2,8 m, o maksymalnej miąższości dochodzącej do 1,2 m, którą określono w sprawozdaniu z badań jako *nikły* ślad spalonego wału wczesnośredniowiecznego grodu. W obrębie tej warstwy natrafiono na 108 fragmentów ceramiki naczyniowej, z czego 78 zaklasyfikowano do wczesnego średniowiecza a pozostałe materiały zostały przyporządkowane do czasów późnośredniowiecznych i nowożytnych. Podobną strukturę określoną jako resztki spalonego wału zarejestrowano również w działce A wykopu XVII usytuowanej na styku z działką A wykopu IV. Pojawiła się ona w obrębie warstwy II na głębokości 1,8–2,4 m (Janocha, Lachowicz 1970).

Inaczej przedstawiał się w tej strefie układ stratygraficzny odsłonięty w działce A wykopu IV wyeksplorowanej już w 1963 roku. Na głębokości około 1,7 m występowała *ciemno-czarna warstwa spalenizny* z licznymi ułamkami wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej, a poniżej trzy przepalone belki ułożone na kamiennych głazach i tworzące prostokątny zarys budynku. Pomiędzy belkami zalegał poziom przepalonej polepy oraz skupisko żelaznych grotów od bełtów. Za linią domniemanej zabudowy, na głębokości około 2 m, znajdowało się skupisko przepalonych belek tworzących rodzaj skrzyni oraz przepalone kamienie i spalenizna zawierająca wczesnośredniowieczną ceramikę naczyniową, które zinterpretowano jako pozostałości spalonego wału. Podobny układ nawarstwień stwierdzono również w wykopie XII/66 usytuowanym na północnym stoku wyniesienia przy działce A wykopu IV. Tutaj także, na głębokości 1,3–1,65 m, pomiędzy warstwą I i II odsłonięto głazy kamienne tworzące zarys fundamentu budynku, na których były ułożone legary drewniane wyznaczające narożnik domostwa o wymiarach 3,4×5 m. Jego wnętrze wypełniała polepa, spalenizna oraz jasna zbita glina z resztkami zwęglonych nasion i rybich łusek. W północnej części tego wykopu na głębokości 2,2 m odsłonięto z kolei płaszcz kamienny o szerokości 1,1–1,6 m przebiegający na osi W–E przez całą działkę badawczą. Pomiędzy głazami zalegała intensywna spalenizna (w-wa II) z resztkami przepalonych belek o długości dochodzącej do 0,8 m, zinterpretowanych jako konstrukcja wału. Poniżej, ale w obrębie tej samej warstwy spalenizny, zarejestrowano kolejne dwa poziomy płaszcza kamiennego o szerokości dochodzącej do 3,8 m. Ostatni z nich zadokumentowano na głębokości około 2,5 m, jednak w tym przypadku kamienie nie tworzyły zwartej powierzchni, a ich łączna szerokość wraz ze spalenizną i fragmentami przepalonych belek, wchodzącymi pod fundament muru zamkowego, nie przekraczała 2,5 m. Z warstwy tej pozyskano łącznie 435 ułamków naczyń wczesno i późnośredniowiecznych, z czego 178 fragmentów przyporządkowano do ceramiki wczesnośredniowiecznej. Głębiej, w partii stokowej wyniesienia, wyróżniono już tylko warstwę III w postaci naturalnego *piasku zmieszanego z marglem* (calec) zinterpretowaną przez autorów badań jako *wał ziemny grodu* (sic!) o szerokości 2,7 m, w obrębie którego występowały wyłącznie fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych (202 fragm.; Janocha, Lachowicz 1971). Ze względu na pozycję stratygraficzną wydaje się, że relikty zabudowy zadokumentowane w górnych partiach tego wykopu jak również w ramach działki A wykopu IV należy wiązać z młodszym etapem użytkowania tego miejsca już po zniszczeniu grodu o czym pośrednio mogą świadczyć ruchome materiały źródłowe, a zwłaszcza duża liczba grotów pochodzących od bełtów do kuszy.

W obrębie wykopu V/64, po zewnętrznej, południowej stronie linii murów, obejmującego swoim zasięgiem stok wyniesienia oraz fosę także uchwycono nawarstwienia powiązane z okresem wczesnośredniowiecznym (ryc. 10.6). W górnej partii wykopu, w granicach działki A i częściowo działki B, tuż pod 0,5 m warstwą humusu, odkryto ślady spalenizny (w-wa II), a niżej kolejne cztery warstwy o różnym stopniu przesycenia spalenizną oraz pozostałości po przepalonych konstrukcjach drewnianych, głównie w postaci belek zalegających w układzie N–S. Ich maksymalna miąższość, pomiędzy działką A i B, dochodziła do około 2,6 m, a szerokość w podsta-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 152 06.03.2020 07:00:49

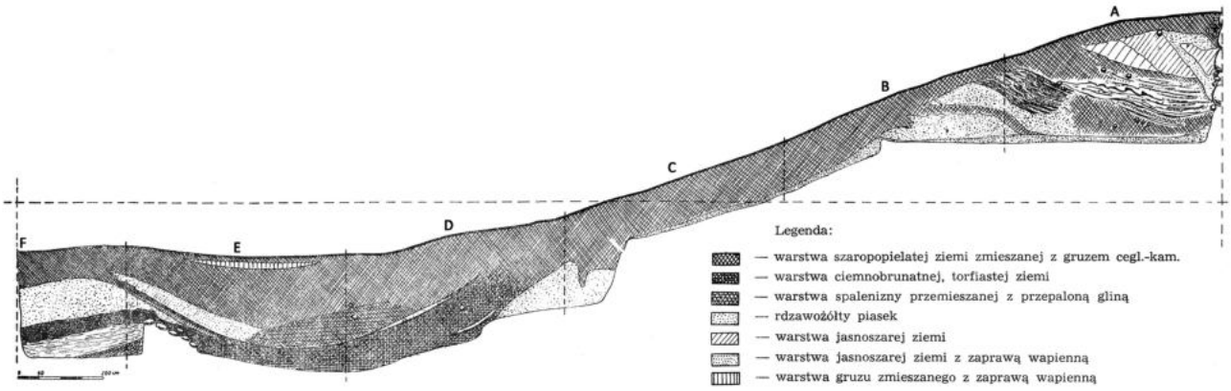

Ryc. 10.7. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Profil zachodni wykopu V z przekrojem przez wał grodziska i fosę (wg Janocha 1965, ryc. 11)

Fig. 10.7. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Western profile of trench V with embankment and moat cross-section (based on Janocha 1965, fig. 11)

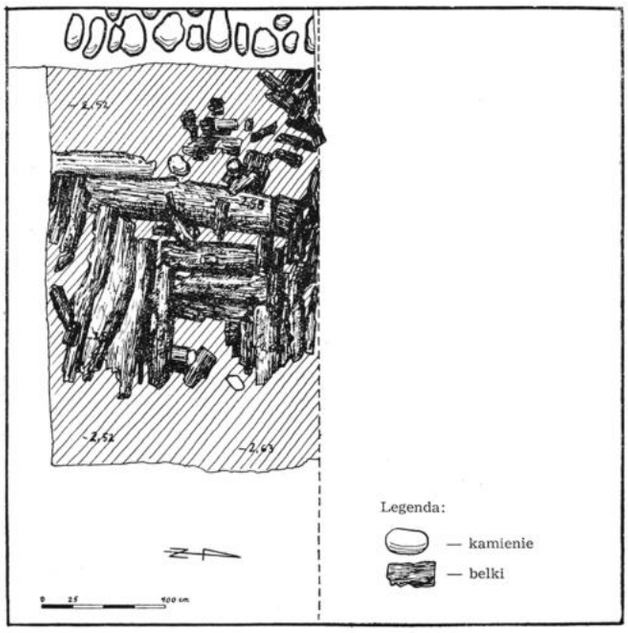

Ryc. 10.8. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Drugi i trzeci poziom konstrukcji wału grodziska wczesnośredniowiecznego zadokumentowany w działce A wykopu VI (wg Janocha 1965, ryc. 13)

Fig. 10.8. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Early mediaeval stronghold – second and third levels of rampart structure registered in trench VI quarter A (based on Janocha 1965, fig. 13)

wie wynosiła ponad 10 m i częściowo wchodziła pod mur fundamentowy zamku. Dodatkowo na wewnętrznej stronie wału ziemnego zarejestrowano podłoże kamienne umacniające lico skarpy. W obrębie omawianej działki zebrano łącznie 738 fragmentów ceramiki naczyniowej, z czego 728 zaklasyfikowano pod względem technologiczno-stylistycznym do materiałów wczesnośredniowiecznych (Janocha, Lachowicz 1965; Janocha 1965, 474–477). W kolejnych działkach D, E uchwycono ponadto przebieg nieckowatej w przekroju fosy, ze stokami umocnionymi kamieniami oraz belkami, której pierwotne dno, uwzględniając poziom lustra wody we wczesnym średniowieczu, występowało na głębokości około 5 m. Według autorów badań w układzie stratygraficznym jej czterowarstwowego zasypiska czytelne były dwa poziomy, z czego ten niższy związany był z horyzontem funkcjonowania wczesnośredniowiecznego grodu (Janocha, Lachowicz 1965) (ryc. 10.7).

Nawarstwienia z wczesnośredniowiecznego etapu użytkowania tego miejsca odsłonięto również w wykopie VI/64 zlokalizowanym na wschodnim stoku wyniesienia, po zewnętrznej stronie murów zamku. W obrębie działki A, wyeksplorowanej średnio do głębokości 3,8 m, wyróżniono pięć głównych warstw, z czego tylko dwa górne poziomy powiązane były ze średniowieczną zabudową zamku, a pozostałe trzy warstwy z osadnictwem wczesnośredniowiecznym. Spaleniznę z tego okresu zadokumentowano około 1 m poniżej powierzchni gruntu w spągu w-wy II, natomiast bezpośrednio ze zniszczeniem grodu powiązano intensywną spaleniznę występującą na głębokości 1,5 m (w-wa III). Na głębokości 1,6–1,7 m odnotowano pierwszy poziom konstrukcji drewnianych w postaci przepalonych belek o długości dochodzącej do 0,7 m. Kolejny poziom konstrukcji był o 0,3 m głębiej i tworzyły go ułożone na osi E–W stosunkowo regularne belki, o zachowanej długości od 0,7 do 0,9 m, zastabilizowane dodatkowo palami o średnicy 0,08–0,1 m. Trzeci poziom belek zarejestrowano 0,2–0,3 m niżej w układzie poprzecznym do poziomu drugiego. W tym przypadku także były czytelne elementy stabilizujące w postaci wbitych pali zachowane do wysokości 0,2 m. Ostatni poziom zinterpretowany jako spąg drewnianego wału występował na głębokości 2,8 m i posadowiony był bezpośrednio na kamiennym umocnieniu jego ziemnej części. W jego obrębie mocno przepalone belki miały od 0,15 m do 0,25 m szerokości i długość od 0,8 do 1,9 m. Na podstawie układu odsłoniętej konstrukcji drewnianej przyjęto, iż w tej części stanowiska wał wzniesiony został w technice przekładkowej (ryc. 10.8, 10.9). W obrębie w-wy III, zwłaszcza

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 153 06.03.2020 07:00:49

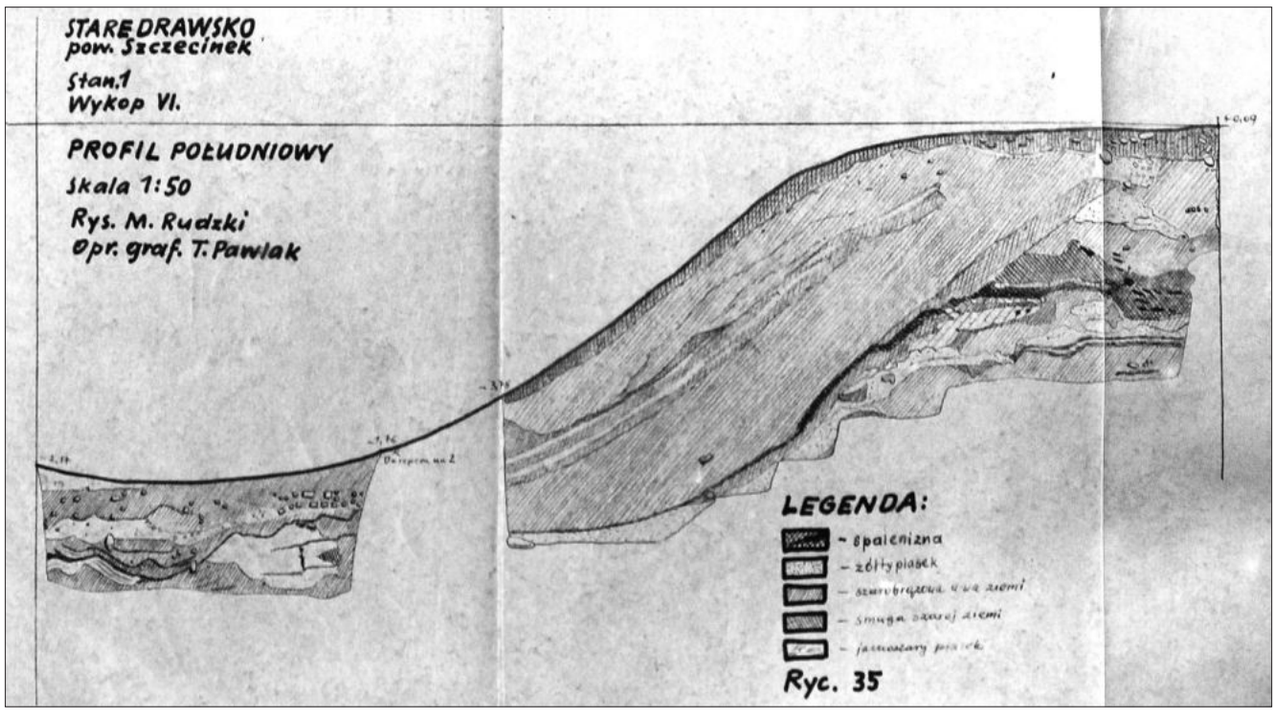

Ryc. 10.9. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Profil południowy w wykopie VI (wg Janocha 1965, ryc. 16)

Fig. 10.9. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Southern profile in trench VI (based on Janocha 1965, fig. 16)

na pierwszym poziomie drewna, znajdowała się stosunkowo duża ilość ceramiki naczyniowej. Ogólnie z działki tej pochodziły 864 fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych i 111 późnośredniowiecznych, a także grot strzały z zadziorami, żelazny haczyk, oścień, grot oszczepu i fragment grzebienia z poroża (Janocha, Lachowicz 1965; Janocha 1965, 481).

Podobny układ nawarstwień zarejestrowano w obrębie działki B, gdzie eksplorację prowadzono do głębokości 3,2–3,8 m. W tym przypadku też wyróżniono pięć warstw kulturowych, ale tylko w zachodniej części działki odsłonięto relikty związane z konstrukcją wczesnośredniowiecznego wału. W pozostałej jej partii odsłonięto z kolei poziom próchnicy pierwotnej o miąższości 0,1 m (w-wa IV), w której zalegał wyłącznie materiał ceramiczny z okresu wczesnego średniowieczna (Janocha, Lachowicz 1965; Janocha 1965, 481). Na styku z północnym profilem działki A wykopu VI założono wykop XIII/66. Wyróżniono w nim trzy zasadnicze warstwy z czego dwie ostanie powiązano z fazą wczesnośredniowieczną. Warstwę II, zalegającą w formie menisku wypukłego o maksymalnej miąższości 2,1 m, określono jako spalony wał grodu, której strop w części środkowej wykopu zalegał na głębokości 1–1,4 m, od zachodu 1,8–2,4 m poniżej powierzchni gruntu, a w partii wschodniej wykopu znajdował się na głębokości 2,8 m. Na jej wypełnisko składała się intensywna spalenizna, przepalone poziome i pionowe belki, kamienie oraz polepa. Łącznie w jej obrębie wydzielono trzy poziomy konstrukcji przekładkowej wału, na głębokości 1,9–2 m, 2–2,2 m oraz 2,2–2,3 m, zastabilizowanej pionowymi palami o szerokości dochodzącej do 3 m. Pod warstwą spalenizny, około 2,7 m poniżej powierzchni gruntu, na powierzchni całej działki badawczej zalegał płaszcz kamienny przykrywający kolejną warstwę (III), w postaci *zbitej ciemnej ziemi* o miąższości 0,3–0,8 m, tworzącą w przekroju poprzecznym wał ziemny grodu. W obu warstwach natrafiono na 848 fragmentów ceramiki naczyniowej, z czego 828 ułamków zaklasyfikowano do materiałów wczesnośredniowiecznych.

Na południe od wykopu VI wyznaczono wykop XIV dokumentując w ten sposób odcinek wczesnośredniowiecznego wału o łącznej długości 15 m (ryc. 10.10). Z jego konstrukcją powiązano, wyróżnioną na głębokości 1,8–2 m, *ciemną przepaloną ziemię z wtrętami przepalonej brązowej gliny i dużą ilością jasnopopielatego popiołu drzewnego* o miąższości dochodzącej, w części północnej wykopu, do 1,4 m (w-wa IV) oraz zalegającą poniżej *zbitą gliniastą brązową ziemię zmieszaną z żółtym piaskiem* określoną jako część ziemną wału (w-wa V) (Janocha, Lachowicz 1971). Zawierała ona wyłącznie materiał ceramiczny przyporządkowany do wczesnego średniowiecza (190 ułamków naczyń). Zbliżoną sytuację stratygraficzną odkryto w wykopie XVIII/67, na północ od wykopu XIII. Ze zniszczonym wałem grodu powiązano poziom spalenizny przemieszanej z ziemią, piaskiem, kamieniami i fragmentami przepalonych belek (w-wa III), który w części zachodniej zarejestrowano na głębokości 1,1 m, a we wschodniej partii wykopu na głębokości 2,9 m. Jej maksymalna miąższość przy murze zamku

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 154 06.03.2020 07:00:49

Ryc. 10.10. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Profil południowy w działce A wykopu XIV (archiwum Muzeum w Koszalinie, fot. J. Lachowicz)

Fig. 10.10. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Southern profile in trench XIV, quarter A (Museum of Koszalin records, photo by J. Lachowicz)

dochodziła do 1,7 m. Dodatkowo w jej obrębie na głębokości 1,1 m wyróżniono 0,1 m przewarstwienie w postaci polepy i żółtego mocno przepalonego piasku zinterpretowane jako poziom rozdzielający młodszą i starszą fazę wału grodowego. Poniżej warstwy III, podobnie jak w wykopie VI, XIII oraz XIV, występował płaszcz kamienny umacniający wewnętrzny stok wału ziemnego oraz warstwa *calcowa* bez materiału zabytkowego, która według badaczy stanowiła ziemny wał grodu. W obrębie warstwy III, poza licznymi fragmentami kości zwierzęcych zalegał duży zespół ułamków naczyń (487 fragm.), z czego pod względem technologiczno-stylistycznym 472 fragmenty zaliczono do wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (Janocha, Lachowicz 1970).

Od zachodniej strony stratygrafię stanowiska rozpoznano w wykopie VIII/64 i XV/66. W pierwszym przypadku z rozwaliskiem wału można powiązać jedynie szczątkowo zachowany poziom spalenizny, natomiast w drugim spąg w-wy IIII zarejestrowanej w obrębie działki D wykopu XV (Janocha, Lachowicz 1971).

Relikty wału zadokumentowano także w ramach działki A wykopu VII/64 przy zewnętrznym, północno-wschodnim narożniku zamku. Nawarstwienia kulturowe w postaci trzech głównych warstw występowały do głębokości 2,7–3,9 m, ale tylko warstwę III powiązano z okresem wczesnośredniowiecznym. Natrafiono w niej na półkoliście zalegającą spaleniznę z dużą ilością wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej i śladami przepalonych belek, którą zinterpretowano jako zewnętrzną część zakola wału (Janocha, Lachowicz 1965; Janocha 1965, 484). W 1967 roku, w ramach tego samego wykopu, przebadano pięć kolejnych działek usytuowanych na stoku wyniesienia i poza linią wczesnośredniowiecznych obwałowań. W obrębie dwóch z nich – C oraz D, odsłonięto konstrukcję drewnianą zinterpretowaną jako relikty drogi, która przebiegała wschodnią partią wyniesienia i funkcjonowała w tym miejscu już w okresie wczesnego średniowiecza. W przypadku działki C jej pozostałości zalegały 4,7 m poniżej obecnej powierzchni gruntu, a w obrębie działki D na głębokości 1,6–2,8 m. W oparciu o zadokumentowane struktury stwierdzono, że na jej konstrukcję o szerokości 2,8–3,0 m składały się dwa legary ułożone na podłożu kamiennym w linii N–S, a na nich z kolei spoczywały, w układzie poprzecznym, krót-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 155 06.03.2020 07:00:50

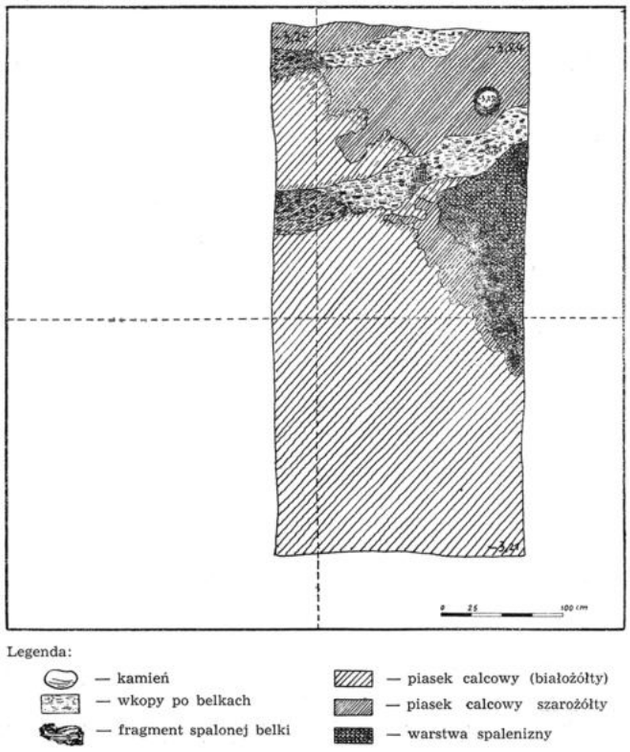

Ryc. 10.11. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Przepalona konstrukcja wczesnośredniowiecznego wału zadokumentowana w działce D wykopu IV (wg Janocha 1965, ryc. 6)

Fig. 10.11. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Strongly fired rampart structure of early mediaeval stronghold registered in trench IV, quarter D (based on Janocha 1965, fig. 6)

sze elementy drewniane dodatkowo zastabilizowane krawężnikami biegnącymi w tej samej osi co legary. Poniżej tego poziomu leżały wyłącznie naturalne jasnopopielate piaski nie zawierające materiału zabytkowego (Janocha, Lachowicz 1970).

W obrębie wykopów usytuowanych wewnątrz dziedzińca zamkowego także odnotowano poziomy związane z wczesnośredniowiecznym zasiedleniem tego miejsca. W wykopie IV/64–65, równoległym do wschodniego muru zamku, nawarstwienia datowane na wczesne średniowiecze znajdowały się od głębokości 3,6–3,8 m do około 5 m (w-wy VI i VII). W działce B, usytuowanej w północno-wschodnim narożniku zamkowego dziedzińca, natrafiono na wewnętrzną część zakola wczesnośredniowiecznego wału w postaci spalenizny i ciągu przepalonych belek, a ponadto występujących w ich obrębie 662 fragmentów wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej oraz brązowym wisiorkiem. Analogiczne przewarstwienia, zinterpretowane jako pozostałości spalonego wału o miąższości przekraczającej odcinkami nawet 2 m, stwierdzono także w obrębie działek C, D oraz F. W ramach działki D (w-wa VII), na głębokości około 3,3 m znajdowały się również większe fragmenty przepalonych belek o długości dochodzącej do 1,1 m i szerokości 0,2 m oraz poziom kamieni stanowiący umocnienie wewnętrznego stoku wału (Janocha, Lachowicz 1965; Janocha 1965, 471–472) (ryc. 10.11). Z kolei wewnętrzną część południowo-wschodniego zakola wału, w ramach tego samego wykopu, uchwycono w obrębie działki I (Janocha 1965, 473). Wyraźne poziomy związane z okresem wczesnośredniowiecznym zarejestrowano także podczas dokopywania działki H w 1966 roku. W tym przypadku wyznaczała je, występująca na jej całej powierzchni, warstwa *ilasto gliniastej zbitej ziemi* (w-wa IV) o miąższości od 0,5 do 1,1 m, w której spągu, na głębokości około 3,8 m, uchwycono konstrukcje drewniane w postaci sześciu pali wbitych w jednej osi na linii N–S w odstępach 0,2–0,3 m. Na podstawie układu tej warstwy autorzy badań przyjęli, że wewnętrzna część wału wczesnośredniowiecznego grodu zajmuje w obrębie tej działki pas o szerokości około 3,2 m i przy rzędzie pali łączy się z zalegającą poniżej spalenizną, o miąższości od 0,2 do 0,6 m (w-wa V), wiążącą się już z przestrzenią zajmowaną przez majdan. Powiązane z nią były także resztki mocno zniszczonych konstrukcji drewnianych zinterpretowanych jako relikty zabudowy podwałowej (Janocha, Lachowicz 1971).

Pozostałości zabudowy wczesnośredniowiecznego wnętrza grodu, poza opisanym powyżej wykopem IV, uchwycono ponadto w wykopie XI zlokalizowanym w centralnej części dziedzińca zamkowego. W obrębie działki B, na głębokości 3,7 m, w spągu w-wy II odkryto słabo zachowany poziom bruku przykryty *intensywnymi ciągami spalenizny* o miąższości od 0,3 do 0,7 m, łączoną przez badaczy ze zniszczoną zabudową wnętrza grodu. W warstwie tej zdecydowanie przeważał ruchomy materiał źródłowy w postaci wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (163 fragm.). Tak samo została również zinterpretowana *intensywna spalenizna zmieszana z gliną i jasnoszarym piaskiem* (w-wa V), o miąższości 0,2–0,5 m, wyróżniona nad calcem w działce D oraz *intensywna spalenizna zmieszana z brązową gliną i brunatną ziemią* (w-wa IV), o miąższości 0,2–1,6 m i *intensywna spalenizna przemieszana z przepaloną gliną brunatną i żyłkami piasku* (w-wa V), o miąższości 0,5–0,6 m, odnotowana w działce E tego wykopu. W obrębie odkrytych tam nawarstwień, już od głębokości 2,5 m, występowały fragmenty mocno zbutwiałego drewna, a w warstwie V dodatkowo na głębokości 2,6–3,2 m znajdowało się skupisko kamieni o wymiarach 0,9×1,4 m określone jako palenisko *w zniszczonym domostwie* (Janocha, Lachowicz 1971).

Reasumując wyniki badań odnoszące się do wczesnośredniowiecznej fazy zasiedlenia tego miejsca należałoby przyjąć, że wał grodu w podstawie miał szerokość około 12 m i na większości obwodu zbudowany był z drewnianych bali ułożonych w technice przekładkowej i umocniony ziemią oraz kamieniami. Całość posadowiona była na koronie nasypu, którego stoki od wewnętrznej strony okrywał zwarty płaszcz kamienny. Jedynie od strony pół-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 156 06.03.2020 07:00:50

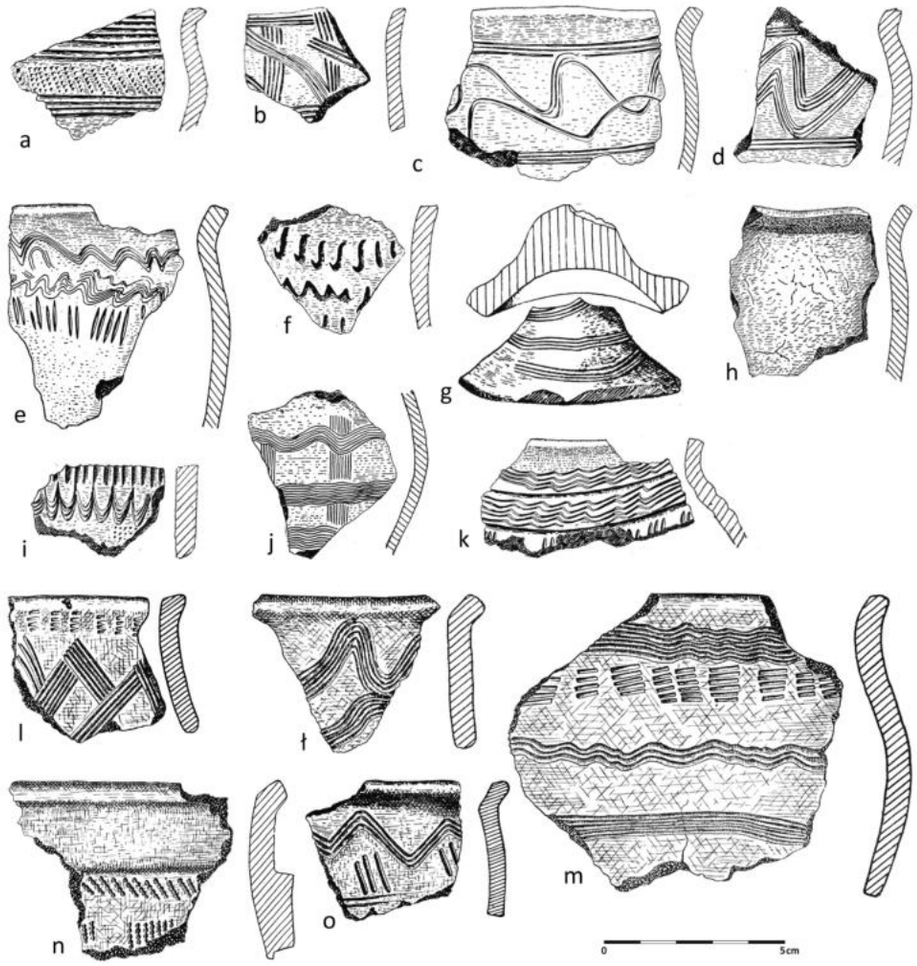

Ryc. 10.12. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w latach 1963–1965: a–c, e–g – wykop V; d, j – wykop IV; h, i, k – wykop VI; l–m – wykop III (wg Janocha 1963, ryc. 6, 7; 1965, tabl. IV, V).

Fig. 10.12. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1963–1965 exploration: a–c, e–g – trench V; d, j – trench IV; h, i, k – trench VI; l–m – trench III (based on Janocha 1963, figs. 6, 7; 1965, tables IV, V)

nocnej, według autorów badań, czytelna była konstrukcja skrzyniowa (wykopy XV i XVII). Na podstawie zadokumentowanych nawarstwień przyjęto również, że wczesnośredniowieczny gród miał kształt zbliżony do elipsy o wymiarach 50×46 m o dłuższej osi przebiegającej na linii N–S. Od strony południowej i północnej dostępu do niego broniły sztucznie przekopane mokre fosy z brzegami umocnionymi drewnem i kamieniami (wykopy III, V i XVII). Natomiast przez podgrodzie i wschodni stok wyniesienia do grodu prowadził drewniany trakt komunikacyjny o szerokości około 3 m ułożony około 0,4 m powyżej ówczesnego poziomu wody (Janocha, Lachowicz 1970; Janocha, Lachowicz, Ptaszyńska 1972, 25).

Zaplecze osadnicze

W ramach zaplecza osadniczego archeologicznym rozpoznaniem objęto obszar położony na północ od zamku, poza linią dawnej fosy. Częściowo swoim zasięgiem w strefę podgrodzia wchodził wykop III wyznaczony w 1963 roku, ale w tym przypadku poza reliktami pali mostu, o bliżej niesprecyzowanej chronologii, nie natrafiono na jakiekolwiek materiały zabytkowe. W 1965 roku przebadano z kolei działkę D ara 23 usytuowaną przy południowej ścianie kościoła rejestrując w jej obrębie dwie główne warstwy o łącznej miąższości 1,5 m, których nie powiązano jednoznacznie z konkretnym etapem zasiedlenia tego miejsca, pomimo występującego zwłaszcza w warstwie I materiału źródłowego w postaci wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej ceramiki naczyniowej (Janocha 1965, 486; Janocha, Lachowicz 1971). Szerszym zakresem prac wykopaliskowych teren ten objęto podczas badań w 1966 roku. Prowadzono wówczas eksplorację w ramach ćwiartek C i D ara 48 zlokalizowanego w granicach najwyższego punktu wyniesienia pomiędzy Drawą i kościołem. W tym przypadku, także wyróżniono dwie zasadnicze warstwy, ale ze względu na ich substrat za warstwę kulturową należy

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 157 06.03.2020 07:00:50

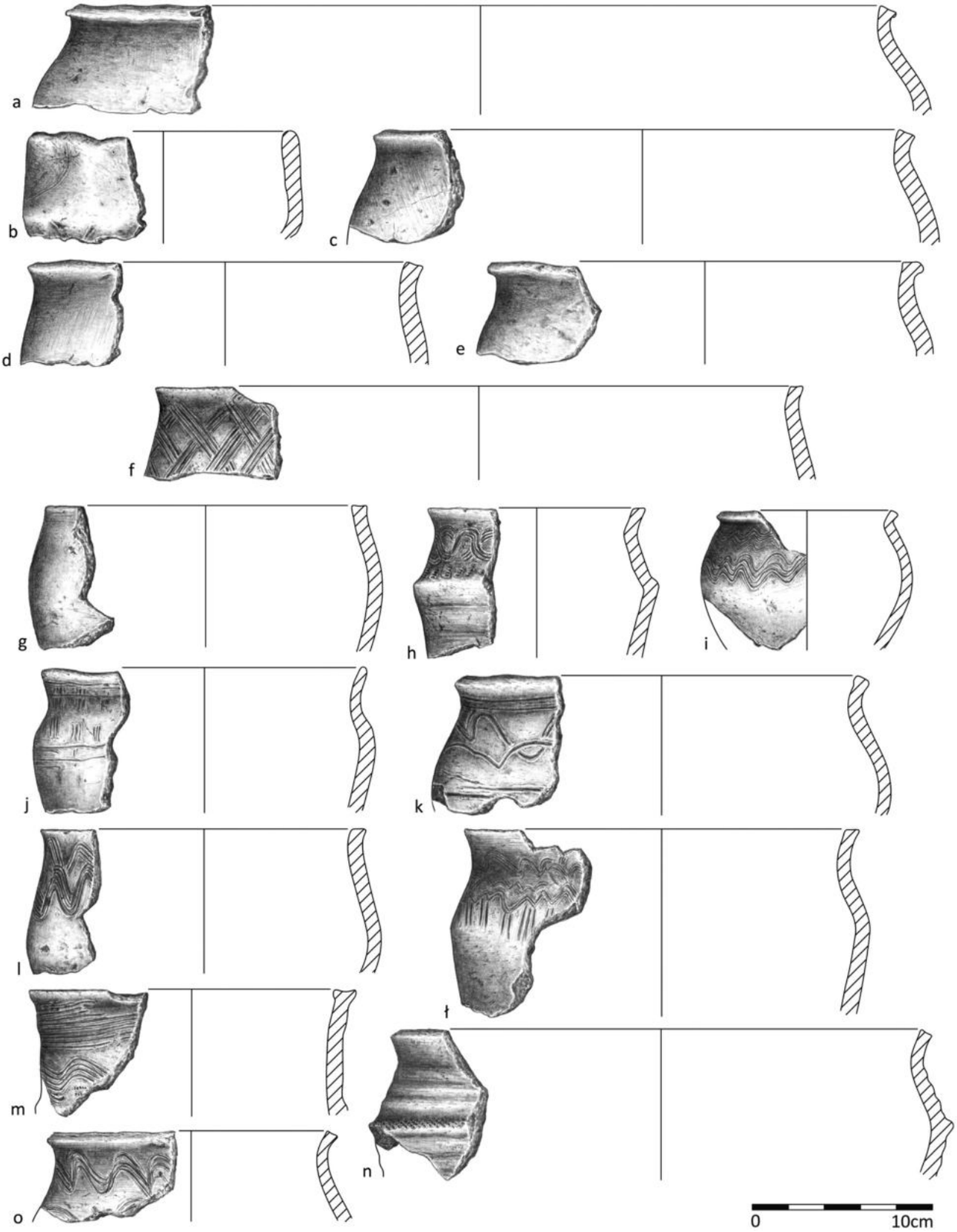

Ryc. 10.13. Stare Drawsko, gm. Czaplinek, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w latach 1963–1967: a–e, i, j, m, n – wykop V, działka A, w-wa IV (nr inw. 50, 58, 115, 118, 145, 146/64); f, h, o – wykop IV, działka B, w-wa VII (nr inw. 108/64); g, l – wykop XIV, działka A, w-wa III (nr inw. 137/66); k – wykop V, działka B, w-wa II (nr inw. 23/64); ł – wykop IV, działka B, w-wa VI (nr inw. 94/64) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 10.13. Stare Drawsko, Czaplinek commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1963–1967 exploration: a–e, i, j, m, n – trench V, quarter A, layer IV (record No. 50, 58, 115, 118, 145, 146/64); f, h, o – trench IV, quarter B, layer VII (record No. 108/64); g, l – trench XIV, quarter A, layer III (record No. 137/66); k – trench V, quarter B, layer II (record No. 23/64); ł – trench IV, quarter B, layer VI (record No. 94/64) (drawn by B. Kowalewska)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 158 06.03.2020 07:00:50

uznać tylko pierwszą z nich, występującą bezpośrednio pod humusem o miąższości od 0,7 do 0,8 m. Stanowiła ją *ciemna i jasnopopielata ziemia silnie przemieszana spalenizną, gruzem kamiennym, zaciekami żółtego piasku i ciemnej gliny*, a w jej spągu zalegała naturalna *żyła jasnobrunatnej ziemi* o miąższości 0,2–0,4 m. Na intensywną spaleniznę, ciągnącą się przez obie działki na linii E–W, składały się fragmenty przepalonych belek, które z kolei ułożone były w osi N–S i zostały zinterpretowane jako relikty moszczonej drewnem drogi. Szerokość pasma belek wahała się w granicach od 1,4 m do przeszło 2 m, a od strony południowej poza linią drogi, zalegały dodatkowo duże głazy być może stanowiące według autorów badań pozostałości po bliżej nieokreślonej zabudowie (Janocha, Lachowicz 1971). W obrębie omawianego poziomu konstrukcyjnego znaleziono 187 ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych i 257 fragmentów ceramiki średniowiecznej, ale poniżej niej nie występował już żaden ruchomy materiał źródłowy, więc w tym przypadku nie można wykluczyć wczesnośredniowiecznej metryki traktu komunikacyjnego.

Chronologia

W opracowaniu J. Olczaka i K. Siuchnińskiego stanowisko to jest datowane ogólnie na okres wczesnośredniowieczny i późnośredniowieczny (Olczak, Siuchniński 1970, 149). Z kolei autorzy badań z lat 60-tych XX wieku, na podstawie cech typologiczno-stylistycznych ceramiki naczyniowej występującej w kontekście wczesnośredniowiecznych nawarstwień kulturowych, początki grodu widzą już w końcu VII lub początku VIII wieku, a jego koniec łączą ze zniszczeniem go podczas walk o przyłączenie Pomorza prowadzonych przez Bolesława Krzywoustego na początku XII wieku, choć zauważają, że zdecydowaną przewagę mają formy naczyń pojawiające się w IX–XI wieku (Janocha 1965, 490–491; Janocha, Lachowicz, Ptaszyńska 1972) (ryc. 10.12). Z kolei W. Łosiński chronologię grodu określił w przedziale IX–X wieku (Łosiński 1982, 252). Na podstawie dostępnej dokumentacji archiwalnej i materiałów źródłowych z tychże badań, znajdującej się w zbiorach Muzeum w Koszalinie, wydaje się, że tak szerokie ramy chronologiczne funkcjonowania grodu mogą wzbudzać zastrzeżenia. Niestety odkryte w poszczególnych wykopach nawarstwienia kulturowe, określone jako wczesnośredniowieczne, zostały zbyt ogólnie potraktowane w części opisowej, i poza jednym przypadkiem, nie podjęto próby ich dokładniejszego datowania pomimo czytelnej na niektórych profilach stosunkowo rozbudowanej stratygrafii. Ruchomy materiał źródłowy, a zwłaszcza ceramika naczyniowa w zdecydowanej większości przypadków nie stanowi homogenicznych zbiorów i w kontekście opisanych warstw o genezie wczesnośredniowiecznej współwystępuje zwykle z materiałami późnośredniowiecznymi. Nie ma również pewności, co do jednorodności zbiorów ceramiki wczesnośredniowiecznej, które potencjalnie można łączyć z początkami budowy grodu. Zdecydowaną większość stanowią fragmenty ceramiki zaklasyfikowane do typu Menkendorf zdobione narzędziem wielozębnym (ryc. 10.13f, h–m, o) przy dużo mniejszym udziale ceramiki ręcznie lepionej i przykrawędnie obtaczanej typu Sukow (ryc. 10.13a–e, g) oraz nieznacznej liczbie naczyń typu Feldberg (ryc. 10.13n). Na dodatek w niektórych zbiorach pojawiają się także nieliczne fragmenty ceramiki całkowicie obtaczanej. Nie można więc jednoznacznie wykluczyć początków osadnictwa na tym stanowisku przypadających już na 1. połowę IX wieku. Bardziej uzasadniony jest jednak pogląd, że okres funkcjonowania grodu przypada na koniec IX i X wiek i można go synchronizować z 3. i 4. fazą rozwoju lokalnego garncarstwa. Ze względu na układ nawarstwień związanych z budową wału można z kolei przyjąć wstępną hipotezę dotyczącą dwóch faz jego budowy. Brak natomiast, w dostępnych materiałach zabytkowych, bardziej zaawansowanych technologicznie naczyń typu G, J, K, co wyklucza możliwość użytkowania tego miejsca jeszcze w XI i na początku XII wieku.

Archiwum

Całość dokumentacji terenowej z badań przeprowadzonych w latach 60-tych XX wieku znajduje się w Muzeum w Koszalinie (sprawozdania z badań, dokumentacja fotograficzna i rysunkowa, inwentarze ceramiki, zabytków wydzielonych i kości zwierzęcych; teczki Stare Drawsko st. 1, nr 33–69, 87–187, 188).

Zbiory

Materiały zabytkowe z badań w latach 1963–1967 znajdują się w Muzeum w Koszalinie (dane liczbowe dotyczące ceramiki naczyniowej wg sprawozdań z badań).

- *Badania 1963 rok*: nieokreślona liczba.
- *Badania 1964 rok*: 2911 fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej (wg Janocha, Lachowicz 1965).
- *Badania 1965 rok*: 516 fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej (wg Janocha, Lachowicz 1966).
- *Badania 1966 rok*: 3332 fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej (wg Janocha, Lachowicz 1971).
- *Badania 1967 rok*: 619 fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej (wg Janocha, Lachowicz 1970).

11 SULIBÓRZ, gm. Czaplinek

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	26–20
Numer stanowiska na obszarze AZP:	24
Nazwa dawna miejscowości:	*Vw. Carlshoff (niem.), Topographische Karte* 1877, Pöhlen [2362], (ryc. 11.1)
Nazwa miejscowa:	brak danych
Położenie:	N 53°37'49", E 16°9'20" (ryc. 11.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko usytuowane jest na półwyspie w obrębie rynny jeziora Drawsko u wejścia do Zatoki Kluczewskiej, stanowiącej północną odnogę akwenu. Szerokość zatoki na odcinku wejściowym wynosi 600–700 m, a następnie zwęża się stopniowo do 200 m. Jej całkowita długość dochodzi do około 3 km. Od wysoczyzny położonej na wschód od stanowiska oddziela je podmokła szyja półwyspu o długości około 300 m. Pod względem geomorfologicznym omawiana forma stanowi ostaniec wysoczyznowy. Jego najwyższy punkt znajduje się w części południowej półwyspu, na poziomie 136,9 m n.p.m. i jest przewyższony w stosunku do lustra wody w akwenie o blisko 8,6 m. Dolne partie jego zboczy, od północy, zachodu i południa mają formę skarp o wysokości 1,5–1,7 m. Niższy rejon półwyspu położony 0,4–1,8 m powyżej poziomu wody oraz brzegi wokół kolejnego półwyspu Uraz, znajdującego się w odległości 150 m na zachód, zbudowane są z torfów i piasków jeziornych tworzących terasy[17]. Stoki rynny na wschód od stanowiska o wysokościach od 7,5 do 10 m rozcinane są przez formy erozyjne, a powyżej nich rozciąga się gliniasta wysoczyzna morenowa falista o średnim poziomie 145 m n.p.m. z chaotycznie rozrzuconymi pagórkami o kulminacjach do 171,5 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: Stanowisko położone jest w zlewni rynnowego jeziora Drawsko przy jego północnej odnodze zwanej Zatoką Kluczewską. Sam akwen o powierzchni 1871,5 ha charakteryzuje się jedną z najdłuższych oraz najbardziej urozmaiconych linii brzegowych, wśród zbiorników położonych na obszarze Niżu Polskiego wynoszącą przeszło 74 km, a w jego obrębie znajduje się 12 wysp. Maksymalna głębokość jeziora nie przekracza 79,7 m, natomiast średnia głębokość wynosi 17,7 m (Choiński 1991, 140). Na wysokości Starego Drawska z jeziora Żerdno wypływa rzeka Drawa, która swoje ujście ma w zachodniej części zbiornika, w rejonie Zatoki Rzepowskiej. Zwierciadło wody w rynnie jeziora znajduje się obecnie na poziomie 128,46 m n.p.m. i jest zbliżone do rzędnej zamieszczonej na *Topographische Karte* z 1911 roku wynoszącej 128 m n.p.m. (ryc. 11.1). W opracowaniu F. Bahra znajduje się natomiast informacja o dwukrotnym obniżaniu poziomu lustra wody w akwenie: w latach 1787–1788 oraz w latach 1854–1858, który związany był z pogłębianiem Drawy, a w XIX wieku dodatkowo z likwidacją młyna wodnego na Drawie w Rzepowie. W efekcie tych prac lustro wody opadło o blisko 5 stóp pruskich czyli o około 1,6 m (1932, 172).

GLEBY: Stanowisko położone jest na glebach brunatnych wyługowanych wytworzonych na piaskach słabo-

[17] Terasy jeziorne charakterystyczne są dla zbiorników drenowanych przez Drawę, m.in. dla jeziora Drawsko. Terasa wyższa wznosząca się średnio 1,7 m ponad wody jezior jest typową terasą abrazyjno-akumulacyjną. Terasa młodsza, niższa wznosi się do 0,5 m ponad wodą. Wiek terasów jest trudny do określenia podobnie jak przyczyna spadku poziomu wód jezior o około 2 m. Może to być związane ze zmianami klimatycznymi (okres atlantycki) lub z ingerencją człowieka w trakcie kolonizacji folwarcznej Pomorza w XVIII–XIX wieku i ówczesnymi robotami melioracyjnymi w dorzeczu Drawy (Lewandowski, Heliasz, Chybiorz 2008, 32).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 161 06.03.2020 07:00:50

Ryc. 11.1. Sulibórz, gm. Czaplinek. Mapa obszaru przy Jeziorze Drawskim (*Topographische Karte* 1877, arkusz: Pöhlen; *Topographische Karte* 1911, arkusz: Neu-Wuhrow); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 11.1. A topographic map of the North part Lake Drawskie area (*Topographische Karte* 1877, sheet Pöhlen 2363; *Topographische Karte* 1911, sheet: Neu Wuhrow); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

gliniastych i luźnych. Obszar na południe i wschód od niego pokrywają także gleby brunatne wyługowane, ale powstałe na glinach. Gleby te dominują również na terenach po zachodniej stronie jeziora, natomiast w obniżeniach terenowych zalegają głównie gleby torfowe powstałe na torfach niskich (Lewandowski, Heliasz, Chybiorz 2008).

Opis stanowiska

Domniemane grodzisko usytuowane jest na końcu mocno wypiętrzonego półwyspu wcinającego się od strony wschodniej w głąb akwenu pasem o długości około 420 m (ryc. 11.2, 11.3). Na podstawie współczesnej formy terenowej można przypuszczać, że w średniowieczu stanowisko to położone było na wyspie, a w miejscu współczesnej grobli o długości około 300 m i szerokości 70 m znajdowała się prawdopodobnie przeprawa umożliwiająca komunikację z wyspą (most ?). Owalna powierzchnia wyniesienia wynosi obecnie około 2,2 ha, a wymiary w podstawie mają 200×125 m. Z trzech stron strome stoki maksymalnie wypiętrzone w stosunku do poziomu lustra wody (128,46 m n.p.m.) o blisko 8,5 m zarasta stary drzewostan oraz krzaki. Jedynie kulminacje wyniesienia oraz mocno zniwelowaną wschodnią krawędź półwyspu prowadzącą w kierunku grobli zajmują trawy i infrastruktura dawnej stanicy harcerskiej (ryc. 11.4, 11.5) (Błędowski i in. w druku).

Historia badań i opracowań

Informację o nieznanym dotąd stanowisku, nieuwzględnionym w ewidencji AZP, przekazał w 2015 roku do WKZ w Szczecinie, delegatura w Koszalinie Dariusz de Lorm. Wiosną 2017 roku na stanowisku miała miejsce wstępna prospekcja terenowa pracowników Muzeum w Koszalinie

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 162 06.03.2020 07:00:51

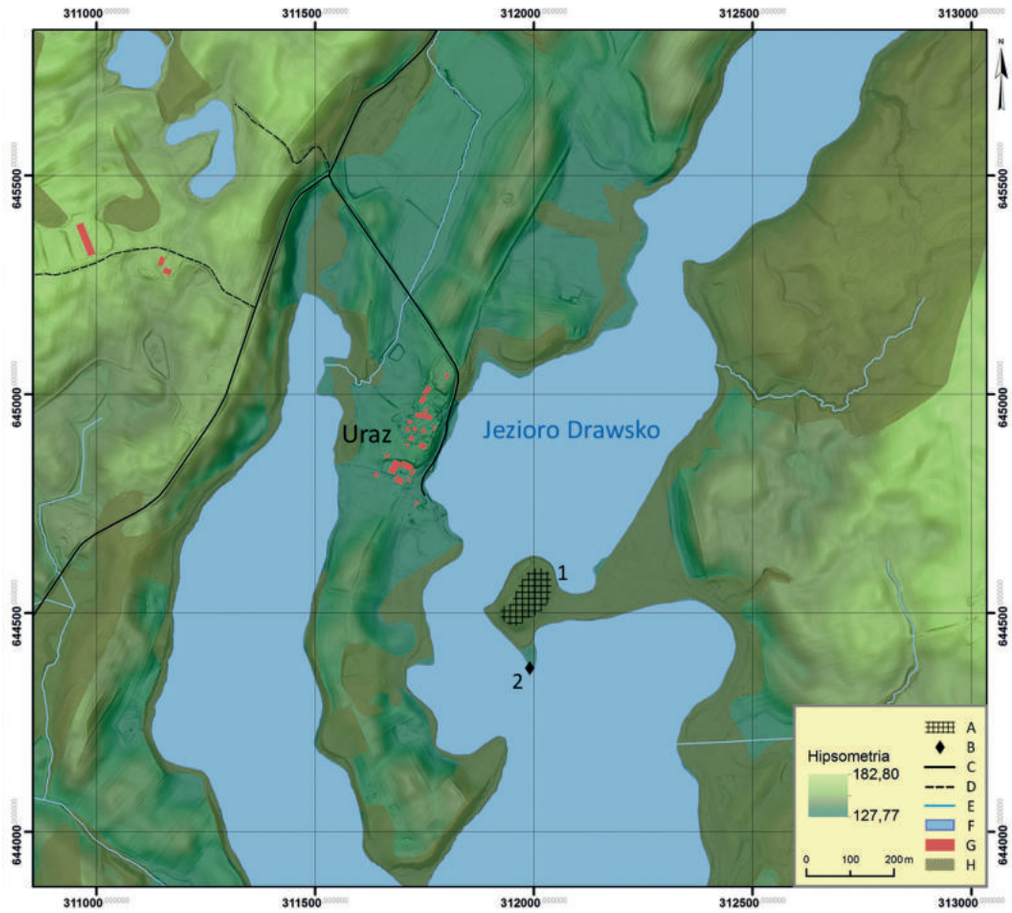

Ryc. 11.2. Sulibórz, gm. Czaplinek. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – konstrukcje drewniane; C – drogi; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowa; H – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 2 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 11.2. Sulibórz, Czaplinek commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – wooden constructions; C – roads; D – dirt roads; E – watercourses; F – water bodies; G – buildings; H – forests; 1 – site 1; 2 – site 2 (PUWG1992) (drawn by M. Skrzatek)

(Kuczkowski 2016, 217–224). W sierpniu tego samego roku ekspedycja IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka, w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* przeprowadziła badania o charakterze powierzchniowym oraz sondażowym (Błędowski i in. 2019, 105–108). Równocześnie wokół linii brzegowej półwyspu miała miejsce prospekcja podwodna zrealizowana przez Fundację Amicus Universitatis Nicolai Copernici we współpracy z IA UMK w Toruniu pod kierunkiem R. Kaźmierczaka w ramach projektu *Ewidencja stanowisk podwodnych AZP* (Kaźmierczak, Błędowski, Chudziak, Kowalewska, Niegowski 2017).

Zakres prac badawczych

W 2017 roku wykonano łącznie 61 odwiertów w odstępach od 1 do 7 m, z czego 50 usytuowano na głównej osi badawczej, przebiegającej na linii SW–NE i „złamanej" na kulminacji półwyspu w kierunku wschodnim (odwierty nr 1–50), a kolejnych 11 na trzech osiach poprzecznych zlokalizowanych w obrębie centralnej części wyniesienia (odwierty nr 51–61). Na głównej magistrali założono również trzy wykopy sondażowe wytyczone w miejscu występowania warstwy kulturowej zarejestrowanej w odwiertach. Dwa z nich, wykop 1/17 o wymiarach 2,5×1 m oraz wykop 2/17 o wymiarach 3×1 m założono na kulminacji wyniesienia, w strefie domniemanego majdanu, a trzeci sondaż o wymiarach 3×1 m wyznaczono na krawędzi obecnej formy terenowej obejmując jego zasięgiem część południowo-zachodniego stoku (ryc. 11.6). W trakcie podwodnych prac o charakterze powierzchniowym penetrację przeprowadzono wzdłuż linii brzegowej półwyspu w pasie o szerokości około 25–30 m w sumie obejmując nimi obszar o powierzchni około 3 ha (Kaźmierczak, Błędowski, Chudziak, Kowalewska, Niegowski 2017).

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Na podstawie analizy stratygrafii kulturowej zarejestrowanej w wykopach, a zwłaszcza w pasie odwier-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 163 06.03.2020 07:00:51

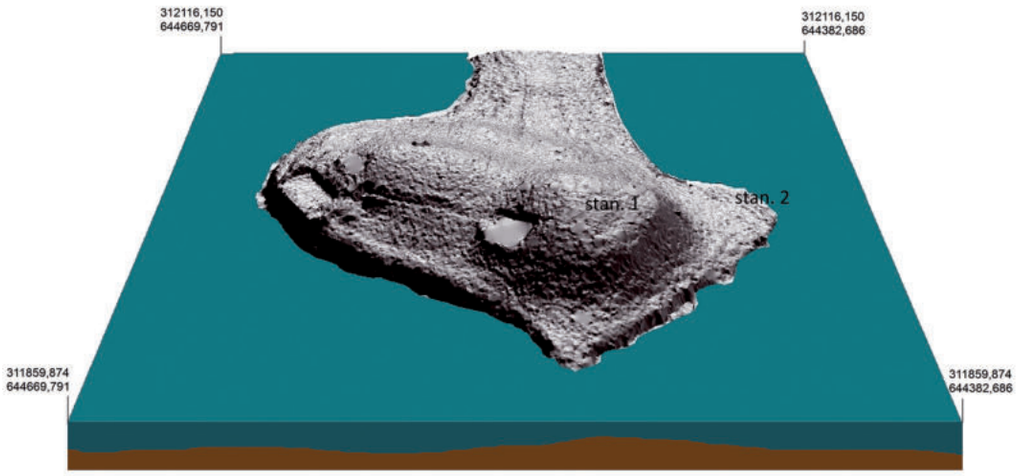

Ryc. 11.3. Sulibórz, gm. Czaplinek. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 1 – grodzisko; stan. 2 – konstrukcje drewniane (rys. M. Skrzatek)

Fig. 11.3. Sulibórz, Czaplinek commune. ALS based numerical land model: site 1 – stronghold; site 2 – wooden constructions (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 11.4. Sulibórz, gm. Czaplinek. Widok na półwysep od strony zachodniej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 11.4. Sulibórz, Czaplinek commune. Western view of the peninsula (photo by R. Kaźmierczak)

tów stwierdzono stosunkowo mało zróżnicowany układ warstw kulturowych. Odnotowano natomiast liczne przekształcenia terenu związane z pracami niwelacyjnymi przeprowadzonymi już w okresie nowożytnym lub współcześnie. Z zasiedleniem tego miejsca we wczesnym średniowieczu jednoznacznie można powiązać tylko obiekt 1/17 uchwycony bezpośrednio pod humusem w wykopie 1/17 oraz w trzech odwiertach wykonanych na południowy zachód od niego (nr 21–23) i w dwóch odwiertach zlokalizowanych na osi porzecznej (nr 59 i 60) (ryc. 11.7, 11.8a). Obiekt ten o nieokreślonym w rzucie kształcie miał około 6 m długości, 3 m szerokości i zalegał w żółtym gliniastym podłożu (ryc. 11.6, 11.6a). Na jego dwuwarstwowe wypełnisko, o łącznej miąższości nie przekraczającej 0,75 m, składały się jasnobrunatne i brunatne piaski luźne z węglami drzewnymi, spalenizną, grudkami polepy, połupanymi kamieniami oraz fragmentami ceramiki naczyniowej (w-wa II, III). Ze względu na wielkość, strukturę wypełniska i jego zawartość kulturową obiekt ten wstępnie zinterpretowano jako pozostałości zabudowy o charakterze półziemiankowym.

Pozostałości bliżej nieokreślonej jamy ze spalenizną i przepalonymi kamieniami, być może związanej z kolejną linią zabudowy występującą pierwotnie na krawędzi dawnej formy, zadokumentowano w pięciu odwiertach (nr 16–20) usytuowanych na tej samej osi, ale w odległości około 15 m w kierunku południowo-zachodnim

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 164 06.03.2020 07:00:52

Ryc. 11.5. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Widok na środkową część stanowiska od strony południowo-zachodniej (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 11.5. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. Southwestern view of the central part of the site (photo by R. Kaźmierczak)

od wykopu 1/17. W tym przypadku pod humusem odsłonięto trzy warstwy składające się z brunatnych i szarych piasków luźnych oraz brunatnych piasków gliniastych zawierających spaleniznę, węgle drzewne, gródki polepy i przepalone kamienie (w-wy 2–4). Ich miąższość nie przekraczała 0,7 m, natomiast długość obiektu wynosiła około 4,5–5 m (ryc. 11.8b). W pozostałych odwiertach (nr 3–15; 24; 33–42; 51–58), zlokalizowanych na kulminacji wyniesienia, nie zadokumentowano już żadnych antropogenicznych osadów, a podłoże naturalne w postaci ciemnożółtej gliny lekkiej występowało punktowo od głębokości 0,2 m.

Bardziej złożony układ nawarstwień kulturowych stwierdzono w wykopie 3/17 usytuowanym na krawędzi wyniesienia, w południowo-zachodniej części półwyspu (ryc. 11.8b, 11.9). Pod humusem zalegały trzy warstwy brunatnych piasków luźnych (w-wy 2, 3, 5), których układ stokowy i miąższość zwiększająca się do 1,1 m zgodnie z ukształtowaniem terenu, wskazuje na ich genezę związaną prawdopodobnie z intensywnymi procesami niwelacyjnymi mającymi miejsce w tej części stanowiska (ryc. 11.6b). W celu określenia ich zasięgu na zachód od wykopu wykonano osiem odwiertów (nr 25–32), usytuowanych w jednej linii na osi NE–SW, uzyskując tym samym wgląd w stratygrafię SW zbocza półwyspu niemal do samej linii brzegowej. Zarejestrowano w nich warstwy demolacyjne z licznymi wtrętami spalenizny i polepy, o miąższości dochodzącej do 1,6–2,0 m w środkowej partii zbocza i malejącej do 0,9 m u jego podnóża (ryc. 11.8). W trzech odwiertach usytuowanych u podnóża stoku (nr 29–31) dodatkowo zadokumentowano poziom piasków jeziornych występujących już od wysokości 129,65 m n.p.m., a więc 1,2 m powyżej obecnego poziomu lustra wody w akwenie.

Ze zniszczeniem pierwotnej formy należy zapewne powiązać nawarstwienia zarejestrowane również w odwiertach zlokalizowanych na końcu wschodniej magistrali w obniżeniu terenowym prowadzącym w kierunku współczesnej grobli (nr 43–50). Na odcinku o długości co najmniej 13 m, pod humusem występowały warstwy o bogatym substracie kulturowym i miąższości od 0,6 m do minimum 1,8 m. Składały się na nie głównie ciemnobrunatne piaski luźne, z intensywnymi poziomami spalenizny, węglami drzewnymi, polepą oraz z ułamkami ceramiki i fragmentami kości zwierzęcych. W większości przypadków poniżej tych poziomów znajdowały się blokady kamienne być może związane z rozwaliskiem domniemanego wału (Błędowski i in. 2019, 105–108).

Funkcjonalnie z zasiedleniem dawnej wyspy związane są również relikty liniowo rozmieszczonych pionowych konstrukcji drewnianych zadokumentowane podczas penetracji podwodnych na głębokości 3,0–3,2 m poniżej poziomu lustra wody (128,46 m n.p.m.) (Sulibórz, stan. 2) (ryc. 11.10). Występują one na odcinku o długości około 17 m, równolegle do południowej krawędzi półwyspu i w odległości około 10 m od obecnej granicy trzcin (ryc. 11.11). Łącznie zinwentaryzowano pięć pali dębowych o średnicy 0,12–0,16 m, których wierzchołki wystawały około 0,1–0,2 m powyżej zbitych skonsolidowanych osadów jeziornych (Kaźmierczak, Błędowski, Chudziak, Kowalewska, Niegowski 2017) (ryc. 11.12).

Zaplecze osadnicze

W najbliższym sąsiedztwie grodziska nie odkryto jak dotąd śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

Chronologia

Z powierzchni obecnego półwyspu oraz z nawarstwień kulturowych, które można jednoznacznie powiązać

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 165 06.03.2020 07:00:52

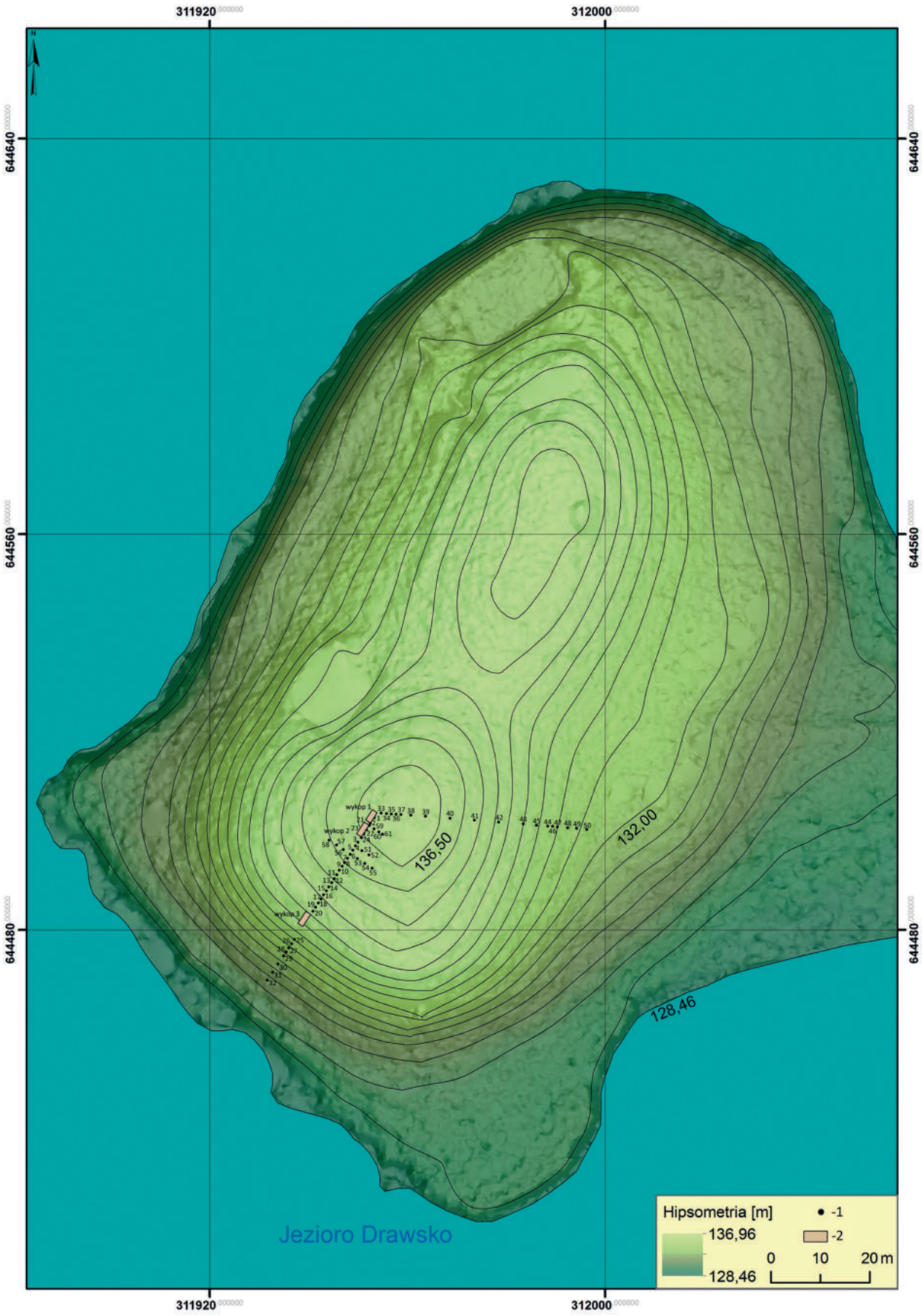

Ryc. 11.6. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy domniemanego grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych z 2017 roku wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – odwierty; 2 – wykopy (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 11.6. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. ALS based contour map of supposed stronghold with 2017 borehole and trench locations. Legend: 1 – boreholes; 2 – trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 166 06.03.2020 07:00:53

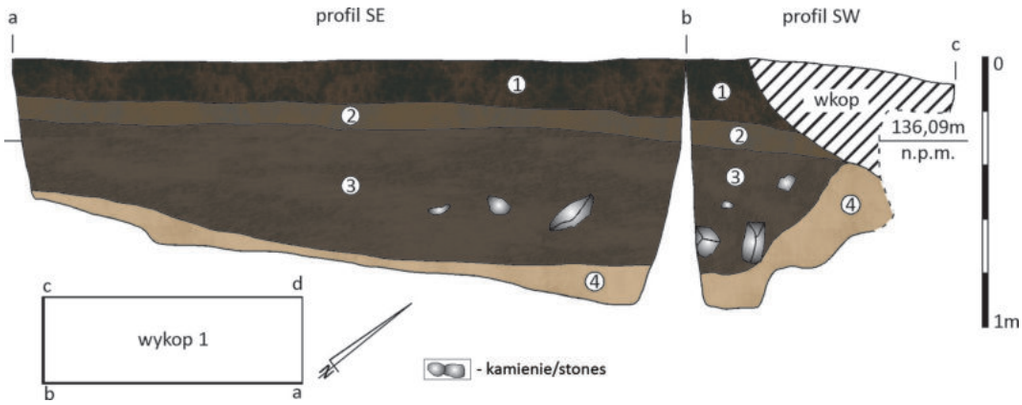

Ryc. 11.7. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Profil południowo-wschodni i południowo-zachodni w wykopie 1/17. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatny piasek luźny z węglami drzewnymi i polepą (ob. 1/17 w-wa II); 3 – ciemno-brunatny piasek luźny z przepalonymi kamieniami, spalenizną i polepą (ob. 1/17 w-wa III); 4 – żółta glina lekka (calec) (rys. A. Bogusz, dig. B. Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 11.7. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. Southeastern and southwestern profiles in trench 1/17. Legend: 1 – humus; 2 – brownish sand with charcoals and threshing floor (feature 1/17 layer II); 3 – dark brownish sand with strongly fired stones, burnt matter and threshing floor (feature 1/17 layer III); 4 – yellow sandy loam (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

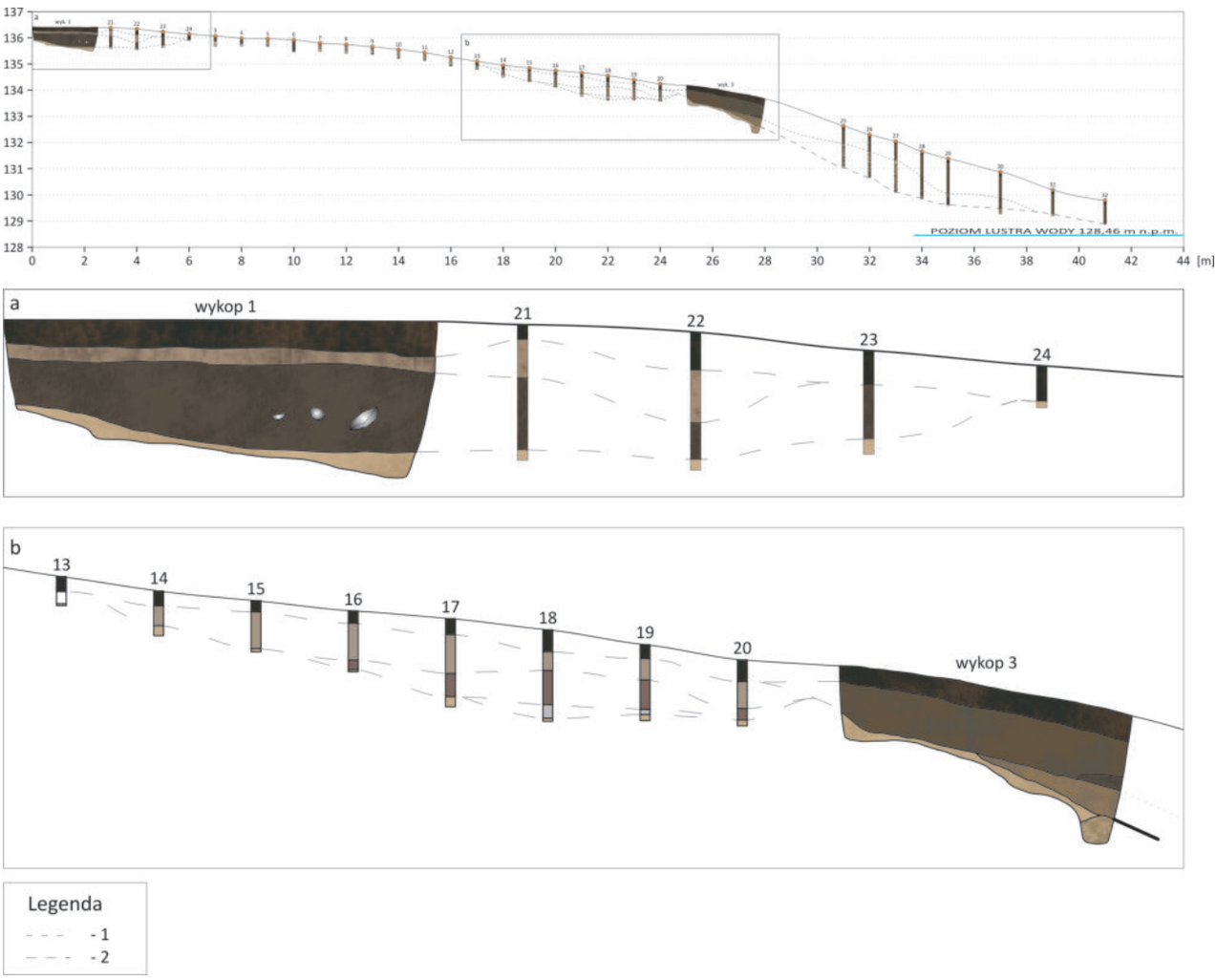

Ryc. 11.8. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Przekrój przez południowo-wschodnią część stanowiska z zaznaczonym pierwotnym ukształtowaniem terenu i zasięgiem zabudowy. Legenda: 1 – zasięg zabudowy; 2 – pierwotne ukształtowanie terenu (rys. W. Ochotny)

Fig. 11.8. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. Cross-section of southeastern part of the site showing original topography and built-up areas. Legend: 1 – built-up areas; 2 – original topography (drawn by W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 167 06.03.2020 07:00:54

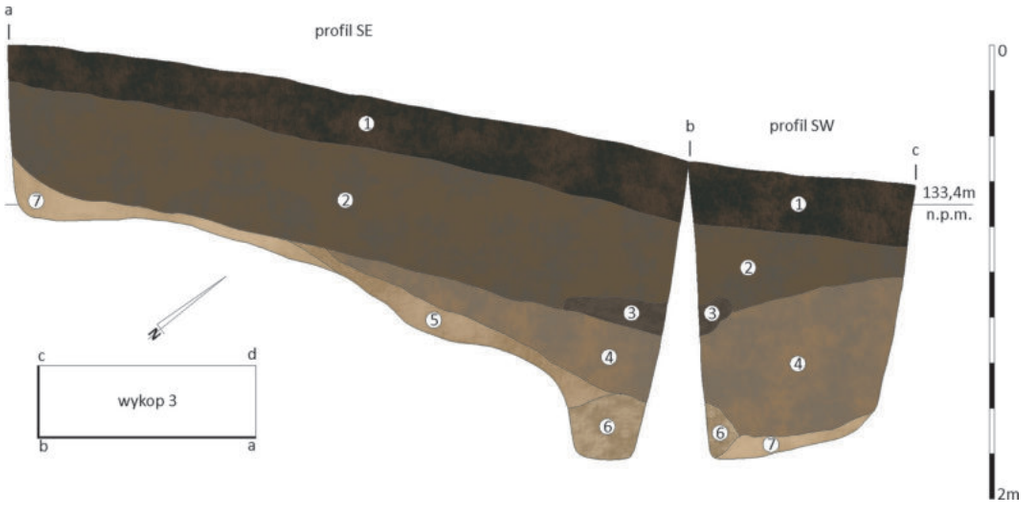

Ryc. 11.9. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Profil południowo-wschodni i południowo-zachodni w wykopie 3/17. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatny piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 2); 3 – brunatno-brązowy piasek luźny (w-wa 2a); 4 – jasnobrunatny piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 3); 5 – brunatno-żółta glina lekka (w-wa 4); 6 – brunatny piasek luźny ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5); 7 – żółta glina lekka (calec) (rys. A. Bogusz, dig. B. Kowalewska and W. Ochotny)

Fig. 11.9. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. Southeastern and southwestern profiles in trench 3/17. Legend: 1 – humus; 2 – brownish sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 2); 3 – brownish brown sand (layer 2a); 4 – pale brownish sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 3); 5 – brownish yellow sandy loam (layer 4); 6 – brownish sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 5); 7 – yellow sandy loam (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

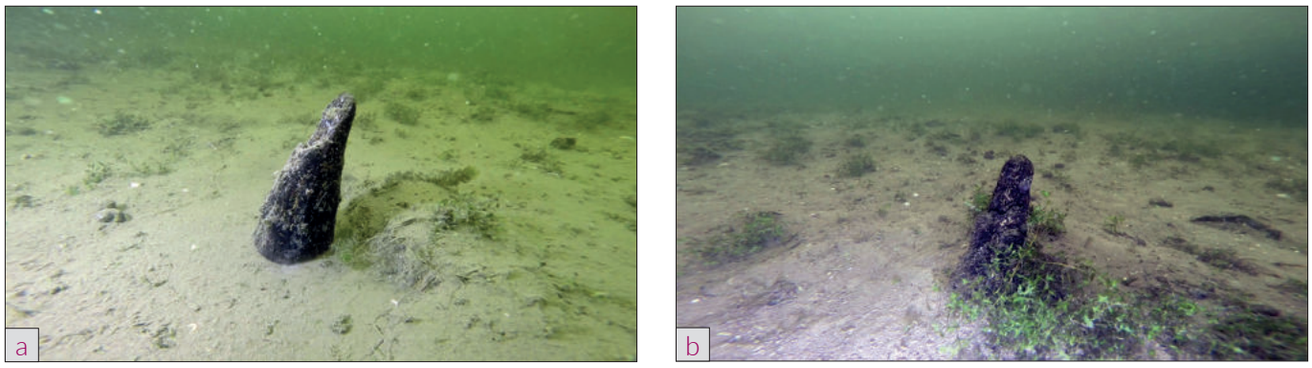

Ryc. 11.10. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 2. Pale dębowe na dnie akwenu zadokumentowane po południowej stronie półwyspu (fot. D. de Lorm)

Fig. 11.10. Sulibórz, Czaplinek commune, site 2. Oak posts at the bottom of the water body registered south of the peninsula (photo by D. de Lorm)

z wczesnośredniowieczną fazą użytkowania badanego miejsca pochodzi stosunkowo liczny zbiór ceramiki naczyniowej (276 fragm.), wśród których wyróżniono 15 fragmentów naczyń częściowo obtaczanych oraz 261 ułamków ceramiki całkowicie obtaczanej. Pod względem typologicznym występują w tym zbiorze trzy wylewy naczyń typu Menkendorf, 14 wylewów naczyń typu Vipperow (ryc. 11.13a, c–f), 13 typu Teterow (ryc. 11.13b, g–i) oraz cztery typu K. Jedyny jednorodny zespół ceramiki odkryto w obiekcie 1/17, w sumie 51 fragmentów naczyń, z których trzy zostały zaliczone do naczyń typu Vipperow (ryc. 11d, f) a cztery do typu Teterow (ryc. 11.13h). Zespoły tego rodzaju generalnie charakterystyczne są dla faz 6 i 7 rozwoju lokalnego garncarstwa datowanych w przedziale czasu od lat 40-tych XI do początków XIII wieku. Ze względu na niewielką liczebność zbioru ceramiki z obiektu 1/17 oraz heterogeniczny charakter pozostałych materiałów ceramicznych, zebranych z powierzchni stanowiska, nie ma podstaw do uściślenia chronologii domniemanego grodziska. Na fazę 6 wskazywałyby jednak pochodzące z niego numizmaty (fragm. dirhema arabskiego, srebrny denar Ottona i Adelajdy i fragment srebrnego denara Brzetysława), zaś na fazę 7 dendrodata uzyskana dla

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 168 06.03.2020 07:00:55

Ryc. 11.11. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 2. Widok na stanowisko od strony południowej z bojkami oznaczającymi miejsce występowania konstrukcji drewnianych (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 11.11. Sulibórz, Czaplinek commune, site 2. Site southern view with buoys showing the position of timber structures (photo by R. Kaźmierczak)

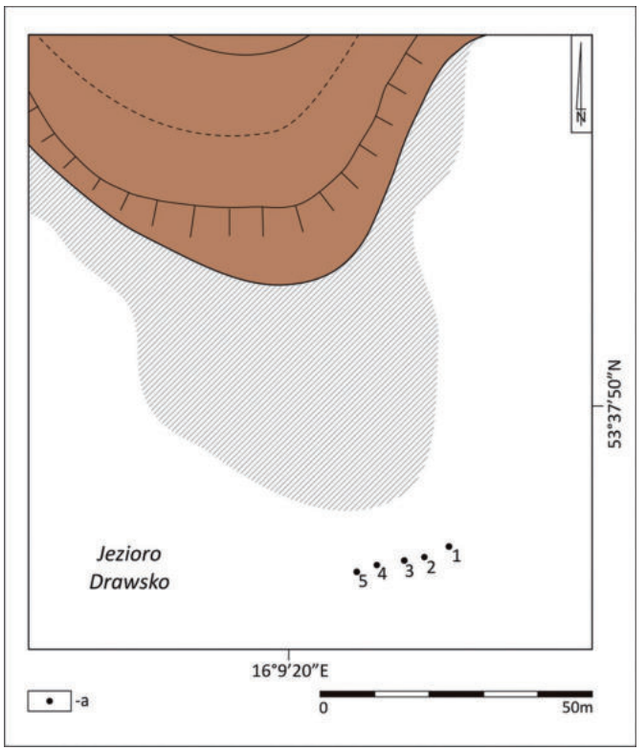

Ryc. 11.12. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 2. Planigrafia pali występujących na południe od linii brzegowej półwyspu: a – pale (rys. R. Kaźmierczak)

Fig. 11.12. Sulibórz, Czaplinek commune, site 2. 2D image of the posts south of peninsula shoreline: a – the posts (drawn by R. Kaźmierczak)

Ryc. 11.13. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Moneta Brzetysława czeskiego pochodząca z powierzchni stanowiska (nr inw. 10/17) (fot. W. Ochotny)

Fig. 11.13. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. Bretislav I coin from site surface (record No. 10/17) (photo by W. Ochotny)

jednej próbki pobranej z pala wbitego w dno akwenu przy południowej krawędzi stanowiska. Na podstawie zachowanych przyrostów części bielastej stwierdzono, że drzewo zostało ścięte w 1178 roku (Ważny 2017).

Archiwum

Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 2017 roku) oraz Instytut Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2017 roku).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 169 06.03.2020 07:00:56

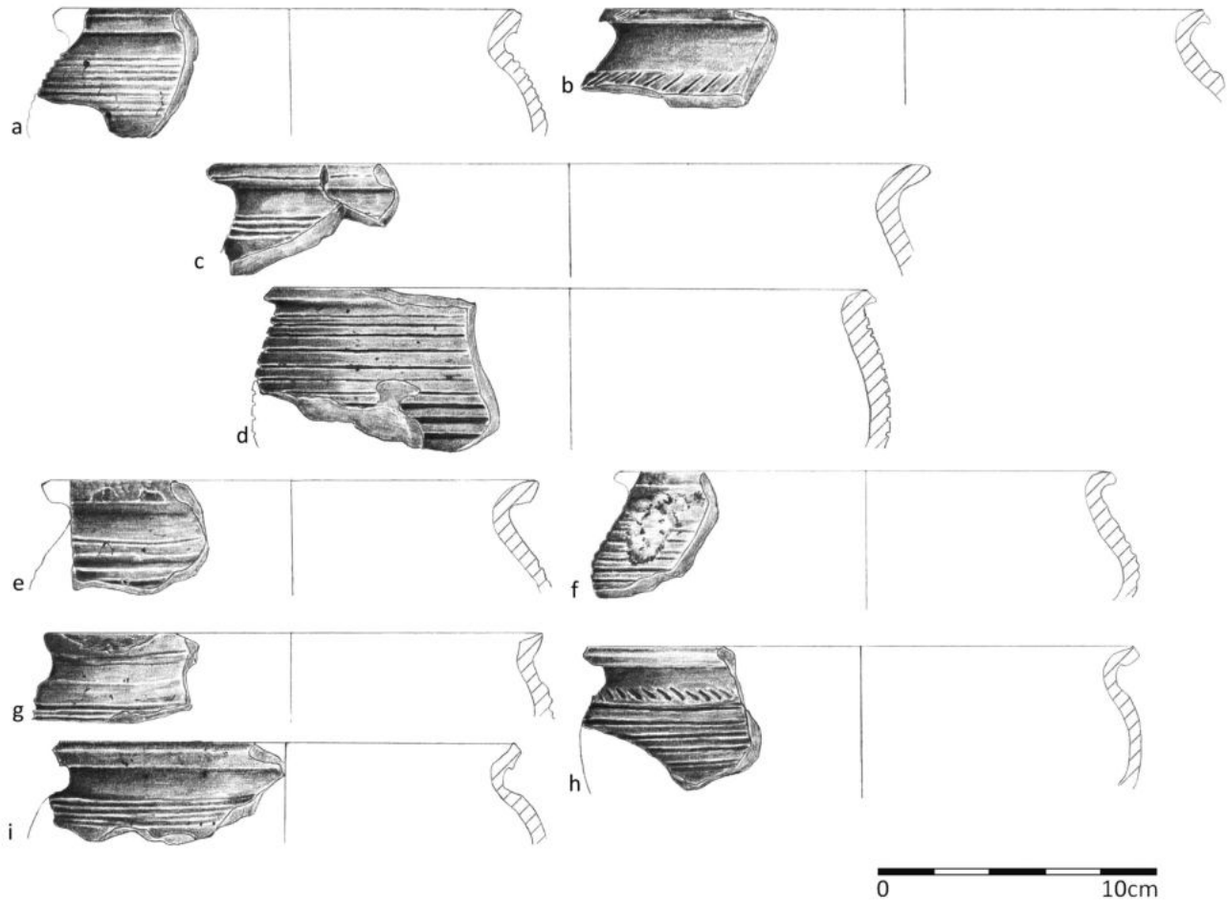

Ryc. 11.14. Sulibórz, gm. Czaplinek, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2017 roku: a–c, e, g, i – wykop 1/17, w-wa 1; d, f, h – wykop 1/17, obiekt 1/17, w-wa I (rys. E. Błędowska)

Fig. 11.14. Sulibórz, Czaplinek commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2017 exploration: a–c, e, g, i – trench 1/17, layer 1; d, f, h – trench 1/17, feature 1/17, layer I (drawn by E. Błędowska)

Zbiory

- *Znalezisko luźne 2015 rok:* 111 fragmentów wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (Muzeum w Koszalinie).
- *Znalezisko luźne 2017 rok:* 30 fragmentów wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej, fragment dirhema arabskiego, srebrny denar Ottona i Adelajdy, dzwoneczek brązowy, fragment brązowej ozdoby (Muzeum w Koszalinie).
- *Badania 2017 rok:* 282 ułamki naczyń ceramicznych, w tym cztery ułamki ceramiki pradziejowej, 276 fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej oraz dwa fragmenty naczyń późnośredniowiecznych (nr inw. 1–12/17), tarczka srebrna (nr inw. 7/17), fragment srebrnego denara Brzetysława (nr inw. 10/17), a ponadto 20 fragmentów kości zwierzęcych (nr inw. 1/17) (IA UMK w Toruniu).

12 SULISZEWO, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	29–18
Numer stanowiska na obszarze AZP:	2
Nazwa dawna miejscowości:	*Zülshagen (niem.)*, *Topographische Karte* 1911, Zülshagen [2461] (ryc. 12.1)
Nazwa miejscowa:	*Burgwall*, *Topographische Karte* 1937, arkusz Zülshagen [2461](Suliszewo)
Położenie:	N 53°37'29", E 15°55'14" (ryc. 12.2)
Mezoregion:	Równina Drawska

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Grodzisko położone jest na południowym krańcu półwyspu w północno-zachodniej części jeziora Chociebądź Wielki. Półwysep znajduje się w obrębie południowej części rozległej rynny subglacjalnej, która sięga w północnej strefie do miejscowości Ostrowice (15 km). Jezioro Chociebądź przy stanowisku wypełnia całą szerokość rynny (szerokość 200–300 m), która w tym miejscu ma przebieg północ–południe. Poniżej mieszczącego się na południe od obiektu przewężenia rynny, mającego tu około 70 m szerokości, rynna zmienia orientację na północny zachód – południowy wschód. W tej części jezioro wypełnia rynnę tylko na szerokości około 150 m. Rynnę charakteryzują strome zbocza, zwłaszcza po wschodniej stronie, gdzie dochodzą do wysokości 4,0–7,5 m. W wielu miejscach są to skarpy, o wysokościach 1,4–7,5 m. Dno rynny wokół półwyspu i w zatoczce po zachodniej stronie zajęte jest przez równiny torfowe. Na południe od stanowiska, powyżej zboczy rynny ciągnie się wał piaszczysto-żwirowego ozu o kulminacji 130,3 m n.p.m. Zarówno obszar stanowiska, jak i tereny na północ od niego i po wschodniej stronie jeziora pokryte są pyłowo-żwirowymi piaskami lodowcowymi, a miejscami glinami zwałowymi. Budują one wysoczyznę morenową falistą o średniej wysokości 135 m n.p.m. urozmaiconą zagłębieniami wytopiskowymi i kemami. Teren wysoczyzny morenowej wcina się klinem w obszar równiny zastoiska złocienieckiego zbudowanego z piasków i mułków. Po zachodniej stronie rynny powierzchnia równiny zastoiskowej osiąga 117–130 m n.p.m., a po stronie wschodniej wynosi 123–135 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: Grodzisko położone jest przy północno-zachodnim brzegu jeziora Chociebądź Wielki (Kosobudy) o powierzchni 47,5 ha. Średnia głębokość zbiornika wynosi 1,9 m, natomiast maksymalna 5,7 m (Choiński 1991, 151). Przez jezioro przepływa ciek, lewy dopływ Drawy o długości 10,5 km, który wypływa na wschód od jeziora. Na północ od stanowiska przez pagórki czołowomorenowe przebiega dział wodny V rzędu oddzielający zlewnie jeziora Chociebądź Wielki i Darskowo. Zwierciadło wody w jeziorze mieści się na poziomie 118,5 m n.p.m. Na arkuszu Zülshagen (*Topographische Karte* 1911*)* poziom wody znajduje się na rzędnej 119 m n.p.m., a na mapie z 1952 roku (przedruku z mapy *Topographische Karte* 1937) na wysokości 118,8 m n.p.m.

GLEBY: Stanowisko znajduje się na płacie gleb brunatnych wyługowanych powstałych z piasków słaboglinistych pylastych. W otoczeniu grodziska także dominuje ten typ gleb, ale wytworzony z piasków gliniastych. Na południowy zachód od stanowiska pokryte glebami brunatnymi właściwymi. Wokół brzegów jeziora zalegają gleby mułowo-torfowe (na północ od grodziska) oraz murszowo-mineralne i murszowate (wokół wschodniego brzegu).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 171 06.03.2020 07:00:56

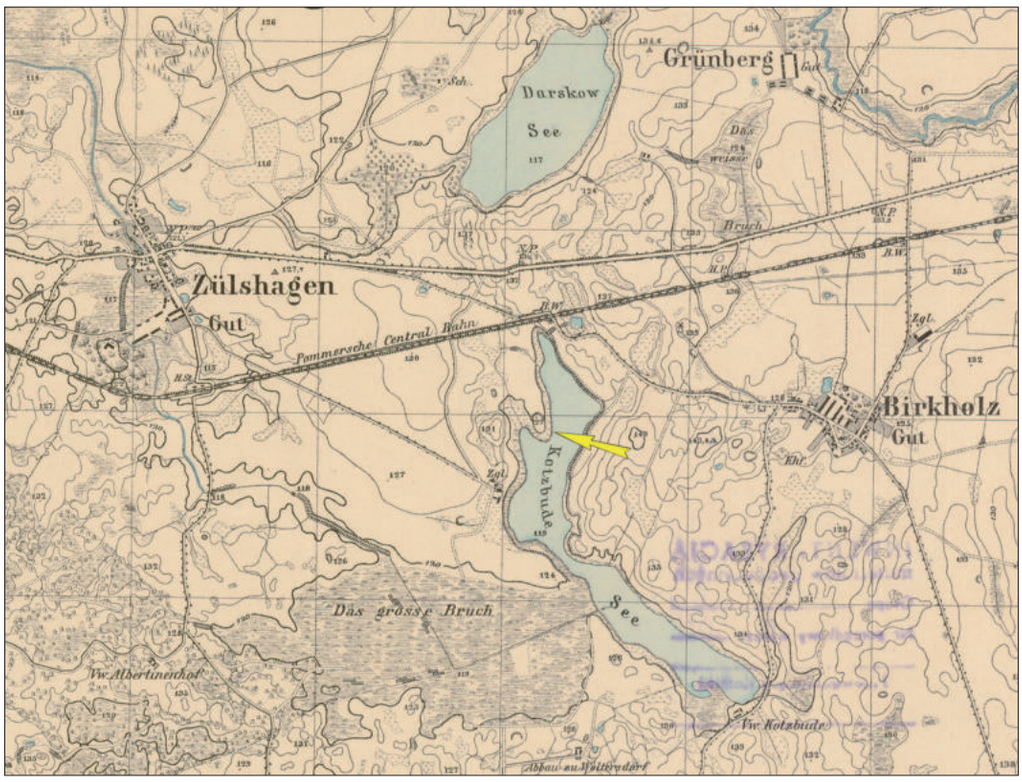

Ryc. 12.1. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru przy jeziorze Chociebądź (*Topographische Karte* 1911, arkusz: Zülshagen); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 12.1. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune. Map of Lake Chociebądź area (*Topographische Karte* 1911, sheet: Zülshagen); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

Opis stanowiska

Obiekt w Suliszewie zaliczany do grodzisk nizinnych ma kształt regularnego owalu o powierzchni całkowitej około 6000 m² (ryc. 12.2, 12.3). Według typologii J. Olczaka został on zaliczony do grodzisk jednoczłonowych, typu pierścieniowatego o owalnym kształcie (IA2; 1991, tab. 21, poz. 85). Wymiary grodziska mierzone u podstawy wynoszą około 72×95 m. Owalny majdan o powierzchni około 2000 m² charakteryzuje się lekko wklęsłym kształtem. Obiekt w terenie wyróżnia, usytuowany od północy, dobrze zachowany nasyp wału, którego korona w stosunku do poziomu lustra wody wypiętrzona jest około 7 m (ryc. 12.3, 12.4). Linia wału czytelna jest również od strony wschodniej, łagodnie zanikając w kierunku południowym. Jeszcze w latach 60-tych XX wieku zewnętrzny stok i kulminacja były obłożone dużymi kamieniami polnymi (Olczak, Siuchniński 1966, 63). W południowej i zachodniej partii obiektu, w efekcie długotrwałej orki nasyp wału został całkowicie zniwelowany. W tej też części występuje najłagodniejsze zejście do jeziora Chociebądź. Stan zachowania grodziska (wizytacja terenowa w lipcu 2015 roku) uznać można za dobry pomimo, że w wyniku długotrwałej uprawy ziemi został mocno zniszczony. Obecnie stanowisko porasta gęsta łąka, pojedyncze drzewa i krzewy (ryc. 12.5).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnym znanym średniowiecznym źródle pisanym. Pierwsza wzmianka na jego temat zamieszczona została w pamiętniku A. Stubenraucha z 1907 roku i dotyczy prowadzonych przez niego badań powierzchniowych na omawianym obiekcie (Archiwum Muzeum Narodowego w Szczecinie, teczka 242, karta 3). Z tych bądź innych, nie poświadczonych penetracji grodziska, pochodzi być może niewielka liczba ułamków naczyń ceramicznych zdeponowana w muzeum szczecińskim. Brak jednak całkowitej pewności co do miejsca ich pozyskania (Olczak, Siuchniński 1966, 63, 67, przypis 1). Z niewiadomych względów grodzisko nie zostało uwzględnione w opracowaniach W. Łęgi (1930) oraz O. Kunkla (1932) a tym bardziej H. Eggersa (1960).

Kolejny etap badań omawianego stanowiska przypada na początek lat 60-tych XX wieku. W kwietniu 1962 roku ekspedycja Katedry Archeologii Pradziejowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierownictwem K. Siuchnińskiego przeprowadziła szerzej zakrojone badania o charakterze powierzchniowym i sondażowym (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 118–122; Olczak, Siuchniński 1966, 63–67). W tym samym okresie wyniki prac terenowych opubli-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 172 06.03.2020 07:00:57

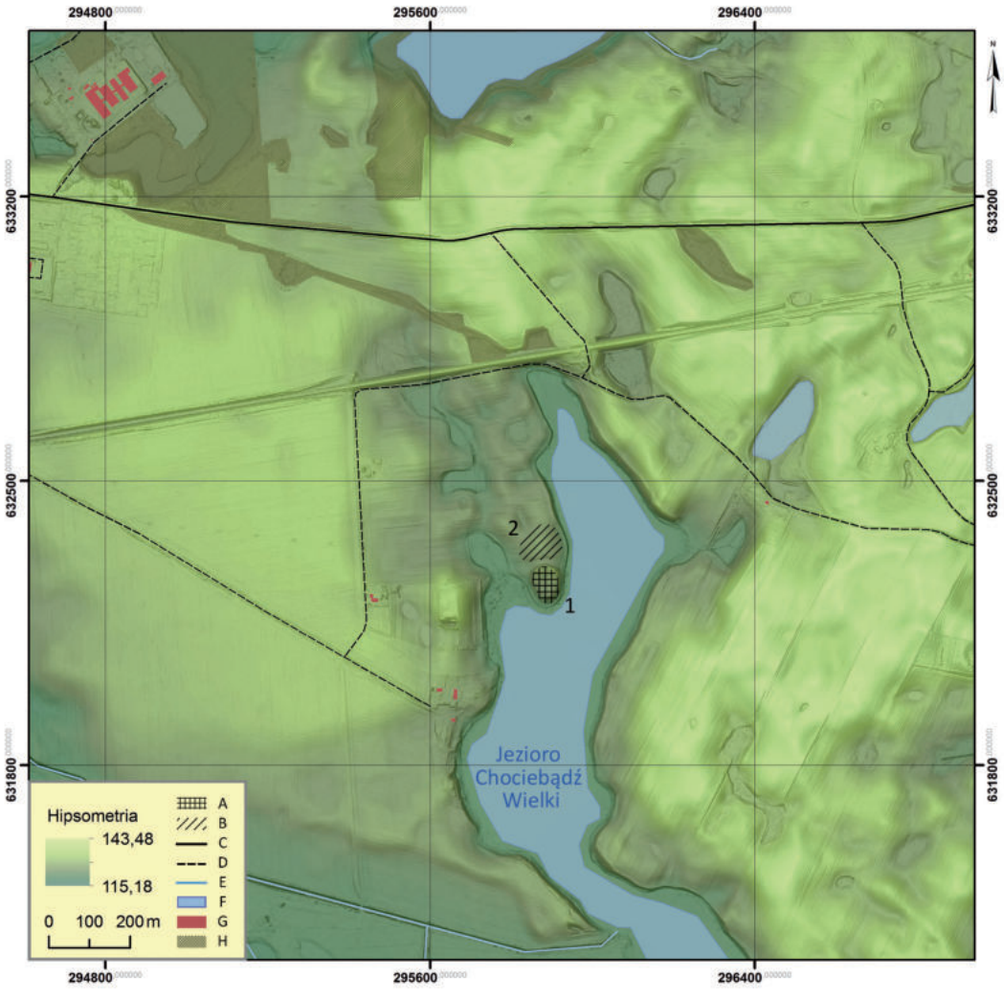

Ryc. 12.2. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – osada; C – drogi; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowa; H – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 2 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 12.2. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – settlement; C – roads; D – dirt roads; E – watercourses; F – water bodies; G – buildings; H – forests; 1 – site 1; 2 – site 2 (PUWG1992) (drawn by M. Skrzatek)

kowano w Materiałach Zachodniopomorskich (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 118–122). Grodzisko w Suliszewie wymienione zostało również w kolejnych opracowaniach autorstwa K. Siuchnińskiego i G. Wilke (Siuchniński 1963, 184–185; Wilke 1963, 173), a rezultaty badań sondażowych podsumowano w publikacji katalogowej z 1966 roku dotyczącej osadnictwa grodowego na terenie województwa koszalińskiego (Olczak, Siuchniński 1966).

Obiekt w Suliszewie stał się ponownie przedmiotem zainteresowań archeologów przy okazji realizowanego przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski*. W lipcu 2015 roku pod kierunkiem M. Weinkaufa i J. Bojarskiego przeprowadzono na nim kilkudniowe badania weryfikacyjne o charakterze sondażowo-wierceniowym (Błędowski i in. 2019, 109–111).

Zakres prac badawczych

Realizowane w 1962 roku prace terenowe ograniczyły się do wykonania sześciu wykopów sondażowych (ryc. 12.6). Pierwszych pięć sondaży wytyczono wzdłuż osi północ–południe, prostopadle do linii wału (sondaże 1–5/62), a sondaż 6/62 wytyczono w północno-zachodniej partii grodziska. Sondaże 1, 3–5/62 miały wymiary 0,4×0,4 m, sondaż 2/62 0,5×0,5 m, natomiast zlokalizowany poza główną osią sondaż 6/62 założono na planie kwadratu 0,9×0,9 m (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 118–122; Olczak, Siuchniński 1966, 63–67)[18].

Podczas badań prowadzonych w 2015 roku wykonano 24 wykopy-sondaże oraz cztery odwierty (ryc. 12.7).

[18] Na opublikowanym planie wszystkie wykopy mają taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 46).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 173 06.03.2020 07:00:57

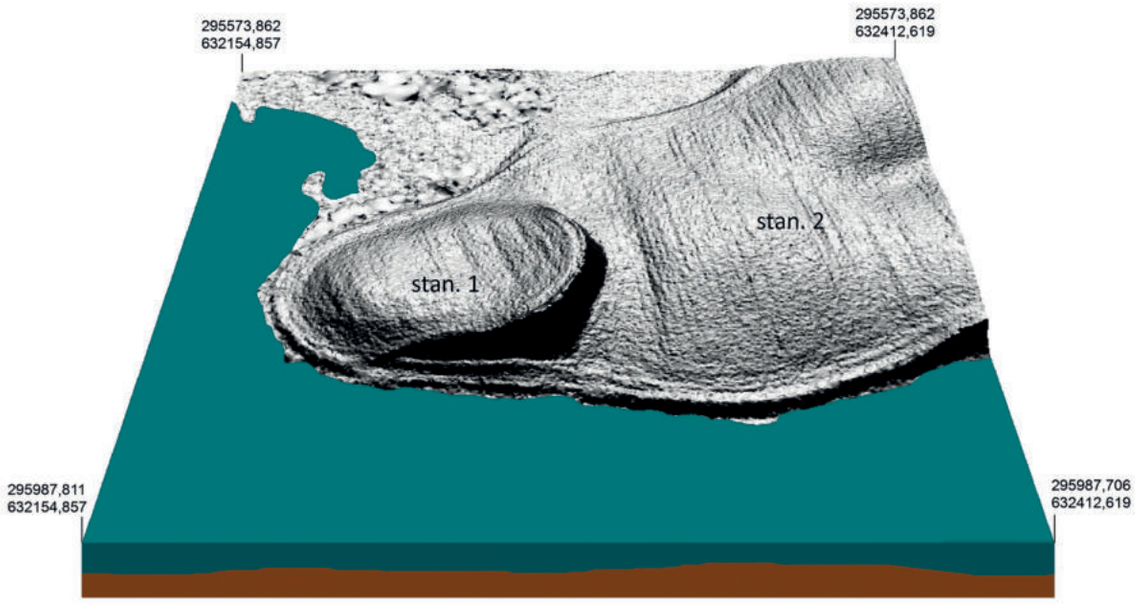

Ryc. 12.3. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 1 – grodzisko; stan. 2 – osada (rys. M. Skrzatek)

Fig. 12.3. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune. ALS based numerical land model: site 1 – stronghold; site 2 – settlement (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 12.4. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1: a – widok grodziska od strony północnej; b – widok grodziska od strony zachodniej (fot. J. Bojarski)

Fig. 12.4. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1: a – stronghold northern view; b – stronghold western view (photo by J. Bojarski)

Wykopy badawcze zaplanowano wzdłuż dwóch przecinających się pod kątem prostym magistral, które wytyczono (z niewielkim odchyleniem) wzdłuż osi północ–południe i wschód–zachód. Wzdłuż magistrali północ–południe wyznaczono 14 sondaży, natomiast po osi wschód–zachód kolejnych 10. Wykopy zostały tak rozplanowane wzdłuż magistral, aby skrajne z nich obejmowały krawędź wyeksponowanej formy terenowej utożsamianej z grodziskiem. W początkowym etapie eksploracji wszystkie sondaże miały wymiary 0,6×0,5 m. W wykopach, w których zarejestrowano bardziej złożone nawarstwienia kulturowe podjęto decyzję o poszerzeniu ich powierzchni eksploracyjnej. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku sondaży 1 i 2/15 znajdujących się w północnej partii stanowiska, które powiększono do wymiaru 3,0×1,5 m, pozostawiając między nimi świadek o szerokości 1,0 m oraz sondaży 11 i 12/15 założonych w części południowej, których powierzchnię zwiększono do rozmiarów 2,5×1,5 m, również z metrowym świadkiem. Ponadto, w północnej partii stanowiska wykonano cztery odwierty, dwa z nich zlokalizowano na osi głównej magistrali w odległości 5 i 7 m na północ od wykopu 1/15 (nr 1, 2), dwa kolejne natomiast w obrębie sondażu 1/15, jeden w północnym narożniku (nr 3) i ostatni 0,5 m od północnego narożnika na południe (nr 4).

W sumie badaniami w 1962 roku i w 2015 roku objęto powierzchnię co najmniej 25,5 m^2, co stanowi zaledwie około 0,4% całego stanowiska.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 174 06.03.2020 07:00:58

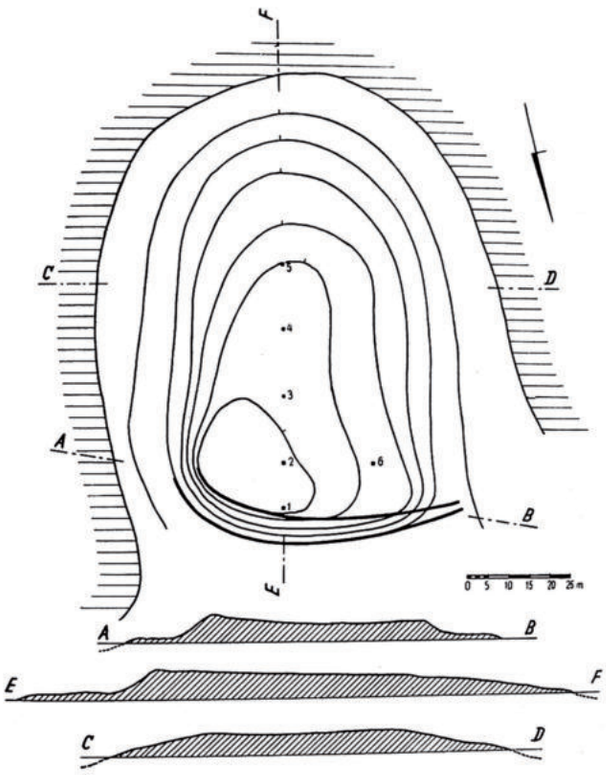

Ryc. 12.5. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 46)

Fig. 12.5. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 46)

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

W czterech sondażach założonych w 1962 roku (1, 3–5), poniżej poziomu brunatnej próchnicy o miąższości 0,6 m, zalegał calec w postaci żółtego żwiru (ryc. 12.8). Inny układ nawarstwień kulturowych stwierdzono w sondażach 2 i 6 usytuowanych w północnej części stanowiska, w strefie potencjalnego występowania reliktów wału. Poniżej warstwy brunatnej próchnicy zaobserwowano w nich ciemnobrunatną bądź *szarobrunatną ziemię* (w-wa II) zawierającą, tak jak to najlepiej uwidocznione zostało w sondażu 2/62, soczewki *żółtej zbitej gliny* oraz zalegającą w partii spągowej polepę. Miąższość tej warstwy dochodziła do 1 m. W obu sondażach kolejny poziom (w-wa III) stanowiła *żółta zbita glina* z polepą (sondaż 2/62) lub *żółty żwir z soczewkami piasku*(?). Miąższość tego poziomu wynosiła od 0,15 do 0,6 m. Najniższym zarejestrowanym poziomem była warstwa *szarej lub szarobrunatnej ziemi zawierającej soczewki spalenizny i żwiru* o miąższości od 0,1 do 0,2 m. W obu sondażach nie udało się osiągnąć poziomu naturalnego podłoża, co bardzo ograniczało możliwość wnioskowania w kwestii stratygrafii kulturowej stanowiska (Olczak, Siuchniński 1966, 63–67).

O wiele więcej danych, dotyczących układu stratygraficznego uzyskano w trakcie badań przeprowadzonych w 2015 roku. Największą miąższość nawarstwień kulturowych, stwierdzono w czterech sondażach usytuowanych na skraju grodziska w jego północnej (1/15, 2/15) i południowej części (11/15 i 12/15). W sondażu (1/15), założonym w strefie największej kulminacji wału, bezpośrednio pod humusem, w postaci ciemnobrunatnego piasku o miąższości około 0,2 m odsłonięto strop zniwelowanego w górnej partii nasypu wału oraz warstwę brunatnego piasku gliniastego ze spalenizną i polepą (w-wa 2) wyklinowującą się w kierunku północnym zgodnie z nachyleniem jego wewnętrznego stoku. Miąższość warstwy w części południowej wykopu wzrastała do około 0,4 m. Niżej zalegały warstwy stanowiące wypełnisko jamy stanowiącej pozostałość budynku typu półziemiankowego usytuowanego pierwotnie bezpośrednio u wewnętrznego podnóża wału. Uchwycono północną ścianę tego obiektu o wysokości około 1,6 m oraz jego względnie płaskie dno. Strukturę wypełniska

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 175 06.03.2020 07:00:58

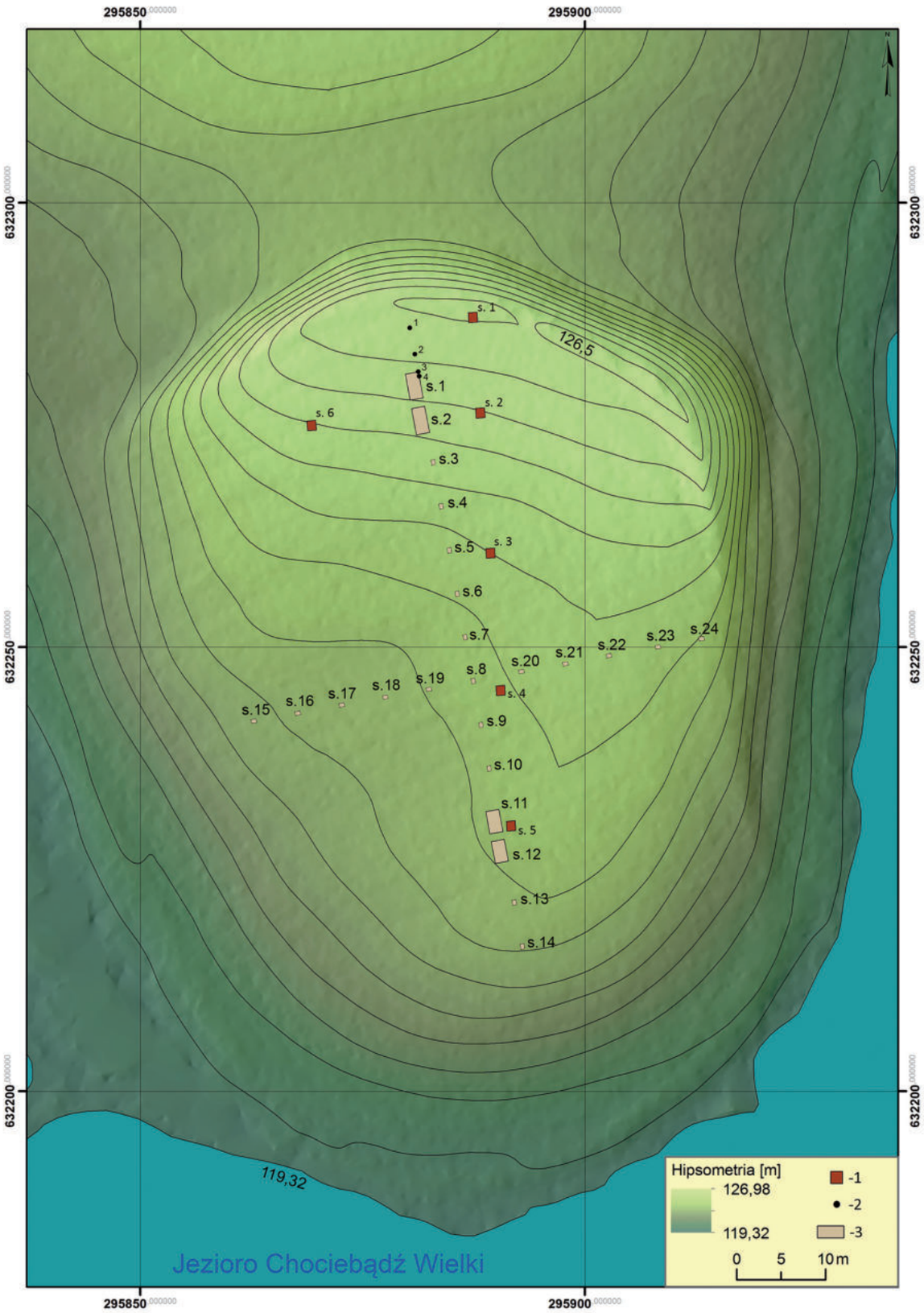

Ryc. 12.6. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – sondaże z 1962 roku; 2 – odwierty z 2015 roku; 3 – wykopy z 2015 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 12.6. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS based stronghold contour map with borehole and trench locations. Legend: 1 – 1962 test pits; 2 – 2015 boreholes; 3 – 2015 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 176 06.03.2020 07:00:59

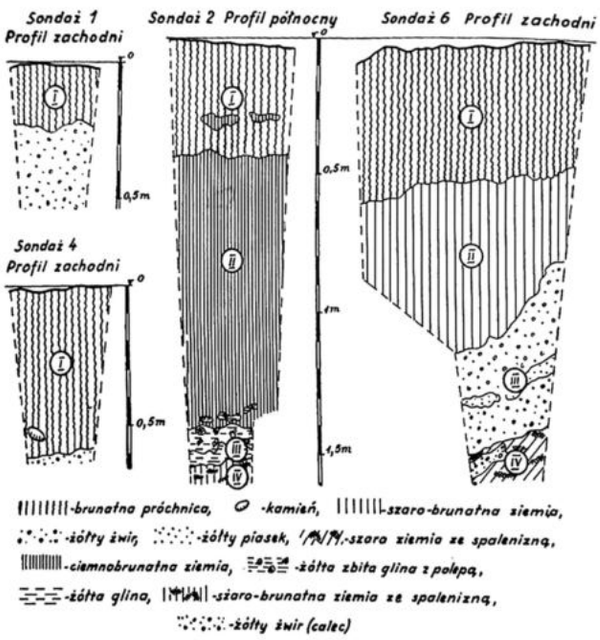

Ryc. 12.7. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 47)

Fig. 12.7. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Profiles of 1962 test pits (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 47)

Ryc. 12.8. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil wschodni w sondażu 1/15 z reliktami zabudowy przywałowej (fot. J. Bojarski)

Fig. 12.8. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit 1/15 eastern profile with relics of rampart buildings (photo by J. Bojarski)

obiektu tworzyły warstwy, które w partii stropowej można wiązać z rozsypiskiem wału (w-wy 3–5), zaś w części spągowej z okresem użytkowania budynku (w-wa 5a i 7). Warstwy demolacyjno-rumowiskowe wału wyklinowywały się w kierunku północnym a ich układ zgodny był z nachyleniem nasypu (około 45). Górna warstwa ciemnożółtej gliny o miąższości dochodzącej do 0,4 m zawierała liczne przepalone kamienie, spaleniznę i polepę pochodzące zapewne z konstrukcji wału (w-wa 3), natomiast zalegająca pod nią warstwa ciemnobrunatnego piasku gliniastego przemieszanego z żółtą gliną lekką, spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 4) oraz poziom jasnobrunatno/jasnobrązowego piasku gliniastego ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 5) o miąższości około 0,5 m stanowiły zapewne destrukt konstrukcji wału. Kolejne, niżej leżące warstwy o układzie horyzontalnym to pokład ciemnoszarego piasku o miąższości około 0,2 m (w-wa 5a) oraz ciemnożółto-brunatna glina ze spalenizną o miąższości około 0,3 m (w-wa 7) wyznaczająca poziom użytkowy spągu omawianego obiektu (ryc. 12.9, 12.10).

Piaszczysty nasyp wału tworzyła żółta glina przemieszana z brunatnym piaskiem gliniastym i spalenizną. W odsłoniętej części wykopu 1/15 miał on wysokość około 1,8 m (strop 125,2 m n.p.m.). Bezpośrednio pod nim na wysokości 123,6 m n.p.m. zalegały natomiast warstwy związane z destrukcją zabudowy najstarszej fazy użytkowania grodu. Tworzyły je liczne przewarstwienia spalenizny i ciemnoszarych piasków o miąższości około 0,3 m i nachyleniu wynoszącym 30° zgodnym z ukształtowaniem wewnętrznego stoku wału (w-wa 8–9). Ich kontynuację potwierdzono w dwóch odwiertach, gdzie wznosiły się odpowiednio do poziomu 124,3 m n.p.m. (odwiert nr 1) oraz 123,8 m n.p.m. (odwiert nr 2). Układ warstw występujący w tej części stanowiska świadczyłby o tym, że pierwotny nasyp wału zarejestrowany w odwiercie nr 1 do wysokości 1,3 m był nieco węższy w stosunku do późniejszego nasypu.

Większość nawarstwień odsłoniętych w wykopie 1/15 znalazła swoją kontynuację w układzie stratygraficznym zarejestrowanym w wykopie 2/15 i wiązać je należy z reliktami zabudowy przywałowej oraz rozwaliskiem wału (ryc. 12.10). Bezpośrednio pod humusem i warstwą brunatnych piasków zalegała warstwa ciemnobrunatnych utworów piaszczystych o miąższości dochodzącej do 1,2 m, zawierająca spaleniznę i polepę pochodzące zapewne z konstrukcji młodszej fazy wału (w-wa 2). Ze względu na większe nasycenie spalenizny w niższych poziomach tej warstwy jej część spągową określono jako w-wa 2a. Niżej występowała warstwa ciemnożółtej gliny o miąższości dochodzącej do 0,3 m z licznymi przepalonymi kamieniami, spalenizną i polepą (w-wa 3) oraz horyzontalnie układający się pokład jasnobrunatno-jasnobrązowego piasku gliniastego ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 5), który podobnie jak w wykopie 1/15 zinterpretowano jako destrukt konstrukcji wału. Poniżej była warstwa pomarańczowej gliny z brunatnym piaskiem gliniastym i spalenizną stanowiąca poziom użytkowy obiektu (w-wa 11). W omawianym wykopie natrafiono również na warstwy związane zapewne z najstarszą fazą zabudowy grodu. Tworzyły je warstwy stanowiące wypełnisko jamy o nieckowatym profilu i głęboko-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 177 06.03.2020 07:00:59

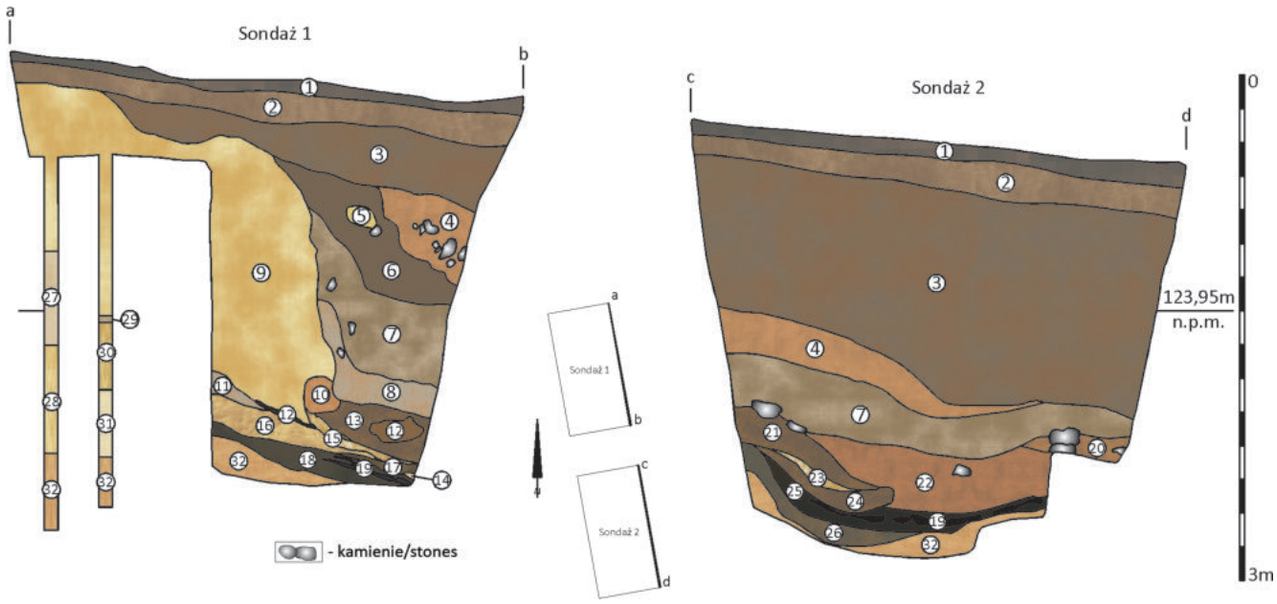

Ryc. 12.9. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Sondaż 1, 2/15 profil wschodni wykopów z reliktami zabudowy przywałowej. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatnożółty piasek gliniasty (w-wa 1); 3 – brunatny (miejscami ciemnobrunatny) piasek gliniasty z domieszką ciemnożółtej gliny, ze spalenizną i polepą (w-wa 2); 4 – ciemnożółta (miejscami żółta) glina lekka wraz z brunatnym (miejscami ciemnobrunatnym) piaskiem gliniastym, ze spalenizną i polepą (w-wa 3); 5 – żółtobrunatny piasek gliniasty, ze spalenizną i polepą; 6 – ciemnobrunatny (miejscami brunatny) piasek gliniasty z żółtą (miejscami ciemnożółtą) gliną lekką ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 4); 7 – jasnobrunatno-jasnobrązowy piasek gliniasty z domieszką żółtej gliny lekkiej, ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5); 8 – jasnobrunatno-jasnobrązowy piasek gliniasty z domieszką żółtej gliny lekkiej, ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5a); 9 – żółta glina średnia z domieszką brunatnego (miejscami ciemnobrunatnego) piasku gliniastego i spalenizną (w-wa 6); 10 – żółtordzawa glinka; 11 – jasnoszaro-pomarańczowa glina średnia; 12 – zmurszałe drewno; 13 – ciemnożółto-brunatna glina średnia z domieszką jasnobrunatnej gliny średniej, ze spalenizną (w-wa 7); 14 – żółta glina lekka (w-wa 8); 15 – żółta (miejscami ciemnożółta) glina średnia z węglami drzewnymi; 16 – żółta (miejscami ciemnożółta) glina lekka ze zmurszałym drewnem (w-wa 8); 17 – jasnobrunatno-żółta glina lekka, ze spalenizną; 18 – brunatna (miejscami ciemnobrunatna) czarna glina lekka z domieszką żółtej gliny lekkiej, ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 9); 19 – spalenizna z węglami drzewnymi; 20 – jasnobrązowo-ciemnożółty piasek gliniasty z domieszką brunatnego piasku gliniastego ze spalenizną (w-wa 10); 21 – pomarańczowa glina średnia z domieszką brunatnego i ciemnożółtego piasku gliniastego ze spalenizną (w-wa 11); 22 – brunatno-ciemnożółty piasek gliniasty ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 14); 23 – żółto-jasnobrunatna glina lekka z domieszką brunatnej gliny lekkiej, z węglami drzewnymi i polepą; 24 – jasnobrązowo-jasnobrunatna glina lekka z domieszką brunatnej (miejscami ciemnobrunatnej) i żółtej gliny lekkiej (w-wa 12); 25 – ciemnobrunatno-czarnobrunatny piasek gliniasty, ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 15); 26 – jasnobrunatno (miejscami brunatna) – jasnoszara glina lekka z domieszką ciemnożółtej gliny lekkiej, ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 13); 27 – żółtoszara glina średnia z polepą; 28 – oliwkowo-ciemnopomarańczowa glina średnia z węglami drzewnymi; 29 – szara glina średnia; 30 – ciemnooliwkowo-ciemnopomarańczowa glina średnia; 31 – ciemnożółto-ciemnopomarańczowa glina średnia; 32 – ciemnopomarańczowo-oliwkowa glina średnia (calec) (rys. A. Bogusz, dig. B. Kowalewska, M. Weinkauf)

Fig. 12.9. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pits 1, 2/15 eastern profiles with rampart building relics. Legend: 1 – humus; 2 – brownish yellow loamy sand (layer 1); 3 – brownish (with dark brownish patches) loamy sand with a blend of dark yellow clay loam, with burnt matter and threshing floor (layer 2); 4 – dark yellow (with yellow patches) sandy loam and brownish (with dark brownish patches) loamy sand with burnt matter and threshing floor (layer 3); 5 – brownish yellow loamy sand with burnt matter and threshing floor; 6 – dark brownish (with brownish patches) loamy sand and yellow (with dark yellow patches) sandy clay loam with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 4); 7 – pale brownish pale brown loamy sand with a blend of yellow sandy clay loam, with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 5); 8 – pale brownish pale brown loamy sand with a blend of yellow sandy clay loam, with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 5a); 9 – yellow sandy clay loam with a blend of brownish (with dark brownish patches) loamy sand and burnt matter (layer 6); 10 – yellow rust-coloured clay loam; 11 – light grey orange sandy clay loam; 12 – rotten wood; 13 – dark yellow brownish sandy clay loam with a blend of pale brownish sandy clay loam with burnt matter (layer 7); 14 – yellow sandy loam (layer 8); 15 – yellow (with dark yellow patches) sandy clay loam with charcoals; 16 – yellow (with dark yellow patches) sandy loam with rotten wood (layer 8); 17 – pale brownish yellow sandy loam with burnt matter; 18 – brownish (with dark brownish patches) black sandy loam with a blend of yellow sandy loam with burnt matter and charcoals (layer 9); 19 – burnt matter with charcoals; 20 – pale brown dark yellow loamy sand with a blend of brownish loamy sand with burnt matter (layer 10); 21 – orange sandy clay loam with a blend of brownish and dark yellow loamy sand, with burnt matter (layer 11); 22 – brownish dark yellow loamy sand with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 14); 23 – pale brownish yellow sandy loam with a blend of brownish sandy loam, with charcoals and threshing floor; 24 – pale brown pale brownish sandy loam with a blend of brownish (with dark brownish patches) sandy loam (layer 12); 25 – dark brownish black brownish loamy sand with burnt matter and charcoals (layer 15); 26 – pale brownish (with brownish patches) light grey sandy loam with a blend of dark yellow sandy loam, with burnt matter and charcoals (layer 13); 27 – yellow grey sandy clay loam with threshing floor; 28 – olive green dark orange sandy clay loam with charcoals; 29 – grey sandy clay loam; 30 – dark olive green dark orange sandy clay loam; 31 – dark yellow dark orange sandy clay loam; 32 – dark orange olive green sandy clay loam (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and M. Weinkauf)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 178 06.03.2020 07:00:59

Ryc. 12.10. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profil wschodni w sondażu 11/15 z reliktami zabudowy przywałowej (fot. J. Bojarski)

Fig. 12.10. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Eastern profile in test pit 11/15 with rampart building relics (photo by J. Bojarski)

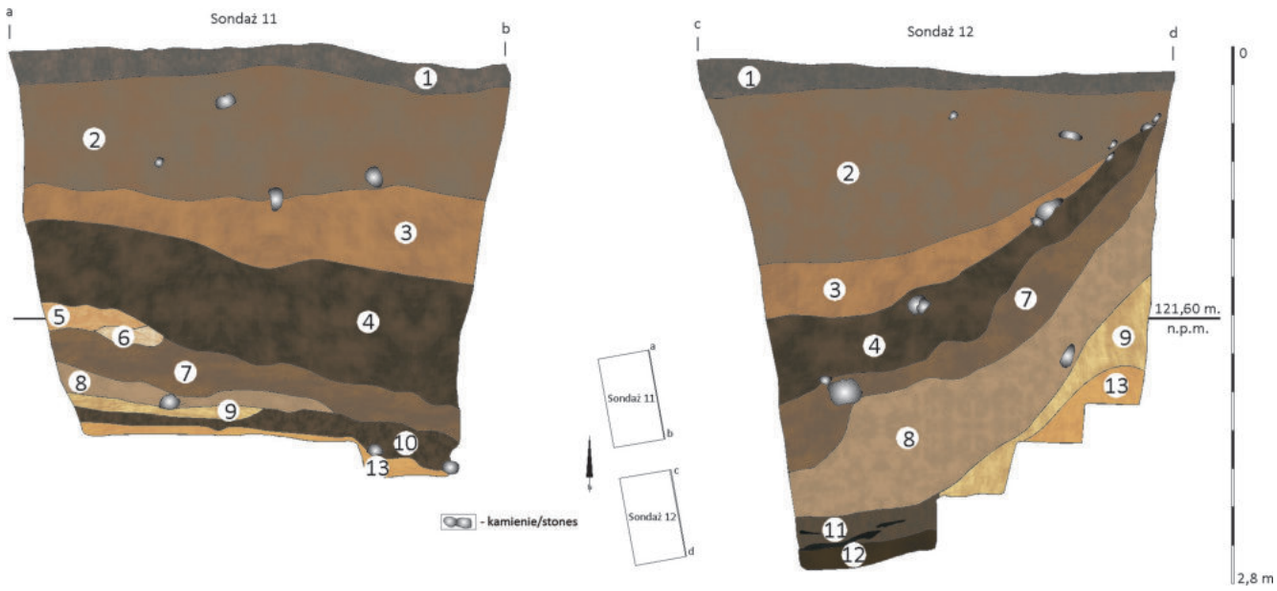

Ryc. 12.11. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Sondaż 11, 12/15 z reliktami zaudowy przywałowej. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatny piasek gliniasty (w-wa 1); 3 – brunatny (miejscami ciemnobrunatny) piasek gliniasty z domieszką ciemnożółtej gliny lekkiej, ze spalenizną i polepą (w-wa 2); 4 – brunatny (miejscami ciemnobrunatny) piasek gliniasty z domieszką żółtej gliny lekkiej i ciemnożółtej (miejscami jasnożółtej) gliny średniej, ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 3); 5 – brunatno (miejscami ciemnobrunatno) brązowa glina średnia, z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 4a); 6 – szaro-oliwkowa glina średnia z domieszką żółtej gliny średniej, z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5); 7 – żółtobrunatna glina średnia z domieszką ciemnożółto-czarnej gliny średniej, ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą (w-wa 4); 8 – szaro-oliwkowa glina średnia z domieszką żółtej gliny średniej, z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 5); 9 – szara (miejscami jasnoszara) glina średnia z domieszką żółtej gliny średniej, ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 6); 10 – szara (miejscami ciemnoszara) glina średnia, ze spalenizną i węglami drzewnymi (w-wa 6a); 11 – jasnoszara (miejscami szara) glina średnia przemieszana z murszem i węglami drzewnymi (w-wa 7); 12 – brązowo-szary mursz z domieszką gliny średniej i węglami drzewnymi (w-wa 7a); 13 – ciemnopomarańczowo-oliwkowa glina średnia (calec) (rys. A. Bogusz, dig. B. Kowalewska, M. Weinkauf)

Fig. 12.11. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pits 11, 12/15 with rampart building relics. Legend: 1 – humus; 2 – brownish loamy sand (layer 1); 3 – brownish (with dark brownish patches) loamy sand with a blend of dark yellow sandy clay loam, with burnt matter and threshing floor (layer 2); 4 – brownish (with dark brownish patches) loamy sand with a blend of yellow sandy clay loam, with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 3); 5 – brown brownish (with dark brownish patches) sandy clay loam with charcoals and threshing floor (layer 4a); 6 – grey olive green sandy clay loam with a blend of yellow sandy clay loam, with charcoals and threshing floor (layer 5); 7 – yellow brownish sandy clay loam with a blend of dark yellow black sandy clay loam, with burnt matter, charcoals and threshing floor (layer 4); 8 – grey olive green sandy clay loam with a blend of yellow sandy clay loam, with charcoals and threshing floor (layer 5); 9 – grey (with light grey patches) sandy clay loam with a blend of yellow sandy clay loam, with burnt matter and charcoals (layer 6); 10 – grey (with light grey patches) sandy clay loam with burnt matter and charcoals (layer 6a); 11 – light grey (with grey patches) sandy clay loam mixed with peat earth, with charcoals (layer 7); 12 – greyish brown peat earth with a blend of sandy clay loam, with charcoals (layer 7a); 13 – dark orange olive green sandy clay loam (natural layer) (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and M. Weinkauf)

ści około 0,45 m, zawierające węgle drzewne, spaleniznę, polepę i przepalone kamienne zalegające w jej spągu na poziomie około 122,4 m n.p.m. (w-wy 12, 13, 15). Interpretacja jej pierwotnej funkcji nie jest oczywista, ale struktura tego obiektu wskazywałaby, że stanowi on również pozostałość budynku typu półziemankowego.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 179 06.03.2020 07:01:00

Ryc. 12.12. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Przekrój przez stanowisko z zasięgiem warstw kulturowych (rys. W. Ochotny)

Fig. 12.12. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Site cross-section with stratigraphic range (drawn by W. Ochotny)

Zbliżony układ nawarstwień kulturowych stwierdzono w południowej części grodziska, gdzie osiągały one miąższość około 2,6 m (sondaże 11 i 12, ryc. 12.11, 12.12). W górnych partiach obu wykopów, bezpośrednio pod humusem (122,8 m n.p.m.), występowała warstwa jasnoszarych piasków gliniastych o grubości od 0,2 do 1,0 m, związana głównie z procesem degradacji górnych partii nasypu wału zachodzącym w wyniku prac ornych prowadzonych zapewne w czasach nowożytnych i współczesnych (w-wa 1). Poniżej niej, w układzie horyzontalnym, zalegała warstwa jasnobrunatnych piasków gliniastych (w-wa 2a) a pod nią podobny osad z dużą zawartością spalenizny i węgli drzewnych (w-wa 2b). Warstwa ta o miąższości dochodzącej do około 0,3–0,4 m związana byłą z młodszym poziomem osadniczym grodu. W wykopie 12/15 częściowo zalegała ona również na wewnętrznym skłonie wału wyklinowując się w kierunku południowym. Kolejne warstwy (w-wy 3–5), o miąższości 0,2–0,5 m, związane były również z wewnętrznym licem wału a ich genezę łączyć należy z destrukcją glinianego jądra wału (w-wa 4; glina żółta z fragmentami polepy i węgli drzewnych) oraz jego elementów konstrukcyjnych (w-wa 5; ciemnobrunatna glina). Poniżej odsłonięto fragment gliniastego nasypu wału (w-wa 6), który na tym odcinku wznosił się do wysokości 0,6–0,7 m. Występujące w dolnej partii obu wykopów warstwy o substracie gliniastym z dużą ilością węgli drzewnych łączyć należy z najstarszą fazą zabudowy grodu (w-wa 6 w wykopie 11/15 i w-wa 7). Zalegały one, podobnie jak odsłonięty fragmentarycznie w wykopie 12/15 nasyp piaszczystego wału (w-wa 6), bezpośrednio na warstwach torfu i murszu, znajdujących się pierwotnie w dnie niecki jeziornej.

Rozsypisko wału w tej części stanowiska miało szerokość około 1–15 m. W stanie szczątkowym zarejestrowano go również w sondażach 13 i 14/15. Na podobne struktury, związane zapewne z nasypem wału i ewentualnie przywałową zabudową natrafiono w partii zachodniej stanowiska. W sondażach 16–19/15 odsłonięto warstwy zawierające między innymi spaleniznę i przepalone kamienie dochodzące tam do głębokości około 1,8 m (sondaż 17/15). We wschodniej części grodziska, w sondażu 22 zadokumentowano warstwy intensywnej spalenizny, z węglami drzewnymi i polepą (jama?). W pozostałych wykopach sondażowych niemal wszędzie, bezpośrednio pod humusem, stwierdzono warstwy związane z użytkowaniem obiektu. Najczęściej układ stratygraficzny kształtował się następująco: poniżej brunatnego humusu była warstwa 1, o zmiennej miąższości, w postaci brunatno-żółtego gliniastego piasku, pod którym zarejestrowano naturalny piasek (sondaże 3 i 4) lub warstwa 2 w postaci brunatno-ciemnożółtego gliniastego piasku z dodatkiem gliny (sondaż 5, 15, 20, 21, 24), zawierająca niekiedy spaleniznę i polepę.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 180 06.03.2020 07:01:01

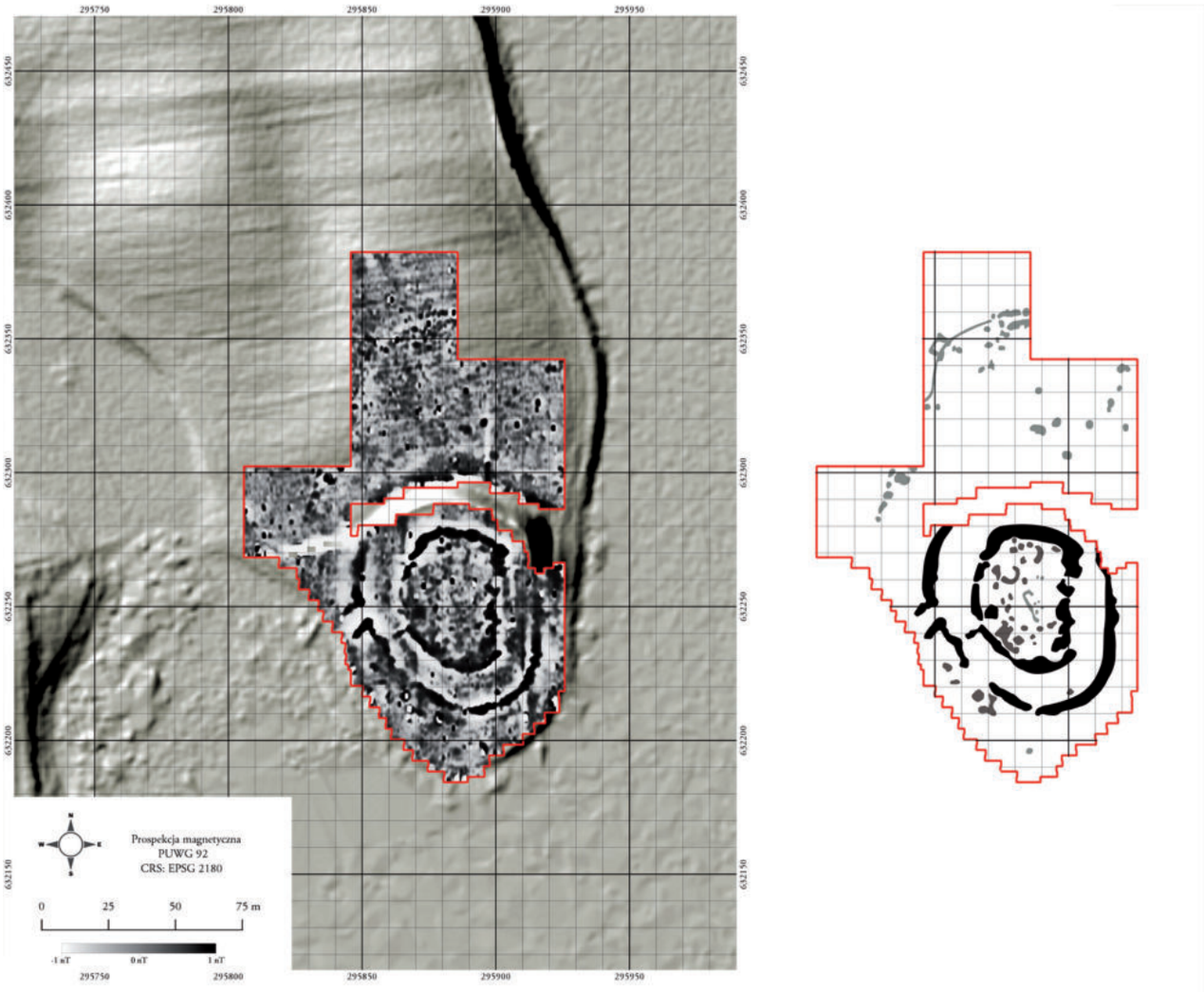

Ryc. 12.13. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wyniki badania geomagnetycznego wykonanego w 2017 roku (oprac. P. Wroniecki)

Fig. 12.13. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Results of 2017 geomagnetic survey (elab. by P. Wroniecki)

W czterech sondażach (6; 8–9; 23) występowała również warstwa brązowo-żółtej glinki (w-wa 4). Poniżej tych warstw znajdowało się najczęściej piaszczyste podłoże (ryc. 12.13).

Zaplecze osadnicze

Około 0,15 km na północny zachód od półwyspu, na którym lokalizowane jest grodzisko, na niewielkim wzniesieniu, sytuuje się osadę podgrodową (stanowisko 2, ryc. 12.3). Obszar ten obecnie porośnięty jest łąką i miejscami kępami krzewów. W kwietniu 1962 roku ekspedycja Katedry Archeologii Pradziejowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierownictwem K. Siuchnińskiego przeprowadziła w tym miejscu badania powierzchniowe (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 135–136; Olczak, Siuchniński 1966, 67). W trakcie przeprowadzonej prospekcji terenowej pozyskano 40 fragmentów wczesnośredniowiecznych naczyń ceramicznych.

Chronologia

Na podstawie pozyskanych w latach 60-tych XX wieku materiałów źródłowych okres funkcjonowania grodu w Suliszewie określono na VIII–XI stulecie (ryc. 12.14) (Olczak, Siuchniński 1966, 63–67, nr 22). Bardziej precyzyjną chronologię zaproponował W. Łosiński, który okres funkcjonowania tego obiektu określił na IX–X wiek (Łosiński 1982, 253, nr 503). Do zbliżonych wniosków prowadzą wyniki analizy ceramiki naczyniowej odkrytej w trakcie badań sondażowych w 2015 roku (ryc. 12.15, 12.16). W nawarstwieniach grodziska przyporządkowanych do co najmniej dwóch faz osadniczych odkryto łącznie 682 fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej, w tym 570 ułamków ceramiki ręcznie lepionej i częściowo obtaczanej (83,5%) oraz 101 ułamków naczyń całkowicie obtaczanych (16,5%). Na podstawie analizy technologiczno-stylistycznej datować należałoby je na okres od 4. ćwierci IX do połowy X wieku (lata 40-te) (faza 1) oraz od połowy X (lata 40-te) do 1. ćwierci XI wieku.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 181 06.03.2020 07:01:01

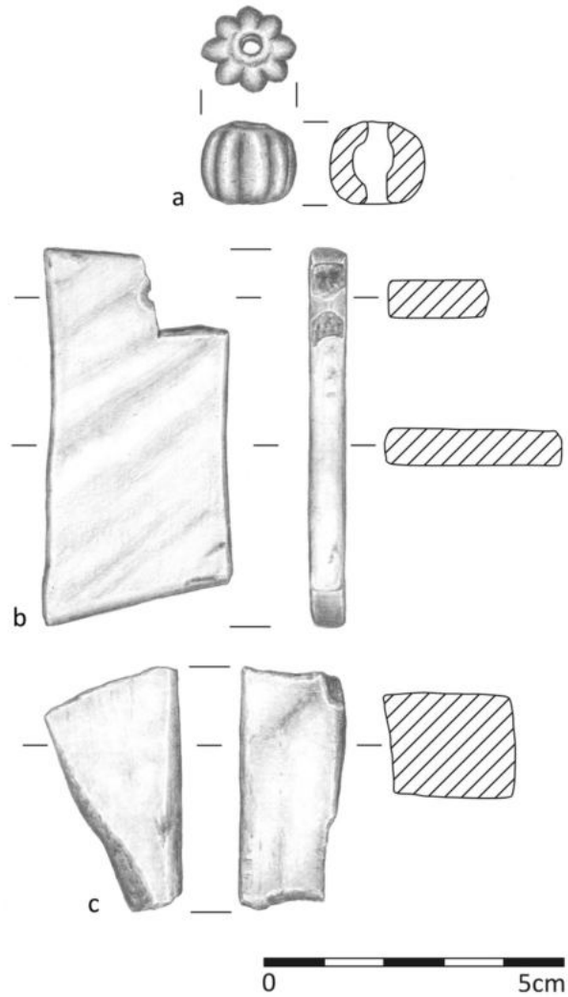

Ryc. 12.14. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wybór przedmiotów wydzielonych: a – paciorek szklany, sondaż 1/15, w-wa 5 (nr inw. 6/15); b – osełka, sondaż 1/15, w-wa 5 (nr inw. 5/15); c – osełka, sondaż 1/15, w-wa 4 (nr inw. 3/15) (rys. B. Kowalewska)

Fig. 12.14. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Artefact selection: a – glass bead, test pit 1/15, layer 5 (record No. 6/15); b – whetstone, test pit 1/15, layer 5 (record No. 5/15); c – whetstone, test pit 1/15, layer 4 (record No. 3/15) (drawn by B. Kowalewska)

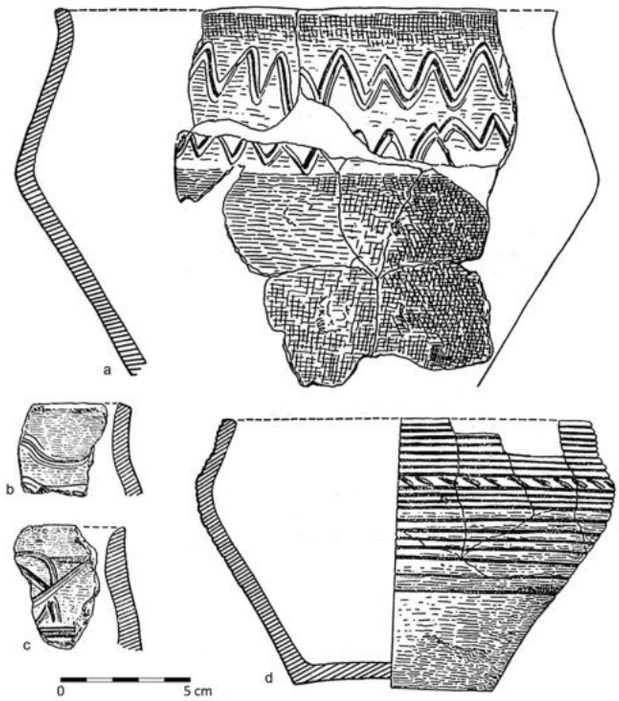

Ryc. 12.15. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku: a – sondaż 2/62, w-wa IV; b–d – sondaż 2/62, w-wa II (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 48)

Fig. 12.15. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1962 exploration: a – test pit 2/62, layer IV; b–d – test pit 2/62, layer II (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 48)

FAZA I. Najstarsze zespoły ceramiki znajdowały się w najniżej zalegających poziomach użytkowych grodu, przede wszystkim w w-wie 9 w wykopie 1/15 oraz w w-wach 12 i 15 wykopu 2/15 związanych z zabudową typu półziemiankowego. Niestety nie były to serie liczne, choć charakteryzowały się stosunkowo jednorodnym składem pod względem techniki wykonania naczyń (odpowiednio 34 i 5 fragm.). Stanowiły je wyłącznie egzemplarze ceramiki częściowo obtaczanej, reprezentowanej przez jedno naczynie typu Feldberg (ryc. 12. 16g) oraz jedno typu Menkendorf (ryc. 12.16a). Z tym horyzontem należałoby też powiązać niewielki zespół ceramiki odkryty w warstwie 6 w wykopie 11/15 (22 fragm.) oraz warstwie 7 w wykopie 12/15 (8 fragm.), w którym również były wyłącznie fragmenty naczyń częściowo obtaczanych, w tym egzemplarz niezdobionego naczynia typu Sukow (ryc. 12.16b). Z omawianym zespołem zsynchronizować należy również serię ceramiki odkrytą w w-wie 5 związanej z rozsypiskiem starszego wału (20 ułamków ceramiki, w tym dwa wylewy naczyń typu Menkendorf). Z punktu widzenia chronologii omawianych warstw istotne jest, że w zespołach tych nie stwierdzono fragmentów naczyń całkowicie obtaczanych, co wskazywałoby, że omawiany horyzont czasowy łączyć należałoby zasadniczo z 4. ćwiercią IX–1. połową X wieku (lata 40-te X wieku). Na interesującym nas terenie, zbliżone pod względem technologiczno-stylistycznym serie naczyń odkryto na grodzisku w Żółtym oraz na pobliskiej wyspie usytuowanej w tej samej miejscowości (faza 3, por. podstawy chronologii). Częściowo spójne z proponowanym datowaniem jest oznaczenie radiowęglowe uzyskane dla węgli drzewnych pochodzących z konstrukcji wału I fazy grodu – 1020±80 BP, z prawdopodobieństwem 68,2%, 900–1151 AD; MKL-2829 (ryc. 12.17).

FAZA II. Młodszy horyzont osadniczy należałoby łączyć z nawarstwieniami stanowiącymi spągowe partie półziemianki odkrytej w wykopie 1 i 2/15 (w-wa 5 oraz 5a; w sumie 21 i 31 fragm.) oraz 11 i 12/15 (w-wy 3–5;

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 182 06.03.2020 07:01:01

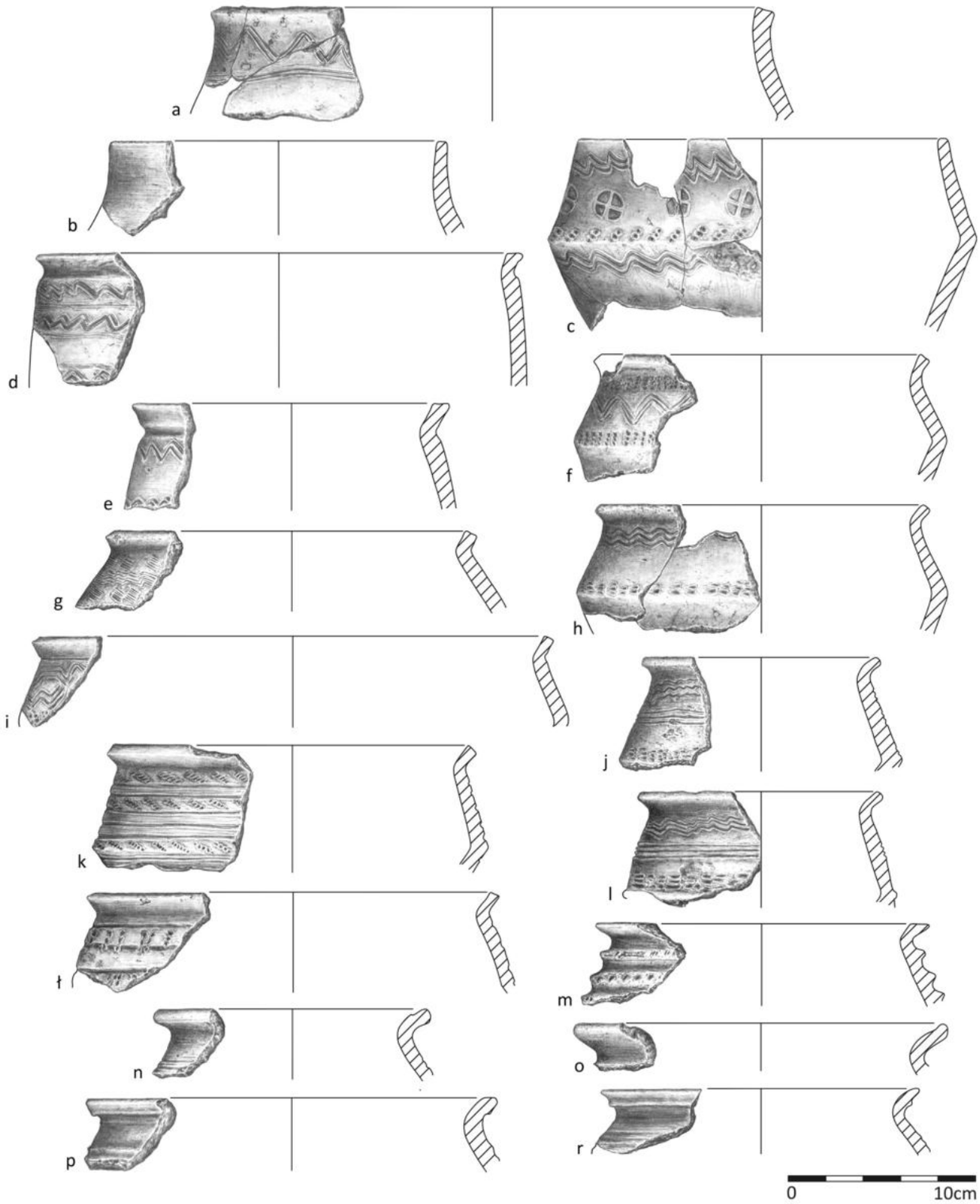

Ryc. 12.16. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2015: a – sondaż 1/15, w-wa 9; b – sondaż 11/15, w-wa 6; c, e, ł – sondaż 1/15, w-wa 3; d, m – sondaż 1/15, w-wa 5; f – sondaż 2/15, w-wa 5; g – sondaż 2/15, w-wa 12; h, n – sondaż 11/15, w-wa 3; i – sondaż 11/15, w-wa 4; j, l – sondaż 12/15, w-wa 5; k – sondaż 12/15, w-wa 2; o – sondaż 12/15, w-wa 3l; p – sondaż 9/15, w-wa 2; r – sondaż 2/15, w-wa 2 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 12.16. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2015 exploration: a – test pit 1/15; layer 9; b – test pit 11/15, layer 6; c, e, ł – test pit 1/15, layer 3; d, m – test pit 1/15, layer 5; f – test pit 2/15, layer 5; g – test pit 2/15, layer 12; h, n – test pit 11/15, layer 3; i – test pit 11/15, layer 4; j, l – test pit 12/15, layer 5; k – test pit 12/15, layer 2; o – test pit 12/15, layer 3; l; p – test pit 9/15, layer 2; r – test pit 2/15, layer 2 (drawn by B. Kowalewska)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 183 06.03.2020 07:01:02

133; 58; 20 fragm.). W dwóch pierwszych wykopach, w przyporządkowanych do tego horyzontu czasowego warstwach, występowały głównie naczynia częściowo obtaczane typu Feldberg (ryc. 12.16i) i Menkendorf (ryc. 12.16d, f, m) oraz pojedynczy egzemplarz brzuśca naczynia całkowicie obtaczanego. W zespole tym obecny był również fragment charakterystycznego naczynia o wysokich walorach technicznych i estetycznych zdobionego ornamentem plastycznych żeberek, który nawiązywałby do okazów typu Woldegk (wariant 3) datowanych w Wolinie na początek 2. połowy X wieku (Stanisławski 2012, 59). W wykopach 11 i 12/15, usytuowanych w południowej części stanowiska, nieco większy udział zanotowano w przypadku frekwencji ceramiki całkowicie obtaczanej. Instruktywny może być w tym przypadku zespół ceramiki odkryty w warstwie 3 w wykopie 11/15, gdzie stwierdzono 87 fragmentów ceramiki częściowo obtaczanej, (90,6%) oraz dziewięć ułamków pochodzących z naczyń całkowicie obtaczanych (9,4%). Podobne frekwencje głównych grup technicznych pozwalają młodszy etap funkcjonowania grodu odnieść ogólnie do X wieku, zwłaszcza do okresu obejmującego lata 40-te. Na omawianym terenie zbliżone pod względem technologiczno-stylistycznym serie naczyń odkryto na datowanym dendrochronologicznie grodzisku w Nętnie oraz grodzisku w Lubieszewie (faza 4, por. podstawy chronologii). Całkowicie spójne z tym datowaniem jest oznaczenie radiowęglowe uzyskane dla materiałów organicznych pozyskanych z tych nawarstwień z prawdopodobieństwem 68,2% ustalono na 970–1028 AD – 1040±40 BP, MKL-2828 (ryc. 12.17).

Nie jest wykluczone, że miejsce to użytkowane było również w późniejszym okresie. W nawarstwieniach związanych z degradacją wału odkryto bowiem liczne fragmenty naczyń reprezentujących bardziej progresywne cechy technologiczno-techniczne (warstwy 2–3 w wykopach 1–2/15 oraz w wykopie 11 i 12/15). Największe serie naczyń pozyskano z wykopu 11/15 (103 fragmenty, w-wa 2). Znajdowały się w nich zarówno fragm. naczyń częściowo obtaczanych, jak i ułamki pochodzące z egzemplarzy wykonanych w technice całkowitego obtaczania. Wśród tych ostatnich stwierdzono wylewy naczyń typu G i J (ryc. 12.16n–r). Rodzina typów „G" skupia naczynia o esowatym bądź baniastym profilu, a bogactwo ich typów przekłada się na dużą rozmaitość form krawędzi. Podobny typ naczyń występuje na stanowiskach zachodniopomorskich datowanych na schyłek X–XIII wiek (Łosiński, Rogosz 1986, 15). Typ „J" charakteryzuje formy o cechach bardzo przysadzistych, które wyróżniają mocno wyodrębnione krawędzie zaopatrzone w wewnętrzne podcięcia krawędzi i okapy oraz ostre przejście pomiędzy szyjką a brzuścem. Egzemplarze te zostały ozdobione dookolnymi rytymi liniami. Współwystępujące tu fragmenty ceramiki całkowicie obtaczanej, należą prawdopodobnie do form charakterystycznych dla 2. połowy XI–połowy XII wieku (Schuldt 1956, 36–40). Tego typu egzemplarze są podstawowym składnikiem zespołów ceramicznych z XI–XII wieku w Szczecinie (Łosiński, Rogosz 1986, 16) (ryc. 12.16n-r). Niektóre ich cechy stylistyczne, zwłaszcza obecność wydłużonych wylewów, pozwala chronologię tych zespołów odnieść ogólnie do XI–XII wieku (ryc. 12.16o; faza V–VI, por. podstawy chronologii).

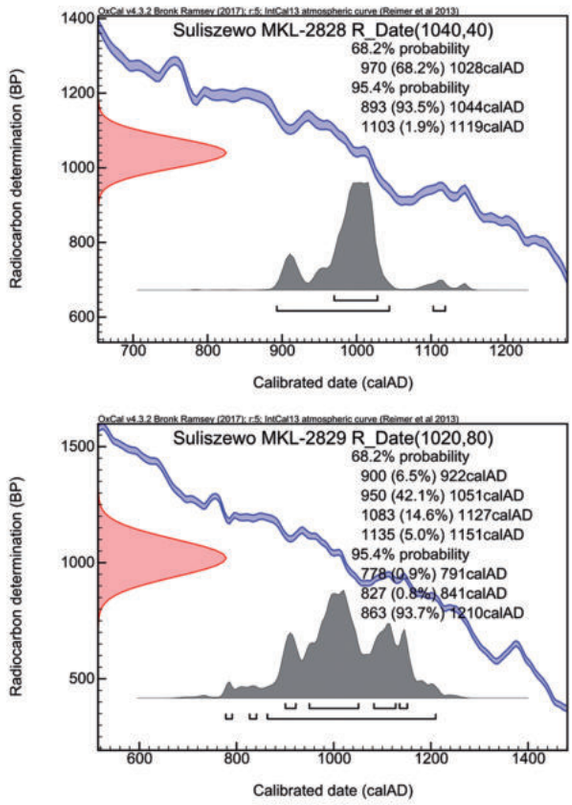

Ryc. 12.17. Suliszewo, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Diagram z wynikami datowania radiowęglowego (oprac. M. Krąpiec).

Fig. 12.17. Suliszewo, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Radiocarbon dating results (elab. by M. Krąpiec)

W podobnych ramach chronologicznych (IX–XI wiek), autorzy badań z 1962 roku, widzą funkcjonowanie pobliskiej osady podgrodowej (Olczak, Siuchniński 1966, 67).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 242) oraz w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja terenowa z badań prowadzonych w 2015 roku).

Zbiory

- *Badania sprzed 1945 roku (1907 r.?)*: siedem fragmentów ceramiki naczyniowej (brak nr inw.) (Muzeum Narodowe w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 184 06.03.2020 07:01:02

- *Badania w 1962 rok*: ceramika naczyniowa (nr inw. 51–55): 38 fragmentów; 1 kość zwierzęca; nożyce żelazne; fragmenty polepy (IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu).
- *Badania w 2015 rok*: 682 fragmenty ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–62/15); fragment noża żelaznego (nr inw. 1/15); fragmenty osełek kamiennych (nr inw. 3, 5/15); szklany paciorek (nr inw. 6/15); noże żelazne (nr inw. 8–10/15); fragmenty polepy, a ponadto 687 ułamków kości zwierzęcych (nr inw. 1–43/15) (Instytut Archeologii UMK w Toruniu).

13 WOLICZNO, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	29–16
Numer stanowiska na obszarze AZP:	1
Nazwa dawna miejscowości:	*Golz (niem.), Topographische Karte* 1892, Zamzow [2560] (ryc. 13.1)
Nazwa miejscowa:	brak danych
Położenie:	N 53°29'39", E 15°43'9" (ryc. 13.2)
Mezoregion:	Równina Drawska

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko znajduje się w granicach niewielkiego wyniesienia usytuowanego w obrębie rynny subglacjalnej o szerokości około 600 m, która prawdopodobnie jest pozostałością po zanikłym jeziorze. Pagórek w postaci ostańca sandrowego wznosi się średnio 3 m powyżej otaczającej go równiny biogenicznej zbudowanej z torfów odłożonych na gytiach. Od strony północnej i wschodniej jego zbocza zachowały się w formie skarpy o wysokości około 2,5 m, natomiast w południowej części ostańca mają łagodniejszy stok, ale wyższą rzędną dochodzącą do 101 m n.p.m. Poza stanowiskiem stoki rynny wznoszą się od 15 do 30 m, ale wyższe i bardziej strome, o kącie nachylenia dochodzącym do 30°, znajdują się po północno-wschodniej stronie obniżenia. Budują je osady deluwialne, piaski oraz gliny piaszczyste. Za krawędzią rynny rozpościera się obszar piaszczysto-żwirowego sandru o średnim poziomie wynoszącym po stronie północnej 130 m n.p.m. a od południa 120 m n.p.m.

HYDROGRAFIA: Stanowisko zlokalizowane jest w zlewni Brzeźnickiej Węgorzy, stanowiącej prawy dopływ Regi i łączącej rynnę jezior Czaple położonych na południu z jeziorem Wieczno usytuowanym bezpośrednio po północnej stronie stanowiska. Zwierciadło wody w jeziorze Wieczno znajduje się obecnie na poziomie 96 m n.p.m. i jest znacznie wyższe od rzędnej – 93,6 m n.p.m. – zamieszczonej na *Topographische Karte* z 1892 i 1899 roku. Na mapie archiwalnej odmienna jest także sytuacja hydrologiczna. Wyniesienie otaczają podmokłe tereny, a od strony zachodniej przepływa niewielki ciek, na którym przy wypływie z jeziora Czaple Małe znajduje się zastawka powodująca spiętrzenie wody w tym zbiorniku na poziomie 96,8 m n.p.m. (ryc. 13.1).

GLEBY: Na stanowisku zalegają gleby brunatne wyługowane utworzone na piaskach, natomiast zbocza rynien oraz wyższe partie w ich obrębie pokryte są przez czarne ziemie deluwialne. W otoczeniu rynien występują także gleby brunatne wyługowane i kwaśne rozwinięte z piasków gliniastych. Równiny biogeniczne pokryte są glebami torfowymi i mułowo-torfowymi (Multan 2007; *Mapa Geologiczna* 2007, arkusz 232 Ińsko).

Opis stanowiska

Domniemane grodzisko usytuowane jest na wyniesieniu morenowym stanowiącym zapewne dawną wyspę w północno-zachodniej części jeziora Czaple Małe, w odległości około 250 m od drogi krajowej prowadzącej z Drawska Pomorskiego do Szczecina (ryc. 13.2, 13.3). W latach 60-tych XX wieku ta mocno już zniwelowana owalna ekspozycja terenowa, o szerokości 110 m i długości 170 m, otoczona była ze wszystkich stron bagnami a od południowego wschodu prowadziła do niej grobla o szerokości nie przekraczającej 10 m (Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 122–123; Olczak, Siuchniński 1966, 71–73). Na początku XX wieku to niewielkie wyniesienie zostało w większości rozplantowane i obecnie jego pozostałość w postaci niewielkiego sfałdowania terenu porośniętego drzewami zachowana jest jedynie od

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 187 06.03.2020 07:01:02

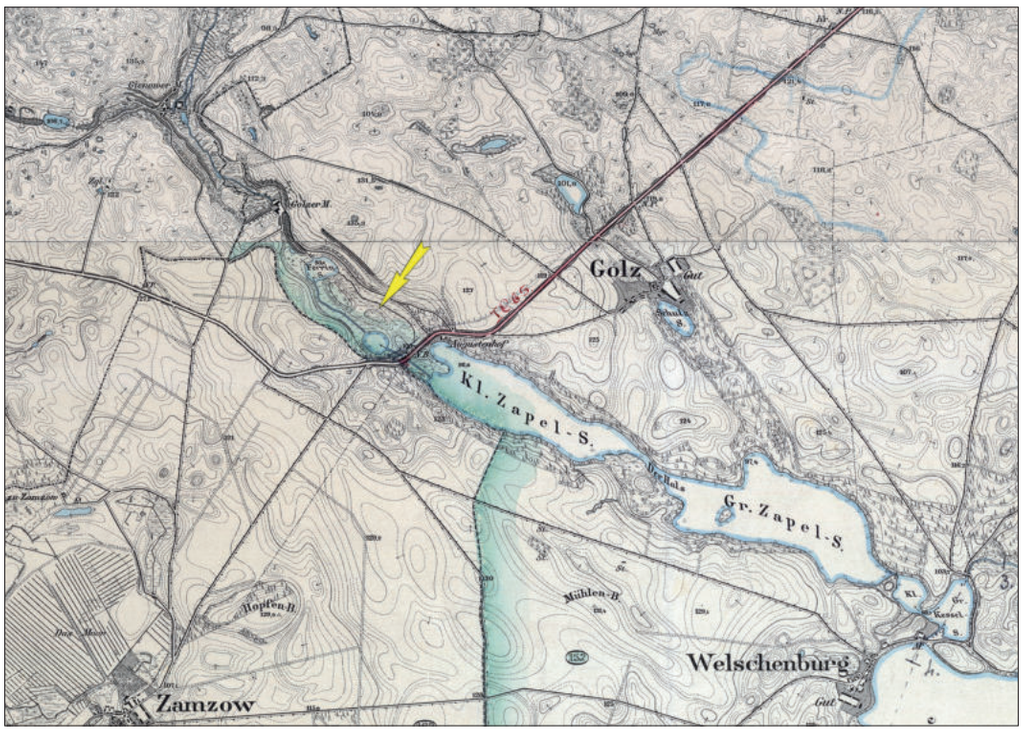

Ryc. 13.1. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru przy domniemanym grodzisku w Wolicznie (*Topographische Karte* 1892, arkusz: Dramburg; *Topographische Karte* 1899, arkusz: Zamzow); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 13.1. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune. Map of the area of supposed Woliczno stronghold (*Topographische Karte* 1892, sheet: Dramburg; *Topographische Karte* 1899, sheet: Zamzow); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

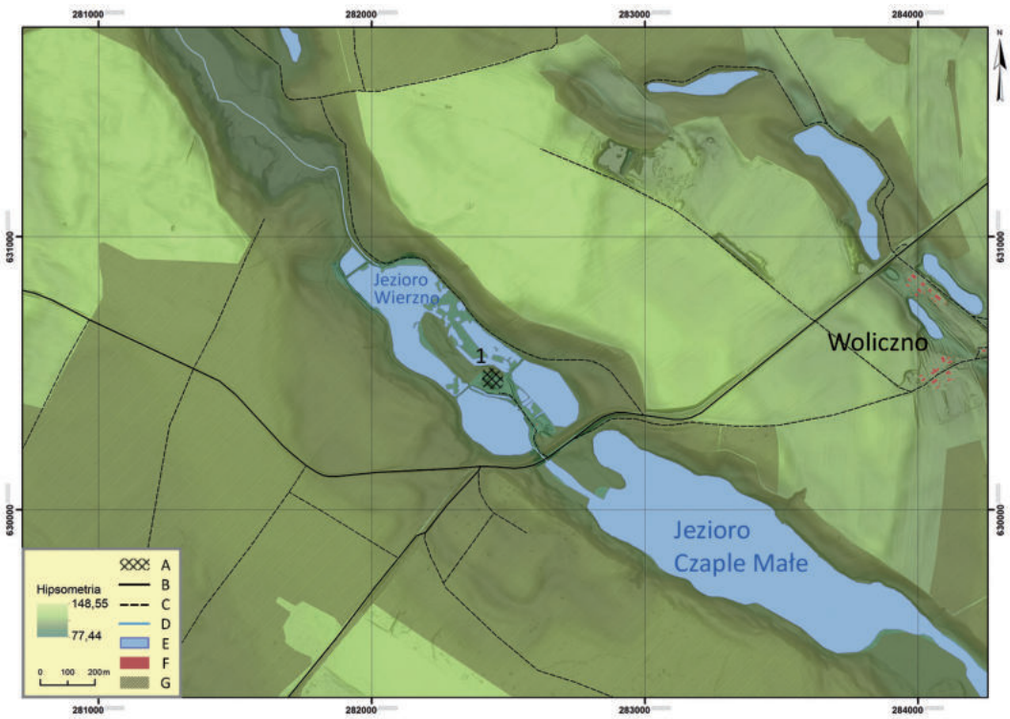

Ryc. 13.2. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – drogi; C – drogi gruntowe; D – cieki; E – zbiorniki wodne; F – zabudowa; G – lasy; 1 – stan. 1 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 13.2. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – roads; C – dirt roads; D – watercourses; E – water bodies; F – buildings; G – forests; 1 – site 1 (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 188 06.03.2020 07:01:03

Ryc. 13.3. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Widok od strony północno-zachodniej na północno-wschodnią krawędź stanowiska (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 13.3. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Northwestern view of northeastern edge of the site (photo by R. Kaźmierczak)

strony zachodniej, pozostałą część zajmuje infrastruktura gospodarstwa agroturystycznego, a dawne bagna zamieniono w stawy hodowlane (ryc. 13.4).

Historia badań i opracowań

Grodziska nie wymieniono w żadnym ze znanych źródeł pisanych. Zostało odkryte dopiero w kwietniu 1939 roku przez dr Fausta, nauczyciela i ówczesnego kierownika muzeum regionalnego w Drawsku Pomorskim, który na wzgórzu w pobliżu jeziora Czaple Małe znalazł kilkanaście fragmentów ceramiki słowiańskiej (*wendische Scherben*). Ze względu na wypiętrzoną formę miejsce to uznał wówczas za pozostałość grodziska (Skrzypek 1994, 8). W tym samym roku O. Kunkel kustosz Muzeum Miejskiego w Szczecinie wprowadził je do literatury (1939, 313, 95), a następnie informację tę powtórzył za nim dwukrotnie H. J. Eggers (1960, 44, nr 146; 1978, 274, nr 146). Pierwsze badania o charakterze sondażowym miały miejsce dopiero w kwietniu 1962 roku w ramach Ekspedycji KAP UAM kierowanej przez K. Siuchnińskiego (Olczak, Siuchniński 1966, 70–73; Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 122–123). Natomiast podczas badań powierzchniowych zrealizowanych w ramach AZP w 1985 roku gęsta szata roślinna porastająca obiekt nie pozwoliła na odkrycie jakiegokolwiek materiału zabytkowego (KESA 29–16/1). Ponowne prace archeologiczne o charakterze weryfikacyjno-sondażowym zostały podjęte

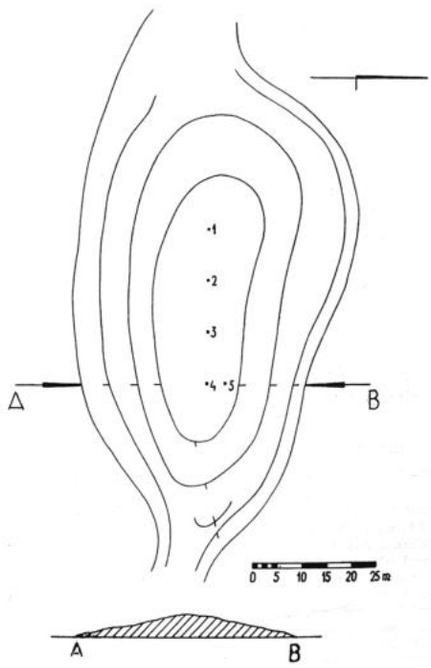

Ryc. 13.4. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 51)

Fig. 13.4. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak and Siuchniński 1966, fig. 51)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 189 06.03.2020 07:01:03

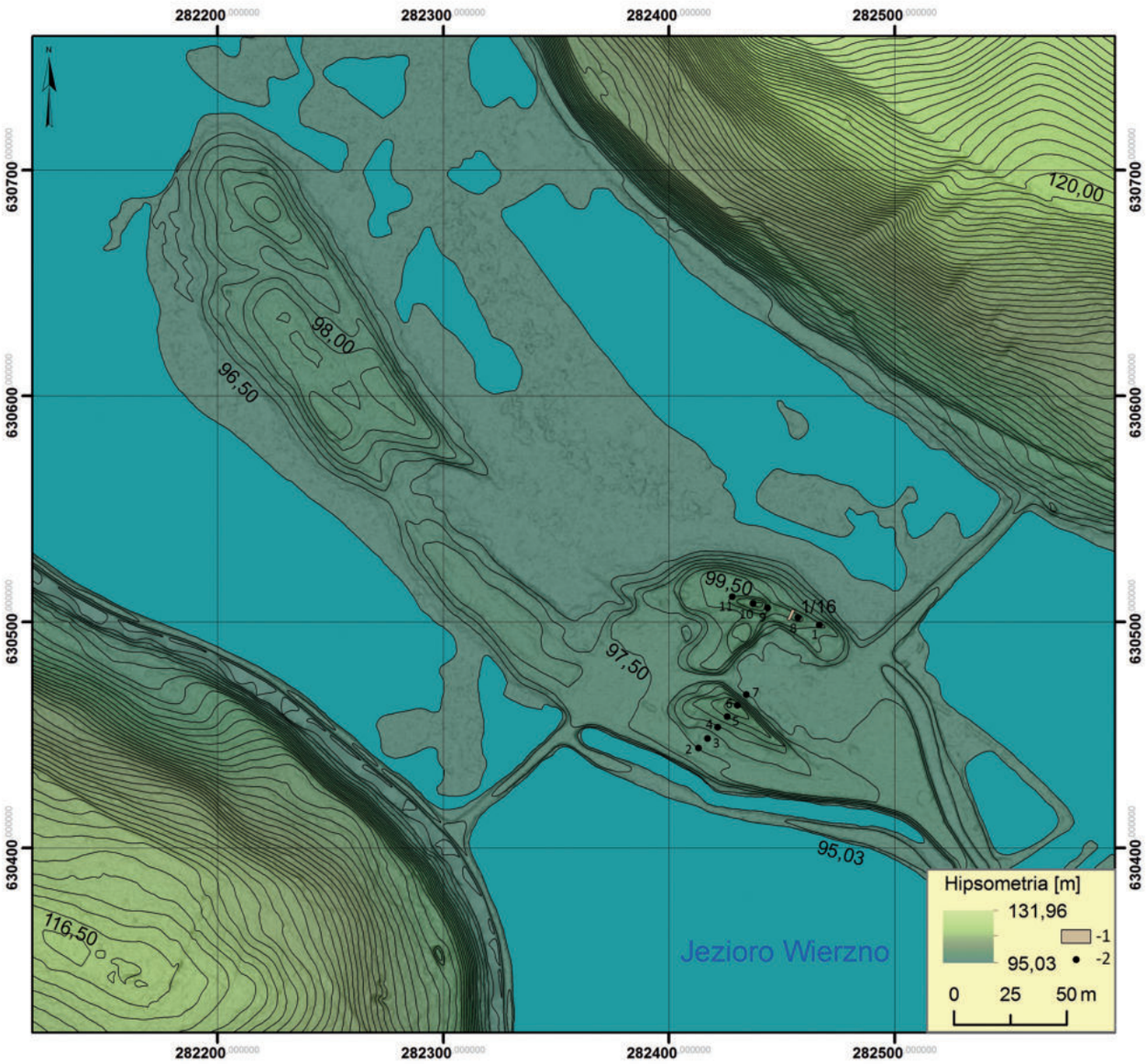

Ryc. 13.5. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy domniemanego grodziska z lokalizacją odwiertów i wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – wykop z 2016 roku; 2 – odwierty z 2016 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 13.5. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS based contour map of supposed stronghold with borehole and trench locations. Legend: 1 – 2016 trench; 2 – 2016 boreholes (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

w lipcu 2016 roku przez ekspedycję IA UMK pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* (Błędowski i in. 2019, 111–112).

Zakres prac badawczych

W ramach badań zrealizowanych w 1962 roku wykonano pięć sondaży na planie kwadratu o wymiarach od 0,4 m do 0,55 m[19]. Cztery z nich wyznaczono w odstępach co 10 m na dłuższej osi domniemanego grodziska w układzie W–E (1–4/62), a piąty założono w odległości 5 m na północ od sondażu 4/62 (Olczak, Siuchniński 1966, 71) (ryc. 13.5). Podczas badań weryfikacyjnych w 2016 roku na stanowisku wykonano łącznie 11 odwiertów oraz jeden wykop. Lokalizację sondaży wiertniczych uzależniono od ukształtowania zachowanej szczątkowo formy, ale wszystkie usytuowano na osi N–S z niewielkim odchyleniem w kierunku wschodnim. Sześć odwiertów wykonano na jednej osi w ramach południowego sfałdowania terenu (odwierty nr 2–7), a kolejnych pięć w poprzek domniemanej linii wału przy północnej krawędzi stanowiska (odwierty nr 1; 8–11). Wykop 1/16 o wymiarach 4,5×1 m założono w tej samej strefie, w odległości 10 m na zachodzie od osi odwiertów (ryc. 13.6).

[19] Na opublikowanym planie wszystkie wykopy mają taką samą wielkość (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 51).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 190 06.03.2020 07:01:04

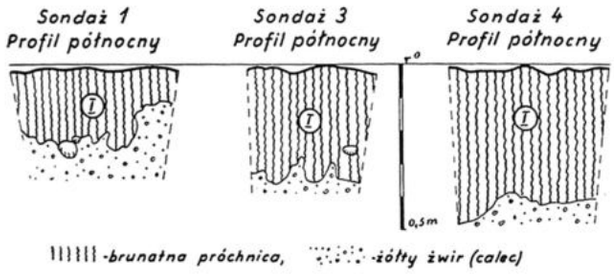

Ryc. 13.6. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 52)

Fig. 13.6. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit profiles made during 1962 exploration (based on Olczak and Siuchniński 1966, fig. 52)

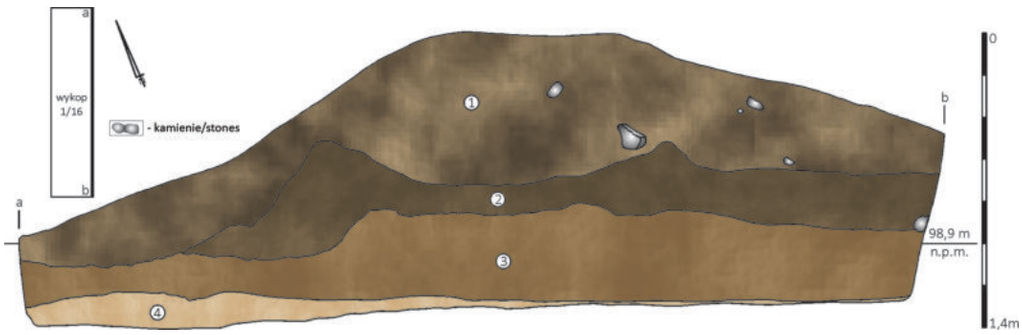

Ryc. 13.7. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wykop 1/16 – profil północno-zachodni. Legenda: 1 – humus; 2 – brunatno-szare piaski luźne (w-wa 2); 3 – brunatne piaski luźne – humus pierwotny (w-wa 3); 4 – calec (rys. A. Bogusz, dig. B. Kowalewska, W. Ochotny)

Fig. 13.7. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trench 1/16 – northwestern profile. Legend: 1 – humus; 2 – brownish grey sand (layer 2); 3 – brownish sand – original humus (layer 3); 4 – natural layer (drawn by A. Bogusz, elab. by B. Kowalewska and W. Ochotny)

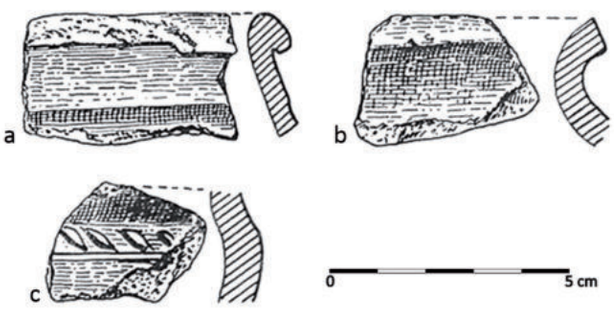

Ryc. 13.8. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 1962 roku pochodząca z powierzchni stanowiska (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 53)

Fig. 13.8. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 1962 exploration collected from site surface (based on Olczak and Siuchniński 1966, fig. 53)

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Na podstawie zadokumentowanej dotąd stratygrafii kulturowej trudno jednoznacznie określić rodzaj stanowiska. W obrębie wszystkich sondaży wykonanych w 1962 roku stwierdzono jedynie *brunatną próchnicę* (w-wa I) o miąższości od 0,35 m do 0,53 m, w której odkryto trzy ułamki ceramiki, w tym jedno dno naczynia wczesnośredniowiecznego oraz dwa fragmenty ceramiki kultury łużyckiej – wykop 4/62 (Olczak, Siuchniński 1966, 72, 73; Siuchniński, Olczak, Lachowicz 1962, 123) (ryc. 13.7). Niezakłócony układ nawarstwień zarejestrowano również w większości odwiertów zrealizowanych w 2016 roku i tylko w obrębie północnej kulminacji wyniesienia (odwiert 1 oraz 9) odnotowano przemieszane szaro-żółte piaski luźne o miąższości dochodzącej do 1,5 m. Występujący w tej partii stanowiska układ nawarstwień odsłonięto w wykopie 1/16 usytuowanym w miejscu domniemanego wału. Zalegały w nim warstwy o charakterze nasypowym o miąższości nie przekraczającej 1 m, powstałe w czasach nowożytnych i przykrywające poziom próchniczny zawierający ułamki naczyń z wczesnego średniowiecza (w-wa 3) (ryc. 13.8). Nigdzie nie odkryto

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 191 06.03.2020 07:01:05

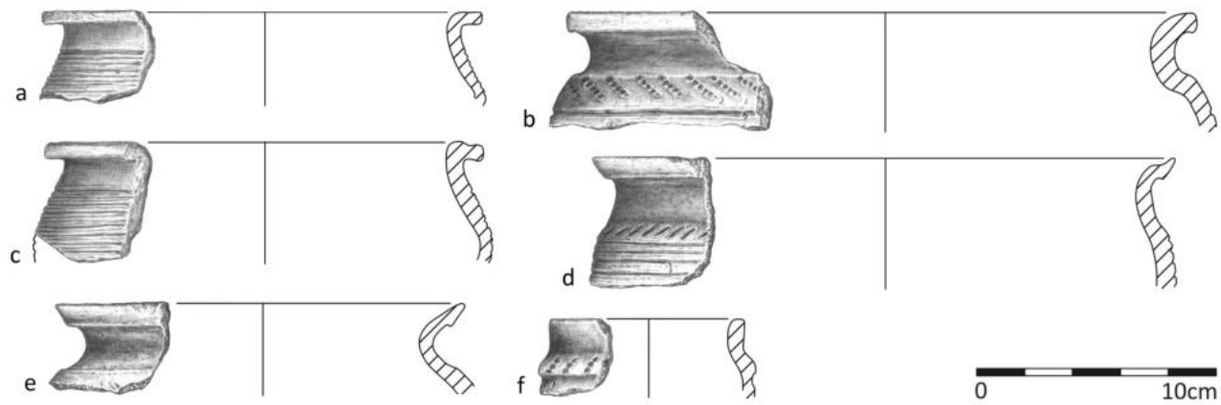

Ryc. 13.9. Woliczno, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2016 roku; a, d–f – wykop 1/16, w-wa 2; b – wykop 1/16, w-wa 3; c – wykop 1/16, w-wa 5 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 13.9. Woliczno, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2016 exploration: a, d–f – trench 1/16, layer 2; b – trench 1/16, layer 3; c – trench 1/16, layer 5 (drawn by B. Kowalewska)

nawarstwień kulturowych, które jednoznacznie należałoby wiązać z wałem.

Zaplecze osadnicze

W najbliższym sąsiedztwie domniemanego grodziska nie odkryto jak dotąd śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

Chronologia

W większości dotychczasowej literatury przedmiotu stanowisko to funkcjonuje jako grodzisko lub domniemane grodzisko i na podstawie ułamków ceramiki naczyniowej datowane jest w przedziale czasu od XI do XIII wieku (Kunkel 1939, 313, 95; Eggers 1960, 44, nr 146; 1978, 274, nr 146; Olczak, Siuchniński 1966, 72) (ryc. 13.9). Ze względu na późną chronologię W. Łosiński nie uwzględnił go w swoim wykazie (1982). Obecna forma stanowiska, a przede wszystkim brak zarejestrowanych reliktów wału świadczyć może o niegrodowym charakterze datowanych na XI–XII/XIII wiek reliktów zasiedlenia. Z tym horyzontem czasowym można powiązać ruchomy materiał źródłowy odkryty na powierzchni stanowiska i w wykopie 1/16. Łącznie natrafiono na 75 fragmentów ceramiki naczyniowej, w tym 5 ułamków naczyń częściowo obtaczanych i 70 fragmentów zaliczonych do ceramiki całkowicie obtaczanej (12 wylewów, 53 brzuśce i 5 den). Wszystkie wylewy zaklasyfikowano do naczyń typu Vipperow (ryc. 13.10a, c), Teterow (ryc. 13.10b, d, e) oraz do typu K (ryc. 13.10f).

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 245, karta 1); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2016 roku).

Zbiory

- *Badania 1939 rok:* kilkanaście fragmentów ceramiki całkowicie obtaczanej zdobionej poziomymi żłobkami (Muzeum Narodowe w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie – nr inw. M 92).
- *Badania 1962 rok:* 20 ułamków naczyń, w tym 14 fragmentów całkowicie obtaczanych i 6 ułamków mało charakterystycznych bez śladów obtaczania, 1 bryłka polepy (IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu nr inw. 14, 15).
- *Badania 2016 rok:* 75 ułamków wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–5/16), nożyk żelazny (nr inw. 1/16) (IA UMK w Toruniu).

14 ZŁOCIENIEC, gm. loco

Numer stanowiska w miejscowości:	87
Numer obszaru AZP:	28–19
Numer stanowiska na obszarze AZP:	77
Nazwa dawna miejscowości:	*Büddow (niem.), Budowo (pol.)*, *Topographische Karte* 1929, Falkenburg [2462] (ryc. 14.1)
Nazwa miejscowa:	*Galgenberg (niem.)* (Wzgórze Szubieniczne)
Położenie:	N 53°32'32", E 16°02'26" (ryc. 14.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko usytuowane w północnej części *quasi*-półwyspu przy meandrze Drawy. Znajduje się ono na owalnym wzniesieniu górującym około 10 m nad powierzchnią doliny rzecznej, jego kulminacja sięga 133,7 m n.p.m. Drawa przy stanowisku płynie w poziomie 121,8 m n.p.m. *Quasi*-półwysep o długości 0,2 km (na osi N–S) i szerokości 0,1 km od strony południowej oddzielony jest obniżeniem wznoszącym się 2,5 m ponad poziom równiny zalewowej zbudowanej z piasków humusowych i namułów rzecznych. Stoki wyniesienia osiągają 5–7 m, ich dolne partie mają postać skarp o wysokościach do 2,2 m po stronie północno-wschodniej i 1,6 m po zachodniej. *Quasi*-półwysep stanowi fragment równiny zastoiskowej (zastoisko złocienieckie; Lewandowski i in. 2008, 10) rozciętej doliną Drawy. Po wschodniej stronie stanowiska szerokość doliny wynosi 0,35 km. Północny skraj *quasi*-półwyspu oddalony jest 0,05 km od przeciwległego brzegu równiny zastoiskowej podcinanego przez rzekę. Drawa płynie tu u podnóży innego *quasi*-półwyspu z wyniesieniem o kulminacji 132,9 m n.p.m. związanego z północną częścią równiny zastoiskowej. Stoki doliny osiągające 15 m i nachylenie 5° w miejscach podcinanych przez rzekę mają formę skarp o wysokościach do 5,5 m. Po stronie południowej doliny Drawy obszar równiny zastoiskowej o średniej wysokości 136 m n.p.m. budują mułki i iły zastoiskowe. Po stronie północnej obszar wznosi się średnio 140 m n.p.m., przy Drawie zbudowany jest z piasków zastoiskowych. Około 1 km na północ od rzeki teren stopniowo podnosi się (maksymalnie do 150,1 m n.p.m.) i przechodzi w obszar sandru zbudowanego z piasków i żwirów wodnolodowcowych.

HYDROGRAFIA: Stanowisko znajduje się bezpośrednio przy meandrze Drawy, po lewej stronie rzeki płynącej tutaj ze wschodu na zachód. Odcinek Drawy w najbliższym otoczeniu stanowiska ma meandrujący charakter. Grodzisko położone jest przy największych zakolach. Około 1,5 km na północny wschód od grodziska Drawa wypływa z jeziora Krosino a około 1 km na wschód rzeka przyjmuje dopływ z jeziora Wilczkowo. W tym miejscu znajduje się brama w dziale wodnym (między zlewniami V i VI rzędu).

GLEBY: Stanowisko położone jest na glebach brunatnych powstałych na osadach zastoiskowych. W dolinie Drawy zalegają mady. Obszary obniżeń przy jeziorach oraz w obrębie równiny zastoiskowej pokryte są glebami torfowymi. Na sandrze, na bazie utworów piaszczystych i żwirowych, wykształciły się gleby bielicowe (*Strategia* 2014, 13).

Opis stanowiska

Domniemane grodzisko usytuowane jest na dawnej wyspie rzecznej o owalnym kształcie i całkowitej powierzchni w podstawie nie przekraczającej 1,3 ha (ryc. 14.2, 14.3). Jego wymiary u podóża wynoszą 140×100 m, a na kulminacji nie przekraczają 85 m długości i 65 m szerokości. Nachylenie zboczy z trzech stron (W, N i E) wynosi około 45°. Maksymalne przewyższenie formy te-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 193 06.03.2020 07:01:05

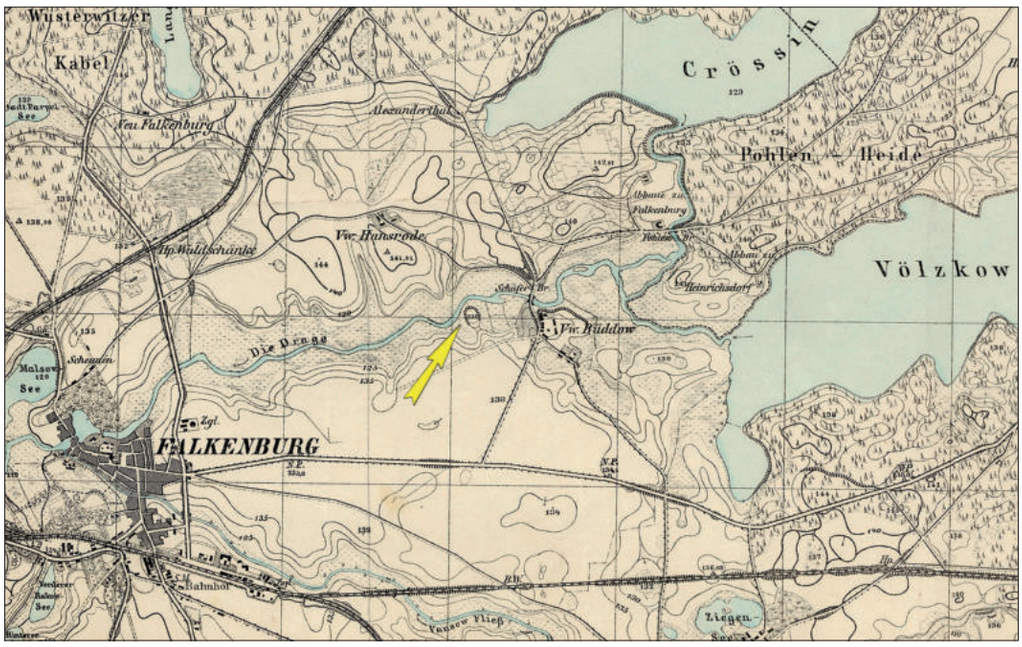

Ryc. 14.1. Złocieniec, gm. Złocieniec. Mapa obszaru wokół rzeki Drawy (*Topographische Karte* 1929, arkusz: Falkenburg); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 14.1. Złocieniec, Złocieniec commune. Map of the Drawa river area (*Topographische Karte* 1929, sheet: Falkenburg); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

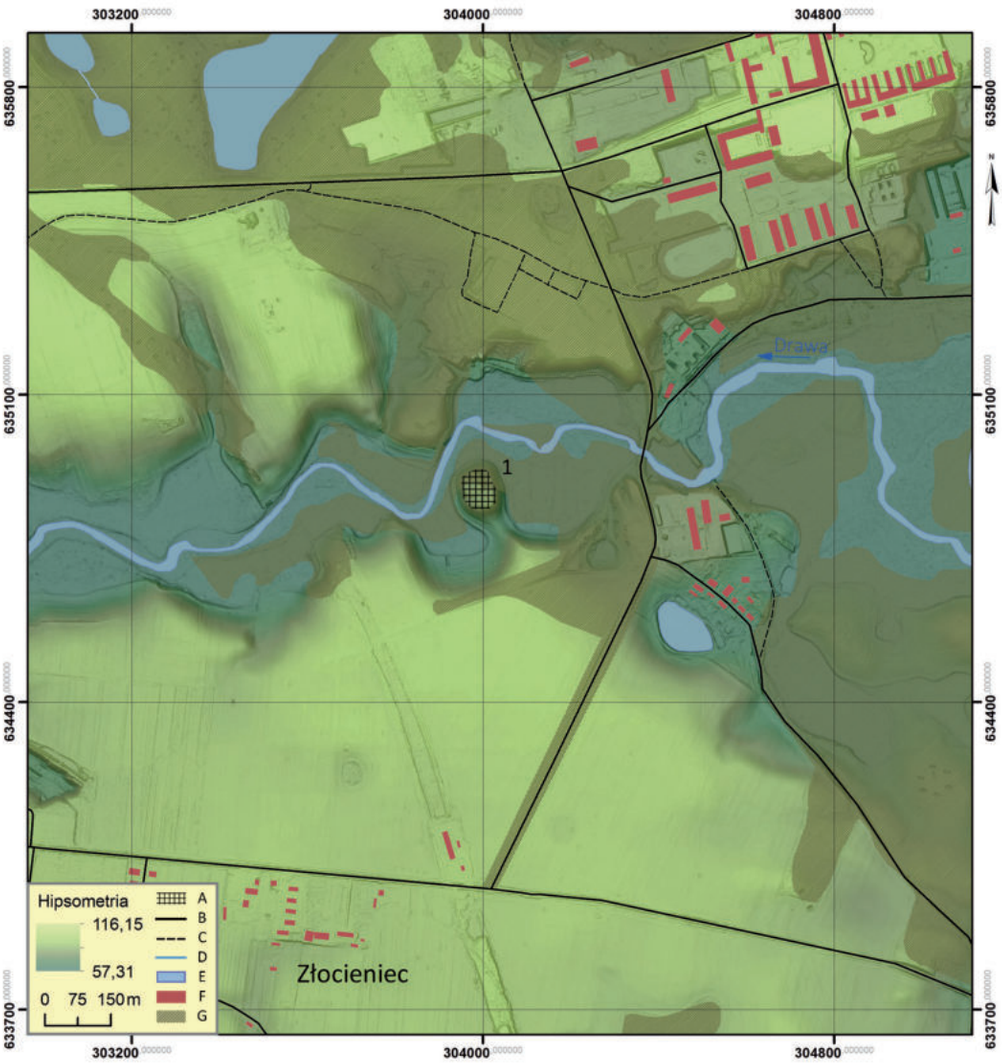

Ryc. 14.2. Złocieniec, gm. Złocieniec. Mapa topograficzna obszaru w rejonie stanowiska Legenda: A – grodzisko; B – drogi; C – drogi gruntowe; D – cieki; E – zbiorniki wodne; F – zabudowa; G – lasy; 1 – stan. 87 (rys. M. Skrzatek)

Fig. 14.2. Złocieniec, Złocieniec commune. Site area topographic map. Legend: A – stronghold; B – roads; C – dirt roads; D – water courses; E – water bodies; F – buildings; G – forests; 1 – site 87 (drawn by M. Skrzatek)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 194 06.03.2020 07:01:06

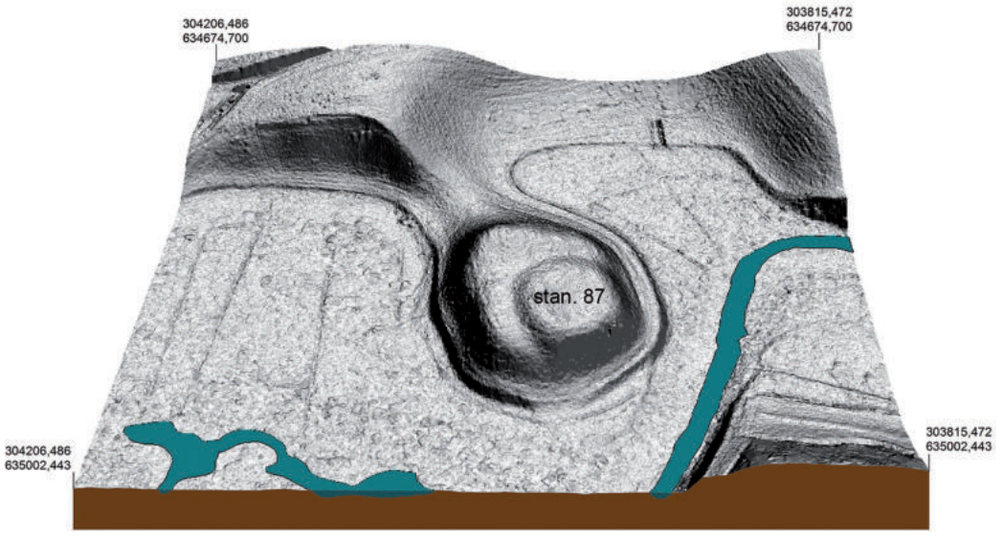

Ryc. 14.3. Złocieniec, gm. Złocieniec. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 87 – grodzisko (rys. M. Skrzatek)

Fig. 14.3. Złocieniec, Złocieniec commune. ALS based numerical land model: site 87 – stronghold (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 14.4. Złocieniec, gm. Złocieniec, stan. 87. Widok od strony południowej na stanowisko (fot. W. Chudziak)

Fig. 14.4. Złocieniec, Złocieniec commune, site 87. Southern view of the site (photo by W. Chudziak)

renowej wynoszące przeszło 11,5 m w stosunku do poziomu lustra wody w rzece (121,80 m n.p.m.) znajduje się przy południowej krawędzi stanowiska. Zaznaczające się w tym miejscu sfałdowanie terenowe może być pozostałością wału. Pomiędzy kulminacją wyniesienia w obrębie, którego znajduje się stanowisko a wysoczyzną występuje rozległe siodło terenowe o szerokości 25 m i długości 50 m powstałe w efekcie długotrwałego rozorywania stoków wyniesienia. Południowy obszar stanowiska wraz ze stokami pokrywa łąka oraz pola orne, a jego część północna jest zalesiona (ryc. 14.4). W tej jego części znajduje się duży wkop ziemny o powierzchni kilku metrów kwadratowych stanowiący pozostałość współczesnej półziemianki o nieustalonym przeznaczeniu.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 195 06.03.2020 07:01:06

Historia badań i opracowań

Miejsce to w przekazach archiwalnych funkcjonuje jako Wzgórze Szubieniczne (*Galgenberg*) i po raz pierwszy było badane w 1881 roku przez złocienieckiego pastora Plato. Zapewne ze względu na brak materiałów źródłowych nie weszło ono do literatury przedmiotu. W archiwum grodzisk R. Jakimowicza przechowywanym w IA UMK w Toruniu pod nazwą miejscowości Budowo znajduje się informacja, że „u stóp Galgenberg leży w łąkach izolowany pagórek i z nim związane (jest) podanie o księżniczce" (Zechlin 1886, 103). Stanowiska tego nie ujęto w badaniach prowadzonych na tym obszarze w ramach programu AZP. Ponownie jako forma terenowa zostało wyróżnione na podstawie analizy skaningu laserowego w 2015 roku przez J. Niegowskiego. W tym samym roku pracownicy IA UMK w Toruniu pod kierunkiem W. Chudziaka i R. Kaźmierczaka w ramach projektu NPRH *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* przeprowadzili pierwszą prospekcję terenową oraz wykonali serię odwiertów sondażowych. W 2016 roku miała miejsce kolejna wizytacja tego miejsca przeprowadzona przez A. Kuczkowskiego z Muzeum w Koszalinie (Kuczkowski 2016, 201–202).

Zakres prac badawczych

Zakres pierwszych prac badawczych zrealizowanych w 1881 roku nie jest dokładnie znany, ale odkryto wówczas kamienie ułożone w kształcie elipsy oraz na głębokości 0,4 m czworokątny zarys klepiska (Kuczkowski 2016, 202). W 2015 roku wzdłuż i w poprzek formy terenowej wykonano łącznie 28 odwiertów, z czego 18 wyznaczono na osi N–S w odstępach nie przekraczających 5 m, z punktowym zagęszczeniem przy północnym skraju stanowiska (odwierty nr 1–18). Kolejnych 10 odwiertów usytuowano w 5-metrowych odstępach, na linii W–E krzyżującej się z główną osią w miejscu odwiertu 13 (odwierty nr 19–28) (ryc. 14.5).

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

W większości odwiertów wykonanych na dwóch osiach badawczych nawarstwienia miały zbliżony charakter i bezpośrednio pod humusem oraz podglebiem leśnym o miąższości od 0,1 do 0,4 m występowały piaski luźne o barwie jasnożółtej i żółtej (odwierty nr 1–5; 12–14; 16–18; 21; 25; 26). Innej konfiguracji terenu niż obecna można się z kolei dopatrywać w stratygrafii zarejestrowanej w odwiertach zlokalizowanych na głównej magistrali pomiędzy 25 i 30 m. W tych dwóch przypadkach (odwierty nr 6; 7) miąższość nawarstwień dochodziła do 1,2 m i składały się na nie szare oraz ciemnoszare piaski luźne być może stanowiące zasypisko płytkiej fosy rozdzielające stanowisko na dwa człony. Na północ od nich, w trzech kolejnych odwiertach (nr 8–10) zadokumentowano występującą do głębokości 0,5 m warstwę szarych piasków ze spalenizną zinterpretowaną wstępnie jako poziom użytkowy. Z strefą zabudowy można natomiast powiązać sytuację stratygraficzną zarejestrowaną w odwiercie nr 15 usytuowanym przy północnej krawędzi stanowiska, gdzie do głębokości 0,8 m występowały szare piaski luźne z polepą oraz węglami drzewnymi, a także nawarstwienia kulturowe uchwycone w odwiertach nr 21–24 umiejscowionych na osi W–E przy wschodniej krawędzi formy oraz w odwiercie nr 28 zlokalizowanym na jej zachodnim krańcu. W przypadku odwiertów nr 21–24 warstwy kulturowe w postaci szarych i brunatnych piasków luźnych ze spalenizną oraz wtrętami węgli drzewnych i polepy (w-wy 1–3) miały nieckowaty przebieg, a ich maksymalna miąższość dochodziła do 1,2 m licząc od powierzchni gruntu. Dodatkowo w odwiercie nr 23 na głębokości jednego metra odkryto dwa ułamki wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej. Analogiczny układ warstw o antropogenicznej genezie, zalegających do głębokości 0,9 m, występował w odwiercie nr 28, ale tutaj poza brunatnoszarymi piaskami luźnymi odnotowano także poziom przepalonych kamieni.

Na podstawie planigrafii odwiertów wstępnie można założyć, że linia zabudowy w okresie wczesnośredniowiecznym biegła wzdłuż krawędzi formy w północnej części stanowiska, a jej szerokość mogła nawet w niektórych miejscach dochodzić do 10 m. Niestety nie uchwycono żadnych struktur związanych z konstrukcją wału, niewykluczone jednak że jego ewentualne pozostałości uległy całkowitej destrukcji na skutek osuwania się zboczy wyniesienia (ryc. 14.6).

Zaplecze osadnicze

W najbliższym sąsiedztwie grodziska nie odkryto jak dotąd śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

Chronologia

W kontekście nawarstwień kulturowych, o stosunkowo prostej stratygrafii i nieznacznej miąższości, zadokumentowanych w odwiertach sondażowych, można przyjąć iż miejsce to było stosunkowo krótko zasiedlone w okresie wczesnośredniowiecznym. Na podstawie analizy technologiczno-stylistycznej nielicznego zbioru ceramiki pochodzącego głównie z powierzchni (2 dna i 6 brzuśców, w tym: 1 ułamek od naczynia częściowo obtaczanego i 7 fragmentów naczyń całkowicie obtaczanych), chronologię stanowiska określono na XI–XII/XIII wieku (ryc. 14.7).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 196 06.03.2020 07:01:07

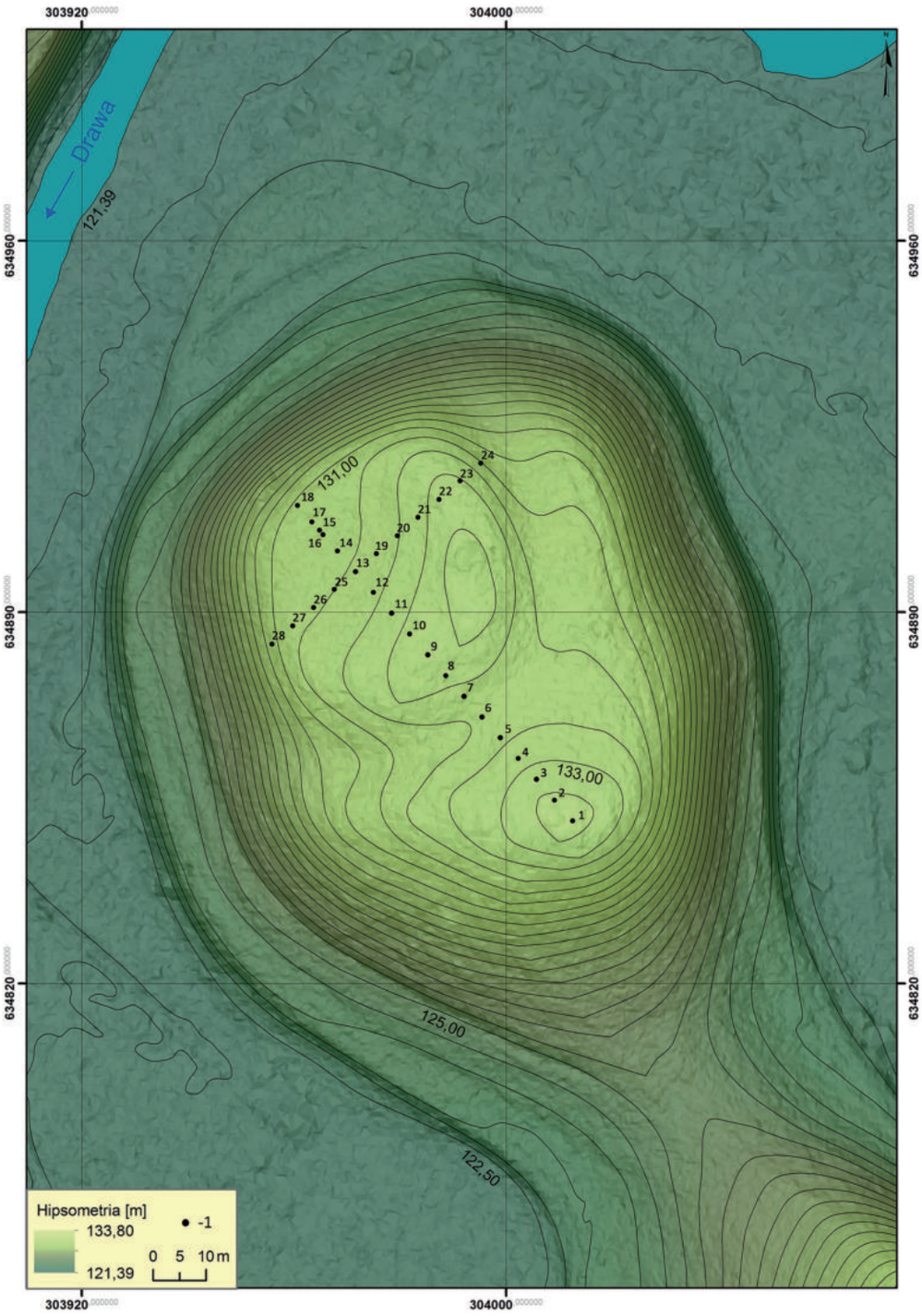

Ryc. 14.5. Złocieniec, gm. Złocieniec, stan. 87. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją odwiertów wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – odwierty (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 14.5. Złocieniec, Złocieniec commune, site 87. ALS based contour map of the stronghold with borehole locations. Legend: 1 – boreholes (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 197 06.03.2020 07:01:07

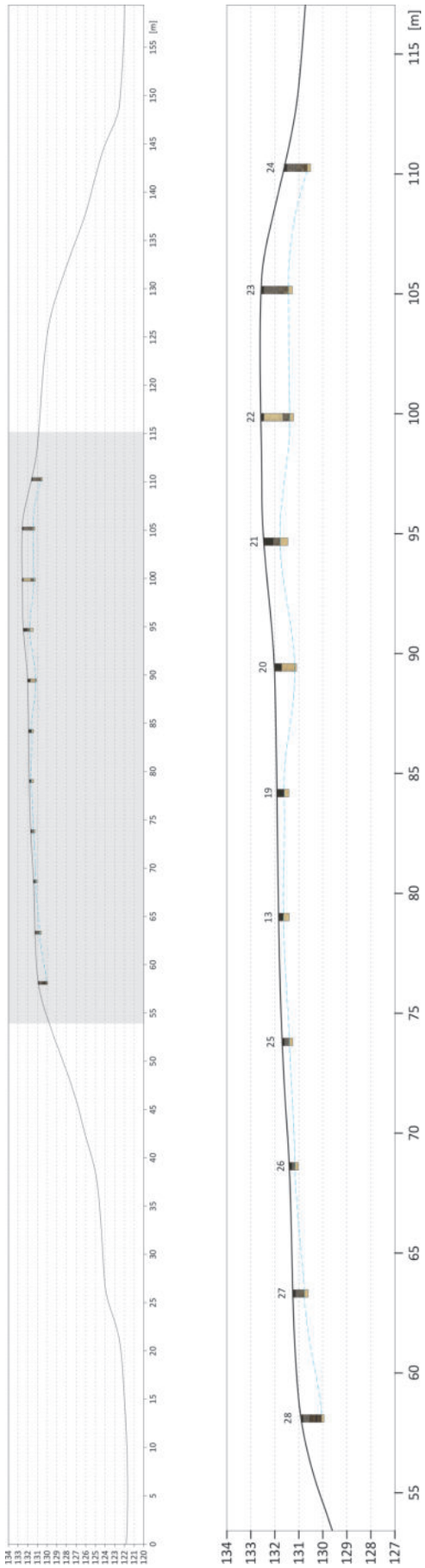

Ryc. 14.6. Złocieniec, gm. Złocieniec, stan. 87. Przekrój przez stanowisko z zasięgiem warstw kulturowych (rys. W. Ochotny)

Fig. 14.6. Złocieniec, Złocieniec commune, site 87. Site cross-section with stratigraphic range (drawn by W. Ochotny)

Ryc. 14.7. Złocieniec, gm. Złocieniec, stan. 87. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z powierzchni stanowiska z badań w 2015 roku (fot. W. Ochotny)

Fig. 14.7. Złocieniec, Złocieniec commune, site 87. Early mediaeval pottery from 2015 exploration, collected from site surface (photo by W. Ochotny)

Archiwum

Dokumentacja z badań w 2015 roku znajduje się w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu.

Zbiory

- *Badania 2015 rok:* 8 fragmentów wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–3/15) (IA UMK w Toruniu).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 198 06.03.2020 07:01:08

15 ŻÓŁTE, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	1
Numer obszaru AZP:	27–17
Numer stanowiska na obszarze AZP:	7
Nazwa dawna miejscowości:	Schilde *(niem.), Topographishe Karte* 1911, Zülshagen [2461] (ryc. 15.1)
Nazwa miejscowa:	*Burgwall K.D.*, *Topographishe Karte* 1943, Dramburg [2460]
Położenie:	N 53°35'04", E 15°49'02" (ryc. 15.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko położone jest na półwyspie w północno-zachodniej części Jeziora Zarańskiego w obrębie rynny subglacjalnej. Zasadniczą część półwyspu o dłuższej osi NW–SE (na południu jego przedłużeniem jest wyspa) stanowi wyniesienie górujące maksymalnie 8,5 m ponad współczesnym lustrem wody. Najwyższa jest zachodnia partia wyniesienia, najbardziej strome i najwyższe są stoki o wystawie wschodniej (do 5 m). Poniżej podnóża wyniesienia, wzdłuż brzegów półwyspu, znajduje się skarpa (około 1,6 m wysokości) oddzielającą je od niższego poziomu (do 1 m nad poziomem wody w jeziorze). Poziom ten stanowią listwy teras jeziornych[20] o zmiennej szerokości (szersza przy wschodnim brzegu półwyspu), które ciągną się prawie wzdłuż całego jeziora. Powierzchnię teras budują piaski i żwiry jeziorne, miejscami z wytrąceniami wapiennymi. Wyniesienie w obrębie półwyspu oraz wyspa to wzgórza moreny martwego lodu tworzone przez osady piaszczysto-żwirowe. Od zasadniczej części wysoczyzny półwysep oddziela torfowa równina biogeniczna wznosząca się do 2,5 m ponad wody jeziora. Dalej do podnóży stoków rynny jej dno przykryte jest osadami deluwialnymi (piaski różnoziarniste, często mułki, do miąższości 1 m). Stoki rynny w pobliżu stanowiska osiągają 7 m i nachylenie do 5°. Powyżej krawędzi rozciąga się wysoczyzna morenowa falista o średniej wysokości 125 m n.p.m. zbudowana na północ od stanowiska z piasków pyłowo-żwirowatych na glinach a na południu z glin zwałowych.

HYDROGRAFIA: Grodzisko otaczają wody Jeziora Zarańskiego o powierzchni 174,4 ha, maksymalnej głębokości 18,6 m i średniej 7,3 m (Choiński 1991, 150). Z jeziora wypływa na północ 4,5 km ciek łączący je z jeziorami Rydzewo oraz Bęgardowo i dalej ze Starą Regą, lewym dopływem Regi. Około 1,2 km od południowo-wschodniej części jeziora przebiega dział wodny I rzędu między zlewniami rzek przymorza i Noteci. Obecnie poziom wody w jeziorze jest na wysokości 114,2 m n.p.m. natomiast na wszystkich wydaniach *Topographishe Karte*[21] (1911 arkusz Zülshagen; 1952, arkusz Zülshagen) na wysokości 115 m n.p.m. Ciek wypływający z jeziora na mapie archiwalnej[22] ma nazwę *Mühlenfliess* (młyn na cieku 0,5 km po wypłynięciu z północno-wschodniej części jeziora).

GLEBY: Grodzisko oraz obszary wokół północnych brzegów Jeziora Zarańskiego znajdują się w strefie gleb bru-

[20] Dwa poziomy terasowe formowały się w holocenie, wyższy związany jest z podniesionym poziomem wody w Jeziorze Zarańskim w XIX wieku, kiedy użytkowano młyn na cieku wypływającym z jeziora (Kordowski 2014, 40).

[21] Wschodnia część jeziora znajduje się na arkuszu 1065 [2461] Zülshagen (*Topographische Karte* 1911; 1952); na mapie z 1952 roku będącej przedrukiem z roku 1937 oznaczono poziom wody w jeziorze na 115,5 m n.p.m.

[22] Arkusz 1065 [2461] Zülshagen (*Topographische Karte* 1911; 1952).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 199 06.03.2020 07:01:08

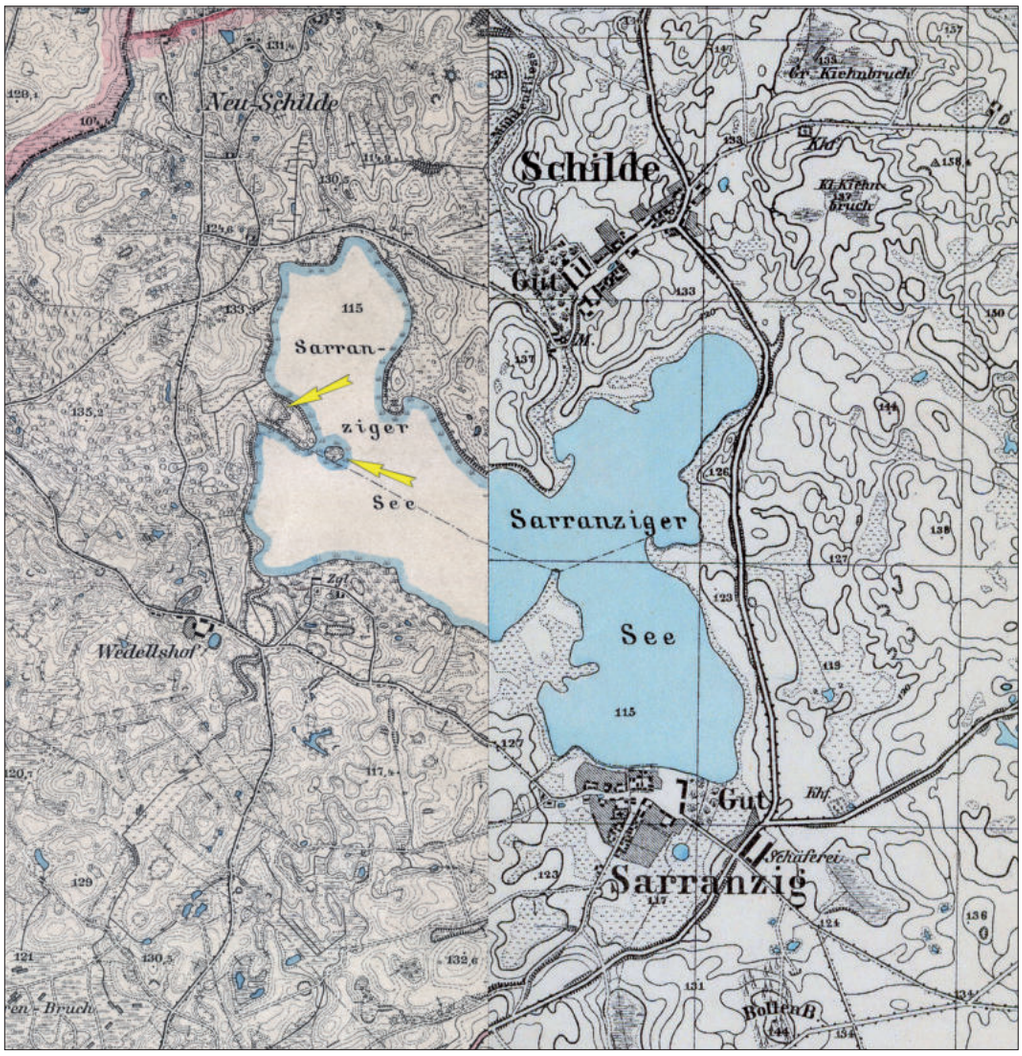

Ryc. 15.1. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie. Mapa obszaru wokół Jeziora Zarańsko (*Topographische Karte* 1892, arkusz: Dramburg; *Topographische Karte* 1911 i 1936 arkusz: Zülshagen); Archiwum Map Zachodniej Polski, http://igrek.amzp.pl)

Fig. 15.1. Żółte, Drawsko Pomorskie commune. Map of Lake Zarańskie area (*Topographische Karte* 1892, sheet: Dramburg; *Topographische Karte* 1911 and 1936, sheet: Zülshagen); Map Archive of Western Poland, http://igrek.amzp.pl)

natnych wyługowanych i brunatnych kwaśnych rozwiniętych na piaskach gliniastych. Niższe tereny zarówno przy jeziorze jak i w obrębie wysoczyzny zajmują gleby torfowe i mułowo-torfowe (Dobracka 2008; *Mapa Geologiczna* 2008, arkusz 195 Drawsko Pomorskie).

Opis stanowiska

Grodzisko nizinne o kształcie owalnym i średnicy około 50 m usytuowane jest u nasady półwyspu (ryc. 15.3). Jego powierzchnia całkowita wynosi 0,33 ha, natomiast wysokość maksymalna w stosunku do lustra wody około 7,5 m. Wał zaznacza się tylko od strony NE w formie niewielkiego sfałdowania powierzchni terenu i ostrego podcięcia krawędzi stoku. W tej części grodziska, przy powierzchni, występują liczne kamienie polne, tworzące miejscami rodzaj tzw. płaszcza lub naturalnego bruku. Obecnie stanowisko to jest mocno zadrzewione i częściowo zniwelowane w wyniku intensywnej uprawy ziemi prowadzonej w tym miejscu jeszcze do początków XX wieku. W zestawieniu dotyczącym grodzisk pomorskich obiekt ten zaliczony został do grodzisk typu I-C-1 charakteryzujących się wałem odcinkowym, a ze względu na swoje położenie fizjograficzne do obiektów typu I-B-1 (położenie półwyspowe) (Olczak 1991, tab. 21, poz. 4). Sklasyfikowany on został w III grupie wielkościowej, a udział procentowy powierzchni obwałowań do majdanu określono odpowiednio na 13,3% oraz 86,7%. Ten ostatni zestaw parametrów stał się podstawą do włączenia grodziska w Żółtym do pierwszej grupy wielkościowej obwałowań cechującej się najmniejszym udziałem ich powierzchni w stosunku do wielkości majdanu.

Na tym samym cyplu bezpośrednio na południowy wschód od grodziska znajduje się osada podgrodowa

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 200 06.03.2020 07:01:09

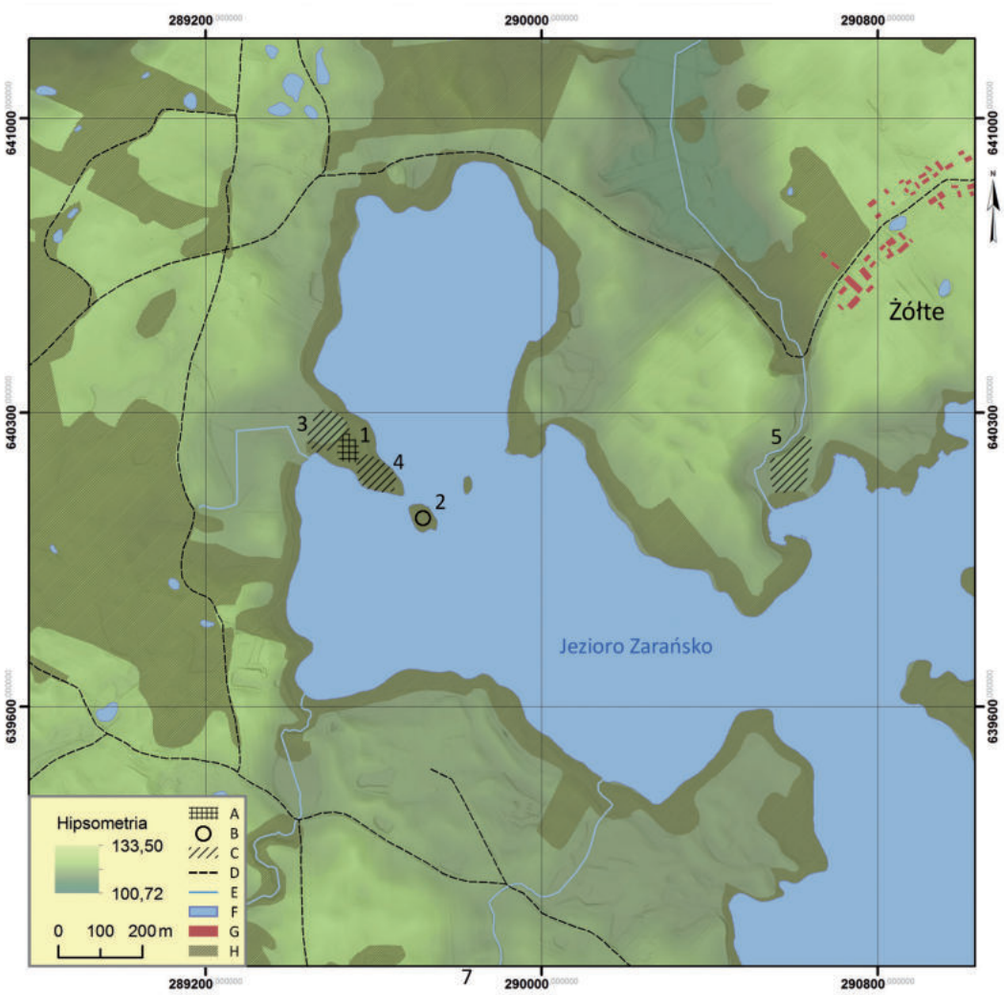

Ryc. 15.2. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie. Lokalizacja grodziska na mapie topograficznej. Legenda: A – grodzisko; B – *crannog*; C – osada; D – drogi gruntowe; E – cieki; F – zbiorniki wodne; G – zabudowa; H – lasy; 1 – stan. 1; 2 – stan. 33; 3 – stan. 1a; 4 – stan. 1b; 5 – stan. 34 (PUWG 1992) (rys. M. Skrzatek)

Fig. 15.2. Żółte, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold location on a topographic map. Legend: A – stronghold; B – Crannog; C – settlement; D – dirt roads; E – water courses; F – water bodies; G – buildings; H – forests; 1 – site 1; 2 – site 33; 3 – site 1a; 4 – site 1b; 5 – site 34 (PUWG 1992) (drawn by M. Skrzatek)

(stanowisko 1a). W tej części półwysep wykazuje ślady prac niwelacyjnych, a w jego obrębie wyraźnie zaznaczają się dwie terasy, wyższa przylegająca bezpośrednio do grodziska oraz niższa, usytuowana wzdłuż dawnej linii brzegowej jeziora. Na południowy wschód od półwyspu znajduje się wyspa, na której odkryto pozostałości wielofunkcyjnego centrum osadniczego (stanowisko 33; por. nr kat. 16). Kolejna osada zlokalizowana została bezpośrednio na północny zachód od grodziska w obrębie łagodnego stoku obniżającego się w kierunku równiny biogenicznej (stanowisko 1b) (ryc. 15.4).

Historia badań i opracowań

Grodzisko nie zostało wymienione w żadnym ze znanych średniowiecznych źródeł pisanych. Pierwsze badania sondażowe w Żółtym, obejmujące zarówno grodzisko (stanowisko 1), jak i pobliską osadę (stanowisko 1a) przeprowadził w 1896 roku niemiecki archeolog i konserwator zabytków A. Stubenrauch z Muzeum Starożytności w Szczecinie. Z badań tych zachowało się sprawozdanie z odręcznym szkicem sytuacyjnym stanowiska wraz z lokalizacją wykopów oraz przekrój stanowiska obejmujący również pobliską wyspę (Muzeum Zachodniopomorskie, teczka nr 254) (ryc. 15.5). Znaleziono wówczas kilkanaście ułamków naczyń ceramicznych częściowo- i całkowicie obtaczanych (Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 61a–d). Nie odnotowano natomiast obecności konstrukcji drewnianych wokół usytuowanej w najbliższym sąsiedztwie wyspy (stan. 33), które ze względu na wysoki poziom jeziora znajdowały się pod powierzchnią wody. Na podstawie szkicu wykonanego przez A. Stubenraucha sądzić należy, że wyspa była trudno dostępna, częściowo podmokła i gęsto zarośnięta. Wyniki badań z 1896 roku na długie dziesięciolecia stały się podstawą jedynych informacji o grodzisku w Żółtym (Stubenrauch

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 201 06.03.2020 07:01:09

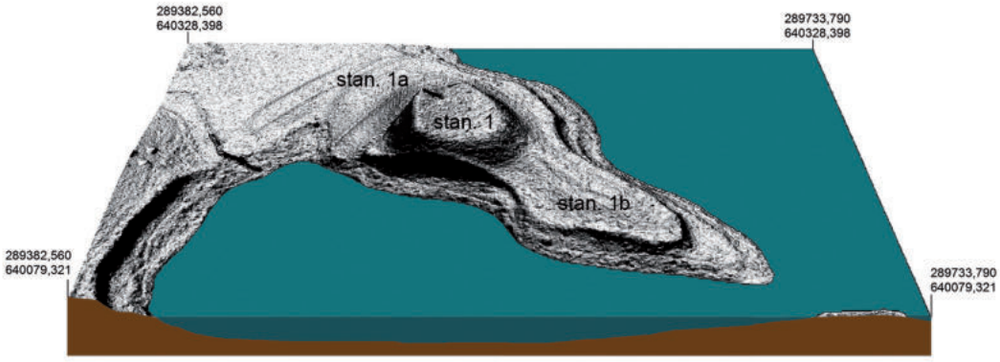

Ryc. 15.3. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie. Numeryczny model terenu wykonany na podstawie pomiarów ALS: stan. 1 – grodzisko; stan. 1a, 1b – osady (rys. M. Skrzatek)

Fig. 15.3. Żółte, Drawsko Pomorskie commune. ALS based numerical land model: site 1 – the stronghold; sites 1a, 1b – the settlements (drawn by M. Skrzatek)

Ryc. 15.4. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie. Widok od strony wschodniej na wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy (fot. W. Stępień)

Fig. 15.4. Żółte, Drawsko Pomorskie commune. Eastern view of early mediaeval settlement group (photo by W. Stępień)

1896b, 11; Walter 1907, 216; Łęga 1930, 427, 430, 441, 521; Kunkel 1932, 92; Eggers 1960, 44).

Kolejne badania o charakterze sondażowym i powierzchniowym przeprowadziła dopiero Ekspedycja Katedry Archeologii Pradziejowej UAM w Poznaniu pod kierownictwem K. Siuchnińskiego w 1962 roku, w związku z planową weryfikacją grodzisk na terenie woj. koszalińskiego (Olczak, Siuchniński, Lachowicz 1963, 128–138; Wilke 1963, 173; Olczak, Siuchniński 1966, 77–82). W obrębie majdanu założono wtedy cztery wykopy sondażowe usytuowane wzdłuż jednej osi badawczej na linii północny zachód – południowy wschód oraz jeden w północnej części majdanu. Prospekcję powierzchniową przeprowadzono natomiast na terenie osady podgrodowej po obu stronach grodziska (stanowisko 1a, po stronie południowo-wschodniej oraz 1b po stronie północno-zachodniej).

W latach 2003–2013 zespół osadniczy w Żółtym objęty został systematycznymi badaniami przeprowadzonymi przez Instytut Archeologii UMK w Toruniu. Całość projektu badawczego koordynował pod względem merytorycznym W. Chudziak, a pracami terenowymi kierował R. Kaźmierczak. W 2003 roku akwen wokół półwyspu (grodzisko) i wyspy objęto badaniami podwodnymi o charakterze powierzchniowym, w ramach programu *Ewidencji stanowisk podwodnych AZP*. W następnych latach badania zrealizowane zostały w ramach kolejnych projektów badawczych: KBN – lata 2005–2008, *Wczesnośredniowieczne miejsca kultu przy śródlądowych akwenach jeziornych na Pomorzu Środkowym* – umowa

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 202 06.03.2020 07:01:10

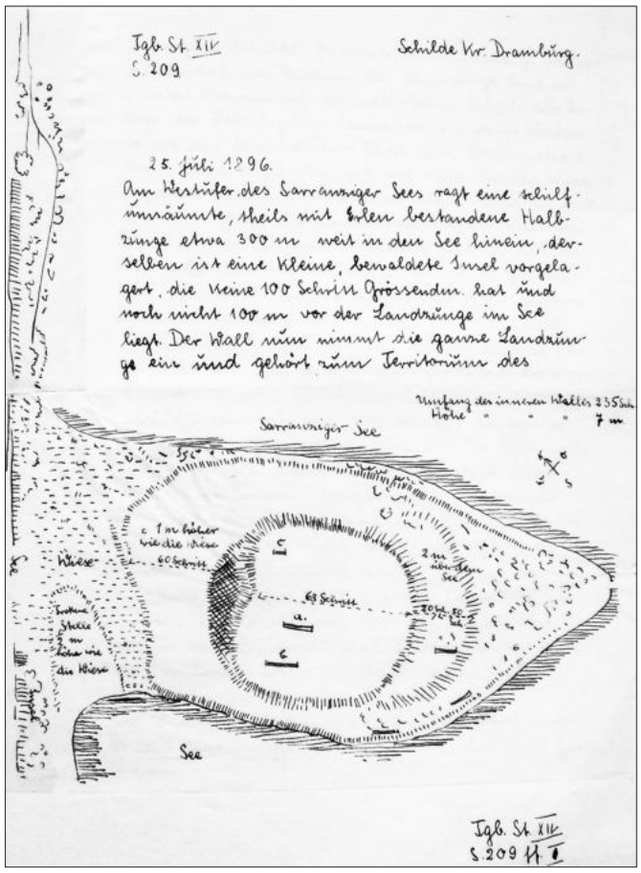

Ryc. 15.5. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie. Plan grodziska A. Stubenraucha z lokalizacją wykopów z 1896 roku (AMN w Szczecinie, teczka nr 254)

Fig. 15.5. Żółte, Drawsko Pomorskie commune. Stronghold map made by Stubenrauch showing 1896 trenches (Records of the National Museum in Szczecin, file No. 254)

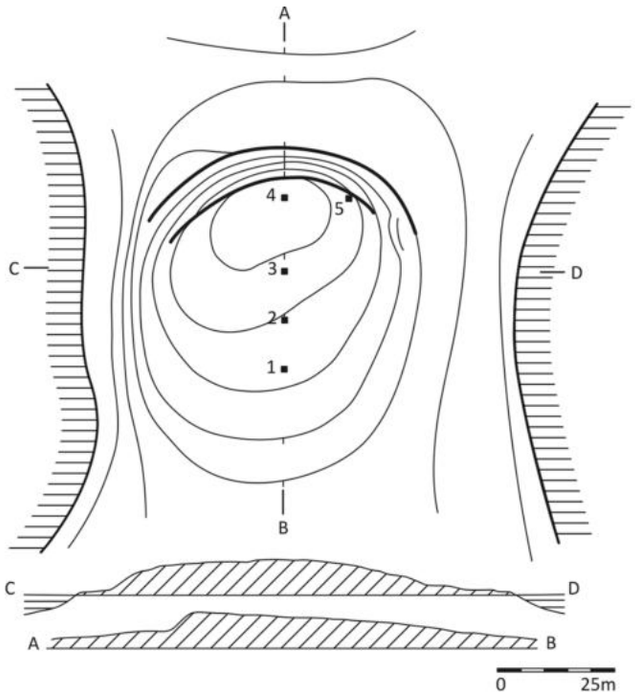

Ryc. 15.6. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan warstwicowy grodziska z lokalizacją sondaży archeologicznych i przekrojem przez stanowisko (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 59)

Fig. 15.6. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Stronghold contour map with test pit locations and site cross-section (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 59)

nr 1H01H02729 – kierownik R. Kaźmierczak; Ministra Kultury i Ochrony Dziedzictwa Narodowego (lata 2007––2008, program operacyjny: Dziedzictwo kulturowe, priorytet Ochrona zabytków archeologicznych, zadanie: *Kompleksowe badania archeologiczne (lądowe i podwodne) w Żółtym, woj. zachodniopomorskie, stan. 33*); grantów wewnętrznych UMK (lata 2009–2010) i NCN – lata 2012–2013, *Wyspa w Żółtym na przełomie I i II tysiąclecia – wielofunkcyjne centrum społeczno-kulturowe na Pomorzu Zachodnim* – umowa nr UMO-2011/01/B/HS3/03014, kierownik W. Chudziak. W ramach tego projektu w 2008 roku przeprowadzono również badania sondażowe w obrębie grodziska (stanowisko 1), a w 2012 roku eksploracją wykopaliskową objęto też teren osady podgrodowej (stanowisko 1a).

W 2014 roku ukazała się monografia stanowiska uwzględniająca najważniejsze wyniki badań prowadzonych na półwyspie i wyspie wraz z analizą stratygrafii kulturowej oraz ruchomego materiału źródłowego występującego w obrębie tych stanowisk (*The Island* 2014). Poza tym wyniki omawianych prac badawczych w Żółtym były również przedmiotem wielu opracowań sprawozdawczych i problemowych (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2007, 231–247; Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2007a, 145–170; 2009, 367–382; Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski, Ważny 2009, 99–131; Chudziak i in. 2011, 627–640). W 2017 roku w ramach programu NPRH pt. *Atlas wczesnośredniowiecznych grodzisk z obszaru Polski* na terenie grodziska i osady podgrodowej zostały przeprowadzone badania geomagnetyczne (Wroniecki 2017).

Zakres prac badawczych

Jak dotąd grodzisko przebadane zostało w niewielkim zakresie, w przeciwieństwie do sąsiedniego stanowiska usytuowanego na wyspie, gdzie przeprowadzono wieloletnią eksplorację szerokopłaszczyznową. W trakcie badań w 1896 roku założono sześć sondaży w postaci rowów o szerokości 1 m, z czego trzy na grodzisku i trzy w południowo-zachodniej części półwyspu. Niewielki zakres mały również sondaże w 1962 roku (Olczak, Siuchniński, Lachowicz 1963, 128–138; Wilke 1963, 173; Olczak, Siuchniński 1966, 77–82). W obrębie majdanu wytyczono wtedy cztery niewielkie wykopy usytuowane wzdłuż jednej osi badawczej na linii północny zachód – południowy wschód oraz jeden w północnej części majdanu (ryc. 15.6). Sondaże 1–4 miały wymiary od 0,35×0,35 m do 0,65×0,65 m, a sondaż 5 miał 0,8×1,2 m. Natomiast w 2008 roku na omawianym

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 203 06.03.2020 07:01:10

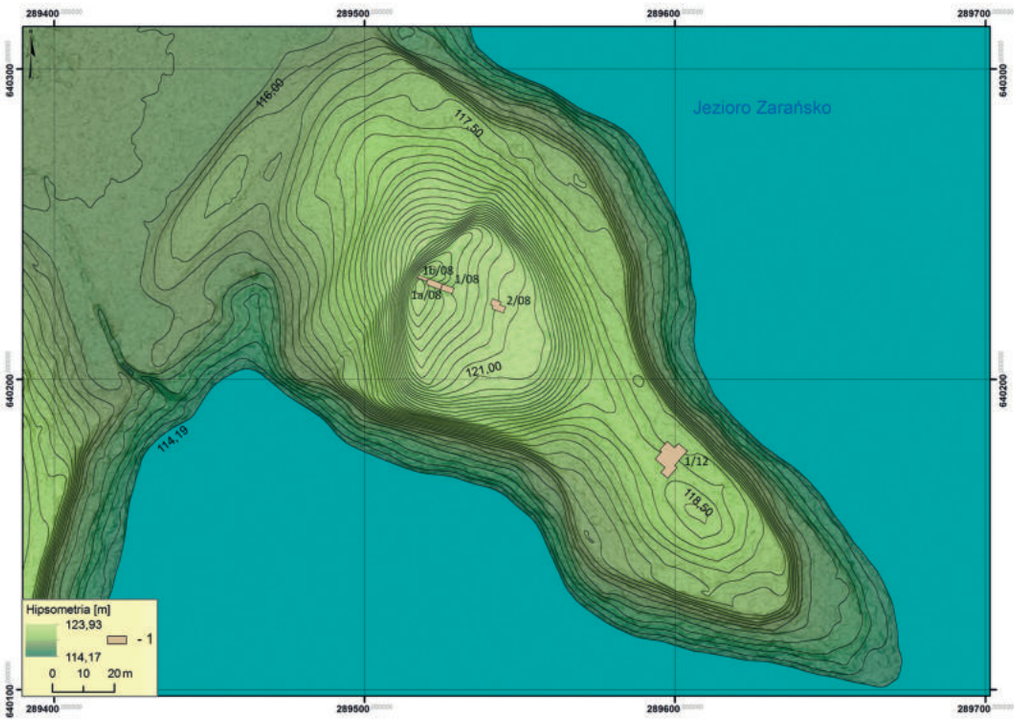

Ryc. 15.7. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska z lokalizacją wykopów archeologicznych wykonany na podstawie pomiarów ALS. Legenda: 1 – wykopy z 2008 i 2012 roku (rys. M. Skrzatek, W. Ochotny)

Fig. 15.7. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. ALS based stronghold contour map with trench locations. Legend: 1 – 2008 and 2012 trenches (drawn by M. Skrzatek and W. Ochotny)

stanowisku założono kolejne dwa wykopy sondażowe o łącznej powierzchni 0,35 ara (ryc. 15.7), usytuowane na jednej osi badawczej, na linii NW–SE. Pierwszy z nich wraz z poszerzeniami, wykonany w strefie domniemanego wału i linii zabudowy przywałowej, miał długość 7,5 m a szerokość od 1 do 2 m (wykop 1, 1a, 1b/08), drugi o wymiarach 2×4 m rozszerzony został następnie w kierunku północno-zachodnim (wykop 2/08). W sumie w latach 1962 i 2008 badaniami objęto obszar 37 m^2, co stanowi zaledwie 1,12 % powierzchni całego stanowiska.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Stratygrafię warstw kulturowych grodziska zadokumentowano jedynie punktowo w ramach badań o charakterze sondażowym przeprowadzonych w latach 1896, 1962 oraz w 2008 roku. Wszystkie nawarstwienia pochodzą z okresu wczesnego średniowiecza i na podstawie materiału zabytkowego należy je częściowo synchronizować z najstarszym etapem użytkowania wyspy (por. niżej). Rozpoznaniu wykopaliskowemu podlegała zarówno partia centralna, jak i strefa przywałowa grodziska w jego północno-zachodniej części. Podłoże geologiczne nawarstwień antropogenicznych stanowiła glina moreny martwego lodu zarejestrowana w większości zrealizowanych wykopów bezpośrednio pod humusem. W ramach czterech sondaży z 1962 roku (sondaże 1–4/62), usytuowanych liniowo na osi NW–SE, humus bez materiału zabytkowego występował w postaci brunatnej próchnicy o miąższości około 0,5 m (w-wa 1). Według J. Olczaka i K. Siuchnińskiego brak widocznej ciągłej warstwy kulturowej mógł być efektem prac niwelacyjnych prowadzonych na tym obiekcie pod koniec XIX wieku. O wiele bardziej złożony układ stratygraficzny zadokumentowano wówczas w ramach sondażu 5/62 o wymiarach 1,1×0,8 m, który został wyznaczony w pobliżu krawędzi wyniesienia, w miejscu domniemanego przebiegu wału. Do głębokości 1,3 m nie zarejestrowano w nim nawarstwień naturalnych, a pod poziomem próchnicznym, o miąższości około 0,3 m, zalegała szara oraz ciemnobrunatna ziemia (w-wa 2, 3) (Olczak, Siuchniński 1966, 77–80) (ryc. 15.8). Analogiczna sytuacja miała miejsce w obrębie trzech połączonych wykopów z 2008 roku również usytuowanych przy północno-zachodniej krawędzi grodziska (wykopy 1, 1a i 1b/08) (ryc. 15.9, 15.10). Bezpośrednio pod 0,05–0,20 m humusem występowała ciemnożółto-szara glina ciężka z fragmentami polepy (w-wa 1) o strukturze nawiązującej do zalegającego poniżej calca. Od strony majdanu wkopany w nią był obiekt 1/08 w postaci okrągłej w rzucie jamy, o średnicy około 1,30 m, o nieckowatym jednowarstwowym zagłębieniu złożonym z ciemnoszarego gliniastego piasku

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 204 06.03.2020 07:01:10

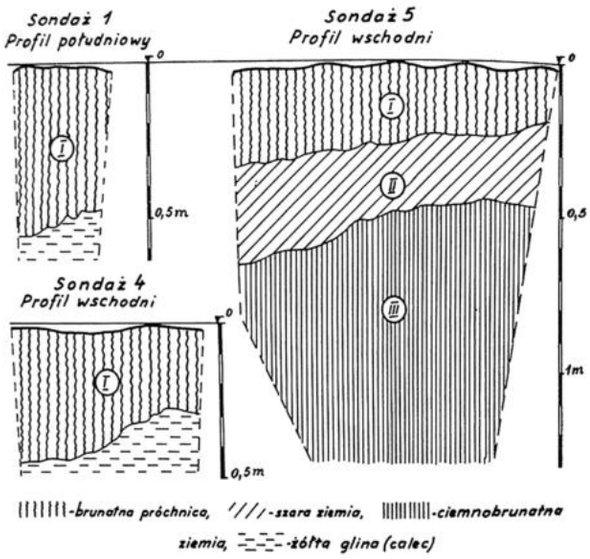

Ryc. 15.8. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Profile sondaży wykonanych podczas badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 60)

Fig. 15.8. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Test pit profiles from 1962 exploration (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 60)

Ryc. 15.9. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wykop 1a, 1b/08 – widok od strony południowej na relikty zabudowy przywałowej (ob. 1a/08) (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 15.9. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trench 1a, 1b/08 – southern view of rampart building relics (feature 1a/08) (photo by R. Kaźmierczak)

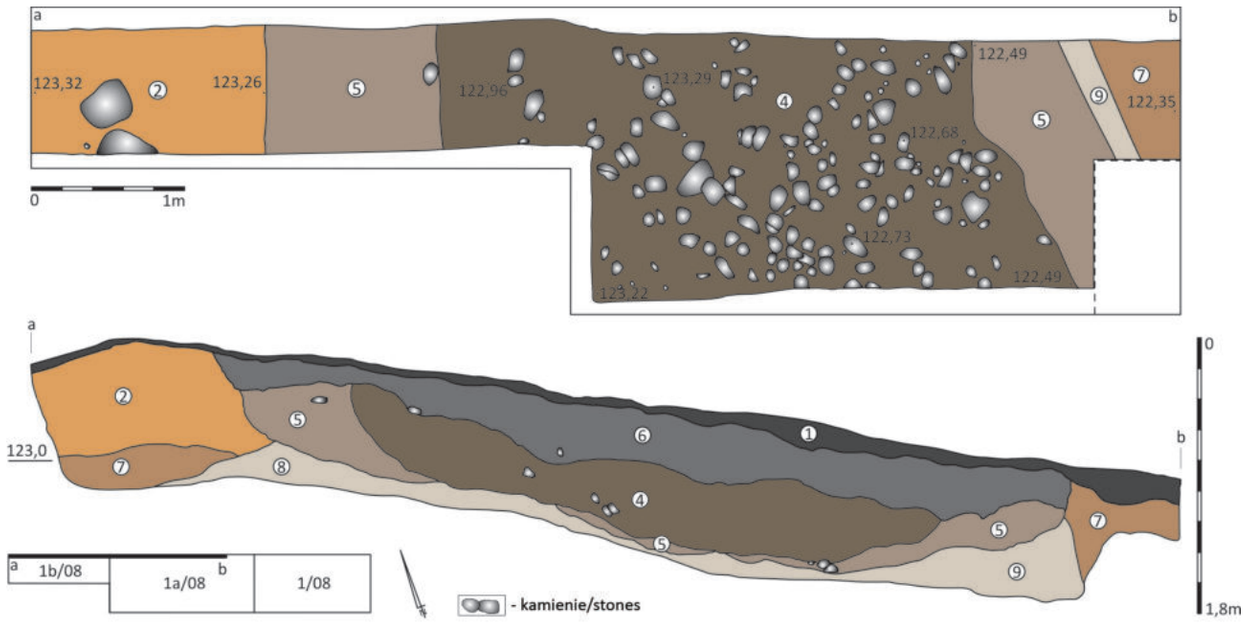

Ryc. 15.10. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wykop 1a, 1b/08 – rzut i profil obiektu 1a/08. Legenda: 1 – humus; 2 – ciemnożółta glina (calec); 3 – ciemnożółte piaski gliniaste (calec); 4 – szary piasek z szarym piaskiem gliniastym; III – szaro-brązowy piasek luźny z węglami drzewnymi (ob. 1a/08); IV – piasek gliniasty jasnopomarańczowo-brunatny (ob. 1a/08); V – szaro-jasnobrunatny piasek luźny (ob. 1a/08) (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 4.57)

Fig. 15.10. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trenches 1a, 1b/08 – feature 1a/08 projection and profile. Legend: 1 – humus; 2 – dark yellow clay loam (natural layer); 3 – dark yellow loamy sand (natural layer); 4 – grey sand with grey loamy sand; III – brown grey sand with charcoals (feature 1a/08); IV – light orange brownish loamy sand (feature 1a/08); V – pale brownish grey sand (feature 1a/08), (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 4.57)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 205 06.03.2020 07:01:11

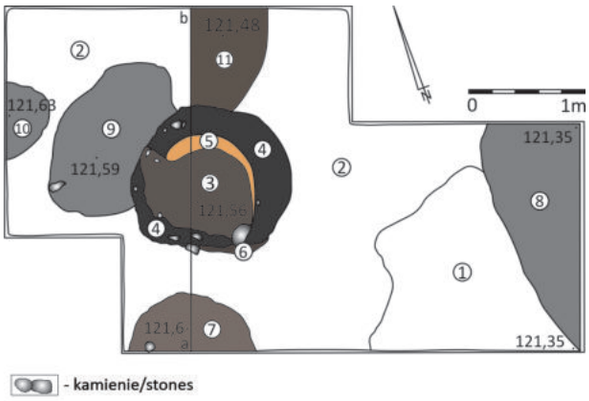

Ryc. 15.11. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wykop 2/08 – rzut dna. Legenda: 1 – żółta glina ciężka (w-wa 1); 2 – szary piasek gliniasty z żółtą gliną ciężką (w-wa 2); 3 – ob. 2/08; 4 – ob. 3/08; 5 – ob. 4/08; 6 – ob. 5/08; 7 – ob. 6/08; 8 – ob. 7/08 (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 4.58)

Fig. 15.11. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trench 2/08 – floor plan. Legend: 1 – yellow clay loam (layer 1); 2 – grey loamy sand with yellow clay loam (layer 2); 3 – feature 2/08; 4 – feature 3/08; 5 – feature 4/08; 6 – feature 5/08; 7 – feature 6/08; 8 – feature 7/08 (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 4.58)

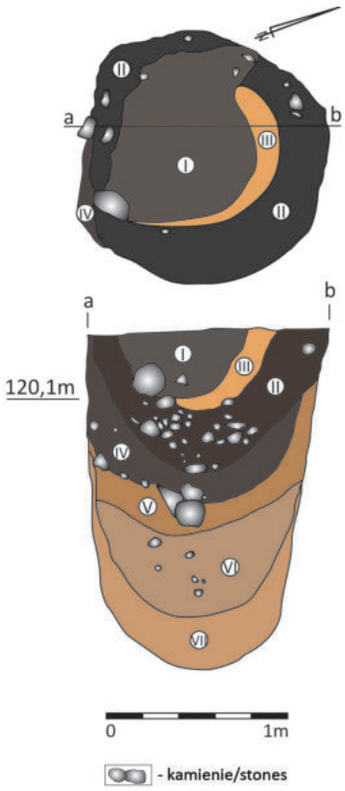

Ryc. 15.12. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wykop 2/08 – profil i rzut obiektu 2/08. Legenda: I – ciemnoszaro-brązowa glina średnia; II – ciemnobrązowo-czarna glina średnia z węglami drzewnymi i spalenizną; III – pomarańczowo-szara glina średnia; IV – ciemnoszaro-brązowy piasek gliniasty z węglami drzewnymi i polepą; V – pomarańczowo-jasnoszara glina ciężka z ciemnobrązowym piaskiem gliniastym; VI – pomarańczowo-brunatna glina ciężka; VII pomarańczowo-jasnobrunatna glina ciężka (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 4.59)

Fig. 15.12. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trench 2/08 – feature 2/08 projection and profile. Legend: I – brown dark grey sandy clay loam; II – dark brown black sandy clay loam with charcoals and burnt matter; III – orange grey sandy clay loam; IV – brown dark grey loamy sand with charcoals and threshing floor; V – orange light grey clay loam with dark brown loamy sand; VI – brownish orange clay loam; VII pale brownish orange clay loam (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 4.59)

z węglami drzewnymi, spalenizną, polepą oraz kamieniami, który ze względu na charakter wypełniska mógł pełnić pierwotnie funkcję paleniska. Na północny zachód od niego warstwę 1 przecinał z kolei duży, wielowarstwowy obiekt zinterpretowany na tym etapie badań jako relikty budynku półziemiankowego (ob. 1a/08). Odsłonięto go w ramach wykopu 1a/08 i 1b/08 na odcinku o długość 5,8 m i powierzchni około 9 m², a jego północno-zachodnia granica znajdowała się na kulminacji domniemanego wału. W jego obrębie wyróżniono trzy warstwy kulturowe o łącznej miąższości nie przekraczającej 1 m ze stosunkowo dużą ilością wczesnośredniowiecznej ceramiki naczyniowej. Strop stanowiły szare i jasnoszare piaski (w-wa 5), poniżej występowały ciemnoszare piaski luźne o strukturze drobnoplamistej przemieszane z żółto-szarym piaskiem gliniastym, w którym była duża ilość drobnych kamieni, spalenizna oraz fragmenty węgli drzewnych (w-wa 3), a w spągu i przy krawędziach obiektu zalegała warstwa jasnopomarańczowo-szarej gliny (w-wa 4). W nawiązaniu do podobnej stratygrafii kulturowej, zadokumentowanej w sondażu 5/62, można hipotetycznie przyjąć, że pozostałości zabudowy skoncentrowane były wzdłuż krawędzi silnie podciętej od północnej strony wyniesienia i dodatkowo obłożonej kamieniami.

Wyraźnych warstw kulturowych nie zarejestrowano także w obrębie wykopu 2/08, który został wytyczony w centralnej części majdanu. W tym przypadku także bezpośrednio pod płytkim humusem, zawierającym niewielką ilość materiału ceramicznego, były gliny ciężkie i piaski gliniaste o barwie od jasnożółtej do szarej (w-wa 1, 2) i strukturze nawiązującej do zalegającego poniżej calca. Na poziomie ich stropu zadokumentowano łącznie sześć obiektów (ob. 2–7/08), ale tylko dwa w pełnym rzucie (ob. 2/08, 5/08) (ryc. 15.11–15.13). Pierwszy z nich – obiekt 2/08 – stanowiła lekko owalna w rzucie jama o średnicy nie przekraczającej 1,4 m. Jej studniowate w przekroju poprzecznym wypełnisko o miąższości 1,8 m tworzyły warstwy piasków gliniastych oraz gliny ciężkiej o zróżnicowanej strukturze plamistej, z kamieniami, spalenizną, polepą, węglami drzewnymi

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 206 06.03.2020 07:01:11

Ryc. 15.13. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wykop 2/08 – profil N obiektu 2/08 (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 4.60)

Fig. 15.13. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Trench 2/08, feature 2/08 northern profile (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 4.60)

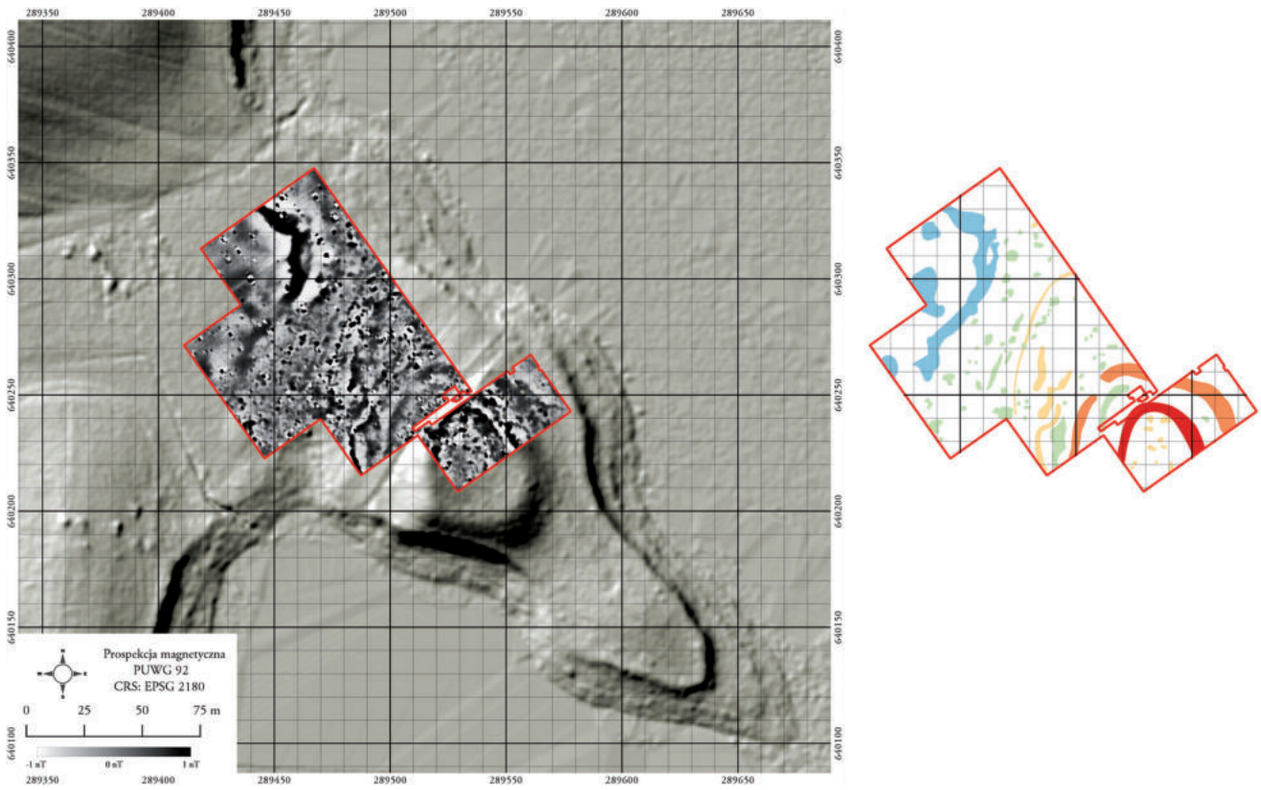

Ryc. 15.14. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1. Wyniki badania geomagnetycznego wykonanego w 2017 roku (oprac. P. Wroniecki)

Fig. 15.14. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Results of 2017 geomagnetic survey (elab. by P. Wroniecki)

i fragmentami częściowo obtaczanej ceramiki naczyniowej (ryc. 15.13). Ze względu na rozmiary, kształt oraz strukturę obiekt ten pełnił zapewne funkcję wędzarni. Drugi z nich – obiekt 5/08 – zniszczony częściowo przez jamę 2/08 charakteryzował się jednowarstwowym oraz płytkim nieckowatym przekrojem i tak jak w przypadku pozostałych odsłoniętych tylko fragmentarycznie obiektów wnioskowanie o jego funkcji nie jest na obecnym etapie badań możliwe.

Zadokumentowana podczas badań archeologicznych stratygrafia kulturowa, a zwłaszcza linia zabudowy przywałowej oraz anomalie występujące w środkowej części stanowiska zostały potwierdzone w wynikach badań geofizycznych przeprowadzonych w 2017 roku (ryc. 15.14).

Zaplecze osadnicze

Stratygrafię kulturową osady (stan. 1b) rozpoznano jedynie punktowo w trakcie badań prowadzonych w 1896 roku oraz w latach 2010 i 2012. Podłoże geologiczne stanowiska stanowiła ciężka żółta glina morenowa lub jasnożółte piaski gliniaste przemieszane z piaskami luźnymi, zalegające w wielu miejscach osady bezpośrednio pod humusem. Jak dotąd na warstwy kulturowe natrafiono jedynie w środkowej części stanowiska, w odległości około 40 m na południe od podnóża grodziska w ramach szerokopłaszczyznowego wykopu 1/12 (ryc. 15.15, 15.16). Główny element rozpoznanej w tym miejscu struktury stratygraficznej stanowił obiekt 1/12,

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 207 06.03.2020 07:01:12

Ryc. 15.15. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1b. Wykop 1/12 – relikty zabudowy zadokumentowane na osadzie podgrodowej (fot. R. Mieszek)

Fig. 15.15. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1b. Trench 1/12 – building relics registered in stronghold adjacent settlement (photo by R. Mieszek)

Ryc. 15.16. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan 1b. Wykop 1/12 – rzut obiektów (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 4.61)

Fig. 15.16. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1b. Trench 1/12 – feature projection (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 4.61)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 208 06.03.2020 07:01:12

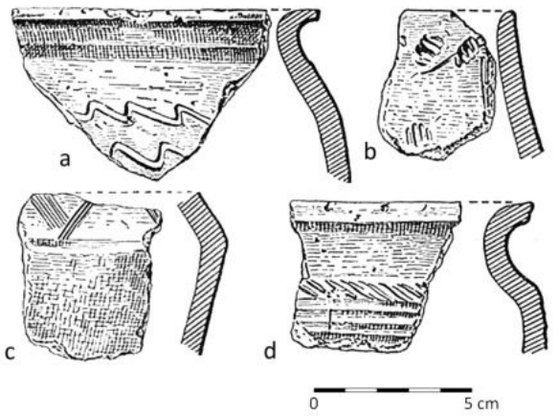

Ryc. 15.17. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z powierzchni stanowiska z badań w 1962 roku (wg Olczak, Siuchniński 1966, ryc. 61)

Fig. 15.17. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery collected from site surface during 1962 exploration (based on Olczak, Siuchniński 1966, fig. 61)

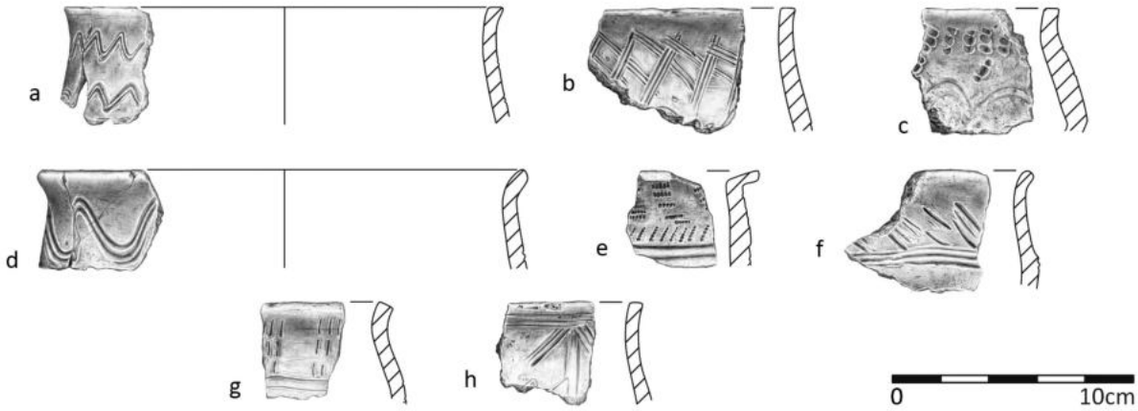

Ryc. 15.18. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 1. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z badań w 2008 roku: a, g – wykop 1a/08, ob. 1a, w-wa IV; b, c, e s – wykop 2/08, w-wa 2; d – wykop 1a, b/08; ob. 1a, w-wa III; f – wykop 2; w-wa 1; h – wykop 2/08, ob. 7 (rys. B. Kowalewska)

Fig. 15.18. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 1. Early mediaeval pottery from 2008 exploration: a, g – trench 1a/08, feature 1a, layer IV; b, c, e – trench 2/08, layer 2; d – trench 1a, b/08, feature 1a, layer III); f – trench 2/08, layer 1; h – trench 2/08, feature 7 (drawn by B. Kowalewska)

wkopany w jasnobrunatno-żółte piaski luźne o strukturze drobnoplamistej (w-wa 1) i występujące poniżej jasnożółte (w-wa 3) lub jasnoszare piaski luźne (w-wa 4). W zależności od części wykopu miąższość tych nawarstwień kulturowych wahała się od 0,2 m do 0,6 m. Sam obiekt 1/12 o szerokości około 2,8 m i długości powyżej 8,4 m zajmował większość powierzchni wykopu i został zinterpretowany jako budynek mieszkalny. Na jego substrat składało się łącznie osiem warstw o zróżnicowanej miąższości i strukturze od piasków luźnych do gliny średniej z drobnymi kamieniami, fragmentami polepy, węgli drzewnych i soczewkami popiołu ze spalenizną. Maksymalna głębokość tych nawarstwień nie przekraczała 0,6 m w części wschodniej i 0,3 m w partii zachodniej. Jego integralny element stanowił obiekt 8/12 usytuowany w zachodnim narożniku budynku, w postaci kamiennego pieca umocnionego polepą ułożonego na planie zbliżonym do kwadratu o długości boku około 1,5 m. W obrębie tego samego budynku, ale w narożniku południowym, wydzielono ponadto obiekt 1a/12 o owalnym kształcie i nieckowatym jednowarstwowym przekroju i maksymalnej miąższości 0,3 m, zinterpretowany jako jama gospodarcza. W ścisłej relacji stratygraficznej z obiektem 1/12 pozostawało również płytkie zagłębienie wyłożone drobnymi połupanymi kamieniami zadokumentowane w jego wschodniej części, które zostało oznaczone jako obiekt 4/12, obiekt 7/12 w postaci dołka posłupowego oraz uchwycony fragmentarycznie w narożniku północnym obiekt 11/12 o nieokreślonej funkcji. Pod względem funkcjonalnym z budynkiem jest także związane otwarte palenisko zlokalizowane od zachodniej strony – obiekt 2/12. Na jego nieregularne w rzucie wypełnisko, o maksymalnej średnicy 2,2 m, składała się warstwa brunatno-brązowych piasków gliniastych z polepą i węglami drzewnymi nieckowato wyłożona kamieniami o średnicy od kilku do kilkudziesięciu centymetrów.

W granicach tego wykopu zadokumentowano jeszcze dwa obiekty osadnicze (ob. 3/12 i 5/12), ale ich

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 209 06.03.2020 07:01:13

rzuty odsłonięto tylko na niewielkim fragmencie i na tej podstawie poza miąższością nie przekraczającą 0,3 m nie można określić ich pełnych wymiarów oraz ewentualnej funkcji. Nie mniej jednak wszystkie wymienione wyżej obiekty, na podstawie materiału ceramicznego zainwentaryzowanego w ich obrębie, należy synchronizować z fazą Ic przyjętą dla pierwszego etapu użytkowania wyspy. Podobnie należy datować warstwę 1, natomiast starszą metrykę ma zapewne warstwa 3 zawierająca nieliczny materiał pradziejowy z wczesnej epoki żelaza.

Chronologia

W starszej literaturze przedmiotu grodzisko datowano ogólnie na okres wczesnego średniowiecza (Łęga 1930). Bardziej szczegółową jego datację, na podstawie odkrytych fragmentów ceramiki naczyniowej, zaproponowali J. Olczak i K. Siuchniński (IX–XII wiek; 1966, 78) (ryc. 15.17). W wyniku całościowej analizy stratygraficznej nawarstwień odkrytych na grodzisku oraz osadzie podgrodowej stwierdzono, że istnieją podstawy aby okres funkcjonowania synchronizować z fazą IC – jednym z pięciu etapów użytkowania pobliskiej wyspy (por. Żółte, stan. 33). Podstawą jej datowania jest metoda typologiczno-porównawcza, którą zastosowano wobec zespołu ceramiki naczyniowej występującej w obrębie odsłoniętych na grodzisku nawarstwień kulturowych (w sumie 312 fragmentów naczyń, wśród których było 70 wylewów częściowo obtaczanych, 4 fragmenty naczyń GT IV i 5 fragmentów naczyń całkowicie obtaczanych oraz 224 fragmenty brzuśców naczyń GTII–IV a także 9 mało charakterystycznych) (Błędowski, Chudziak 2014, 111–145). Dominowały naczynia częściowo obtaczane nawiązujące do typu Menkendorf (29 naczyń) (ryc. 15.18). Duże znaczenie ma niewielka frekwencja naczyń całkowicie obtaczanych, trudnych do oznaczenia typologicznego ze względu na ich dużą fragmentaryzację. Udział ten, w kontekście datowania pozostałych etapów rozwoju lokalnego zespołu osadniczego opartego również na dendrochronologii, stanowił przesłankę do określenia chronologii tego zespołu na 4. ćwierć X i przełom X/XI wieku. Biorąc pod uwagę horyzont osadniczy w Nętnie wydatowany na fazę 4 rozwoju lokalnego garncarstwa i związany z nim zespół ceramiki o strukturze podobnej do serii pozyskanej z nawarstwień omawianego grodziska wskazane jest jednak datowanie tego stanowiska na okres od lat 40-tych do 80-tych X wieku.

Na fazę I c datowane są również materiały ceramiczne pochodzące z pobliskiej osady podgrodowej, w sumie 1129 fragmentów naczyń, z przeważającym udziałem ceramiki typu Menkendorf (154 okazy) i z pojedynczymi okazami pozostałych typów takich jak Feldberg, Sukow, Woldegk, Weisdin, Vipperow oraz typ K.

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Muzeum Narodowym w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie (teczka nr 254); Muzeum w Koszalinie (dokumentacja z badań w 1962 roku) i Instytutcie Archeologii UMK w Toruniu (dokumentacja z badań w 2008 roku).

Zbiory

- *Badania 1896 rok*: kilkanaście fragmentów ceramiki w tym 11 fragmentów częściowo obtaczanych (Muzeum Narodowe w Szczecinie – dawniej MPZ w Szczecinie nr inw. 4373, 4374, 5800).
- *Badania 1962 rok*: 1 fragment ceramiki (IA UAM w Poznaniu – dawniej KAP UAM w Poznaniu – nr inw. 26).
- *Badania 2008 rok*: 312 fragmentów ceramiki naczyniowej (nr inw. 1–12/08), nóż żelazny (nr inw. 1/08), a ponadto 3 ułamki kości zwierzęcych (nr inw. 1, 2/08) oraz makroszczątki roślinne (IA UMK w Toruniu).

16 ŻÓŁTE, gm. Drawsko Pomorskie

Numer stanowiska w miejscowości:	33
Numer obszaru AZP:	27–17
Numer stanowiska na obszarze AZP:	97
Nazwa dawna miejscowości:	*Schilde (niem.), Topographische Karte* 1943, Dramburg [2460] (por. nr 15, ryc. 15.1)
Nazwa miejscowa:	brak danych
Położenie:	N 53°35'04", E 15°49'02" (por. nr 15, ryc. 15.2)
Mezoregion:	Pojezierze Drawskie

Środowisko fizycznogeograficzne

GEOMORFOLOGIA I GEOLOGIA: Stanowisko zlokalizowane jest na wyspie położonej w zachodniej partii Jeziora Zarańskiego bezpośrednio przy półwyspie, na którym znajduje się grodzisko (stan. 1) (ryc. 16.1). Jezioro Zarańskie jest wysuniętym najdalej na południe zbiornikiem w obrębie rozległej rynny subglacjalnej (jeziora: Zarańsko–Rydzewo–Gęgnowskie). Wyspa stanowi prawie płaski teren z kulminacją 115,8 m n.p.m. w centrum. Jej obszar wznosi się 0,8–1,6 m ponad powierzchnią wody w jeziorze. Wyspa stanowi przedłużenie ku południowi półwyspu, zorientowanego wzdłuż osi NW–SE, który góruje około 8,5 m ponad współczesnym lustrem wody. Wokół półwyspu oraz prawie wzdłuż całego jeziora ciągną się listwy terasów jeziornych[23] o zmiennej szerokości. Ich powierzchnię budują piaski i żwiry jeziorne, miejscami z wytrąceniami wapiennymi. Wokół wyspy, w obecnym jej kształcie, nie odnotowano obecności poziomów terasowych. Wyniesienie w obrębie półwyspu oraz wyspa to wzgórza moreny martwego lodu tworzone przez osady piaszczysto-żwirowe. Osady budujące wyspę są różnorodne: gliny, drobny i średni żwir, iły koloidalne a przede wszystkim mułki (Kordowski 2014, 32). Półwysep oddzielony jest od wysoczyzny torfową równiną biogeniczną wznosząca się do 2,5 m ponad wody jeziora. Dalej, do podnóży stoków rynny, jej dno przykryte jest osadami deluwialnymi (piaski różnoziarniste, często mułki, do miąższości 1 m). Stoki rynny na zachód od stanowiska osiągają 7 m wysokości a ich nachylenie dochodzi do 5°. Powyżej krawędzi rynny rozciąga się wysoczyzna morenowa falista o średniej wysokości 125 m n.p.m. zbudowana na północy z piasków pyłowo-żwirowatych na glinach a na południu z glin zwałowych.

HYDROGRAFIA: Wyspa o powierzchni 174,4 ha leży na Jeziorze Zarańskim. Maksymalna głębokość jeziora wynosi 18,6 m, średnia 7,3 m (Choiński 1991, 150). Z jeziora wypływa na północ ciek łączący je z jeziorami Rydzewo oraz Bęgardowo i dalej ze Starą Regą, lewym dopływem Regi. Około 1,2 km od południowo-wschodniej części jeziora przebiega dział wodny I rzędu między zlewniami rzek przymorza i Noteci. Obecnie poziom wody w jeziorze sięga 114,2 m n.p.m. natomiast na wszystkich wydaniach *Topographische Karte*[24] był na 115 m n.p.m. Ciek wypływający z jeziora na mapie archiwalnej[25] ma nazwę *Mühlenfliess* (młyn na cieku 0,5 km po wypłynięciu z północno-wschodniej części jeziora).

GLEBY: Na stanowisku i wokół północnych brzegów Jeziora Zarańskiego zalegają gleby brunatne wyługowane

[23] Dwa poziomy terasowe formowały się w holocenie, wyższy związany jest z podniesionym poziomem wody w Jeziorze Zarańskim w XIX wieku, kiedy użytkowano młyn na cieku wypływającym z jeziora (Kordowski 2014, 40).

[24] Wschodnia część jeziora znajduje się na arkuszu Zülshagen 1065 [2461] (*Topographische Karte* 1911); na mapie z 1952 roku będącej przedrukiem z roku 1937 (*Topographische Karte)* oznaczono poziom wody w jeziorze na 115,5 m n.p.m.

[25] Arkusz Zülshagen 1065 [2461] (*Topographische Karte* 1911) i na przedruku z 1952 roku mapy z 1937 roku (*Topographische Karte*).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 211 06.03.2020 07:01:13

Ryc. 16.1. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie. Widok od strony zachodniej na wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy (fot. W. Stępień)
Fig. 16.1. Żółte, Drawsko Pomorskie commune. Western view of early mediaeval settlement group (photo by W. Stępień)

i kwaśne rozwinięte na piaskach gliniastych lekkich. Obniżenia zarówno przy jeziorze jak i w obrębie wysoczyzny zajmują gleby torfowe i mułowo-torfowe.

Opis stanowiska

Stanowisko znajduje się na wyspie o powierzchni około 0,4 ha i maksymalnym wypiętrzeniu około 1 m. Wyspa ma nieregularnie owalny kształt o wymiarach 80×50 m i stosunkowo płaską powierzchnię. Od strony południowej jest niewielka zatoka powstała zapewne w wyniku falowania tafli jeziora i związanym z tym procesem erozji. Wyspa jest stosunkowo silnie zadrzewiona, zwłaszcza wzdłuż linii brzegowej jeziora. Na jej powierzchni, głównie we wschodniej i południowej części zalegają liczne kamienie granitowe tworzące miejscami rodzaj bruku.

Wokół wyspy, w strefie litoralnej jeziora, znajdują się liczne pale dębowe w większości wystające powyżej obecnego poziomu lustra wody (ryc. 16.2). Widoczne są one niemal wzdłuż całej linii brzegowej wyspy, w pasie o szerokości około 2–3 m. Pojedyncze pale dębowe są również na przesmyku jeziora, pomiędzy wyspą a półwyspem, a ponadto w jego głębszych partiach. Od strony zachodniej zalegają także na głębokości około 8 m, w rzędzie oddalonym około 19–25 m od obecnej linii brzegowej wyspy. W dnie akwenu występują również naturalne wypiętrzenia z dużymi głazami-granitoidami, na których odkryto kości zwierzęce.

Historia badań i opracowań

W trakcie badań A. Stubenraucha, prowadzonych w 1896 roku na pobliskim półwyspie, wyspa była zapewne niedostępna gdyż brak jakichkolwiek informacji o występujących w jej obrębie konstrukcjach palowych. Była ona wtedy częściowo podmokła i gęsto zarośnięta. Istnienia stanowiska nie odnotowano również w trakcie kolejnych badań sondażowych prowadzonych na półwyspie przez Ekspedycję Katedry Archeologii Pradziejowej UAM w Poznaniu, pod kierownictwem K. Siuchnińskiego w 1962 roku, w związku z planową weryfikacją grodzisk na terenie woj. koszalińskiego (Olczak, Siuchniński, Lachowicz 1963, 128–138; Wilke 1963, 173; Olczak, Siuchniński 1966, 77–82).

Stanowisko na wyspie odkryte zostało dopiero w 2003 roku przez Piotra Białowicza z Koła Podwodnego Humbak w Toruniu, który natrafił na drewniane relikty konstrukcji okalających wyspę oraz liczne ruchome materiały zabytkowe zalegające na jej powierzchni. W tym samym roku stanowisko zostało wstępnie zweryfikowane, w formie prospekcji powierzchniowej przez

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 212 06.03.2020 07:01:13

Ryc. 16.2. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Pale z konstrukcji przybrzeżnych przy wschodniej linii brzegowej wyspy (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 16.2. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. Timber post structure off the island's eastern shoreline (photo by R. Kaźmierczak)

J. Niegowskiego i R. Kaźmierczaka. Ze względu na wartość historyczną i naukową tego miejsca zespół osadniczy w Żółtym objęty został, w latach 2003–2013, systematycznymi badaniami przeprowadzonymi przez Instytut Archeologii UMK w Toruniu. Całość projektu badawczego koordynował pod względem merytorycznym W. Chudziak, a pracami terenowymi kierował R. Kaźmierczak. W 2003 roku akwen wokół omawianego kompleksu osadniczego objęto badaniami podwodnymi, w ramach programu *Ewidencji stanowisk podwodnych AZP*. Pierwsze systematyczne badania wyspy podjęto już w następnym roku i realizowano je w dwóch etapach. W pierwszym przeprowadzono inwentaryzację dookolnych struktur palowych wystających ponad poziom lustra wody, a ponadto wykonano 16 odwiertów i cztery sondaże (1–4/03; maj/czerwiec). W drugim natomiast założono pierwszy wykop szerokopłaszczyznowy, a także sześć wykopów podwodnych w strefie przybrzeżnej wyspy (sierpień/ /wrzesień). W wyniku przeprowadzonych badań uzyskano pierwsze informacje dotyczące chronologii i funkcji wyspy (Ważny 2005), a przede wszystkim sformułowano program badań długofalowych, które podjęto w kolejnych latach.

Badania takie zrealizowane zostały w ramach kolejnych projektów badawczych: KBN (lata 2005–2006 *Wczesnośredniowieczne miejsca kultu przy śródlądowych akwenach jeziornych na Pomorzu Środkowym* – umowa nr 1H01H02729, kierownik R. Kaźmierczak); Ministra Kultury i Ochrony Dziedzictwa Narodowego (lata 2007–2008, program operacyjny: Dziedzictwo kulturowe, priorytet Ochrona zabytków archeologicznych, zadanie: *Kompleksowe badania archeologiczne (lądowe i podwodne) w Żółtym, woj. zachodniopomorskie, stan. 33*), grantów wewnętrznych UMK (lata 2009–2010) i NCN (lata 2012–2013, *Wyspa w Żółtym na przełomie I i II tysiąclecia – wielofunkcyjne centrum społeczno-kulturowe na Pomorzu Zachodnim* – umowa nr UMO-2011/01/B/HS3/03014, kierownik W. Chudziak). Kompleksowe badania archeologiczne objęły w tych latach przede wszystkim teren wyspy oraz dno jeziora w jej bezpośrednim sąsiedztwie.

Zgodnie z przyjętym programem badawczym, sformułowanym w ramach projektu KBN i NCN, równocześnie prowadzono liczne prace przyrodnicze i archeologiczne. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują badania palinologiczne osadów dennych jeziora pobranych w czerwcu 2005 roku przez Instytut Geografii PAN w Toruniu (Agnieszka Noryśkiewicz, Instytut Archeologii UMK w Toruniu), badania archeobotaniczne materiałów pozyskanych na wyspie zarówno z wykopów lądowych jak i podwodnych (Katarzyna Pińska, Uniwersytet Gdański), badania paleogeomorfologiczne przeprowadzone na wyspie i w najbliższym jej otoczeniu w latach 2012–2013 (Jarosław Kordowski, Instytut Geografii PAN w Toruniu) oraz badania hydrologiczne w latach 2012–2013 (Katarzyna Kubiak-Wójcicka, Katedra Hydrologii i Gospodarki Wodnej UMK w Toruniu). Zasadniczą część badań dendrochronologicznych przeprowadził T. Ważny z Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK w Toruniu, zaś uzupełniające analizy tego rodzaju oraz badania radiowęglowe M. Krąpiec z Laboratorium Datowań Bezwzględnych w Cianowicach oraz T. Goslar z Poznańskiego Laboratorium Radiowęglowego. Badania archeozoologiczne zrealizował natomiast Daniel Makowiecki z Instytutu Archeologii UMK w Toruniu.

W 2014 roku ukazała się monografia stanowiska uwzględniająca najważniejsze wyniki badań prowadzonych na wyspie wraz z analizą stratygrafii kulturowej oraz ruchomego materiału źródłowego występującego w jej obrębie (*The Island* 2014). Zaprezentowano w nich również wszystkie wyniki wcześniej przeprowadzonych analiz przyrodniczych i osadniczych (Pińska, Latałowa 2014; Makowiecki 2014; Chudziak, Siemianowska 2014; Chudziak, Kaźmierczak, Pranke 2014). Poza tym wyniki omawianych prac badawczych w Żółtym były również przedmiotem wielu opracowań sprawozdawczych i problemowych.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 213 06.03.2020 07:01:14

Zakres prac badawczych

W 2003 roku badania omawianego stanowiska ograniczały się jedynie do prospekcji podwodnej prowadzonej wokół wyspy. Dopiero w kolejnych latach prace wykopaliskowe skoncentrowano na wyspie i w jej bezpośrednim sąsiedztwie. W sumie w trakcie dziewięciu sezonów badawczych, obejmujących lata 2004–2013, założono 51 wykopów na lądzie i 43 pod wodą obejmując eksploracją powierzchnię 7,9 ara (ryc. 16.3). W 2004 roku założono trzy wykopy sondażowe na osi NW–SE (1–3/04), kolejny prostopadły do tej osi (4/04), jeden w strefie przybrzeżnej, przy wschodniej linii brzegowej wyspy (5/04) oraz jeden wykop szerokopłaszczynowy umiejscowiony w centralnej części wyspy (6/04). W 2005 roku poszerzono zasięg wykopu 6/04 (wykopy 6a–c/05). W północno-wschodniej części wyspy założono kolejny wykop szerokopłaszczyznowy (7/05) a w partii północno-zachodniej następny (3a/05 oraz 8/05). Wykop 9/05 wytyczono przy wschodniej linii brzegowej wyspy, natomiast 10/05 z dwoma poszerzeniami oraz 11–11a/05 w jej południowo-zachodniej części. W 2006 roku w różnych miejscach wyspy wykonano kolejne trzy wykopy szerokopłaszczynowe (wykop 12/06 i–14/06 po południowej stronie wyspy, zaś 13/06 w północnej, na styku z linią wody). W 2007 roku eksploracją objęto jedynie północną część wyspy (15–16, 16a, 17/07). W kolejnym roku badania skoncentrowano w północnej (16b–c/08, 15a–c/08) i zachodniej partii wyspy (19/08). Na tym samym obszarze kontynuowano prace w 2009 roku (wykop 19–20/09). Po dwóch latach przerwy badania wznowiono zakładając wykopy w różnych częściach stanowiska (zachodniej 21, 24, 26/12, oraz kontynuacja wykop 8/05; kulminacja wykop 25/12; południowo-zachodnia część wyspy 23/12 oraz 27/12). Największy zakres przestrzenny miały badania w 2013 roku, kiedy założono kolejnych 11 wykopów: w części południowo-zachodniej, południowej (wykopy 11a/13, 10c/13, 28/13, 30/13), wschodniej i południowo-wschodniej (29/13, 31–34/13) oraz w północnej (35–36/13). W sumie przebadano powierzchnię 6,2 ara.

Badania o charakterze wykopaliskowym prowadzono również pod wodą, w najbliższym sąsiedztwie wyspy. Zrealizowano je w latach 2004–2013 w ramach grodzi 2×2 m ograniczając w razie potrzeby ich powierzchnię. Część wykopów eksplorowano przez dwa sezony badawcze. Prowadzono je bezpośrednio przy linii brzegowej wyspy w ramach pięciu modułów (A–E). Moduł A usytuowany przy północnej części wyspy obejmował sześć wykopów o powierzchni 22 m² (17/w/06–12; 17a/w/12; 18–19/w/06–08; 20/w/06; 20a/w/13). Moduł B był usytuowany przy wschodniej części i obejmował siedem wykopów o łącznej powierzchni 28 m² (wykopy 8–11/w/05; 14–16/w/06). Moduł C, w tej samej części wyspy, obejmował 17 wykopów badawczych o powierzchni 50 m² (wykopy 1/w/04 i 1a/w/04; 3/w/04; 5–7, 12–13/w/05; 27–28/w/07; 29/w/07–08; 35–38/w/08; 39/w/12; 42/w/13). W module D, wyznaczonym w południowej części wyspy o powierzchni 23 m², eksplorowano siedem wykopów (21/w/06; 22/w/06–07; 23–24/06; 30–32/w/07). Moduł E wytyczony w zachodniej partii obejmował dwa wykopy o łącznej powierzchni 8 m² (40/w/12 i 41/w/13). Poza modułami, w strefie misy jeziornej, wytyczono kolejne cztery wykopy: dwa z nich 26/w/07 oraz 33/w/08 na zachód od wyspy, w miejscu odkrycia szkieletu konia (w sumie 32 m²), natomiast wykop 25/w/06 na wschód również w miejscu odkrycia szkieletu konia (6 m²). Czwarty wykop 34/w/08 został założony na północ od wyspy (8 m²). Łącznie rozpoznanych zostało około 1,7 ara powierzchni dna jeziora. Oprócz tego w latach 2004–2013 wokół stanowiska przeprowadzono systematyczną penetrację dna akwenu.

Stratygrafia kulturowa wraz z pozostałościami zabudowy

Układ warstw kulturowych wyspy i jej najbliższego otoczenia rozpoznano punktowo, w ramach zróżnicowanych pod względem wielkości i kształtu wykopów zlokalizowanych na lądzie oraz podwodnych wykopów modułowych wytyczonych w strefie przybrzeżnej wyspy. Obecny układ warstw na wyspie, zwłaszcza w jej partii przypowierzchniowej jest wynikiem procesów erozji wodnej związanych z wysokimi stanami poziomu lustra wody w jeziorze i okresowym zalewaniem partii stokowych wyspy (do lat 60-tych XX wieku).

Najstarszy horyzont użytkowania tego miejsca przez człowieka (faza Ia) związany jest z poziomami drewnianej konstrukcji przekładkowej zadokumentowanej w pierwotnej strefie brzegowej wyspy (ryc. 16.4). W najlepszym stanie zachowały się one w jej zachodniej i południowo-zachodniej części (wykopy 10a/05 – w-wa; 11/05 – w-wa 8a; 18/08 – w-wa 5b; 19/09 – w-wa 6a; 21/12 – w-wa 6a; 27/13 – w-wa; 28/13 – w-wa 6b), gdzie zalegały na biogenicznej warstwie przykrytej żwirem lub bezpośrednio na gliniastym calcu (ryc. 16.4, 16.5). Naprzemiennie ułożone poziomy drewna przewarstwione były laminowanymi piaskami jeziornymi powstałymi zapewne w wyniku okresowego zalewania tych konstrukcji przy wysokim stanie wody. Od strony zewnętrznej miąższość tej struktury uzależniona była od ukształtowania oryginalnej linii brzegowej wyspy, a zwłaszcza nachylenia terenu i miejscami dochodziła do 0,6–0,8 m (8 poziomów konstrukcyjnych w wykopie 18/08). Pnie oraz konary głównie olchy, brzozy i sosny o zróżnicowanej średnicy od kilku do 20 cm zostały ułożone naprzemiennie, prostopadle i równolegle do linii brzegowej jeziora, a cała konstrukcja była dodatkowo

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 214 06.03.2020 07:01:14

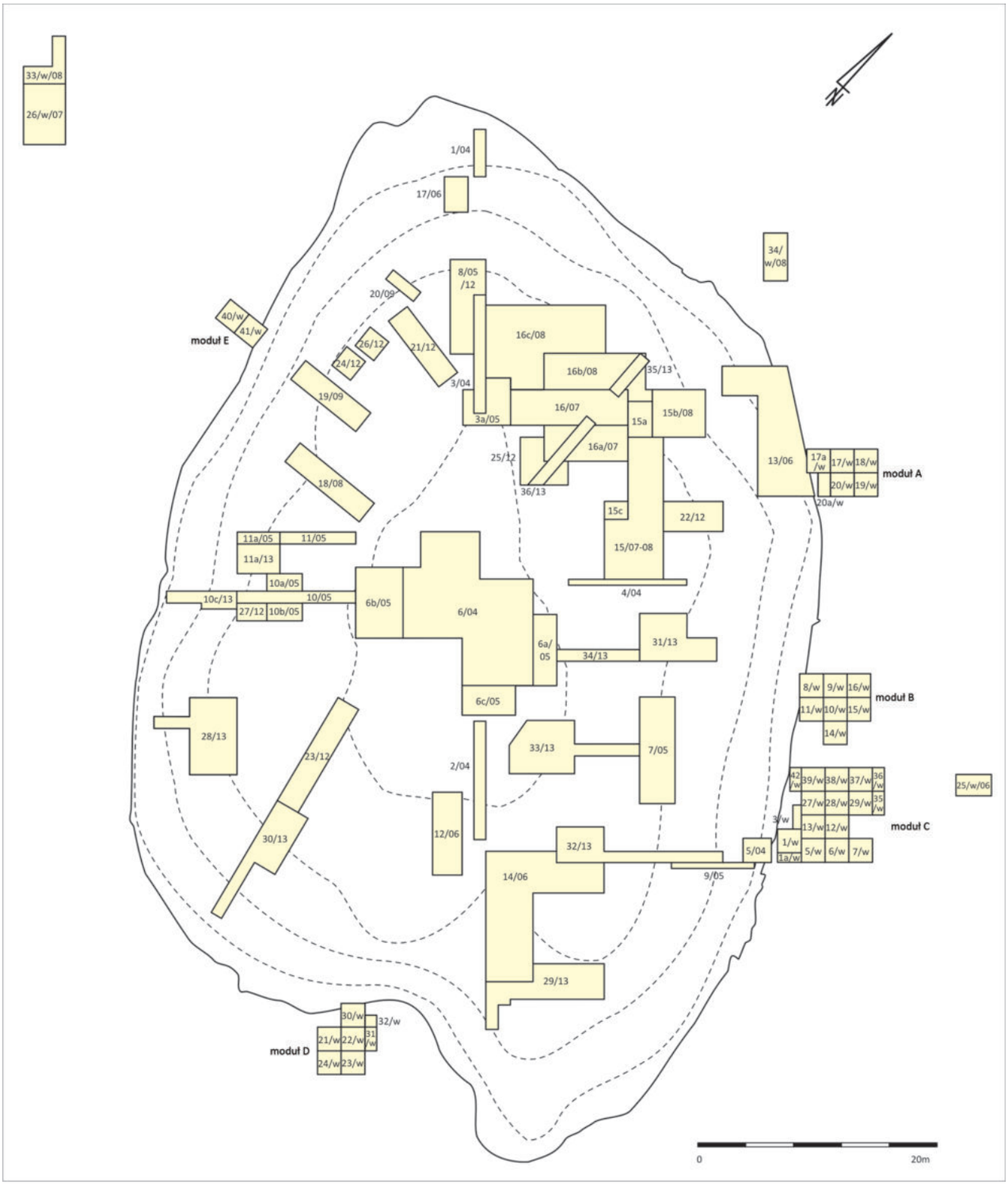

Ryc. 16.3. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Plan warstwicowy wyspy z lokalizacją wykopów z lat 2004–2010, 2012, 2013 (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 1.12)

Fig. 16.3. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. Contour map of the island with 2004–2010, 2012 and 2013 trench locations (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 1.12)

zastabilizowana palikami o średnicy około 10 cm wbitymi w nawarstwienia naturalne. W trzech miejscach natrafiono ponadto na drewniane haki wystające poza zewnętrzne lico pali, które dodatkowo scalały przekładkę z palisadą. Maksymalna szerokość tej konstrukcji nie przekraczała 7 m, natomiast grubość pokładów drewna uwarunkowana była od ukształtowania pierwotnej strefy przybrzeżnej i stopniowo wypłycała się zgodnie z nachyleniem partii stokowej wyspy w kierunku jej centrum. Tego samego rodzaju konstrukcje, ale na mniejszej przestrzeni i silniej przesuszone, zarejestrowano również w północnej (wykopy 8/05 – w-wa 8a; 35/13 – w-wa 5),

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 215 06.03.2020 07:01:15

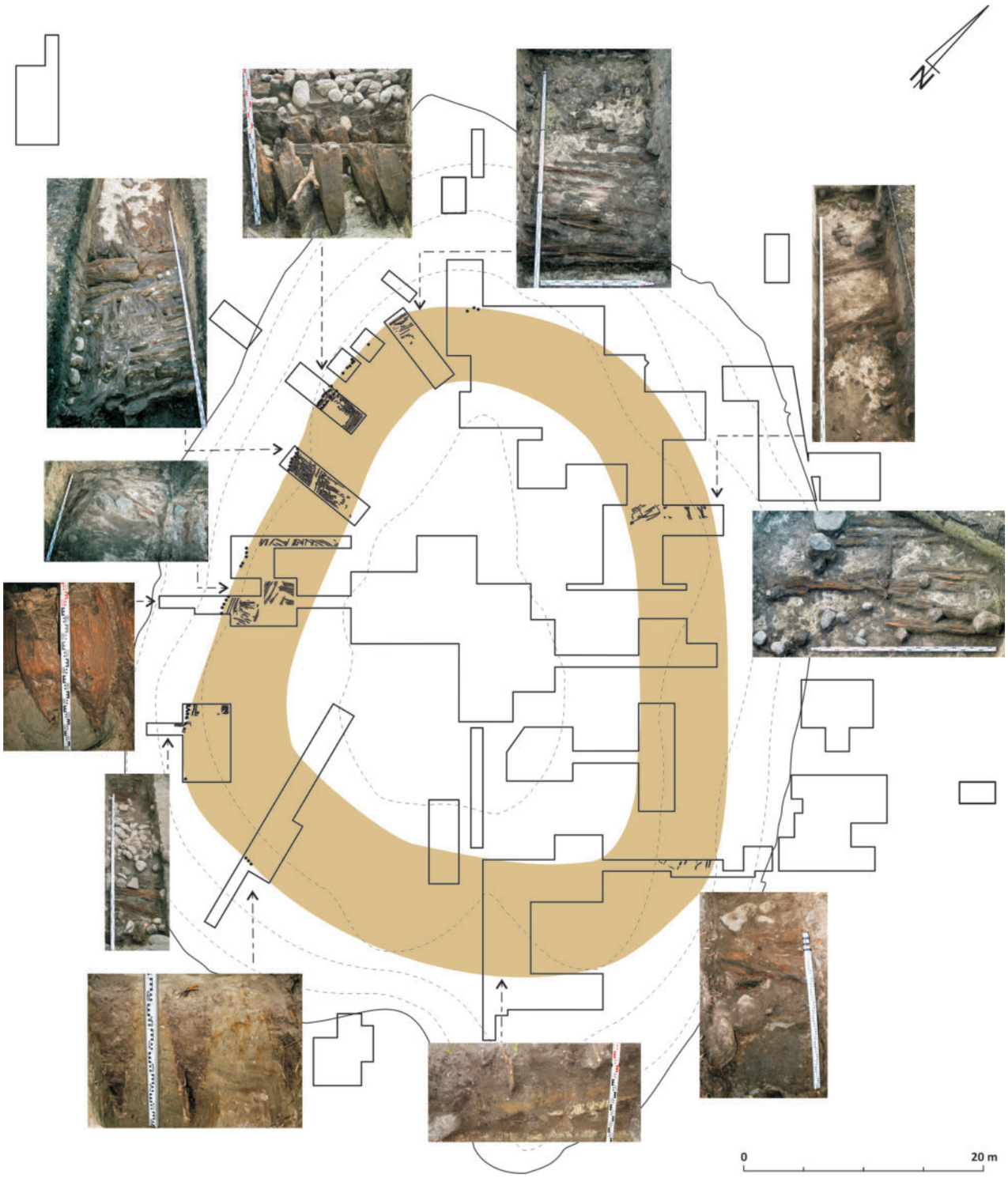

Ryc. 16.4. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Planigrafia konstrukcji drewnianych i palisady z fazy Ia (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 5.1)

Fig. 16.4. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. 2D image of phas. 1a timber structures and palisade (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 5.1)

północno-wschodniej (wykopy 15/07–08 – w-wa 6a; 22/12 – w-wa 7) oraz południowo-wschodniej części wyspy (wykop 32 – w-wa 4a), natomiast pozostałości po nich w postaci mocno rozłożonego i sprasowanego drewna, tworzącego stosunkowo jednolitą warstwę o maksymalnej miąższości dochodzącej do 0,14 m odkryto w wykopach zlokalizowanych we wschodniej (wykop 7/04 – w-wa 4; 31/13 – w-wa 7), południowo-wschodniej (wykop 14/06 – w-wa 2) i w południowej partii wyspy (wykop 23/12 – w-wa 5; 30/13 – w-wa 7). Od tego schematu konstrukcji przekładkowej odbiegały jedynie relikty jednej warstwy drewna zadokumentowanej w wy-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 216 06.03.2020 07:01:15

Ryc. 16.5. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Podwójna linia palisady z fazy Ia zadokumentowana w wykopie 19/09 (fot. R. Kaźmierczak)

Fig. 16.5. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. Double palisade from phase Ia registered in trench 19/09 (photo by R. Kaźmierczak)

kopie 21/12, w tym przypadku pozostałości kłód ułożone były bezpośrednio na calcu, w układzie równoległym do ówczesnej linii brzegowej wyspy. Strop tej konstrukcji przykrytej piaskami jeziornymi występuje obecnie na wysokości około 114,65 m n.p.m., wartości zbliżonej zapewne do jej pierwotnego poziomu użytkowego.

Z tą samą fazą użytkowania omawianego miejsca związane są relikty przybrzeżnej palisady powiązanej z pozostałościami drewnianych rusztów. Zarejestrowano ją w formie dębowych pali wbitych w biogeniczną warstwę oraz gytię jeziorną (wykopy 10c/13; 11a/05, 18/08; 19/09; 24/12; 26/12; 28/13) lub w postaci negatywów (wykopy 8/05; 30/13; 35/13) (ryc. 16.5, 16.6). Na podstawie ich układu oraz linii przebiegu palisady określić można pierwotny kształt oraz wielkość wyspy, która w stosunku do obecnego stanu, zajmowała powierzchnię mniejszą o około 30%. Na podstawie analizy układu stratygraficznego stwierdzono, że pale nabito wzdłuż pierwotnej linii brzegowej wyspy w okresie kiedy poziom lustra wody, kształtował się w granicach 114,20–114,30 m n.p.m. Palisadę wykonano z przepołowionych, dartych pni drzew dębowych. Pale o średnicy od 0,25 do 0,35 m zostały wbite bezpośrednio jeden przy drugim, przechodząc przez kolejne poziomy natural-

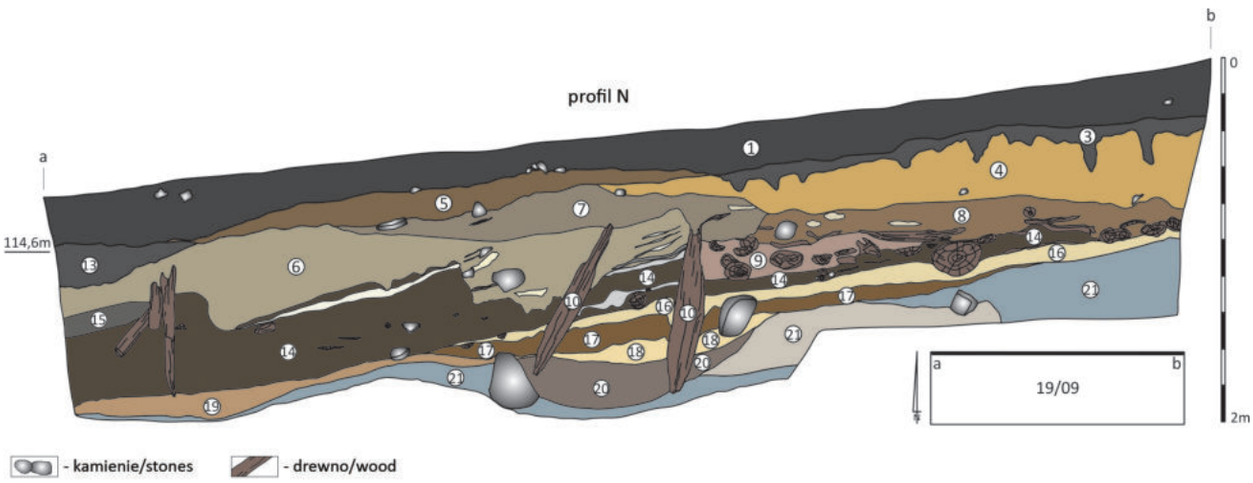

Ryc. 16.6. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Profil N w wykopie 19/09. Legenda: 1 – humus (w-wa 1, 1a); 3 – szary piasek (w-wa 1b); 4 – żółto-szary piasek gliniasty (w-wa 2); 5 – ciemnoszaro-czarny piasek luźny z węglami drzewnymi i polepą (w-wa 3); 6 – szaro-żółty piasek luźny z organiką (w-wa 4); 7 – żółty piasek z piaskiem gliniastym (w-wa 5); 8 – ciemnobrunatno-czarna warstwa organiczna (w-wa 6); 9 – brązowy piasek jeziorny ze ścinkami drewna (w-wa 6a); 10 – drewniana palisada (w-wa 6b); 13 – jasnoszaro-żółty piasek luźny z organiką (w-wa 8); 14 – organika z fragmentami drewna (w-wa 9); 15 – jasnoszary piasek jeziorny z laminami żwiru (w-wa 10); 16 – żółto-szary piasek jeziorny ze żwirem (w-wa 11); 17 – organika (w-wa 12); 18 – żółty piasek jeziorny z laminami żwiru (w-wa 13); 19 – organika z laminami piasku jeziornego (w-wa 14); 20 – stalowo-szary piasek jeziorny ze żwirem (w-wa 15); 21 – stalowo-szara gytia; 22 – ciemnożółta glina naturalna (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 4.8)

Fig. 16.6. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. Northern profile in trench 19/09. Legend: 1 – humus (layers 1, 1a); 3 – grey sand (layer 1b); 4 – yellow grey loamy sand (layer 2); 5 – dark greyish black sand with charcoals and threshing floor (layer 3); 6 – yellow grey sand with organic matter (layer 4); 7 – yellow sand with loamy sand (layer 5); 8 – dark brownish black organic layer (layer 6); 9 – brown limnic sand with wood chips (layer 6a); 10 – wooden palisade (layer 6b); 13 – yellow light grey sand with organic matter (layer 8); 14 – organic matter with wood fragments (layer 9); 15 – light grey limnic sand with gravel laminae (layer 10); 16 – yellow grey limnic sand with gravel (layer 11); 17 – organic matter (layer 12); 18 – yellow limnic sand with gravel laminae (layer 13); 19 – organic matter with limnic sand laminae (layer 14); 20 – steely grey limnic sand with gravel (layer 15); 21 – steely grey gyttja; 22 – dark yellow natural clay loam (based on Chudziak and Kaźmierczak 2014, fig. 4.8)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 217 06.03.2020 07:01:16

nych nawarstwień o organicznej i piaszczystej strukturze (m.in. w-wa 11–15 – wykop 19/09), a ich zaostrzone końce, w zależności od ukształtowania pierwotnej linii brzegowej, wchodziły do 0,35 m w głąb ilastego calca (wykop 10c/13; 18/08; 19/09; 30/13). Zdecydowanie najlepiej zachowały się one w zachodniej części wyspy w obrębie wykopów 10c/13, 18/08 i 19/09, gdzie ich długość dochodzi do 1,1 m, natomiast po północnej i południowej stronie pale zadokumentowano jedynie w postaci dobrze czytelnych negatywów (wykopy 8/05–12/05; 35/13; 30/13). Pierwotna wysokość palisady jest jednak trudna do określenia, na podstawie układu warstw zalewowych, odcinających się na linii jej przebiegu (wykopy 10c/13; 19/09; 24/12), należy przyjąć, że sięgała ona minimum do wysokości 114,90 m n.p.m. Jej maksymalną wysokość sugeruje natomiast dębowa kłoda usytuowana wzdłuż dawnej linii brzegowej wyspy, którą zamiast palisady odkryto w wykopie 18/12 na odcinku o długości minimum 2 m. Górna krawędź belki ułożonej bezpośrednio na gytii jeziornej znajdowała się na wysokości 115,05 m n.p.m, nie wykluczone, że na poziomie wyznaczającym górę palisady. Uwzględniając tą wartość można więc przyjąć, iż w stosunku do ówczesnego lustra wody jej zwieńczenie przewyższone było o co najmniej 0,7–0,9 m. Nic nie wskazuje na to, że wysokość palisady mogłaby być wyższa. W większości wykopów zlokalizowanych w zachodniej strefie przybrzeżnej wyspy zarejestrowano tylko jeden rząd pali, ale w przypadku wykopu 19/09 stwierdzono dodatkowo ich drugą, zewnętrzną linię oddaloną od pierwszej średnio o około 0,6 m. W podobnej odległości, w wykopie 10c/13, zadokumentowano z kolei negatywy po ewentualnym drugim rzędzie palisady. Niewykluczone więc, że na krótkich odcinkach dawnej linii brzegowej najbardziej narażonych na podmywanie, struktura ta była dodatkowo rozbudowana. Na obecnym etapie badań nie natrafiono na pozostałości palisady we wschodniej strefie przybrzeżnej wyspy.

W oparciu o analizę stratygraficzną nawarstwień kulturowych zalegających w obrębie wcześniejszej strefy przybrzeżnej, bezpośrednio po zewnętrznej stronie palisady, z tym samym etapem można częściowo synchronizować warstwy o substracie biogenicznym związane zapewne z budową i funkcjonowaniem konstrukcji drewnianych, które zostały zadokumentowane w wykopach: 10c/13 – w-wa; 18/08; 19/09 – w-wa 9; 24/13; 26/13 – w-wa 5. Najlepiej te wzajemne relacje stratygraficzne pomiędzy naturalnymi i antropogenicznymi poziomami są czytelne na północnym profilu wykopu 19/09 i 24/12. Podobnie datowanych nawarstwień nie stwierdzono natomiast w centralnej części wyspy, wyniesionej około 2,8 m powyżej obecnego poziomu lustra wody (114,10 m n.p.m.). Na obecnym etapie badań nie odkryto żadnego pala pochodzącego z fazy Ia, usytuowanego po zewnętrznej stronie palisady, wskazującego na istnienie w tym czasie pomostów, nie stwierdzono również żadnych nawarstwień kulturowych występujących w centralnej części badanego stanowiska, które można byłoby powiązać z omawianym etapem użytkowania wyspy.

Młodszą pozycję stratygraficzną zajmuje kilkuwarstwowa konstrukcja kamienna leżąca na drewnianej przekładce lub warstwie sprasowanego drewna, bezpośrednio za wewnętrznym licem palisady (faza Ib) (ryc. 16.7). Zadokumentowano ją w ramach wykopów wytyczonych równolegle do zachodniej, południowo-zachodniej oraz południowej linii brzegowej wyspy w pasie o szerokości od 1 m do 3 m i maksymalnej wysokości dochodzącej do 0,5 m (wykopy 10 – w-wa 7; 11a/05 – w-wa 7a; 19 – w-wa 7a; 24/12 – w-wa 3a; 26/12 – w-wa 3b; 27/12 – w-wa 6; 28/13 – w-wa 3a; 30/13 – w-wa 2a). Składały się na nią całe granitoidy o średnicy dochodzącej do 0,30–0,35 m, w wielu miejscach przewarstwione piaskami jeziornymi. Z tym samym horyzontem należy łączyć poziom żółto-brunatnych glin w formie nasypu, występujący niemal we wszystkich wykopach zlokalizowanych w partii stokowej terenu, bezpośrednio na warstwie drewnianego rusztu (wykopy 3/04 – w-wa 3; 8/05 – w-wa 5; 9/05 – w-wa 2; 10/05; 10a–b/05; 11–11a/05 – w-wa 6, 7; 12/06 – w-wy 2/3, 3, 4; 14/06 – w-wa 1b; 15/07–08 – w-wa 4; 16/07 – w-wa 5; 16a/07 – w-wa 5; 18/08 – w-wy 2, 3, 4; 19/09 – w-wa 2; 21/12 – w-wy 2, 3; 22/12 – w-wy 2a, 4, 5; 23/12 – w-wy 2a, 4; 24/12 – w-wa 3; 26/12 – w-wa 3; 27/12 – w-wa 5; 28/13 – w-wa 3; 30/13 – w-wy 3, 5, 6; 31/13 – w-wy 2, 5; 36/13). W większości z nich ma on stosunkowo jednolity, zbity substrat, natomiast w wykopach 11–11a/05; 12/06; 18/08; 21/12; 22/12; 23/12; 30/13; 31/13 rozdziela się wyraźnie na dwie zróżnicowane pod względem kolorystycznym i strukturalnym warstwy. Ich łączna miąższość dochodzi miejscami do 0,6 m, a szerokość do 7–8 m. W stronę środka wyspy, zgodnie z pierwotnym ukształtowaniem terenu, nawarstwienia te stopniowo się wyklinowują, natomiast w kierunku linii brzegowej przylegają lub częściowo nachodzą na konstrukcję kamienną (m. in. wykopy 11a/05; 18/08; 19/09; 27/12; 28/13; 30/13). Zarówno ta konstrukcja jak i nasyp z gliny wskazują na intencjonalne podniesienie powierzchni wyspy w jej części stokowej, co należy wiązać z zabezpieczeniem tego miejsca przed transgresją jeziora.

Kolejny, młodszy poziom stratygraficzny łączyć można z płaszczem kamiennym o substracie skalnym analogicznym do opisanej powyżej konstrukcji, który został odkryty w północnej (wykop 8/05; 15a/07; 16/07; 16a–c/07–08) oraz południowo-wschodniej i południowej (wykop 14/06; 23/12; 29/13; 30/13; 32/13) partii wyspy (faza Ic). W jej północnej części kamienny płaszcz odsłonięto na powierzchni około 1,2 ara, gdzie tworzył charakterystyczny układ w formie dwóch prostokątów (tzw. pylonów) stanowiących zapewne kamienną podstawę wejścia (bramy ?) prowadzącego od strony półwyspu do środka wyspy (wykop 15a/07; 16/07; 16a/07).

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 218 06.03.2020 07:01:16

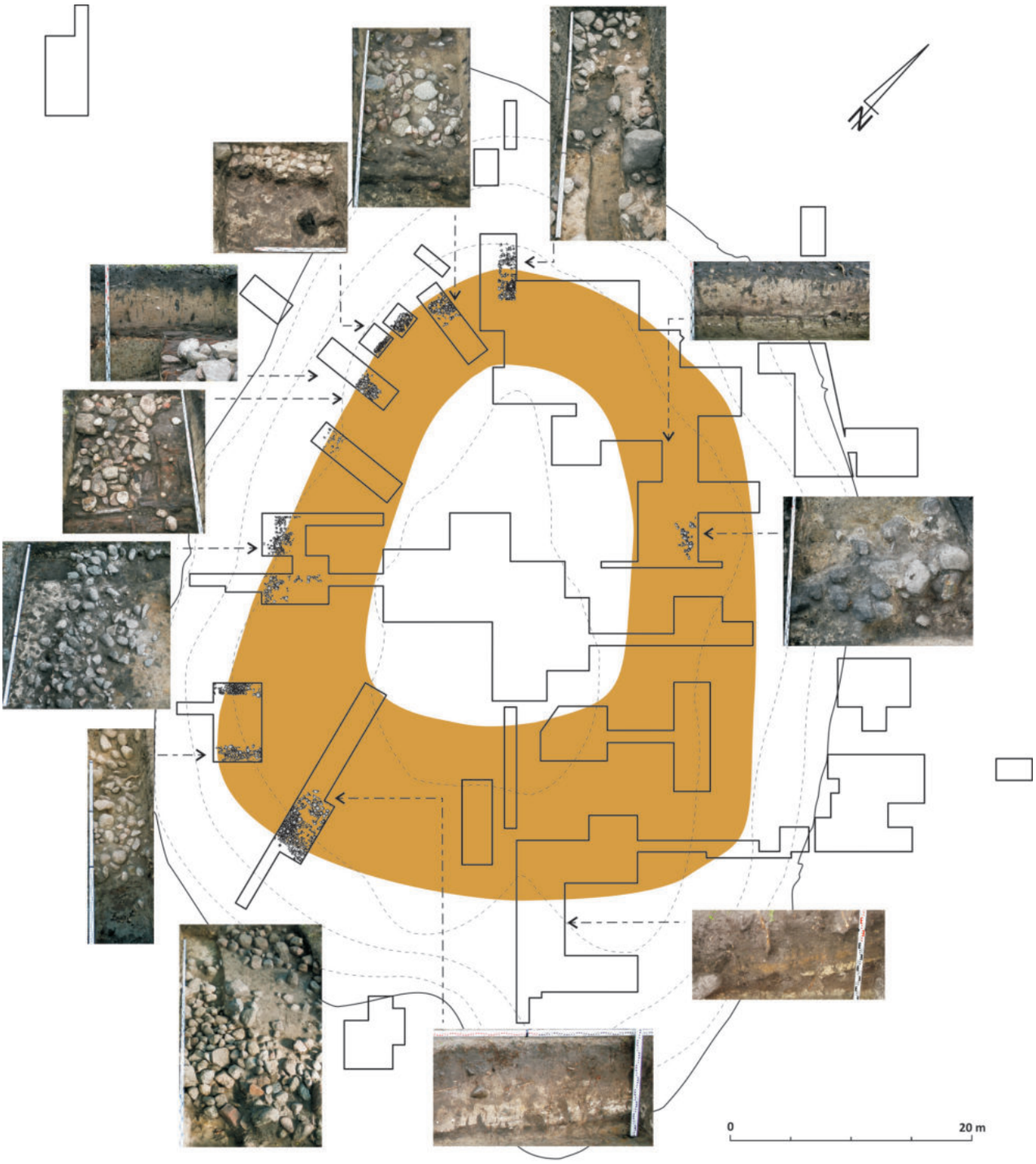

Ryc. 16.7. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Planigrafia konstrukcji kamiennych z fazy Ib (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 5.7)

Fig. 16.7. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. 2D image of phas. 1b stone structures (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 5.7)

Z obu tzw. pylonami związane były pojedyncze rzędy kamieni zalegające w układzie koncentrycznym w stosunku do formy terenu, jednak ze względu na mało czytelne relacje stratygraficzne nie można wykluczyć, że łączą się one także z fazą Ib. Na większej powierzchni, bezpośrednio na drewnianej przekładce i częściowo na nasypie z fazy Ib, zadokumentowano natomiast płaszcz kamienny w południowej oraz południowo-wschodniej części wyspy (wykop 14/06; 23/13; 29/13; 30/13; 32/13). Zbudowany on został z otoczaków granitowych o średnicy dochodzącej do 0,70 m, ale również w tym przypadku zaznacza się wyraźna linia większych głazów usytuowanych koncentrycznie do linii brzegowej wyspy. Z tym samym etapem użytkowania omawianego

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 219 06.03.2020 07:01:16

miejsca łączyć należy nieregularnie prostokątną platformę kamienną o wymiarach 3,5×2 m odkrytą w wykopie 28/13, stanowiącą zapewne rodzaj zejścia w kierunku jeziora oraz nieregularną konstrukcję kamienną o powierzchni 7 m odsłoniętą bezpośrednio na glinianym nasypie w wykopie 31/13.

Podobną pozycję stratygraficzną zajmują warstwy i obiekty zalegające na nasypie z fazy Ib lub będące częściowo w niego wkopane aż do poziomu drewnianej przekładki. Najliczniej są one reprezentowane w ramach wykopów wyznaczonych we wschodniej i południowej partii wyspy i pośrednio świadczą o skali intensywnego użytkowania w fazie Ic tej części wyspy (ryc. 16.8). Z tym etapem można łączyć brunatne i ciemnoszare piaski luźne oraz szare piaski gliniaste, które zostały zadokumentowane w południowym odcinku wykopu 23/12 (w-wy 2 i 3), a w wykopie 7/05 ciemnoszaro-brunatne piaski gliniaste (w-wa 2) i zalegający horyzontalnie poziom ciemnożółtej gliny przemieszanej z marglem (w-wa 3). W ramach wschodniej części wykopu 22/12 wydzielono natomiast nawarstwienia przecinające nasyp gliniany z fazy Ib. Składały się na nie ciemnoszare piaski (w-wa 3) o miąższości do 0,40 m z licznymi granitoidami oraz występująca niżej kilkucentymetrowa warstwa stalowoszarej i pomarańczowej gliny (w-wa 8), którą na tym etapie badań można interpretować jako wyraźny poziom użytkowy, być może w formie klepiska. Jednak najbardziej czytelne nawarstwienia powiązane z fazą Ic zarejestrowano w wykopach zlokalizowanych bliżej środkowej części wyspy (wykopy 2/04; 12/06; 15/08; 15c/08; 31/13; 34/13). W wykopie 2/04 i 12/06 stanowiła je wypłycająca się stopniowo w kierunku wyniesienia ciemnobrunatna warstwa 3, z kolei w południowo-zachodnim narożniku wykopu 15/08, na podobnie datowane poziomy składały się ciemnobrunatne i szare piaski gliniaste (w-wa 3) zalegające nieckowato na powierzchni o wymiarach 3,5×5,0 m. Ich substrat stanowiły luźne, częściowo przepalone kamienie, drobiny węgli drzewnych, spalenizna oraz duża ilość materiału zabytkowego zwłaszcza ceramiki naczyniowej i kości zwierzęcych. W nawarstwieniach tych znajdował się również największy, odkryty jak dotąd na wyspie, głaz narzutowy o wymiarach 1,7×0,90×0,80 m leżący bezpośrednio na silnie rozłożonej konstrukcji przekładkowej pochodzącej z fazy Ia. Warstwę o analogicznej strukturze i takiej samej genezie zadokumentowano również w dwóch połączonych ze sobą sondażach 31/13 i 34/13 (w-wa 3). W tym przypadku jej miąższość wynosiła około 0,35 m, a szerokość dochodziła do 7 m, dodatkowo w jej spągu, przy profilu południowym wykopu 34/13, wyróżniono nieregularny zarys obiektu 21/13 o nieokreślonej funkcji. Inaczej przedstawia się sytuacja w wykopach wytyczonych w zachodniej i północnej części wyspy. Na ten etap można datować jedynie wkopany w gliniany nasyp kilkuwarstwowy obiekt 8/05 o miąższości około 0,40 m, który odsłonięto przy wschodnim profilu sondażu 11/05. W tej partii wyspy brak jest również ewidentnych warstw kulturowych jednoznacznie powiązanych z fazą Ic.

W ramach kolejnej fazy (IIa) wyróżniono nawarstwienia przykryte w większości wykopów brukiem z połupanych kamieni i zalegające bezpośrednio na gliniastym calcu (wykop 2/04; 3/04; 3a/05; 6/04; 6a–c, 3a/05; 25/12), nasypie glinianym z fazy Ib (wykopy 8/05; 10/05; 10a/05; 11/05; 12/06; 15/07–08; 16/07; 16a/07; 18/08; 19/09; 21/12; 22/12; 23/12; 27/12; 36/13), warstwie osadniczej z fazy Ic (wykopy 7/05; 12/06; 15/07–08; 15c/08; 31/13; 34/13) oraz konstrukcjach kamiennych i piaskach jeziornych (wykopy 8/05; 10c/13; 18/08; 19/09; 20/09; 27/12; 28/13; 32/13; 35/13) (ryc. 16.9). Ich struktura o miąższości od 0,05 do 0,15 m miała stosunkowo jednolity charakter i tworzyła ją warstwa piasków luźnych z fragmentami węgli drzewnych o ciemnoszaro-brunatnej lub brunatnoszarej kolorystyce. Z tym samym poziomem stratygraficznym powiązać należy również podbrukowe nawarstwienia (w-wy 3, 6) odsłonięte w wykopie 8/05 o łącznej miąższości około 0,30 m, na które składały się m.in. soczewki wypalonej gliny o ceglastej barwie, przepalone kamienie, spalenizna z węglami drzewnymi oraz materia organiczna w postaci nasion zbóż (C14; 965±30BP). Niewykluczone, że warstwy te związane są z zagospodarowaniem przybrzeżnej części wyspy. Podobną genezę ma także zalegająca w układzie horyzontalnym i na analogicznym poziomie (114,90 m n.p.m.) pomarańczowo-żółta glina z polepą, o maksymalnej grubości 0,10 m, zarejestrowana na północno-zachodnim profilu wykopu 11a/05 (ob. 1/05 – w-wa 1) oraz występująca strefowo w zachodniej części wykopu 31/13 żółto-szara glina z węglami drzewnymi (w-wa 4). Na fazę IIa należy ponadto datować dziesięć obiektów wkopanych w gliniany nasyp lub warstwę kulturową z fazy Ic, odkrytych w partii stokowej wyspy (wykop 2/04 – ob. 1/04; wykop 10/05; 10a/05; 10b/05 – ob. 4/05; wykop 22/12 – ob. 15/12; wykop 36/13 – ob. 19/13; wykop 34/13 – ob. 20/13), jak również obiekty występujące na kulminacji stanowiska, które były bezpośrednio zagłębione w gliniastym calcu (wykop 3/04; 3a/05; 16/07 – ob. 5/05; wykop 6/04 – ob. 6/05; wykop 6/04; 6c/05 – ob. 7/05; wykop 6c/05 – ob. 9/05; wykop 3/04; 3a/05 – ob. 10/05). W wielu przypadkach obiekty te zostały uchwycone jedynie częściowo, a ich przekroje pionowe zadokumentowane na profilach poszczególnych wykopów. Niektóre z jam, w postaci płytkich nieckowatych zagłębień o maksymalnej miąższości nie przekraczającej 0,37 m, cechowały się stosunkowo jednorodnym wypełniskiem w postaci warstwy ciemnobrunatnych piasków gliniastych (ob. 5/05; 6/05; 20/13) lub substratem złożonym z przepalonych kamieni i pomarańczowej, wypalonej gliny przemieszanej z ciemnobrunatną próchnicą (ob. 1/04; 19/13). Pozostałe obiekty, wannowate lub nieckowate w przekroju, charakteryzo-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 220 06.03.2020 07:01:16

Ryc. 16.8. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Planigrafia konstrukcji kamiennych wraz z zasięgiem warstw kulturowych z fazy Ic (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 5.8)

Fig. 16.8. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. 2D image of phas. 1c stone structures with stratigraphic range (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 5.8)

wały się bardziej rozbudowanym układem stratygraficznym i miąższością od 0,50 do 0,70 m (ob. 4/05; 7/05; 9/05; 10/05; 15/12). Wśród nich wyróżniał się nieregularny w rzucie obiekt 7/05 o maksymalnej długości 3,9 m, szerokości 2 m i głębokości 0,6 m zarejestrowany w obrębie kulminacji wyspy na południowy wschód od ławy fundamentowej centralnego budynku. W jego stropie czytelne były dwa skupiska wyprażonej gliny, zalegające bezpośrednio na warstwie ciemnobrunatno-szarych piasków gliniastych z dużą ilością węgli drzew-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 221 06.03.2020 07:01:17

Ryc. 16.9. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Planigrafia obiektów kulturowych z fazy IIa i konstrukcji drewnianych z fazy II (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 5.9)

Fig. 16.9. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. 2D image of phase IIa features and phase II timber structures (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 5.9)

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 222 06.03.2020 07:01:18

nych, polepy, przepalonych ziaren zbóż oraz kości zwierzęcych i całkowicie obtaczanej ceramiki naczyniowej.

Z najmłodszą fazą IIb integralnie związana jest warstwa próchniczna, silnie humusowana występująca na całej powierzchni wyspy (w-wa 1) oraz zalegający w jej spągu bruk wykonany z kamienia łupanego o średnicy od kilku do kilkunastu centymetrów przykrywający pierwotnie większość stanowiska (w-wa 1a) (ryc. 16.10). Jego nierówną powierzchnię, w formie mniej lub bardziej zwartej, zadokumentowano niemal we wszystkich wykopach, poza strefą nadbrzeżną, którą pokrywały piaski jeziorne związane z okresowym zalewaniem powierzchni wyspy. Tego rodzaju nawierzchni brakowało także miejscami w obrębie wykopów 14/06; 16/07; 16a/07; 28/13; 29/13; 31/13; 30/13; 32/13, gdzie na poziomie warstwy próchnicznej zalegał płaszcz kamienny złożony z większych granitoidów związanych z fazą Ic oraz na kulminacji wyspy w wykopie 6/04 i w zachodnim odcinku wykopu 33/13. W przypadku wykopu 6/04, w centralnej części stanowiska, odsłonięto kamienną ławę fundamentową na planie prostokąta stanowiącą zapewne pozostałości prostokątnego budynku, o wymiarach 4,0×4,3 m, usytuowanego centralnie w obrębie największej ekspozycji wyspy. Wejście do niego o szerokości 0,9 m usytuowane było zapewne od strony północno-wschodniej, na co wskazuje położenie dwóch flankujących je kamieni o średnicy około 0,30 m z zachowanym w jednym przypadku biegunem pod ewentualne odrzwia. Uwzględniając szerokość kamiennej ławy fundamentowej można przyjąć, że wnętrze budynku miało rzut kwadratu o długości boku minimum 3 m. W jego obrębie, we wschodnim narożniku, odkryto ponadto gliniany negatyw sześciokątnego słupa o głębokości 0,20 m. Niewykluczone, że kolejne, niewielkie pomieszczenie mogło przylegać do ściany południowej. W prostokącie o wymiarach 3,2×1,2 m nie zadokumentowano żadnych kamieni, a jego południowo-wschodni narożnik prawdopodobnie wyznaczał duży kamień o średnicy 0,40 m. Budynek datowany jest na fazę IIb, nie jest wykluczone jednak, że moment jego powstania przypada już na wcześniejszy okres użytkowania wyspy (faza IIa).

Oddzielne zagadnienie stanowi konstrukcja ścian omawianego obiektu. W ramach dwóch podwodnych modułów B i C, na złożu wtórnym i w wierzchniej warstwie osadów antropogenicznych, bezpośrednio pod warstwą kamieni, natrafiono na bezwładnie zalegające elementy konstrukcyjne. Nie ma pewności czy można je wiązać z budynkiem centralnym, jednak ze względu na brak, jak dotąd, innych śladów zabudowy z omawianej fazy hipotezę tą należy brać pod uwagę. Stanowiły je niemal identyczne, zachowane w całości lub fragmentarycznie belki o przekroju nieregularnie owalnym o średnicy około 0,14–0,16 m i długości od 1,30 do 1,50 m. Charakteryzowały się one ukośnym zaciosem, o głębokości około 0,06–0,08 m znajdującym się w odległości 0,15–0,20 m od jej końca, typowym dla połączeń na zrąb. Na ich drugim końcu było natomiast prostopadłe wycięcie o głębokości 0,08–0,09 m i szerokości 0,04–0,05 m wzorcowe dla łączeń na tzw. pióro i charakterystyczne dla techniki sumikowo-łątkowej. Uwzględniając wymiary tych elementów można przypuszczać, że na szerokość ściany budynku mogły się składać dwie belki zespolone łątką a w narożnikach połączone zrębem. Ograniczony zakres przestrzenny wykopów, uwarunkowany zwłaszcza lokalnym drzewostanem, nie pozwolił, jak dotąd, na eksplorację nawarstwień w strefie brzegowej północno-wschodniej części wyspy w sposób naturalny predestynowanej do lokalizacji budynków. W wykopie 7/06 uchwycono natomiast rząd kamieni stanowiących zapewne cokół naziemnego budynku zbliżonego konstrukcyjnie do budowli usytuowanej centralnie. Podwaliną budynku może również być kamienna struktura z centralnie umieszczonym przegłębieniem odsłonięta w wykopie 33/13.

Na osobne omówienie zasługują nawarstwienia kulturowe odkryte w obrębie wykopów lądowych w bezpośrednim sąsiedztwie obecnej linii brzegowej (wykopy 1/04; 5/04; 13/06) lub w ramach wykopów obejmujących swoim zasięgiem pierwotną strefę litoralną, ale już za linią bruku z fazy IIb (wykopy 9/05; 10/05; 10c/13; 17/06; 28/13; 30/13). Ze względu na charakter sedymentacji osadów, na którą zasadniczy wpływ miały stany wody w jeziorze oraz zagospodarowanie strefy przybrzeżnej dawnej misy akwenu, nawarstwienia zalegające bezpośrednio nad piaskami zalewowymi z fazy Ic można łączyć jedynie ogólnie z fazą II. Na ten okres datowane są warstwy żółtych piasków luźnych przemieszanych z brunatną próchnicą i żwirem (wykop 1/04 – w-wy 2, 3; 17/06 – w-wa 2; 30/13 – w-wa 8) oraz warstwy z dużą ilością materii organicznej (wykop 5/ 04 – w-wy 2, 4; 9/05 – w-wy 5, 7; 10c/13 – w-wa 4; 13/06 – w-wy 1, 2; 28/13 – w-wa 5), które mają swoje odpowiedniki także w modułach podwodnych. Na szczególną uwagę zasługują zadokumentowane w wykopie 13/06 relikty konstrukcji drewnianych w tym pali oraz dranic stanowiących pozostałości nabrzeży z fazy II.

Stratygrafia osadów dennych jeziora, występujących w strefie litoralnej wyspy, została najlepiej rozpoznana wzdłuż jej wschodniej linii brzegowej, gdzie eksploracja obejmowała trzy moduły badawcze o łącznej powierzchni ponad 1 ara (moduł A – wykopy 17/w/06–12; 17a/w/12–13; 18/w/06; 19/w/06; 20/w/06–13; 20a/w/13; moduł B – wykopy 8/w/05; 9/w/05; 10/w/05; 11/w/05; 14/w/06; 15/w/06; 16/w/06; moduł C – wykopy 1a/w/04; 1/w/04; 5/w/05; 6/w/05; 7/w/05; 12/w/05; 13/w/05; 27/w/07; 28/w/07; 29/w/07–08; 35/w/08; 36/w/08; 37/w/08; 38/w/08; 39/w/12; 42/w/13) (ryc. 16.11). Głębokość wody w jeziorze, w miejscu ich usytuowania, wynosiła od 0 na styku z brzegiem do 2,7 m w punktach najbardziej oddalonych od krawędzi wyspy (około 6–8 m) przy pozio-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 223 06.03.2020 07:01:18

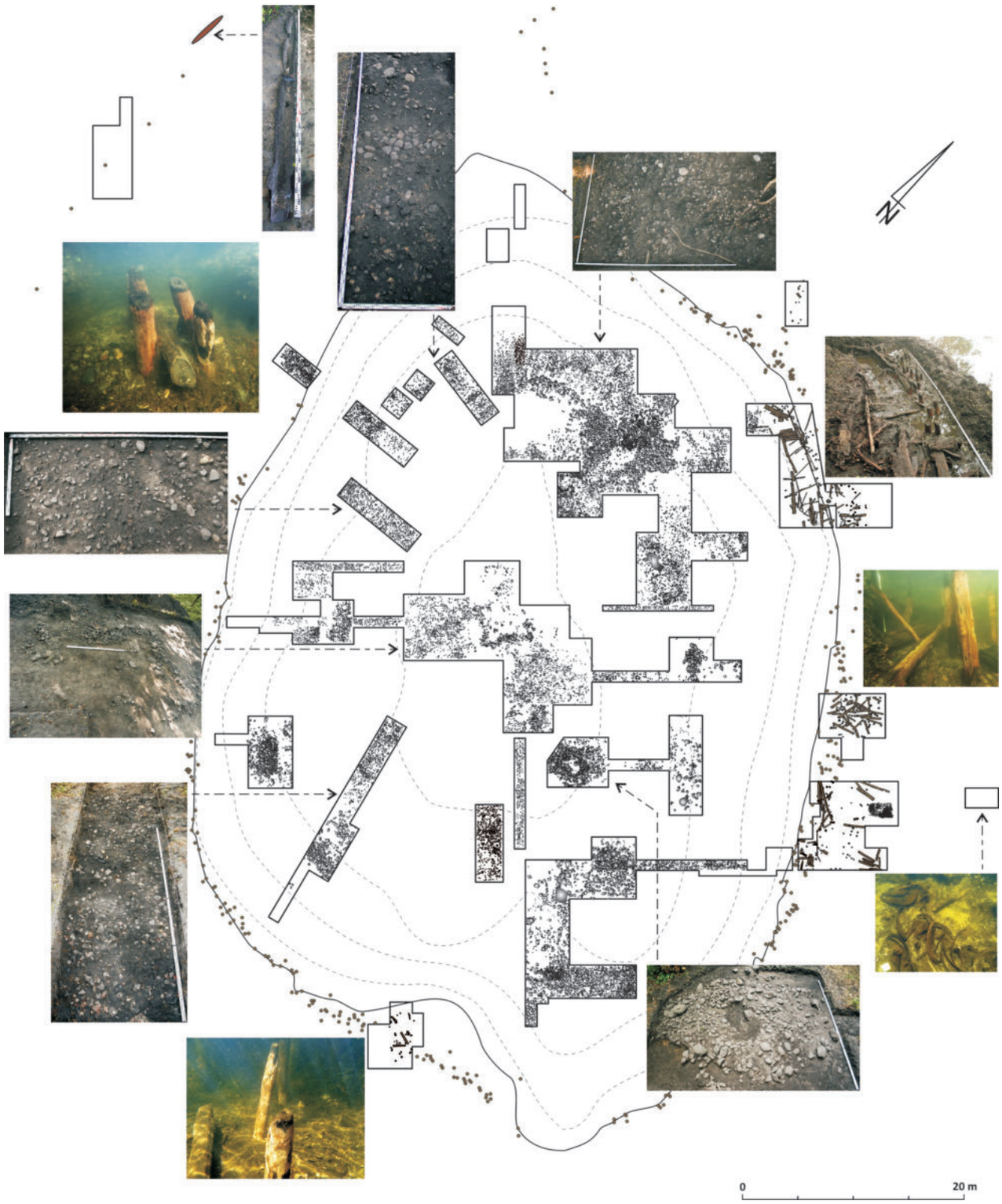

Ryc. 16.10. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Planigrafia konstrukcji drewnianych z fazy II i kamiennych bruków z fazy IIb (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 5.10)

Fig. 16.10. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. 2D image of phase II timber structures and phase IIb pavements (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 5.10)

mie lustra wody 114,10 m n.p.m. W obrębie wszystkich trzech modułów, stwierdzono występowanie licznych reliktów konstrukcji drewnianych związanych z nabrzeżami i dookolnymi pomostami oraz złożony, ale jednocześnie podobny układ warstw kulturowych, których miąższość wahała się od 0,8 m do około 1,5 m. Wierzchnią warstwę tworzyły połupane lub całe kamienie o średnicy od kilku do 0,35 m (w-wa 1). Jej grubość wynosiła średnio

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 224 06.03.2020 07:01:18

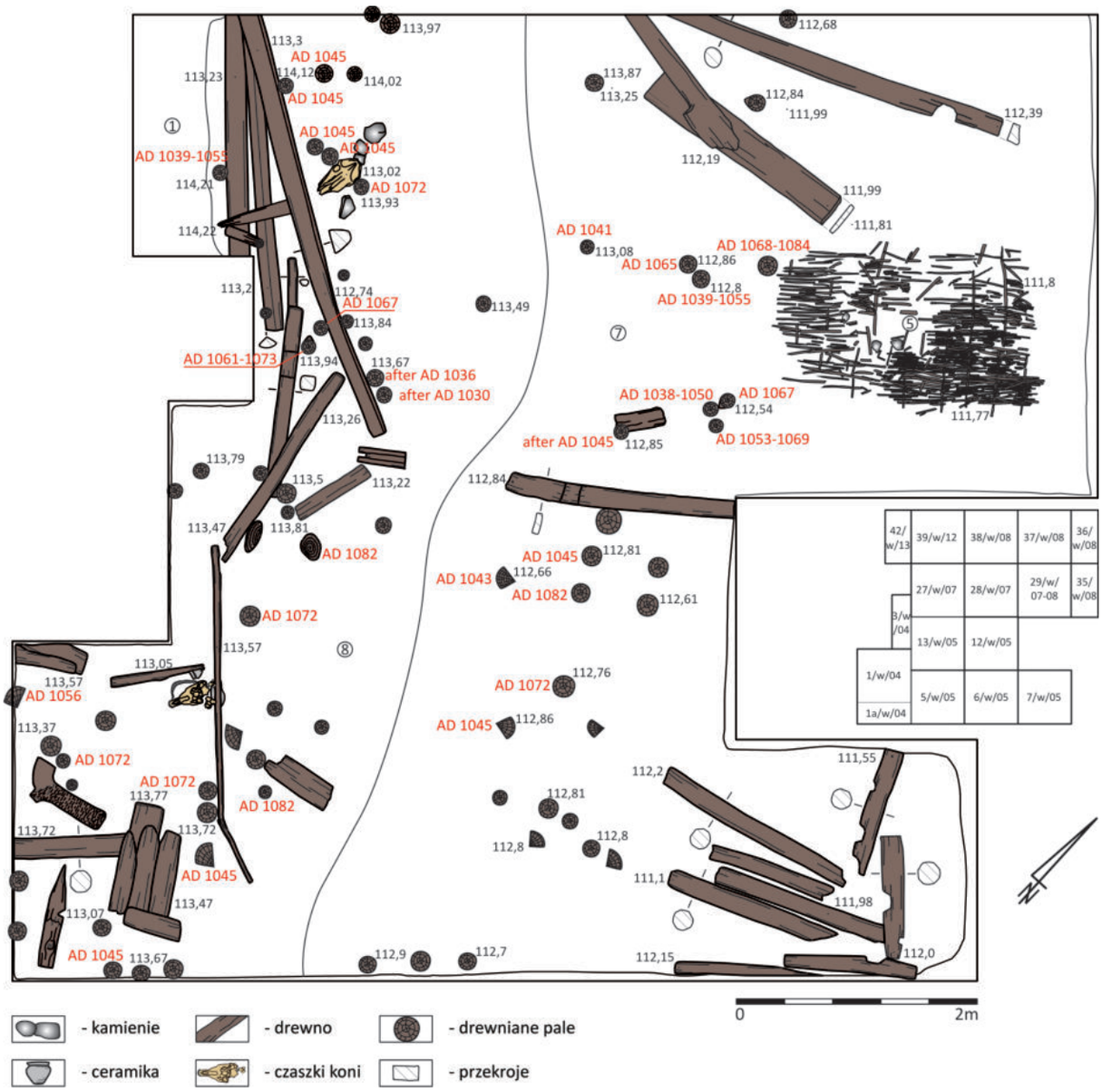

Ryc. 16.11. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Konstrukcje drewniane zadokumentowane w module podwodnym C przy wschodniej linii brzegowej wyspy. Legenda: 1 – piasek jeziorny (w-wa 1); 5 – plecionka (w-wa 3b); 7 – organika z drewnem i kamieniami (w-wa 5); 8 – organika z drewnem, kamieniami i piaskiem jeziornym (w-wa 6) (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 2.5)

Fig. 16.11. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. Timber structures registered in underwater module C off the island's eastern shoreline. Legend: 1 – limnic sand (layer 1); 5 – timber grid (layer 3b); 7 – organic matter with wood and stones (layer 5); 8 – organic matter with wood, stones and limnic sand (layer 6) (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 2.5)

około 0,20–0,30 m i stopniowo zwężała się w kierunku misy jeziornej, aż do całkowitego zaniku. Bezpośrednio pod nią zalegały piaski jeziorne z dużą ilością muszli (w-wa 2), które w stronę niecki akwenu zwiększały swoją objętość z kilku aż do 0,35 m. Poniżej występowały dwie warstwy organiczne z bardzo licznymi ścinkami drewna, gałęziami, materiałem ceramicznym oraz kostnym (w-wa 3, 5) rozwarstwione częściowo cienką warstwą jasnych piasków jeziornych (moduł B, C) lub szarożółtymi iłami i glinami (moduł A) (w-wa 4). Całkowita miąższość tych trzech warstw, przy linii brzegowej wyspy, wynosiła 0,9–1,1 m, a w strefie misy jeziornej nie przekraczała 0,5 m. Antropogeniczne pochodzenie organicznych nawarstwień, które mają również swoją kontynuację w ramach wykopów lądowych (wykopy 5/04 – w-wy 2, 4; 9/05 – w-wy 5, 7; 13/06 – w-wy 1, 2) łączyć należy z pracami ciesielskimi związanymi z budową nabrzeży i pomostów w fazie $II_{1–5}$. W przypadku modułu B oraz C, bezpośrednio nad warstwami naturalnymi w postaci piasków jeziornych z otoczakami oraz gytią, wyróżniono jeszcze jeden organiczny poziom (w-wa 6) wyklinowujący się w stronę misy zbiornika. Jego ge-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 225 06.03.2020 07:01:19

nezę prawdopodobnie należy jednak łączyć z palisadą i rusztami, a więc z fazą Ia.

Podobny układ nawarstwień zarejestrowano po południowo-wschodniej stronie wyspy, w obrębie niewielkiej zatoki (moduł D – wykopy 22w/08–08; 23w/06; 30w/07–08; 31w/08; 32w/08). Ich stropu nie stanowił jednak zbity poziom połupanych lub naturalnych kamieni, lecz kilkucentymetrowa warstwa piasku jeziornego przemieszanego z mułem i pojedynczymi kamieniami o średnicy nie przekraczającej 0,20 m (w-wa 1). Poniżej, tak jak w przypadku poprzednich trzech modułów, wyróżniono dwie warstwy o substracie organicznym (w-wy 2 i 4), o łącznej miąższości nie przekraczającej 0,7 m, rozdzielone soczewkami jasnożółtego piasku jeziornego i żwiru (w-wa 3). Nawarstwienia o charakterze naturalnym w postaci stalowoszarej gytii, przy profilu północnym, zalegały około 0,75 m poniżej poziomu lustra wody, a w części południowej na głębokości 1,7 m. W ramach odsłoniętej powierzchni zadokumentowano również *in situ* oraz na złożu wtórnym pionowe i poziome elementy konstrukcyjne nabrzeża wyspy.

W ostatnim module (moduł E – wykopy 40w/12, 41w/13), zlokalizowanym przy zachodniej linii brzegowej wyspy, na osi lądowego wykopu 19/09, stratygrafia nawarstwień podwodnych charakteryzowała się jeszcze prostszym układem. Pod zbitą warstwą połupanych lub całych kamieni o średnicy do 0,35 m (w-wa 1) zalegał poziom muszli (w-wa 2) o maksymalnej miąższości 0,10 m, a poniżej tylko jedna warstwa o organicznym substracie (w-wa 3). Przy profilu wschodnim jej grubości nie przekraczała 0,9 m, a następnie stopniowo zmniejszała się w kierunku misy jeziora. Poza strukturami palowymi, w jej obrębie, występowały również liczne, przepalone fragmenty konstrukcji drewnianych z nadwodnych elementów nabrzeża. Zalegające poniżej piaski jeziorne przemieszane z rozłożonymi szczątkami roślin i korzeniami trzcin mają raczej charakter naturalny (w-wa 4). W tym przypadku poziom gytii, we wschodniej części modułu, stwierdzono 1 m poniżej poziomu lustra wody, a od strony misy jeziora na głębokości 1,4 m.

Poza zasadniczymi modułami badawczymi eksplorację podwodną prowadzono także po północnej stronie wyspy (wykop 34w/08), w miejscu gdzie relikty dębowych pali były najbardziej oddalone od obecnej linii brzegowej. W celu zadokumentowania ich układu prace wykopaliskowe prowadzono w obrębie dwóch warstw kulturowych złożonych z piasków jeziornych, muszli, korzeni trzcin oraz szczątków organicznych (w-wy 1, 2), ale tylko do głębokości 0,4 m.

Trzy wykopy podwodne założono również w miejscu odkrycia dwóch szkieletów koni, po zachodniej stronie wyspy na głębokości 7,5 m (26w/07; 33w/08) oraz wschodniej na głębokości 3,2 m (wykop 25w/06), eksplorując w nich jedynie 0,20–0,30 m osady w postaci mułku, piasku oraz muszli przykrywające oba depozyty i pozostałości znajdujących się w ich pobliżu pali.

Niemal wzdłuż całej linii brzegowej wyspy zarejestrowano 345 dębowych pali występujących w zależności od miejsca z różną częstotliwością. Większość z nich, stosunkowo dobrze zachowanych, tkwiło w układzie rzędowym w dnie płytkiej strefy litoralnej jeziora wystając do wysokości około 0,30–0,40 m ponad poziom lustra wody (16.2). Najdalej od brzegu oddalone były po stronie południowej wyspy (około 7–8 m), gdzie znajduje się obecnie niewielka zatoczka. Część natomiast, nawiązująca do tego samego układu, zalegała w obrębie osadów biogenicznych w strefie brzegowej wyspy, ulegając tam największej destrukcji. Jedynie od północno-zachodniej strony wyspy, na odcinku około 30 m pale nie wystawały ponad poziom terenu i dno jeziora, co związane było z procesami degradacji wyspy i przykryciem konstrukcji drewnianych głównie osadami aluwialnymi.

Omawiane konstrukcje najlepiej rozpoznano po wschodniej stronie wyspy, gdzie założono wykopy obejmujące powierzchnię kolejno 22 m² (moduł A), 28 m² (moduł B) i 56 m² (moduł C). W obrębie największego nich – modułu C zarejestrowano 78 dębowych pali występujących wzdłuż dwóch pasów równolegle do linii brzegowej wyspy na szerokości około 5 m (ryc. 16.11). Średnica większości pali wynosiła 0,08–0,18 m i wykonane były z całych pni lub ich przedartych części. Pas pierwszy, usytuowany przy samym brzegu wyspy ma szerokość około 2 m, a w jego obrębie było 49 pali, z czego pojedyncze tkwiły już w strefie lądowej. W pasie drugim, oddalonym od pierwszego około 1,5–1,7 m, znajdowało się kolejnych 29 pali układających się rzędowo na szerokości około 1,5 m. Zasadniczo były one wbite głębiej, głównie w warstwę materii organicznej (warstwy 3–5), a ich czubki zalegały około 1,5–1,7 m poniżej współczesnego poziomu wody. Pomiędzy palami odkryto liczne fragmenty drewnianych dranic i belek, koncentrujących się głównie bliżej wyspy, w obrębie pasa pierwszego. Część z nich występowała *in situ* tworząc rodzaj burty. W najlepszym stanie zachowała się ona w południowej części omawianego modułu, gdzie pod 0,1 m warstwą kamieni i półpłynnego mułu, w układzie równoległym do współczesnej linii brzegowej, odsłonięto trzy leżące bezpośrednio na sobie dranice ustawione na sztorc o łącznej wysokości 0,75 m. Górna deska o długości 4,3 m posiadała na jednej krawędzi dwa symetrycznie rozmieszczone wcięcia pełniące rolę oparcia dla innych prostopadłych elementów konstrukcyjnych nabrzeża. Cała burta dodatkowo zastabilizowana była wbitymi pionowo z obu stron palami. W ramach tego modułu, od wewnętrznej strony burty, odnotowano także rosochato rozwidlony brzozowy konar wbity w nawarstwienia biogeniczne, który pierwotnie mógł również podtrzymywać dodatkowe elementy konstrukcyjne nabrzeża. Z nadwodną konstrukcją pomostów lub ewentualnym

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 226 06.03.2020 07:01:19

zagospodarowaniem pomostów i nabrzeża należy z kolei powiązać matę plecionkową odkrytą we wschodniej części omawianego modułu (wykop 29/w/07), pomiędzy 3 i 5 warstwą kulturową, na głębokości około 2 m poniżej obecnego lustra wody. Wypleciona ona była z patyków o średnicy od 0,01 do 0,03 m i tworzyła zwartą powierzchnię o wymiarach 0,5×1,5 m.

Dwupasowy układ dębowych pali stwierdzono także w obrębie modułów A i B. Najlepiej konstrukcje przybrzeżne zachowały się w obrębie modułu A i w bezpośrednio związanym z nim wykopie 13/06. W tej części wyspy stwierdzono, że na linii pierwszego rzędu pali dębowych występują elementy poziome burty (3 m długości belki) przewiązanej z lądem poprzecznymi belkami o długości około 2 m, tworzącymi rodzaj skrzyń. W zachodniej części wykopu 13/06 znajdowały się również trzy dębowe dranice o szerokości od 0,2 do 0,3 m, poprzecznie leżące do burty deski, które stanowiły ewidentny poziom użytkowy omawianej struktury, ale w efekcie procesów podepozycyjnych zalegające niżej od pierwotnej nawierzchni nabrzeża. W przypadku modułu B zadokumentowano natomiast 42 dębowe pale oraz ponad 30 elementów poziomych usytuowanych nieregularnie, stanowiących pozostałość bliżej nieokreślonych konstrukcji nadwodnych lub naziemnych. Niektóre z nich miały znormalizowaną długość i kształt. W tym przypadku, poza domniemaną linią burty, od środka wyspy, natrafiono również na zalegające w układzie równoległym względem siebie i prostopadłym do brzegu fragmenty sosnowych dranic o szerokości około 0,15 m prawdopodobnie stanowiących pierwotnie nawierzchnię nabrzeża z jednej strony nachodzącą częściowo na burtę, a z drugiej opierającą się na wypiętrzeniu powierzchni wyspy.

Od strony zachodniej, w odległości około 20 m od linii brzegowej wyspy, na głębokości około 8 m i odcinku o długości minimum 50 m, odkryto osiem pali usytuowanych w układzie liniowym równolegle do brzegu, tworzących rodzaj palisady. Bezpośrednio przy nich, na dnie jeziora, zalegał zaostrzony na jednym końcu dębowy pal o długości około 10 m. Pojedyncze pale oddalone znacznie od brzegu zarejestrowano również po wschodniej stronie wyspy. Kolejnym elementem konstrukcyjnym, pochodzącym z omawianej fazy jest drewniany most datowany na lata 60-te XI wieku prowadzący w kierunku półwyspu. Pojedyncze pale świadczą o tym, że zastosowano tu prostą konstrukcję filarową. Całkowita długość mostu wynosiła około 20 m, płycizna występująca na przesmyku pomiędzy wyspą i półwyspem nie wymagała budowy bardziej zaawansowanej technicznie konstrukcji.

Zaplecze osadnicze

Bezpośrednie zaplecze osadnicze wyspy stanowiło grodzisko i osada podgrodowa usytuowane na pobliskim półwyspie (por. nr kat. 15; tam szczegółowe dane na temat tych stanowisk).

Chronologia

Podstawową metodą określenia poszczególnych etapów użytkowania wyspy, a tym samym ich chronologii względnej, była tradycyjna metoda stratygraficzna opierająca się na wynikach analizy układu warstw kulturowych oraz związanych z nimi konstrukcji kamiennych i drewnianych zalegających w różnych relacjach przestrzennych (ryc. 16.12). W wyniku całościowej analizy stratygraficznej stwierdzono, że istnieją podstawy aby wyróżnić pięć etapów użytkowania tego miejsca (faza Ia, faza Ib, faza Ic, faza IIa oraz faza IIb) (Chudziak, Kaźmierczak 2014). Jedną z podstawowych metod ich datowania jest metoda typologiczno-porównawcza, którą zastosowano wobec dużego zespołu ceramiki naczyniowej występującej w obrębie wyspy, zarówno na lądzie, jak i pod wodą (ponad 35 tysięcy fragm. naczyń). Odwołano się w tym przypadku do ustaleń dotyczących garncarstwa Pomorza Zachodniego i północnej Połabszczyzny, zwłaszcza wyników synchronizacji warstw kulturowych na podstawie materiału ceramicznego (Schuldt 1964; Brather 1996; 2000; Łosiński 1972; Cnotliwy, Łosiński 1983; Łosiński, Rogosz 1986; Cnotliwy 1986; Rogosz 1986; Stanisławski 2012). Nawiązując do tych powszechnie akceptowanych systemów klasyfikacyjnych ceramiki wyróżniono dla omawianego materiału źródłowego trzy podstawowe grupy naczyń, charakteryzujące się największą frekwencją: a) naczynia częściowo obtaczane nawiązujące do grupy Menkendorf oraz naczyń rodziny typów D określanych również jako typ Szczecin (18%); b) naczynia całkowicie obtaczane odpowiadające grupie Vipperow i naczyniom rodziny typów G (40%); oraz c) naczynia całkowicie obtaczane, które zestawić należy z grupą Teterow i naczyniami rodziny typów J (32%). Stosunkowo rzadziej (do 0,5%) występowały natomiast naczynia częściowo obtaczane stanowiące odpowiedniki grupy Sukow (naczynia rodziny typów A–B), Feldberg (C), Woldegk (E) i Fresendorf (F) a w przypadku naczyń całkowicie obtaczanych grupy Weisdin (H), Warder (I) i Bobzin (M). Większą frekwencję stwierdzono tylko w przypadku naczyń rodziny typów K (6,2%). Przyjęto, że rozkład liczbowo-procentowy pomiędzy podstawowymi grupami naczyń może być wskazówką pozycji chronologicznej wczesnośredniowiecznych zespołów naczyń z tego obszaru.

Zasady tej nie można było jednak zastosować w przypadku niewielkiego zbioru naczyń pochodzących z fazy Ia, nie reprezentatywnego pod względem ilościowo-procentowym, gdzie znajdowały się naczynia typu Menkendorf (11 szt.) i jeden egzemplarz zaliczony do typu Sukow. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku, spełniających kryterium reprezentatywności, materiałów ceramicz-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 227 06.03.2020 07:01:19

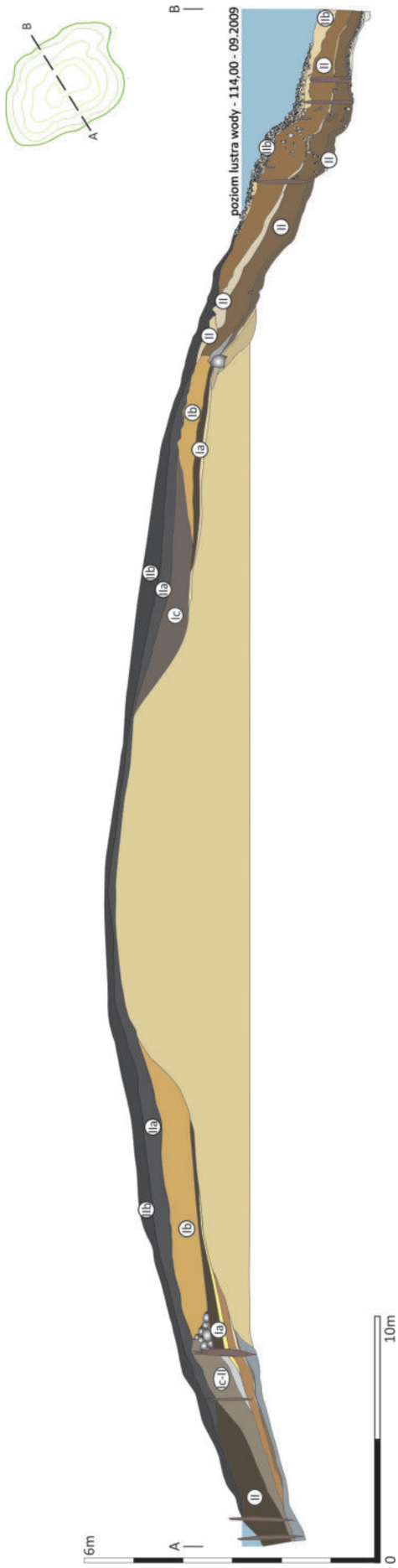

Ryc. 16.12. Żółte, gm. Drawsko Pomorskie, stan. 33. Przekrój przez stanowisko na osi SW–NE z fazami jej użytkowania (wg Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 2.2)

Fig. 16.12. Żółte, Drawsko Pomorskie commune, site 33. Site SW–NE cross-section with phases of its use (based on Chudziak, Kaźmierczak 2014, fig. 2.2)

nych przyporządkowanych fazie Ic, zawierających około 90% fragmentów naczyń charakteryzujących się cechami znamiennymi dla naczyń typu Menkendorf powszechnie funkcjonujących w IX–X wieku. Kolejne, pod względem liczebności, były naczynia typu Feldberg dominujące w 2. połowie VIII i na początku IX wieku, a występujące w znaczącym odsetku jeszcze w 2.–3. ćwierci IX wieku (około 3%), naczynia typu Sukow reprezentujące pod względem typologicznym najstarszą grupę naczyń na obszarze Słowiańszczyzny Północno-zachodniej (2,2%) oraz naczynia typu Woldegk (1,2%) charakterystyczne dla 2. połowy IX i X wieku (Stanisławski 2012, 59). W zespołach z fazy Ic stwierdzono również pojedyncze fragmenty naczyń typu Vipperow (1%) i Weisdin (0,83%) w większym odsetku pojawiających się w Szczecinie w zespołach z 2. połowy X i początku XI wieku. Podobny rozkład procentowy pomiędzy poszczególnymi typami naczyń stwierdzono w przypadku zespołu naczyń z Oldenburga (Starigard Wagryjski), gdzie od końca IX wieku do początku XI wieku naczynia typu Menkendorf stanowiły główny komponent technologiczno-stylistyczny, zwłaszcza na tle niewielkiego odsetka naczyń typu Feldberg i pojedynczo występujących naczyń całkowicie obtaczanych (horyzont 3b–4a; Gabriel, Kempke 1991, ryc. 15). Podobną sytuację odnotowano na Wzgórzu Zamkowym w Szczecinie, gdzie naczynia typu Menkendorf dominowały od IX/X do 1. ćwierci XI wieku (Cnotliwy, Łosiński 1983, ryc. 204). Tak wysoki odsetek tych naczyń pojawia się również na przełomie IX/X i w 1. połowie X wieku w Białogardzie w 7 fazie grodu (Cnotliwy 1982; Łosiński 1996; Brather 1996). Na tej podstawie można przyjąć, że najstarsze etapy użytkowania wyspy, wyróżnione w ramach fazy I, mieszczą się w przedziale czasu obejmującym okres od 4. ćwierci IX do 2. połowy X wieku (lata 80-te). Na 2. połowę tego stulecia wskazuje również obecność w materiałach z fazy Ic naczyń całkowicie obtaczanych typu Vipperow i Weisdin, których frekwencja w tym czasie jest jeszcze bardzo niska.

Inaczej udziały poszczególnych grup naczyń kształtowały się w przypadku zespołów naczyń występujących w warstwach związanych z II fazą użytkowania wyspy, z tym, że obie wyróżnione metodą stratygraficzną podfazy nie wykazują dużego pod tym względem zróżnicowania. W obu podfazach dominują naczynia grupy Vipperow (41%) oraz naczynia grupy Teterow (faza IIa – 35,2%; IIb – 39%) pojawiające się w zbliżonych odsetkach dopiero w 2.–3. ćwierci XI wieku (np. Szczecin – Cnotliwy, Łosiński 1983, ryc. 204; Oldenburg – Gabriel, Kempke 1991, ryc. 15; Stargard – Rogosz 1986, ryc. 7). Mniejszą frekwencję stwierdzono natomiast w przypadku naczyń typu Menkendorf (IIa –16,1%; IIb – 11,2%), występujących jeszcze w znacząco wysokim odsetku w 1. połowie XI wieku (np. Oldenburg, Gabriel, Kempke 1991, ryc. 15; Rogosz 1986, ryc. 7). Ich stosunkowo wysoki udział w zespołach przyporządkowanych do fazy II

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 228 06.03.2020 07:01:20

może być jednak częściowo spowodowany zaleganiem materiałów z fazy Ic na złożu wtórnym. Udziały obu podstawowych grup techno-stylistycznych naczyń i niski odsetek naczyń typu Menkendorf wskazują, że obie podfazy należy datować głównie na 2.–4. ćwierć XI wieku (od lat 40-tych).

Poza ceramiką naczyniową odkryto również ponad 700 zabytków wydzielonych, jednak większość z nich nie posiada walorów chronologizujących. Na szczególne wyróżnienie zasługują natomiast misa żelazna typu śląskiego (II faza; XI wiek), grot typu frankońskiego (IX–X wiek), zespół zabytków drewnianych, głównie łyżek zdobionych w stylu ring-chain (II faza; XI wiek), zawieszka kolista (Ic faza; X wiek), owalna zapinka tarczowata (X–XI wiek) oraz utensylia kupieckie, zwłaszcza zespół żelaznych odważników zarówno kubooktaedrycznych (typ A), jak beczułkowatych (typ B) (II faza; XI wiek). Chronologia zdecydowanej większości ruchomych materiałów źródłowych mieści się w ramach IX/X–XI wieku.

Na wyspie odkryto czternaście monet występujących zarówno w nawarstwieniach lądowych (3 egzemplarze), jak i podwodnych (11 egzemplarzy). Najstarszy z nich to fragment drachmy sasanidzkiej lub arabo-sasanidzkiej z VI–VII wieku określanej jako typ Chosrow (Xusro) (Gobl 1971, tab. XIV, Pl. 15), odkryty w warstwie 4 w wykopie 31/13, związanej z fazą Ic użytkowania wyspy (określenie D. Malarczyk z Instytutu Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie). Na podstawie wyników analizy chronologicznej ceramiki zalegającej w tej warstwie przyjąć należy, że data emisji drachmy jest dużo starsza w stosunku do momentu jej zdeponowania. Niewykluczone, że dostała się ona na Pomorze Zachodnie wraz z najstarszą falą napływu monety arabskiej, czyli około schyłku VIII i 1. ćwierci IX wieku. Należy ją wiązać z grupą synchronizowanych z nią znalezisk z okolicy Kołobrzegu (Łosiński 1988, 127–140). Tak wczesny egzemplarz znany jest również z pobliskiego skarbu w Łabędziach zdeponowanego dopiero po 929 roku (Kiersnowscy 1959, 62). Pojedyncze egzemplarze monet sasanidzkich pochodzą nawet ze skarbów pomorskich złożonych jeszcze w XI wieku (Kiersowscy 1959, s. 51).

Wśród pozostałych monet oznaczonych przez Adama Musiałowskiego z Muzeum Okręgowego w Toruniu, które występowały w kontekście materiałów źródłowych z drugiej fazy zasiedlenia wyspy, zidentyfikowano niemal wyłącznie egzemplarze datowane na XI wiek, w tym sześć z 2. połowy tego stulecia (jednej monety nie określono – nr inw. 92/08, dwa denary, zapewne niemieckie nie zostały sklasyfikowane ze względu na słaby stan zachowania – nr inw. 44/12 i 41/13). Najlepiej zachowały się egzemplarze monet zachodnioeuropejskich: denar Otona III, 983–1002 (nr inw. 45/12), ¼ denara Otto i Adelajdy, 995–1010/1020 (nr inw. 92/12) i naśladownictwo denarów Andernachtu i Kolonii, 1050–1080/1090 (nr inw. 38/12), a ponadto dwa naśladownictwa denarów z 2. połowy XI wieku wyemitowane zapewne na Pomorzu (nr inw. 90/06 i 72/09). Oprócz nich odkryto również denary krzyżowe typu V (nr inw. 39/13), V–I (nr inw. 19/13) i młodszych typów (nr inw. 14/09, 24/08 i 59/09) wiązane tradycyjnie z 2. połową XI wieku. Na szczególną uwagę zasługuje skupisko trzech monet występujących w tym samym kontekście stratygraficznym w wykopie podwodnym (17W/12), po północno-wschodniej stronie wyspy (nr inw. 45/12; 38/12 oraz 44/12). Omawiana grupa monet zawierająca najstarszy w tym zespole denar Ottona III zasadniczo odpowiada zatem chronologii II fazy użytkowania omawianego miejsca, ustalonej na podstawie niezależnych wyznaczników na okres 2.–4. ćwierci XI wieku.

Podstawowym narzędziem datowania bezwzględnego, odkrytych konstrukcji drewnianych i związanych z nimi faz użytkowania wyspy, jest metoda dendrochronologiczna. Badania drewna z Żółtego przeprowadzono w dwóch laboratoriach: Laboratorium Datowań Bezwzględnych w Cianowicach (M. Krąpiec) oraz w Pracowni Badań Dendrochronologicznych Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK w Toruniu (T. Ważny). W pierwszej z wymienionych pracowni wykonano analizy czterech próbek drewna dębowego pochodzącego z palisady związanej z najstarszym etapem użytkowania wyspy – faza Ia (wykop 19/09) (Krąpiec 2009). Niestety w żadnym przypadku nie zachowała się część bielasta drewna, stąd wszystkie oznaczenia określają jedynie *terminus post quem* momentu ścięcia drzew użytych do tej konstrukcji (po 887 roku oraz po 900 roku). Chronologia ta została zweryfikowana dodatkowo wynikami oznaczeń radiowęglowych. Dwie próbki drewna z palisady odsłoniętej w innym miejscu poddane zostały również analizie przez drugą z pracowni. Dzięki zachowanej części bielastej drewna możliwe było określenie momentu ścięcia drewna na 886 i 890 rok.

Długą serię oznaczeń dendrochronologicznych wykonano natomiast dla konstrukcji drewnianych, zalegających w toni jeziora, interpretowanych jako nabrzeża i pomosty (wykopy podwodne; Ważny 2007; 2013). Badaniami objęto w sumie 94 próbki drewna dębowego, z których 57 oznaczono. Pierwszych pięć próbek z diagramu nie miało zachowanej zewnętrznej warstwy drewna – bielu. Wobec nieznanej liczby brakujących słojów twardzieli – możliwe było podanie najwcześniejszej możliwej daty ścinki drzew (1021 AD), która nastąpiła w kilka lub kilkanaście lat po tej dacie. Pozornie najstarsze pale o nr 16/12 i 25/12 miały najmłodsze słoje o szerokości 0,25–0,4 mm, co oznacza, że 1 cm brakującej warstwy twardzieli obejmowałby około 25–40 przyrostów. Kompletna zewnętrzna warstwa drewna pozwoliła na wydatowanie większości próbek z dokładnością do jednego roku. Rozkład wyników pozwala jednoznacz-

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 229 06.03.2020 07:01:20

nie wyodrębnić pięć etapów budowy i napraw dookolnych konstrukcji: 1 – lata 1042–1047, 2 – 1056/1057 rok, 3 – lata 1064–1067, 4 – 1072/1073 rok, 5 – lata 1079–1083. Wszystkie wyróżnione etapy mieszczą się zasadniczo w drugiej fazie użytkowania wyspy, z tym, że trzy pierwsze etapy (II_{1-3}; lata 1042–1067) łączyć należałoby zapewne z podfazą IIa, zaś dwa najmłodsze (II_{4-5}; lata 1072–1083) z podfazą IIb. Synchronizacja etapów użytkowania wyspy oraz budowy nabrzeży i pomostów ma jedynie wartość hipotetyczną, gdyż w żadnym z badanych miejsc w strefie linii brzegowej nie potwierdzono ich wzajemnych relacji chronologicznych.

Wykonano również 15 oznaczeń radiowęglowych, z czego 12 w Laboratorium Datowań Bezwzględnych w Cianowicach (M. Krąpiec) oraz trzy w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym (T. Goslar).

a) Badania radiowęglowe objęły próbki drewna dębowego pochodzącego z palisady z pierwszej fazy użytkowania wyspy (wykop 19/09). Datowanie dendrochronologiczne oparte na stosunkowo niewielkiej liczbie słojów drewna wymagało przeprowadzenia dodatkowych oznaczeń radiowęglowych (MKL-696, 1180±40 BP; MKL 697, 1190±40 BP; MKL-698, 1100±50 BP; MKL-699, 1140±40 BP). Trzy daty po kalibracji mieściły się w przedziale czasu 760/770–970/990 AD (prawdopodobieństwo 95,4%), natomiast czwarta najmłodsza (MKL-698) w przedziale 800–1030 AD (prawdopodobieństwo 95,4%).
b) Ze względu na brak odpowiednich materiałów do datowania dendrologicznego analizy radiowęglowe przeprowadzono również dla próbek drewna pochodzących z konstrukcji rusztu związanego z najstarszą fazą użytkowania wyspy. Najwcześniejszą datę, zgodną z oznaczeniami dla palisady, uzyskano z próbki drewna pobranej w wykopie 10/05 (1120±30BP). Więcej oznaczeń wykonano dla materiałów pobranych w wykopie 19/09. Uzyskano tu pięć wiarygodnych dat wskazujących na młodszą pozycję tych konstrukcji w stosunku do drewna użytego przy budowie palisady (MKL-692, 1040±40 BP; MKL-693, 1050±40 BP; MKL-694; 1090±40 BP; MKL-695, 1020±40 BP; MKL-700, 1030±30 BP). Cztery daty po kalibracji mieściły się w przedziale czasu 870/890–1030/1040 AD, natomiast piąta 950–1050AD (prawdopodobieństwo 95,4%), co wskazywałoby zasadniczo na ich związek z X wiekiem, a w przypadku piątej próbki niewykluczone również, że nawet z 1. połową XI wieku.
c) Badaniom radiowęglowym poddano również niektóre artefakty zalegające pod wodą, których kontekst chronologiczno-kulturowy nie był pewny. Wśród nich były dwa szkielety koni wydatowane w jednym przypadku metodą akceleratorową 980±35BP, w drugim zaś na 960±50BP (990–1190 AD, 95,4%; MKL-701). Oba oznaczenia wskazują, że szkielety koni należy łączyć z wczesnośredniowiecznym osadnictwem na wyspie, zwłaszcza z drugą fazą jej użytkowania. Mniej więcej z tego samego okresu pochodzi, radiowęglowo oznaczona, dębowa łódź dłubanka odkryta od strony zachodniej wyspy, nie nadająca się do oznaczeń dendrochronologicznych. Jej konwencjonalny wiek ustalono na 950±40 BP (MKL-62), a po kalibracji z prawdopodobieństwem 68,2% na przedział czasu obejmujący lata 1028–1152 AD. W związku z badaniami archeobotanicznymi metodą radiowęglową oznaczono również ziarna żyta występujące pod kamiennym brukiem związanym z fazą IIa użytkowania wyspy (warstwa III; Pińska 2010; Poz-21957; 965±30BP).

W wyniku wielokierunkowej analizy materiałów źródłowych pochodzących z wyspy, opartej przede wszystkich na rezultatach opracowania ceramiki naczyniowej, monet oraz wykorzystaniu metod przyrodniczych określono ramy chronologiczne poszczególnych faz użytkowania badanego miejsca: Faza Ia – *post quem* 900 roku do lat 40-tych X wieku (faza 3 rozwoju lokalnego garncarstwa, por. rozdział 1.4); Faza Ib–Ic – od lat 40-tych do lat 80-tych X wieku; Faza II (lata 40-te XI–XI/XII wieku; faza 6 rozwoju lokalnego garncarstwa, por. rozdział 1.4.); Faza IIa – 2.–3. ćwierć XI wieku (*ad quem* 1042 rok/lata – 60-te XI wieku); Faza IIb – 4. ćwierć XI wieku (lata 70–80-te XI wieku) – XI/XII wieku (?)[26].

Archiwum

Archiwalia dotyczące stanowiska znajdują się w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu.

Zbiory

W latach 2003–2012 pozyskano 35 699 fragmentów naczyń, w tym 19 226 pochodziło z lądu (53,86%), natomiast 16 473 z pod wody (46,14%). Większość pochodziła z wyspy i jej najbliższego podwodnego sąsiedztwa (34 258).

Ponadto odkryto również 978 zabytków tzw. wydzielonych reprezentujących różne kategorie funkcjonalne przedmiotów: a) wyposażenie domowe, b) sprzęt budowlany, c) przyrządy związane z przędzalnictwem i tkactwem, d) narzędzia i wyroby powroźnicze, e) wyroby skórzane, f) broń i elementy rzędu końskiego, g) mu-

[26] Jedyną różnicą w stosunku do chronologii zaproponowanej w monografii stanowiska z 2014 roku jest datowanie fazy Ib–c, która z uwagi na obecność pojedynczych ułamków ceramiki całkowicie obtaczanej może być datowana już na 1. połowę X wieku a zgodnie z przyjętym w niniejszym katalogu schematem chronologicznym od lat 40-tych X wieku do lat 80-tych tego stulecia. Konsekwencją tego jest skrócenie chronologii fazy Ia, która zamykać się powinna w 1. połowie X wieku.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 230 06.03.2020 07:01:20

zyczne instrumenty, h) grzebienie, i) biżuteria i części stroju, j) przedmioty związane z kultem i magią, k) środki wymiany (monety, wagi i odważniki, misa żelazna, bierki), l) środki transportu, oraz ł) przedmioty nieokreślone (w sumie 217 egzemplarzy z drewna, metalu, kamienia, krzemiania, bursztynu, poroża i gliny).

Poza tym pozyskano również duże serie źródeł archezoologicznych (szczątki zwierzęce) i archeobotanicznych (fragmenty elementów drewnanych, makroszczątki roślinne itp.). Szczegółowa analiza wszystkich kategorii źródeł wraz z ich numerami inwentarza opracowana została w monografii poświęconej temu stanowisku (por. *The Island* 2014).

Wszystkie materiały źródłowe przechowywane są aktualnie w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (materiały zabytkowe z badań w latach 2003–2013).

III. Bibliografia

Źródła kartograficzne

Mapa Geologiczna

2007 *Szczegółowa Mapa Geologiczna Polski*, skala 1:50000, arkusze: 232 Ińsko, 233 Konotop, 271 Kalisz Pomorski, Warszawa.

2008 *Szczegółowa Mapa Geologiczna Polski*, skala 1:50000, arkusze: 195 Drawsko Pomorskie, 196 Czaplinek, Warszawa.

Topographische Karte

1877 *Topographische Karte,* skala 1: 25 000, arkusz: Pöhlen [2362], Berlin.

1892 *Topographische Karte,* skala 1:25 000, arkusze: Dramburg [2460], Zamzow [2560], Berlin.

1893 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Gr. Lubbie-See [2561], Berlin.

1899 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Zamzow [2560], Berlin.

1909 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Tempelburg [2463], Berlin.

1910 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Gr. Lubbie-See [2561], Berlin.

1911 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusze: Neu-Wuhrow [2362], Zülshagen [2461], Tempelburg [2463] Berlin.

1929 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusze: Dramburg [2460], Falkenburg [2462], Tempelburg [2463], Berlin.

1933 *Topographische Karte*, skala 1:25000, arkusze: Gr. Lubbie-See [2561], Berlin.

1935 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Groß Spiegel [1248], Berlin.

1936 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusze: Labenz [2360], Wusterwitz [2361], Zülshagen [2461] Berlin.

1937 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusze: Tempelburg [2463], Falkenburg [2462], Pöhlen [2362], Zülshagen [2461], Berlin.

1943 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Dramburg [2460], Berlin.

1952 *Topographische Karte,* skala 1:25000, arkusz: Zülshagen [2461], Berlin.

Literatura

Wykaz skrótów

BS – Baltische Studien, Szczecin

Mb – Monatsblätter, Szczecin

Bahr F.

1932 *Die Reppower Mühle,* Unser Pommernland, t. 17, z. 5, 171–172.

Behla R.

1888 *Die vorgeschichtlichen Rundwälle im Sulichen Deutschland. Eine vergleichend- archäologische Studie*, Berlin.

Błędowski P., Chudziak W.

2014 *Pottery*, [w:] *The Island,* 111–143.

Błędowski P., Chudziak W., Kaźmierczak R., Kowalewska B.

2018 *Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy na wyspie Jeziora Gęgnowskiego w Nętnie na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *XX Sesja Pomorzoznawcza*, red. E. Trawicka, Gdańsk, 449–460.

Błędowski P., Bojarski J., Chudziak W., Kaźmierczak R., Siemianowska E., Weinkauf M.

2019 *Wczesnośredniowieczne grodziska Pojezierza Drawskiego w świetle badań weryfikacyjnych przeprowadzanych w latach 2015–2017,* [w:] *Współczesne metody badań wczesnośredniowiecznych grodów Europy Środkowo-wschodniej*, red. K. Chrzan, S. Moździoch, S. Rodak, Wrocław, 81–116.

Brather S.

1996 *Feldberg Keramik und frühe Slawen. Studien zur nordwestslawischen Keramik der Karolingerzeit*, Bonn.

Choiński A.

1991 *Katalog jezior Polski. Część pierwsza: Pojezierze Pomorskie*, Poznań.

Chudziak W.

1991 *Periodyzacja rozwoju wczesnośredniowiecznej ceramiki z dorzecza dolnej Drwęcy (VII–XI/XII w.). Podstawy chronologii procesów zasiedlenia*, Toruń.

2006 *Wczesnośredniowieczny grot włóczni z Nętna – przyczynek do studiów nad chrystianizacją Pomorza Środkowego,* [w:] *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*, red. M. Dworaczyk, A. B. Kowalska, S. Moździoch, M. Rębkowski, Szczecin, 647–655.

2019 *Omnes viae Albam ducunt: z badań nad pograniczem pomorsko-wielkopolskim we wczesnym średniowieczu*, Slavia Antiqua, t. 59, s. 195–220

Chudziak W., Kaźmierczak R.

2014 *Chronology,* [w:] *The Island,* 17–25.

2017 *Wyspa w Żółtym na Jeziorze Zarańskim w okresie wczesnego średniowiecza – „brama" do Pomorza Zachodniego,* [w:] *Pradoliny pomorskich rzek: kon-*

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 233 06.03.2020 07:01:20

takty kulturowe i handlowe społeczeństw w pradziejach i wczesnym średniowieczu, red. M. Fudziński, W. Świętosławski, W. Chudziak, Gdańsk, 327–340.

Chudziak W., Kaźmierczak R., Błędowski P., Hildebrandt T., Kalinowski S., Kowalewska B., Niegowski J.
2011 *Z badań nad wczesnośredniowiecznym zespołem osadniczym w Żółtym w latach 2008–2009 (stan. 1 i 33)*, [w:] *XVII Sesja Pomorzoznawcza*, t. 1: *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 627–640.

Chudziak W., Kaźmierczak R., Niegowski J.
2007 *Z badań nad wczesnośredniowiecznym zespołem osadniczym w Żółtem, gm. Drawsko Pomorskie (lata 2004–2005)*, [w:] *XV Sesja Pomorzoznawcza. Materiały z konferencji 30 listopada–02 grudnia 2005*, red. G. Nawrolska, Elbląg, 231–247.
2007a *Próba reinterpretacji zabudowy wyspy w Parsęcku na Pomorzu Środkowym*, Przegląd Archeologiczny, t. 55, 145–170.
2009 *Z badań nad wczesnośredniowiecznym zespołem osadniczym w Żółtym, gm. Drawsko Pomorskie (lata 2006–2007)*, [w:] *XVI Sesja Pomorzoznawcza. Szczecin 22–24 listopada 2007 r.*, cz. 1: *Od epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego*, Acta Archaeologica Pomoranica, t. 3, red. A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński, Szczecin, 367–382.
2011 *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski*, Toruń.
2016 *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski*, Toruń.

Chudziak W., Kaźmierczak R., Niegowski J., Ważny T.
2009 *Ze studiów nad genezą wczesnośredniowiecznych mostów na obszarze Pomorza*, Przegląd Archeologiczny, t. 57, 99–131.

Chudziak W., Pranke P., Kaźmierczak R.
2014 *Socjo-cultural functions of the island in Żółte,* [w:] *The Island*, s. 441–456.

Chudziak W., Siemianowska E.
2014 *Żółte settlement centre against the Pomeranian background*, [w:] *The Island*, 425–440.
2016 *Problem przyłączenia Pomorza Środkowego do państwa pierwszych Piastów. Głos archeologa*, [w:] *Tradycje i nowoczesność. Początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych*, red. H. Kóčka-Krenz, M. Matla, M. Danielewski, Poznań, 187–206.

Cnotliwy E.
1986 *Chronologia ceramiki i nawarstwień wczesnośredniowiecznego Białogardu*, [w:] *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim. Studia i materiały*, red. L. Krzyżanowski, Warszawa, 146–169.
2005 *Pierwsze dendrodaty z białogardzkiego grodziska*, Folia Praehistorica Posnaniensia, t. 13/14, 271–278.

Cnotliwy E., Łosiński W.
1983 *Chronologia absolutna*, [w:] *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze zamkowe*, red. E. Cnotliwy, L. Leciejewicz, W. Łosiński, Wrocław, 230–244.

Cnotliwy E., Łosiński W., Wojtasik J.
1986 *Rozwój przestrzenny wczesnośredniowiecznego Wolina w świetle analizy porównawczej struktur zespołów ceramicznych*, [w:] *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim. Studia i materiały*, red. L. Krzyżanowski, Warszawa, 62–117.

Dobracka E.
2008 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski 1:50 000*, Arkusz Drawsko Pomorskie (195), Warszawa.

Dulinicz M.
2001 *Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-zachodniej. Studium archeologiczne*, Warszawa.

Eggers H. J.
1960 *Die wendischen Burgwälle in Mittelpommern*, BS, Neue Folge, t. 47, 13–46.
1978 *Funde der wendisch-wikingschen Zeit in Pommern. Textband*, Kiel.

Eggers H. J., Graue J.
1985 *Funde der wenedisch-wikingischen Zeit in Pommern*. T\atelband, Kiel.

Gabriel I.
1988 *Hof- und Sakralkultur sowie Gebrauchs- und Hadelsgut im Spiegel der Kleinfunde von Starigard/Oldenburg*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, t. 69, 103–291.

Gabriel I., Kempke T.
1991 *Ausgrabungsmethode und Chronologie*, [w:] *Starigard/Oldenburg. Ein slawischer Herrschersitz des frühen Mittelaters in Ostholstein*, ed. M. Müller-Wille, Neumünster, 123–147.

Giesebrecht L.
1845 *Luitizische Landwehre,* BS, Alte Folge, t. 11, z. 2, 143–188.
1846 Die *Landwehre in Pommern. Nachtrag*, BS, Alte Folge, t. 12, z. 1, 60–67.

Goslar T.
2017 Wyniki datowania radiowęglowego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Göbl R.
1971 *Sasanian Numismatics*, Braunschweig.

Guerquin B.
1984 *Zamki w Polsce*. Warszawa

Janaszek J.
1980 *Szczątki kostne zająca szaraka Lepus europaeus (Pallas 1778) z wykopalisk w Starym Drawsku.* Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 121, Archeozoologia 6, 7–16.

Jankowska D.
2005 *Kazimierz Siuchniński – uczony i wychowawca*, Folia Praehistorica Posnaniensia, 13–14, 9–13.

Janocha H.
1963 *Badania archeologiczno-architektoniczne na zamku w Starym Drawsku (Drahimiu), pow. Szczecinek (stanowisko 1) w 1963 r.*, Materiały Zachodniopomorskie, t. 9, 315–332.
1965 *Badania archeologiczno-architektoniczne na grodzisku wczesnośredniowiecznym i zamku średniowiecznym w Starym Drawsku (Drahimiu), pow. Szczecinek (stanowisko 1) w latach 1964–1965*, Materiały Zachodniopomorskie, t. 11, 461–501.

Janocha H., Lachowicz F.
1965 Sprawozdanie z badań archeologiczno-architektonicznych na grodzisku wczesnośredniowiecznym

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 234 06.03.2020 07:01:20

i zamku średniowiecznym w Starym Drawsku/ /Drahimiu/powiat Szczecinek w 1964 roku, maszynopis w Muzeum w Koszalinie, Koszalin.
1970 Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych na grodzisk wczesnośredniowiecznym i zamku średniowiecznym w Starym Drawsku/Drahimiu/powiat Szczecinek w 1967 roku – maszynopis w Muzeum w Koszalinie, Koszalin.
1971 Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych na grodzisku i podgrodziu wczesnośredniowiecznym oraz zamku i przedzamczu średniowiecznym w Starym Drawsku/Drahimiu/powiat Szczecinek w 1966 roku, maszynopis w Muzeum w Koszalinie, Koszalin.

Janocha H., Lachowicz F., Ptaszyńska D.
1972 *Gród i zamek w Starym Drawsku*, Poznań.

Kajzer L., Horonziak A.
1995 *Budownictwo obronne ziemi dobrzyńskiej. Wstęp do badań*, Włocławek

Kasiski F. W.
1874 *Bericht über die Untersuchungen von Alterthümern in den Jahren 1869/1870 in dem Neustettiner und Schlochauer Kreise*, BS, Alte Folge, t. 25, z. 1, 28–90.

Katalog
1994 *Wczesnośredniowieczne grodziska ziemi chełmińskiej. Katalog źródeł,* red. J. Chudziakowa, Toruń.

Kaźmierczak R., Błędowski P., Chudziak W.,
Kowalewska B., Niegowski J.
2017 Sprawozdanie i opracowanie wyników z podwodnych badań archeologicznych o charakterze penetracyjnym w jeziorze Drawsko i rzece Drawie, gm. Czaplinek, pow. drawski, woj. zachodniopomorskie (Piaseczno – stan. 1, Siemczyno/Chmielno, Sulibórz, stan. 2), maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Kaźmierczak R., Błędowski P., Kowalewska B.,
Niegowski J., Szczepanik P., Chudziak W.
2015 *Z badań nad wczesnośredniowiecznym zespołem osadniczym w Żółtym w latach 2012–2013 (stan. 1b i stan. 33)*, [w:] *XIX Sesja Pomorzoznawcza 21–22.11.2013, Szczecin*, Acta Archaeologica Pomoranica, t. 5, red. A. Janowski, K. Kowalski, B. Rogalski, S. Sławiński, Szczecin, 167–186.

Kaźmierczak R., Niegowski J.
2003 Sprawozdanie z podwodnych badań sondażowych przeprowadzonych przy stanowiskach archeologicznych w powiatach Drawsko Pomorskie oraz Szczecinek maj i sierpień 2003 r., maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Kaźmierczak R., Niegowski J., Ważny T.
2006 *Wczesnośredniowieczny most z Nętna na Pomorzu Środkowym*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce – 15 lat później*, red. W. Chudziak, S. Moździoch, Toruń, 455–463.

Kiersnowscy T., R.
1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Materiały*, Polskie Badania Archeologiczne 4, Warszawa–Wrocław.

Kola A., Radka K.
2006 Sprawozdanie i opracowanie wyników podwodnych badań archeologicznych o charakterze penetracyjnym w Jeziorze Klęckim, pow. drawski, woj. zachodniopomorskie, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2006a Sprawozdanie i opracowanie wyników podwodnych badań archeologicznych o charakterze penetracyjnym w Jeziorze Lubie, pow. drawski, woj. zachodniopomorskie, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Kola A., Wilke G.
2004 *Podwodna lokalizacja mostu przy wczesnośredniowiecznym grodzisku w Nętnie, woj. zachodniopomorskie*, [w:] *Archaeologia et historia urbana*, red. R. Czaja, Elbląg, 545–551.

Kondracki J.
1978 *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa.

Kordowski J.
2014 *Geomorphological setting*, [w:] *The Island*, 27–40.

Krąpiec M.
2010 Wyniki datowania radiowęglowego z Żółtego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2016 Zestawienie wyników datowań radiowęglowych, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2017 Zestawienie wyników datowań radiowęglowych, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Krupska A., Waluszewska-Bubień A.
1984 *Szczątki kostne ptaków z wykopalisk w Starym Drawsku, województwo koszalińskie*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 154, Archeozoologia 9: 35–54.

Kuczkowski A.
2016 *Nowe wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne w rejonie Siemczyna*, Zeszyty Siemczyńsko-Henrykowskie, t. 9, 197–2005.
2016b *Wczesnośredniowieczna osada na Wyspie Sulibórz (tzw. Wyspie Harcerskiej) na jeziorze Drawskim (Sulibórz, stan. 1 AZP 26–20/24)*, Koszalińskie Zeszyty Muzealne, t. 37, 217–224.

Kunkel O.
1932 *Burgwallforschung in Pommern*, Pommerschen Heimatpflege, t. 3, z. 3, 81–92.
1939 *Urgeschichte (Zugleich Bericht Vertrauensmanners für kulturgeschichtlichen Bodenaltertümer in Pommern),* BS, Neue Folge, t. 41, 259–316.

Lachowicz F., Olczak J., Siuchniński K.
1977 *Osadnictwo wczesnośredniowieczne na Pobrzeżu i Pojezierzu Wschodniopomorskim. Wybrane obszary próbne*, Poznań.

Lemcke H.
1922 *Adolf Stubenrauch*, Mb, t. 36, 18.

Lewandowski J., Heliasz Z., Chybiorz R.
2008 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski 1:50000,* Arkusz Czaplinek (196), Warszawa.

Łęga W.
1930 *Kultura Pomorza we wczesnem średniowieczu na podstawie wykopalisk*, Toruń.

Łosiński W.
1972 *Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu dolnej Parsęty,* Warszawa.
1982 *Osadnictwo plemienne Pomorza (VI–X wiek)*, Wrocław.

Łosiński W., Olczak J., Siuchniński K.
1971 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 4, Poznań.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 235 06.03.2020 07:01:20

Łosiński W., Rogosz R.
1983 *Chronologia warstw kulturowych*, [w:] *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe*, 202–244.
1986 *Metody synchronizacji warstw kulturowych wczesnośredniowiecznych obiektów wielowarstwowych na podstawie analizy ceramiki ze Szczecina*, [w:] *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim. Studia i materiały*, red. L. Krzyżanowski, Warszawa, 9–50.
1986a *Próba periodyzacji ceramiki wczesnośredniowiecznej ze Szczecina,* [w:] *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim. Studia i materiały*, red. L. Krzyżanowski, Warszawa, 51–61.

Makowiecki D.
2003 *Historia ryb i rybołówstwa w holocenie na Niżu Polskim w świetle badań archeoichtiologicznych*. Poznań.

Mieczkowski Z.
2014 *Dzieje Lubieszewa i jeziora Lubie*, Drawsko Pomorskie.

Multan M.
2007 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski 1:50000*, Arkusz Ińsko (232), Warszawa.

Olczak J.
1991 *Formy osadnictwa na Pojezierzu Zachodniopomorskim we wczesnym średniowieczu (na podstawie źródeł archeologicznych),* Toruń.

Olczak J., Siuchniński K.
1966 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 1, Poznań.
1968 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 2, Poznań.
1970 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 3, Poznań.

Petersen E.
1939 *Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des VI–VIII Jahrhunderts*, Leipzig.

Poleski J.
1992 *Podstawy i metody datowania okresu wczesnośredniowiecznego w Małopolsce*, Kraków.

Popielski W.
2007 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski 1:50000*, Arkusz Kalisz Pomorski (271), Warszawa.

Radka K.
2011 *Podwodne badania rekonesansowe przeprowadzone przez Zakład Archeologii Podwodnej w akwenach śródlądowych Polski w latach 2005–2006,* Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia 31, 205–222.

Rogosz R.
1986 *Stargard nad Iną w świetle analizy chronologicznej ceramiki,* [w:] *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim. Studia i materiały*, red. L. Krzyżanowski, Warszawa, 18–145.

Rymar E.
2015 Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535), Gorzów Wlkp.

Schuldt E.
1956 *Die Slawische Keramik in Mecklemburg*, Berlin.
1963 *Die Slawische Keramik von Sukow und das Problem der Feldberger Gruppe*, Jahrbuch für Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, 239–261.

Schumann H.
1896 *Die Cultur Pommerns in vorgeschichtlicher Zeit*, BS, t. 46, 103–208.

Siuchniński K.
1963 *Sprawozdanie z badań weryfikacyjnych wczesnośredniowiecznych osiedli obronnych na terenie pow. Drawsko Pomorskie,* Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza, t. 8, z. 1, Szczecin.

Siuchniński K., Olczak J., Lachowicz F.
1962 *Badania weryfikacyjne osiedli obronnych na terenie pow. Drawsko Pomorskie, woj. koszalińskie*, Materiały Zachodniopomorskie, t. 8, 91–145.

Skrzypek I.
1994 *Powstawanie zbiorów muzealnych na Pomorzu*, Muzealnictwo, t. 36, 5–10.

Sobociński M.
1980 *Szczątki zwierząt mięsożernych (Carnivora, Bovdich 1821) domowych i dziko żyjących z wykopalisk w Starym Drawsku*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 121, Archeozoologia 6, 131–158.
1986a *Średniowieczny dzik (Sus scrofa L., 1758) Pojezierza Drawskiego*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 172, Archeozoologia 11, 103–109.
1986b *Zwierzęta hodowlane na Pojezierzu Drawski w średniowieczu*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 172, Archeozoologia 11, 137–160.
1994 *Ptaki (Aves) i ssaki (Mammalia) Pojezierza Drawskiego w średniowieczu*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 259, Archeozoologia 19, 69–73.

Sosnowski A.
1981 *Jeleniowate (Cervidae, Gray1821) Pojezierza Drawskiego we wczesnym i późnym średniowieczu*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu 131, Archeozoologia 7, 105–130.

Spielberg H.
1907 *Burgwall und Urnenfeld bei Güntershagen*, Monatsblätter Jhrg. 21, z. 7, 100–101.

Strategia
2014 *Strategia rozwoju gminy Złocieniec na lata 2015–2025*, Szczecin.

Stafiński A.
brw Grodziska ziemi drawskiej. Materiały do inwentaryzacji grodzisk, maszynopis i rękopis w Archiwum Muzeum w Koszalinie, Koszalin.
1960 *Najdawniejsze słowiańskie osiedla obronne w okolicach Szczecinka*, Materiały Zachodniopomorskie, t. 6, 209–240.

Stanisławski B.
2012 *Garncarstwo wczesnośredniowiecznego Wolina*, Wrocław.

Stubenrauch A.
1897a *Burgwälle in der Umgegehnd der Stadt Dramburg*, Mb, t. 11, z. 3, 37–40.

WGwP - tom 2 - Powiat drawski - blok książki - dp - 2020-03-06.indd 236 06.03.2020 07:01:20

1897b *Burgwälle in der Umgegehnd der Stadt Dramburg*, Mb, t. 11, z. 1, 7–13.
1897c *Burgwälle in der Umgegehnd der Stadt Dramburg*, Mb, t. 11, z. 2, 25–28.

Szulta W.
2007 *Wczesnośredniowieczny most w Nętnie, powiat Drawsko Pomorskie,* [w:] *XV Sesja Pomorzoznawcza. Materiały z konferencji 30 listopada-02 grudnia 2005*, red. G. Nawrolska, Elbląg, 285–291.
2008 *Przeprawy mostowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Toruń.

The Island
2014 *The Island in Żółte on Lake Zarańskie. Early Medieval Gateway into West Pomerania*, red. W. Chudziak, R. Kaźmierczak, Toruń.

Wachowski K.
1991 *Oddziaływania zachodnie na wytwórczość ostróg haczykowatych u Słowian*, Przegląd Archeologiczny, t. 38, 85–107.

Walter E.
1889 *Praehistorische Funde in Pommern zwischen Oder und Rega mit einer Fundkarte*, Separat-Abdruck aus dem Programm des Königl. Marienstifts-Gymnasium, Stettin.
1907 *Über Altertümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1906,* BS, Neue Folge, t. 11, 209–219.
1908 *Über Altertümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1907,* BS, Neue Folge, t. 12, 213–217.
1922 *Konservator Stubenrauch, Stettin*, Mannus, t. 14, 317–318.

Ważny T.
2005 Analiza dendrochronologiczna drewna z Żółtego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2007 Analiza dendrochronologiczna drewna z Żółtego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2013 Analiza dendrochronologiczna drewna z Żółtego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2018 Analiza dendrochronologiczna drewna z Suliborza, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Wielgosz Z.
2006 *Pogranicze wielkopolsko-zachodniopomorskie we wczesnym średniowieczu. Krajobraz naturalny i struktury osadnicze*, Poznań.

Winnicki J.
2007 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski 1:50000*, Arkusz Konotop (233), Warszawa.

Wilke G.
1963 *Badania weryfikacyjne osiedli obronnych na terenie województwa koszalińskiego*, Z otchłani wieków, t. 29, z. 3, 172–176.

Wroniecki P.
2016 Nieinwazyjna prospekcja archeologiczna grodzisk na terenie powiatu drawskiego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2017 Nieinwazyjna prospekcja archeologiczna grodzisk na terenie powiatu drawskiego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.
2018 Nieinwazyjna prospekcja archeologiczna grodzisk na terenie powiatu drawskiego, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń.

Wykaz
1980–1982 *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce,* Warszawa.

Zechlin A.
1886 *Die ehemals neumärktischen Kreise Schivelbein und Dramburg*, BS, Alte Folge, t. 36, z. 1/4, 81–124.

Zuwachs
1907 *Zuwachs der Sammlungen*, Mb, t. 21, z. 4/5, 76–80.

Żak J.
1959 *Najstarsze ostrogi zachodniosłowiańskie. Wczesnośredniowieczne ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*, Warszawa.

Żak J., Maćkowiak-Kotkowska L.
1988 *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim w VI–X wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*, Poznań.